

મુંબઈ

બોમ્બે એન્ડ્રુડેશન સોસાયટીના
છાપખાનામાં છપ્યું છે

IN MEMORIAM

KAIKHOSRO NOWROJI KABRAJI

For Forty Years Editor of the " RAST GOFTAR "
and of the " STREE-BODHE "

The **TRIBUTE** of **FRIENDS** and **FELLOW-WORKERS**
To Literary, Journalistic, Social,
Educational and Civic Services
Rendered during a Period approaching
Half-a-Century

Every noble life leaves the fibre of it woven
"crever in the work of the world" --RUSKIN

Bombay

OFFICE OF THE "STREE BODHE"

MATHEW ROAD, GIRGAON

1904

Bombay

PRINTED AT THE BOMBAY EDUCATION SOCIETY'S PRESS
BYCULLA

દોહરા.^૧

ગયો ગયો જ્ઞાની ગયો, કલમખાજ સરતાજ,
રણ વિદ્યામાં વીર જે, શૂર સુધારા કાજ.
નાટક નવવક્રથા વિષે, ખડો યુદ્ધ ખડાદૂર,
રાગી વિધ વિધ રાગનો, પરખે પલમાં સૂર.
કરમ હાય લુકમાન યુદ્ધ, કદી ફલાતુન હોય,
ગણક ઘટ ઘેટી ફરે, તેમાં ખચે ન હોય.

ઉપલી સુંદર લીટીએ જેમ મહુમ કેપુરાએ કાખરાજીએ અર્ધાસદીબર ખબરેલાં પાઠગાર કાર્યોને થોડા શબ્દોમાં આટોપી લીધે છે, તેમ સૃષ્ટિના અસામ્ય—પ્રાર્થનાએ પણ નહિ પીગળનારા—નિયમનું ભાણ કરાવી આપણા વિરહ રોકાને શાંતિપર લાવેછે. અમારા રોકાનું તે શુદ્ધિ શું? આ “સીગોધ” નો તો પાલણુદાર પિતાજ ગયોછે. જેણે બાહ્યાવસ્થામાંથીજ હાથ ઝાલી અનેક વિત્રોમાંથી ખયાલી લઈ “સીગોધ” ને લગભગ ૫૦) વર્ષની પુખ્તીમાં પોષ્યું,—જ્યારે તે આગલા જમાનાનું કાઈ પણ બીજું માહાવારી આજે હૈયાત રહ્યું નથી,—જેણે પોતાની કલમનું શ્રેષ્ઠાં શ્રેષ્ઠ રૂળ “સીગોધ” નેજ અર્પણ કર્યું, જે પોતાનીજ કલ્પેલી ખચુતાં દુઃખે રહ્યા, અને દારાસાહનનાં આખેરનાં સુખમાં પોતાની આખો લુછી હસ્યા, જેણે છેલ્લે છેલ્લે—હર્ષયુલિસે આલકસ્તીસને તેમ—“સીગોધ” ને પુદ્ગ મોતની બાથમાંથી ઝુંટાવી લઈ પુનર્જીવત દાન દીધું, તેવાને સદાના ખોહવાનું અમારેથી કેમ સહન થઈ શકે!

પણ “સીગોધ” ને આમ જીવનના હેતથી ચાહી મહુમે શું દેખાડ્યું છે? એમની તમામ જિંદગી લડવામાં અને સ્વભાગ આપવામાં ગઈ છે તે જાણને માટે? એમની સર્વ ખડાદૂર લડતોનું તાર્પર્ય શું? એમની અનેક—દ્વિસ્થ જિંદગીનો કાઈપણ સફેા તપાસો તો તેના હેઠાણમાં એક વિચાર મહકમ ધર કરી બેઠેલો જણાયો, અને તે એ કે દેશોત્તરિને કાજે દેશની અમળાની હાલત સુધારો, સીને ધરની વહિતી ચાકરગીની હાલતમાંથી જગાશે, સીને જગવો, સીનું માન વધારો, અને એ પ્રમાણે સીપુરખને સમસ્તિતિનાં ખનાવો. એટલાજ માટે પારસી, હિંદુ અને મુસલમાન સી—વર્ગને અજ્ઞાનતા અને વેદેમની બેડીમાંથી છાડવવા ચી. કાખરાજીએ લડતો ચલાવી, એટલાજ માટે સંગીત,—જે સીનો કુદરતી શૃંગાર,—તેને ફરી આખરદાર પદ્મીએ પેહિયાડવાપર એમનું ધ્યાન ગયું, અને એટલાજ માટે રાજદ્વારી સુધારાને પણ પાછળ

૧. આ દોહરા મો. કરમઅલી મહીમઅલી નાનજીઆણીએ રચ્યા છે. એજ લખકની ખતાવેલી મળત તથા ખીલુ લખાણ પાછળ લેવામાં આવેલી.

૨. મહુમ કેપુરાએ પોતાની વાર્તાએ “સીગોધ”ના પહેલે આવ્યા પછીજ પ્રસ્તરૂપે પ્રગટ કરતા. પહેલેથી પ્રસ્તરૂપ હોવા પાડ્યા કબૂલ થતા નહિ.

રહેવા દઈ પ્રથમ સંસાર સુધારવાની જીકર ચલાવી. અને એમના પ્રયત્નો ક્ષીણૂત થયાઃ એક દેગવાયલો સ્ત્રી-વર્ગ હુસ્તીમાં આવવા લાગ્યો છે; સ્ત્રીનો પરદો પાછળ દહવા માંડ્યો છે; અને ધરમાં તેમજ ધર બાહર સ્ત્રી પોતાના લાયક હક ભોગવતી થઈ છે. આનાં શુભ પરિણામો જોઈને મહુમ પોતાની લક્ષ્મીને અને ખમવા પડેલા ભોગોનો બદલો વળી રહેલો સમન્ન્યા, એટલુંજ નહિ પણ વધારેને વધારે લડેના માટે ઉલટમંદ થયા. તે અદિ સુધી કે ચરીર ચક્રિ કમી થવાથી “રાસ્ત ગોક્તાર” મુશ્યું, પણ “સ્રોતોધ” ને મરણપર્યંત છોડ્યું નહિ.

ત્યારે અનાથ બનેલું “સ્રોતોધ” પોતાના સદ્ગુણો એ અનિપ્રિય મહુમની યાદગારી ખાસ રીતે જાળવવા દેરે છે એ સ્વાભાવિક ગણાશે. અને અમારો એ વિચાર મહુમના મિત્રોની મદદથી પાર ઉતરેલો જોઈ અમે આજે પરમ સંતોષ પામીએ છીએ. આ સમારક ગ્રંથમાં અમારા તરફનું કશુંએ ન લખતાં, મહુમના ગુણોની સ્તુતિ કરવાનું અને એમનાં વિવિધ કાર્યોનું શ્રવણ કરાવવાનું એમનાં જાણકાર મિત્રોનેજ સોંપ્યું છે. આ પ્રકારે એમના સમાગમમાં આવી એમને આહતાં શીખેલાં મિત્રોને એમનાં મરણથી ઉપજતા શોકના ઉભરા પ્રદર્શિત કરવાને બન્યું છે, એટલુંજ નહિ પણ એમની પત્રકાર તરીકેની જિંદગી, એમનાં અસંખ્ય લખાણો, ગીતો નાટકો, અને વાર્તાઓ એમની સંસાર અને ધર્મ સુધારાની લડતો, વિશેષે એકેક બાબતનું વિવેચન તે તે બાબત વિષે જોડવાની સત્તા ધરાવનાર લેખકને હાથે થવા પામ્યું છે. વળી આ વિશેષ સંતોષની વાત છે કે મહુમ કેપુશરોએ દેશી સ્ત્રી-વર્ગની બજાવેલી સેવાઓની તુલના અને પીછાન ખુદ દેગવાયલો દેશી બાનુઓને હાથ થાય છે.

એ સર્વ મિત્રોનો અમે ખરાં દિલથી ઉપકાર માનિએ છીએ. વળી આ ગ્રંથ પ્રથમ ધારવા કરતાં મોટો થઈ ગયો છે, છતાં કેટલાક મિત્રોનાં લખાણ વેળાસર ન મળવાથી અગર બીજાં કારણે રહી ગયાં છે, એ અમારી દલગીરી છે. આ પુસ્તકમાં શ્રી. કેપુશરોએ રચેલાં કેટલાંક ગીતો લખાણ છીંધાં છે, તે એટલા માટે કે એ ગીતો એમના બહાર પડેલા કોઈ પણ પુસ્તકમાં છપાઈ ગયાં નથી, અને તેથી તેઓ થોડાંજ વાંચનારાઓને જાણીતા હશે. વળી એ ગીતોમાં થોડાક મધુર શબ્દો માટે સમાવેલા સંસારી નિયમો અને ફીલમુદ્રી ધણાખરાં મહુમની પોતાની જિંદગીના નિયમોનો ખાસ આપે છે.

અનુક્રમણિકા

	પૃષ્ઠ.
૧. રોહ કેપુરારો નવરોજી કાપરાજનો રવર્ગવાસ (કવિતા)	૧
૨. જન્મ વૃત્તાંત	૩
૩. મી. કેપુરારાએ પૂરાપથી લખેલું એક પત્ર	૨૧
૪. ગીત (કે. ન. કા.)	૨૧
૫. એક વિદ્વાન અનુપમ નાટકકર્તા	૩૨
૬. સાહિત્યની સાચી મજા (કવિતા)...	૩૮
૭. ગીત (કે. ન. કા.)	૩૮
૮. મી. કાપરાજનો ધરસંસાર...	૩૯
૯. ગીત (કે. ન. કા.)	૩૯
૧૦. મી. કાપરાજનો ન્હાનપણનો લખાણ	૪૦
૧૧. શ્રીમાત્ર કેપુરારો નવરોજી કાપરાજ	૪૩
૧૨. રોહ કેપુરારો નવરોજી કાપરાજનો રોકજનક રવર્ગવાસ (કવિતા)	૪૮
૧૩. કેપુરારો કાપરાજ-એક વાર્તા લખનાર	૫૦
૧૪. કાપરાજ અને ડિગ્નસ-એક સંવાદ	૫૧
૧૫. મી. કાપરાજનો નાટકવૃત્તા સાથનો સંબંધ.	૫૮
૧૬. શ્રીસ વર્ણના સંબંધની યાદીક યાદ...	૬૨
૧૭. મી. કાપરાજની એક જાહેર લેખક કાપરાજની યાદીક આસિયતો.	૬૭
૧૮. ગીત (કે. ન. કા.)	૬૮
૧૯. રોહી સંગીત-મી. કાપરાજની સેવાઓ	૬૯
૨૦. કેપુરારો કાપરાજ-પત્રકર અને લેખક તરિક	૭૫
૨૧. શ્રી કેપરાજી તથા સંસાર સુધારાની કૃતિઓ	૮૧
૨૨. ગીત (કે. ન. કા.)	૮૨
૨૩. એક મુશ્કેલ પારસી અને હિંમતવાન ધર્મસુધારક	૮૩
૨૪. ગીત (કે. ન. કા.)	૮૬
૨૫. જરૂરથી રોહ-માહની ધુલ ગણુગીનો સવાલ	૮૭
૨૬. ગીત (કે. ન. કા.)	૮૮
૨૭. એક મિત્રનો વિલાપ (કવિતા)	૮૯
૨૮. એક બધા અને સાચા મિત્ર	૯૦
૨૯. જાહેર મતકર અને આતમી દેહિત	૯૪
૩૦. ગીત (કે. ન. કા.)	૯૫
૩૧. સુધારાની રાજઆત ધરથી	૯૬
૩૨. ગીત (કે. ન. કા.)	૯૮
૩૩. એક સ્ત્રીના સુધાર-રોહ કેપુરારો કાપરાજની તે માટેની લડત	૯૯
૩૪. સ્ત્રી-વર્ગનું છુટાપછુટું	૧૦૧
૩૫. ગીત (કે. ન. કા.)	૧૦૨
૩૬. મિત્રરોક (કવિતા)	૧૦૩

શોઠ કેપુશરો નવરોજી કાખરાજનો સ્વર્ગવાસ.

લાખનાર—મી० અરદેશર ફ. ખખરદાર.

(મનાહર.)

પારસી સાહિત્યતણા બાગમાં હું ગેસી કુંક
મીકાં મીકાં સ્વમે મુજ મગજમાં પૂરતો;
જૂના નવા ક્યારા જોતો તેજાની શોભાએ મ્હોતો,
વિવિધ નિહાળ્યાં પુષ્પ પાસે અને દૂર તો;
સ્વમનું આકાર મ્હાઈ ઝાંખિતું ઘેરાઈ ગયું,
ઝખકીને જોયું બાગે ઝાંખું થયું નૂર તો !—
લેખકાના બાગદેશ માળી એટ્ર ચાલી ગયો,
ખાલી રહ્યો બાગ અરે ઝૂકતો ને ઝૂરતો !

૧

ઉઠારીતું રૂપ ધારી સૂર્ય આજ ઉગ્યો લાગે,
લેખકાના સૂર્ય વિના ધરા પડી ઝાંખમાં ;
સાગરની છાતી ભરી ભરી વરસાવે આંસુ :
સાહિત્યનો સાગર ન મળે હવે લાખમાં ;
પવનની હહેરો કંઈ શોકમય માન કરે .
સુધારાની હહેરો બંધ પડી યમ-ખાંખમાં :—
આદલ હું જોઉં જ જો તે તે શોકાતુર દીસે,
હૃદયનો શોક આવી જીજો રહે આંખમાં !

૨

(ઇંદ્રવિજય.)

લેખકનો સરદાર ગયો નિજ લેખણની તલવાર ચલાવી ;
કાણે હવે સરદારીં ધરી રણમાંહિ રહે અતિ સૌર્ય મચાવી :
બંધ થયો મધુ વાણીપ્રવાહ , ગયો કહિ અમૃતપાન કરાવી ?
કેપુશરો ! તુજ મિત્ર સ્વરો ન પડે અમ કાન શું દૂરથી આવી ?

૩

(રૂચિના)

માસરનો ઘણાગ ગણાયો, રણે ગગનમાં નો ગાણ,
કેક કીધા નનાર મુધાગ, ગયા કુધાગ નો વાણ,
અબજાનો બની નવ મુખેચક, બધી મુધારી તે આણ,
ન્યા અમર તુજ નામ કીર્તિ જગ, એ કેમુગને માનનાણ ! ૪

(હરવિજય)

મૂર્ધિ દિપે નજમો પાળ અનન્ન ગતિનિર્મિત રથુ દુષ્ટ જર્મી,
અદર તારક છે બહુ નો પા, ક્યાં ગતિનેજાની બધિદારી* ૧
તેજ દશે થયું નર્મ દિપે જલ ત્યાં પદગમલો નો થઈ ત્હારી,
કેમુથને ! સર્વ નેજ ગયો, અમ માટ ગદી આદિ ના અધારી ! ૫

(મનહર.)

વાણો વણવનાર, એપથી અણવનાર,
દુનિયા દોણવનાર, પોનાની કવમનો,
ધરણી પુનવનાર, નોગનો તજવનાર,
ગુરુ ગુ ગજવનાર કવમ-ઈવમનો !
ગય અને કૈયતની મેવા નેદે શ્રીવી ધણી,
બૂમિમાં ન ગખ્યો જાગ દોડના ભગમનો,
દિવમાંદે દાણો વારી કવમ ગુ ગાણ રણે,
અગે કાબગણ ! પાસુ થાગ ક્યાં મ-મનો ! ૬
અગે એ કવમ ! ત્હારી મેવામા જીવન માણુ,
મેવી તને ગયો જાને નપુત માસાન તો,
વેખક હજાર થને, પરિન અપાગ થને,
અવકમા તોય તેના બૂવાગે ન ખ્યાન તો,
અનર અખક તેજે અનકનો નર્મ અદ્યો,
નોખીને પાછા જગજગની ના નો
પ્રજાને આ જગને ડાંગે શી આલી ગયો,
સ્વર્ગે નઈ એથુ નેદે પોનાનુ પ્રજાન તો !! ૭

કેપુશારો કાબરાજી.

—૩૦૬—

એક મધુર લેખક,—એક મહાન અધિપતિ,—એક મક્કમ સુધારક,—
અને એક માનવત શેહેરીની યાદગાર નિંદગી.

લખનાર—મી. પેસ્તનજી ખ. તારાપારવાળા.

Great ! for he spoke and the people heard,
And his eloquence caught like a flame
From year to year of the world, till his word
Had won him a noble name

TEVNI BOX.

ચોત નિંદગીનો અંત નથી; પણ આપણી માણસ મુસાફરી નું તે મિલ છે, કે જ્યાં આપણા આત્માની કામગીરી એક તબક્કામાંથી બીજા તબક્કામાં પસાર થાય છે. આપણુ આદમની અંખો મનપ્રાપ્ત તો તે બહાદુર હાવેલાએ પર્થોનાં જગ પછી પોતાનું બખ્ત બાજુએ મેલ્યું છે, મગર ખુદ શાહ છે કે આપણને હોડીને તે કોઈ બીજાં સ્વપ્નમાં અત્યાર અગાડેના દાખલ થઈ ચુક્યા હો ના ના—ચોત તો ફક્ત આપણી કુચની દૃષ્ટિ ઉપર ફરી વળેલાને પરદા છે, કે જે આપણી માથાની ચરનોને પદાવગની પેલી બાજુએ લગી નિંદગીને દેખાત લેવાથી બાજ મળે છે. ચોત આપણા માણસાઈ અધાપને ફાવવાનું આવી એક બહાનું છે

ત્યારે પચગમબના બોલામાં તે મળ્યું પામ્યા નથી પણ ક્ષેત્રે, મગર જો કે તેની હેવાની ખાતર થઈ નથી, જો કે તે હેવાની માત્ર ખીજી જાહનમા પસાર થઈ ગઈ છે, તોપણ આપણને લાગે છે કે આપણી વચ્ચેથી એક મહાન હાજરી હવે જતી ગઈ છે. આપણે દિનગીર તેને મોટું નથી. કે જે એક વધુ જુઝાર અને એક વધુ કલગત કુચમાં આ ધડીએ છવેલા હો આપણે દિનગીર આપણને પોતાને મોટું છે, કે જે એક એક જાહન દાહિતકારી, ઉપરાંત, અને આપણોગી બાબતને જોલી ગેકા છે જે કેપુશારો કાબરાજી એક એવી નિંદગી યુગની ગવા છે કે જેને બીજે તેમના પોતાનું નામ પોતાની કામગીરી અને પોતાની કામગીરી કોઈકામાં જાહેરાત તુલીક જાહની રાખે અને અલગતાં તેમની એક પાકી આદમ હતા, અને એક આકી બેક તરીકે તેમનીએ માણસાઈ પામીએના પોતાને હિસ્સે ખુદ તરફથી મેળવે હો. પણ તેમની એ સમગ્રી ખુબીએ અને આગીએનાં મામદું તોય કમા આપણને જણાય છે કે કેપુશારો કાબરાજીમાં આપણા રેરાનો એક અસાધ્ય પુરુષ જતો ગયો છે, તેની ખાલી પેડી જગ્યા મહેલાઈગી પૂગવાની નથી.

ત્યારે આપણે તે કિસ્સાની અકલ મગજ આગળ આપણું મેખબગ મર નમનતાઈવેક નમાવીશું, અને આપણી વચ્ચે વહી ગયેલી તે ઉમદા કામગીરીમાં ગી આપણા અનુપમ પાંડો આપણી પોતાની નિંદગીએમાં દાખલ કરવાની અદલા કોશિશ કરીશું.

મીઠ કાબરાજીનો જન્મ.

ઓગસ્ટ ૧૮૪૨ ની ૨૧ મી તારીખે મુબારક ખાતે કોટની ગોલપાડ ગલીમાં એક પાગમી બાળકનો જન્મ થયો હતો. કોણે ખાઈ હતું કે રાહોની એક ખુલ્લે પેડા લેની રોડીમાં જન્મેલા એ જાણીતા છવેલા આગળ આપણાં પોતાની કોમ વચ્ચે એક બળવાન રાજિત જેને અમલ કમો ? પણ થોડો એ અમમાદારશુ નગની કામગીરીમાં ઉતરતા અસાઈ—

તેમની વેરાવણી

કોપ એક તહડી નજર ફેરીશું. મીઠ કાબરાજી મરીબ માળાપને જે અવરક હતા, મગર તેમની ગોમા કોમ પાનદાની જોલી વહેતું હતું પોતાના બપાવા તરફ થી તેમના પાગમ, દાવર અને એડીનાં કુડીને નેક નથા બપાઈ તરફથી તેમના દાદોર, રાદોર અને ખુગ-મેજી માણસ અને છજીબાઈ દાદાબાઈનાં ખાનદાનો સાથે સમય પગવતા હતા

કાબરાજી અટક કેમ પડી ?

મીઠ કાબરાજી કુડીના બાબત જે મરાય આપણાં મનમા પેડેલા ઉભો થાય છે, તે એ છે કે તે એની આવી અટક કેવી રીતે નિકળી હશે ? પાગમી અટકોના હાતિહામ રમીત અને મુલેક હિસ્સે સુલ છે, અને કેટલાંક અમાદારશુ પાગમી ગોમદાનોમાં “કાબરાજી”ની અટક પણ આપણું ધ્યાન આંચે છે. અને પાગમી ખાનદાનોની અટકો તેમનાં કુડીના કોઈ અગવા ના અથવા નાનીના પોતાનાં નામ ઉપરથી પડી છે

“કામી (૨)” અરે પહુ એમ જીતી મીં કેયુગોના
એક આગના બાપદાદા ઉપરથી પડીએ, જેમના રાગી ના
ચોક્કમ રાહને રીંચે તેમ્ની ‘કામગ’ કહેવાતા હતા.”

મીં નવરોજના કામગીર

મહંમ મીં કેયુગોના બાપદાદાએ અમલ કરતાના
રહેવાસીએ હતા મીં કામગીરના બાપદાદા બાપદાદા
બાપ પુરોદેશ રૂડાનજ કામગીર મીં ૧૫૦૦ ના અ
મમાના યુગથી ગેર નજી નગરવાલજી ઘડિયા સાથે
સુમર્ધ આભા હતા, ભયા બાપદે તેમ્ની આ ઘડિયામા
લગ્યા હતા પુરોદેશ કામગીર લખજી ઘડિયાની માથે
સુમર્ધની મગફળી ગોળામાં ચાકડી રવા હતા અને
૧૬૬૩ ના મીં નવરોજ તેમનું નામ અવેના એક જમણીના
રહેવાસી તરીકે મીં આરે પુરોદેશના પોર નેમ
નજી માલુમજી કામગીર મીં મીં કેયુગોના બાપદા બ
પાદા અને પહેરનનગીન ગેર પુરોદેશ માનેજી મગફળી
આધિયત્રી હેજી પે ના ગામડી દારૂના ધરિતરે ચાલવા હતા
અને પાછળથી ઘણા અને ખીસાની દલાળી કરતા હતા નેમ
નજીના મેગાદોમજીએ પથ પાતાને આ રીકો દારૂને પધી
ચલાવે હતા અને તેમાં તેમ્નીએ પાથ પેમા મેગા કીધા
હતા ને કમનમીને ઘણા વખતના તેમ્નીએ બધા મોઢી
કીધા હતા મીં હામગીરના એક બાપદા પથ દારૂને મગી
ચલાવતા હતા ને ઉપગત તેમ્ની એનારેબ મીં જોન

ડનતાપની પેરોની દલાળી તેમજ ખીને આનગી વેપાર
કરતા હતા

મીં નવરોજના કામગીર

એડી રીતે કામગીરએ દારૂના રીતગોના પધી પ
ગીએ એડી ચલાવે મગ મીં કેયુગોના બાપદા
દારૂ કામગીર આનદાનને એ પધા માથેના નવજી છુડી
દારૂએ પીળા પધા માથેના મગજ યુર યારૂં મગ
જયનું હતું કામગીર નામ દેડી ડાપાની માથે આને
અને માનવ રીતે એડીએ—એ એડીએ મગજ
મીં કેયુગોના પિતા મીં નવરોજજી હોમગીર કા
મગીરએ કીધું હતું

મીં કેયુગોએ નેમ પાતાની દેવાળીના આએ
દોરો, તેમ મીં નવરોજજીએ પાતાની જીદગીને મોરો
બાગ ડાપા માથેના મગજમાં માર્યા હતા મીં નવરોજજી
કામગીર “જેરનમિન મેરેર,” ને પાડળથી પાતાનું નામ
વધીને હાવનું “મોરે મેરે” બધું હતું તેના વડી
નુપીક “મેડ ડો” હતા એ ઉપરથી તામા રખત એડી
તેમ્ની પાતાના દાગઆમનાંમાં નવરોજ મેરેર ને
નામ આપવાના હતા તે પછી તેમ્ની ‘મોરે ડામિન,’
ને પાડળથી ‘ડામિન આર હ-ડયા મા દોરાર્ક મધ
હતુ ત્યા મયા ઉપના અને પથો તે પેગાએ આરકીક
હતા ભયા પછી તેમ્ની આરકીકમાં બે વાર પ્રમ
થતા હતા એ ઉપરથી ડાપા માથેના તેમના મગજને
બીધે મીં નવરોજજીને જોન મોરો ને પાડળથી મુખ
દોરો મેરોડેર બનેલા હતા અને પ્રખાત ડોરેર મુખ
ડોરો મેરે સારી રીડાણ પડી હતી મીં નવરોજજી
૧૮૫૦ મા ‘ડામિન ની નોડરી દોડી દારૂ’ દેકતો
આરકીક ડાપામાં ના મોરો મોરો મેગમજી રૂડા
જીની કેપનીમાં એક બધા તરીકે એડાયા હતા દે
તો આરકીક ‘મથેના મગ મીં નવરોજજીએ એક
બે વધા કાપી નાખે, પછી તે વખતે કોણે ધાણું હતું
એ ડાપામાં માથે પાડળથી તેમના પુર આર કોડક
નેપી ડાપી મુદત એડી એ એડીએ કામગીર મગજથી
ને હા મેરો મેગમજી રૂડા જીની કેપનીમાં નીકળી
ગયા પછી મીં નવરોજજીએ એડી માન દરખત નામના
મગ મથિય વર્તેનાવનનું એકાન પાતાના હાથમાં
કીધું, પછી એકો તમાર દલાળી તે વખતની એડી મુ
કોનીએ વરએ એ પદ એકાદ વડે ચલાવીને તેવમુને
બધ કર્યું પડ્યું એક ડાપામાં માથે વડી મીં નવ
રોજજીએ “મથેરો મેગમ” નામનું એક મુજી પવ (ટેડ
મુજી નામ) કાઢવા માડ્યું એ પદ માન ધાડાન
મહીના ચાલી બધ પડ્યું પછી તે પાછું પારમી પદ ના
નવા અવગારા પુરનેમ માથે ત્યાર પાદ નવરોજજીએ
કામગીર મગજોર એડી આગળથી “મોરે નગીઅત”
નામનું આરકીક પદ પેમારું લીધું એ ડાપામાં નવ
રોજજીએ હિંદ મહાજોની આગીતાવાન “સ મગી”
ઉપર ચોક્કમ લખાણ કીધાથી તેમને પાતાની અદાનમાં
ધમકાનું પડ્યું મીં નવરોજજી આ મુકદમામાં હાડી ન
વાથી બને બાળુને અર્થે તેમને માથે પડ્યા ને આપ
વાને અગત્ય હોવાથી તેમને નાચારીએ નાદાર થવું પડ્યું

* મારા મહંમ મથિય મિમ મીં કોરામજી મગજજી
ખમાતા હેજીઆરી ૧૧૧૦ મુજી વચનના મીં કેયુગો
કામગીરજી એ સોમું જમજીવાત સખતાં જમજીએ
કામગીરજી ના કામગીર નામના એ વડલા ૧૫૫૨
પછી પડીએ આ મા નવરોજના પારસી નામેને જી
પાપજી દારૂના જેલુ છેડે ચોક સમાડવામાં આવવું નહિ
હતુ અસલી નામના આપણને મનારજી નહિ પથ
માનના નામ દોરી વરાવતુ જમજીએ એ નામ ઉપ
રથી જેદલા તે ૧૮૪૧ એમ ૨૦૬૬ પછી એ નવ
હતુ પથ પા નીઆમાં ચાલતી આપણે જેલુએ જીએ મી
કામગીરજીના પાપમાં વડીલ મુરોજીએ દુલજી મના
રાજી નહિ પથ મગજીની આએ જોખાવાતા હતા
કામગીર એ વખતના વરેલા સાથે (મામા એ
૦ હાથ મથે મેરો જમજીને બધે તેમ) જીને
મેરો પામી મનાર નામ ઉપરથી જેલુએ નવરોજ
નિદાસ જેવી ને ન કાંડા મેરે એ ન વાતનાર ને
પારસી કુલમ માનના વડુ જમજીનુ યથુ, તેમ નવરોજજીના
બાપમા એ એ “જી નવરોજ સાથે મેરોની જીને
ચુડકી અને મેરો રોને નામે મી કેયુગો અને તેમના બા
પેમાનુ કુલમેને આપણે મગજજી ની નવરોજ
મથે જીએ જીએ ૧૮૪૧ એક મનારનાર બીજા
પારસીઓના બાપમા તેમજી એ અસલી માનનાર મથા
પથ દેરમામાં પસાર થયુ જમજી નમી મી કેયુગોના
સખતાં નવ નવરોજજી તેમના નવરોજ મનાર
જી તરીકે જમગના સખતાં આરકીક મગજી બનેલી કોવા
છતા પથ તેમના ડોમક ઉદાર (૧) દારૂમાં રૂડેરોનીની
મગીમાં તેમને પોતાના સખાઓમાં કેયુગો મનાર
ના નામથી મેમાનવામાં કર્યું નવરોજી મગજી નહિ
હતા!—સખતા

મહુમ બાઈ મેહરબાઈ નવરોજી કાબરાજી

વર્તમાનપત્ર ચત્રાવવાના સ્થિતિ કડવા અનુભવ પછી વપ
 રાજીવરૂપે જાણને કેમથી સત્તા શ્રી સ્થિતિ પછી
 સંજ્ઞા ૧૪ અમાનપત્રે અનુભવ નવરસજી ૧૮૮૦ માં ૧૮
 વર્ષની ઉંમરે કેપુરગિનાર ધર્મમાં અનુભવ હતા

કેપુરગિનારના આત્મજી.

મીં કામરાજના માતાજી બાઈ મેહરબાઈ ગિરિવાના
 મહારજ ગ્રંથજ્ઞ આનંદવાન હતા, કે જે આનંદવાન ધર્મમાં
 વર્ષો સુધી હિંદુસ્તાન અને સીંધા ખાતે મોકલેલા બાપાજી
 ચત્રાવવાને માટે જાણીતુ છે બાઈ મેહરબાઈ પાકટ વર્ષે
 ૧૮૬૬ માં અનુભવ હતા અને જેના સુધી પોતાના સ્થિતિ
 બાપરાજી મૃત્યુ સાથે ધાર્મિક પ્રેમથી જોડાઈ રહ્યા હતા
 કેપુરગિનાર તેમના વડા નેરા હતા અને પોતાના નાની ઉંમરના
 બાઈ મેહરબાઈની મળાવ સત્તામાં બાપાજીના પ્રુષ્ઠ મદદગાર
 હતા બાઈ મેહરબાઈ લખી વાચી જાણતા હતા અને
 કેપુરગિનારના નાના પુત્રો હેરાથી વાચતા પા વચાવતા અને
 તેમના નાના જોડા બાઈ સુરા થતા તેઓ વિનાયકના
 વર્તમાનપત્રમાં આવતા ચિત્રો જોયા હોય તે ૧૮ ધ
 રાવતા આસ કરીને મહારાણી વિરોધરિયા ઉપર સ્થિતિને
 કાંઈ અનુભવ હતા હોય અને તે માહાવાનને તંગની
 બાપતે માળાવવાને હોય રિગેષ તરફ ગેવા, બરકે
 તેમને લગતા રાવના તારવા જોતા, અને સ્થિતિ સ્થિતિ
 મ્વપનુ કેપુરગિનારના જન્મ વખતે પોતાને આનંદુરૂપે તે જાતે
 ધારી સ્થિતિ યાદ કરતા આ પ્રમાણે માતાથી વારસામાં મેળી રી મળી
 પ્રત્યેની ૯૪ વર્ષો સુધી શ્રીકામીની કેપુરગિનારમાં પાછળથી
 ખીજી તથા રાવગિનારના તરુણીને કરી અને ખીજી
 અનેક પ્રકારે પ્રગટ કરી બતાવી તેથી આપણને આદર
 લાગે નહિ

‘સરની ઇન્કેલ’ ની એક નામીથી પેદાશ.

કેપુરગિનારના કામરાજની પોતાની કામરાજી કેપુરગિનારમાં
 વેણી મરાજી આવીને એક ધરના સ્થિતિ હતા ઉપર
 મેમલો મોકલાઈની નિરાજના મેળી હતી આ કેકાણે
 થોડાક બધા લોકો કેપુરગિનાર ગેરલીવર મેળેતા
 છતાં હાથ તેમની મીખના મળા સ્થિતિ મેળેતાછની
 રાજા પોતાના માહોબામાં આવેલા હતા અને ત્યાં
 છોકરાઓની કામી-ગુડી માદરિને બદલે બાજી
 ઉપર મેમવાનુ મગર હતા મેમલીધર મેળેતાછના પાવ
 આગળથી ઉઠીને મીં કામરાજની ૧૮૪૦ માં મર જન્મ
 સેદછની સુધમાં હોય શીખવાનું રાજ કીધું આ નિશા
 બમાં તેઓએ તાત્કાલિક વપ કરવા જે હાથમાં મીં કામ
 રાજી તે વખતે વપ માલની ‘મર નક સિરી’ ની ચારપાસ
 ચોપડીમાં ગિપ્સા સ્થિતિ કુક કેળવણી સપાદન કરીને
 મીં કામરાજની સોલ વર્ષની ઉંમરે નિરાજને છેલ્લી
 સત્તા શ્રી તેઓ હવે પછી તે મોટી કેળવણીની નિ
 રાજમાં મેમનાર હતા કે જે ફુનિયા છે, અને તે મોટી
 નિરાજના તેઓ એક રાખ તરીકે પેહેલા પડીને પછી
 એક મહાન રિસક્ત તરીકે પોતાનું નામ જમાવવામાં સુધી
 મેળી જવાના હતા

છાપાના ધર્મ સાથે જિંદગી સુધીના

જોડાણની શરૂઆત

નિરાજનાથી ઉઠીને મીં કામરાજી જેથી છાપા સાથે
 જોડાયા, અને આ ખીજા ધ્યાન એમનારી કે કે તેઓ
 પોતાની જિંદગીના છેડા સુધી સ્થિતિ ધધાને વગરની રહ્યા
 હતા મહંમ મીં ખાતામાં આવતા નાવકના જન્મ
 અરિમ જાણીતુ તેમ ‘મીં કામરાજીને છેકે હાનપણથી
 ન્યુસપેપરમાં લખવાની મથતે હતા અને કેકે
 બાર વર્ષની કુમલી વયથી તેણે તે વખતના
 જુલુ ન્યુસપેપરમાં કવિતાઓ લખતા હતા તે સ્થિતિ
 વર્ષની વયે તેમની કામરાજની કામ ‘જુલુ’ સાથે
 પત્રમાં બાજનામ અને બાજક બાવડીમાં સરો નેવી
 નાજુક સમારી બાવતા ઉપર મચાવેને બહાર પાડ્યા હતા
 જોડે છાપામાં લખાણ કરવાના આ માહોબાથી ‘મીં
 કામરાજીના હાથ હરકે થયા તે વેળાએ સમગ્ર નિરા
 ગના વડા અંદર સ્થિતિ કેકેની દેખાઈ હોય ‘પા
 મીં મિત્ર નામનુ એક ચાપાનિજી કા અકવાડિએ નિક
 રૂ હોય, જેમાં પે. તે પેહેલે રાજાના રિસક્તો તરફથી લખા
 વધી ઉઠેછ અને જુલુસાથી નાખતા પ્રગટ થતા હતા
 મીં કામરાજી જે વખતે ‘જુલુ’ માં રાખતા હતા, તે
 વખતથીજ આ સ્થિતિમાં તેઓ લખાણ કરવા લાગ્યા
 આ અધવાડિકનું અધિપતિપણ મહંમ મીં નરાગવાનછ
 જોડેરાજીને હસ્તક હતું, થયું સ્થિતિ પાછળથી વારમી
 પચાવતા મેહરગિનારે સ્થિતિ મેળવવાથી કાંઈકે કાંઈકે
 વારમી મિત્ર ના અધિપતિની જગ્યા મીં કામરાજીને
 તેમના મામાં વગર આવી

અધિપતિ તરીકેના પગાર-રૂપે ચાર !

એ અધિપતિપણ ચત્રાવવાના બદલામાં મીં કામરા
 જીને નિરાજના વડાએ ચાર રૂપાની માસિક ‘સ્ટે’ ન
 રિગેષ આપતી શ્રી સ્થિતિ રીતે ‘મર નક ગોડા’ ના
 બવિષ્યમાં જન્મઆગકારા થનાર અધિપતિએ પદ વર્ષની
 ઉંમરે એક વધાર તરીકેની પોતાની કામરીમાં રાખવાના
 મચારે રાજ કરી ‘તે જન્મને જોતા આટલી જવાન વયે
 પણ તેઓએ કે ના લખાણ કેલ્યા ચત્રાવવાનું હતા અને
 બવિષ્યને માટે કેરી આસા આપનારા હતા તે પાછલા
 પાણીમાં વારિલા રોડ વહનછ નેહમગછ પેળના
 નખાણ ઉપરથી દેખાઈ આવશે

“જુલુ ગરીબ” ના ધરને કેળાવ

આપણા હેવાલના નાવક અધિપતિની ખુશીપ જોતા
 પછી કુક મુલમાં સમારી બતાવે સ્થિતિ તેમની જિંદગીને
 એક અનુભવી વળાણ આવી મીં કામરાજીના પિતા
 નસીખના ચક્રના કરવા સાથે મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યા, અને
 મીં કામરાજીના ચાલ તેજ વખતે તબિયતથી નાચાર થઈ
 ગયા આ રિસક્તોમાં મીં કામરાજીને યુરી મીખ ના
 પુત્રના અનુભવમાંથી પસાર થયું પડ્યું આ તે દહાડામાં
 હતા, કે બપોરે પોતાના મામાના સસરાને બોલે મીં
 કામરાજીને સમયાધિ પસાર પડ્યો આ તે દહાડામાં
 હતા, કે બપોરે હિંદના વાઈસરોય તરફથી મુબારકબાદીનો
 અમામ મેળવનાર બવિષ્યના અધિપતિને પોતાના ધર્મમાં

મુત્તા આગળ મધવા કર્યું પડ્યું તથા એક અદના ચા
નગી માફક વામડું ઉઠાવવા પડતા હતા મગર હા
આજ તે દહાડાઓ હતા, કે બપોરે મીઠું કાળગણ મુક-
તેમીની નિરાશમાં એમી ગરીબાઈની કવિતા શીખાતે
કવિતા કે તેનો મધુર અ તેઓએ ત્યાં પછી પોતાના
અમર બપાણામાં છો હાથ કેડણ, કે તેનો નિઃશ્વાસ આને
રોકેલા ધના સમાગને મુખી અને સાચી બતાવે છે *

નિશાળને ઉલ્લી મલામ - રિપોર્ટરની ચાકરી

તેમના માબાપ ઉપર એકાચિત્તા આવી પોલી
મુકેલીને લીધે જવાન કે પુરોગેને પોત ના વખત અગાઉ
નિશાળ કોણની ફરજ પડી અને પોતાના કુટુંબનું પૂરું
કરવાને માટે આચારીધવા તરફ ધ્યાન કર્યું પડ્યું કે પુરોગેની
વળાણ કુદગતી રૂતિ વર્તમાનપત્રના ધધામાં એકાચાની હતી
એમના પિતાના છાપ સાધના સમયને લીધે તેમને ત્યા
એકાજ જુદા જુદા વર્તમાનપત્રો આવતા હતા એ પત્રો
મીઠું કાળગણ પોતે આચારી વાચના હતા એમણે
નહિ પણ પોતાના માતાને વચી સળગાવતા હતા અર્ધો
મગી અમાઉના જમાનામાં નીકળતા તે વર્તમાનપત્રોના નામો
પણ આજની એકાદાને માત્ર નહિ હશે કેથી છાપાના
તે વેળાના એ જાહેર પ્રતિષ્ઠિતીઓ પૈકી કેકાદાના નામો
આને આપણને લગતીક નવાઈજેલા લાગશે " સમ
ગદેરે જ્ઞાની " " અરેરે જાહેરસાહેબ " " પાશ્વરી રીકા
મગર " અને " રાસે રામી બાનુઆન " નેવા નામો
લીમમી સદીમાં ઈસ્ટિયા પિરેમીના નેવા વિચિત્ર રીમ
એ અવળતા જવાન મીઠું કાળગણ છાપાના ધધા તરફ
તે દાહકના પત્રોના એવા વિશ્લેષ નામિની મોટીનીથી
એવાના નહિ હતા પણ - મીઠું કાળગણ બપોળા
આપણા અરિતના નાશનું કૃતાળ આપતા વચેડે, -
કેપારા પામે એજ ધધામાં પડવાના મળ્યુન કારણ
હતા એકે તે હાથ દસકત મગ નહી કે તેથી વેપારીને
યા કતારેની ચાકરી મણ પીછું તો સમગ્રી ચાકરીને
માટે કાઢના નાગવમ નહી અને રીજુ અને સહુથી
વજુવાણુ તો એકે જ નાનપણથી વર્તમાન પત્ર તરફ થ
નાહું " હવે મરૂમ મીઠું કાળગણના અક્ષર દુ કેદર થી
જોતા આપણે, પણ તેઓ અને કાંઈ પણ રૂતિ નહિ
ઉપર એકાકી રહી જણાયા ન હોવા વગી એમના હાથ
મકલતને એક નમુને પાડળ આપણે, જે ૧૯૦૦ ના
માહને છે, તે ઉપરથી વાચનાર પોતેજ મત બાધી શકશે
મગર જે મીઠું બપોળાએ જણાવે મીઠીના ખરી રોક, તો
હું ખુદના હવરો હવર મુકા મુકાકે કે જવાન મીઠું ૩
જાહેરના હક બગાડ હતા અને સમગ્રી નોકરીમાં
સખન થવા માટે એઓ નેહતા નાગવમ ધગવાના નહિ

• મી કાળગણની રૂમી ગરીબ અને મીઠુ ગાંધી
એમાં વાચકને કે પડો રૂતિ અને રૂતિ શીખવવામાં આવે
છે, તે એ છે કે ગરીબાઈ એ કાંઈ દુખ નથી ગરીબાઈમાં
પણ માણસબન મુખ અને સોજા અમ કાંઈ રીકે અને
વધુ તો મેં એજ માણસ મતાવણી વચ્ચે પણ પોતાના
મુકેને બીસબાઈનાઈ અને માનને એવાથી રીકે અને
વેરવાના જુર છે કે મી કાળગણની જોવાની જિંદગી
તેમનું લખાણોમાં નેમોએ દર્શાવ્યા એ પાઠના સમ્બંધથી
ખબી મણે છે અખનાર

હતા ! મીઠું કાળગણના સખાબધ બપોળામાંથી રાઈ પણ
નમુને તમે હાથમાં ધો, અને તેમને નાગરે
કે એ માણસ એકે લખનાર બનવાને મરેજ કુદ
તથી જાહેરના હોવા એકી લાગણી કાઈ દેકે આજનીના
બપોળા વાચના આપણને ઉપજતી નથી હા રેથી છાપા
અને સુજાતી માહિત્યને માટે તે એકે બાબતોની દિનમ
હોવા કે બપોરે મીઠું કાળગણ જવાનપત્રના ધધામાં એકાદા
મગર કેપુરોરે કાળગણથી એ સિવાય બીજા રાઈ પણ
ધધામાં રડી રાકતી નહિ માછલી પાળીમાજ છવી રાકે
છે અને મી કાળગણ અનરેથી છાપા બધે એકેએકની
મથે થાક મગામગમાં આવવાને મગજના હતા

એકી રૂતિ કમની બેદી ગાંઠિઓ મીઠું કાળગણને
ગપાની જિંદગી તરફ ધમકી નહ નહ, જે કે તેમના
પિતા મીઠું જાહેરસાહેબ તો જાહેર વખતપત્ર અધાવ
વાના પોતાના કડવા અનુભવમથી પોતાના દિનમને એક
મથે લેતાને સમજના અને તે ધધામાં જુએજાં વાપ ખુદા
થવા હતા તેજ ધધામાં પડવાથી માત્ર મથેનાને મતાહ
આરી જોકમ જોખાણોની બતામણીથી ૧૯૫ મા મીઠું
કાળગણને " જાહેર જાહેર " ના ગિરોગીનો નોકરી મગી
એ જ વાપર તેમને રૂપા લીસાને પગાડ મળી હતા, જે
અનખના " તે જમાનામાં મરીબ ધગને માટે હાથીના પગ
નેવા મોટા મણુવા એકે એકે જાહેર " ના ગિરોગી તરફ
એકાદા બાદ કુદમ મીઠું કેપુરોરેને એ પત્રના મદદનીસ
અધિપતિનું કામ કરવા ઉપર પણ નેમવામાં આવ્યા એ
એકાદા એકાદાના ઉપર આપણુ દેવાવતા નાથે બાગ
મણીના પગાડ કીધા નહિ તેકા કામો આનંદતામાં આવેને
હવે મથવારે એકે તમ થય આ કેકાકા તરફ તે વેળાએ
ગુરતાની નોકરીના મગર જોકતારે મીઠું જાહેરસાહેબ કુદ
નહ અને કામો આનંદની બનતનારી જેણ પમરો
રેખાકી પણ અનખબ જેવું તો એકે હક કે " જાહેર
જાહેર " જે તે જમાનાની રામી પમાવતનું એકે " જે
કુદમ " જાહેર જેવું હક, અને જે અસલા વિચારોનું
હિમાવલી હક તેના તે વખતના અધિપતિ મીઠું સાહેબ
મથ મનચેરણ જાહેર પણ મજકુર પગતાને વધાણું
મથવારે એ આઓ કે " જાહેર જાહેર " જે તે વેળાએ
મા હક તેના રૂકી માટેએકે મી જાહેરને રૂકી
આપેલા અને આપઅખવારે વગાણના મીઠું જાહેર તેના
જવાબમાં જાહેર " ના અધિપતિ તરીકેના પોતાના
એકાદાનું મથનાનું ચિત્રી કાઢ્યું

મીઠું કાળગણ " જાહેર જાહેર " ના અધિ

પતિના સાદસામાં

મીઠું કાળગણ જાહેર જાહેર નું પાખડ દોડી રીધા
પછી રૂકીઓએ તેમની પાલી પડેલી જમાનાએ અ
ધિકાર કેપુરોરેને આપવા માગે મીઠું કાળગણએ અધિ
પતિનું સમજ કામ કરતા હા પાડી પણ અધિપતિની
નબીરે એજમાની રીધા તેવાને માફ માગપ હાથ મુક્યા
મીઠું કેપુરોરેની ઉમર આ વતે માગ પડેલી પણ
નહિ હતી આખરે એકે વિચિત્ર જોકમ રૂકી " જાહેર
ના આક આગળ મલાવવામાં આવ્યા એ જોકમ એકે
હાકે અધિપતિનું કામ મીઠું કાળગણએ કર્યું, અને તેમના
મથાણુ ઉપર મીઠું કુવાજુ ફેરતમથ મોટીએ રેખાકી થ

ખતી, ત્યારે અધિપતિની જોખમદારી એક ત્રીજાજ રાખ
મીં હોરમમણ ભોતીવાખ્યે કમ્બલ કરવી । ઉપની
ગોવણુમા થોડાં થોડાં અઘવાડિયોને એરે અનેક
કેપુરો થવા બાદ આખરે મીં કાબગણ રૂં ૪૦
ના પગારે “જનમે જમરો” ના જોખમદાર અધિપતિ
તરીકે નેમાયા. માધારણ લોકવિચાર એવા છે કે એક
વરેમાનપત્રના અધિપતિ ફોલાં બિઠાણું ઉપર ઝવેછે.
મમરતેના છુવની વાત તે અધિપતિ બાપેજોજ ભણે!

**“જનમે” ના અધિપતિ તરીકે મીં કાબગણને
થયલી હિમતી (!) પેહેરામણી.**

મીં કેપુરારો ઉપર “જનમે” નું અધિપતિપણુ
આગળ જણાવ્યું તેમ મત્તર વધેની કોમળ વયે આવી
પડ્યું. આ મજેગને લીધે “ચુનરાની રીચુ” નામનાં
તે વખતે નિકળનાં પત્રના અધિપતિએ મીં કાબગણને
“Boy Editor,” “કોરવન અધિપતિ” ના
અરેખાઈ (!) કરવા લાયક એકલાખ એનાવત કીરી. એક
વાર “જનમે” માં મીં કુવરજી માટીની કલપથી મુધારા
વાળાએની મખત કાઠકશી કોડનારે એક લખાણુ પ્રગટ
થયું મીં માહરામજી બગાલો જીએ તો પેણાએ “સરત
ગોહુતાર” નું મુકાન ચલાવતા હતા, તેમ્માએ એમ
ધારે કે મુધારવાળાએની માટી બાટી કાઠી નાખનારે
મજકુર લખાણુ “જનમે” ના પેશા જવાન અધિપતિ
કેપુરારોએ લખ્યુ હતુ. એવા વિચારથી દોરવાઈ જઈને
મીં બંગાળી નીમશા બજાવત રાખેલાં મીં કાબગણ
ઉપર નાહકતા ઉતરી પડ્યા —

“એક લુછા છે કહેરો, જેને કશું લખતાં આવડ્યું
નથી, તેને મીં સોહરામજી જલની પછી એ
પત્રના અધિપતિ કાબલ જોલામગીરીની તોડ
ગલે એલવી છે.”

અલખતા આવના જમાતામા જે કોઈ લખવાગની
ઉપર એવી રીતનો હુમલો થયો હોત તો તે ઉપના
વાલોને પીતલ કોડની પગેની કલમ ઉપર જમ ન
માવી ભિતે પહુ એ તો “વધે પચામની વાત ઉપર”
ખપુ, અને મીં કાબગણએ આપણને રૂઠ મીં મે
૧૮૯૮ ની ગરે જેગા થયલા જરસી સેપકેના મેળવડ
મનુષ્ય આપેનાં બાપણુમા જણાવ્યું તેમ મીં બગાલીના
આ માદગાર રાખે ઉપર તેમ્માએ માન થોડીક ઉધ
વગરની ગતિ પસાર કીધી

“ખરે સાબુસ ખોટી જાએ.”

મીં કાબગણનું જોડાણુ “જનમે” માથે ૧૮૯૬ અધી
માહુ રહ્યું. પણ મહંમ મીં ખખાતાએ વખતુ તેમ “પર-
ધમથી મીં કાબગણના વીચાર મુધારા તરફ હોવાથી
એવા એક અધીપતી “જનમે જમરો” નેવા નુસ
પરમમાં પેલી અંગરેજ કલેવત જુજબ “ખરે માણુમ
ખોટી જાએ હતા” બાલ લગાવે, હિંદુ વિધાએની
હાલત, હિંદુ માહારાજેની અગીતિ, કોમવા, કલિદાસ ઉપ-
રના મીં કાબગણના મુધેલો વિચારપર મીં ભોતી-
નાવા જમવી છેકડાક કરતા હતા. આથી બારી નાંડે

એવી તથા ફરદીએ સાચની ખત્તપ ગેરમમજુની અને
હોળોજીથી મીં કાબગણ “જનમે” માં પ્રહારો
કરવા લાગ્યા. મગર આખરે છુટકારોને દિવસ આવી
પહોંચ્યો. મીં માહરામજી બંગાળી મીં કેપુરારોને વગર
પીછાને એ જવાન લેખક તરફનો પાતો અબાવ આપણે
ઉપર જોયા તેજ અપાવાયુ આકારમાં તેખાડી મુધ્યા
હતા. પણ મીં કાબગણની કલમનાં અનેક લખાણુ, જે
એને પક્ષના એક મિત્ર મીં રૂચમજી મેહરામજી ચીનાઈ
તરફી મીં બંગાળીને પુગાડવામાં આવતાં હતાં, તેમ્માની
જગ્યા મીં બંગાળીએ “સરત” માં પુછી માધે કીરી
હતી આકેખત એ લખાણુના પરના પાછમ ગેપના કંઠોને
મીં બંગાળી મનમુખ મગુ કરવામાં આવ્યા, અને આ
પહેલી એજાબાણુ લાંબા વર્ષો અધી જમી ગેપની ધારી
ચિનાઈમાની પાંચો નાખ્યા એકે બીજા પ્રુથ માથે મમા-
ગમમાં આવ્યા પછી તુરંત એકે પીછા મહાન પ્રુથ માથે
મમાગમમાં આવવાનું મીં કાબગણની મગજતમાં હતુ
આપણુ જવાન લેખકની એકે અબધમ નેવા મંજેગે
પેવા મહાન હિંદુ મુધારો

કેરસનદાસ મૂળજી સાથે પીછાન

કચલી. ખેવાડી ખાતે આવેલી “માન વર્ષકે મખા
તરફી મીં કાબગણએ એક પેણા “ઓ જતી” ઉપર
એકે જલેર બાપણુ આપ્યું. જે માંબળાને બીજાએ
જેગા મંચાર મુધારાના ઉપના આવેવાના હિંદુ મહાર
હાજર થવા હતા, અને તેમ્માએ પ્રમુખની ફામોમથી
બાપણુની બાબત ઉપર મળામાં પોતાની વિચારો જણા-
વતાં મીં કાબગણની ધણી તારીફ કીધી આ દિવસ
પછી આ બંને તરફેનો પત્રિચર વધુ અને વધુ મનમુખ
ખતો થયો. જે હમ્માવ મીં કાબગણએ “જનમે જમ-
રો” પત્રના અધિપતિ મખમર તેમને ખમવી પકતી
હકંતો અને હેચનપતીથી મીં કમનદાસને વોકેફ કીધા.
આ વેળા “સરત ગોહુતાર” મુકાં મીં કમનદાસના
હાથમા હતુ, અને મમા મુધારાના એ ઉધગતા પારમી
હિમાવતીના આગળ વધેવા વિચારેનું “જનમે” ની
કરારમાં ખૂત થયુ સાલગીને તેમ્માએ મીં કાબગણને
“સરત” માં લેવાની મરજ બતાવી “મી બોખા”માં
પણ કેપુરારો આ બારીમા ખખાણો કરતા હતા, અને
એકે કલમખાણના પ્રતાપે તેમ્મા ગેટો મેહરામજી કરદુન-
જીની કેપનીવાળા મીં મેહરામજી તથા મીં મેહરામજી
કરદુનજી મર્મખાનની સાથે સખધમા આવ્યા, કે જે સખધ
મી કાબગણને મજકુર ચોખાનિવા સાથે તિરહીની
છેલ્લી ઘડી અધી જોડેવા મળ્યા. મીં કમનદાસે
“સરત”ના મસિકે આગળ જવાન કેપુરારોની એક
બેખક દાખવની વાકકાત મગુ કીરી, જેનાં પછીમમા
મીં કાબગણને “સરત ગોહુતાર”ના મરનિસર અધિપતિ
તરીકે રખા પચારને વખતે નેમવામા આવ્યા, અને
“ઓ બોખ” નું અધિપતિપણુ પણ રખા ચીરાના
હમાખાર એમની કલમને લેવાવામાં આવ્યું એવી રીત
કેપુરારો કાબગણ તાં ૧ની ડિસેમ્બર ૧૮૯૨ને દિને.

“યુવામગીરીની તોફાંમાંથી ન્યત્રતતાના મહિમા”

દાખ ન થયા અને ત્યા બાદની તેમની કારકીર્ની હિંદ મા બંધનન મરફૂં છે ગમન ગોક્તવા માધ્યે જોડાયા છે યોડાડ મહીનામા મી કમન તમ મુગજી વિતાવતને પ્રસાસે ગયા એ તે ૧૮૭૫ના ૧૯ લી મે ૧૯૦૦ થી રીજા નાગર સાગીમ મોસા ઝરવી એ પતનું અધિપતિવાયુ મીન કામગીરિએ મના પુ એ આ રીકાડીએની લાખી મુલત દરમ્યાન મીન કામગીરિએ દેશી વતમાનપતોની તવાગીરના ન તા ૬૫૦ એક અમેરિકાન ભાગ બજા થો છે આજ ૧૦ વષ અગાઉ મીન અમાતાએ મીન કામગીરિની એક અધિવતિ લેખની મેરાની નીચવા લાયક થોતમા મુનિ રીતે હતી — “આમે રીનિ જેના મીન કામગીરિને ‘ગમન ગોક્તવા માથેના સમ્પદ તરફીક વલુ ૧૫૬૦ને જુનો છે ને આમામા તરફે ‘ગરન ગોક્તવાને ખેતીની મુતેત ને તેવજુના ધણેત માગ યુગ તોને એકી કુલુએ તેથી ખીનીને એક પેહવા દરમ્યાનનું કુમવપ મના પુ નેજે આખી પામી મેમનુ સુગા ૬૦ ગોસા ભ, અમર કીરો છે રીકે કુમરફે કાગાના વતેમાનપતોના દરમ્યાન સોનાની અપુ આમરના ઉગ રાધી પ્રકાશ આપો છે ને પ્રમને માનીતિ મિત ૪૬૧ પડુ છે, અને ને મરકાને એક કીમતી અને તફાદા મ તાહકાર મની રહ્યુ છે”

એક જરૂરની લુગ

‘ગમન ગોક્તવા ના હોતના અધિવતિએ મા કામગીરના એ પત માથવા મોતખેલા અમ્પ રિપે નહાઇ પોના નીચયા વિચા । તત્તલ ખરનેસતા ડ —

ગમન ગોક્તવા’ને કામગીર જેથી યુકાની દેહતો હતો અને કામગીરને ‘ગમન ગોક્તવા’ નેજું પત જોડી હજુ મલેની જુગ મારી હતી અને તેથી મનેવા હકમા નાભ થયો ગમન ગોક્તવા મીન ગોદગવજી બગાપી અને મીન કમનવમ મુનિજના દાસ તરે પકાવા લાયક હજુ પડ્યુ મીન ખેજુ । કામગીરના દાસ તરે તે પોતાની જામમા ત્વી પતિએ પાલવાયા પામું અને આખા હિંદુવાનમા તે તમીડી થયું ને પેહલા દરમ્યાનનું નમ્પ તેવુ માન મી કામગીરની કમને રીકે છે વરી વત માનવતોને કેક આન જોખા કસો હોય કાપાવું જુગ પડ્યુ ત મુ અને મું આપ વાયકર કિપ કમની ભ, ક ખમર તે કસા કસા રી રાકાય એ મહુ ગમન મી માસને ખેજુરકી કામગીરએ પોતાના ભાગીબ કાપાવા જમાને રા ૧૦૫

ખેખર એ આ દરગ દરમ્યાન મીન કામગીરએ પોતાની બાપાના અને પોતાની જુલિના બગથી દેશી આપુ કે એક વતમ નપત મરના ચાથા એવા જેનેની પોતાની કોવળી કર્મિ દેશી રીને છતી અને જગની રાકે હા વાલીગ વત મધા તેમની કમ અમ્પ આવી ડ । આ વાદમા મુન દરમ્યાન તેમની વતિ એકધુ અપુ ૮૫ ભ, પડે કે એક ભ, ઠાકસે મા કામ છુએ પોનેર દિમા અપો તેમ

તેમના એ અથવા લખાણની લખાઈ ઓગાળત્રીસ

માર્કન થવા નાયક

મગ આપણુ ને ખાન એકે છે તે એ લેખાની લખાઈ નથી પણ એ લેખની કીમત તે આગા મેકરને મારે નખતા એક કેકાણે જણાવ્યું છે પાતામેમા આવા ધણેત યોડા બાપણે થયા છે ને માળખાને એ ગરકીવ મગમા બિજગતા મગમદો તેએા ધાથી ને બાજુએ મત એ પવાને મગ રીને આવા હોય તેથી ઉતરી નાજુવા મત આપવાને લલભાયા હોય એક મગ એરી અમાતાએ આમ ઉપજવનાગ માર્કન કાવાની મહાન ગર્મિન ધરવા હવે મીન કામગીર પોતાના અમનની જુમિ ઉપર વલુ એનીક અસાધામજુ રામિત પતાની ગયા છે ‘વપ રમામની વાત ઉપર આપણા સસાર પ્યહાનની હાવત રીતી વધી પછાત હતી તેના પવાન ૮૧૧ નામવામા મીન કામગીરના પોતાના લખાણપત્રીકર આપ જુને મોજે અર્ધા મરી અગાઉના તે જમાનામા અપારે કુકપ દરક બાબતમા મરીપત્રીવાયુ મોધથી હતો અને આંત્રની મગારી યુવામગીરીમા પોતાના દહાડા કાઢતી હતી નેત્રા રખતમા ગમાનવરુ, લેમ જુનમાન અને ગેરકીરના ધમાગ મામ ન્યાય અને નીતિના એક હિંમત વાન મરદાગ તરફે પોતાની કલમને એક તવવા મારક કુચી રીતી તે વીરપ્રરપને મારે આપણા રિતમા વહાલ વગર ખીજી કસી વગસુ ધર કરી રાકે પોતાના અમની પ્યારાસળા ભાઈબધેના મનપર પોતાની લે મણીના ગમ્મોના ત નહિ પાડત હાલી રાકાય એની બરધી અમા કરીને તેએાના અપારા—વિચારને હળવે હાને બદલીને દેશમા જુગપણને—કવિ ટેનિમને વણેવી રીત સુ જળ ભવિષ્યપત્રી પગથિયુ આમગ વધામતાર મુધા ગના એ જુદ જુદ અહવાને મારે આપણી ભાગણીમા આપણ મિવાય ખીજી હું વસી રાકે ૧ ખેખર દર નખવાની કલમમા એકું મહાન કોવત મ । આજ નથી અને તે સાર મારે મીન અમાતા અને મીન દેસાઈ ખેખરાસ કામગીરની લેખાણની ભડા એમરને મારે મોને છે—ને જુદક અમર, કે નેજે દેશમા તથા દેશમા ક્રધાસ કુમાર અને જુલકો પાકળ હાપીને મુવાગ મકુચુ અને સુરિસાહુના પગના આગળ પાડા છે અને તેવાર મા વિતાવના પમા ધમતા રાજકવિએ એકમન વિષ વાપ ના ને રાસે મે આ જ મથગિતને મથોગે ગજા છે ને સુખાપિત રાસે કપુરાના કામગીરની નોકીરિને બરાવર લાયુ પડે છે

આ । લકાઓની મખ્યામધ મેવાઓનો સંવાદો

અગીસ વતની ને નાખી મુદત દરમ્યાન મીન કામગીરએ ગરત ગોક્તવા નું અધિપતિવદ ધગેવુ ને દરમ્યાન તમેએ એ પતની મામ્તતથી ને અપાયધ

મીન કપુરોએ મગ મોક્તવામાં ૧૦ વર્ષ દરમ્યાન આવેલા લખાણના કમિસા કુદ ને લખાઈ એકી મથાવી હતી પણ જેમના પોતાનાં રાસત મે તમા એકીગ મા આરેલા લખાણોમા ખીજી અમના નાદો રિજેરે રીકેડે મખાયા ઉમરિય તા ઉપલી ૨ જ્યના પણ એકી પડે

નહેડે મેવામાં કાંતીડે, તેના દિશામાં એક દુક ઈને
આપના આપણે આગમ છે મુખદે દેવાકાને આગમ
ગણે ' રાધિકા આન દેવા કહે તેમ—

To describe the history of connection with the
'Right Goffar for well nigh forty years as to write
the political, social, religious, and economic history of
the Puruses during it period

પણ એ અમદાવાદ શરમી મેવાની કલિદાસ ઉત્તર
અમર કરતા નથી, એમ મુખદે દેવાકાને આગમ
તેમની પીછા બાધિયદે મેવાની એમ મુખદે દેવાકાને
મેવાની દેવાકાની તેમ આપના દેવાકાની મીં કામગી
છે એમ ઉપરથી મેવા મેવાની એમ દેવાકાની એમ
મુખદે દેવાકાની મેવા મેવાની એમ દેવાકાની એમ
મેવાની એમ મેવાની એમ મેવાની એમ મેવાની એમ
મેવાની એમ મેવાની એમ મેવાની એમ મેવાની એમ
મેવાની એમ મેવાની એમ મેવાની એમ મેવાની એમ

(૧) 'ગત ગોષ્ઠાગ' ના અધિપતિ સેવે મીં કામ
ગત/અ 'ગત કરીને પામી કોમના બિય કામ ઉત્તર
અમર ઉત્તરથી પોતાના હમીય કામગી થમીય
મામારિક તથા માનમિક નિરોધીને મુધાગ અને દેવાકાની
મહમા દેવાકાને તેમનાએ તરી મેવાના વપ્તેમા મહાન
પ્રત્યક્ષ કામગી

(૨) મુખ કરીને પામી દેવાકા અને મામાન્ય રીત
મુખના દેવા કામગી, આ—કેવળીને કોલોપા કરવાને તે-
એમનાએ એ આગમ વર્તે દેવાકાને દેવાકાની આય ભીડી
કે, અને એ ભીડીના વાલની મીં દેવાકાને દેવાકાની એમ
તરીકે ભયો પછુ ભયો તે ત્યારે પોતાને આમગી
આમાન અદા પાડવાની તેમનાએ પોતાની પાવિય કર્મ
વિમારીડે

(૩) દેશી પ્રજામાં ગોષ્ઠા માદિવતે ગોષ્ઠા પીવ
વામા, ગોષ્ઠા નાકોની ભૂખ ઉપજાવવામાં ગોષ્ઠા મગીતની
તમા કામગીમાં મીં કામગીમાં ગત ગોષ્ઠા
તાર ની માકને ભૂત દેશીને કામગી

(૪) પ્રજાના મનની અને મગીની કેવળીને ભા
ભગત દેકે કામને તેમનાએ પોતાના વતની કરાએમા
દિશાવતીથી ડેકા આપીડે

(૫) દેશીમાં દાખર થવા દાખર મગીની મુ મગના
કાવને મગનાની આપવાને—આના મગની નુકસાનકારક આન
દે કરવાને વિદ્યાવ્યાપારી વિપતિમાન તારણ કરવાને
પુનઃ નાહ મામની વિરુદ્ધતા મેસાડી દેવાને મીં કામગી
છે એ પોતાની કામ મદા આગમ મીં કામગી

(૬) દેશીમાં આપવામાં આપના વ્યાનિક વપ્ત
ભવા અમુલ્ય દુકની ભગતથી અર્થ મીં કામગીમાં
મુખનાની મુનિમિયલ કોષ્ટકામ તેમજ દેવાકાના રોહી
સમાએના વહિવાને ધારે રમે દેવાકાને 'ગત ગોષ્ઠા
વા ની કરામા કાંડી કામગી મતાડી

(૭) દેશી કોમના વાલની મગ રી હેમની બલ
તારી કરવામાં તેમનાને મગ રી વિચારીને વિચારી વળણ
આપવામાં અને દેશી પ્રજાને તત્કાલ રીત કામગી
વામા મીં કામગીમાં ભણુસાએ દેશી ભીડી

(૮) દેશી કામગી પ્રતિષ્ઠા વધારવામાં, તેને એમ
મતવા તેમજ મેવાકાની કામગીમાં અને એક વપ

માન ના દેશી રીત—કેવળ મામાન્ય ભોગીના આન ના
તરીકે તેમજ લાગણીને વધવા પાનાર વાલિય તરીકે
નહિ પણ પ્રજાના મામાન્ય તરીકે દેશીમાં દેશી
આપના રોહી તરીકે આના ભાગે તેને અન્યારિક
આન આપવામાં મીં કામગીમાં દેશીની એમ અમર
મેવા મગતીય

મીં કામગીની બહેર નિરોધીથી તેમનાં ભવા-

ભેડી અમત્યતામાં થયેલા વધારે

એક વપનાના મગને તે ભવાનાની કામગી તાર
મગને એક મામાન્ય મુખનાનું મગ પછી તે મગ
એકે બહેર અને મગના દેવા, તારણ સેકામાં પછુ માન
પામતું નથી ભીડી દાખર એક કામને મગના અને
પ્રજાના મુખનાનું મગ તેના એક બાધિયનું મગ અને
તારણી એકે માં કામગી અધિપતિની મુગનીની
બહેર એક મેવાકાની બહેર નિરોધી મુખના દેવા તેમની
એક રીતની ઉત્તર મગ એક ઉત્તર પામી પડના
એક ભેડે અમુલ્ય વાલોરો મગ કુકુકુ કે
તેમની એક મગની બહેર નિરોધીએ મીં કામગીમાં
વપનાને ઉત્તર એક એકે અમત્યતા અને અમર
આગીડે કે જેની અમત્યતા અને અમર ભેડે નિરોધી
અન મગી અમુલ્યને મેવાની વપના કરતા એક અ
રિપતિના મેવા સર્વજન થયેલે 'ગત ગોષ્ઠાગ' ના
આનગત્યને મગને માગ ભગતમાની પામી અમુલ્યને
એક વતના અધિપતિ તથા મગેક માગેને એવાના
કામગી મામાન્યમાં ભણુસાએ તેમ, પામિતલ અધિ
પતિ ને એક એક વતના દેશી વતના મગની દેશી
ઉપગત એકેવળી વધારના એક મગના મામાન્ય અમાવતા
મેવા અધિપતિ, એક એકે મગ વાલોરો, મગની,
મામાન્ય વાલોરો કાંતે દેશ તથા 'કુમારી બધુ અને
'ગુની મગી એકી મુગનામાં અમર મગી ભગત
મામાન્યમાં અમાન ભાગ અધિપતિ એકે મુનિવર્ધી
ના એક દેશી મગની મગના એકે અમાન, અને
મુનિવર્ધી એક અમાન દેશ, અધિપતિ, એકે માન
પ્રમાર તથા એકે ભાગ અમાન તેમજ માદિય નાકવ
અને મગનીને ઉત્તર આપનારી મેવાની મગનીમાં
આગેનાની ભેડા દેશ, અને પોતે અને સેકાવતારી દેશ
મગના મામાન્ય દેશ અધિપતિ એકે આદેશ એક
દેશ દેશી ભેડા અને એકે મગને દેશમાન પ્રમાણે પોતા
નાક વગર પોતે કરવાની દેશમાન ભાગી દેશ અધિપતિ
એકે પોતાની નહિ પણ વર્તી ભાધિય દેશમાન થવા
ભેડા મુખનાને ઉપ કામગી ભવા અમાન
આના ભેડ અને તે મુખનાએ અમાન મેવાના કા
મા દેશ ભેડ મદ કરતા એક દેશ—એક એકે અ
ધિપતિ એકે મગ, કે 'દેશ વર્તમાનપતને મગના નથી
અમી એકે ઉત્તર અને ઉપવારી નિરોધી મુખ મીં
કામગી આપણી વતને મુખની મગને મગને અને
ભેડા મગને મગને એકે કામગી અમાન મગને
મેકેવળીના ભેડા રા મગને મુખની મગના થાય

I submit that duty is a power which rises
with us in the morning and goes to rest
with us at night. It is co-exten we with the

action of our intelligence It is the shadow which cleaves to us, go where we will and which only leaves us when we leave the light of life "

અરે, અંદરના ઉપના વિચારને પડયા જે આપ સુને કેપુરાશિ કામગણની નહિ તો કોમળી નિંદરીમા મળવાનો વારે ૧ પોતાની ખુદા તરફથી નેમી આપવામા આવેલી ફૂલની પવિત્ર ગદ્યપદીમાજ નેમી મળ દિવસ માલ્યા ૩ અંદરના આન સુભાગ મીં કામગણ એ મહાવારે પોતાની ફૂલ માથે બેઠા થયાં અને હરે પોતાની ફૂલ માથે મિત્રો મિત્રો મિત્રો પોતાની ફૂલના આવામાજ નેમીમા પોતાના તમામ હેઠાઅમા કામોએ હા ભાગે તેમના પોતાની નિંદરીની ડેરાની ડેડી ગયા ત્યારે કેપુરાશિ કામગણમા પોતાની ફૂલને બાવળુએ મેલી કે અને તેના માટે આ દેશનું એક આજિવાન હરેણ પદ ભણાવે કે કામગણની કામગણીમા તેમના પછી આનના આ નાકને જો કદા અને અમન કરવા ભાયક અનેક પોતે મનાવના છે. કેપુરાશિ કામગણમા પાદની કોમળી ભવિષ્ય ઉપર

ઉપભવેલી અગત્યની અસર

મીં કેપુરાશિ કામગણના એક અધિપતિ તરફિના નવાસુના મુખ્ય હાથ તેમની પોતાની હમલીન પામી તેમ ઉપર પડે છે જે કાઈ પણ આપનારે જોવાની રોજાના ભવિષ્યની ઉપર મોઢી મીં અમર ઉપભવી હોય તો તે રાક વગર 'રાક્ત ગોહના' કે અને એ પદની કાંતોના મુદ્ર સ્થળ ઉભા કદામા જે કાઈ પણ હાથ મોઢી વધુ વખત કાંતે હાથે હોય તો તે મીં કામગણના કે અરેખર પામી કોમળી મનારી તવારીખમા મીં કેપુ મરે પોતાના અમાખવ ભગ્ન નવાસુથી અને ભગ્ને કાંતોથી એક કામગણ ભગ્ન પામ્યા કે એક કોંગે કે એ ભગ્ન તેમણે 'ભગ્ને નવા મેળી નથી' પામી રોજામા સામાજિક અને ધાર્મિક મુદ્દાઓ હા પાડના મિક્ક અને અનેકાર અપરાધક કામમા મીં કામ ગણમા જે અગત્યના ભાગ પડે છે, તેની પીઠાન કરાને આ કમતરીન કમમા તાકાન નથી પોતાના આગ હમીનને આત્મ મીં કામગણમા ઉભાવી નેમી અને મનાઓના ધરને આન મેળના ધરનાર માંકોને કે અહેવાલે મગન મોકતા પુનકવા સીમ તથા માથા મગસુમા મમાવની મીંની બીનામા તપાસવાની બનામલું કરીશ તમા મની તગર મુદ્દીને હાથનું આનું આજનો મવાન કિરેરે જોળને તમારી અનેક મા પોતાને જોડે. મગન મોકતા મીં કામગણ માથના પોતાના નેમીમાજ અગાઉ મનારી હતી તેથી એ પદ મેળનાર મુદ્દામા નિર્મલ કેમમા જોળી અને અજામાય યદ્ય મુદ્દા હવે એક મગેજો વચ્ચે મીં કામગણમા એ પદનું મુદ્દા પોતાના હાથમા વીધુ અને તે પછી તેમને પામી મુદ્દામા પેડાને અમા સામ્ય અતિ આવી ગઈ

મનારી મુદ્દાના અધ્યમિક્ક-અર

પોતાના કિમીની મનારી હાથ મુદ્દાના મહાવાગ કામ મીં કામગણમા કાઈ નેમી ભાગે વીધુ નહિ હતું

તેમના એ આપના મોકકસનિયમાને માન આ લીને પગ ના બરના હતા અને તે નિયમાની ગમે તેવી મુદ્દે રીમી રહે પછુ તેમના વધારાથી વગી રહેતા હતા મીં કામગણ ના ઉપના નિયમામાને એક અગત્યના નિયમ એ દેના કે જેમ એક કામ જૂદા જૂદા માણસોની મને રી મેલ, તેમ એક કોમળી સમાર તે કોમળા માણસોના જુદા જુદા ધરોમા હરતી જોગવે કે, અને તેવા માટે આપી કોમળા સમારને મુદ્દાવાને માટે દરેક પામી ધરને મસા મુદ્દાએ મુખી અને મદ્યુબી હોવા જોઈએ મીં કામગણ આ નિયમને જોડામા મીં અગત્યના આ લા હતા, અને તેથી નેમીમા પોતાના દરેક હમીનના ધર માટેવી નિંદરીને. જેમ આ નીવત અને ખુરાનુમા કવને પોતાના હાથમા ખુદા તરફથી મુદ્દાવાન મથળ ઉભા લીધે એક ધરના મમાનું મુખ તે ધરને કદરીમા મના નામ જોની કેવળી નાધકાત અને આવા ઉપ આધાર મને કે મેળની ભવિષ્યની માતામાને કેળવણી અગત્ય મીં કામગણ નેપાનિયનના નેમીમાજ ભેવા હતા અને પોતાની હમીન બેનપણીમાને એમનાનું મુ આ લાવાને તેમનામા તે ના માટે દરેક જોગવે મેળે કાંધી

પાદરીઓમાં દેરી-કેળવણી ફેલાવનાને માટે મીં

કામગણની ભરતો

આને ભાગે આપણા રોજાની મીંમા પોતાના ભાઈઆ અને પોતાના ભગવંતોના નેમીમા ગળી માનની રોજાની જોગવે તે જમાનામા આપણને એ કેળવણીના કાર્યને લીધે મથવા હેઠાઅમાને તે વિપતિમા અને વિરુદ્ધ તમામથી ભાગ થઈ પડયું છે તેના ભાગે કાઈ આન આવે કે એ મનારી મુદ્દે રીમી અને મુખીમાને વચ્ચે પામી કયા કેવળીમા પોતાને નહ દેરી રીતે લીધા, અને એ અગત્યની હિતમાજની ગદ્યપદી મીં કામગણ નેવા એ જોળીમા શુભ ચિત્તેમા દેરી રોજાથી મના વી તેના એક કોંગે આમ આપવા મે કે એક રાને મગન મોકતા ના મકામામા થી નીચા ઉભા મોકા—

'અનુભવા તે પેલા દિવસે ઉપર એ કેવળી મુદ્દા મની આપામાજ અગાઉ રેની હતી અને મુદ્દાની કયા માણસોના આ રી તો મેલ આતની ચિત્તિમા હતી કે તેમને પેલા પગલુ થકે મેલ માટે એ કેવળીમા હિ આપનામાજ એમાને મેલ એકેણ કેવળીમા મગ પછુ એમાજની હિમા કી રી નહિ હતી એમાજ નહિ પછુ તે પેલા વહાઅમા ઉપર મેલમા એ કેવળી આપવાની નથી અને આપના મગી પદ નથી આ રી હવે મુરી તેમાને એ ના પડ્યું હવે અનુભવા મુદ્દાને રીમી રીમા પગ જોડે કદા માટે તે એક મગનીનિર્મલ કામ હતું અને એ કામના આગેસોની મુદ્દાનીને અનુભવે એ આ મગન મોકતા રી ભુ તે હા આમા આપણી આમાને એકેણ કેવળી આ લાની અગથવા વગી ના પાગ હતી એ રીતે નેમીમાજ એક અને નીચી નમતરી તમાને વચ્ચે મુદ્દામા એ કેવળીનું મુખ કામ એકાગ મ થા કેવળ પામ્યા એ રી

‘મન ૧૯૧૩ના મુશર ઉપર ઉગા થયા ત્યારે તેને ઓરે વળી નવી હુમેશમા “મસ્ત ગોક્તાર”ને જોડાવું પડ્યું એને કેળવણી અને સ્ત્રી મુદ્દાગતના સુખની અભિલાષ અને અપેક્ષા મનું મન માણેકજી ‘મગીરી’એ સન ૧૯૧૩ માં અંગ્રેજી ભણત્રું મુક પેન્ટેન્ટની ઉંમી ધીરી ત્યારે જ્યારા વિચારવાળાં ઋતુનીઓ માને એકલા કરી સુનેગ ઉઠાવતી પડી એ વખતે દેવી અમયા જાગીને ઇંગ્લેન્ડ કેળવણી આપવાના કારણ માને આ બહીનાના મહીનાઓ મુડી જાણ્યું વિધવાની આ હાલમાં શરૂ થઈ ને તેમાંની બીસાના વજન તરગરની ગલીમાં અને વખા યાના જોગ વિશે તેજ વાંતે વખાણ પામી હતી આ વખતે “મસ્ત ગોક્તાર” દેવી અમયાજાગીને ઓરે દિગ્દેશ કેળવણીને ને જાણવાનું આગળ વધ્યા પોતે ના પડેલાં તે જાણવાને પોતે જાણે કવના હવે વખત આવેલાં જોતા અને તેની જાણવાને હિમાયત આપી ધોડાને ધોડામાં એ સુનેગે ઓરે પુરું રૂડ જાણવામાં મીઠું મીઠું રજી ‘મગીરી’એ જોઈને એની હલ મુખી થયા કે ને અમયા વિચારના રોડિયામાં સ્ત્રી કેળવણીની અને અ વચ્ચે દિગ્દેશ કન્યા કેળવણીની વિષે હતા, તેઓ દરેકને પાત્ર પાત્ર હતા રૂડિયા એને એક વચ્ચે સુનેગ રૂડ રૂડ આપવાથી પોતાની હીનતાને શરૂ થઈ પછી ધોડાને આપાડવામાં મનું મન માણેકજી ‘મગીરી’એ પોતાના “વિના બાવનના મા નામના ગવનના મન માટેન કાંઈ એ હાથે એ સુનેગે શરૂ થી કરી ચૂક્યા અને તે પછી મનુષ્ય મર કાવમજી જાણેકી રૂડિયાની મખાવતથી એ મનુષ્યની હિમાયતને ઓરે એક આમ મોડી રૂડ મેળાને મીઠું માણેકજી સન ૧૯૧૩ માં મનુષ્યની મેદાન માટેની હાનની હિમાયતને તે વખતના ગવનના મન ગિયકે રૂડેપન પસિ તેને પાત્ર નખાવી શક્યા તેને ધણુ વધે નહીં અથા એ રૂડિ દેવી રૂડિયાને દિગ્દેશ કેળવણી આપવાની હીન આન પુરની તેનેહમતી પા પડી તેના “મસ્ત ગોક્તાર”ની મદદ તેની પેહરી ચોળાની સેર સુડી જઈ ગઈ. પછી એ પછી ધોડાને વખતમાં એ હીનતાને એક બીજી તખ્તેક શરૂ થયા કે તેના “મસ્ત ગોક્તાર”ની મદદથી એ સુનેગે ધણી ઉપરથી વધે પડી તે સુધા ગતા નિધાવેલ શરૂએની નીબજ નિધમ્મિયા તખ્તેક હોત કે જ્યારે દરેકને નવા પછી માગે પાતાના હમેશા જાણે આગળ તેને અંગેજીના રૂડ આટ થયા પછી તેના મોરે ના હીન અને પેહરા ઉપરથી તે હેરા કમિયત પુડામાંની બનાવી કરીને અધવાના બાજેકમાં એક રૂડકતી આગ મળવાની ચુકડામાં આવી હતી ને બગ અને જાહેલ ઋતુનીઓ મુદ્દાગતને જોવાવા અને મુદ્દાગત વચ્ચેએ તેમની મા એમીઆ મધ વિચવાને પાસે જોવા લઈ ગયા હતા તેના ધધાધરી નિધાવેલ રૂડકત આને ઉઠાડા પાડવાને આ “મસ્ત ગોક્તાર” પત્ર પોતાના મન લખાણેથી કાઢે પાસે જાય નહીં, અને એ રૂડિ દેવી કે યામીની ધણી કેળવણીને અલેક્ષા સુનેગથી અપતરે આ પત્રની મદદમાં બાંધેલી હોલ પૂરેપૂરે ૧૧ પડેલ

જામી કન્યા કેળવણીની તરફથી આ નાનામાં આવેલી આ લાખી “કુડ ની જોડાજોડમાં પાસેથી ૧૨

મીળવાની કુડા મુજબ જાગી શકેના મી કાવમજીએ મદદકારીથી બાગ નીચે એકાગ્રીમતી મીના તરમી એકાગ્રીના કુડાપણ ઉપર કેસો બધા અપરિત અગિય મનાવવામાં આવેલા હતા, તેના એક અમરકાક બામ મી-કાવમજીના “રૂડ વચ્ચેની સાત ઉપર”ના લખાણ મા આપેલને મોડે “મને તે વખત મારી જે વાંત કે” મી-કેળવણી ઉપરની તોધામાં જણાવે, “કે જ્યારે હોજર મડાને પોતાના યહવાની માથે ઉઠાડી ગાડીએ આગળથી ફાટી જોડેને આપણુ ધુડા મા મમર એક અંદરમાંથી જાગતા અને ચોડા હતા કે

“મરેરે કેવાં મુખી” આપણે જ્યારે એ મુખ જોઈએ?”

“આ કામ માગ મરમ આતાજીને પોતાને પાટે મેં ધણી મા માણુ હું તે વખતે મુમ માન તો મહી, પછી એકે પામી કે હું મદદની માથે તેની આંકી પા મેરી ખુની ગાડીએ મેરી ફરવાને જાગે એકે મી ફા નામો હોત કે આજના રખતમાં તે છુડાપણને ને રખત આલો કે તેની તે વખતના આપણુ ડોમા જગમગને તો મુદન જગીની નહીં હતી મરે માગ આપવા અને ખીજ વચ્ચેએ મેહમાથી ઉપાલ ને વામ નિકળુ હતું તે કુડ એક મુખની પોતે આગા ધુડી જેક ના તેની નિગરાવું વામ હલ

હા તરમી એકેને મરે વહીતજી, અમલપણુ અને રૂડિયાને તે જાગેલા હતા, જ્યારે એકાગ્રીમાં માથા એકે લોજવવાથી પછી તેઓ મેનમીય હતી પાસેથી એકે મેના ફરકે હજાર જવા મને તેમજ જની નેથી એકે મા ધણે અમલની ધીર વાવવા માથે, તથા મુ મોળ પેહરા સમને તે વખતે કેસો બધા આડો હતા, તેના મરમ નખાણમાં મી કાવમજીએ નીચેના અમરકાક વિચાર આપેલ કે -

‘જુલ્લી ગાડીએ ફરવાની હીર

‘પામી એકાગ્રી એકે રૂડિયા હોત કે મન માણવાજી મી અમેશા હોમમાંજી પોતાના મનુષ્ય બાવ માથે મેહર બાઈ માથ પેહરેલના વાવવા પછી જુલ્લી ગાડીએ એ કેટની માથે ફરક નિકળ્યા ત્યારે તે રખતના મુખ એકેને તેમજ ઉપર મુખ મોરે કરીને જાગમગ પૂજારે અતલો હતા પામી જાગેને પોતાની બાવડીએ માથ જુલ્લી ગાડીએ કરી રાતના તહી હતા, અને એ એકે એકે માથે ગાડીમાં મેમોને જુલુ પો તો ગાડીની બાવડી દેકા મદદગરને અથા પડા જીથે ઉભાને માથે ગાડી એ મેમને જુલુ પડ્યું હતું ગાડીમાં મેમને ફરવાને તો મુખ પછી રમતા ઉપરથી મારી મેમને મે મેમની જતા એક રામ ઉભરની હતી એ જુલુ ફરવા જવાના એ તે પછી બાજોગ સુડી તો તેઓ છુડા એકેકથી જે આવતા હતા, અને જાગમગની માથે એકે પામીના રજાના પડીતર એ પડે એકેક ફરી રાતના હતા મનના રૂડેન એકાગ્રી વાકે પછા ના મીને હિંદુ અને મુમ માન આંકી જે ન આને ફાટી જાગે એ, અથા પાકની વિરોધિયાના ધમક મદદગર મેમને ગાડી મેર આગે ગાડી લઈ મેમની પડવાને મેમને એકે પામીની એકેક ગાડીએ આવે પછી આપણને કરી રહેલે તેજ પ્રમાણે વચ્ચે વડે ઉપરની પામણેને અથાને જાગેને પોતાની એકે જુલુ પો ને તે

વપત્તની બાગીના મહારાજ તા ધમધમે મહિર સાગરના પડે
 બાધીને તે પડતા પડોડે મિત્રારી પાગમી પાનુઆને બ
 મહિમેમરુ પડતુ હતુ બુદ્ધના કુટાની અને પુષ્પા માથે
 બેલાવાની પાગમી પાનુઆની આ કી છે એ પડ તો
 પાડના જગના મુડી આડુ મી દહો કે એ કી એકવાર
 કમની થતા જતા કામજી તામજી હામડીપુરુન મરાન
 બુધ્ધ મુકાયા પડી તાન પ્રમાદ મડગી ના બાદકુમા
 તકિ પાગમી પાનુઆ પેહ રિહરી હાજર થયા પાગમી
 બાગે તેમને મોરે એ મરાનની પારડી ઉપર નેમ્યાની
 પડોડે બેરે કુટામા આવી, તેની તે વપત્તના ગરન
 ગાકતા આ

“કુળમજી કાવમજી હિન્દીદયુદમાં જનાનખાનુ”

એવા મથાળા તે ને હામી મઠની રૂઝવાઈ આપ્યે
છા બાનુ વને અપનાન રાખુ હતુ. અને એક જ ન
માએ તે ગિઆહને બાંધીમા આવવાનું પાલુ ઠોડી
પીંછુ હતુ પણ આસ જાહેર પાવન માનામા તામી પાનુ
આને આવીતા કહેગ પાડવ તમાડીને તેમાડવાને એપા
વ જમાનપનાપા પડા જોડાઈ દેખા મઠને તેડવાવને
દા રંગા ચોકમ તામી મુવાગેને એપા ધણી દિમર
પતાવરાની અને પોતાની લાગણીના કેટલોક લોન આ
પવાની જરૂર પડી હતી, અને તેમ કીડા વગર આપણી
મજાએના તિવાનપના આ પૂરવાને મો પૂરવા તેમામા
નહીં હતા.

‘કુદાપયુ મનવાની’ આત્મ્યા પેદ ને હથી પામી આત્મ્યા
હતા તેમની આત્મ્યા ભયારે હાનુ કુદાપયુ પામી નહીં હતા
ત્યારે તેમની ઉપર એ મુખ જાણા અને મના આત્મ્યા
ગમેથી હતા તે અપ ના હુદી હની કે માના થા મેકહેડ
ગવાની પાસુ આત્મ્યા પામ્યા મેતિ કુદા નહીં હતા આત્મ્યા
આપણી આનુ આત્મ્યા કુદાથી માના મેકહેડ રી મેકહેડ પાસુ
વપ પામ્યામની નાન કપા મેકહેડ પામ્યા આ પામ્યા
તો મુખ પાસુ મેકહેડ ભયારે માના થા મેકહેડ રી તો ને
કુદા ગવરી આત્મ્યા રી ન કેલવાલી અને ગમ્યામા તેની
હજાર તમહની નિત આત્મ્યા હની તમે તમામા દાનને
ધા મનવા ભયારે અને તેની મેકહેડવા આત્મ્યા પામ્યા
મેકહેડ મેકહેડને તમ કોલ પુરો તો તેમની અહમ
ઉપર રાખામને આત્મ્યા રી અને તમામ આત્મ્યા
કાદરે મેકહેડ નામની નામુદીથી ભવામ રી હની મનામા
કુદા વપને પામ્યા આત્મ્યા

“છત્રી વાપરવાની પણ છીએ”

હતી ત્વડા ચાવડા આ બુદ્ધિજી કે બીજાના જુદા પડે તે વધુ મનાયી છતી હાથમા કપડી રમ્મિ મોડી રામમની વાગ મ છુતી હતી વગાડમા બીજાના જવાણી તેમના કપડા તેમના અંગને વગાડી જવાણી ગીબ કેમકી આડીચીપાથી તેમનો જેદે માવ થયો તે નીલીવાન તે હલીક હોતો, તે કપડા હતી ચીરવાના કપડા તે ચાડ ચીરવા નિ કપડા જેવાવામા આ ન વાનું ખમક કપડી હતી અને અગવળ કુચીને વાંગામા કાઢવ પ્રાચનની અગ્ર મપાપ માથે ચાલતા તેમને ચીમ્બની તો પી । થતી હતી કે મપાપ હાથમા તથને ઉઠાડે પગે ચાલ ન વાનું અને તો કપડા વા વગેરે માથે પગના પોતાકાના માથા કપા કપાડી કપડાનું તે વગવળની પામડી સીચીમા ખમક કપડી હતી મોટો મોટો કપડા ત્રુવન ગેમચીને પણ વાનું

કિયમના કાઠવ કિયમતમા ઉધાટે પમે કુના જોવાનું મા મમલ
હનું આ અમલ આપણી માનુષ્યોને મુખ્ય રંગને

“બુદ્ધ મોજા પેહરવાનો છીટ

“તે દિ બેઠાની પડતી હતી. પગમાંથી માત્ર નિકળી
આને એવા મણકા મણકા પેડેડીને ઝડપથી ચાલતું
તે હોવા નહીં માટે નાની નાની મણકાને લીધે તે બિ
મારીએને લીધે દિ સહેમ કરી ચાલતી હોતી,
એને અગત્ય કડીને “એકે કડી” એકાદના એક
નાકેથી નાકે નાકે લોકો ઝડીને ચાલતા કાંતેની વા
વચાડતા હતા એ એ સુધારા માટે તેઓ મણકાથી
જાડી એ એવા તેમના પગમાં એકી સાધતા બુ જેડાની
કડી હતી પણ એ સુધારે તેઓના દાખ ન કરવાનું મણ
વા મળી નહીં મળતી બની મરુ હતું નવા

- પાનસી પ્રજ્વળાભા બુદ્ધ મોજાતની છીદ

‘હતી, ત્યાં સ્ત્રીઓને ત્યાંથી પેહડી મોકલે’ આપના પુરોણ ધણાના ધણા બાળી બાળી ‘ચાચ’ અને તાબા તાબા પતલ ના ચામળી જેવડા પેહડી મારતા હતા તાબા તરતા ના ચામળાના મુખની જોડામાં વડો મારી ગણતી હતી અને ‘કાંડિન’ ના ફાંડાં-કાંડાંમાં જોડાનાં ચામળાં ફરમાયુ મજબાના જોડા પેહડતા, એવડે જે મજબા જોડાની એકીએ બધા ચામળાંની હાડી જડી નહતે કપડાં ત્રીકાકા ત્રીકાકા મજબા બરડી લેતામાં આનંદા હતા પગમાં માંજળ તો મારી-એમનાં ગોખ અને હમ્મીની નિપાળી હતી માટે મનને ઘણે કેથે માટે કેકામી જરૂર ને પતોતર માંજળ પેહડવાની જાગિત હતી માધાપણ વખતમાં માંજળ પેહડવાની આપની યાજર બામની હતી તે મણકે મનજળ મૂકે આર્યમાં માં જીને બાહને પેહડવેલાં માંજળ પેહડવા ગૃહ ડીવા હતા’ અને તેથી મગ્ગ દુરાનનના માંજળથી માંજળ આન કીધા પડી તે પેહડી મગ્ગના રંગીન ઉપરથી મોકલે માંજળ તેઓએ આટુ મગ્ગા હતાં અને આજે પેહડવા પડી બુઝાનાં આન આજોનાં તેથી તેમની આજનાં તો હવડાં જાન ધારનાં વિનાની મૂક નહીં પણ મારકી બુઝાંકી નામ આધારવામાં આવતું હતું અને મારકી બુઝાંકીને ચાનનાં મગ્ગમાં મોકલે ‘આરિંગી’ થી ‘પાંતિના’ કરવાનું મારને આવડતું નહીં હતું માટે તે વખતનાં મૂક પેહડનાં મગ્ગોને એ ઉપા (1) હુબાં ‘આમ ગિખપડાં એમડું પડણુ’ હતાં જે પેહડેલાં મૂક પેહડવા માંજળાં, ત્યાંજે તેમને ‘આરિંગી’ મારતું તે મારા એક આરડાં મારેનાં મારેનાં પોતાનાં ધરમાં એમાંકીને ગિખપડાં મને આજમુની યાદ છે ને અહરે એ આરિંગીની મોઝીએ ઉપાડી અને ધરા ભીંડીને મને મારી બાજાજી હતું નામ ‘આરિંગી’ એવડે આરિંગી લેતું તેનું માખ, નિજનાં વડો ગિખપડું હતું’

હોતે તે સવત્રા વખતે વડી ગયા કે બાપી તાપી
આવે અને તાપી બાપી પલ્લવા મામડી બેઠા જતા રહ્યાં,
અને હુલ પામી પુલોલ નહિ પણ પાગમાં ચીચી
આપે મૂકે જાણ પોતાની મગન. રાગેલે પામડી
પુલોલની બેઠા પાવડીચી અને બેઠા ફેરાચી જતા
રહ્યાં, અને તેઓની જગ્યા નગરાડા શીશડાચી
લીધી. પામડી ચીચીચી માધુઆનું બેઠા ના દ
ગિનાની માડક પાગ દહડુ જવડે, તેઓ હોડાચી
કાચે બેઠાવે, જાડી માડીચી કંડે, ના

મેતાવડાઓમાં જન્મ્યાં અને પોતાના મરદ કુટુંબીઓ સાથે ભેદરેખા દેખાવ દેશે. પારસીઓના ગૌતમાત, જેદરેખા, અને રેદમીકરણીમાં છેલ્લી અર્ધી મહત્ત્વ ને ફેરફાર જોઈશે, તે બોલોગો ફેરફાર ઉપજાવવામાં મહંમ મી કામગણીએ એક નહિ વિમરણ એવો ભાગ લીધો છે. પણ યોગ્ય ! આ તો માર પારસી કોમની સુધારીપરની જિંદગીમાં યથેચા ફેરફાર છે મગર ખુદ તે જિંદગીના બિચારા યથેચા ફેરફાર કાઈ થોડા સંબંધરૂઝ નથી એ ફેરફારને ખ્યાલ પામવાને

પારસી ઘર—“વર્ષ પચાસની વાત ઉપર”

કેવી હસ્તી ભોગવતું હતું તેની આપણે તપાસ કરવી જોઈએ અર્થે સદી અગાઉની આપણા પારસી ધરના સસારની કલાલિપતવું ને ચિત્ર મીઠા કામગણીએ નિચના વાગ્યોમાં દાઈએ, તેમાં સહગમવના એક પણ ડંચ પડેલા આપણને મળી આવતો નથી —

“સસાર તે સ્ત્રી અને પુરૂષથી જોડે હોય ત્યારે જ ભોગવતી શકાય છે. પણ પચાસ વર્ષ ઉપરના આપણા પુરૂષો જ સસાર મુખમાં આપણા પછાત હતા કે એમીએવું પછાતપણે તો પુછવું જ શું હોય ? અને ભ્યા એ પુરૂષ અને સસારી કલાલિપતવું ભોગવે ત્યા ધરનામાં સુખી સસારનું નામ જ કેવું લેવાય ? અરેખા “ધરનું મુખ” જેવું આને આપણે સમજતા રીયાયા છીએ, તેનું ધરનું મુખ પારસીઓમાં પચાસ વર્ષની વાત ઉપર નહીં હતું. ને સુખ ધરના નહીં મને તે આપણા પુરૂષો ધરની બહાર રોધતા રૂઠાં હતા એમણે કે યાદેલા પરોઢેલા માઈડાને પોતાની દારે જના કામધંધાની યાક અને વેડ ખમ્મા પછી માનને છોડે ધર જવા ગામનું નહીં હોવું ધા તેને કરવા અર્થે એવું હતું ધા ભવિષ્યે એક માનવથી તેના માખાપ તેને હવારી ખાપ, ખીછ બાજુથી તેની બાપડી તેને કુખી નાખે ત્રીછ તરફથી તેના બચ્ચાકચ્ચ તેને જાણે કે છીએ કાપી બાપ મારે, અને ચોથી તરફથી તેના મગાંદાયા કે ભાઈએ જો કોઈ ખીજ દોષ તો તેને કાચો ને ગચો મળી જવા માટે ! એવી હાલતમાં “ધરને માઈડા” પોતાને ધર જઈ રાકે તો નહીં હોત એના કામગણી ધરના જવાના કરતા તો ધરની બહાર રહેવામા જ તેનું મુખ હતું તે આગળ વખતના જીવતા પારસી કલબોની હસ્તીને તે વખતના પારસી સસારની કલાલિપતમાંથી જન્મ પાળી હતો પુરૂષ ધરથી સુખી નહીં હોવાથી ધરની બહાર સુખ ભોગવવા જતા હતા માખાપ ધા બાપડી છેડાજા સુખની પુર વાડીવતરે રહેત આરામોચીની સમતાના સુખથી તેઓ પુર પાડતા હતા હસવા ભોલવાની આવા પીશની, આવા વગાડાની દિવાદી, જે ભોલ જોખ ધરના લીધે ભોગવતી શકાય તે ભોગવવાને તેઓ વાડીવતરે (એકેસ કે કનજોખ) જતા હતા એ તે વખતનાં એતવાડી ગીર્યામ અને રિયા જિનારના ઉભાઈ જતા પારસી કલબોની જેનેનું કાણું હતું પતનચક્ષીના મેતાનગના પેલા ને “સાદરી ફાણસ કલબો” તિથે જે આગળ કહ્યું તે કલબોનું પણ પછું ખરે કાલી જવું તે પારસી ધર સસારની તે વખતની માઈ રિપિતને લીધે જ હતું સોકોની સસારી કલાલિપતની ખાતર તે કલબો સગવડ બરેલા અને તે વખતની સસાર રિપિતને અનુકુળ ધર્મ પડ્યા હતા પચાસ વર્ષ ઉપરને

આપણે તે પારસી સસાર મુખ કરીને સમારી કુમપ નોં ફપા મસાગની અપડી ઉપર તરી નિકળતા હતા ધરનું મુખ નહીં મળતું હતું, તે મુખ કરીને ધરના કછામાં હમ અને કુટુંબી કસેરીને લીધે જ નહીં મળતું હતું એક સાને ધા એક રાત્રીમાં યકા ગ્રહરે તમે એક પારસી ગાહજામાં અથવા એક પારસી ધરમાં ભવે તો તમારું કાને શું પડતું હતું ? આજના વખતની જોડે કાઈ મહુર રગરાગના મીઠા રોડેશી દહીં કાઈ આવાપની કુખી, કાઈ બાપડી ડેકાગના આશિગવાર ધા કાઈ બાઈ જેહના મોસાવાના ગીત નહીં પણ કાઈ જમનરાડ બરેલા ફિરાદ, કાઈ એક જાવા ગાળી અને કોઈ વખત તો હાથોહાથની મારામારીની જ્વન તમાગ કાને પડતી હતી ધરની અંદર કુટુંબીની અંદર, માખાપો બાપડી છેડાજા, તથા બાઈ જેહનો વચેના તે કુટુંબી કસેરી આપણા પચાસ વર્ષ ઉપરના પારસી મગાને લખેરો મેજામાં મેટા મેટા હતા તે વખતના “આયુ વહના કછા” તથા “નહુદ જોભાઈના કછા” તથા “દેગણી નેકાળીના કછા” વગેરે, વગેરે [વેચે આજના વખતના વાચનરે પોતાના વડાવડેકાઓથી ધણ સામળ્યુ હોય અથવા સામળ્યુ નહીં હોય તો વાચક ધા ખીછ કોઈ રીતે જાણે હોય પણ એ તો મજાના તે વખતના અજણ મેસાના કછા હતા એ ઉપરાંત પુરૂષ પુરૂષો વચેના કછામાં કાસા તે વખત ઉપરના પારસીઓમાં એકા નહીં હતા”

આજનો બદલાવલો પારસી સસાર

ત્રિપ વાચકો, જો આપણે ઉપરા કુદદાયક ચિત્ર ઉપગમી આપણી નજર એ ધડી આજના બદલાવલા પારસી સસાર તરફ ફેરવીએ તો આપણને તેમાં અનેક મેઝા ફેરફારે આજે જ થયા જાણીએ. વખતનો બદલાવ આજે ભવતની હાવતને કદિ પણ એક ઉકાણે કરીને રહેવા દેતો નથી તેના આયુ વેહની સાથે આદમને સસાર અને રિપિત સદા બદલાતા રહે છે મગર એ મોહોના ફેરફારે ઉભવવવામાં ચેકસ મહાભારત માણેલા વખતના પીછે હવિયાર તરફ કામ કરે છે કે ખુશરો કામગણીમાં એ જુલ એક તેછ હવિયાર આપણી કોમ ઉપર અમલ ચ લાગી મરુ છે તેમજ આપણા ફિરકાને ભાગવાળતના અજબા દરેક અત્યના ફેરફારમાં પોતાનો હાથ દાખવે છે પારસીઓની રસબો, પેરાકે, અન રહેલાની રાહરીતિએને લગતા સખાખજ જરૂરમેશા સુધારામાં દાખલ કરવાને મી-કમપણીએ “સરત ગોહાર” ના પોતાની અમકાર કલમ ચલાવી છે વળી આપણે જોઈ ગયા છિયે તે મહંમ મીઠા માણેકણ ખુરસેરજ નેવા સો કેળવણીના સરદારોને કોમના નાજુક પધની માનસિક, સારીરિક, અને સાસારિક બેહતરી કરવાના કામમાં તેઓએ અમુદ્ય મદદ આપી છે. પાર સીએ હિંદના આભા કેડે પોતાની નારીઓને ને પારેનશીન હાલતમારખતા હતા તેમાંથી તેમને છોડવામાં— પુરૂષ અને સ્ત્રી વચેના દરેક અપરિત અતર તેડી પાડ વામાં—કુકમા સીબલીના લાપક દરજ્જાની કોમ તરફથી બીજાં કસવથામાં, મી-કમપણીએ બલતરત અને જુલદ ભાગ લીધે છે. સીબલીની હાલતના એ સુધારા સાથે આજે આપણુ પારસી ધર આજજવા કરતા અગિયાર વધારે બેનિયમ, અમતવગુ, અને મહર બપુએ

પારસી સસારનું આજ્ઞાનું "એહેકેલુ વાણું"—

વાંકે કોનૌ છે ?

અવળા કેળવણી, મુશાગ અને વધાગના કોમહિત તરીકે આપણી આંખોમાં પામી રહેતો મોટે ભેદે જોઈએ એવી છે, તેના પરિણામમાં પામી મમાર આજે એક "યુરોપિયા આ બદનાઈ મગે" એમ તે કોઈ પણ માણસ કહેતા નથી. આપણી માણસાઈ સ્થિતિ માથે મુજબની આપણ કને કેવળ અપરાધ કે આદરભળ ને કઈ કરી રાકે તે એકબીજા કે પોતાના હમદીને તથા પોતાના સ્વદેશીઓની હાનિમાં ને પણ મુકાઈ. ઘણા કયાનું તે વાજાની ધોરે તે મુશાગે મિલોમાં હાનિવાને તેણે દેકે કાળજી લેવી અને દેકે આપણા આપણે એવીજ રીતે વાગણી માથે મહેમ કેપુરાઓએ પોતાની જિંદગી પામી રહેતા બવાને આજે સમી નાખીએ એ તમામ જાતનાં જિવાઓના બનામો મો કાપણને ઉપ કાગ માનવાને બદલે આજે છેના પારસીઓ તેમને અપ હજા આપવાને તૈયાર થાય છે, તે આપણ પોતાને નીમક દેના પૂરવા કયાને છાગર અને જન પડના જરૂરથી ફિરકાની પ્રવૃત્તિને કામ નહોતે

હા પામી મમારમાં આજે અનેક રહ્યા તત્વા રહ્યા પડે છે પણ એ તત્વા આપણ મમારમાં કથી દિશા તરફથી વધારે થયા છે ? મો કાપણ અને તેમના મો વાચ્ય એ ને મુશાગમાં પામી મમારમાં આપણ કીવાં, તે મુશ ગમ્યાથી જરૂરસાચીની જિંદગીને ને અમર ઉપજવાની નેમમાંથી વધી ગઈ હતી, તેથી જુદીજ અમરો છે આજે કોઈ કોઈ માનવા આપણને દેખાવી દેય, તે તેને મો આપણ મુશાગકોનાજ મુશ કાંડોના કાંડોમાં નથી આદરભળ જેને થોડકા પરિણામોની વધી ગઈને એક વગલ બેઠે, મમાર મગજતના આગમથી નહિ કેમકે મગજ એવા સર્વેજી વખત જો ને આપણ દેખાવ આપી માણસમાનની ગણતરી કંઈ વાળી દે છે

એક કોમની મસારી જિંદગીમાં એક બીજે અચળતા ચમત્કાર નહરે પડે છે, તેના પણ આજ આપણને કહીએ એક કોઈ પણ ગેમ મસારી હાનિના એક તબક્કામાં નિકળી ખીલ તબક્કામાં અગવળ ઘણા થાય, તેની અગવળ તે રોજી એક વધી કામચલાઉ રિયલિટી (transient reality) મા રહે છે એ સ્થિતિમાં અમુક રોજાને મમાર અનેક ચિન્તો દેખાડે છે, કે જે ચિન્તો તે મસારી કાપણની હાનિને જાણ આપતા નથી આ ચિન્તો તે કોમની બદનાઈ રિયલિટી જેવી નિરાશીઓ છે, અને તેઓ માત્ર વધી જતા નિરાશીઓ (passing sadness) છે જેમ એક દરદીને પાડે આપણથી તેના રાગીય પડેના મારી અમરો નિપળે છે, પણ રાગળથી તેના દયાથી રદી પોતાને કાંઈક થયેલા જોયે છે, તેમ એક નવો મુશાગ કોમમાં ઘણા થતા તેની કોઈ અમરો કાપી, કવડી નીચે મમર આપણ તે મુશાગે કોમની જિંદગીને પોતાને ખેડા અપાવ બચવી તેની હાલતને આજે મુશવરની જાણે છે

એ મુશાગ મમરમાં પણ મુશાગને નાજે બજાગે થાય તેની આવી જાણથી મુશાગને કેમ મોટે તેની "સામગ્રી"માં મો કેપુરાઓ જે નીચે મુજબ મમાર આપણે—

"એ મધા આપણ મુશાગના પ્રતાપ છે" બાનુ એહે બડમડા "કોમનીઓને કેળવો! છુટ આપો! એમ અજના લોકો બોલે છે, પણ તેના મીનીમ કુ થાય છે, તે કોઈ સમજે છે ?"

"વખત પ્રમાણે મનુ મમરે છે, આપ" હોગમરશદ બોલ્યા "આપણી કેલગી અને આપણા મુશાગને તમે મોળ દેવોના અવળા કેળવણી અધરી ૭, મુશાગે પણ અધરી છે, અને જવચુર આપણને ૧૫ની આપણી છે; પણ તેના માટે કેવળ આપણ નહીં અને મુશાગે જીવન નહીં એમ કેમ માણે ? અમર એકબીજા કે તે નવા મરતા ઉપર આપણ આપણે છલિ તેની જોખમ જીવ્યા આપણે મમરને અને મુશાગની માથે માથ ને ને મમરો લેવાની છે તે મમરો આપણે લેતા જલ્દી અમરોને તમે આજની "મુશરી"ના દાખામાં કીરીત કે રીત માવને દેખાડો તો, મારી નાખેના ઘણા આપણી છે, કે મુશાગનું પરિણામ કે કની મુશાગની આપણા અજમાવજમાં આપણે ગમે એકજી અ જા અમર છે, પણ મેવ તો મારજ આ યુ કેમન મુશાગથી નિ મોડે એ એક મુશાગથી મુશરીને પાડે આજેના રીત માવને મુશાગને બિચારી પણ વાળી મુશારી—"

"અને મને, મને? મને પણ મો મુશારી? પણ કેરી મુશરી? એવી મુશાગનાજ પ્રતાપ છે," બાનુ નીચેને મેવના રાજ અમર

આ પ્રશ્ન મુશાગને મમાર કાંડ હતા મો કાપણ એ એક પ્રશ્નિક મુશાગસગા હતા મમરને જરૂરના મુશાગ સમી ઘણા કરવાને મો તેઓ ગાદિવમ જોહત કરતા હતા, મમાર એ મુશાગમાંના એકને પણ ઉપજાગ કોમના થોડકા બાજ તરફથી આવી રીતે કવામાં આવે, તો તે કામે પુકાર ઉઠાવવાને ખુદ તેઓ જો પેડેના બહાર પડતા હતા એવીજ એક પ્રશ્નિક વળ અને આપણ વધને મો કેપુરાઓએ આજેના ૧૮૬૧થી રીએમ ૧૮૭૦ સુધી માત્ર મવા વધની લાખી જુન સુધી "પામી નીતિને મમાર" એવા મથાગ હેજ પામી મમારની ખમીઓ ત્રિ પચસા ઉપર લખાણ અનુ મોતાય ની કોરોમાં પ્રક કડીને તપામી મમારની હાનિ સ્થિતિની એક અપકાવ નામ બહ કોમના મુશાગમાં જોહવધને મો લેવા મમાર અનાઓ દેખાડી આપણ માત્ર એક વજનને વજાર મહીને ગમે વધે મોની એક જોહ મમાર હાનિ પામી રહ્યાને એક "એકેલા વાળ" ની ઉપમા આપવાને એ મવતર પામી જગ પણ અમરો ન હોના મમર અહીં આપણને મો કાપણ અને ખીલ પામી જોહ પૂરે પૂરે પડે પોતેના નીચેના દારૂને પડને કેપુરાગે કાપણ માત્ર વધવાનું અને વેપલવાનું રીયોર પોતાના હમદીને જલ્દી ફિરકાવાને આજ મમાર નહિ હતા તેમનામાં

ફત વચનોથીજ નહિ પણ કોમોથી કોમની મેવા જાનવાને કંઈયે

છવેજ હતા એક મુશાગની જરૂર ૭ એમ જુદ પાડીનેજ તેઓ વેરી પડેતા નહિ હતા મમાર તે મુશાગે જેમના પોતાને ધર્મીય રાકે કરી તેઓ બનાવી આપતા હતા કે તે મુશાગની અજલ તેઓ અત કરણી ઊગતા હતા, અને તેનાજ મો ખુદ પોતાના બહા

કુટુંબને તે મુદ્દાગત અપન દેશ યુવાને તેમના જગ
પણ અપકાતા હતા નહિ એ જાણી દાખવાનો છાપ
કોમન એ પુરુષોના મનપા કેરા અપકાકર મો હો
તેવિષ વખાણુથી બેલવાની જગ ની વડી એક મુધા
ગને મોરે ભણે મેગનો માધાણુ વગે તવન તિશા નહિ
હોય, ત્યારે ઠોવાના માનના મળને કેવળવને, અને તેને
તે મુદ્દાગને માં તપખગાર બનાવવાને, મીં કાખગણ
કાખગણ વિષયે લેતા હતા એજ મંદગીતિને તેમની
આગેવાની દેશ ઉમેળગ ૧૦૦ મા ઉભી થયલી

**“જોતોસ્તી લગ્નની મોતેબરી
ભાવનારી મહાળી”**

ની હમી આવારી ા પામીઆમા વડી રીડી
“રીતની ભીખ” માગવાની બને ની નાખવા મો અને
કોમન સાગણીને એ તાપમદ તથા વડાનાડકર આની
માને જાગૃત કરવા મો, મીં કાખગણ મજકુર મંદ-
ગીને દિવસની ડોળનીમા તાલ્યા એ મંદગીની મધિધારી
દેશ મીં કાખગણએ આ અગતવા બાપણુ આપા
હતા એમ્યોતે તેના પામીરોગાનુ ઉત્તમ આન એવુ
હુ ખાં બંબહમનનુ પેન વગેરે તેમ “એમ મંદગી હાન
ઉપાયે”, “ અને તેના ડોળનીમા માખાગે કનેથી
મો-માગી રીત લેવાને આન પામીઆમા બેધડક
આગ ૧૫ થી ૨૫ થી મીં કાખગણ જતા રહ્યા
એ-એ આને પોતાની કોમના જવાને મો કાખગાર પામી
બરથો તેમનુ બધી ગેણુ સમાવી વામ આનુ ગાજવાને,
અને તેમ્યોએ મુધાગાની કીચા લે કેકારી હાકારી
આથી તેને આગ અને આગ અજવાને ?

ધાર્મિક મુધાગાર મોદની છકરો.

જેમ પામી કોમના મામાડિક મુધાગમ્યો હા પાડવાના
કાર્યમા તેમજ તેમ્યો વડે ધાર્મિક મુધાગમ્યો દાખન
કવાતા વડે બિકર અને મુકેલીગણેના કામમા મીં
કાખગણ હમદ અગતવા જાગ લેતા હતા પામીઆમા
દીનઆઈને માલેના વિચાર-આચારોને ધરો અને કો
વધા મો, ધરો નામ આ ના દોશ અને ધરો દિવાને નોધ
આની ખગાનીએ માં આવાજ કાવાવ મો “ ગ-
હુમીઆમા કાખગણના મજાની છકરોને આનવારીથી
આગણ પાડવા મો કુકમા પોતાના મેગને એક યુત,
મિતેમર, મન ધાર્મિક ગદ્યા અજવાવ મો, મીં કા
ખગણએ શુ નુ કીપુર અને શુ શ પાપુરે તેની
માહિતી લેમ ” અતેવાને મન ગેરવાર આ તેમજ
એવ ગેરવાર છુ દાખમાઈ બડઆના એ નાખ ઉપા
આ પુરકમા પ્રગ થવા નખાણુમાથી મળી આવવો
અજવાતા મમારી અને ધાર્મિક મુધાગમ્યો દેશા જોએક
ચાલે એક કોમને મજાન મે કોમના મગા ઉપા
કેડી મોડીની અમા કોરે, તેના વિચાર કરવા થવા

ધાર્મિક મુધાગમ્યોનું ઉપચારીપણુ મુખાખિન રીતે માનેત
યામ કે

અહીં આપણને મીં કાખગણની ખામ કિમત માખન પડે
એ આપણુ કોમના કે તક સાહેબો એક મુધાગરુ
અત કમ્બુ ધમવવાનો દોર રેડે, મગા ભણે તેમ્યો
લેવડે કે જોમ મુધારો લેકામાગણીને પધાળા વગર
દાખન થઈ એ એના પ્રકારો નથી ત્યારે તેમ્યો તે મુ
ધાગની મુખ જોગજ ભણે ભણતા નહિ હોય તેમ કાન
આડા હાથ કોરે મીં કાખગણનું અન કમ્બુ જોગજો
એથી મગવડ જોગજવાથી લેવડીમ હુ એ એ મુ-
ધાગી ખરેખરી અગ વાણતાજ તેમ્યો તે મુધારો ગમે
તે એ એ ગમે તે જોએ અપવામા કસાને પધા વગતા
હતા અને કસા એકજ ઉદાહરણ હુ માગ સાચે મન
મખ મળુ ધરીગ અનતિવાન એમોના તાલ તથા
અજવને આમગાર વડામાથી હાકી નડવામા મીં
કાખગણને કેવા અજગમા અને અપવામા પધાર
થક પડ્યુ હુ એ એવા એવા અજગમાને અનુભવ મીં
કાખગણની કિદગીમા કમનીએ અસાધાણુ નહિ હતા
તેમ્યોએ તે અજગમા આપ્યા , અને આપણે
તે તેમના હાથથી થવા મુધાગમ્યોના મારા દોશ આપણે
એક દોશ તેને હવે કાખગી માને અને મુખ આપ્યા, કે
જેણે પોતાની કિદગીમા ખુશ માનમ કો ના બવા દહાજમ્યો
કરવુ કસો વધાર કિધાર મધુ કમ્બુ હો ? અરે, તે કે જે
પોતાની બહાની કોમને અજગ પોતાના અમત દુનને મદત
જોમા આપવાને મત કરે પડે તેવા હતા, તેને ને હવે
તેના મિતેઈ આગમમા મુખ નહિ મો, તે લઈ એ
કિમ ? મુખ કમ્બુને મો મારુ નુ ?

કેષુમરો દાખગણ—આલેખાક એક પારસી

મન જોડવા ના માણ અધિવાતની આપમ
અત્યાર અને સ્વતંત્ર વજણુ તે મો મોને જોડે એ બના
વતવગર જુલવના તે માનેતગાર તેપકપ એકજ
નાવગ અન કસો હોતે તે વાગના પોતાની કોમને
મોનું આભિભવ હુ કેષુમરો કાખગણ નોવાન
એક પામી હતા પોતાના કોમના માન અને પ્રતિષ્ઠા મધ
તેમને હો હતા તે વાજ મો ભણે ૧૯૯ મા પોતેમ
પોતાના તે કોમના વડા મીં એમોનાનીએ મગાર એવા
પોતાના ઉપાઈ ના પામી કોમ ઉપા અને પામી અકા નંદો
કોમ એક નજાતિ દુમસા કરી, ત્યારે મીં કાખગણએ
પામી કોમને તેને કોવમા આતેના અપવાન તરુ
નેધાર મીલે, અને તેમની કિદગાવથી ૫૦ મ સંધ્યા
સાથનુ એક “ કવિગિરાન મુખમની પામી અપવાન
મીં એક કોમ એ વધારા અપા મીં કાખગણની આ
મજાવાન વડોના પડિગમ એ આ પડે તા ૨૫ મી
ઓગસ્ટ ૧૯૯૦ ને દિને પામી કોમની એક ગામતર મ
વામ્યે એકમને હાન કરી કાખગાની કિગા ઉપા કો
વામા આતેના કમ્બુ નાવાલ, મુખ માને પોતાના

“ અલેવાલે રાત્રે ગોડવા ” એ મંદગીના મખન નેમ
લેતા મીં કાખગણને લગતમ બે વધાર લખ્યુ હતુ —
તે સવા કેલુક અગ ધનુ મામ બજાવા થઈ, એ
પધવાડેથી મુતર થઈ પડે. ગોપણને છોડે અને તેને
દરોપી જમુત કરીને મામ અગાર અવાવવાને દખણ
કરાવ થયો. ” એ દરાર વારાશ મહીના થવા દજી અમલમા
મુદાવે નથી — અમલાર.

“ એ નાવન ઉપર વધુ માહિતિ મો જાએ “ અરે
કાલે રાત્રે ગોડવા ” એ ૧૪ — અમલાર.

પ્રુવેા " પ્રોટરો બહાર પાડ્યો * એ લડત ચલાવતા
 નતા મીં કામગણને બહુ ખર્ચ પડ્યું તે દિવસથી
 અમલે એક મોટા અને બજવાન મિત્ર મદાનો એકલા
 મગ પાસે કામગણે મમલુ ભાગ નો પાતાના આ હમ
 દીન લડવૈયાએ ઉપર પ્રસંગે દેખાડેલી મહાન કૌમલિત
 કારી નાગણીની વાણી વહાવથી આ કરી એજ
 પ્રમાણે મગનાઈ તાવગારી દેવભરી હતાગર વખતે મીં
 કામગણએ પામી રત્ન કામગણે સંજ્ઞાવાચ્યો પામ
 બેરાબર મગ કીરી ખરી, પણ તેમ રતા એક માનીતા
 અને વહાવા યુગની મમાનદારે સાથે મગરો પડ્યો અને
 તેમની હામીનો ભા । આપે પડ્યો

હિંદુ મસાન સુધાશની સુસ્ત હિમાયત

મગ મીં । ખમગણ એક વખતે બહુ પુરુષ નહિ
 હતા તેમના દિવા પાતાની કોમળી જોડે તેમની બા
 ઈવધ કોમળા મન પણ વામો કંગુ હતું યુગવિવાહના
 આ અને આગળ પાતાના મહુમ શેખ માધવદામ હમવાય
 પ્રસન્ને મીં કામગણએ કેવો કિમતી રેશે આપોડે
 તેની એક અમરકાક નોવ ઉપલા મગનામી હિંદુ ને એ
 વિષય ઉપર નિષ્ણા પુરતક્રમા આપણને મગી આપે છે આગ
 હવા દેશાલય બાળ લગ વિગેરે અનેક હિંદુ સમાજી રેપાણ
 નિનારણ કંગવામી મીં કામગણએ મગન ગોક્તાર
 મારફતે અને તેની કંગારો વાહાર કામગણી અને કોનેદથી
 ભાગ લીધે છે પણ એ અગત્યની મેવાએમનું જુનુર ખુદ
 હિંદુ ગૃહસ્થો એ તે વધારે બંધબેસતુ થાય અને તેમના
 કેટલાક અપાણ પછવો મેવામા આગે

સાહિત્ય હુનર અને કંગાનો ભવિષ્યના પૂલગી

મીં કેપુરાદે કામગણ માન સંસાર મુલામન આરે
 મર સેમજ પાતાની નિશ્ચયી કુલગી ગવા નથી એમ
 અને હુનરના એક ઉત્તમ આસાં તરફ — કુકમા
 આનતા ઈંગ્રેજામા જેને "The Muses કહે છે તમું
 દેવીએના એક ભાવિક પૂલગી તરફ — મીં કામગણ
 વિદ્યા અને કાતા અમર હાલિસલામા એક વહાલ નામ
 મુકામમા છે મગનાની માહિત્યમા જેની કીર્તિ કેપુરાદે કામ
 ગણએ મળવી છે તરી અનુપમ અને અમાપણએ કીર્તિ
 ખોળે કાઈ પણ પામી એક છતી ગમે નથી અને
 વર્ષો કરી કદાચ છતરી નહિ દેશી નાક-તપ્તાને તેની
 મગનાની હાનવગાથી ઉછેરને નીલેની નિરાણ ની
 તેની કહેવની ઉપમાને અનુમતીના પાવવાને મોટી કામગણ
 છત્રી કેવા સગીન પગના લીધા છે અને તેમની પો
 તાની કનમે કેવા ભેષક અને મીની નાકકોને પ્રમદ
 આપણો રમતમિત કીધે છે તે એક જુલ નવ વિષય
 નેટથી મોટી ખામત છે જેમ જે નહર કામગણ તેમજ
 દેશી સગીન કંગાની મીં કામગણએ નાટ મેવા બળ
 વીં દેશી આયનની ખીતવળી કરવાને મોટી તેની નિરોપ
 મોર દેશી કોના કામન કરવાને મોટી એ ખુદાઈ
 હુનરને મેઆપણદા હાથમા થી ખુચથી લઈ નીતિવાન
 હાથમા મેવાને મોટી મીં કામગણએ તેમજ તેમની
 કમિસન અને હુનરમીનો ભેગલ વચ્ચે પાચેના તેમજ

પુત્ર પુત્રીએએ ને અચાક દેશીરો કીધે છે, તે એકી
 અગત્યની છે કે તેનો પણ જુદાનર અહેવાલ આ પુત
 કમા આપવામા આવ્યો છે.

આપણે દેશીએમા જેમી ચિત્રકળાને શોખ હજ
 એટલા હતા છે કે મીં કેપુરાદે એ દુનગી પીછાણ
 ધરાતા હોવા અને દેશી મિતારાએને બને તાણ ઉત્તે
 જન આપના હતા તે નોંધી લેવા ભેગ બાબત કે મીં
 પેસનજી બહમનજી, મગ મીતર, વિગેરે મગુરીના
 ચિતારાએને યરત ગોક્તારની મારફતે મુખર્ષીની દેશી
 જામની બાણમા વાતારા મીં કેપુરાદેને હતા વળી
 પામી બાનુઆ એ દુનગ મવાન કરે તે મોટી મીં કામ
 રાજ એટલા ઉત્તમ હતા કે બાઈ જરબાઈ કુકીજી
 પેલ બાઈ પુતલીબાઈ વાડયા બાઈ ધનબાઈ કુદનજી
 બનાજી વિગેરે બાનુએના દુનગ ચિત્રકોમને જો
 ગમા લાનવા એ એમીએ ધણુ પ્રદ મદદ કરી
 હવી મીં રાહપુર બેવાર માધની ધાડી મિત્રાચારીનો
 પાસે પણ એકીની દુનગમી અને ખીતની કલમનારીથી
 રચાયે હતા એમ દર્શાવ નહિ પણ માગ મારા મુરોપિયન
 ચિતારાએ આથ પણ મીં કેપુરાદેને અજબ પણ
 હતી, અને પ્રખાત ચિતારા વાન રૂપથને એમીએએ કીધેથી
 મદદના શાન તરફ તેણે એમનું એક અવુર દુનગ
 ચિત્ર ચિતારા કે જે ને આને પણ વખણાય છે મીં
 કેપુરાદેની આ પ્રખણ ચિત્રમા મોટી ઉશરને લીધે જો
 આઠ સાસાએમી એ એમને પાતાની કોરીમા મગીના
 મગામક તરફ ચાલુ નેમવાન અમાધાણ માન આવ્યું હતું

જ્ઞાન અને કેળવણીનો ઉલટમદ બેરખાહ

માહિત્યને મોટી ને પ્રથમા અત્રમા એટલી જડી
 શ્રીત રસતી હોય તેને કેળવણીના બરપૂર કામદામા
 પકી રીતે રાશન હોય એમા નવાઈ નથી જો કે આપણી
 પાસાનાએમા મળે છે તવા પ્રકારની મદતી કેળવણી
 મેળવવાથી મીં કામગણ બેતકોમ રહ્યા હતા તે પણ તેમ
 એ જોની મહેનતથી નેમ બાપાનો તેમજ ખીજી બાળ
 તોનો અભ્યાસ ખતથી ચાલુ રાખીને પાતાના મનને એક
 જાબદ રીક્કણ હેઠળથી પસાર કીધું હતું એમી એક
 અલગ પીતવણીએ મીં કામગણને કેળવણીને જરૂર
 ગિવા અને મોનમરીની પીઠાન કરતા મીખલ્યા હતા
 તેથીને તેમીએ કુટા પાતાના પ્રુતોનેજ નહિ પણ
 વળી પાતાની પુત્રીએને જેમ કેળવણીના રૂપે અપાડ્યા
 હતા બપોરે પણ કેળવણીને લખતા સવાને જોડેમા
 ઉભા થતા તરે મીં કામગણ રાસત ગોક્તાર મા તે
 મવાતી ઉત્તર ઉપ કી લેતા હતા આપણી કુનિચારી
 ડીને લગતી અમાબધ માનતાપર અનેક વિચારવત બ
 આણે એવી રીતે તેમની કલમથી બહાર પડ્યા છે
 મુસખમોનોમા કેળવણીને પ્રસાર કરવાને સ્થાપવામા આ
 વેળી અજુબને ઈસ્લામની તવા તેવા રહિવળની તપાસ
 કરવાને ને માય જગણી હિંદુ અને ત્રણ પામી ગદ
 સ્થાની કમીડી મેકી હવી તેમા મીં કામગણને જુલુ તેમ
 વામા આવ્યા હતા કેળવણીના ખામતોમા મીં કેપુરાદે
 તરફથી લેવાની જડી ઉતરી વડુ પીઠાન ૧૮૮૮ મા અમદ
 મુનિસિપલ મડળ તારફથી થઈ હતી, કે જે વર્ષમા નવા
 મુનિસિપલ કામદા પ્રમાણે મુખર્ષીની રાજ આતની કેળવણી
 આપવાની મરકામી નિરામોને વહિવ તપામનાર બાઈ ૮
 સૂન કમીડી આ તેમજ મુનિસિપાલીટી તરફના એક

* તેમજ પારસીઓનો વાં ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૩ ને દિને
 મળેલી એક પીછા બહર સભાના કલેક્ટરને મોટી વાચો
 "અદવ સે રાત્ત ગોક્તાર સંદેષ" — સજાબર

શ્રી કેળુશરો ન કાબરાલ
(૧૮૭૦-૭૫ મા)

અધિકારી તરીકે નેમાણ હતા. કેળવણીના ક્ષેત્રે એક સાચા મહાવકને આપણી રશનિક મગફળે ધુનિચંચીદીના ક્ષેત્રે “કુસા” તરીકે નેમાને માન લાવકને જાણ આપ આપ્યું હતું.

“માન પ્રમાણેક મંડળી” એ અખરોલી નવી જિંદગી.

આને ચોત્રોગ વરંની તાર કંપા ભયે “માન પ્રમાણેક મંડળી” નું કામ થોડીક મુલત મી તદ્દન બધ પડી ગયું હતું ભાવે તેને મી કામગીર્યે બીજાના જોડે આજેવાની વધને પાછી મજબૂત કરાવી દેથી કેમના મં-બાબુ ભવજીના નૃદ્યોને એ મંડળીના મખાસો બનાવવાને મી કામગીર્યે ભેજે ભેજત બીડી અને મંડળીના કંડને ૧૫૦૦ ની મંડ મરી વધારી આપ્યું મંડળી મંડળીના આંતરડી મેરોડી તાપત તેઓએ ૧૧ વર્ષ કામ ચતાવ્યું અને ભયે તેઓએ ૧૯૮૦ માં ઉપરથી અધિકાર જેવડો ડોડો ભારે તેમને મંડળીને માન પ્રમાણે મંડળીના જિંદગી મંડળી “ચોત્રોગ” મખાસદ તરીકે ચુગામા આપ્યા આ મંડળીની મરિ પડી ભેજ આજ તુષીકમા ક્ષેત્રેકાથી ઉપર ઉપરગી બાપણે આપવામા આવ્યા છે એ બાપણે અનેક કેળવણી આપ્યું અને મુદ્યો તરફથી ગળુ રંગા આપ્યા છે, અને તેઓએ દેથી પ્રજના માનમા મળીન વધારે કીધી છે. “માન પ્રમાણે મંડળી તરફથી ચપત આ ૧૦૦ બાપણેકાથી કં નહિ તો પાડી બાપણે મી-કેખરોડે કામગીર્યે પેતિ તરેહવાય વિષયો ઉપર આપ્યા હતા તે બીલા પલુ અમના મેહોરા સાચા અને અ-આમનો કલક ખ્યાત આપે.

અગમળની કેળવણીના કાળગીર્યે ઉતેજક.

મગ મી-કામગીર્યે મનની કેળવણીમા પ્રજાને મખાસ જાણ મખાસો સમજના નહિ હતા તળની કેળવણીની અજાત તેઓએ પ્રથમ પાતાનાજ બાપમા ભેજે હતી તેઓના પાતાના શાળામા તેઓ પેલે “નાવજા ૧૫૪ અને મુજા” હતા તેઓને એક મિત્રે કમગત કરાવી મતાહ આવી તેમ કરી ભેજાથી તેમને ધણેક કાપેદા મા લમ પડ્યો તે પછીમને મરે ઉપકારમા ઉભરો તેઓએ તે મિત્ર ઉપર એક કાગળ લખી પાતાના ઉપકારમા ઉભરે પાતાઓ હતા (કે ને કાગળ હતું મીગુરુ છે) એ પ્રણે કમગતના કાપેદા ભેજા પછી કમગતરાણા મ્યાપક મંડળીની મિજાતમા આપેથી ભુની કમગતરાણા કે ને “મા મિજાતેક માણેક જિંદગી જીમંકેક કિરદી” મજાન ને નામ આપ્યાપણે, તેમા મી-કેખરોડે ઉપરથી બાગ સેવા લાગ્યા તથા ૧૯૦થી ૧૯૦૫ સુધી “ચોત્રોગ” ઉપરી તરીકે કામ બળ્યું મજબૂત કસત ગાનાનું કંડ ભયે લઈ ગયું, ભયે ૧૯૫૮મા ભેજાની મહેનત પછી મી-કામગીર્યે અવની અનેક પાગી નાક મંડળીઓના મુકાનીઓની મદદ મેળવી તેઓ તરફથી કમગતરાણા કંડના વાળને મરે મે નાકો ભજવાઓ હતા. તેની ઉપર કમગતરાણાની મુજમા દેક જમર રખાને ઉભરે કીધી હતા મી-કામગીર્યે આવી ઉપરથી મેખાઓની મિજાત કમગતરાણાની કીડીએ તેમને ખામ આપા માનવાની રખાત પમાર મરી હતી મેખાઓની એ મુજની કમગતરાણાના ઉપરી લખના તેમના અધિકાર

દરમાન મી-કામગીર્યે કમગતને લખતા અને ના તતો ઉપર પાતીમાપનામા લખત કીધી હતા વરી દેથીઓમા અખવળની કમગતને મરેતો મોખ વધારા અંધ ઉપરી તેમજ બીજી કમગતરાણામા વચ્ચે મી-કામગીર્યે સાહાયા દેજામા પામ કિનામના અખાડા થયા હતા. કેઓમા વધારા દેથી મિયાદઓએ પલુ બાગ લીધી હતા એથી રૂન કિરદીમા વધારાહી મંડળી મોખ દેથી પ્રજમા ખીવવાને મી-કામગીર્યે મહેમ મી-કામગીર્યે જમાનીની મરદા કિનામની મરેતો આડી હતી અને ૧૯૮૦મા મગ મખાસદ મુખાનું તરફથી કાગડામા આંતરડી એવરડી અતિની કમગતરાણાની રખાવના પલુ મી-કામગીર્યે આપરી હતી કે નેતો આંતરડી મેરોડી લખત તેઓએ આ વર્ષ મરી કામ ચતાવ્યું હતું એ ખાનું હાવ “જમરોડેક તરવાનજી પિટિ કમગતરાણા” ને નામ આપ્યાપણે કે એક આ મુખેરેથી તરવી કમગતરાણામા આજત વખતના મેખાવધક મુખાના તામિખાવાની કમા લેતાની મપવે મ્યાપત મા આવી હતી તો પલુ યાગત વર્ષ ઉપર ભયે આપણે મિગમે એક પાગી મુદ્ય મી-આડીમાએ તાતીમાપાન ઉપરથી ભયે તેને પલુ મી-કેખરોડેએ ખુશ મનથી દેક આપ્યા તેથી તેની મખાના ખાસ સાવિમાર હુ થયા પાયા

મુખેકના સ્થાનિક સ્વરાજ્યમાં આપેલો ઉપરોક્ત હિસ્સો.

આમજ ભુખાનું જે તેમ મી-કામગીર્યે ઉપર તેમના વતની “ભોમિ”ના આ વિષયો વચ્ચે સંકડા મી ન હોતી, મગ પોતાની જગ અને પોતાના મુકાનની બહાર તેઓ એક ઉભરો તથા ઉપરથી જિંદગી ચુલરના હતા. તેમની એ ભેજે કમગતોના એક અખવળો ભાગ તેઓએ મખાસેક સમજનામા લખેને અપેલું કીધી હતા મુખેકની મુખેકમગત કેપરેકમગતના અને તેની કીડેક કમિટીના મખાસદ સેમે મી-કામગીર્યે તરફથી રહેકની જે ઉપરથી મેખાઓ અખવળમા આવી હતી, તેની બી યાગમા આપણે મહેરી મખાને આનદેમ ૧ સર દિગજ ગાલ કોંગવાનજી મેખાની દરખાત ઉપરથી મી-કામગીર્યે મખાના દિવમની મખાસ દિગરી અને દિલ મંડળીના એક વાકસ રણ બહાર પાડે હતા મી-કેખરોડેની એ લખાણ મુખેકમિતિ મેખાને લેવાય તેસોલ વખાણ થવા ભય, મરે અતરે ટુક તોપ તરીકે તાલિખ હોતે ને ૧૯૦૫ના “સત મેકતાર” મા નીચની વિગતો પ્રજા થઈ છે તેજ ઉતારી લઈ છે —

મરીમ લોકોને મરે ખુલ્લી હવા.

“પ્રજના મરીમ વચ્ચેની લાગ મગ તેઓને હેડે હતી અને તેથી સેકાન કાલ અંધ તેઓએ “કેનેડી સીકેડ” ના દરિયા કિનારે એક મગ ચમના મેલન તરીકે માચવી રાખવા માટે કોરેકેસાચમા સચાન ઉઠાડે હતા પરી અને ભજવાઓ વધારા મામે એમને વાપી નહિ હતા, પલુ તેમ કરતા મરીમ સેકાને મરે રાખે ત ચમના મેલને કપાઈ ભય એ તેમનાની ભેજા નહિ હતું, તેથી એમની કોરેકેસા તરીકેની કાકડીની મુજ આતમાન એસ ૧૯૮૩મા

અમી ગોધવલુ કુટામા આવી કે મળ જમશેદજી અંકે હા
આસત રજુ કરે અને મીંડ કામગણ તેને ટેળે આપે અંકે
કરતા અંકે કાલ પમાર થયે

લૉડ કિચનરને માનપત્ર આપવાની દરખાસ્ત— દેશના છાપાની લાગણી

‘ માનવત મોરો નૉડ કિચનર આ દેશના મેનાધિપતિ
તરીકે આનવા હોવા તે અને તેને આપવાક દેનાડ માનપત્ર
તૈયાર કરવાની સચવા મીંડ કામગણ અંકે કોષ્ટોરિગન
આગળ મળુ કુરી લેને મીંડ અંકેકને ટેળે આપેલા, પણ
દેનાડ સમામંદના અણુમંદાને લીધે તે દરખાસ્ત રદ અંકે
આપી આપ્યા દેશના વનમાનપત્રોઅ કોષ્ટોરિગને કપકા
આપેલા હોય તેમ વતે મીંડ કામગણ અંકે નામ કા ડકક
અંકેવ કોનાને આકામનું માનપત્ર આપવાની દરખાસ્ત
મુકી અંગે તે પમાર થા’

કેકેન આવાની બરી અરકાનનામા મીંડ કામગણ અંકે બજાવેલી યાગાગ મેના

આ રોહમા વરી પોલી કેકેન આવાની બરી બડે
મના નાવનાર મીંડ કામગણ પેહવા હતા, અને તે તોજવા
મો મેરિયુ ભારી મેહનત કીરી કેકેની દર મુકી અંકે મરી
રી હતી, અને સમકા તરફથી કક પણ પગના નહીં સેવાપ
તો કેરી વધવાનો અમલ હોય તે જાહેર કરવા મો મે
મનાવાર આકામના તૈયાર કીયા હતા પણ કોષ્ટોરિગને
અંકેમની અંકે બાનેની દરખાસ્ત પડતી મેરી પણ આપી
મીંડ કામગણ મુપ મેના નહિ પણ અંકે બાબત ખુદ નામ
દાગ વતર નૉડે મોધેગર આગળ બને લઈ ગયા અને
જોતાના અંકેક કીરીના આકામ અને દાખાના અંકેકથી તે
નામંદગની પાવતી કરી આવી કે મળકે કામગણ અંકે
મરીને અગાધ ગવાની અગત્ય હતી આ દરખાસ્ત મરકે
અંકે માલ ઉપાડી રીડી અને પશ્ચિમામના આને કેકેન
પહાવારીથી નાઇમ મ રાગ કેકેન વેચાણ નથી

હડખાં કુનાં સામે ઉપાચાર

ગેરમા કુતગના હડખાને ઉપદ્રવ રડી પડતાથી કુત
મના જોનાને મજન રમણવાને મોરે અંકે હા માગન
મીંડ કામગણ અંકે મળુ કીરી હતી પણ મના અંકે તે ઉપર
પૂરુ માન નહિ આપવાથી તે વિશે પણ અંકેમને મરકા
મળ દાખાના રસીલવાર વતર રજી હતા

આપણા રજતપત્રા—તેઓને અલગ ગણે

‘ અને અને સેકોની ગીચ રાગની વચ્ચે રજતપત્રા
અંકેને કરતા આગરામને મોરે ઘરતા ઉપાધે સેવણી સચવા
મકુમ કોષ્ટોરિગને કીરી હતી તે ઉપર મનામા તકગના
વધવા પછી મુનિમિપાસિરીથી કકેકરી રાકાય નહિ, પણ
કિચનર મીંડ અંકેકથી અંકે કામ ઉપાડી લાઠ માટુયામા
અંકે દુ ખીઅંકિને મોરે અંકે આગમરસાન કચાકી પ્રજની
પિડાકાકી અંકેકરી કી રી

મરકીની નવી રસી

‘ યોગર ઉપર અંકેક દાખાવાના કાકરે તૈયાર કરતી નવી
મરકીની રસી બાબત મીંડ કામગણ સળા હજી અંકે
દરખાસ્ત નાબવા હતા અને તે ઉપરથી અંકે નવા હાજરની

વધામ સેવાહિ અંકે બાબતમા મંત્ર મ રી નવાવના
હવા પણ તે કામ અંકેકે રહી મરુ’

અધેરનો ક્રોડ વેગી

મુ. મ કોષ્ટોરિગના મિત્રોનીની ગત ર માન રાગ
કકેની અંકેકે જોનાને માનપત્ર તે તો ર માનપત્ર તે ર મા
કરી દેતા તેના આકામ લેવા વતર અંકેકને યાદ અંકેકે
કોષ્ટોરિગના અંકેકે હેલુ મનામંદની જમીનના કુકા
અને પેહવા કરક મોરે મરીવવામા આપે તોની બ
ભાઈ કીમન મંદન કાંઈ મીંડ આવી હતી તે ઉપરથી અંકેકમા
બ. અચા ઘર્ષ રહી તે વતમાનપત્રોમા પણ કીકા થમા
આ માનવ વિશે મીંડ કામગણ કોષ્ટોરિગના હા માગન
લાભાને મડિન કાકેમસીના કામને રજીકી નાખ્યુ આ
વિશે મનામા મોરી મનામાગમ તકગા ઘર્ષ હતી અને મે
કે અંકેકે મુધાકેના આકામના ર માન પમાર કરકામા
આવી હતી

‘ પીછા વાગ ખુદ કિચનર મીંડ અંકેકને તે અંકેકને
દેનાર હોય તેજે ર માપે રી આપબરી અચા મનામા આ
પર નાબવા હતા ૧૮૧૪ મા હેલુ મુમરમાનેના હુનડ
વ મેરે મોરે રકક મોરમાકેકો મેરેવે મેમાડકામા આપ્ય
લે મેરે મેરે મીંડ અંકેકે પેહવાની નમુરુરી રાગ તે માપ
વામા આને તે આના તીલ કેપ નીચા લેરી મોરી ‘ મોપ
માથી પુગ પાડવા હતા અને તેના મમ મોગા મિન આપ્યા
તે મુનિમિપાસિરીની કીરીકીમાથી પમાર નાબવા હતા આ
મિપાને મનામા કકે નામે મુનતા ન હતા આ વાતની
મીંડ કામગણને અબર પડતા અંકેવણ અંકે અચ મેકાકાકા
દાખાની રમારન મળા આગર નાબવા હતા અને તે
વાવતમા પણ ભારી તકગા ઘર્ષ હતી અને અંકે અચ
મેરકીતને હોય અંકેકે મોરે ભાગે ર માન મા આપ્ય હનું

‘ રમા ઉપરથી કીકામા મીંડ કામગણ અંકે નામ
કપનીને મુનિમિપાસિરીથી મોરે પેના વાસ મળી રીકેકે
માથો તે હજુ આ સંધાને રીકે રોહમા વિજાલીથી
આ રતી નામેવેનું મગાણુ હજી ઘટનથી તે વિજાલી કોનાની
થવામા પણ કીન પડીને મોરે મેના નના જવની નિગ્રમ
સવરામી ન મની માન વતર હતી

ઉપની મિનાપરથી વાચનાર જોગે કે મંત્ર હમેશ
અન યાગીય વગની લાઠ હેડે ર માન હતા અને મેલ
અંકેકોની મામે થતા હતા તેપણુ રોહમા કાપદને અર્થ
માગ વચી રાકવા જે તો કરાવતી તેમજ તરજીયુ દેના
અને કુત મચના વિચરથી રતર ઉપરથી કોમોરે પડતા
મચન અંકેકે અંકેકને વિચર નહિ કોના રતી કોષ્ટો
કેમનળ માલ વધારવા અને કેકે જવનકા અંકેકે હમેશ
વતે રોહમા અને જોનાની રજીમા ઘણી હિમન બતાવતા
અને હાથ થયેલું કામ અંકે કોષ્ટોરિગન માકેતે નહિ પાર
તે તો મરકાના ધ્યાનવર તે બાનેના નાકીને અલગવા
કે નવી નીલે અને પાર ઉતાવળથી માલ ભીડતા હતા

૧૮૨૨ થી ૧૮૩૧ મુકી મીંડ કામગણ ઘણી વડુમનીથી
જરકીમ આપે રી રીમ તરકથી કોષ્ટોરિગનામા દાખાન
થવા હતા અને ઘણુ રી મુકી રેકીમ રીમીમા મેલ હતા
તેમજ મેલનું મુનું રેકીમીના મુ. આતમી મેનવ તરકે
ઘણુ વર્ષ મુકી રહ્યા હતા તે દરમાન તેવલુ મુનિમિ
પાસિરીને હનકાકી સાચામેલના બહુતા કોકામીની

મહંમદ આલિ જુવરખાન—
શી કબુલરો કામરાહના ધર્મીઆણી

મદી દરમ્યાન જે સ્વચ્છ બાગ જાળવવા છે, તેની પીઠા-
નમાં એ પત્રના મોકલને તથા અધિષ્ઠિતને આ શંકણે
અનેક માનપત્રો તથા મુદ્રાકૃતિઓના અંશોમાં મોકલવામાં
આવ્યા. હિંદના એક અધિવાસ પત્રના આનંદપ્રવચન
પ્રજ્ઞાના મનાયુ પર્વે કૃત પ્રિયકાંત સાથે નહિ પણ
ઉપર માથે બાગ વધિયા મીઠા કામગીરને એ પ્રભુ આ
દેશીય નહિ પણ વિદ્યાપત્રી મહાન સ્ત્રી-પુરોષ તમ-
કૃતિ મુદ્રાકૃતિઓના તોડા મોકલવામાં આવ્યા. ભણે
માન પ્રસાદ મંડળી, પારમી નેપક મંડળ, ગદ્યનામ્યે
માલદમ્યાન સમા વિશે મંડળાએ તેમજ ભરૂચ, તામ-
પાર, નવમારી, ભાવનગર, મુગ વિશે મંડળાએ "ઉચ્ચ
દેશન" મોકલી તેમને આમ માનપત્રો આનાયત કૃપાં.
"મસ્ત ગોદાતા"ની આ અર્થ-મંડળી વચાલુ કામગીર
દરમ્યાન તેણે બહુનેવી નાદ મંડળિક, ગલ્લદારી, અને
મામાન્ય મેવાઓની એક પ્રમાણિક નોંધદેવી પ્રજા મમલ
સ્થુ કૃપા અર્થે મીઠા કામગીરને "અંતેવાયે માન ગો-
દતાર" નામનું મીઠું પુરક પત્ર વખી આ રાકણે બાહ્ય
પાડ્યુ હવ આ ક્રય તેના મદાઓમાં મનાયવી ભાવવા-
લેગ તવારીખને ધિવિ આપણા માહિત્યમાં જગવાઈ
મહેરે આ કૃતિયામઃ "મને" પચારા વર્ષના અષ્ટ કૃષિકી
ભરે કૃતિયામઃ ને હિમાન આપવામાં આવ્યો, તે
હિસાબનું મુખ્ય પાટ મીઠા કામગીરને પોતાને ખતિ
જમે થાયકે, કે જેમકે એ અર્ધી મતીના પેણિયા વજ
બાગ "માન ગોદાતા"નું અધિષ્ઠિતપદ અંગેની બાંદોશીથી
અવાની જેમ દેશી હાવાની તેમજ પાસી કોમની
પ્રતિષ્ઠાને એક કૃતિયા દાખલપદ અર્ધી આપી છે

વાઈમદયાની મુદ્રાકૃતિઓના પેગમ.

મગ "મસ્ત ગોદાતા" ની "અખિયી" દરમ્યાન
એ પત્રના અધિષ્ઠિતને એક મંડળી પડીકણિયે જે માન
મલક તે માન જેમ મીઠા કામગીરના સંબંધમાં તેમજ
આખરદાર દેશી હાવા વર્ષના હમેશા યાદ રહે જરી "મસ્ત"
ના આનોભવનમાં માનમાં તેના અધિષ્ઠિત તથા મલકને
એક ભરૂચ ભાઈત આપવામાં આવી હતી, તે મલકે
નામદાર વાઈમદયા લોડે કૃત તરફથી તેમના આનંદી
મલકીએ નીચેના તાર ભાઈતના પ્રમુખ મર જમીનેદ
છણાઈ બરિનેદ ઉપર મોકલ્યા હતા—

"Hearing that a banquet is being given to
day in honour of the fiftieth anniversary of the
First Gofar, His Excellency desires me to convey,
through you, his congratulations to Mr. Kabraji,
who has so honourably conducted the paper for
the greater part of the time and has set a
standard of sound sense, sobriety, and loyalty
in journalism, which are a credit to the Indian
Press"

આ રાખે એક એવા નર તરફથી અપ્રમદામાં
આવ્યા છે, કે જેની નાંદોશી, વિષ્ણુ, અને સ્વતંત્રતાને
મોં જે માન હમી ધરાવતા નથી—અને જે પોતાના
મેણીની કિંમત મારી પેઠે મમલે

મીઠા કામગીરને મલકમાં ભરે તથા
આનંદી માનપાન.

"મસ્ત, મીઠા અંશના અને મીઠા દેશી" ભણવે
તેમ મીઠા કામગીર માનની મોધમાં જતા નહિ હતા.
પણ માન તેમની મોધમાં કૃત હવે મસ્તગીનું મુગમતી
આપાત કમગ તરફ મીઠા કામગીરની મમ્મકૃતિના જે
જે માહિત્યમાં હવે માનમાં આવી ગયા છે તેમાં માથે
એકાગ્રણે કમગમાં આવી હતી હિંદના પ્રજાપ્રિય વાઈ-
મદયા લોડે વિષે મીઠા કામગીરને પડેલના મલકી
અંદરમાં આનંદી મુદ્રાકૃતિ મોધાની તેમના એક અધિ-
ષ્ઠિત સેવનમાં કામ તરફની પોતાની પ્રમાણ દેશી આવી
હતી. તેજ મુગમત લોડે કૃતિયા માથે મીઠા કામગીરની
જે મોધમાં મમગ મર જેમ કમગને એકાગ્રણે કમગી
હતી. દેશી અધિષ્ઠિતમાં એક મુગમત અમલદાર
નેમાવાન માન જેહરેલેવા મીઠા કામગીરને આપવામાં
આવેલું ભણવે છે. મુગમતીના દેશી તરફ તે દેશી
પજકીરની શંકાથી તેમની એકવાનીય તેમણક હજી
મુગી કમગમાં આવી.

ઈરાનના શાહ તરફથી આનાયત થયેલા
મોનાના યાદ.

જુલુ આ નામકિત નગની મેવાઓ કૃત હવે મમત-
નગની મસક તરફનીય પીઠા પામીને અમલક તથા
પાસીઓના પ્રજ્ઞાન પુર્વેલેની અમલ જમમ્મતિ ઈરાનના
નામવર મહેતરાહ શાહ નમદીન તરફથી મને ૧૮૯૧ મા
મીઠા કેપુરાટી કામગીરને એક મુગમત પાસી મલક
તરફ તથા ઈરાનના વસતા ભણેશીઓના લાભો મામ-
વનાને તેમની તરફથી દેશીકવામાં આવેલી કામગીરની
દરમ્યાનમાં એક મોનાના યાદ એનાયત કરવામાં આ-
વેલો હતા આ યાદ કૃત નીચેના લેખ નગરે પડે છે

مرسر دل کر دشمن شر را عاف گرفت
ار آفتاب صفت ما این نشان گرفت
"હર મીઠા દેશી હેલ કૃમને માહગ એનાયત ગિરકત,
અમ આહવાયે હિમને આ હિંદ નિશાન ગિરકત"
અર્થ

હેલ મહાદુ નર કે ભણે શાહના કૃમને મારી
હાલ્યો છે, તેણે અમારી તરફથી અમારી જામા ભાગી
પીઠાના આ નિગાની (યાદ) મેવાપી છે

મીઠા કામગીરને મોળેલા શસારી
અને મંડળીત મેવાપડાએ.

પારમી તેમજ પીજ દેશી કોનાના મમલ સુધારામાં
મુકુમ કેપુરાટી આમેશાનીયની બાગ લેતા હતા તે
આણે પીજે કેકણે ભેષે, પણ અકિળવલિના વચાગ
માથે ભણે દેશી મરી પ્રણેના ભેગા મેવાવડા કમગને
ખમત આવેલા ભણવે તથે તેવા મેવાવડા કરવાની
પહેલ મીઠા કેપુરાટીએ કાઢી એક કલોએ તે આવે
આ મેવાવડાઓમાં આમેશાન મુરોપિયન મુદ્રકા અને

બીજાં ઘણાંક જાહેર મંડળોમાં મામેલ થઈ ચૂક્યો
એક વા બીજાં પ્રકારે મદદ કરવા હતા, જે મંડળોમાં રૂકવ
નામ દર્શાવવાનું પણ બેમાંલ થઈ જાય ચૂક્યું છે

“ રાસ્ત મોક્ષમાર ” ની આરક્ષે પારસી ગરીબોને
આઠે બેંચાવેલું મૃખવાસી મકાન.

આપણું સોદરના સ્વામીના ઈશને આન બહાદુર
મહેશ્વર કામદેવ મહેશ્વરની આજ્ઞા ની સાચાચી
મીઠી કામદેવે “મહેશ્વર” ની રાજી આજ્ઞાને
એક “મહેશ્વર” કૃષ્ણ કૃષ્ણ હૃદય, સર્વોચ્ચ
કામદેવ નાજીમાંથી ૧૯૫૦ ને પછી તરફ આ
મહેશ્વર નાજીમાંથી મહેશ્વર આજ્ઞામાં આજીવી મામી
મહેશ્વરની હોશમાં મીઠી મહેશ્વરને તામડું એક વધુ સુખ-
વામી મહેશ્વર મહેશ્વર મહેશ્વર સુખ હૃદય એ
કામદેવ મહેશ્વરની હોશમાં મહેશ્વર મહેશ્વરની
વિશે અને વધુ મહેશ્વરની હોશમાં મહેશ્વરની
મહેશ્વરની મહેશ્વરની મહેશ્વરની મહેશ્વરની
મહેશ્વરની મહેશ્વરની મહેશ્વરની મહેશ્વરની
મહેશ્વરની મહેશ્વરની મહેશ્વરની મહેશ્વરની

भुसापुरीने। गोप-नरदने। कद्वानी अस्त.

ખી. કામગીરીને સુધારી કાર્યની ગતિ દિશા હેઠળ અને
 અનેક વાર તેમજ હિંદુનાર્વાના ભૂષા ભૂષણ આગેવાન પ્રશંસિ
 જવા હતા. અને ભયા ભયા જવા ત્યાં સ્વચ્છતામાં જોડાવા
 નામનાને નામે ગતિ માન નેજવવા અને ૧૯૭૦ ની રીપ્લેની
 રાજ્ય વખતે સ્વચ્છતા. "ગંગા ગોલ્ડન"ના અધિગતિ
 કામગીરી માર્ગના યોગ્ય ગતિ હેઠળે થવા હતા. અને તે
 વખતે જગતના ને મધ્યના સુધન સુધના ભાગ ભાગ
 હતા ને ધણીને હજુ પણ હશે વધી ૧૯૭૩ ની "કેરિડોનામ
 ૧૯૭૦" પ્રશંસિ જન તેમજ આગેવાન સુધે રીપ્લે ભયા હતા.
 ખાન "સેમ કેમ" માં સ્વચ્છતાના ગેરહાજરીના સ્વચ્છતા
 ધણી સુધના રીપ્લેની ભાગ ને જામગીરી સ્વચ્છતા કમળને વધી
 સુધમાને મારિ ૧૯૭૩ ૧૯૭૪ હશે

હો મુખારૂં તો ધણી યત કરે, યત્ન બી- કામગીરી
 અવગણ મહિત અજાન જેવી બનિતી હતી, અને એક
 મિત્રે એમને જાણે કહ્યું તો, "એક સાધારણ મેળામાંથી
 એને એ યત આપે લઈએ તો એમને પણ તે જે જે અજા
 ન તે આપવું તે જોડે વિચારી નહિ આવે." એ
 મિત્રે દોઢાંધો નેત્ર તરી તરી લઈને જાણે તોમર
 સાધારણ મેળા, તમાજ એવાજ તેમને એક મુજી
 મન પડતી, અને તે ને દિવસે ને જગતના મુજી તરી
 એરી આવે તે ન તમાજોજ મિત્રાવાની શક્તિ હતી કે એ
 કામગીરી એમના વચણે ચુલ્લાની માલિયા એક
 એકિતમ, એક દીકરાના કે એક છ એક માતાની
 લખા પડે

વિજ્ઞાયતની મુલાકાત—“ગ્રિટિશ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ
જર્નેલિસ્ટ્સ” ના મણાસર લેખેની નેમલક.

પણ સ્વમંત્રી મારી કમ્પે ને વિચારનું અગાધ
દુઃખ અને ને પ્રમંથ અને આવી પહેલેથી જીવન
૧૯૦૦માં મીઠું કાળાશ હ-વંડેથી મુખાકુરિએ મધા-
દેહના એક આશિસન પત્રકા જેમ વિચારનું અને
તેમને જીવન માન મધ્ય દુઃખ અને કષ્ટેજ મનનનના
કાળાવર્ષમાં આપાપણ સોણા ધમધવા મંજા “સિદ્ધિમં
ક્રિષ્ણમુક કષ્ટે જગત્પિયન” તેમને એક કામ મધા
ભરી પીનાના એક મળામદ લેએ તેમને મીઠું કાળાશની
એક અધિષ્ઠાને તરિક્કા બુદ્ધ શાંતિમાં એક મુંઝ કપ-
ગીએ વાગેા કૃષિ કાળાની પેલી આશુએ મીઠું કે-
પુરોતે માલ કાલમના કાલજવાસન મધા નહિ હતા મધા
મુકેતે પા પદિતને ભરી સ્વભવન કુબરી તેનો બાળ પછાન
પૂર્વે આવાધને અમ કાલે ગાળિતર તેઓ અધિષ્ઠ કા
હતા જાનવી તેઓ એકાંતે પૂજામાં વિદ્યમ, કાળા-
કા, એકે-ડ, અગિમ, વિરોધે જગત્પિયન એક કાળાશ એ
મુખાકુરિએની “નવર નેપથ” “જાન ગેકુતા”માં પાચવાયી
આપણુ જેવમી ન હી મધા હીએ, પણ એકાંતે-ડ ગેકેમ
કાલના સાદેથી સુવાચન તથા તે પેળાની ધામધુએના
લેખન એકેથી પીળામાં બઝાંએએ પાળેતે કાળાશના
એક નવર નેપથ નકિરક જમ્ના હોતે, તે ૧૪ પાટમાં
મુક કપા એકેમને એક પીળાની પાલિતે. વારી એ કે એ
મુખાકુરિએના લેખને “જાન”માં બપવાના એ મધાતેપણ
આગિના મળાશના પ્રકાશના તેઓએ ને કાલે નિપુ તે
વિધિ તેમનું જાનવી મીઠાઈ વિષે એકેના લેખને મળે
આશ આપેલા એકે મીઠું કાળાશની “માન પ્રમા”
મધાઈ” મારેતે મધા પાળણે આપાઈ હતાં

નિમ્ન હિંદ ખાતે પાઠક કૃતિને મીઠું કામગીરીમાં આ
રંગને પેલા રંગની ઝીણાખણ કમી, તેમજ વિષાદ
પરિવારે તેમના વચાદ રમ્યાને તેમનાં ત્યાંનાં લોકોને
અહીંની સ્થિતિના અભાસ કમ્યાં મીઠું હૃદયને, જનના
હતા ત્યાં ત્યાં પ્રગટ થતા “સિદ્ધિ હડગન ક્રોમન” પણ
વધુથી મીઠું કામગીરીની મુલાકાત લેવાને તેમ જ એક અમ
પ્રતિનિધી શોધવવાના આશ્વાસ હતા, જે મુલાકાત પેલા મીઠું
કામગીરીમાં હિંદી બાળને તે જમના પાવાના વિચારો રજાવ
અને ક્રોમના જન માર્ગે બહાર પાડી દેવા છાપ પાડતે
વિનાયકની આપના આચાર મુજબ ત્યાં હતા એમ સુધી
તમને વાચવા વાચક દેવાને મીઠું કામગીરીની એક મુજ
વાચી માર્ગે મુજબ ૧૯૦૦ના “સિદ્ધિ હડગન ક્રોમન”
સાંકળાવ આપેલું.

“राष्ट्र जाइताइयो आनंदोत्सव—भी० काष्ठ
राष्ट्रजी जिंदगीना मोनेरी दिवस,

નરેશ્વર ૧૯૦૧ની ૫૨૩મી તારીખે "મહાગોક્ષાલે" =
 જોનાની ઐતિહાસિક દિગ્ગમીનાં ૫૨૫મી વર્ષે પ્રગટ થયા.
 "મહા ગોક્ષાલે" ૩૦ની જોનાની તારીખના ૨૫ મ્મ અર્થે

મતી રમ્યાન જે રમુચ બાગ બગલો ૩, તેની ઠીક-
નમાં એ પતના અધિકને તથા અધિપતિને આ ઠાકણે
અનેક માનવગો તથા મુનાકર માદી ૥ જે શાસ્ત્રી મોકલવામાં
આવ્યા હિંદના એક આગેવાન પતના આનંદાસરમાં
પ્રજ્ઞાના મગજ ૩ જે રૂપ દિસોજ સાથેજ નહિ પણ
ઉપર માથે બાગ બીધા મીં કામગણને એ પ્રમો આ
દેગધીજ નહિ પણ વિનાયકથી મહાન એ પ્રમો તર
ફથી મુનાકરમાંથીના તો એ મોકલવામાં આવ્યાં નથી
માન પ્રમાણે મગી પાગમી જેએ મકલ ગંદગુભાએ
માલદયનાન સળા વિગેરે મગીએ તેમજ બરખ તાગ
પો, નવમારી, બાનનગર, મુન રોરે મેકેડાએ "ઉપ
દેશન" મોકલી તેમને પામ માન જે આનાયત કીધા
"મગ્ન મોકલતા" ની આ અર્થ મગીની નમાણ કારકીર્દ
રમ્યાન તેણે બળવેથી નાજ મામાગિક મગ્નદારી અને
મામાન્ય મેવાએની એક પ્રમાણિક બોધદેશી પ્રજા મમલ
રજી ક્રમાં અર્થે મીં કામગણએ જે અલેવાસે મગ્ન ગો
ફતાર નામનું મગીણ પ્રસ્તુત પોતે નથી આ ઠાકણે બાહ્ય
પાણ્ય હજી આ સથ તેના મહાએમાં મમાયથી બળુવા
જોગ તવારીખને બધે આપણા માદિવાન મગ્નદાર
ગેગે આ કેનામમાં મગ્ને પમારા વર્ધમા અમા કીધેલી
નગે ફર્જોને જે હિમાન આવામાં આવ્યોછે, તે
હિમાબનુ મુખ્ય મારું મીં કામગણને પોતાને આતે
જોને થામરે, કે જેમણે એ અર્થે મગીના પોણાથી વધુ
બાગ શરત મોકલતાનું અધિપતિપદ એમની બાનેરીથી
મગીની જેમ દેશી છાપાની તેમજ પાગમી કોમની
પ્રતિષ્ઠાને એક કીધા રમ્યાનગર મગીની આપી છે

વાઇસરોયની મુનાકરમાંથીના પોગામ

મગ્ન મગ્ન મોકલતા ની અધિપતિ રમ્યાન
એ પતના અધિપતિને એક મગીપત્રી કેડાણથી જે માન
મગ્ન તે માન જેમ મીં કામગણના સર્વધર્મા તેમજ
આબરુદારેથી છાપા નર્ગામ હેનરા યાદ રહી બરી 'સારવ'
ના આનંદાસરમાં માનમાં તેના અધિપતિ તથા મલિકને
એક જોડે ભાકૃત આપવામાં આવી હતી તે મગ્ન
વાઇસરોય વાઇસરોય ડોર્ડ કેન તરફથી તેમના આગમી
સેક્રેટરીએ નીચેના તાર ભાકૃતના પ્રમુખ મગ્ન મગ્ન
છાકૃત બરોડે ઉપર મોકલ્યા હતા -

'Hearing that a banquet is being given to
day in honour of the fiftieth anniversary of the
East Gofar His Excellency des res me to convey
through you, his congratulations to M. Kabray
who has so honourably conducted the paper for
the greater part of the time and has set a
standard of sound sense sobriety and loyalty
in journalism, which are a credit to the Indian
Press

આ શાસ્ત્રી એક એવા નર તરફથી આપવામાં
આવ્યા છે કે જેની બોરીથી, વિચારી અને રજાવવાને
મો મે મુન હમી પ્રાવવા નથી - અને જે પોતાના
બોનાની કિમત મારી જે મમલે

**મીં કામગણને મગેલાં જાહેર તથા
ખાનગી માનપાન**

મગ્ન, મીં આમાં અને મીં દેમાઈ જાણીએ
તેમ મીં કામગણ માનગી મેવામાં જતા નહિ હતા
પણ માન તેમની મેવામાં ફરનું હતું મગ્નગીનું મગ્નગી
આપાત ક્રમાં તરીકે મીં કામગણની મગ્નક્રમવા ને
જે સાહજદારમાં હાંકવામાં આવી ગયા છે તેમાં માથે
એકજાણી કામગણમાં આવી હતી હિંદના પ્રજાપ્રિય માર્ક
મગ્ન હોડે ગિવને મીં કામગણને પડેલના મગ્નદારી
મગ્નમાં આ મગી મુનાકરે મેવાનીને તેમના એક અધિ
પતિ સેવેના કામ તરફની પોતાની પ્રમાણ કેમાડી આપી
હતી તેજ મુખ્ય ડોર્ડ ફર્જિન માથે મીં કામગણની
તે વેળાના મગ્ન મગ્ન મગ્ન મગ્ન મગ્ન મગ્ન મગ્ન મગ્ન
હતી દેશી અધિપતિમાં એક મગ્નદારી અમનદાર
નેમાગનું માન જે નેરોડા મીં કામગણને આપવામાં
આવેલું જાણીએ કે મુનીમિડીના દેશ તરીકે તો દેશી
પત્રકારીની સક્રિયતા તેમની એક માનગી નેમણું હજી
મુડી કરવામાં આવીએ

**ધિનના શાહ તરફથી આનંદાસર થપડી
મોનાનો આં**

પણ આ નામકિત નગની મેવામાં ફરનું હિંદી સનન
નગની મગ્નદારી તરફની પોતાની પામીને અમગી નથી
પારમીએના પ્રમાણ પુવલેની અમન જાનગી મગ્નના
નામગર મગ્નદારશાહ મગ્ન નમદારી તરફથી મગ્ન ૧૮૮૬ મા
મીં કેપુરોડા કામગણને એક મુનદાર પાગમી મગ્નદાર
તરીકે તથા ધિનના મગ્નદાર મગ્નગીએના બાજી માથે
વવાને તેમની તરફથી દેમાડનામાં આતતી કામગણની
ફરમનામીમાં એક મોનાનો યાદ આનાયત કરવામાં આ
વ્યા હતા આ આ કામ કામ નીચના જેપ નગરે જે કે

برسر حال کمر دشمی سر را عیان کروم
ار آفات چسب با این نشان گروم
'હો મીં દત કેલ ફરમને શાહમાં આનાયત ગિરફત
અત્ર આકૃતને હિમ્મતે આ ધત નિરાન ગિરફત'
અર્થે

હરેક બહાદુર નર કે જેણે સાહના દુમનને મારી
હાંબો છે, તેણે અમારી તરફથી અમારી ગિયામાં જીવી
પીઠાના આ નિગાની (આર) મેવરી કે

**મીં કામગણને મેવાજેડા સસારી
અને સગીત મેવાપ્રદાએ**

પારમી તેમજ બીજી દેશી કોમના મમા મુધાગમાં
મહેમ કેપુરોડા આગેવાનીઓ બાગ પેતા હતા તે
આપણે બીજી કેપુરોડા જેણે પણ અકિડાવણીના વધારા
માથે ભાગે દેશી એ પ્રમોના બેગ મેવાવડા કરવાને
વખા અપેલા જાણીએ ત્યારે તેના મેવાવડા કરવાની
કેલ મીં કેપુરોડાએના ફરી એક ફરિએ તો માથે
આ મેવાવડાએના અગેવાન પુરોપિત ગદમ્મો અને

મી મી તલવીન કીરી હતા તે પણ મુંડીને લીકા લીક-
 ડીઓને તેઓ અગી કહે છે. આમાનો એક અતિ અમરગર
 ફરેલો અદ્ય મેમના હાથ દરકતનો નયુનો વાચના આગળ
 આને પુનઃ ગળુ કહે છે, અને આથી આતરી છે કે એ
 મહેમના મણા આહનાઓએ એવી મુંડે લીકીએ એમના
 હાથ દરકતની પોતાની પામે ભવ્યથી ગાપવા અગી થયે
 આ પત્રમા આપણે વાંચે છે જિવે તેમ વિદ્યાવતથી
 હમતા મતા પાછા ફરતા માદ ગેક કેપુરોને ચોડા
 વખતમા વડી લીકરી નગ્યાનુને જોહવાને લખમ વાચે
 તે પછી ગયે પો વળી એક ખીજી લીકરી તેહમીનાના
 અર્થિતા અદ્ય મહેમથી એઓના મનપર ખુ આવી
 અમર થઈ અને તેઓ પોને તે પછી ફૂલ એક વર્ષ
 છવવા પામ્યા એ બને બાઈઓ "સીબાધ" મા વાગતા
 વખતમા હતા તે વાચનાને યાદ હશે

સેલર,

અને અહીં અમરગર આપ-ગિલાણથી જણાવે,
 આપ-નગથી વધેના, આપ-કામથી અદ્યો, એક રવર
 નીતિનો, એક મરુણી આચારનો, એક રવર વખતનો
 પારમી આપણી વચ્ચેથી વહી મયો છે મગર તેની છગી-
 એ આપણને મનેાદ રૂતિ કેઆડી આપું છે કે આપ-
 જોગ, આપ-કોગ, અને આપ કટ ઉદાવીને એક માણમ
 પોતાના બાઈબધાનું કેરુ બધુ બટુરી રહે છે કેપુરો.
 કામગણી નેવા નરે ભવેભ નર-મેલે, મગર ભવારે ભવારે
 રાત દિવમ માણુ ખત, માણુ મરેનગ અને આતુ મેવામા પો-
 તાના રવેમીઓના ક્યાણને રાતે પોતાનું નમ અને મન અ-

પણુ કમગા એવો એક પ્રથમ પદા રહે છે, તથા તેની હાલત
 અને તેની નિદગીથી તેની જમિ અને તેના બાઈબધો
 મુધાગના ગેહમા એક પગથિયું આગળ વધે. આ પગથિયું
 કામથી હિંદ આને અગાડના કરતા વધુ તવગળ ખ-પું છે અ-
 ભવતા કુલ ખીણુ તે આગાને મોટા મરનેણુ છે મગર એ કે
 તે કુલ હવે ભગુ રહુ છે, પણ તેના મુધા આપણી વચ્ચે રહી
 મયો છે, અને તેનો મધુ પમગર એ આપણી વચ્ચેની
 ખીજી છગીઓને વધુ મુગથી અને વધુ મહેમથી મનાવવા
 પામશે તે પછી કેપુરો કામગણી રામ આ કુ-વામા
 હજી પણ ચાતુ રહેશે નેઓ અદ્યમાઈના આવશમા
 પોતાના અત કરણને ગાપ રહે છે, તેઓના દિનમા પ્રમા-
 ણિક આભારની લાગણીને મોટા કરી પણ ભગમા રહેતી
 નથી મગર એક કોમના બધાજ લોકો કાઈ "મી" હાઈડ
 હોતા નથી શુક ખુદાના આપણી વચ્ચે એવા મણાક
 છમરો વધે છે નેઓ પોતાના માણુમાઈ બાઈબધમા
 સમાવરી બનાઈ અને નેઓની લાયક ઊંચાન કરવાની
 મામી કાગણી ધરાવે છે એવા તમામ રામ અને વદાદા
 છગરો ભગમેદણ પિરિના બેસામા વખત એ વખત
 કેપુરો કામગણીને મોટા પુકાર કરી છે

નથી તાહરી ભગ ફત વખતની માહે,
 ભવા માજત નહિ રહેતુ માણુમનું વદન
 ભગ તાહરી છે માણુમ હેવાની માહે,
 ભવા ક્ષય વિના રહેશે વુ છવના દેવાત!

મી. કેપુશરોએ યુરોપથી લખેલું એક પત્ર.

Grand "Hôtel du Littoral"—
Digue de Mer
Ortende

તા. ૨૧ મી આગસ્ટ ૧૯૦૦

જાણા વહુ દીકરા વીક્ટોરિયા,

આજે મારી વર્ષગાંઠને હારકે બહોલ દુઃસ્વાસ્થ્ય આ રામજી લખવાની તમને અનુમતિ આપવા હું મોંઘે કું મેં માટે આ ૧૦ મુ વર્ષક આ અને કેમ મુલતમુ હશે, તે તમે જાણવા આજના હશે, પણ તમે જાણીને અજમ થશે કે મારી આજની વર્ષગાંઠની મુજબ આ સ્પષ્ટરૂડના બેનજી બન "સાઈપ્રી"માં થઈ મેં આજ ગયા મેવના રામજીમાં માટે વર્ષ વડનમાં મુલતવાની અમર આવી હતી. પણ તેમ યુરોપની મુસાફરીમાં કાંઈની શોકમ તરી નહીં શકવાનો મેં અનુભવ મેળવ્યો છે, તેમ આ પણ મોટે સ્તરે તમા અનુભવ વધ્યા છે મયા મગજવાટે તો આજનો મનજીસર જડનમાં મુલતવાની મે

મુસુત્રી કીરી હતી પણ આજે તે મુસુત્રી તરન કલમર્મ નહીં આજની મારી વર્ષગાંઠની મુસાફરીમાં ત-મારી તરફથી આ મેવમાં થા તારમાં જે કાંઈની આજ્ય હશે તે મધ્યુ વડનમાં સ્મિક્કુ થયુ હશે, તેમજ મારી માથ-વળા બાઈ કે—સમિ તથા જો—અને તેવણનાં કુટુંબ વડનમાં માફ વર્ષ કોગડવાને જે વાઈ તેવારીએ કીરી હશે તે પણ મધ્યવી મઠ મધ્ય હશે કેમકે આજે માટે વર્ષ કોગડવા તું વડન જવાને તેઓને કહી બાબો હતા અને અહીંથી પચ્ચવી હતું પણ મુજબ તેથી જુદીજ નિવડીકે. અને મેં—અને બીજા રોગો તેઓ મારી માથ-અંકી જે, તેઓએ આજનું માટે વર્ષ અંકીજ કોગડવું જે—અને તેઓની ઘણી વખત મોડર મગ્રા અને ધામધુમના મંડિતો મ-પાછે, તે તમે નીચથી વિગતો ઉપરથી મમજી મડગી

પેહલા તો આજના રિયમની મુસાફરીમાં તમા જાણા સમાપ્ત અને જે જે જાણી દુવાઓ અને મુસાફરીઓ, આવી હશે, તેના અમમમનીમાં હું તમારો ઉપવાર માનુંકું

* વર્ષના નજીમાં કવવામાં બહોલ મીડ કેપુશરોના બુલ થઈ હતી અને એ ૧૦ મુ નહીં પણ ૫ મુ વર્ષ પૂર થયુ હતું

† સર મનવેરજી ભાવનગરી

(જુઓ પાંચના મહાકવર)

હવે આજના રાહડા હું અહીં સ્પોર્ટ્સમાં કાં રહેા, તેની વિગત જણાવો. ઇરાનના રાહ એકાદ રહેા છે અને લંડનમાં આવનાર નથી, મારે લંડનના પાર્ટીમાં જાવું જોઈએ. તેને આજના આપના જનાર હતું તે “ડ્યુરેશન” ને તેમને અહીં જાણવું અને તે ઉપરથી “ડ્યુરેશન” ના નીચા મેમબરની સાથે હું પણ અહીં આવનાર હતા તેમ તમે જાણો છો. અહીં ડ્યુરેશન આગળે છે “જરમન સ્પોર્ટ્સ” પમાર કરીને આવવાને આર કલાકના રહેા છે. મારે મુકરવારે સ્વાધી ઉપરના તેજ રહેા અહીં આવતી રાતનારે રાહને માત્રપ આવી રવિવારે પાછો ઉપડીને લંડન જવાની મારી ધારણા હતી. અહીં આખા પછી રાતનાર મુખીને આમાં “ગ્રેગ્રા” તે “આરના પાર પડ્યું, પણ રવિવારે કોઈએ મને અહીં જાણાવ્યો. અહીંની ખસમસ માત્ર એક કલાકના રવા ઉપર છે, અને રવિવારે ખસમસ જનાર હતા મારે અહીં પેર આવ્યો. તે ખસમસ જેવા વગર જરૂર નહીં સ્પોર્ટ્સ મેં—એ અને નધામાંએ મોહક ક્રીડા ઉપરથી હું ખસમસ જવા મારે રવિવારે રાહને પછી અહીંના કહાડી નાખીને સોમવાર મુખી રહેા. રવિવારે સ્પોર્ટ્સ જીનસાહ મી. આર્મ. ઈ. “ડ્યુરેશન” ના બધા પાર્ટીમાંને પાત્ર આવનાર હતા, મારે મુદાબાઈ રવિવારે લંડન જનાર હતા અને મુ—ને લસમસ જનાર હતા તેમજ પણ અહીંના રહેા અને હું પણ રહેા. પણ સોમવારે વળી અહીંથી નિકળવાનું બન્યું તહીં. કેમકે ઇરાનના રાહનાં માત્રમાં સોમવારની રાતે એક “ગ્રાંડ ફેટ” માં જાવનું “ડ્યુરેશન” ના મેમબા મેમબરો ને નાહું આપ્યું, જે ઉપરથી મેં—એ મોહક ક્રીડા બધામાંને અટકાવી રાખ્યા. મુદાબાઈએ પણ જવાનું મોકલ રાખ્યું, અને મુ—ને “કોન્ટ્રીન્ટ” ઉપર કામ ધાર્યું. હાવાથી તેવજ એકલા જાવનું મેમબર ગયા. એ રાતે સોમવારની રાત અહીં યુનિવર્સિટી આસપાસનાર મારી વર્ષમાંના રાહડા રવિવામાં યુનિવર્સિટી ખસે અહીં સ્પોર્ટ્સમાં જાવનું બધા રાતેએ મોહક ક્રીડાથી ને અહીંના જાણવાનું પસંદ કીધું. આગતી કાલે બુધવારે જની રાહના માત્રમાં અહીંના “કુમાલ” અથવા “કેમીના” માં જોડા “ફેટ” જનાર છે, મારે બુધવાર મુખી મારે અહીં રહેવાનું નહીં થયું, કેમકે જોડા પતવારે પાછા લંડન જવાને મુકરવારે તેમાં કાગલ લખવાને વખત મળે મા નહીં મળે તેવા મોટ આજથી કામજ લખી રાખ્યું. મુદાબાઈ સોમવારથી એકાદ રાહડા વધુ જાણી રાખ્યા નથી, મારે તેવજ આજ મહવારના નાસના ઉપર મારી સત્રામની પ્રસ્તીને આજ સહવારની આગળેમાં લંડન ઉપડી ગયા છે, અને ને નીચા રહેાને માથે મારી વર્ષમાં અહીં યુનિવર્સિટી છે.

રાહનાં માત્રમાં મારી કાલના “ગ્રાંડ ફેટ” ધામધમથી પમાર થયા છે. અહીંથી આ માર્કિસ ઉપર “ગ્રુપ્સ સિમ હેરિસ” નવજ બધાપણ છે, તેમાં રાહ ઉપરથી છે, અને ને હેરિસના ડિરેક્ટરેએ મારી ગતના “ફેટ” આજેા હતો. “ફેટ” નો “કાંડ” તમારી ઉપર હું “નીડવાનો હતા, પણ કાલ રાતે જવાનું ઉપર પડ્યાતાં ને “ડ્યુરેશન” લઈ લીધે છે. “કાંડ” કે—અમાં કાપીયા હતો અને તેમાં “ગ્રાંડ મલુનિનેરાન” તથા આતરાનાજ વગેરે નાહું

કરેલું હતું. અને રાત મોકલાના “ક્રીસ્ટિય” “Le Directeur du Rast Gostar”) તેને નાહું હતું, અને તે એને કમ્પ્લે રાખ્યું હતું. “ગ્રુપ્સ પેલેસ હેરિસ” એક અદરેષ્ટા જનવાર મેરેસર છે. તે “મીસક્રિસ કાદર” અને વાજરામાં વગેરેથી ધણીજ બજુકદાર બનાવેા છે, અને રાહ પોતાના ૧૦ મોમસાના રસાવા સાથે ખુબ જામથી ઉતરેા છે. હાલવાનામાંને આ રાહના આવાની મોટા તમકા પડ્યો છે. ૨૦) મહાના રાતના ૧૦૦ પોંડ (૧૫ હજાર રૂપિયા) રાહ આપે છે, એકાદે હાલવાનામાં રાહને “પામ છપાકાનું માન આપે તેમાં નધાઈ નથી. મેં—પણ રાહનાં હાલમાંને, રાહના રસાવાની સાથે ઉતરેા છે, અને “ડ્યુરેશન” ની મધ્યની મેનીજર તેવજની રહેાવું હક વધે છે.

પણ મધ્યા બપુના છતાં કામ રાતના “ગ્રાંડ ફેટ” અહીં નામીવાસીમાં નિવરેા છે, કકે “ગ્રાંડ ફેટ” જામજ “નોટસ ફેસર” હતું. મેહલના દમામ છતાં અને “મલેક ક્રિક માર” ની બજુક છતાં “વાગમાં” “મલુનિનેરાન” વતન કંગાજ હતું, આતરાનાજ વધારે કંગાજ હતો. “ગ્રાંડ પામ” હમી ક્રાહડવા નેપા હતો અને “મીસક્રિસ” વિષે મું પારે કોઈ તેવા ને પરીમાં પાસેથી પેસા લીધા હતા!! “ક્રીસ્ટિય” નું “બુદ” એક નાની ને કંગાજ રહેામ હતી, કે જેની પાસે હું બપુમાં ને બપુમાં “માવાપીવા મેા. મારી માથે મુદાબાઈ અને મીનમીએ પછી “ક્રીસ્ટિય” લીધું. આઈ પીને હું પાછો.

ફરો તેવજ એક “વેરા” પછાંડ “મીસી-વોગ, મીસી-વો” કરો રાહના આજેા. તે મું બકે છે, તે હું કાંઈ મમત્તે નહીં, ત્યારે એક હાલવા માલના “વેરા” ને તેડી કાઢ્યો, તે “હાલર પ્રેર” જામજ મમત્તે પાડી કે ને લીધેા “ક્રીસ્ટિય” ના પેા આજેા. તે પુછ્યું કેટલા પેસા? ત્યારે કેલે ૩ કાંડ. હું અજાણ થયો. મેં કહું કે એ તે એક આમ અને એક ૬૫ લીધું, ત્યારે કેટલા લાગ્યા કે મારી માથવાનામાં ને કાંઈ આપીધા છે. તેના બધા મળીને એ પેસા છે. એત મને તે આવવાની ફરજ પડી અને એ રીતે રાહના “ગ્રાંડ ફેટ” ના મેમબા જેવે આવપે ૧) કાંડ ક્રાહક આજેા. “ક્રીસ્ટિય” ના “ક્રી-એન્ટરાન” નેપા ના કાંઈ હાલર નહીં. જવાજ ઉપર ક્રિક પાતાની જામજ થયા તેવા એક “સાપી” માં બધાને જામજ ક્રીડા અને જોડા પારે એક સાંખા ને લાંબા “ક્રીસ્ટિય” આજનાં જામજ ઉપડી તેમાં લીધાં, તે આજના ઉપરથી જામજ આવરાનાજ રહેાડી. તે આવરાનાજ “ક્રીસ્ટિય પાવે” ની આવરાનાજ આવરા ને કમર નેપી હતી. કકે જામજ અને રવામાંના કરતાં વધારે એક નહીં હતું. “Farrow-John” નામના આવરાના અકેરાને એક જામજ આર્યું હતું. તે આવરાનાજ જોઈ રહેા પછી બધાં લા-નનાં રવિજ ઉપરથી સેક્રા આજનાની આવરાનાજ ઉમાં રહેા ગયાં અને તેમાંની વધેથી રાહ પોતાના રસાવા માથે પમાર થઈ ગયા તેને બધાએ નમીને “ક્રીસ્ટિય” લીધી. પછી “ક્રીસ્ટિય” આજનાને એક છેડે એક રહેા હકા બેડ એકાદ હતું, તેની માથે રાહ એક નાના રહેા ઉપર મોનેરી પુચરી ઉપર એકા, અને નેની આજુબાજુ તેના રસાવાને મેપીયા એકા, અને ત્યારે રાહની આવરા નોવેલા મેપીયા “સેક્રી” અને “નિનટલમેને” “ગ્રામ” કરી

મગન નહી પડે કે શું થયું, પણ પછી હાકનાર અને ડિકે
આપનારને પુછ્યું તો તેમ્ણા કેન્સા કાઠું ઘણું ની મમલ
વત્રા નામ્યા પણ અમોને તો એક જાન મમલ પડ્યો
નહી. ૧ મિનિટમા મધ્યમા ગમગટ નમ પડી ગયો
અને એમ તેમ દેનમા પાછા એમ્ણા આગ્રા હો નમા
આભ્યાન્તમે પુછ્યો કે એને દેન કેમ કહી? એનો ક્રામ
હતીની? પણ ખરેખર અહીની ઇસ્ટ્રિક્ટ રૂમ માડીએાની
એક દેનની દેન બધ છે, આગળ એનછનનાથી માડી
ચાલેછે અને તેની પછવત્રે ખીછ માડીએા બોલેછી ભય
કે મને એક દેનની સાતિ થકા છતા મારે હમવાનું બાપું
નહી, તારે એકદન દીનગાહ જગ ખીજવાથા કે "મારો
ખરોડો ભારી ગયો, તેમા તમને હમવાનું શું છે? મેં
જાનાસો ક્રીધા કે હુ તમને હમો નથી પણ એ તો
મારા વર્ધના સગા એવા થકા તે ઉપર હું હેમુ છું"

મહવત્રે ૧૧ વાગેને યે આભ્યા પછી મે નાગને એમે
આપારાજ હાનમા "લચ" ઉપર મેસે તો હાનવાગાએ
ઘણુજ મમ આનું પાપેલું અને જોયુ આમરી પાનરી
થઈ કે આને માફ વર્ષે કાવાની પના "ચેર" થી ખન
પડી હો તેથી હાનવાગાએ આમ આનું ખનાલું હરુ
આ મનેગથી હુ ને મારા દોરોતો ઘણુ ખુરા થયા, અને
રાત્રે મ—એ માફ વપ માવા ખીજ હાનમા જવા
મગિડુ તે છતા એમ દરાવ ક્રીધા કે મનેખી આજ (અ
માગજ) હાનમા જમવા આનું

એમ દાહે માને વગી એક ખીછ ધામધમ થઈ તે
જનુ કે મારા વર્ધની ખુરાડીમાજ ભેગે તેમ અમોના મારા
ક્રીડી તે એક કે અહીડ ખુરાજી "કુસાલ અપ્રથા
કેમોના" ને જુગાડ મયાને એક જગલ મેન ૩
તેમા તેજ (મામ વર્ધની) માને એક "વિલકનન ફેનરી
એ માન થયો હતા તેમા એમે પે સની ડિકે કાલોશી
હતી આ એમે ગયા આ "કુગાન" કેવા નામીએ
અને ખુરાજી મેન ૩ છે તે તેના ડીકચરનો ચીર કાડ
આ સાથ ખીજકુ તે ઉપગથી તમે જોરો એ મેન ૧
જમાજી "કેનડા મા એક જખપદત કહી ૧ થયે
આસરે ૫૦૦ બચ્ચાઆ તરેહવાર ફેનરી કેમ મા
કા સ કવી ગયા હતા છેકગમ્ણના બનજનતના રગ
એગી પોરાકો ઘણુજ શાયકદા હતા ૫ થી ૧૫ વર્ધ
માગાકાની ઉમરની હે રાખેલી હતી મોરે નાના નાના કેક
રાએ કાઈ રિનિદાર તો કાઈ મીસાહ કાઈ લશકરને મરદા
તો કાઈ કાકલાને સેવાપતિ કાઈ સરદાર તો કાઈ હગ્ગાથી
એવા પોરાકોમા અને નાની નાની છેકરીએ હો" ૧
મનરૂપ તો કાઈ ઉનગિા કાઈ સિટા થા તો કાઈ
ક્રીધા આવા પોરાકોએ ઘણા નજરાદાર અને જોવા
લયક નામ કરતા હતા તે બધો તમારો ધીજીજ જખકદા
હતો એક તો "કુસાલ નુ આસ હરુ, એ એક
ધાવે કાકુ તે જુલદ એક છે તેમજ કા મા
સંધ મા વાસ" તો કા અને મચરકા હતા
તેમા કાડેલ કે "નાનર એકની હી હોરે પણ
બચ્ચાએ મને એક નાના છતા એની તો આ સક્રીથી
નામતા હતા કે તેમ્ણને "કા સ કરનારી કેવી સંસ
કેવ વળી માડી હતી તે વ્રુત જુલદ આવાનું હરુ તેમા કેક કા
ગેનાની મગીટા જેવા બાજકો તો કેકો અને કુટી કા
વાની નાની ઉમરના હતા, તેમ્ણના નામચામાખી જગ

આમી નહી હતી તે ઘણુજ રમુજ જોવાનું બધુ અને
ઘણીજ મજા પડી મને એ વખતે કેકો ને કુમી વાદ
આભ્યા, ને મેં મારા દોમોને કહ્યુંખી કે મારા એ નાકકા
પુ કાએા આ તમામમા હો તો કેવી મજા કરો એ
મધવી મજા વધે "કાસ પુરો થવા પછી હમ્ણે
બચ્ચાને કુસાથી શાયમારી અને એકેક વાવો આપીને
ધરે રિદાય ક્રીધા ત્યાં તેમ્ણોના જતો વખતનો દખાન
વળા એક લેતદાર હતા ને એવા મચનો હો કે જાણે
નજા કેવળીને જોતા જોતા કી યાક્રી નહી એક માન
જવામા આવ્યું હતું કે આ બચ્ચાને "ફેસી એમ માન
ક્રીનના સાહેના માનમા થયો હતા, પણ હુ હરો કે નહો
એના માહ કેખુરો કામગમ્ણની સા નરેહની ખુરાડીમા
નામ થયો હો!!

"કુરમાન મા આ અને કેક લીધા પછી દરિયા કિનારા
ઉપર હતા દુપતા મ—આવી નાથા તેરણને નધને
એમે બા સાથે ગાનું આનું આના ગયા મ—એ
માફ વર્ષે ખીજ હાનમા આના ચાલેલુ હતું, પણ મારા
હાનવાગાએ મારા વપની ખુરાડીમા આસ આનું ક્રીજ
હોરો એવા ને સગા બનાવ્યાથી એમે બધા અમાગજ
હાનમા નમા મયા, ત્યા મોરો મખવ તદન ખરો પડ્યો
તા ૨૧ મી આસરનું અમાગ હાનનું જેનુ આજના
રયામા જુડ ખીજકુ તે ઉપગથી તમે જોરો કે હાન
વાગાએ મારા વપના આનાની આમ તમારી ગમી રી હતી
તે આ મુદ "મેનુ ના શાયુજ ઉપગથીજ માનમ
પડી આવ્યુ અનમતા અહીના હમ્ણેક હાન (અને
એના તો કાઈ મેરો હાથે આ રોહમા ઉભાઈ જાય
કે) મા રીનના તરેહકા મેનુ તરેહનાર મગજમા
જુડ જુડ છાપે તા આરેકે પણ અમાગ હાનવાગાએ
આનું મુગાલિત "મેનુ કાઈ હોરે ક્રીધેનું નહી હરુ
તે ઉપગથી જાણાય છે કે મારા વપને મોરે તેનું આ માસ
મેનુ કાઈ હતું આનું પણ એવુંજ ઉમદા હરુ અને
આના ઉપર મ—એ મારી મનામરી આહી હતી એની
રિતે ખુરા ખુરાલી વધે માર વર્ષે આ એમ્ણડ રોહમા
પમાર થયું જે ની બા—વાદ આપે તેમ આ મેન ૧
અન બહમા એક પારસીની જે લેવી રીજ વપગાહ થઈ હો"

૫મ દાહે ગુધનાર (તા ૨૨ મી) ને દિને એમ એક
ફેડમા પાછા ગયા તે એક કે સાહેના માનમા અહીના
કેરેન ૩ રિન (કાઉન હાન) મા એક માડ માન
થયો અને મેન ૧૭૫ન લકડ તરફથી બગવી મસાન માથનું
મધસ નિકળું તે જોવાનું હતું આ ખરેખર અનાદી
જેવા નમારો હતા ખુખરમા બગવી મસાન માથના સગ
ધમ આગળ આપરે ઘણુ જોવા હતા, પણ તે મન કરતા
આ ની જુગીજ ખુખીનું હતું જુખ તકાવત એમ હતા કે
નાન ૧૫ બીવી એની તરેહવાર રગની બગવી અનાદીથી
આખુ મમસ ખીડી નિકળુ હતું અને એ મધમમા ભાગ
લેવાને આખા જેલછપમથી લશકર અને મેડો આભ્યા
હતા મધમ ઘણુ લાજુ હતું અને તેમા રમ વડ હતા
અને મધમની આગળ પાછવ હમરો મમ આગાની
હતી કા વાની માવી કુખ કરતી હતી આ મધમ જોઇને
એમે બાન મા થયા તેણુ ઘણુ જવનાદાર હતા
અહી વળી મારી એક ખીછ મજા થઈ તે એક કે
મેને "નાન મા કામથી ખુઆડવામા આવ્યો ક્રી

આત્ર મા જગને મારી તમે 'કર્તવ્ય' કેમ નહીં હો. માગ એ પોતાકનુ આપના તમની પડે એમ મનહરને તે લડતમાર સુધી અચર્યા હોય, અને તે માત્ર આલો પિંડોડી તર અચર્યા હોય. પણ માલ લપાડા 'પ્રેમ'ગુનને હો તે મેં પેંડેને દેવાથી નેસા ધરવે હોય. મારે મેં મારે 'કર્તવ્ય' કેમ પડે રાને પડે અરુ 'પેડ' અને પાવન ગુપ્ત અને ઉપા નીં બા-નો 'કરકો' તથા સેકે 'દો' હોય હોય પણ એની આપ મળી કે 'એમ મુ' વગર 'બા' મા ધાપન રમે નહીં, તે ઉપરથી તે તો જગ મનહર નહીં હોય 'પેડ' મ-માલમ કડીને અને લઈ નવા અને ધાપન કમવસાન માયે વીધુ તે એમ કે માગ 'પેડ' ના જનન પુણ્ય કમજા અને મેકે 'સાર' નાપુ ગુપ્તમા મો 'પેડ' ના બેડે તો મારી પામે 'સાર' ગુપ્તમા તે મેં મારા 'પણ મુક' પહેલા હતા એમને 'કર્તવ્ય' કેમ પડે કારે દો દેવાથી નહીં અને વળી એવડ ધનસાહ કે 'દુષ' કેમ મા હતા, તેમણે નહીં જોયા દેવાથી તેવલુની પાડત પડત આપવાનું મને દેવાથી એ રીતે જોઈ કડીને મને બા' મા લુ-માલમા આલો 'મા' ના મારા ઉપા પાદ્ય રૂનેન હતા તે સેગેનો પોતાક તપાસતા હતા પણ માગ પોતાકની કોઈએ કી બપો વીની નહીં 'મા' 'બા' મા જગ પુત્રી નહીં હોય, પણ જગ પડી જોયે કે જોય નહીં નહીં હો તે બાવળ એક અમલ થો બાવળ મેં જોયા હતા એમણે બપુકાપ અને મનવાલુ દેવાવ હતા

આપેના મેં દાહ વડે ધાપવાનું મો બીજુ ગામુ એ હો કે ઇતિહાસ ગોઠે મેં અપેરુને 'ઓરે' એકે લી તાવન એમ લી મના બેલાબને કિતાબો માં બધ વાની કિયા રવા થાકે હવી તે કિયાજ હાલ રહેવાની મારી બુની હતા, મેકે મને પણ એમ આપેના માં મેલો કે તેથી માં તારને પમુ ગાલ તરુથી આ કિતાબે મો કીયા લિવમ હુ મુધી રમે નહીં ભરે અને પા નેલેને અને પિ પાડા નિકી પડ્યા મ-હુ આપેના ગદા કે રમે ગાલ અને જાથી થમમ જનાર કે, એમણે મારે આજે કિયા તરી હો પુ કુ એક હો, પેડેના આવી રમે તે એક સેને માલ એકે મો માં માં મારી પામે ન દેવાથી તે વા કુ કિયામા નહીં હો તે કામ માં નહીં તારને નહીં રમે કે અને મી બા-મુકુમુક કાજ જાગે એમણે જો ઉપેશ આપેનાને માને માલમા ર સારે રેવર આવી પુ થા અને ભારી રેને રા માલમા ર વાગેને 'કિમ' પામેસ વી પામે તા.શિય સેન નામના મેશન ઉપ મી બા-ને બાને તપાસ, ત્યા તેમકુત ગામુએ મુ પ નમા બાદ અલક અપા તરુડ ના માર પામ 'કિમ' પામેસ રેશન ની મારને મેશન / વાને મેશનમાર આવી પ્રચિ કુ આપેના આવા કિયામા નમુ રૂશન હુ અને મી બા-તથા પીલ વડા તા.શિય 'મસિક' થયા હતા, જુ મને તે કી રમે માલમા નહીં હતા

તમને માર આના પડી તમારી તરુડેના પ મી આપેના રે આપેના થવને મે વાલેને અને છવને વડી મહન થ કે તેમ કિયે જગ વના કાજમા વળી બેલી લપાડી કુમી રી-

ડીના અક્ષ વાલી થલી બુધાની પેા થકે કેજા રીડો અને મારે વપુરો તેના અક્ષ બેવડેને હુ આપુ લુ-પણ માવતા કાવન ઉપરથી લપાડા છે કે કેજા રીડો તે હથેલ ગિપા પડો છે અને યુરગી ગિપા માપોડે' તપો એમની હિ ઉપેશ કા નથી તપાવતા' આના મેતમા માગ એ બેલા જમમ તારને મારે આપેના માવતાની કાગે પડે તે અપેનાને આપે અને મનહરને બા બાવમા બુધી ને તવડેના કે તેથી હુ બુધી હુ અને હુ તમ બેલા આને જમી આથી મનહરની તેવાડી કંક કુકની મારને તા પમી અપેના મે મામેલથી ઉપ થાની ડી આ ની રીડો 'અવત' ઉપા પડેના કામની મે હિ) વીડી, એમને ત્યા મુડી હુ પામિ રહીને આવાના હુ રીડો જ-મે મે મનહર ના રીડો જોયા થવને હુ પુ નહીં પામે કે તે બની મે મારે નમરની અવત અપાસ મો મુપદ આપવા જ-એ એમ કે ૧૫મી મારે માર મુડી તે મો 'કર્તવ્ય' આપેના મારી વાડી મળાને મો હામરુસ લેલો, તા ૧૫મી રી તેમણે તરુડેને મુક આનું થવન છે તેવ તારુ મે કમપ માપુડે. એમણે તા ૧૫મી મારે મારથી પમી અપેના મુડીમા પામિ ઉપતત ખીલ રીડો જોયાને બાવળ વપન મેનેએકે પામિમા આપેના આપેના ૧૫ દાહ અને થામર પડે તેવાની તરુડે જોવાને તેવ રીડે થવાને મુડી નહીં તે જાલુને

આપેના માલને માનવન આ તા થવા નાપુગ મા તે હેરા મે કીયા આપેના નથી એ પુષ્પોગ ન નું ગણબાઈ નરોજીને દાવામા આપે હુ પણ મુપ બા મ મેરોએ મનજો હો 'પુષ્પોગ' મા અને ઉપા મે મારિમા વપન મી રેલ વાડે આપેના એક રતુ ઇતિહાસ લાપાઈ મેશમદ તપમદ મેશમદ મી મુકા અને નવ નાવી જાડિગ મળી ૧૧ જાલુ હતા મ મેરોએ મનજો આપેના આપવાસ મારી તથા ગાલ આપજ હાલ કીવા અને માનવની મળી ૧૧ કુકી મળામા પડી લાપાઈએ મે માનવને પોતાની તરુડા થાડા મને પ્રચિ માલમા હાથમા મુમા માન વડે જુલુ હતા રેકે મેનવન મુકાના થમરિએ તર કુડ પીલુ માવત વપરના પામીએવા અને રીડુ મનવન લડતમા પામીએવા હુ મ મારુએ મેનમા માવત કમી મનવાવતા ઇતિહાસ મરીમા જોયાએના ની મરીમા હાવતી થા આત્ર અને તેમણે તરુ મે-માન થવાની રાહને અપર થવી વળી મ મારુએ મે રાહને અપર આત્ર કે પામીએ હથેલ જગમા મુપી કે તેમણે પોતાના ઇન દેશમા મરીમા જાવતમાઈએ થાપુ હાલી પાલુ થાને કે, અને તેમણે જાલુવાથી બુધી થાપે કે તેમના જગ્યાતી જાવતમાઈએ ઇતિહાસ માર તમે પણ મારી રીતે મુપી થાપ કે અને તેમણે રાહ તરુડેનાથી થાપે કે વળી આ 'પુષ્પોગ' ની વપને મુપ ના આપવાના હાલ હતા તેની તક વધને મ મ મારુએ રાહ આપેના આપવાનાની પણ તારીકે કીધી અને કલુ કે એ નાપાસાને પણ પામીએને આ રીતે

પામ્સીઓ તેને માન આપે છે અને આગાખાન ઉપર શાહની મેહરબાની ઉતરેલી જોવાથી પામ્સીઓ ખુશી થાય છે, હિંદુસ્તાનના પામ્સીઓ અને મુસલમાનો એક-એક સાથે મવાહ મપજ અને એખલાસથી રહેલા છે, તે મે કોમી વચે મિત્રાચારી જાણી ગમવાને આગાખાન ઘણા ખતી છે, અને ઇગિનમાં ઘણુ પામ્સીઓ અને મુસનમાનો એવાજ પામ અને એખલાસથી વસે એવું અને આદિએ જીએ, એટલા મરે આગાખાનને શાહે "તમરા હુમાયન" નામનો ઉચામાં ઉચો જેતાખ તથા શાહનો પોતાનો "ડેમ આફ આનર" બદલો છે, તેને મરે સગ મચેગજીએ શાહને અને આગાખાનને મુઆઝબાદી આપી જવામ વાગતા શાહે "ઉષ્ટોરાન" નો મરેટો ઉપકાર મુ-એ તેઓએ લડન વેરથી એમરેડ જવાની તરફી લીધી તેને મરે પાડ બતાવ્યો અને પામ્સીઓના માસ મુલોની ઘણી મીકાગી કીરી શાહ બોલ્યા કે "હિં-દુસ્તાનના પામ્સીઓની વફાદારી, રાખાલ અને આવા કીથી હું વાગે છું અને તેમના ઇગિનસી જલભાઈએ પણ માગ મરત તરફ તેરાજ મુલુ દેખો છે તે હું પિછા-ણું અને તેઓને આહું છું. આગાખાન તરફ માગ પાદશાહી ખાનશાનને અતવગનો સબ્બ હોવાથી હું તે-ઓને ધણુ માન આણું અને પામ્સીઓ તેમણે આહે છે તેથી હું ધણુ ખુશી છું " છેલ્લે ઇગિનના પામ્સીઓ તરફ જેમ બને તેમ મમતા અને મેહરબાની રાખવાની શાહે કબુલાત આપી તથા બાદ "ઉષ્ટોરાન" ના મા-હેમો ઇગિનના વજીર મદદરે આજમતા એમરડામાં ગયા, કે જેને મરે ઇગિનના પામ્સીઓ તરફથી ખામ માનપરો આવેના હતા, તે પણ દાદાબાઈએ જો આપ્યા ઘણી વજીરે ધણી લાયક જાણવા વાગતા ખામ કહ્યું કે જે

બધા મુલોથી હિંદુસ્તાનના પામ્સીઓ વધ્યા છે, તેજ મુલોથી તેમના ઇગિનના જલભાઈએ શાહની મરકાગને માનીતા થયા છે, મરે એ મરકાગ તેમના તરફ પોતાની દિવસોજ આણુ રાખરો, એ પછી મદદરે આજમે "ઉ-ષ્ટોરાન" ના સાહેબોને "ડીકેરામેટ" આપ્યું. બાદ તેજ "વાલેસ દેટીલ" મા મુખબવાળા મી એમદલજી માણુ-કજી રોડનાએ પોતાને ખર્ચે "ઉષ્ટોરાન" ના માહેબોને ખાનુ આપ્યું જે પછી તેઓ પાછા ગયાને થયા "ઉષ્ટો-રાન" ના સાહેબોમાં સગ મચેગજી અને ન હો મોદી સેવીના "દુલ ડેસ" મા હતા, દાદાબાઈ નવરોજજી, દાદાબાઈ અને કાવમજી મેહરામજી 'ઈર્નિંગ ડેમ' મા હતા, હું ઇગિની સાલ્લા પિછોડીના પોરાકામાં હતા અને મી બાઈસ તથા મી ઠીરિટ જામા પિછોડી પેઢરી ગયા હતા. મરે ઇગિની પોરાકા શાહે ખામ પસદ કીધી અને વજીરને આગલી કરી બતાવ્યા કે એ બગબગ પોરાકા હતા, તે ઉપરથી સગ મચેગજી બાલ્યા કે "હા માહેબ એ કદીમ પોરાકા છે." મી મુલવાનું "મુદના" નામ માબજી શાહને અચરતી ઉપજી કે એ મુ પામ્સી હરી' સગ મચેગજી એ જવાબ આપ્યો કે એ પામ્સી નામની અરડ છે વજીરે ગણુ ધણી ખુશ થતા કરતા દાદાબાઈ નવરોજજી આ ઠીસ વરે થયા લડન વસે છે, તે માબજીને ખુશી બતાવી, અને "ગસ્ટ ગોકુતા" એ એક કામસી નામ રોવાથી ધણીકે ધગુલ કીરી હતી ખીજી ધણુ લખવાનું છે, પણ હવે તે લખતાં લખતા બરેડા ભાઈ આવ્યા છે, મરે આનતા મેલપર રાખી આ બધ કહે છું

ના. તમારો વહાલો
કે ખુશહી

તવંગર કે ગરીબ સર્વ માખાપને ભલા

બચ્ચાનું એકસરખું સુખ.

(જીએદિ—હેરો.)

કુજાદ મુખના માધન માગપોને ધાપ,

મગ્યુ પમિ કાપ , અ હોય તે ગક કે રાપ,

મદયુજી સતાન સુખસ પાપ,

માવતમ્ન જીવગજ મોહાય કુજાદ

ધમસારના મનાને કરીને કુજાદ કરી આરાન કપાય કુજાદ

કે ન. કાબરાજ.

એક વિદ્વાન અનુપમ નાટકકર્તા.

લખનાર—શ્રી ૦ શાહપુર ન. ભેદવાર.

શોક-રમરણ

"The world recedes, it disappears!"
 "Hear'n opens on my eyes! my ears"
 'With sounds seraphic ring
 "Lend lend your wings! I mount! I fly!"
 'O grave! where is thy victory?'
 'O death! where is thy sting?'

—POPE

એમ મહુમ ! મારા બાપ ગુલ્શ મહેદવાન મિત્ર ! આ તારા અંખર અંચી આભાને કદાચ પ્રકટે હોય ! પુરાતુક થા વું એમ મારા માયાગુ મુરખી મિત્રના રહ કે જેણે આ કમતરીન કંમતને પોતાની પાખડીએ વગાડી પોતાના આશ્વ અને રાહવરી હેલ કંમતમંતીના અગા પ્રજા અને એસ્તવાગ બનાવી એમ તેજ કંમત પોતાના ગુ આહ ઉતારના મગલના મગસા માયા જેટલી આજ અભાગળી બનીડે, અહસામ ! પણ મહાન પ્રશ્ન કે મના નથી પોતાની મજા વાદ અતને પેલ પાપ પોદથી આ મગતીના ધામના તેના કામોના નથી ઇતી ॥ જેમ માથ પુ પ્રમિ લતાની હસી હેવાતીના પુ નૂ પાણ ને જ તે એમ જાન ધરે છે—એ એક મધારે—એક મિત્રોને મારા શ્વાસ કંમત મારી વું એમ ! તે એમ મરેડે—કુદગતના અચ ન નિયમે મારણને રાણુ ધાય છે—પણ ક્રાંતિના પાછા મજાન થવા મરેજ બતા કામોની વાદ કંમત મના નથી પણ આ મગતીના ધામના તે મદા હેવાળીએ હમી અને રમતી રહે છે કદાચ જીવતી ઇતીના બનાઈ જતાઈ જવાઈ જવાઈ પણ મગલ વાદ તેની વાદ મેવડા પ્રમાણના વાઈ આવેડે તેજ પ્રમાણે મુ હું છે વું એમ મામ મહુમ મિત્ર તારા માયાના પણ ! તારી અપાર ખુબીએ ને મારી આ કેળીની આજે નિહાવવાને અરાકત હી તેજ ખુબીએ આને ખુદેદર અગાન માય માસ અતરની આજેના મેવડા જો માય ઉડી વળેડે હા અતર ! એમ અન ગણ ! તારા અપ ન પછી—તનેજ વળગી રહી અહિમત—તારા કાર તારામતીન નિકળેના નાજ જળઆકાર કંમતર એક ખરે મુખીર—મુખાગતો મગદા આને આજે એવો મુખારી ! કળી વડની વડવાઈ કરતા પણ તેજ કારાથી મુત્ર પોખાઈ ગેતા આ વિરાજ મગનુવણના એમ મરેડે ! તારા મગના કાંઈને પોદથી વળડે આખવા કંમત મરે અરાકત છે પણ એ મગના કારામાંથી જગના એક અતના પ્રજાની મેવે મારે અત મારી એક નાટકીય તરિની ઇતીના કિડા એક એક નાટકર ને રાહ હો ! રોમ ઇતરની એ પીયા જો ! તો કુના એક નાટક તરો કે

આ પણ અવે તેના એનાડી જીઅ મહુમ ! વું પણ કુનાઈ નાટક તરોના એક એનાડી હો એક ખુદેદા એનાડી હો—એક ઉતાર હો—અહિતર ઇ ભાગ ભગવતો હો કુનાઈ નાટક તરો ઉપર ને નીતિમાન ભાગતે બજ બતાવેડે, તેજ આ ઇ નાકાના નાટક તરોના એક એક પીધિ, એવો કળઓડે, મારી મારીને એવો મુખારો છે કાન એમ ડીને આડે એ જો એવો અટકાવો છે સમાગના એજ હો કુનાઈ નાટક એ નીતિનીજ નિગાન છે, એવો પાઠ માયતરો નાવોડે મમાને મુખી બતાવના—તવાગિમને મજા ! કંમત—નાટકો અતર—તારા ઉપર ગણ કરનાર—તેની મુખ અમરથી મમારી બદીએને મારી કાઠાડી મુવા મના એમ મગ કરી આપનાર એક માને પુત—પણ નીઅર એમ મહુમ ગુલ હો !

હિનભામ તાર, એમ હિન્દ કે આને મુખાગ વરાગતો મગદા, આને આહિતરો મહા, નાટકને જ મજિત એ મુકનાર આને એવો કંમત કુદીથી જનમના નથી ને મરો તે પેતે પાડે કુનાર નથી ! ને એક જો તે તેની નેકામ ! તાર કાંઈની વાદના શુભદ ના આજેના હમીના વિમાના વેજના ક્રાંતિના હો તરિ બાણુ ખુનાએવ બાણુ કેકાણુ તારના ને વિનારા કંમત વિપરીત બુદિ એક ગિઆમળના મગ તરિ મદા વાદના કે હરી એમ વું હરી નાટક તરોના પ્રવન પિતા ! વું મહુમના મગલુક કંમતના આજુ આ મગજાર આજેનાથી મુકાના નથી—આ કંમતકાંત કંમતે તારો આજેનામાંથી તે આતપ મદા નથી તેજ નાજ વું મહુ મની વાદના—તારા પ્રવનના આખવ હાંસિના એકને પણ તેના ઉડાણના પૂરેપૂરે મગલ સમગની રાકાને હોખત દશાવરને તે અરાકત છે રારમરે શેદે કા કમતરીન કંમત પોતાની એ અગાઈ કંમત કેડે તારાની સ્ત્રીકા કેડે વું મહુમ મુખાગતી વાઈ આને રી વાદના એક ઉચકા માય પ્રમી આજુજીથી મગ જુકરેડે દિ નેતુ જવાય આપેડે

મા ની ! તે મહુમના કંમતે માતિ !

ને દાગે આખુને દાગે રીધુ—મગલુ ઉપર રદન નાગા કે

કામુ —

There is no death ! We hate this mortal transition
 This life of mortal breath
 Is but a suburb of the life it liesan,
 Whose portal we call death

—LONGFELLOW

Photo R. H. Stedman

ਸੇਭ ਕੇਯੁਥਰੋ ਨ ਅਯਰਾਏ.

મહુમની કેળવણી, અને આચાર વિચાર.

આ કનમના કવિ કે જેના કામેન કર્તવ્યના અભ્યાસ ઉપા મારી છુદગીના કારકિ વર્તીનીયેન ગુણવત્તી પુરા ખાસે યુગ્મવી હતી, તેમ આશય કામોનું કિતેન કુકામળ ગાવાની મારી આધિનતા મને કામ પાડા અચ્ચત્તામાં લાવી નાખતી નથી રાર ક્યાપી કમ્પુ. કેમ કચ્ચ તે હું બનણી રાકતો નથી કાણુ આપન કરતાન પ્રથમમાં આ આન ઉભો થાયછે, કે આ જગમ જગ્યાના વાચનથી આગ મનના બાકામાં માન રૂપે મે ને ને બાવું છે, મે ને ને ગિખાયછું તે બે ને હું પૂછે યિતિવિચાર રવા માયુ તો તેનો ઉડે. આ મારે હવાસે ઓધીની સંકાપામની જગ્યાના લાવી ગકવાને હું મેરાક અસકત બની બેનસીય હોશી— ભય મને બાકકે છે—આ અચ્ચત્તા મને ગડ બડના ધોરણમાં નાખે.

આ મહામતિથી અતિ ખજ ધરી ઉભા ધયના નાટ-કના આ જોતમ સમજના માગમના કુખી મારી તેના માનના સ્થાન કરી નેકી નીતિ રેહણી અને કરણીએ સ્વરૂપ શુદ્ધ અને પવિત્ર બનવાની બસાપાછા કોઈ પ્રુષ્ઠ-વૃત્તાને સુ મનેચી હોજી ભગવાન તો આપી સીલા રવા હવે બાની બનતાન મહી ને એને ઝાગેવે તેમ એનેજ જોગી માની એ. બનના પુરશિક્ષણ કરતા કુરેતી સ્વયમ પ્રક્રિયા અપાર રાણગાને મહેમ મી. કાપાછાના ગવં કને બે આભારી હતા ખડ છે કે આ કુશળ કવિની વિદ્યા સ ખી કૈવલ્યપ્રીતિ, એક વિદ્યા નય (College) થા કુળા બનય (University) ના ગિતિશુભી અચત, કદાચ એક તકમની બાબત અને એને તે ઉપ વારવિવાદ અત્યંત તારા તેડે તેમણે હર શ્રવી અગર લખાય, તોપણ આ મતમેદી મનનનની તકમના તાર એક પળ માત્રમાં તેડી જવાય મવાના ભેડ અને તેડાની તવાને અજોખાર કરી સકારી કે જો મરતા વિદ્યાનયના ભડેલા માનથી ને માન રહી "બપડ પચી મરુએ મન-મેણા પાપડછ આતર મહારા ના પાપ પડે ના જાખુલપી (Drammang) પડિતોના વગના મેરાક નહિજ હતા તોપણ કામલ કુર તની તેમણે કળાપુત્રન (Nature's University) માથી મહેમને મારે સ્વયમ બુદ્ધિના એક અચાગ તેમની જ્યો નિગેણુ યથા હતાજ એ પીના ખીન શુભેશી છેજ મી. કેશુરારી કાળગાછ એક બપડ પડિત નહિ પણ તેમની સ્વયમ બુદ્ધિએ તાત્કાલિક માનવાજ્ઞ એક અનુભવી અત્ર માની હતા એક કુર નહિ પણ મહેમ એક નિપુણ પશિક-એક ઉડા અભ્યાસી—એક પ્રતીક પૂરુર પાલેરા હુંભરપ હતા બુવહારિક યિતિ એમાંના મનની વણુ સંકોનીત નીત્ય નિમત્તાએ આલી બહુમાલી બોલાની બકવાને સમજ કરવા કરતા વારવિ. ખીનાએના સમય કરવા ઉપર મધી મોતી હતી મરનારૂં વાચુ બહુ બોલછુ હવે, અને પીતાની મવાબા પા તેમજ ઉચ્છેદામથી એક કવિ તરિકે કવિત્વ પેશા મારે જરૂરી માનમે એક અણગ જગ્યા બહાર ભપૂરે પીતાના મનના મદિરમાં એ મહેમ માહા મેહનતે ભડી ગમ્બીર હતા બાકિ ખીન તપાસે કવિ કુરતત્તુ અવલોકન કરવાની રાકિત ગળગ પ્રમાણમાં રેહ કેશુરારીના દીમરી હતા કુરતત્તુ કરવાર વરક અતિ પ્રેમ અને પ્રીતિવાને મહેમનું અતાર સદા ઉછળતું હવે, અને એ ઉછળતું હવે તેથીજ લાગણીની સેહ અદર આ મિત

વિચિત્ર તેરહે તેરહની બાખીના આ કામેન કવિની કલમ રેલિક ગગણીના રેહમા સંકોનીત મરગ ગતિએ રેડાતી રેલમા રોડાડી રેલોલી મહી હતી પીતાની વળવરત તક રાકિતને મનગાછ જોમ પ્રમાણે તેમ એક હાથ ઉપા કુરતત્તુ કવિ કળાપુત્રન અદર તેમને એથી જતા હતા, તેમજ ખીન હાથ ઉપા કલપનામાં લીન વધ કુરતત્તુના વારવિક સમાચરમાં ને તેરહે તેરહે મનિક રૂપ આ રી જતનજના આન અને કાળગાના ધામ ઉપર કેવી લાલતા હતા, કે જે બુજન તત્વાયે હરતોની (Facts) પેસે પાર કલપનાને આ રીન મેહુ છે ને યિતિએ તેરહે તેરહની વિચિત્રવિચિત્ર નરી નવાઈ અને અબજખીઆ પીતાના નાટકો અને વારોએમાં એએ રણુ કરતા હતા, તેમ યિતિ મહેમની આવી અદ્ભુત કવિ કલ્પના નરહે હજુ ધરી આપણી મતિને એક અમયાના આવકા સાથ મુનકાર કરી હેરત અને અબજખીની ગતિમાં યુગ કરતી હતી મહેમના મનના શુભમાં—ગુણવાના અને તેના રવરૂપની કાયા તરફ નરર નાપી તેની ગણના કરતા આટલું કેહવું અવશ્યતું થઈ પડે છે, કે તેમને આહારની તકલીફ ડોળદમામની બોડી સકાર બરી રોબાને અળકાત રેખાડવા કરતા વિરોધ અને વિરાગ વિસ્તારમાં એક અતિ કેળવાયના મનની મયમ બુદ્ધિને માનસિક કલ્પવત આસમાનથી જમીન નેરુએદાખી આપોકાર જાતી થોડી પૂર નેર જવામદીએ કાઈ પણ સેરા પેરા ગમ્બા વગર હિમતથી અ નાકમુકત બોલીએ બોલી રેખાડતા હતા પુર છુવતી અને જગતી છુદગીની ઉછળતી તાનમાધીન મહેમ પીતાની જગ્યાની અમક ખેમતા હતા અને ચાપન જવાને સવાદ રૂપ લખાણ કરતા કમ ઉપરના કાળએ એમથી તો ઉત્સાદી આવુરી એમાંના અધિકારમાં હતી કે સાધણુ વાતવિતને પણ મદ (Power) ના સ્થાન ઉપરથી એથી કાંદી પદ (Poetry) ના આસન ઉપર કવિતામ અમક અમક હુબરને હવાસે કરી એક આના બુવદી ઉપર બેસારી રેતા હતા બેસ બકામાથી પણ કમ એથી કવિતાના અમારા પુરાખુખીએ બેની બેનવી હતા હતા સામાન્ય રિતે લેતા મહેમની કદા ખાની અને વાણી પ્રતાપી અને પ્રીક, ઉમરા અને ઉદાર મીન હોવા સાથે તે પ્રબળ રેશવાત અને જોરાવર હતી એમણુ નહી પણ સદૈવ સમા અને સર્વજોને તપાસતી તે મનહર—લિખણ—મને નમાની અને નાણુક કામળ પણ હતી એક અમા તે હીલતી અને મુતલી—રોડાડી અને ડોળવી પ્રસંગ પ્રસંગના સમેગોને રોળાવતી—હરિશ્વરસે ખપગ હસતી થા કરૂણારસે તે હજવી અને દામતી કંકળની રડતી હતી નાટકના આ મનેહર મગળ—આ મહા હું ખરના વિરાગ વરૂરના પીતાની કવિ કનમની કામેન કુરતત્તુ મરતારે ભવ્ય ભાષાની સમણી ખરૂરી બધધેમતા રોબીત સાલ સાથ સપણુ યુગસે ખરૂરી નાખી હતી ધરાન અને હિન્દની તવારિખના મહેમ એક ઉડા અભ્યાસી હતા, અને પેરાદા કે માનીઆન, હમામની કે સાસાનના સકાએ તેમના માનથી અમરવા ન હતા પેરાદા અને કયાનીએની કયામા બેનન મની નેરે હરૂર અને જમોદે હિન્દની રગમુખી ઉપર અબકતા થયા હિંદુ કલા અને મહાભારતની મોહિનીએ, હરિશ્વર વા વકુરા અને નરખનીશીની નાટકનયનીને નવાનેરા થા તેમજ

વળી રોકમ લીખારોગીન અને ખોલ ઇંગ્લેન્ડ નાટકકાર અને નવવંદના કરનારાઓ (Novelists) નો વાંચનું નિહાળાનું બોધાત્મક, કાકા પાઠશાળા, વિનાયકાંતે વિષયની જુલિ નાટકો માથ તરેહ તે હની નવવંદનાઓ યુગમતી માહિત્યને સપુરક યથા. આ અધ્યાગ-આ બુદ્ધિભાવી-આ અનિબળી મહાબળ કવિ કવચની નીકારમ કરતાં આ બજાવન કવચ કમીની બની અગત્યતાએ મગ નમારે તે નવાઈ ની?

ઓ! નું યુગવતના નવં! ઓ! નું માહિત્યની ચોખા! ઓ! છાપના શિખર! ઓ! પાઠમી કવિઓની કવચીર! તારાં કવિ કવેલ્યુ કિંનન યાતા માગ નેવા ખાલીન કરતાં તારા લેવાનું યારાનું યુગવતનું નું શાંતિની ગુપ્તીવાને જરૂરની છે! ઓ! ઓ! ઓ! યુગવતની મું પુગમો? ઓ! મહેમ! કોઈ તારા લેવા ખીતે મહાભી કોઈ મહાબુલ માળી માતા કોઈ બાજબની થઈએ જમિ પાડે!

જેકે કુખ તાકે જાનની તે મહા ઉધમાં ને મુખ કીધું! યોધી યોધી ભલે યોધી બજાવન બધે યથ! કવિ કવચની કવચ કપાઈ અજરતની અકામાં એ યથ યથ તેજોદોષ-દમામ તમામ થયો! ખુ તારાં બખાબુમાં જમાન નાગી મલ યોધી યોધીનર કેહો!

Is that no more may say is listen'd more
Than they whom youth and ease have taught to
glose;
More are men's ends mark'd than their lives
before
The setting sun and music at the close,
As the last taste of sweets is sweetest last,
Writ in remembrance more than things long past.

—SHAKSPEARE—RICHARD II.

મીઠો કેમુશરો એક નાટકકાર તરિકે.

નાટકના હુમના અવરમા હુમણી પ્રેમી કરી તેના છુપુ અને હાથને પુગી વળી ધમ વીડેને પકડવાને મારે નથીનાએ એવી તે ઉત્તમ મકિનની નવાજેરા રોકેકેમુશરો. ઉપ કાવેની હતી કે એક નાટક વખતના તરિકેના મમાન આમ અને જાનનાએ આપણ પામીઓમાં આને એકોની ની સાથે હમગારીક થનારી એકે ન નરો આવીના નથી મેકાક મહુમના નાટકો પામી મહિત નથીએ એ બકે છે. જનમાન માથ બુદને પાડ છે આજમીયત આસિયતમાં પામી, જે કુદનમા કુદનીક નિમાણુ યથવેડે તે તેનું કાવે પામીયણુ હોય તેમા નવાઈ ની! જનમાનું કુખ કામ પામી વિનાનું છે વાકે! ખતુ મહેમના રહેલા નાટકોમાં એ પામીઓ એવી તે નજીનું પ્રમાણુમા છે, કે તે સવે આ યુગવાની માહિત્યના યુગ યથા જમાનની જાનની ઉત્તમ ખુબીઓના એકે મમ કામ જમાન ને તમામ કવાઈ કુબી જવતે. નાટકના પમાણુમા એકોની કવચની દવાના અને માનિની મેકાનું વર્તુલ મારું તરિક મારે મન તે એક ઉત્તમ પ્રકારની માલ છે. સમા અને

મહેમને કવિ, આગુતીની તપામોના ઉપરો એક વગ અવાચક ભોગમાં ઉભાતે ચક્રચકીન બતાવે, તે પીછાન પોરે દવાપણ જુગમાના અર્થ અધકારમાં નાકર દેવા-જખાણુને આપણાવ અર્થ વખાણુને પાડ છે. એકોની સજાવિચય જખાણુની છટા કોઈક તેજા અમગકારક બની જાગણીને જમગેડે, તે કોઈક તેજા આપણાવને અનુમતી દુર થતી અંકના મિમાલ દવાપણા અવાચકો યુગવાની અજાગની યુગ યથ. વાંચના તેમજ તમાગાવીનાં એવ - કમુ કુપર એકે મુગીના અપાડે વગાવે, તે અપાડે મિત્ર નો ઉઠાણમાં આમ કરી, એકામ ઉધમાં ઉધતી દિલસેટી અને દવાને જમગત કરી નાટકના રમ મગ અને દવાને એવ તો દાદ દમામ અને તેને તાકાતના તો આપેડે કે આવી બલ કેમ રમણના લલરવી અગત્યના વરકે એકોની નજીની ખામીઓ ઉપર પુકા ઉદાવે. એકોની તમામકીન દેવાવે. એકે પુરપની માણુના-તેની ધમક-તેની વાવડી અને શકિત કાંઈ તેની નજી એક આપણુ થા કમગી નાંદ, પશુ તેના મુવકાલ પગકમ અને તેને તાકાતની થાયકે. અર્થ છે કે એકે માલને કકાવ થા બાવેના અવાજ તેના અનિ કમલેર બાગથી કાકવામાં આનિંક. પશુ એકે પુરપના પ્ર બાવ(બા) -તેની મકિનની હા અને તેનાં મલને મુમા તે તેનાં કીતીવાન કામો અને મગ મહિમામાજ નરદે પડગે અધિક દુલભમ અને કવિગાવતે છે કે જેની પહેલ ઉઠાના મારી હુમની બુ ૧૬ દેવાઈ અને મહાન મારાઈકે પુગી વેગેડે, અને રોક કેમુશરો કાગણીની પહેલ હુમને આવા દમલને પુગી વીડેરા એ નિમગય ખીતી છે મહેમ એકે વિના મમાન વહાનથી નાટકના હુમને હાથમાં આડી મેકે વગાડે હોત, અને પાતાનાં આ હાક કવાં બાજકને આ બાગતમિની મજમિ ઉપર નામકે નવું ખુશાખુલાલ મમુ કીધે કે કવચીન એવા કોઈકને દરી, બચકે હિમ્મતથી બાપકાં કહીરા કે આપણી હિન્દની નમચીમાં આ કેવળમાં માલ સાવમા એકો. એકોની ના પેલ થયો નથી કે જેલુ હિન્દની હિલ્લાની રમણમિને મારે મહેમ જેલુ કીધે હોય! મજમિના કીવસ મારે તેની કુકતી અને વિતતી હેવાતીને પોપણુનું પામી પાઈ જુવાનીના જમમા તનવના કકવા મો મહેમ મેક કેમુશરોએ અનેકના તો તોડાકે. આની કાગણીમદ કોગેય દમમના માન અને વખાણુને પાડ છે. પશુ અર્થ એકમકો-મદ હમર અકમકો! આ નજીની કુખા ઉપર! ને થયોની હાથ હિન્દની નાટક નમચીનું ધામ કામમ જુકામ થયું, જેની કાગવાઈ અને કોગેયથી આજ તું! એકો હિન્દની રમણમિ નારી રોક અને જલકથી કમાતી થઈ! જમાને હકિવે તારી કમરે બાધતી થઈ! તે એકો લુન હમમ! તારા આ પીગોના નમકાર પાડુ તે તારા તે વીધાવ થતા મહેલન મકારકો દેવાડે નહી! તારી તે કમ ને મહેમનાજ આજ પોરે હુમનાં જમચી જમાવ થઈ, તેજ કમ તેની અવખમજની વેજા આખીના મેજદમા વંકી વળી નહીં કમથ તારી તે કમરમા તે વેજાએ નજીપણુનો મીડી લખાવ થયો હોય! એકોના કાવે વિમાર! એકોના કમો ઉપર નરો નાપ! -જમ અર્થ એકો મારડી! જમાક ને! એકોએકે ને ને નાટક લખા-રુ કીધા-તેની મને કાગવાઈ સાથ વેગેરોએકે આજ પાડ્યા-એકે મધ ૧૬ જમાક

જે. વીચાર. એ સવ કામણ કરવામાં ફક્ત એકલ નેમ નવર આપી અને તે શુભ નેમના તે કામગણને હેવે આ તું હિન્દની ગણતરી તારીજ બધી બનાઈ ગઈ તો તુક મકીન શાહ ખુશી નુ ભેરો ત્યા કચેરો. શા કચાસ કાઢ્યો નહીં તે નયુબીને હાજરો હાથ આપનારી કેળવ બે કોઠાએ ત્યા ભાગન દુમિ ઉપર આજ આવી મીના પૂર ખાતી કીરી એ તો તે મુઠમ કેપુરણ કે અને એ મધદુરી કેરી વેગામ—કેવા વખતે હા'તે વખત એમણી હતા કે જે વખતે પામી અને હિંદુ કુટુંબ નાઠકો દાહરી આપવાનું હતું ગણતા હતા—નાઠક એવા જવામા રામ મનાવતા હતા એકે નાઠકને હાજર અમન પવેથીજ હિંદને મવારીન હતા અને આ ભાગ ભૂમિ ઉપર આ અને પ્રાચીનકાથીજ મોટી અગતવા આપની આરીએ, તોપણ શુ હિંદુ કે પાસીઆઈએના મકુરૂને નાઠકરાણાના પસારી એકે નાઠકની મત્રા માથ આતેક આખવાને યા તેમણી નેજી નીતિના મુખા એવી જીવની જીવનીની માનસિક શારીરિક કે મસારી રીત બાન મુકાવવાને ગોયા મેના ન હતા—આજ નહી હતા તેવા વખતમા જો કોઈએમણી ભાગનુમિના આ ભાગમા નાઠકને પ્રભાવિત બનાવવા કેરી કેરી મહા પુરોહીએમણી વચે એમ લીધો—નાઠક રચના—નાઠક ગણીએ ઉભી કીરી અને કુટુંબને લઈ જવાની પહેલ કાઢી તેમને લાયક આપણેજરી રીત નાઠકો ભજુ નવાવણની શુદ્ધ આત કરી આપી હિન્દની ગણતરિને તેના જુદ નીચાનમાધી ઉચ્ચકી ઇજ્જતને તાપક રચાને મુકા ગય તો તે રાખ મીડ કેપુરણેજ હતા

નાઠક રચના—આ હાજર, ઇનમનિયત મનના વિચારવળ કોયમા એક અતિ ઉત્તમ કરી કતેબ ગણાય છે. આ હાજર રચનામા મનુષ્ય માનના જુરમા અને જોમ, ગવભાવ અને સમનપત શુભ અને દોષ, નફાલ અને લેહ તેમજ આસિયત ખુબી અને આખીને સમાવેશ કરવા શું જેવી તેરી આવુતીજ જરૂરીયાત છે ? ના—તહિં તે આવુતી અતિ સ્વપન—અતિ બાહિરા—અતિ ઉત્તમ રાવી જોઈએ વરી ભૂતના બાહ્ય વતેમાનના વધારા અને બલિયતા બરમ અને જોરો પુગી નવા, નાઠક લખનાર એક નિપુણ પરિક્ષક રાવી જોઈએ તેમજ આજળ અને આજળરોડાકી આ હુઆની મનિની માથે નિકત સખે જોડાયતા દરએક બનાવ બનાવો અને નિર્માણ થય તા તરીકા અને સજાવતા મપાગાએ વિરોધ બાબને ઉપર પૂર બાહિરાએમણી કનમને તે કંસી બહુનારો હોવા જોઈએ તે આવી આની જાત જાતની બાબતો ઉપર તરેહ તરેહના વિચારે બધાન વરી મનન કરવું કેટલું મુશકેલ કે તે લખના કરતા વિચારવળ વધારે જોઈ ન કે તે ચિત્રવિચિત્ર બાબને ઉપર તરેહ તરેહના નાઠકો લખના મહુમે કેસ અચાત અને ઉડા અચાતો આ પૃથિવની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ અને તેના મખરી નિયમ અને કાનુન ઉપર કેવા કેવા વિચારે જાત, બલિય અને વતેમાનના વેગમા પોતાનું મન વેગી ગમ્પુ હરી તે જો બહુકેસેમ તો, અવ સાચના, ઉડાવત એ મહુમવા ન જોવા નાઠકો ! તેના નખાણની ઉખારતજાજીના ગમિક મેહમા કાઢવણ અને પાન સેરાનીન તણુ પારખપાર વેગ તને મનોરજ એમણીના નાઠકો ગમે તેની નાગેએમણી મુક વામા આવવા હતા તોપણ તેએ કાઢાણી અને કીરસાહી

રિવપજી દાસતાનના કલિત સ્થાન ઉપરજ ગોયા ગમ । કરતા પવિત્ર ખાગનાજ પાનનામા, મધુ સાહમતના / હિંચકાના હિંચો હાનતા છે મહેમની કરમને હાથ તેએમની ગરત રેહબરી વધી હતી, અને એ ખગ માર્ગદર્શક કરવામા છેવરન નાયબીપણું બામા હરમાર રેવારી હતી મદમક અને જગમજોટી મેરી ગુપ તેમજ પવિત્ર અને અધ્યાત્મિક બાબતો તેના વચન કંદર અને ખુબ પ્રમાણે આદમુજાત દબદબાના દાવ માથે તે । પવિત્ર દગજબને લાયક ગવરે ગમ્પાનું એક હુબારી અનહદ હર સુરી મહેમ કેહલું મગમતા હતા તે જો બાગિકે ઈતિ જોઈ તોય તો એએમોના એક જમરો—એક અગજમ—એક ગમ—એક હમિકા તે માગિકનીન બાહિરા મમજની પુરે પુરી રીગણમા આને પણ હેવાત ઉભા છે પોતાની કપિ કલ ની મેઝતેથી તે ને નાઠકી સિંચા આ મહા હુબમદ હાથ મગેતા હતા તે તે મન મધુરી રગ રચનામા અનુપમ મ ન્યા અવનયી તે આખર મુરી પગેમોસાઈ કરતી પૂર મહો ખુલી રેહતી હતી ગોયા જીવના અને જગતા તે મિચે પ્રથમમા લીમી અને રાત ગતિમા આગળ નડી મુતેરકતેરી (ચન) રીગણમા પોતાની તરેહ તરેહની પેચદાગ નજી નાગળીને લેહમા નાખી આપણુ જુરસા અને જોમ ઉપર અપા યુરસાજીમ કાઢ્યો દરન મેસાઈ રેતા હતા કે પીછ બનતી બાબતો ઉપર હળવ ધ્યાન લાધી મેનાન વહ ફક્ત તેએમનાજ ગગ અને રમ ઉપર પૂર કમ ફરજિયાત તે મહી જગ હવું નાઠકના કુબરની અદા પાવેતા શુભનું નફાલ રી દર્શણ એ હુબળની કવિતામાં આવુતી પૂરેપૂરા અખડ બાજ તહિ પણ એક અરા માત્ર છે અને ભયો પીછ પીછ તરેહ તરેહની ખુબી અને એકી ગતતો હાપ મારગાની તજવીજ બાજુ મુકી જીની નાઠક પોતાના તજસારીનેવું બાન પાવેતા શુભ અવજુજ ઉપરજ એરી પકડવાની તજવીજ કરે તે નાઠકની રચના હુબમદ નધીજ, તેજ પ્રમાણે વરી એકે નાઠકની રસિક અસરને અવકુન હાપ મુખ્ય કરીને તેના જુદા જુદા ભજોના રાયક જોડણીયોર કે પણ અગરને એના ભાગે ચોમ જોડણી વગર વિખુલા વિખગવા પડી, એકએકેસે અવત પડી, લેહભાવે વિગદભાવ રેખાઈ, રાહી રે માવ વેળા અને મેજા ગમે તેવાની બબ રોપ તોપણ તમાઇ નીન આપણની અધુક આસા ફના થવા માથ તેસ નાઠકોના હિત, અર્થ અને શુભ જુગરી ગમે તેની મેનાહમતા બહુ પામી ખગ ભાવમા ભગણ પડે એ આવી મેનાન અચા નાઠકના હુબરમા એકે મેહરી ગયવી વચે ને “વ ન ગેરિડે જાણુજ નાપસદગી પામેજે એ મહેમ મારી રવેમે મજબતા પોતાજ જોઈએ કાગલ એએમ ના એકની નાઠકગા કોઈવી પાત આજ મુરી ને મેનાણુ મનપ નવગ પુસાકી ગિણેલુ જોયું નધીજ નાઠકના હુનરના તવથ અને કાનુની કાઢ ખામ તારીન મગરદે લીરી હતી તહિ તે જાણી આવી આવી ભુરોટી ઉમ તાદી રગજ્જતાએ મહેમના નાઠને નીગાના જ્ઞાતે એજ મારી એકે અગજમની છે અને કુબરના ખામ રિણુજ વગર ઉત્તમ પ્રકારની અવથ જાદિનાજ બધવી પગિણું પિણુજ માથ ઉભી થયવી આરી ન, અગર રચના મો આદરીન સિતિય પીજુ તે દુ મું કહું કરસારસની

સાધારણ જો હાસ્યરસ આગેજ કાંઈ હશે તો મહંમદી તરી રચનાઓ ઉપરથી આદર્યુંતો બેરક મિલ્લ યદુ હતુંજ કે તેની ગંભીર જવાબદારીથી મનનાર પૂણું માહિતગાર હતા. કારણ તેઓનાં આમિત ક્રિયામાં એવાં હાસ્યરસ તત્વમાં કર્ણુરમની તાનમાં બેખખતાર તણુલે જતાં મનને એક જાતની ગદત ને આરામને દમ આપવાની હુન્નરમંદ મનલય મરનારની દિક્ષોજ દયામાં ખુશીદેખાતી હતી. જુઓ જમરોદમાં ક્રકુચ, ફેરેદુનમાં ગ્વામક- પણુ તેઓ બેતાની હતા નહિ. મહંમદના નાટકોના શુલ્લ હાવનું વિવેચન કરતાં આદર્યું તો ફરજયાત કમૂચ કરવું પડશેજ કે એઓનાં રચેલાં પાત્રો, વાર્તાવિક પાત્રોની મચ્છાએ નિય નિયમિત દેખાતીમાં મજબૂત રિયર કદબાવે પામુર ઉભેલા છે. એ નાટકોના મૂળ રમમાં (Pathos), હૃદયભેદક ભાગની, દયાએ ફુલતી, કર્ણુએ કંકળતી છે, અને હાસ્યરસ હાવખાવમાં રચુજ વચનો, ટંકારની વિહલમાં અહીં ત્યાં બેતા યથાએ. આ મધમી ખુબી-ઓ, રમતાની સંકેતોને આખતોની છલકોને-રાખ્દ રાણુ-ગારમાથ વેહતી ક્રિયાથી વાકચતુરીની ચપગતાને, પરમ પદની પદમપદ્ધિ એ પુગારોએ તેઓનો દમ્મિક એસા નાટક ગોષા પોતાની નવીન કુ-ચામાંજ ડોળોએ, અને હુન્નરનો હાથમા હાથ વધી ઉચ રિયનમાં સદા યાની માજમાજ ને દાનાઈએ દિવાલ છે. એ તે એલા નાટકોમાં જંગની, યદુની, કુરાચારી અને ખુબી જુસ્સાએને જમાનની ઝમક અને બખુકતા બપકામાં લેપી ખુરા રિલ દેખાડવાની તરવીર મહંમદ કરીપણુ કીરી નથી. કે નથી બધેજ એક ગણબગાર બાબને ધમને ઠાંગી વખાવ આપી જીવનું મોટાપણુ એ નાટકી રચનામાં હેરામાં હપાર ખરી લુચાઈને તેના અંગ આકાશમાં દેખાડી છે. પાની અને કમ ચોર ચાડાળ અને કુદ કુગચારના આચાર ખુલ્લો ક્રિયો છે. નજીને તેને લાયક પરમ સફાર્થ રચન બધોઈ કાંઈ છે. જુવો પૂરક ખુદરેમાં ચિતારો છે. જેહની ખુશારી અને જોહાજલાલીના પૂર બહારમાંની એક જોહાને કેવો અધમ, નીચ, બદ બાવનાએ કેવો હવમી હેવાન-કેવો જાદમ જુબમગાર દેખાડી આપો છે. તરેહ તરેહની જુદા એ જુબમમા પણુ સાંજત કદમ એક અરજરને ઘીન અને કુ-યા, દાનર અને દેરા તરુ, ભત્તાપને પોતાના ગાહ અને ગાહનગાહ તરુ કેવી વાજી પદેજમારોએ વફાદાર દેખાડો છે. એક જમારને કેવો જોહાંજેવ-આ-બોના અમુચ રન જોહવા છતા જનન તરક બાવકા બહા-દુરીથી મમરોમાથ રાખી-અહી-જમામાં જીવલાલો ક્રિયો છે. અમરિયને આવા અને ખમરિ અખીર એક કાન ને કેવો બહાદુ બહાદાહી એક કાકુને કેવો કખા-બાજ હિયકાતો ગિલ્લ દેખાડી આપો છે, એક અખસર, એક મખનનાજ કેવો ખાખમાં પગની કીરી છે. ધણીને

વફાદાર પણુ ઘીન અને દેરા તરક દગાબાજ એક ગાહનગાહી રોહંમનાજને દિવાનો માજર અખી કેવો હલો અવતાર “દોઢો કામીનો મોજી નહી” સાજત કમી આપું છે. કલમ યંબ યા-—દમ આ / તું કેટલું લખશે / તારી કાવનાત રી / તું જેટલું લખશે તેટલું થાડુંજ છે / પોતાનાં પાંત્રો ને તેઓનાં શુલ્લ, ખમિયત અને દરજ્જા પ્રમાણુનીજ બાવાથી બોલતાં કરવાનો રચુતીપાત્ર કાળજી ગખી, મરનાર એક વિદ્વાનનીજ પાંડીતાઈથી હેમરાં પોતાની તિકાશેપમાં ફેરેહ પામના હતા. અને નેજી અને બીનો ચિતાર ચિતારતાં તેનાં સ્વભાવિક પ્રમાણુમાંજ, તેનાં પાંત્રોની ચોખતા, વર્તણુક, રીતિ અને રેહનીને લાયક, જુસ્સા અને જોમને વખણુ આપી, ઉમદા અને ધરખમ હમારે તેને આલા દરજ્જે આપતા હતા. આ સજ્જતની મરગદાનીમા હક ફીનસાઈ તેને લાયકનો ચોખ ફેરે પુગાડતા હતા; અને તેનાં પાંત્રોની પ્રકૃતિ દેખાડતાં, તેઓની બલ્ય બાધાની તેજમ અમક ધડી ચપકાતો જપકા હક ફીપણુ મનોવિકાસની તાનમાં તનાઈ અલોપ થતી નથી; પણુ દર ગણે અને પગલે આગળ અને આગળ વધતાં પ્રકારિત ધર્મબલ્ય બાવ-નાએ તમારાખીને મદ પોતાની લેહમાં પૂરખળ તાનતી ઝેહી છે. રાજ અને રૈયત-શરૂ શીયાહ અને સદાર-પાની અને પદેજમા-આવા અને આહમક-આરાક અને માણુ-પૂરહામ હિમની અને જુમનામ હિયકારો-એસા બેખાનાથ આ કાવનાંચોર કરપાણુ-એ મર્ધ આ એકજ કેમલ કવિની કલ્પે, પોતાની તરેહ તરેહની સ્વખામિયતની સ્વચમ બોલીમાં બોલતા યથા છે. એક કાકુની હિયકારી કરવાઈ સાંભળો-આ બપતાં જીગન ઉપર અંજોસની આગમાં જળી મગા જમરોદની જમરી-નો પોકાર સાંભળો / એ સાંભળો એક અરજરખની કાનાઈ આ જમારખની જમાઈમાં / જોહાકની જીતમાં પેરાદારની હાગે નો પોકાર સાંભળો-કે ફેરેદુનની ફેતેમાં તેનાં જુમરોની માર સાંભળો / પમાને પુજતી એક મખનનાજ સાંભ-ળો-આ પાંત્રોની આગમાં જમલી એક અરજવાજ સાંભળો / દિવાની બકવામાં બડખડતી એક મેહરનવાજ સાંભળો-કે જોહાજળની તાનમાં તનાતી એક મનીજેહ માંભળો / એક મની સીના માંભળો-કે પતિ અને પુત્રના વિચારમાં રડતી તારા માંભળો / જુગામાં ખુશર ચલો એક બોલાનાથ માંભળો-કે સલતા ઉપર માજત એક હરિયદ્ર સાંભળો / માંભળો-માંભળો-આ મહા પુત્રખની તરેહતરેહની જુરિ-આમણુ મનેહર વાણીમા સાંભળે રેહની અને કરણી સંખા-ળના રેહો જમરોદની જુસ્સા જુઓ-જમારખનું જોમ જુઓ-અરજરખની આંકેલ જુઓ-કે સત ઉપર હરિયદ્રની હક જુવો / કેવો જોમ અને જોમમાં-તરેહતરેહની લાગણીતા કેવો વેહતા વેગમાં-જનના મહાગત એક રીંહનીજ ગર્જ-નામાં કેવો પુખળ ધમકથી ધીકતા બલ્ય બાધાએ તેઓ જાગતા છે. પોતાનાં લખેલા દરએક નાટક ઉપર પોતાની

મહાન મનુષ્યસંદ ગઠિતતા સાચુત મંજિર મળારે મજબૂત હાય માપેછે—બળ બાપા અને આપા વિચારેથી રા-
કિતમાન પ્રવળતાએ જીવિમાન જોમ અને જોરાના આપા
રજ્જોને દાખ દાખેછે. પાતેની રચનાના તેમનાના
ચિત્રા, રૂપર અને રંગ રાકે પણ આપા બેઠેલી વગર—
પ્રવળ, પાંધવ અને ધરમય વગર—તાન તોડના પછાડા
વગર, દુષ્ટતા દુષ્ટતા નિત્ય નિરન્તર એવી તો ખુશ
આસિયતના રૂપરેખાકી રહાછે કે તે આસિયતે બાણ
લગાડેલા તેમનાને વળાવતીક હોય. જુઓ આજેની ગતિ
ગોષાત કાંઈ એક એક અસંધિએ કે બોલી બનાવેલા
એક હિંમતી હીરને વળી જુઓ લગાડેલી ગાદીના
પાતાના પાક મહાજાલક વગર પૂર એનેકાર રાખનાર એક જુઓ
તેલપુત્રદાર—કે મેઘની મુખાગમી મણાઈ એકે એક ફાટકાર
નદારીને એક કાકા પાલક જુઓ કે જુઓ નીચેના
માથ મેલા કમો રોડ તરફના અનન આરમા જુઓ
જુઓ એક બેઠેલી બગત બેઠેલી જુઓ—કે જુઓ એક
જુઓમિતજી મળીવિર સેઠરી બાન સફાઈમને દાદી એક
મેજુઆવા જુઓ—કે જુઓ એક બન કાકા. એક બીબી-
મારમ બોલા કે પીનામાએ પીમા, એક જામાઈ જુઓ
કે નાનકાએ નમકોરા, એક ગામેડીની ગોરી બોલી
દન વેરા કે વેરા એક મુખાગમી મીટીન. એકેએક
પાત મેજની અજગ મહાજાળ જુઓએ જામાઈ,
જુઓ ભતિ વગર આગિયતની ખુશમ એને દિ-
વળી ગાળુમિ ઉપર અમર ગાળુ. આગમીના આગ
મીમાન હનમાનની આસિયતના ખાપણા માથ પૂર
જો મસારી નાટકો બાહાર પાડી અસકારક રીતિએ
હો પાડી, ગાળુમિ ઉપર રજી કરી તમારા નીચાના મનને
કળાવ (જો) મા પડી, બાનને હજાર જાળાની તાનના
એક, ચિત અને ચેલન (Jinn & the man)
ને ચોડાડી, તેના ઝુલુ અને ચાન ઉપર અહાવાવળી આ
કામેન કાપાઈ થી યાદા વખાણને પાડે છે. હો દાન
ધુનગરે ડાળતા કરવાની આ રીતિ અને રી, પ્રમળવા
અને પિછાણ સાથ થી નમકોર કરવા નાથક નથી ?
—મેરાક છું. બેસીવન—નિદાખાનુ—વિચાર કળિ
વિપરિત હો—કાકા પાહાણ વિગેરે નાટકોના તે મજબૂત
મનોબાવ—તે મીકે મ અને તેજ પાગળીની રૂં (Pillbox)
ભાગી રહી કે જે મ અને પાગળી, જે જોમ અને
જોમ આપણી બધાંદરે હજીના આપણે હમંકે જાણ
રેજાન અનુભવીએ છીએ મનસાનીયત જીવ અને સમાગી
મધી અમકારક રીતિએ બપૂર મહાન રંગના અવા
આવા નાટકો, કે જે નાટકો એક હજીના બેસ ફિલ્ડ ફેલ્ડ
બાવને પૂરત નવ કલ્યાણ ફેરી ગાળુમિ ઉપર ત્રેહ ત્રેહના
ગગા ઉગળા હવેના અને જામાઈ, કે છે, તેના નાટકો
પા હજીનાથી વળી તેની અગતી અગતી તેને હો
પાડી, તેના આવા દેના ત્રેહ ત્રેહના મળા અને સર્ગ
ગોને લાયક મ્યાન ઉપર મુકી બળ બાપાએ બાવતા

કરી, હિન્દવી કમળમિની અંદર અમુક ગેના મહંમ
રોડ કેજુરાગેએ બનતી છે. ફક્ત ચિતને અજાન કરી,
બાવતામા બાણ પાડી, મેના નીચા મળીની મુકતી લેહ
(scansion) લગાડતા નાટકો કરતાં, આવા મુગિઆમણ
અને મીકે મધી બપૂર મહા સમાગી નાટકો સમ્યા-
મણીએ કેટલા જમ પ્રિય છે, કેટલા અમર કરતા છે. પણ
એકે મનને મોહક કરી ખુશ મળીમા મળ કરેલી, આ આકુળ
આકુળતામા મળતીનને મુકતવતી લાગણીએ એક કદી
અપકા મને મળા આપણી દોષ, તોપણ મનુષ્ય માનવી
માથ તેના સંજોગની વિરમા વિરમાપણા જોતા અને
જનતા—જાત અને આસના—માના પિતા અને પુત્ર—
પતિ અને પ્રિયતમા પતિ નીમા માથની મુકતી મનાવતી
એક મળી નાક, પીછા કાપની બાવતામા બાવતામા
એક રમજીમ ઉપર દેવા કરેલા ચિત કરતાં મેરાક વજ
ચિતમાહક હજ, અહુજ નહિ પણ પાતાના એ મંજિરતાના
છાપ પૂરતે મેઘનીત માગેલા રહેછે. નિત્ય નિરન્તર
દુષ્ટતા દુષ્ટતા એક પ્રખણ આવા ઉત્તમ અને કરી
અનુચી લખાવણ નાટકો "નાટક નીતિની નીરાળ"ની
કેલીવાળા પાતાના હેતુ અને ધાગણમા ધરખમ રહી મન
અને ચિતને પાતાની તરફ મજબૂત આપણમા તાણી
પડેછે, અહુજ નહિ પણ તેમા નિત્ય નિયમ આપણ
મળાને વગર આપણ દેવાને લીધે મેઘનીત મનુષ્ય
માનવા મનને તેમજ મનાવ કરનાર રહેછે. મળાનું મવર
તેના ફિલ્ડમા, દેવાની નિમ બાળીમાથી બાહાર કાઢી
કાકે કરિતાઈ કવનએ આપણ દરજે બહી દેખાડતી
આરી મીકે મનાએ મનને મુગિઆમણ માથ ખુગ
મળામા બેળવ અવ હાવન કરવાને હવાસે મહંમના નાટકો
આ હિન્દવી લીલાની રમજીમ ઉપર પાતાને હવાસે મળી
બેઠે. નાટકના બુલ્ક ઉપરના મહંમની આરી—
આરી મુગિઆ સેના પાસે મહિલમા મળ એકે અજકતા
મળા મળત દેહોર.

એ વુ યુરતલી નાટક સાહિત્યના રોડસીઓ !
માતની મોહથી તમા દેખા દેખા બધ ધઈ આગે-
મની ઉપમા વુ રાતુ સુતી સદાને ! પણ તમા કાંઈ
હવના અને જાવના ? જામા અને જામા મળી
વ હવના અને જાવના મળી મહંમતની ગેનાવતમા મોહ આપણ
કાકે મહંમતની હાથ યુર સમાન તેમજ મળા પડના મળી
જાવના અને દલીલા માથ મેડી અને નીતિનાર મળા
દેવા મુકતા દેહોર ! એ મુગિઆમણની મહંમતનીમા
મહંમત ! વુ મહંમત સુતી છે ! પણ યુરની ગવની હજીની
મહંમતના પાદ વુ મળી સુતી સદા રાતુ નીચે છે કે—

Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime,
And departing, leave behind us
Footprints on the sands of time
—H W LONGFELLOW.

સાહિત્યની સાચી મઝા.

લખનાર-મી૦ ફિરોજશાહ ફત્તમહ બાટલીવાલા.

ગજસ-આમાવસી.

(ફોહરો) અજાણ્યે તિગન હૈં હુગને નિગાર કે.) એ મહ.
અક્રમામ કે નવગમ બચી નાગર કેવમ ટૂટી અરે.
અડિયા અચા ઉપયાધીને રૂગનાઈ તો ખુદી અરે.

(ફોહરો.)

બલમનો હર ના કિયો, મોઢાંની દરકાર
વેચુ નહિ છમાન તે દામતને પણ દવાર.
જે કદમ કુચે બેઠા માથે દેરાની પણ દામતો
મરાયુન હતી આગીમ માયો, તે હવે છુટી અરે.

(ફોહરો.)

ડમડમ ડગલું ના બહુ, નહિ દિલ ડામોડામ;
ચિબડ થઈ અંદોડી ગઈ, પાગલો નાગો બોલ.
જે નદમમાં કે આમ દેવદત અગૂમી ગયો હતો
તે તો શુનો ધીરે ચિત્તના પાંદળી કુટી અરે.

૧

૨

(ફોહરો.)

લખી કયા 'ને નાટકો, વળી મરન મોહતામ
ગોઝા અમર તુ ગાગતા, સુખસુનો મરદાર.
કેપુરગો નવરોજી અમ કામગી નામવર
તુજ હાથ તો માથે હતી અકમીર કે જુદી અરે.

(ફોહરો.)

મમ મોઢાદી મેલનો, વખતે બનરી નામ;
પણ નિત રૂહેરો કામગી, તુજ અવવાનો આમ.
શરિલ માથે કુચ આગેઆમ પણ ફેરે રડી;
માહિત્યની સાચી મઝા તો જમ અચા જુદી અરે.

(ફોહરો.)

ત્યાં સુખમાં તુ રહેજે, મન દિશના દિલસોજ;
એમ કુપા આને જુને દે છે ધેન ફિરોજ

૩

૪

૫

મોહરે ચહદીને માન માગનારાઓ.

અંતિ-દાદરો.

માન માન મોહ મીને સેલિવાંજ રહાય,
સોમી ભલુના અન અડસથી વસા માલુવ-માન
જલુ મોઢા થવા જનાં ખરેખર બોલા થાય,
અમકે હીરા બોલા બહુ એમ ને પરખાય-માન
તુલુ માન દુબાથી મુલવાન કેહવાય,
ડંબે રેમાનથીજ એનો દોષ-માન
માન વજુ માગવા જનાં સાધુ મજા અપે,
તેજ ખરી કલન ને મોઢા અંકાય-માન

કેડ ના કામગી.

મીં કાબરાજીનો ઘરસંસાર-સાહિત્યના સારથી.

લાખનાર-મીં બેહેરામજી બેહેરવાનજી મલખારી.

મી કાબરાજીના અસખ્ય મિત્રોને જ્ઞેમની જોડે જી-
રગી વિરે કાઢને કાઢી લખવાનું મગરી, માટે આ ટુક
નોખ જ્ઞેમની આનગી જીરગીને અંધવી ઉચ્ચિત્ત શ્રમે
છે જ્ઞેમનેા મુમમામ અપૂર્ણ મુખી કહિયે તેા મારે
પેનવના દમામની જ્ઞેમને રસા નોહની પેમાથી મમામમા
મુખ્ય કરતા કુખનેા મખર વક્ર છે, જ્ઞેમ મારા મિત્ર
માનતા અ પામજી ઉપર પેાતાના સમારનેા પતિા ગચેસો
જાગે છે અને જ્ઞેમ પોરસુને અનુમયી જ્ઞેમમા જન
મડગની વારંવાર "અખર સેતા" પેમાની હિમિયાચીને
વખોડવામા જ્ઞેમમા કેટલીક વાર વિષેકનું ઉચ્ચપન કરતા
હેમાતા

ગેા-હાના આ જમાતામા મુશાક તથા ટિકાકાર દાખન
મી કાબરાજીનું નામ વિશેષ આગળ પગરું રહ્યું છે છતા
જ્ઞેમની અચી કીર્તિ તેા મુજરાની સેખક દાખન રહેવાની
જ્ઞેમની લખાણુરોપી મોહક હતી-બાપા જોવા તે હિંદુ-
મુજરાની કે પારસી-મુજરાની કરતા ધણીક વાર હમિયા
મુજરાની લાગતી જ્ઞેમકર તેને 'કાબરાજી-મુજરાની' કહિ
ગણાય વિચાર જોતા, વિરખના ઉડાણમા ઉતરવાનો
જ્ઞેમને ત્રાંત્રા અધ્યામ નોહતો પગુ જ્ઞેમની તજ

વિરાજ હતી ટિકાકાર તરીકે જ્ઞેમના લખાણમા તેજ
કરતા અમી વધારે લાગતી મુજબ કરતા અણુ જ્ઞેમને
વિશેષ મહત્વ મળુાય વિશેષ પક્ષે તાડના જ્યા કાકરી
આસે ત્યા કેટલીક વાર પથમ ફેકતા જ્યા આગળીથી કાંપ
મરે ત્યા હોથોડો ઉચ્ચકતા જ્ઞે રાખાવની મનહારી

માહિ પસામમા મારા મિત્રને માધીની ઉપમા આપી
શકાય જ્ઞેમની ટુક "નજર નોધ મચીવાર જતા હયા-
રજ સેખકના સેખને ટકર માટે જ્ઞેમી હતી જ્ઞેમના
કેટલાક નાપક અને વાંતા જ્યા લખણ હવે પછી કોઈ
ખીને હોથે લખાય જ્ઞે અસાધ્ય જેવું લાગે છે આ
લખાણુની મુખ્ય ખુબી જ્ઞે હતી કે ખીજા ઉપરથી ઉપજતી
કહોતા છતા તે અમર કરતા વધારે રમિકર અને આપણા
સમારને બધેમેરતા થતા ઉસ્તાદ સેખકનું આ જ્ઞેમ
લક્ષણ છે હજારેજી લખાણુને અધ્યામ જ્ઞેમને થોડો હતો,
તોપણ જ્ઞેમનું સામાન્ય હજારેજી વાચણુ મારા કરતા
મોહકું નોડું જોધવ

મારા મિત્રની જ્ઞેમનિહા મહનવીગતા, જ્ઞેમના ઉમમ
અને આસહ જ્ઞે તેા જ્ઞેમની સાથેજ ગયા મુજરાપનું
તોન કરતા પછી પણ વિરાપી કજી કરને કે કાબરાજીની
જમ્યા ખાની

કાપણુ કહેવાની સાથ કડી બતાવવાની અગત્યતા.

મુદતાની-૫૬

કેહવાનુ છે સેહલ, કાપણુ કરવા કરતા સેહ ૧,
કરવા કરતા સેહલ, કાપણુ કેહવાનું છે સેહ ૧
સિખ્યામણુ તેા જન જન દેરી
કોઈ/કજ કરો સેહલ-કાપણુ
સિ ૫ તોડીને સિધક કરો
જેવળી મુરકેન-કાપણુ
જોનડું તે ખજની ખતાવડ
જ્ઞે નીતિનો સેહ ૧-કાપણુ

કેં નંડ કાબરાજી

મીંઠ કાખરાજનાં જ્ઞાનપણનાં લખાણો.

લખનાર—ખાનબહાદુર બહમનજી બેરામજી પટેલ.

‘પતેનાં પુત્ર પાંચામાથી જન્મ્યાં અને આપણા વડીલાની કહેવત કાંઈ ખોટી નથી એ મીં કાખરાજનાં બાપાએ તે સમયનાં કાંઈ મનુષ્ય પરીક્ષક પાસે જ્ઞાનપણનાં ચિહ્ન મેળવવા માટે તપાસાવ્યું હતું તો તે વૃત્ત જવાબ દો કે ‘એ કોઈકાની વાત નહીં સાચા કસબ અને સખાનું કાંઈ તરફ કે અને આપણી કે’ મીં પાંચાનાં ઘમડાઓમાં કહ્યું.

મહુમ મીંઠ કે ખુશી પે ન સે ના ૧૮૫૪ થી ચાને આજ ૫૧) જનારીમ વડની વાત ઉપર અવિષ્કૃતિનાં કામ ઉપર મડ્યા હતા તે તો આ રીતે જન્મ્યો હતો પહેલું પેઢાં ૧૮૫ ના જુન માસમાં પાંચમી મીના નું અરિતિ ને તેના આગળ અરિતિ ને, નમ્ર સાનજી મેળગમજી મેળગીએ એમનાં મોતી વખતે તો ૧૦ મી જુન ૧૮૬૮ ના અરબા આ જાને ૧૫૫ હતું આજ દીનથી આજે પત્રાનું અરિત નીપ મુદ્દા ગરીએ હાથે, અને એ જાનની ગામ મોઝે એમ મેળગુ અને અત્યંત પુરગના હાથમાં આવી કે અને હાથથી માનવી કે એ આજ પુરગ ગતીઆ ૧૦૧ તોયા વીધેઆ ખાનગેને નમી આપેથી આજે પત્રને નીનગારીને વાચનાએને સોગા આવવાને મુકો તરી નવા અવિષ્કૃતિ આજે એ રૂપે પોતાની ૧૫૫ સાડી મોન વર્ષની ઉંમરે એ પત્રની લગામ હાથમાં લીધી અને પેઢાનાં અરબા માણસોના ગરીએ આજનાની ૧૫૫ નેનું કામ, અને જાના પહેલોને ૧૫૫ નેનું કામ એ વિરે એમ આજે ૧૫૫ તોયા ફનીયાના ગારીએ એમ અને મોડા ૧૫૫ નીવા તપી હતી ખીજા અરબા નામો કેસ એમના ૧૫૫ ની ગુ અ ૧૫ ૧૫—અને પાંચમીઆ તેને ૧૫ મમને કે રીજ આજમાં પાંચમીઆની નીનીઆ કચનીઆના નાચથી થોળ ખીજો અને તથી તેમના આજોના હજા થતા મોડા ૧૫ એ જાનેના ૧૫૫ નાખો કીડા હોત તેમ અરબા વું તોયા બાપજી મજા રીને બા કરને એ બાબત ૧૫ મે બાપ દીગ વચ થયવી નહિન બરી વાતસીનેના અરબ કીડા લખે હો તેની પછીના અરબા પાંચમીઆ દાર વીચાની ૨૫—અને તેમના નાચવા બાજોને દાર વીચાની કુચ પાસેની રમમ ૧૫ લખ્યું હતું વી એમ અરબા પાંચમીઆના નમનવા લિપ એક અસરકારક અરબક ૧ લખી હતી અને તેમ આપણી જમન કરવાની ઘણીકાં પાંચમીઆ બતાવી હતી, અને બા મુકોને મમનલ્યું હતું કે જમન કરનારે પોતાના નોતે તો મેળાનોતી માથે જેમી ખાતું એમના જુલોઈ માથથી ખલી મજા એ રીજ એ અરબા મમ / આ રી હતી પાંચમીઆ પોતાની બજાની કેડી રીને કરે કે તેનું એમ અરબા મુજી ચિત્ર આપ્યું હતું જોયાની નોચેના ઉતારા કહે—

૧૦ રીએ ની બ ગી કરવાની રીત વી મળી વેનાએ કરીઆ કાઈ હતી—અને મીંઠ અનેગા કુખમજીએ એક મુખાખીન બાગમ આપીક હતું—પણ એવા થી ઘણીજ દરમીડી બાગમ કે પાંચમીઆએ હજુ

શુ રી મુ એઆન આ રી નથી અને તેમનાની એ બાગમ કરવાની રીતમાં કીડા શુધે થાએએ નથી પાંચમીઆ પોતાની બજાની કેડી બગમ રીતે કરે ૧ ગામ એનેકાંથી બગ પરાયાતાથી અને પાક મન ગામથી નગી કરવાને બાલે તેમના અમરાધા બીબા કેલી મરીર લીની અને નામની બોલે કહાડીને કાંઈ તો બકમકાં રે કે તેવામાં એ કાંઈ મીતર આ રી મોને ૫૩ બદલી ૧) ગેપ થાવાની અને તે મીતર ની સાથે મોડું આ રીતનું તેવામાં એ કાંઈ માંડ ચીડી નાનીએ તો ગારી બ ગી એક મેડે કેડાની અને ચીડી રચાવાની અને એ તેડે આ રીએ એમ તો જોય અને તેમ ગાવવથી તે બ ગી થવાની અને ૫૩ માંડે જવાને મોડે ૧૫૫ આજ બીપર જવાવાના કોઈમ ગી કરના કરતા કેવા જાહલ ગીમ અરબા આ રીએ તે લાન કરી— ૧) ગામર બગી કરના રીએ પોતાના ગોજાનાને ગારી નાવવાને એક કરી કાંઈ પોતાની પગથવા કરી વખતે પોતાના આકરને બગ નાવવાના પુરસા ૧૫૫ આપરી કાંઈ પોતાના દરવાજાઆગ ન બહુને બહોતો માંડ રીવારી સાથે લાત કરીને માડ ની લેગે—કાંઈ અબાદન કરી કરના બારી આગલ બીબા રી રીવાના બગા આવવા લેગીને મનહ લેગે કાંઈ આગધણ કરી વખતે પુરસા રીએનાની તરફ નજર કરી અને તે તાલેવાન કે ની રીઆ કરી—કાંઈ આગા આ તો જોય અને તાહ બગવાના કાંઈ એવો જોય કાંઈ જોતના બીબા રી રી ગારીએ તેમની મજા રીને બજા કરી—જોતીઆરી અરબા ૧૧) ઘણાએક પાંચમીઆ જેવી રીતે બકમકાં ૧૫ અને ૧૫ રામલેએ બજા ગારી કાંઈ પછુ તે આજે બહુલું નેહએએ એ કાંઈ બજા નહી કરે થાએ—હી રીતે બજા નહી થાએ હી બજા નહી રીએ અને એમથી ગુનાહ કી પછુ માંડ નહી થાએ એમી બેતરું જેવી બજા કીવ થી એમના તેવા થાએ રીને તે સાહેબને કરતા હોએ તેનું રીએ—હી રીતે મગરથના કાંઈથી તેમના તે સાહેબની હજુરમાં વધારે નમીકરણ રીએ અને જેવી એમનાદત કાંઈથી તેમના ગુનાહમાં બજેરો થાએ હી નહી ધારનાકે પારનીએના પાંચા બાગ પછુ બજા બજા કરી હોએ

‘વહો આરુ પલ હિદાદ ગમડું નેહએએ હરેક રામર ને બજા કરી હોએ તે બજા કરે તે રા રી પે રામજી હોએ તો તે બજા કરી રીતે ૧૫ અને ૧૫ થવાને પચાને તે બ ગી કરી વખતે મધ રી રીતે પોતાનું ૧૫ રાક મગરથના—જોતીઆરી પાંચમીઆ પોતાની ને બ ગી કરે તે બજા તેમના મુર ૧ રામજીના થાએ જેડે બે નહી મેરે ૧૫ કે તેનેવી બનરથી બીનડું કરવી નહી પોપટી મુઝાકે રાધથી બર ની થોડી કરીને અરબ કેનાખા એમને એ પછુ જો ૧ રામજી વીના બજા થી થી મ કાંઈએ હોતે થાએ ૧ કાંઈ નહી મધવા પાંચમીઆને થાએકે—અને તેમનાની કર

છે તેઓના ડેવાના ને આમ્મે પોરોડી એમ લીખા
આમ્મે તેઓના નેમ અને તેમ જન્મી શુભો ૩૨૨
એમ્મે ને બારાથી તેઓના અવગતાના કથાના અને
બધી જોડાઓને તે બાપથી તેઓએ શાસ્ત્રી
મોહીતાર થાઈ નેમ્મે અને ૧૪૩૦ આ ૧૪૩૦ પોતાના
બાપોને તે બાગા મીકવની જોમ્મે કે નેથી તેઓ
પોતાની ગણી બધી મમજી રહે અને તેથી કરીને
તેઓ બેઝી કરી વખતે મધ્યાહ્ન ક્રમ્મેએ અને આ બા
રાખે બેઝી આમ્મે પાપજી દુષ્કર્મકર છે કે પામ્મીઓ
ને બધી કરેમ તે મુજ પોતે રામજીના નથી

“આમ્મે બધી વધારે દુષ્કર્મી જીવનનાકે છે એમ્મે—
કે નેઓ ધમના ઉપાસીઆઓ કેવાઓએ—એમ્મે એ
પોતાના ધમને બગી રાખી બ મોથી વામ્મીઝા ધારૂ
જોમ્મે—તેઓ પોતે પોતાની બધીની બારાથી જાણ
જાણી છે અને તેઓ પોતે હમોએ જાણ જાણીથી
કમી રીતોએથી બધી કરે છે । અકરોશ ૧ । ગરહજી
અકરોશ ૧ । હા તો તેઓએ એ બારાઓથી જાણીતા
ધારૂ જોમ્મે અને તે રાખડું જાણવાની બીજાઓને બા
મણુ કરી જોમ્મે કે નેથી તદન જાણુ તેઓના ડોશા
આપે કે મોહિત પોતાના નાથના આરોગે પોતાની
બધી મોહિત કરાને અને એમ્મે રીતે (તે બાપકે ને આક-
રીગતાન કમા અને બીજી બોની જાણવા નીજી રો-
એ તો) પડે તેને પધોગીના લાખએ લીધે જાનેદા
બપોએ ૧ ।

“હમાર જાતોરાતી જીપરીઆઓને પોતાને મેવના
જેતાને પમાગે આપતા હોએ અને મોલેદ એમ્મેએ અને
દગ્ગુ એમ્મે એનામેના અમ રાહમજીના હોએ તો હાની રીતે
મધવતમા પડી નહી રહે—પણુ હમા ધ રીએએકે તેઓ-
ને મેવના જેતાને નો અમ્મવધીકે તેઓ રાહમજી રાકતા
નથી એમ્મે બધુજ દુષ્કર્મી બેઝી

“હમે એમ્મે બાબદ હમા વધારે લખણથી લખવાનું
બાપ કરીએએ અને એ બાબદ કમ્મક મધને (ધણીજ
અનગની હોવાથી) રીધી તાજી કે શું”

એમ્મે વધીના અકમ તે વખતે બધાના પામ્મી ધારા વિષે
આકરોશ જોવામા આવેએ, નેમા બાપડી અને છેક
રીએને વારમા આપવાની જવાબ કેમ્મરોએએ તરફથી
મીરી હતો એ અકમા “કસત કવાની અગલ અને તેને વિરો
થોડીક ચેતનશી” વિષે લખાણ કરી આપણ લોકો માટે
કમરતરાજાઓ સ્થાપવાની મુમતા કરી હતી એનીજ જો-
નેડ પામ્મી રીએએને મરોની મીજવતમા સામેલ કરવા
પેઠેના શું શું સમાન લેવાની જરૂર છે તે વિષે એક પાક
પવતો અનુભવી ગમ્મ લખે તેઓ કહાવણથી લખુ હજી

એમ્મે વધી “જાતોરાતી લોકોના ધમ પુસ્તકો તથા
તેઓની બારા અને પુરાતનપણુ વીશે જાણુ જોગવજી
જાણુએએ લખેના નીબધને કમ્મેતખાબ” એ મથાગ
હોવ કેવાક અકો મુરી માણુ સમજ અબી હતો તે પરી
થવા પછી ‘પામ્મી લોકોના ધમ પુસ્તકોની વધારે રોધ
કરવા સાર તથા તેઓ વધે તેઓના ધમની મારી મોહી
તગારી જસાડવાને વાસ્તે કેવા કવાએ કરવા એમ્મે’
એ બાબત રીઝે સોગવજીનાજ પુસ્તકને આધારે હાથ વધી

હતી “પુત્રકની પોહવા”મા નીચણ કરો જોવામા આવે
છે “અસતરીએને મરોની મીજવતમા આમેજ કરવા
કામાઓમા થાએની કોગેશ રીએ એક કુટુંબમા થાએની
તરાર” હેવે નામનું એક નાથણુ લેવાનીડે હમુને મળી-
ઉચ તેઓની પોહવા મોહોશ માન માથે કમ્મવ ગમ્મી-
એએ આએ લેવાનીજ ‘કોઈ પામ્મીએના માથા
મીતરે’ બનાડી અને તેઓની કીપત આના ૭૭
હેડી જે-કમ્મક મરો રીએ એમ્મે ઉપર પેવાન આપીશું’
પણુ એ બામે કુટુંબી વિવેચન કરેલું જોવામા આવતું નથી

“શું પામ્મીઓમા જાહેર હીમત છે ?” એમ્મે વિચ મહુ-
મના પોતાના સખધમા અમલને છે કેમકે ને જાહેર હિંમત
દેખ કવા પોતાના જાતજાણુએને આવી નાની ઉમરે રી-
આમ્મક દિવસી તેમ્મે હિંમત પોતે વાગવાર બતાવી આપે
એમ્મે એમ્મેવણી જાણીતા હોવા ઉપથી રમજ દેખાઈ
આવેએ એમ્મે વિષયમાના નીચણ કરો આને પણ પેવાન
પુજાડાજોગ છે

“આણુ તો મગધા રામજી મરમથાને ડોગન છે કે
પામ્મીઓમા જાહેર હીમતની ધણી આમી છે એમ્મે વીગીનો
મગધાના કાઈ અબી ધણુ દાખવાએ આવણુને મળી
રાકરો અને તે દાખવાએથી હમાગ વામનાગએ કાઈ
અનજાણુ નહી હો જો હોએએકે રાખરો પામ્મીએને
અપખાન આપેશ હોએ અથવા તેઓની આમર જાણ
કેમકે કરી તે એ જાણ તેથી તેઓ વાજખી કરીઆદ
જાણીને તેઓ દાખવામા ધરાડી સઈ જવાની અથવા
તેઓની પરીથી બદલા લેવાની થોડાજ અને હાવના કેય-
વણી પામેલાજ પામ્મીઓ વીમાગ રીએ—આપી થયો
અસ રાખવા પામ્મીઓ પછે મોરોડે નાધેમા જમા તવ
મર કે અચીજ હોવાજ વીમાગ કરેએ કે જેવું કીધાથી આમર
નથી તેઓ તેઓ પોતાનું નામ વગતમાન પતંગમ કદાચ
આવેલું જોવેને ધણુ દુષ્કર્મી થાએ છે તેઓ પોતાની
અને કોમગા જવાનું હીજવતની બેઝી ગણેએ—અને
એમ્મે રીવાએ વાજખી કાણેને લીધે જાહેરમા આવેને
પોકાં જાણવાનું તેઓ ધણુ રામ જાહેર ગણેએ । અક-
રોશ ! હમા જાણ ને કાઈ જાણઆમે તે વીરો વધારે
લખનાણથી લખવાના કરવા એમ્મે ને રાખવા આપેઆપી
હમાજ અશીન વામનાગએને હમારી લખવાની રાખાઈ
ગુરવ જાણાઈ આવરો

“બનાજીની કોરડી” વાલી કથાતો અસતરી પામ્મી
ઓના કેટલું મુકરાન કરેએ તે વીરોએ એક ગુરતો બનેલો
દાખવો એમ્મેએ એક આપણા આકમા આપેઓ હતા
એકે રાખી અને રાક ધ રાખની અસતરીને તે બદ એમ્મે
કેરી રીતે વેહેમ ની હતી તેનું કાઈ કુક બએઆન હમાએ તે
આકમા કીધું હતું અને તે બા રોડીઆને હમાએ જવા-
મણુ કીરી હતી કે તે અસતરીને દરબામા ધરાડી લારી
રા ગુ શા ન કરવું—પણુ અસરોશ । તે બનાજી ઉપર
હજી કમ્મ પેવાન આપએકે નથી એમ્મે મીરાવે ધણુ
એક રીકીઆએ કોમગા જવાનું ના લાએએકે રાખને છે
અને તેણે વીમાગે કે કે દાખવામા જવાની આપણી આ-
મર જેવું નથી અને રાધેમા અમ પુસી થાએએ
આએ કેટલું દુષ્કર્મક છે હાની રીતે યુનેગાને મગ

“ગ મ. ગોડુનજીભાઈ કહેતા કે—પ્રાતઃગેહવાર અને મત્તપ્રકારો પત્રના માગ લખાણથી અપાડે। ભાવ તે વત્ર ઉપ બદ્દ હોતા તેથી તેના તત્ત્વી ગેહ કેષુગરે। તત્ત્વીજ કામગીરને આમત્તણ આંતરી ભોનાવ્યા, અને પુ. નવાન માહબની તરફથી માનવજના કરી કેવિયા એક હજાર એક રૂ. ૧૦૦૦ આપવા આગ્યા વર્ગુ તે-એમએ ઉપકાર માની તે સેવાની રૂપટ ના કહી- બદ્દ આગ્રહ કરે તોપણ તેમ્મા મથા નહિ તે તત્ત્વીની એ નિર્ભય અને તેથી ઉપજની રૂપજનતા લેઈ આર્યવે લાવ્ય અને ને મુખ ભાવ હોતા તેમા બદ્દરુદ્ધિ યદ્દ- એ કેવલ યુગવાન હતા, જસુ ન્યાય અને મત્તને અર્થે અવ પ્રતિષ્ઠ કરવામા આગ્ર ગણે નથી મરણ કેસલા મમય મુરી કદિ દહાઈ ગે પસુ અને તે વિરોધ તેજ માથે પ્રકાશને લેઈવે જ, અને તેમ પ્રકાશ છે.” પ. ૧૮

આપણા પ્રધાન અન્યકાર તથા ગળ્યાધિકારી કચ્છના પ્રધાન ગ મ. ન્જુડાસભાઈ તથા આ લેખક મહ શ્રી કાભગીરને અનેકકાર મેવન થતુ તેમાં યુષ્કને માહિત્ય-ગુવાદ થાય એ સ્વાભાવિક એ અમામ માહિત્યમાત્રમાં

Priest), આદિ રાષ્ટ્રોની પુરોહિત તથા અવધવાઈ તથા તેના બેદ મનજામા આવતા આપણા આશીની મમત ભાષાના રાષ્ટ્રોમા કેટલી બડી મહત્તા તથા પ્રસરતા રહી છે એ જોઈ તેમ્માને બહુ માનદબ્દ થયુ હતુ. અને થોતે તેવા રાષ્ટ્રોના ભાવ પૂરેપૂરે મમત સેવા પ્રયત્ન કરના- પારમીનીના ધર્મપુત્ર- અવનાની ભાષા એ મહત્ત્વની ભાષાની છે એ મિહાન લખેલા પદી પામી ભાષ્યાને મમત ઉપા ભાવ થાય એ સ્વાભાવિક છે. બાઈ મક્સ મુલર (Dr Max Muller) લખે છે કે—

“If you want to understand the true nature of the religion of Zoroaster we must remember, first of all, that the languages in which the Veda and Avesta are composed are more closely related to each other than any other language of the Aryan family. They are in fact dialects, rather than two different languages. We must also remember that the religion of Zoroaster and of the Vedic Rishis share a certain number of their deities in common” p. 191.

Dr. Max Muller's Theosophy or Psychological Religion (1893)

પણે અવધામથી મમતતા તેજ શુદ્ધ યુગમની તો ગાન ગોડવાઈ માં ગુન વાપરી ગમ્ય તેમ ન હૈય વગુ ધીરે ધીરે ‘ગાન ગોડવાઈ’ ને મુદ્દ કરવા તેમ્માને પ્રથમ આપુ હતા. તે વેલામાં તથા ઉદેશનાર વર્ણના ‘ગાન ગોડવાઈ’ ને તત્ત્વી જોનારને એ રૂપટ થાય એમ છે. ‘ગાન ગોડવાઈ’ આદિ યુ-ગની પોમોમાં ગુનવાઈ-લેખક-અને અનર્થે ગળ્યા તથા વાસ્તવજના એમાં ને માત્રી મુદ્દના આવતા મંડી છે. એ શ્રીકામગીરના વાગમી જ છે એ માધ્યમિક (weekly) પત્રના સંપાદક અનુક્રમ્ય શીબ સેવકે કરે

એ સ્વાભાવિક હતુ. અને એથી એમાં વર્તમાનપત્રોની યુગમની ભાષા મુદ્દ થઈ અને થતી રહી છે.

‘લવકુશ’ નામે નાઇક તથા ‘ગાનગીત’ તેમ્માએ ગ્યાં ને મમથે ભાષામન-ધર્મમાં અર્થો કરેવાને પ્રમય અધિક આ-વેશ-તેમા રૂપટ કેપાવુ કે, યુદ્ધમાત્રમાયાની યથારાજિત મેલા કરવા તેમ્માના અનનકાણુની હિસ્ટા તથા પ્રયત્ન પ્રસાસીય હતાં

તેમ્મા નજરકા લખતા તથા તેમ્માના પ્રયેગો મનોહર થાય એમ કચ્છ તેમ્મા બદ્દ ઉભાઈ તથા ઉભાઈ હતા; અને તેમાં બહુ મરો તેમ્માએ જ્ય તથા યદ્દ મેળવ્યાં છે.

નારકની પ્રમાવ—પ્રેક્ષક ઉપા અન્યકારના પ્રમુશાગિત-મર્થ દેશકાવમા અમાધાગલ મનાતા અપિ છે. ઈકનતા પ્રમા મનુષ્યા ઉપા અનેક પ્રકારે અધિકાર અપાને છે. તેમાં અનેક પાત્રો આપે છે તેથી મિત્ર-મિત્રા જોતેને થોતથોતાની પ્રકૃતિ પ્રમણે તેમાથી આનન્દ લેવા અવકુલ થાય છે. આખના રાષ્ટ્રો તથા જ કાનતા મર્મોથી નાઇકમાં રૂપ તથા ગાન અનનકાણમાં પ્રવેશ કરે છે, અને અનનકાણને વગ કરી તે ઉપા અનુક્ર મમય મુરી ગાન્ય ભોળવે છે. માર્મ અનનકાણે નાઇકના પત્રોના શુણ્ધ માંભરી તથા જોઈ તે ઉપથી શુણ્ધ થયા, તથા તેમાં દેખ અને તેનાં દૂપ માંભરો જળવી દેાપયા દુગ ગલ્યા, પ્રયત્ન કરે છે. નાઇક, શુણ્ધવાઈ જોનાના શુણ્ધ મમય કરીને વધારે છે, અને રેશિને કુર્ચય કરીને દુગ કરે છે. નાઇકથી કેટલાક શુણ્ધ શુણ્ધ પ્રકર થાય છે અને દુગના રાજમતા રેશો હોવાઈ જનય છે. અક્રિયિત આપથ ગુન વ્ધાપે છે, તેમ યુગાગાદિમમિત્રિત ગાન-વ-આપણુ મહિત મેલવાઈ-નેન ઉભયકારમ્મા અનનકાણમાં ભાીને તેને આનન્દમહિત ઉપેશ આપે છે. નાઇકનાં મુન-પ્રેક્ષક એમ વોધમાં અમાધાગલ માધન માણય છે મર્થ માધમાઈ ઉમ્મરજનાં નરનારીએ તો એ ગાન-વ-આપણુલુદિ બાહ માહક માધનો વિના પસુ નાઇકને માન વામી વિચારીને અપિ (અપી) માધાનન્દ ગ્રહણ કરે છે.

એક્ષોપાંડવિરોધે ભલ્લિકા કાવિધમ્માનવિકાગિતમિત્ર નાઇકમાં કવે છે તેમ.

‘ગાન્ય મિત્રવચનંજય મદ્યાવેકે સત્તાપાવજ’

નિશુભામક પ્રતિજન્ય અમમ્મ મિત્ર આગાવના જોતેને નવામ્મ પાન કરથી નાઇક એકલુ જ મમારધન-બહુ મોખપર થાય છે.

શ્રીકામગીરએ ‘લવકુશ’ નાઇક, મમતમાં ને મુર્ચીતમ નાઇક ગમ્યાવ છે તે ભવજુતિત ‘ઉત્તમમમરિત’ નામે મુખ આન નાઇક ઉપથી, ‘વર્ષ’ છે. મુખ મમાન મમમ માગભૂત વિચાર ભાષા મમતવા આપણુ લોડ અજી ભાગ થયા છે નહિ, તેથી ‘લવકુશ’ નાઇકમાં મુખમાંની મોમના અગ્રે લધને જ્ય માથે મેલવી પાનક—ગાન-રૂપે ગુન ગળે ઉગરી જ્ય મમ કચ્છા પ્રયત્ન કર્યા છે. તે ‘લવકુશ’ નાઇકમાંના વિચાર-ભાષાની વાગમી રૂપે એકે ને અવતરણ શ્રીકામગીરની જ ભ વામાં અન આપાય છે.

શીબને વનમાં મુકની વેલા લખમ્મ જોતે છે કે—

‘નેમ્મે આગ્ર લશી હૈયગ પ્રીતિથી માં પુતવત પાલન કાપ, ને મમ્મ શિવ બુદ્ધી પ્રીત પાની, ને આદી રાજિત, મર્થ જમાએ વલ તેવા જમને ગમને આ થો વનમાં ઊડી જતાં મને શી ઉપમા મમ્મ!’ પ. ૧૮

શ્રી પ્રસાદના પદ્યમગ્ના રસેહના અંગે—તેઓની પ્રજા
 છે એ આનન્દપ્રસન્ન છે (સુખમય ગાદ છે), એ સખ-
 નધા મમ મીતાના મેનન મમને તમના મોને છે કે—

(ગાયન ઝંઝીની)

“સખ મલ્ય સત્ય ઝડી મલ્ય સતી સીતા,

પ્રતોની પ્રમાદી રમે બાધે માનવિતા મલ્ય

પ્રેમગી ન કમ્પતીમા બાળકો મધુસૂતા

પ્રીતની ડે ગાદ પાકી મવાન વનિતા મલ્ય (૫૫ ૩૮)

એ ઉપરથી રજૂ જણાયે છે શ્રી કાવ્યગણ કેવી શુદ્ધ
 બાધા લખી ગણતા હતા પરંતુ એવા ઉચ્ચ વિચાર તથા
 શુદ્ધ બાધા સમજવાની ચામત સામાન્ય સોજાના વિદ્યાના
 અભાવી આવેલી નહિ, તેથી આનન્દ સામાન્ય સોજાના
 ઉત્તમી વર્ણમકરબાધા લખવાની બહુ સંપત્તિને જરૂર પડે
 કે તેમાં ને સોજા ધનદા રૂપે નખાય છે, તે સોજાના તો
 ઉચ્ચવિચાર તથા શુદ્ધ બાધા આપી આગા દુષ્ટ છે.
 તેઓ ધનને એવે નહિ પણ માત્ર પોતાના પ્રકરેલા પ્રકાર
 થી અમને પ્રકારિત કરવાના ઉચ્ચ આપરથી નિરવાર
 લયે છે તેવા સંપત્તિ જ મધ્યાધી તથા ઉચ્ચ સેખ નખી
 શકે છે તેઓ પોતાના રાધા સમયથી અમુક વારે પુણ્ય
 આવી નખના હોય છે એમ સર્વે દેશકાના હોય છે,
 તેવું આ દેશમાં પણ છે તેવા ઉચ્ચ સંપત્તિ, આપણી
 ચામતના કરના આપણને અધિક મનજી મોને છે, એ
 મન છે તેવા આપણાવિષયે તેઓના આગ અભિપ્રાય
 માટે તેઓના ઉપકાર માનના તો રહેતા પણ તેવા ઉચ્ચ
 સંપત્તિને નિરવાર એ આપણે આપણા અનાનને ભીરે
 આપણી પોતાની નિન્દા કરના તેવું કે અને તેમ કર્મ-
 થી આપણી અનાનનાને જ પ્રગટે આપણે આપણે
 હવે, એમ ભવિષ્ય પ્રજાને આપણે આપણા વર્તનથી
 મિલકે કરી આપણું પરંતુ નખના રાજ યવાય છે કે,
 એવા અમમજી નિન્દાની ગામ્યા એકાદી થતી બધા છે,
 અને સાગ વિચાર બાધાના શુદ્ધશક્તિ તથા પ્રસંગોની
 સખા વધતી રહે છે

કવિતા તથા માનકનાના પણ તેઓ સાગ ઉપામક હતા
 ચિન્તના સખનધમા પણ સારા ભાવ રાખતા

શ્રી કાવ્યગણને એક પ્રકારનીય બહુલ આ હવું તેઓ
 ને કઈ કઈ કરવા અગીકાર કરતા તે મન તનુ બનાવી
 કરતા મન ૧૮૭૭ મા તત્ત્વભવની રામી નિકોટીના ‘મહા-
 રામી’ (Empress) થયા ત્યાર પછી કેટલાક અંગ્રેજ
 હાલેસીની મરકડી થયે તેવું The National Anthem
 યોગજીતના બાધાના ભગતજીતની બાધાઓના
 કરના પ્રવલ કર્યા ચર્ચરભાધાના બાધાના કરવાની ટી-
 કાવ્યગણને વાણુ (Selection) થયું પોતાના સિર ઉપર
 આવેલું કઈ કરવા તેઓએ ને અનર્થ ન બધ સીધા હતા
 અને ઉમાહ રસીઓ હતા તે આ સંપત્તિને આજ પણ
 પ્રવલ ગુણ છે તે બાધાના કરવામાં સ્વેચ્છાથી અનેક
 બનેલા ટીકાવગણને રસીકા હતા કયોજી રાજગીત
 છે તેમાં નુનાધિક કઈ કરતું નહિ તેમાં ને રામ છે તે
 રામના વધાવ જ અગત્યના થકેક તેવું મન સ્વેચ્છ
 તેની કવિતાનું માપ પણ કયોજી સમાવ જ રાખતું, જન
 અનુપ્રામ મેનવવા, રાગ, લય તાન માન મરુરતા, સુવલ-
 રતા પણ અંગ્રેજ સમાવ જ રાખવા, કલ્યાણિ

એમાથી જે પદ દર્શાવરૂપ અત્ર અવગણ્ય છે —

“મ્મુ રેષુ કાળી કેમર,

બુઝુએ રોડ કેમર,

મ્મુ રેડ કેમર

રેડુ મ્મુ મુક મ્મુ,

અખ રેને કીતિ મ્મુ,

નાજુ ગમ્મ ગાન બુઝુ વગ્મ,

મ્મુ રેડ કેમર

મન્દીથી એ બેડુ વડે

બધુ વીરોમ્મ પડે—

કીતિ રાતિ ને હોમ

બુઝુ ગમ્મ ગાન બુઝુ વગ્મ,

મન્દીથી, રે તેને હવે

પુણ સ્વરે રૂંદ અદર્શ—

આરિયુ રે એમ

૩

એવું દુષ્ટ કાંઈ કરવાનું હતું તે માટે તેઓએ પ્રવલ પણ
 તેમાં જ અસાધ્યુ આદર્શ હતા, અને તે રાજગીતના
 મુકરંદમાં તેઓ જય કીભાગી મુક અધિકમને ભાવરસાની
 મણાવા હતા એ મન્દીગીતની મના કરીને ખસ ન માનુ
 પણ તેવું મુક ગાન કરી અનેક મુગિહિતિના મનમન
 કરવાના પણ પ્રયામ કર્યા તે માટે તો જ અંગ્રિજ મન
 ૧૮૮૩ ને દિને એક બાંધ મળા ભરી તેમાં મવન (પ્રાન્ત
 પતિ) આદિ બહુ મળાવિત અદર્શો મમકે તે મન્દીગીતનું
 મનાવિત માન કરું તેમાં તેઓના કુદુમ આદિની સ્ત્રીઓ
 પણ સામી ન થયા હતા તે મુખ્યત્વે એમને મવન મ
 નેમ દર્શાવે એક ભાવુલ કઈ કરું —

‘The work contains evidence of eminent scien-
 tific knowledge. To our friend (Mr Kabray)
 music is, in the first place a labour of love, and
 he has brought to bear upon the study of
 the National Anthem and its adaptation to Gujarati,
 the fruits of his own skill as shown and reflected
 in his interesting family, and also, I would ven-
 ture to think, the foebug of a patnetic heart

We can only express our admiration
 at what we have heard, and our great pleasure
 in seeing native ladies coming forward to sing so
 courageously, and yet so modestly in your beau-
 tiful language for our benefit. We ought to
 thank them, and I move a cordial vote of thanks
 to Mr Kabray for his work and the pleasure
 he has given us

એ પ્રકારે મન્દીગીતની તથા તેના માનની પ્રશાંસા મન
 ને માહવતા સુખથી બરી સમાધા થઈ એવું જ નહિ
 કે તે બીજા અનેક માહર અદર્શોના તિવાજ પ્રકારના
 આગ અભિપ્રાયે યીકાવગણ પ્રતિ લખાઈ આવ્યા હતા
 બધાનાના પ્રખ્યાત રાજ સુરેન્દ્રભાઈને કંકુર ને માનકના

૧ એ ગીત ગાવાની રીતિ પ્રમાણે ધ્યાયુ છે, તેથી કેટલા
 નેક અસરે સ્વર વિનાના ધ્યાયુ છે.

નહી કયવેઆથી તે હેવાં કામો કયવાની વધારે ઉપદેશ મળે છે અને તેમ વારંધડીએ કાલી જાગ્યે છે "

એ ક્રીષ્ણમળી બાળેના ઉપગત કાઠાળી ક્રીષ્ણમાં રોકેલી અ-
મા રમેલા નાદેના દુષ્પત્રી “વેનાઈ મેંડેના મેદાસર,”
“કેમણિ અને જુગીય” ની વાંતાઓ બદ્ધ થીસી
આવાળના યુગ્મમીસા પહેલીકાળના ભેગામાં આપેડે
એજ અમ્મોના તે વખતની નર્મીની ઉભી ચપ્પાની “ધરદુ-
ગ્નમ આગેચીકે ક તમે”કેડી મતાડેલા રામીઓ અને જુ
નિયરના એવેના હેવાર વડુ લીધા હતા વખતે વખત “મુઝુ
માના ત નાદેકેડેડેડે” ભેગામાં આપેડે તળી નીચળી
બાબદ કેડાકેડે જુગી વાદ આપેડે

“હામાર વાચનાગમ્યોને અબર હરો કે મી નાહનાબાઈ
 રંગમજા મણીનાંમિ ઝીઆ વરમજા સુરંગમી અને ધ
 રીકે રીકગરની પગર કયાને ને હનગર ડગવાી હતી અને
 તેરેમ જણાવેઆ સુરંગ તેરેમ પેરેના ભાગ એવજ વા-
 મનાં બાહર પેરેમી હતો ખુ તે વેવામિ એ કામ મલા-
 વવાને પુરો આરદા તેવખને નહી મનવામિ તે કામ પગર
 પેવાઈ પુરે હામ મી નાહનાબાઈએ એકે મેદેદનાર
 પગર કરવાી તેનેની એકે નકલ હમારી ઉપર મોકલાવી
 કે તે ઉપરથી જણાવેએ કે આએ કામ
 પછુ ભરી કરવા માટે એકે રાખી પારમી ધમધમ મી
 નાહનાબાઈને નાણાની મદદ કરે એ અને તેરેલા વાને એ
 અમત પુરો પાતાનુ કામ પછુ રાહર મીકે એ . . એ
 રીકગરની ૧૮૬૧ ના માતની આપેરેમિ પુરી થરી તથા
 રીકગર ૩૦ થી ૪૫ હજાર મેરો આપેરો”

એ રૂઢિ અંગે પાતાની કાગી ઘીની મજાઆપવી
નહત, મુલક કમળ, સીંચિને છુટાપજી અને પાણી
માવજી સોંપીને મસાઈ આગળેમ પુષાઈ કમળની કી-
મતોની કીરી હતી, અને તે હીમાયતી કમળી કો-
મિત્ર મુખી થાત મખી હતી એ "પરમી મીત્ર"
૧૮૫૮ માં અંગ્રેજ મારની આગેરની બધ પડત
હત, તે વેળાએ "કેલ્ડી સદામ"ના મથાના કેલ-
નીય મુલમ એક અમરકાક આદિકલ લખી હતી

“આમા માવરના વાચનાગમ્યિને છેલ્લી રાત્રાત્રા ।
 “આમ લગભગ ૬ વર્સા ધામ્મિઆ “પાગી મીનરે
 આમ લગભગ ૬ વર્સા ધામ્મિઆ “પાગી મીનરે
 તરૂં પોતાની અગી કુરુ બદલવાને રૂં પગ રૂંકે
 માત્ર તરૂં કાંઈની રૂંકે જાણે પડીઈ નથી પાગી-
 મિનાને રૂંકે રૂંકે અગીઆ છે તેમનાં દેશનાં કેટલા
 કેટલા વેલુશી બેઠાના પહેલાં કેટલાંઆ છે તથા તે-
 આમા કેટલીમાની અગીની બેઠીનમર જેનવર રહિ-
 યાદગની મામા દેવાર પગેની છે તેમની આશ-
 રીઆ કેટલી વેરેમા અને અગીઆજન છે તથા કેવ
 પગીની તેમનાં આશી કેટલી બની છે—રૂંકે રાષ્ટ્ર
 કેમણે અગીને તથા તે બાજબ ઘટના હતાને બતાવ-
 વાને રૂંકે પતાવ આપના કાંઈપગીઆએ તેમજ આશ
 રેઆમા મામા ધામ્મિઆ દેશને મેદાન લેવામાં કમી
 કમી અગીની રૂંકે માગીને રાષ્ટ્રને —દેશ રૂંકે
 નથી કેટલા માત્રના કે રૂંકે પતાવ પાછો કાંઈ પગ રૂંકે
 રાષ્ટ્ર દેશ પગ રૂંકે કે રૂંકે પાછો પાછો બદલવા

૪૦૦ થી વધારે છે તોપી દ મહીને માત્ર એટલે આના હેવાથી આ પતંગના મલિકને ખચચના પેમા પણ બગાળ મતતા નથી વશી આટમે પતંગના જાહેર ખખડે। પણ પગા કરીઆમા આવવી નહીં હવી અને તે રાખ્યોને લીધે આટમે પતંગના પ્રસિક્કનેદ વખતે ખાજ જની માપુમ પડી છે અગરને એ પતંગની છપાદની અને કાગજનોજ ખાચ પુતો નીકરને તે આટમે પતરને જરી ગમવાને કશી અડચણ નહીં હવી ... હિર જલુનિર્જા ગાથાં કારણને લીધે પાશ્વી ગીત ... પોતાનાં ધરોરને તથા વાંચનાજમાને નખીને ડેખી ગયામ કરે છે ।"

“આમ્મિ પતરમા વીંદ્યા હોનગને લગની પામગી
 ઝીનાી રારામી હાવત મુધાગતારી—નેઝીમા ગનેઆનને
 કેનાંને કમાયી તથા હેરીન કુઝ્મિંદમ બાબતે પગમ
 તરફ છે હમારી આમ્મિ ટપ બદલી નાખવાની ઘણી
 તકથી હમને બનામમુ સાધેલી થયુ તે ટપ બદલ
 વાને હમા ઇતિતા નહીં. પામીઝીમા વાંચવાતા શીખ
 કહેવા છે તે આમ્મિ ઉપરથી ગુરત ભણુધ આપે છે
 ને પતરમા નીલીની બાબતે બખાષને નસીહત આપે-
 આમ્મ આં આં છે—ને પતરમા કેમવણીની તથા શીખ
 હાવત મુધાગતારી બીનામી બખામ્મિ છે ને પતર
 વરિઆ હેનગને લગલી બાબતેથી શીખુઆર પાંચ છે
 ને પતર પાતાના હમબનીઝીમા બખાને કાંતે નેઝીમા
 મોરપામુકુ હમાડીને તેમ્મને મુધાગવાની બનામમુ કં
 છે તે પતરને ડોકે આપવાને પામીઝીમા આવાકાની કં
 અને તેવ પતરની ટપ બદલાવની જોયા મિતિ ઝિ
 કેલુ કુબામ્મિક છે. ધણુમ્મિક વાચનાના ગમીયા અને
 નીરતલ પતરને આરાગી આપે છે ધણુમ્મિકને તારીમારી
 કમારત પતરી યમદ આપે છે અને ધણુમ્મિક નીતયા
 કનારાં પતરને માલે છે ઝિ કેલુ રાતાપ ઉપબવનાઈ
 છે ! અકીરાશ ! હવે હમારી તરફી રારાકી કવાને બલે
 મિતિહુલ મોપાને શીંગા પામીઝીમા કે હમારા બાનવાની
 મખાઈધી નેક વાંચનામ્મિક કોઈ અતનમુ નહીં હમા
 આમ્મિ બાબદ આરધુલ મોપાને ખતમ કરીએમ્મ અને
 આરાશ ગમીએમ્મ કે હમાને હજુરાપી ને કોદામ પ્રમી
 આરાશ મતરી તો પારકી મીતગ પાધુ મકઠવત ધાધને
 પામીઝીમાની ગેલા બારી દેશવરીધી બળવરી.

“આમિત્રિયાદા બામિત્રિયાને પામી મીતર નમનતાઈથી
ડેખી રાતામ ક્રેમ અને ને રાવખાપીક તથા બામિત્રિ
બેઠી સાલયતલુનેમિત્રિ આમિ પતર રાધી રાઝઆપી
અપાવીય તેના ઉપકાર પારી મીતર આમે મેલામિ
માનેય પારી મીતરની સહામી ઉપી રાતામી!!”

એ પ્રજાને જેતા ઉચા પાણે નાનવડપીને લખ-
વાની શરૂઆત ધોધેડીને મુઠ્ઠે વર્ષો મુખી જનની
ગમી "સી જેલ" એપાનાએ પાવાના છેલ્લા દિવસ
મુઠ્ઠીતરે વળગી રહ્યા હતા અને એ મહાદારીને મોટે
પાવાની આંસુ પ્રજાના યાદ મળવી સમગ્રી વાતચીત
મચા હતા. ડાહ્યા એ વાતચીતમાં પેતે જનને કહે કે
વિચારેના પાના મેળના દેવાનના અપ્પાનાપીયર મરી
નારેડે એમ ઉપરી ફૂક તપામ ઉપમી જાણે
આગે.

શ્રીમાન્ કેપુશરો નવરોજી કાબરાજી.

લેખક-શ્રીમતઃ સુખરામ સૂર્યસમ ત્રિપાઠી.

આ જગતમાના અનેક દુનૌના (જોડાઓના) જન્મ તથા મરણ ઉત્પત્તિ નાગ, ઘૃષ્ટિ કાષ્ય, આદિ અનિર્ણય છે જે બધા તે બનાવના જન્મ નિર્ણય છે તેના જન્મના જનનથી જન્મના કષ્ટ મારે થાય છે તેઓના જનન જન્મ છે. આવા તોના જન્મ, જન્મના કષ્ટ માં કષ્ટ વિના બધ છે તેઓના જન્મ બધ છે જે કોઈ કુવળ, ગામનું, વાદગનું મારે છે તે તે અનુભવ તે કુવળીયક, ચામળીયક વા દુઃખીયક કહેવાય છે મનુષ્ય જન્મના ધર્મે છે જે સ્વાર્થસિદ્ધિ ઉપયોગી થવાના પ્રયત્ન કરવા પોતાની જેની ગતિત હોય તે પ્રમાણે અનેક રીતિઓ ઉપયોગી થવાય છે. કોઈ સારી-રાક્તિન્ય કરી ઉપયોગી થઈ શકે છે, કોઈ ધનની રક્તિ-વન કોઈ અધિકારની ગતિતવન, કોઈ શુદ્ધિની રક્તિતવન ઉપયોગી થઈ શકે છે.

શુદ્ધિરાક્તિના ઉપયોગ બહુ વિસ્તૃત તથા અધિક સ્થાવી હોય છે તેના પદ્ધ વિભાગ થાય છે. કોઈ ગભ્યવિદ્યાગ કોઈ બાપલુદ્યાગ, કોઈ લેખનદ્યાગ, શુદ્ધિરાક્તિના ઉપયોગ કરવા પ્રયત્નના છે. પોતાપોતાની સ્વિપ્રમાણે તેનું તારતમ્ય મનાય છે. કોઈ શબ્દરૂપ વા રાજ્યાધિકારી (Statesman) થઈ શકે માટે અને તે અર્થે પ્રયત્ન કરે છે. કોઈ ભાષિતા વા વક્તા (Speaker or Orator) થઈ શકે માટે અને તે કાને પ્રયત્ન કરે છે. કોઈ લેખક વા ગ્રન્થકાર (Writer or Author) થઈ શકે માટે અને તે માટે પ્રયત્ન કરે છે. રાજ્યાધિકારી પોતાના પ્રાન્તભાગના જે ભિન્ન હોય તેઓનું મારે બાહુ કરવા પોતે અધિકાર ઉપર હોય ભાગ્યની રક્તિતમાત હોય છે. વક્તા, પોતાના શ્રોતા મુખના ઉપર બહુ આશર કરી સ્વાધીન કરી કોઈ અધિકાર મળે પ્રતી શકે છે તેની મધેદાતા તે સર્વથી બચાવ હોય છે કમલે તેના બ્યાપાર પ્રવલ્લ થતનવાન શ્રોતાઓ ઉપર હોય છે તેથી અનેકોને સંચલ કરી બાહુ કરી શકે છે. વક્તાના વચ્ચેના પ્રભાવ, સારા વિદ્યાન થતા મનુષ્ય, જેનાના શ્રોતાઓના આત્મિક તેઓના સમગ્રગીતોના મન ઉપર પડે છે અને તેઓને સ્વાધીન કરીને સ્વેચ્છાનુસાર હિન્દી કાંઈમા કહે છે. આ પ્રભાવ વર્તમાનકાળમાં બહુ પ્રવલ મળે બલિયન કાળમાં સજન ગમેલ છે નહિ મધ્ય-કાળ અંગેના લેખ પ્રગટદાગ તપ્તક લોકો તેઓની આત્મિકતા ઉપર ગભ્ય મનાય છે તેની મધેદા વિસ્તરવની મંત્રીને દેશ-વિદેશમાં વધે છે, અને વર્તમાન તેમ બલિયન કાળના પદ્ધિજીવ રહે છે. માર્કેન્ડક કાળમાં વર્તિવૃત્ત થવાય આ મુખ (better) છે. મનુષ્ય બહુમતે લેખકનું મધ્યકાળનું પદ અધિક દુર્લભ અને ઉચ્ચ ગણાય છે. માર્કેન્ડકે વધે છે કે -

"I am more than half determined to abandon politics, and to give myself wholly to letters. It would make some great historical work. I comprehend perfectly how a man who can debate, but who would make a very indifferent figure as a contributor to annual or a magazine."

should take the only line by which he can attain distinction. But that a man before whom the two paths of literature and politics lie open, and who might hope for eminence in either, should choose politics, and quit literature, seems to me madness." p 450-1

Lord Macaulay's Life and Letters, Vol. I

શ્રીમાન્ (the late Mr) કેપુશરો નવરોજી કાબરાજી થોડો ઘણો આ વિષે પ્રકારમાં બાગ લેવા પ્રયત્નમાં હતા તેઓ નગરમહાસભા (municipality) સભાસદરૂપે કષ્ટક અરી ગભ્યધિકારી હતા. 'માન પ્રસાર' આદિ સભાના મુખ-વગા, કષ્ટક અરી ભાષિતા હતા, તથા 'ગરત ગોદતાર', 'આ બોધ', અને વાગા, નાટકો, આદિઓના આંક લેખક હતા તેમથી લખકરૂપે તેઓ આ લેખકના સભ્ય-ધર્મ આંધક આવતા તેથી તે બાગ તપન-ધર્મ કષ્ટક સમજુસા અન્ય નવાય છે.

શ્રીમાન્ કાબરાજી ગમત ગોદતાર તથા સત્ય પ્રકાશ ના ઉત્પત્તિ હતા ત્યાર તે પોતાના તરી શ્રીમાન કરસનદાસ ટ્રાવેલ્સના આ લખક સહ લેખકના પ્રથમ પરિચય થઈ હતા.

મહારાજ કવિ (Emperor Poet) બનેહરિ કહે છે તેમ સભ્ય-ધર્મના નેત્રી રજસના ઉત્તમધર્મી (પાછા પ્રદર્શન) હાવા સમાન.

ભગી ગુપ્ત કુલિયલો જ વધાર

—પ્રથમ નાની પલુ જેમ પાછલો પ્રદર્શ વધેના બધ તેમ મોડી ને મોડી થતો રહે છે.

"If friendship be formed with the virtuous It will increase like the shadow of the evening All the sun of life shall see."

કષ્ટક આ પ્રકાર તેઓના કેટલાક સારા શુભેધી પરસ્પરના દેશક્રમતા વધતા જતા આશરો મિત્રભાવ વધેના થતો રહેતા. આશરે ૩૫ ૫૫ પૂર્વે ભવારે તત્ત્વભવતી મહારાણી (Her Majesty the Queen Victoria) વિદેશીઓના દ્વિતીય કુમાર શ્રી 'વી એલ્ડ આલ આર્મિ-બારો' પ્રથમ આ દેશમાં આવ્યા ત્યારે બહુ દેશીય રાજાઓ અન્ય મુખધર્મી આવ્યા હતા તે મધ્યે શ્રી કાબરાજી ગમત ગોદતાર તથા મત્ય પ્રકાશ ના તરી હતા અને આ પત્ર બહુ મારે આવતું તેથી તેના તરી વિષયે લોકોના મધ્યન બહુ હતા. શ્રીમાનના લગ્નભાગ (Marriage) નવાજ સહજનું મનિમપકન આવા સાગ તનોને મધવાને તથા તેના લેખ મન્યમાં પ્રવલ્લ દેશીયવચને ઈચ્છતું હતું. તે પ્રસંગે આ જાણવું, પ્રાચીનિકતા તથા રજન-વગા દુર્લભી કેવી કાળ પરીક્ષા ઉપર હતા તથા તેઓએ પોતાવિવરણ ઉચ્ચ અભિપ્રાયના કેવા વધેશો કર્યા હતા તે 'મુખ ગોદતાર' જાણ તથા વિદ્યાર્થી નામે ગ્રન્થમાં ૨૦ ૨૫ વર્ષ ઉપર લખકરૂ છે, તે અન્ય અન્ય.

ના મારા માતા ગણુવા અને તેઓએ જગતી બાપાના
રાજગીત રચ્યું હતું તેઓએ પણ ગ્રીકાનગણુને 'સત'
ગીત' માફ માન્યું હતું

અમ 'ગણગીત' મનુષ્યમા આ લેખકે તેના મિત્ર શ્રી
મણીડાડાઈ સહ તે જ સમયે એક પત્રિકા વધી
અભિપ્રાય દર્શાવ્યા હતા તે અન અભાવ છે

BOOMBAY, GIBRALTAR,
CEINABAG, May 1838

" In compliance with your wishes we have great pleasure in briefly stating below what we know and think about your translation of the National Anthem.

We can say by experience that you have spared no time and trouble in making it as less imperfect as possible.

You had greatly added to usual difficulties of translating, by setting many restrictions in the present case. You proposed to render it as faithful as it could be, adopting not only the tone or melody of the original (which is held for various reasons by competent gentlemen to be best fitted for the object in view), but even metre, rhymes and particular words suggested to you by the committee.

All this combined, as we personally know, to make the rendering a most hard task

We are, however, very glad to tell you that you have been successful in bringing its tone, spirit and all, very near the original. Your musical knowledge and attainments have made the tune so approach the original that both might simultaneously be sung without perception of much difference. Most of the words used are exact equivalents of the English.

As to the language used, shallow critics and those who are dealing in vulgar language may call it difficult but educated gentlemen and those belonging to the upper classes do not, we dare say, find it other than what they daily read in such beloved and popular poets as Narayana Mehta, Premnanda Dadasaheb, Vrajvishu, Bheekankar, &c. - - -

In short we may assure you that your rendering after the promised revisions suggested by experience, taste, and tasteful critics, will not be inferior to any one with the same restrictions in any language so far as we know at present, if not superior. For obvious reasons we must stop here and ask you to content yourself with the

judgment as to the accuracy, simplicity and excellency of the translation, pronounced by such competent judges as the Honourable Messrs Finlay, Kemball and others."

ડૉ. 'મક્સ મ્યુલર' નું મહત્ત્વ બાબતે તર બહુ મોટું છે.
(Dr. Max Muller) જેવા પશ્ચિમી માનવજ્ઞના દુરાય
પુરુષે કહ્યું હતું સન ૧૮૮૨ માં બીનાપતના The Colonial
and Indian Exhibition ને The Albert Hall એ
જામે કરીને ઉઘાડ્યું તે વેળા આપણે તત્કાલની મહા-
યત્રીએ પોતાની અધિશેરી ઉઘાડી દેખાડીને બહુ આશ્ચર્ય-
જન્ય મહત્ત્વ રાજકીય સાબર્યું હતું, એને પ્રમત્ત થયા હતા
તેનામાં જે સ્ત્રી સ્થિતિ અત્ર અવતારાય છે.

राज्ञीं प्रसादिनीम् श्लोकप्रणादिनाम्
पाहीश्वर लक्ष्मी (I) प्रभासिनीम्
शशूपहासिनीम् तां दीर्घासिनीम्
पाहीश्वर ॥ १ ॥

एकस्मदीश्वर शयनं प्रतिष्ठाप्य
उच्छिन्नि तान् तच्छत्रं नाराय
मायाश्च पाशश्च पादस्मदाश्रय
सर्वजनाम् ॥ २ ॥
तत्र ब्रह्मविताम् राज्ये विरोपिताम्
पादोश्वर राज्यप्रपाणिनीम्
सदृशशालिनीम् तां स्मृतामालिनीम्
पादोश्वर ॥ ३ ॥

એ સુભારતી મજાગીતમાં 'દેવ' શબ્દ ત્રણવામાં આવ્યો હોય તે વિપરે તે વખતના કેદમાંથી પાસી બંધનારાઓએ અહીં ઉપાધી હતી, અને 'દેવ' શબ્દના ખમ અર્થને દુર સમીપે તેઓ ને માનતા તરીકે 'દેવ' વાચક મગજ તેને ઘણી બધું વિસ્ફુલ્લ બંધના પરાક્રમે જાન સમુચિત વિચાર કેખાડવા જેવું હતું શ્રીક, સિદ્ધિ, ભર્મત, અસિદ્ધિ આદિ પુરાણની આબેખામાં, તથા કામી, આશીર્વાદ, દિગ્દર્શની બખાળી, મગીદી આદિ વિગિજાની આબેખામાંખા 'દેવ' શબ્દ 'પ્રકાશ' વાચક છે, અને આચળના જરૂરુર ખર્ચમાં ખજ તે જ અથવા તેને વાપરના હતા તે જારે પ્રમાણેને દુર સમીપ જાગજી કહેતાક કામજી 'દેવ' શબ્દના 'દેવ' જેવા અર્થને આરંભ કમચાખા આવ્યો તેને તારી કહેતી શાજીતમાં સાંધ કહાડવા પ્રવળ થયો હતો. પાનાના પાશી ખાજમાંને એમ વિસ્ફુલ્લ જેમને ઓકાખપ્રજ્ઞના મનના હલે લેતો હતો, અને એ પ્રજ્ઞ ખુચ્છા કરીને હોતો તેથી તેઓએ 'જરૂરુર' કેમાનિક પતના પ્રથમ પુરજાજીની અજાણ જુર રાજ કે કહેતા પ્રમાણે સહિત રેવેનો ખર્ચ અર્થ ખુજ થાય છે' એ તખને એક વિષય બખો છે આજા છે કે એ નિશ્ચય (conclusion) વિષય ઉપાધી પાશી ખાજમાંને જ નિશ્ચય થયો કે 'દેવ' શબ્દને અર્થ તેઓ મનના હતા તેવા તદ્દિ ખજ 'દેવ' પ્રાશીના પાશેખ, થાય છે.

અન્ય આસાદનક સેખકોને ઉત્તેજન અને આશ્રય મળે
 એમ કરવામાં પણ શ્રીકામ્યજી તત્પર રહેતા એમ તેવા
 પ્રસંગની પત્રિકાઓ આ સેખકને તેઓએ લખી છે એ
 ઉપરથી જણાય છે.

બીજા પ્રકારે પણ સેકોને બોધ મળે એમ કરવા તે
 એનો ઉત્સાહ અને પ્રયત્ન પ્રત્યક્ષિત હતા માનપ્રાપ્તક
 મણી દ્વારા વિદ્યાનો પ્રમાર કરવામાં તેઓએ એવવા અુખ્ય
 સાધનમૂલ થયા હતા

‘શ્રી બોધ’ આસિક પંચને પણ ઉત્કૃષ્ટ કરવા તેઓએ બહુ
 શ્રમ સેતા કેટલીક સારી વાર્તાઓએ અને સારા બોધોએ
 ‘શ્રી બોધ’ ને બરીને તેને હૃદયુષ્ઠ રાખતા ‘શ્રી બોધ’ ને
 બોધક, મનોહર તથા મનોહર કરવા તેઓને બહુ અ
 બિતાપ મળેતા ‘શ્રી બોધ’ ઉપર તેઓની અનન્ય પ્રીતિ
 જણાવવાની નિવૃત્ત થયા પછી થોડા જ માસ ઉપર તેઓ
 કહેતા હતા કે, — ‘અનુ સુબી ‘શ્રી બોધ’ અનાવડું ધાર્યું
 છે’ અર્થાત્ દેહ પ્રાણના વિચોગ સુબી ‘શ્રી બોધ’ નો સંચોગ
 રાખવા તેમને નિવૃત્ત હતા તે પ્રમાણે થયું છે. ‘શ્રી બોધ’
 ના અધ્યક્ષતાકને મટોલ્સવ (Jubbals) કરવા તેઓને
 બહુ અબિમાન હતો પણ માત્ર થોડ વર્ષની નૂનતા તેમાં
 પડી ગઈ

એક સમય એવો હતો કે જ્યારે એમના સ્વતંત્ર સેઓ,
 સાહિત્યાર્થે પ્રયત્ન સત્યને તથા સવાયને અનુકૂળ સ્વભાવ,
 વિસ્તૃત વિચાર સમભાવના ઈલાદિ યુષ્ઠિ સમયમાં યુગ-
 ઈના તેમજ યુગસાઠ, યુગદ્વં, કચ્છના હિંદુઓમાં સાગ
 રોહ મના બાવનિના મીઠું કઈ બનાવતું હતું નહિ પાછા ના
 બાગમાં કે રાક કાગલથી તેમાં અનર પડતું હતું એ પણ
 બૂઠું છે પરંતુ અમારા પરસ્પરના મનેહમમતા એકરૂપ
 જ બની રહ્યા હતા એ લખવાની તો અગત્ય જ છે નહિ
 અમારે જ્યાં જ્યાં જ્યાં સમાજમાં થતો ત્યારે ત્યારે
 સાહિત્યના તથા તત્ત્વમાનના અનેક વિષયો ઉપર સવાદ
 થતો તેમાં તેઓના મહુભાવ, વર્ધમાન થવાની વૃત્તિ, ઉભી
 સ્થાઈ પારવાર તરી આવતા

થોડા જ દિવસ ઉપર સમુદ્રતીરે અમારે મહાકુંથુ હતું
 તે સમયે પ્રમોગપાત તેઓ કહેતા હતા તેનો આશય કઈક
 અર્થો હતા કે—તેઓની વૃત્તિ અર્થે સમારભ્યવહારના
 કાંઈકાંઈ ઉભી પર્મસાધનના તથા તત્ત્વમાનના વિચારો જ
 હવા ઉપર ધઈ છે અને તેથી તેઓ તેવા પ્રયત્નોને એવે
 બહુ ધાવે છે અને તેમાં તેઓને બહુ સતેષાપાન મળે છે,
 અને એમ બાજે છે કે તેવા ઉત્તમ વિષય ઉપર પ્રયત્નથી જ
 થઈ ન ગયું એ કુનો પ તથા બૂલ હતી પૂર્વોત્તરમાં સ
 સાર બ્યવહારનો મોહ એવો આકર્ષક થાય છે કે તે સત્ય

મિથ્યાનો, અસા બોધનો વિષેક થવા રેતો નથી તેના જા-
 નના કુમારિ યુવતીમાં જ જવાય છે પરંતુ જ્યારે ધર્મની
 વિગ્રાસ—મત્તમાન જાણનાની ઈચ્છા—ધર્મ તે દ્વાગ માગ-
 આસાને વિષેક સમજના માટે છે ત્યારે કઈક અપૂર્વતા
 લાગી ઉઠતી રચાને ગયા જેડું લાગે છે, અને મત્ત તથા
 કુપમાનિત એ શું છે તેનો સ્વાદ મત્તમાને કરી જ મમ
 જાય છે ઈલાદિ તેઓ વિશેષમાં કહેતા હતા કે પોતાને પ્રય
 મ ‘યોગેશ્વરી’ (ઈસમાન તત્ત્વમાન—આત્મામાન-વેદાન-ત)
 ઉપર અનાદર હતો પણ હાલ તે સમનધતા કેટલાક ગ્રન્થો
 વાચતા તેની સત્યતા તથા મુન્દરતા બહુ જ જણાય છે
 અને આગળ અબાધે એ વિષયને પતિ અન્યાય આપે
 હતો એમ બાજે છે

એ પ્રમત્ત અચતા ૧૫૮ જાણુ હૃ કે તેઓની વૃત્તિ
 બહુ ઉત્તેજામિની થતી હતી આપણા આર્ય-લોકના મર્થ
 ધર્મામાં માન (Karnowledge) તથા પ્રકાર (Logic) એ પયાય
 સમાન અર્થના-સમ્યક (Harmony) મનાય છે પાર્શ્વી
 ધર્મના નિટપક જાણુ જોના અર્થ ‘સાવર્ણી તારા’ (Glo
 ven Star) એવો થાય છે તે પ્રકારે સ્વક પ જ જણાય છે
 એવા પ્રકારપત્થી યનરે પ્રકાગ મહુ કરવા પતિ માનના
 અનિવર્તે નિર્મલ પવિત્ર-થવાની અપેક્ષા છે

અન્યાયમાર (અગીઆરીમાં) અગિના પ્રકારની
 પૂલ જ હે વ છે અને અનર પ્રકારપૂજ (તેમને સમુદાય)
 ને મર્થ તે ‘સર્વ દાહ’ થી સારીને પત્ત મહાજૂતોમાં મેનવ
 ના પારસીપત્થના જીવાત્માએ તત્ત્વમાનના પ્રકારથી પ્ર
 કારિત થવાની વૃત્તિ કરે એ જન્મ મહુ કરવા મમાન છે

મણુના પૂર્વ થોડા જ દિવસ ઉપર મીમાન કામગાજની
 વૃત્તિ માનના પ્રકાર મમુખ થયેથી પ્રત્યક્ષ ઊભી હતી
 માગ મમુખી જીવતા સાક્રિહિત કરતા રહે છે એટલું જ
 નહિ પણ મણુ પછી અપિ (બી) તેઓના ચારિત્ર (char
 racter) ઉપકારક થાય છે સમજના ‘મરજીવા’ (dead
 yet living) મરી ગયા સતી જીવતા—એ, અને કુર્વોના
 ‘જીવજી’ (living yet dead)—જીવતા પણ મર્થ નેવા
 છે સમજના જ્યારે ‘મરજીવા થાય ત્યારે તેઓના રોહિ
 સમ- ઈતિ તથા પ્રસરકોના (Admirers) આ ધર્મ છે
 કે—તેવા મરજીવાને ને સુષ્ટો હોય તેવું અનુકૂળ કરીને
 તેવા સુષ્ટોની વૃદ્ધિ થાય એમ કરવા પ્રયત્ન કરે, તથા
 તેઓના હોય હોય તે ઉપચી જોવ લઈ તે રિતિના ક્ષય થાય
 એમ કરવા શ્રમ લેવા ગત રોહિ મનની પ્રતિ પોતાના
 સકાવ દર્શીવતો એ જ માથા ઉપચોગી અને પવિત્ર
 માર્ગ છે આ સેખના વાચકો તેમ કરે એમ ઈલાને પ્રા-
 ર્થના છે

ના સારા જ્ઞાતા ગણાતા અતે તેઓએ બચાવી બાધામાં
રાજગીત રચ્યું હતું તેઓએ પણ ત્રીકાવગ્રહનું 'રાજ-
ગીત' સાંઈ આપ્યું હતું

અમ 'ગદગીત' સમન્ધમાં આ સંબંધે તેના મિત્ર શ્રી
ગુડોડબાઈ મહા તે જ સમયે એક પત્રિકા લખી
અભિપ્રાય દર્શાવ્યા હતા તે અન અભિપ્રાય છે

BOMBAY, GUEGALM,
CHINABAG, May 1633

"In compliance with your wishes we have great pleasure in briefly stating below what we know and think about your translation of the National Anthem.

We can say by experience that you have spared no time and trouble in making it as less imperfect as possible.

You had greatly added to usual difficulties of translating, by setting many restrictions in the present case. You proposed to render it as faithful as it could be, adopting not only the tune or melody of the original (which is held for various reasons by competent gentlemen to be best fitted for the object in view) but even metre, rhymes and particular words suggested to you by the committee.

All this combined as we personally know in

અરે! સુધાગક તું મમારી બારી હિમ્મતવાન
કુમાળ કલમકમ બહુ બળવતો, વજા તું વિદાન
વજા તું વિદાન વિવેકી ધ ધ ૧ ધ ધ ૧ ના તારી નેકી
અબલા—મકળ છે આબારી, અરે! સુધાગક તું મમારી

ગરબ તડત તું બડ્યા રાત્રત મા રસત કરી તકચર,
હિમતથી તે જગ જગાડ્યા, પાડ્યા અતિ પાર,
પાડ્યા અતિ પાર છપાની, અખડાને હક આમ અપાની,
છાપ અંધ અપાના ગરબગર ગરબ બડત તું તડ્યા ગરબ મા

હોતો મરત નો અધિષ્ઠિત તેથી હોતો રાત-એકલાર,
 હિત મિત્રક સ્ત્રી મરત કેરો મત્ત કપમ કમતાર,
 મત્ત કતમ કમતાર પ્રતારી મયો કુધામની જડ કારી,
 ધયો મુધારો આનંદ નેધી હોતો રાતનો અધિષ્ઠિત તેથી

judgment as to the accuracy, simplicity and excellency of the translation, pronounced by such competent judges as the Honourable Messrs Pinkey, Kemball and others "

ઝિ 'સામગ્રી'નું મહત્ત્વ આપાન્તર વાદ માદ.મલર
 (Dr. Max Muller) જેવા પડિડન માનસશામા કુશલ
 પુરુષે કુણું હવું સન ૧૮૮૬ માં રી નાપતમા The Colonial
 and Indian Exhibition in the Albert Hall ઝિ
 નામે પ્રદર્શન ઉપાડયુ તે વેલા આપણા તત્ત્વવતી મહા-
 રાષ્ટ્રીઝિ પોતાની અવિશી (ઇથિયોપિયા)ને બહુ આદરથી
 ઝિ મહત્ત્વ સામગ્રીત સાબરુ હવું અને પ્રમથ ધરા હવા
 તેમાના જે વસ્તુ યોગિત અન્ય અવતારાય છે

राज्ञीं प्रसादिनीम् लोकप्रणादिनीम्
पाहीश्वर एकोनी (१) प्रभासिनीम्
शत्रुपहासिनीम् ता दीर्घासिनीम्
पाहीश्वर ॥ १ ॥

एषाम्मदीश्वर शत्रून् प्रतिष्क्रि
उच्छिन्धि तान् तच्छत्रुं नाशय
मायाश्च पाशय पाषाण्मदाश्रय
सर्वाभिनान् ॥ २ ॥

स्वद्रव्यभूषिताम् राज्ये विरोपिताम्
पाहीश्वर राज्यप्रपाळिनीम्

શાંત યોગજી ગુજ વણું કેરી, આકર્ષે દિન-કોડ
આકર્ષે દિન કોડ ખરિખર, ગણુના જીની ધામ ધરોધર,
ગુજ બુદ્ધિમા હળી ન તમી અમકદાર સખક તું જમી ।

હવે ન તારી મોઢે હથોડી સંજકના સરદાર !
 માઘ મિત્ર તણે પું કરતો રંગીન ને રસદાર,
 રંગીન ને અંધાર બનાવી, અતરમા રોતો ઉતારવી
 કરે સંજકો પ્રજાન કોડી હવે ન તારી મોઢે હથોડી !

निम्न नोट, कोष, वार्ता घडि लम्बा लम्बा !
 सीमा नहि ससारे तेनु पमाय डेम प्रभाय ?
 पमाय डेम प्रभाय हवे ते, बचि बचि शु लवनार लवने ?
 न्या भाटा सेपडि हारता निम्न नोट, कोष, वार्ता !

વૃક્ષ કુધાગ કેડે કાતી, ચાપી ચાંપ ચાપ
 કઈ કુશનને મચક ન આતી છાતી તે ઘૂન છાપ
 છાતી તે ઘૂન છાપ છાતી ની, કરી કુધાગની જડ રીતી
 ૨૧ - ૩ । ચાપી વૃક્ષ કુધાગ કેડે કાપી !

સેખક-મંડળની સરદારી, સ્મિક ન. આત્મ વર્ષ !
 અરે સ્મિકા પાપન કરતાં, હવે ઉપને હર્ષ !
 હવે ઉપને હર્ષ અમાને, ધરે પછી નહિ ગર્વ તમાને !
 ડગ ડગ પડશે ચાદ તમારી, સેખક-મંડળની સરદારી.

૧૨

મુ મહી ! તારા મહા નરોમાં, સ્મિક પશુ ગણને સ્મિક,
 શહે મમાને મુંઝ મેવા, અર્પી તને અનેક;
 અર્પી તને અનેક ઉમંગે, વર્ષે વીમ રહિ તારી સંગે,
 તામ વધાર્યું તામવરોમાં, મુ મહી ! તારા મહા નરોમાં.

૧૩

અગિત ઉત્તેજક અભ્યાસને શોભિતને મહુમાઝ,
 માન પ્રમાણ મેડળ કેરો, રથાપક સ્મિક ઉદાર;
 રથાપક સ્મિક ઉદાર ઉમંગી, આશ્ચર્યકાર હોતો વળી અંગી,
 શું નવળા કે શું મનગાને, અગિત ઉત્તેજક અભ્યાસને.

૧૪

હવે અમક કયાં તારી જડશે, પડશે પળ પળ ચાદ !
 ગહનુમા કયાં ? રહનુમાં વુંજ ! બધું થયું બરબાદ !
 બધું થયું બરબાદ હવે રે ! કેપુરારો વું સ્મિક જવેરે !
 કે કે ખાતાં વુંજવિન અડશે, હવે અમક કયાં તારી જડશે ?

૧૫

સિંહા વર્ષે ખાસાંનું આબુ, લાબુ જમીનો તીર,
 રેશ-પેરાનું દિલ કુઆબુ, ફાબુ નહિ તકવીર,
 ફાબુ નહિ તકવીર તપાર, મહિયે સ્મિક અભાગ્ય અમારે,
 ખસે બાવિને ને કે બાબુ ! સિંહા વર્ષે ખાસાંનું આબુ.

રોકાકુલ યઈ કેમ પારમી, સુણી રોકની ચીસ,
 અરે મોન ! વું કેમ ન આબુ વર્ષે પછી દરા-વીમ !
 વર્ષે પછી દરા-વીસ સુજરે, આન સંખો નવ એક અપરે,
 બાગી આગેવાન આગી, રોકાકુલ યઈ કેમ પારમી.

૧૭

સાક્ષર-મંડળ શોક કરેછે, મુલ્ય વુંજ વેકુલાસ,
 વુંજ મમ સેખક હો ન જડશે, બેતાં વર્ષે પચામ;
 બેતાં વર્ષે પચામ પ્રતાપી, કાપ દરે નહિ તારી છાપી;
 વુંજ નેવા તો વિગત તરેછે, સાક્ષર-મંડળ શોક કરેછે.

૧૮

વું સેખક-મંડળમાં મોટા, કેપુરારો નર નેક,
 ગરીબને ધર જાહેર જમી, છોલાં દિલ દરેક;
 છોલાં દિલ દરેક અમારાં, કીધાં કામ પ્રળને પારાં;
 એક અપકનો લસ ન બોટો, વું સેખક-મંડળમાં મોટો.

૧૯

કેપુરારો ! સુજને ત્યાં મળને ! જગ છોડીશ વું ભ્યાસ,
 કરશું પ્રેમે બેટી પરસ્પર કાબ તણી તકગર,
 કાબ તણી તકગર ફરીથી, નેમ અહીં બહુવાર કરી'તો;
 વિશ્વ વિષે વળી પાછો વળને, કેપુરારો ! સુજને ત્યાં મળને.

૨૦

ધીરજવાન હોતો ના ધરિ, ગર્વે ગહિત સુસુવાન,
 મરણ સુણી વુંજ સુચાંય દિલ સુજ, અરે દારન દિલબાન !
 અરે દારન દિલબાન મરે વું, અરણુ હોતો ને અરત ધરે વું !
 વેકુલામાં જઈ જોતા ધરિ, ધીરજવાન હોતો ના ધરિ.

શોઠ કેમુશરો નવરોજી કાબરાજનો શોકજનક સ્વર્ગવાસ.

લખનાર—મી. દાદી એદલજી તારાપોરવાલા.

કાવ્યરેષીનું કટખાન્ત

હે કેમ ન તાન્ત જે કાવ્ય દેરી !
તને મેં ન દીધું બી આજ નેવી;
વધી કાવ્ય દેરી, "રૂઝ કેમ રાજી,
નમઃનમ સુનેશ ગયો કાવ્યગજી ?"

[અંદાવગી.]

અરે કનમકમ ! ક્યા જઈ જોડો ? અજરજી ગજરજી ગો અજરજી
જરજીગી સેખક—મડગજી, તારા થયુ તારાજ !
તારા થયુ તારાજ અરે ! થયો અરજ અરજી અરે !
પ્રેમ તજી પગેકે પડો, અરે કનમકમ ! ક્યા જઈ જોડો ?

કનમકમ ન તાન્ત જે કાવ્ય દેરી !

૫

ઓ કેમ ગિકામુને કાન્તે, તાપક વખા વખામુ,
મહિલા કે મેં માન વધાયું, વિધ વિધ થાય વખામુ;
વિધ વિધ થાય વખામુ તમારી, વનિતાની મમ કીર્ત વધારી,
કેલું હવે ગુજ પાછા આલે ? ઓ કેમ ગિકામુને કાન્તે ?

૬

કામ્યુ વજકુધાગ કે, તન-મન પડકો પૂર,
નિરવ વાજો હમ મહારી, ક્યા કુધારો દુઃ,
ક્યા કુધારો દુઃ મહારો, તમ મ મહારી કમમ મહારો,
મોયુ બીજ કુધાગ કે, કામ્યુ વજકુધાગ કે.

૭

અમકકર સેખક નુ જંગી, જડે ન તારી જોડ,
શાન અજરજી ગુજ વધુન કેરી, આકર્ષે દિન-કોડ,
આકર્ષે દિન-કોડ અજરજી, મણના નેની થાય મહારો,
ગુજ સુધિમા હની ન તગી, અમકકર સેખક નુ જંગી !

સખક-મંડળની મરણી, ઝીક ન, આગીમ વર્ષ !
અરે ઝીસો ખાસજ કરતાં હૈયે ઉપત્તે હૈયે !
હૈયે ઉપત્તે હૈયે અમાને, ઘરે પછી નહિ રહે તમાને !
ડગ ડગ પડશે પાર તમારી, સખક-મંડળની મરણી.

૧૨

મુખઈ ! તારા મહા નરોમાં, ઝીં પળુ ગણુને ઝીંક,
મોરે મમાને મુંગ મેયા, આર્પી તને આનેકા
આર્પી તને અનેક ઉમરે, વર્ષે વીમ રહિ તારી મંગે,
નામ વધારું નામવરોમાં, મુખઈ ! તારા મહા નરોમાં.

૧૩

અગિન ઉનેજક અબજાનો શોગિતનો મણુગાર,
માન પ્રમારક મેડળ કેરો, સ્થાપક ઝીંક ઉદાર;
સ્થાપક ઝીંક ઉદાર ઉમંગી, આશયકાર હોતો વળી અંગી,
શું નમજા કે શું સુખજાનો, અગિન ઉનેજક અબજાનો.

૧૪

હવે મમક ક્યાં તારી જરોરે, પડશે પળ પળ પાર !
ગહનુમા ક્યાં ? રહનુમાં તુંજ ! બહુ થયું બરબાર !
બહુ થયું બરબાર હવે રે ! કેપુરારેક તું ઝીંક જીરે !
કે કે આતાં તુજ વિન અડરો, હવે મમક ક્યાં તારી જરોરે ?

૧૫

સિદ્ધા વર્ષે બાસામું આબું, સાબું જમનો તીર,
રેગ-બેરાતું દિલ કુઆબું, કાબું નહિ તકલીર
કાબું નહિ તકલીર તમાઈ, ગણુને ઝીંક અબાગ્ય અમાઈ,
બલે બાવિને ને કે બાબું ! સિદ્ધા વર્ષે બાસામું આબું.

રોઠાકુલ યદી કેમ પારમી, મુણી રોઠાની ચીસ,
અરે મોલ ! તું કેમ ન આવ્યું વર્ષે પછી દશ-વીસ !
વર્ષે પછી દશ-વીસ મુજરો, આજ સમા નવ બેદ અખરો,
બાગી આગેવાન આગી, રોઠાકુલ યદી કેમ પારમી.

૧૬

માસર-મંડળ શોક કરેછે, મુણિ તુંજ વેકુંડવામ,
તુંજ મમ સખક હવે ન જડશે, બેતાં વર્ષે પચામ;
બેતાં વર્ષે પચામ પ્રવામી, છાપ રૂર નહિ તારી છાપી;
તુંજ નેવા તો વિરય વરેછે, સાસર-મંડળ શોક કરેછે.

૧૮

તું સખક-મંડળમાં મોરો, કેપુરારો નર નેક,
મરીબને ધર ગોહર જ-મી, હોતાં રિથ રેકેક
હોતાં રિથ રેકે અમારો, કીધો, કામ પ્રખને ખારો;
બેદ અબડનો લેરા ન બેરેક તું સખક-મંડળમાં મોરો.

૧૯

કેપુરારો ! મુજને ત્યાં મળને ! જગ હોડીરા હું ત્યાર
કરશું પ્રેમ બેડી પરસ્પર, કાબ તણી તકરાર
કાબ તણી તકરાર કચીધી, નેમ અહીં બહુવાર કરી'તી;
વિશાવિધે વળી પાછો વળને, કેપુરારો ! મુજને ત્યાં મળને.

૨૦

ધીરજવાન હોતો નર ધરિ, ગર્વે ગહિત મુણવાન,
મરણ મુણી તુંજ મુજાવ દિય મુજ, અરે હોસત દિસજન !
અરે હોસત દિસજન મણી તું, અરણ હોતો ને અસલ થયો તું !
વેકુંડામાં જઈ યો. વરિ, ધીરજવાન હોતો નર ધાર.

શોઠ કેમુશરો નવરોજી કાખરાજનો શોકજનક સ્વર્ગવાસ.

લખનાર—મી. દાદી એદલજી તારાપોરવાલા.

કાચરેવીનું કલ્યાણ

કેરે કેમ કાચરેની ? કાચરેની !
તમે મેં ન લીધી કુ ખી આજ નેખી,
વરી કાચરેની, "રકું કેમ રાજી,
કલમન સુનેકે એકા કાખરાજી ?"

[ચંદ્રાવળી.]

અરે કનકમ ! કયા જાઈ બેઠો ? અજાણ મારાળ કેમ આજ ?
જરથોતી સેખક—મડગી, તોજ થય તારાજ ?
તોજ થય તારાજ અરે ! થયો અજાણ અરે !
પ્રેમ તજી પડ્યો પીડા, અરે કનકમ ! કયા જાઈ બેઠો ?

અજાણ મારાળ કેમ આજ ?

અરે મુધારક તું મમરી ભારી હિમતવાન,
કુશળ કનકમ જાણુ જાણી, જગત પ્રવિદાન
જગત પ્રવિદાન વિવેક, ધન્ય ! ધન્ય ! નર તારી મેજી
અમળા—મડગ કે આજાતી, અરે મુધારક તું મમરી

૩

ગગન નાનું તું લડ્યો "રાજત" મા, ગરત કરી તકચર
હિમતવાની તે જગત જગત, પાડ્યા અને પાડ
પાડ્યા અને પાડ જાણી, અજાણને હક આપ અપાણી,
છાપ અજાણને પડ્યા ગગનમા ગગન લડત તું જડ્યો "ગરત" મા

૪

હતી ગગન નો અધિપતિ, તેથી હતી ગગન—જોગાર,
હિંપ મિત્રા મી મડગ કે, મત્ત કલમ કલમ,
મત્ત કલમ કલમ મમરી, ગયા કુધારીની જડ કાંતી
થયો મુશરો આજ નેખી હતા "સગન" અધિપતિ તેથી

૫

ઓ કેમ ગિજાણને કાંતે, વાક વખા વખા,
મહિરા કેમ આન વધાય, વિધ વિધ થાય વખાણ,
વિધ વિધ થાય વખાણ તમારી, વનિતાની મમ કાંતે વધારી,
કેણ હવે ગુજ પાછળ આજે ? ઓ કેમ ગિજાણને કાંતે !

૬

કાખું વૃક્ષકુધાર કેરે, તન-મન પગી પડ,
વિરલ વાળો કમ્મ મહારી, કમ્મ કુપારી પડ,
કમ્મ કુપારી પડ મધ્યો, જગ ન જગતી જગત મધ્યો,
મોઝી ખીજ મુશર કેરે, કાખું વૃક્ષ કુધાર કેરે.

૭

મમકાર સેખક તું જગતી, જગત ન તારી જોડ,
સીદા અજાણ ગુજ વલેન કેરી, આજે દિન-કોડ,
આજે દિન-કોડ અજાણ, ગુજા નેખી થાય ધરધર,
ગુજ જાણી હતી ન તારી, મમકાર સેખક તું જગતી !

૮

હવે ન તારી મેં હથેલી સેખકના સારા ?
માથ મિત્ર તણે પ્ર કરતા, રંગીન ને રસદાર,
રંગીન ને મમકાર જાણી, અતરમા દેતા ઉતારી,
કે સેખક પ્રજાલ જોડી, હવે ન તારી મેં હથેલી !

૯

નિર્મલ, નાટક, કાચ, વાતો, થોકે લખા લખાણ !
સીમા નહિ સસારે તેનું ખમાય કેમ પ્રમાણ ?
ખમાય કેમ પ્રમાણ હવે તે, બધે બધે શુ જવનાર લયેતે ?
જગત મોટા સેખક હસતા, નિર્મલ, નાટક, કાચ, વાતો ?

૧૦

વૃક્ષ કુધાર કેરે કાંતી, આપી યોગ આપ
કાંતી મમકાર મમકાર ન આપી, છાતી તે ગુજ છાપ,
છાપી તે ગુજ છાપ કમ્મીની, કરી કુધારીની જડ કાંતી,
જગતજાણી સવા રથાપી, વૃક્ષ કુધાર કેરે કાંતી !

સેષક-મંડળની મરહતી, એક ન, આત્મિક વર્ષ !
અરે એટલો આમલ કરતાં, હવે ઉપલે હવે !
હેમે ઉપલે હવે અમાને, ઘટે પછી નહિ ગવે તમાને ?
ડગ ડગ પડશે યાદ તમારી, સેષક-મંડળની મરહતી.

૧૨

મુંઝાઈ તારા મહા નરોમાં, એ પશુ ગમ્યને એક,
મહે મમાને મુંઝા મેવા, અર્પી તને અનેક;
અર્પી તને અનેક ઉમંગે, વર્ષે વીસ ગદિ તારી કંગે,
નામ વપાયું નામવરોમાં, મુંઝાઈ તારા મહા નરોમાં.

૧૩

અગિન ઉત્તેજક અખળાનો શોગિતનો મણગાડ,
માન પ્રમાણક મંડળ કેરો, સ્થાપક એક ઉદાર;
સ્થાપક એક ઉદાર ઉમંગી, આમમકાર હોય વળી અંગી,
શું નવળા કે શું મખળાનો, અગિન ઉત્તેજક અખળાનો.

૧૪

હવે મમક ક્યાં તારી જડશે પડશે પળ પળ યાદ !
ગહનુમા ક્યાં ? રાહનુમાં તુંજ ! બધું થયું બરબાદ !
બધું થયું બરબાદ હવે રૂ ! કેપુરારો તું એક જવેરે !
કે કે આતાં તુલ વિન અડશે, હવે મમક ક્યાં તારી જડશે ?

૧૫

સિદ્ધા વર્ષે બાસકમું આબું, લાબું જમગો વીર,
રેગ-બેરાનું દિલ કુખાબું, કાબું નહિ તકદીર
કાબું નહિ તકદીર તમાર, મણિવે એક અબામ્ય અમાર,
બધે બાવિતે ને કે બાબું ! સિદ્ધા વર્ષે બાસકમું આબું.

ગોકાકુલ યર્ષાકામ પારસી, મુણી રોકની વીસ,
અરે માન ! તું કેમ ન આબું વર્ષે પછી દરા-વીસ !
વર્ષે પછી દરા-વીસ ગુલજરી, આમલ સમા નવ એદ અપરને,
બાગી આગેવાન આગી, રોકાકુલ યર્ષાકામ પારસી.

૧૭

માક્ષર-મંડળ ગોકા કરેછે, મુણિ તુંજ વેકુલવાન,
તુંજ મમ સેષક હરે ન જડશે, બેતાં વર્ષે પચામ,
બેતાં વર્ષે પચામ પ્રતાપી, છાપ કરે નહિ તારા છાપી;
તુંજ જોવા તો વિરય તરેછે, માક્ષર-મંડળ રોકા કરેછે.

૧૮

તું સેષક-મંડળમાં મોટો, કેપુરારો નર નેક,
ગરીબને ધર ગોદર જ-મી, ઈત્યાં દિલ દેક
ઈત્યાં દિલ દેક અમારાં, કીમાં કામ પ્રભને ખારાં;
એદ અપકનો સેરા ન એરો, તું સેષક-મંડળમાં મોટો.

૧૯

કેપુરારો ! તુલને ત્યાં મળને ! જગ છોડીરા તું ભ્યાર
કરશું પ્રેમે ભેદી પરપર કાબ્ય તણી તકરાસ
કાબ્ય તણી વકસર ફરીથી, જમ અહીં બહુવાર કચીલી
વિશવિધે વળી પાછો વળને, કેપુરારો ! તુલને ત્યાં મળને.

૨૦

ધીરજવાન હોય નર ધરિ, ગર્વે ગદિત ગુણવાન,
મરણ મુણી તુંજ મુગ્ય દિવ તુલ, અરે રોસત દિલજાન !
અરે રોસત દિલજાન ગણો તું, અરણ્ય હોય તે અસત થયો તું !
વેકુલમાં જાઈ જોડો વીરો, ધીરજવાન હોય નર ધરિ.

કેમુશરો કાબરાજ-એક વાર્તા લખનાર.

લખનાર—મી. રૂસ્તમ બગજેરજી પેમાસ્તર, બી એ., એસ. એસ. બી..

મૃમ્ મી કેમુશરો નવજાગજી કામગજીની મામાગિક મા ગરજારી વગલુ બાને કથમ ને મત હોય તેમના એક પત્રકા તરફિના વિચારો વિર કથમ મતરૂ હોય. પણ તેમ્ની એક જો વખનાગ હાખય એક કવિ કલમખાજ હાખય, એક માહિતના ખી વખનાગ હાખય કેની જગતી રાક્ષિ પગવના હતા તેવિર નો એમન હોય નહિ તેવલુની બાહાની જાકર અમર તરે તેમ્ની આપવા છે તેમ્ની તેને એક આપાને તથા એક બાખી રૂનિવખાલુએ અને એક નવપદયા જખનાગ હાખમત મમની આલિ જોડી નથી એમન ખજુ રહીકોડે

તેમ્નીએ મગજાકના મા અરિપતિ તરફિની પોતાની કુરોએ ખજવવા ઉપગત એક જોરો પ્રુપ હાખય એને એખાનય આનાએ માય જોડાવા ઉપગત, "મી જોખ"ના અરિપતિ તરફિ ને આપત આખાની દિન ખજુ કરનારી સુદર નવન કથાએ બખીએ તેથી કુલગતી વાચકો તેમના ઉપર આજ વરો યથા મોહિ પડ્યા છે "દુખારી બચુ", "સુવી મરીબ", "ધીની ઘટી", "દારા શોના", "બીબી બાબરિયા" વગેરે ને મખાખવ નોવેલા તેમ્નીએ બખીએ તે તેમની એક લખનાગ હાખતની મમતારિક ગર્મિત અચુક રૂનિ બખરિએ તેમની "ખારી બચુ" એ કુલગમમા જેવી તેમની કાગેન ગર્મિત બખાવી આવી હતા તેવીજ વચી ગર્મિત તેમજુ હાખમખ બખતી છે મી કામગજી એને હાખમખા કેવા રૂવેલુ હજાવેતેમજ નાહો ઉપગત તેમની વાનાએમા "દોરોતો" તથા ને આપના વર મારી પ્રબુધીમારી રૂનિ જખાલુ અરિએ તેમનીઆ છેલ્લી વોતેનો મેહન આવાગ ધમેજી નાહો ઉપગતી સીધોએ, પણ તેના મુખ બાજ મી કામગજીની પોતાની કખવા મા જિતનું પ્રબુધમા એ વાતો એકી તો રહીરી છે અને તે એકી તો મુજી રમે બખાખી છે કે તે વાચનાને ચાન માય મગન આપવા વિના એવી નથી ખજુ મરે જાલુવડું ને એકે કે મી કામગજીની દિરજીત નેરિસોનાની આ વાતો વાચકવર્ગને અને આપકી પાઠકોએને તેમની બીજી વાતોએ કયા એકી ધમર છે એ આનું ગમજુ સુ હોયે શું પાઠકી મમાગુ ને મગમખનારે ચિત્ર આ વાતોમા રજુ કીય છે તે તેમનાથી એવાઈ ગકારું નથી? અથવા શું પાઠ સોમ્યા મગજુ આ વાતો મદિ પોતાના મમાગી આ રહી ધરિએ તેમતેમ્ની પોતાને જોવાડી જાકર વાચના નથી કે તેથી તેમ્ની આ પોતાનામા ધલુમિના લલવાવાગર ચિતા રની તરુ વીગકાગ બખાવી પોતાના અગ કચ્છને મખાએ આપે છે? જવાબ હાધીમાની અજાણી તથા સાચી મમજર આપત થ્યા હાધીમાન પક આપના હાથ મરેના વતખા અરખ એવી તો અસકલ રૂનિ મજુ કીયા છે કે આ નવિત લખાણની અખાની અખાગતી જાકી જગા મેજ-વેએ એક માનું સમાચી બખીને તેના જુદા જુદા આકારમા અને બાખી પાકીએ તે વાચકાથી વાચના અગ બેપર એ બધી વિષે નેવા હોડા હાખ જેસેએ તેજી જગન વાચજીએ

અને કુડીમય બીબા લખાણોથી બેસત નથી હોયુ તેવા જગતી હાખવાના જગત આમજ કુડીની જગતની આપાઈ આપણા બેપર ને એકમિથી કીતરી અમર કોડે તેથી આ બને પાને પુતી રૂનિ અગવાડું પખીએ મી કામગજીની "મેજાવેલા વર ની વાતોમા પખીની બધીના નેરવા કે મારુનેવા ચિતામા છે અને તેનાં મામા પચીમખીને ને જુદા જુદા આકારમા મજુ કીયાં, તે મરે એક નાહરેવે તખત કીડ મજુ કરવાને થાય છે એજર મિમાત દાખ મખી બાખુમગી "દોરોતો" છે, ને હજુ મરીનાક તખત કીડ કેમ મિગજી નથી તે એક અજમયી છે મી કામગજીની પહેલી વાતો "દુખારી બચુ" મા એક જ દાન કથા કાતની વરેમી મરી જોડી અરખાધી પોતા ઉપર કેવા "દુખા પાહડ" તો બોલે લાવે છે તેનું જલુન વાચનાં ગમે જવા મરદન વાચનાની આખમા આપુની રમ કાઈ આર છે

મી કામગજીની સર્વથી સમ નેવત "સુવી મરીબ" જે બખાવડે આ વાતો તેમ્નીએ પોતાની બીજી દિવખીઝ વાતોએ માકજલુની ધમેજી બખનારી મિમિમહેવી હડ-ની "Miss Hallibarton's Troubles" ઉપગતી લીવી છે, બને વિચારી સુવી મરીબે મમાગ નિઆવવા મરે ને તે વેલુ છે તેનું બખીએ ચિત્ર તેમની રહીરી કલમ અને મજુ કીય છે એક મરી ગમે એવી નિમખાગ વિચાર જખાજ હોય, પણ જો પોતાના અખાએને લાગે રહી જગતી ચુકવાને બલે તેમને જગતી તરમિયાગ આપે તો આપેરે તેના દહરો કેવા ફરી રાકે તે અને રીડય તેજ ખરી હોવા નેના નેની સોનાની ખાજુ મરી રાકે નહી તે મિપાલ આ વાતો મરે પાચરોડ રૂનિ મજુ રાકે "સુવી મરીબ" ની વાતોની રારઆવજર એવા એક દિન આપને લેવા પ્રકલુથી કીરીએ કે તે પ્રકલુ આપણને ફરીકીરી વાચનાની લાખ ધાય છે લીખાગજી હજુ મરીવાની ઘડ લાઈ દુખાને મહાય યઈ વાસામલીનતા તણાવા ધરે આરી વરકાઈ પડે, અને તેમની મારવા તેવડું અમીર વીગજી બેમગી કરે તે જગા આમીબ જન-વાન હજુ પમાયે ધજીજ પોતાની તમિયન અને હજગીની જોય આપે છે તેનું ચિત્ર અને ને મારાહના મજુમારમા ચિત્રસુએ તેજ તરુ આપણને અનેકવાર કોવાની લાતઅ ધાય છે આજ પ્રકલુ આપત ધમેજી પ્રમતકા વાચકાથી નેની જોય મગતી નથી તેવી મોજ મી કામગજીની જુદા કલમ આપણને તેમ્ની "સુવી મરીબ" મા આપે છે.

મી કામગજીની "આ રીડ હજારો આનજી" મા તેના નાજને વારમે મેજી આપવા પાછગ વજીમ બખીએડો ને મેજન કોડે તેજો બખાજ હવાત જો કે કેસીક વેગા કરાયા આપે છે, તોખજુ તેમા એક ગરીબ તવગા બને છે તારે કેડી રૂનિ વેરેએ અને આપરે તે જોને પાડે. કેરી

દિવસમાં આવેલે, તેનું આનુભૂતિ ચિત્ર મળેલું. એક
 બુઝારો તેના નેવાજ વડીના દાનપત્રથી બતાવેલ
 નવાળાઓની સાતતિ ઉપર ઘણા ઊંચા પેસાની ખાખી કેવી
 રીતે કરેલે, અને ખીલ હાથ ઉપર બતાવવાથી રિલ
 યુદ્ધના નેમિસનવાળાઓ ગરીબીમાં ગમડી પડવા છતાં
 પણ પોતે તે બુઝારને હગીરી ક્રોધે પામી પોતાની દોષવતને
 સરકારવાળા કરેલે તેનું અને આપણને ચક્રવર્તિત લેખા-
 સમા ચિત્ર આપેલું મળેલે

પોતાની વાંતા બખતી વેશ પાસીઓમાં ચર્ચાતા મુખ
 સચાલેનું વધુ મી કામચાલ વાળે સાથે જોડી દઈ તેમણે ઉપર
 અગત્યનું અમરકાક બખાણ કરતા નેમ કે આપણમાં
 ઊંચે જંગના મડમોને પતને આપી ફાગિનના તણાવાની
 અચીપ્ત દિશવારી બહુ વધી મઈ હતી તે વેળા તેઓએ
 પોતાની વાંતા “દેરાશ બાગ” મા આશા દિશવારી
 બાગ ઊઘાડે માતખડીની સખત ઝાગડણી કાઢી તેમની
 શુદ્ધી કેકાણે બાવવાની હિંમતવાન કેરોરા કીરી હતી
 આજ કાનની એક “મુદ્રેશી” જકેન, જોલ એગત
 —ધીરીન—પોતાના બતાવેલ જોલનજી કુમરતને
 કેટલા દુખી કરે છે તે વાચતા આપણા આગ મુદ્રાઓની
 એક અધૂરી નકલ કરનારની આ માન ઉપર આપણને
 અક્ષોમ ઉપર છે આખરે આ ગર્વી વગેરે પણ પોતાની
 આવી બેઠી ગમડી સીને પોતાના ધરમાથી ફા કમી
 પડે, પણ રોડે નીચીન લીધાઈ, હજુત ધઈ પછાપા
 પછી પોતાના અગમદ બેઠા માથ મળી જવાને કેસ
 કાગલાજા કરેલે તે વિષે વાચતા આપણે દિન જોમ મિ
 માન પોગળેલે એક મરદુણી સી અને તેની ઊઘાડથી
 બેઠેન એ મનેની અંકેકથી ઉઘાડે ચિત્તે “મીઠી મીઠી” મા
 રિખપદાર બાધામાં આપણે છે અચ્ચાને કેવી રીતે કેળ-
 વવા તે મી કામચાલની નવિસામાં જો જંગ જતાવ્યું છે
 તેમને બાક બધાવવાને બદલે અછી તાલીમ આપવાથી તેઓ
 આગળ આક્રમતા આપણને કેવું મુખ આપેલું—બચ
 પણુમાં તેમને ચીરવેલે, જુવાનીમાં તેમની આશા ધઈ
 પડેલે અને હવે પછાપણમાં તેમના આશા ધઈ પડેલે તે જો
 જંગ જતાવ્યું છે બચાનું મુખ તેજ બઈ મુખ છે એક
 માની દિશવારીઓ અને ફાગિનના અચીપ્ત, માળા બોટા
 મોહ—નાડી અને માની કેળવણીની આમીથી એક મગર
 થા કેવી રીતે બાગીને બુકે થાવેલે તે “દામરાના મા
 જતાવ્યું છે મોટા સાકાની આગમ અને હગમજોરી તેમની
 મગરનીની મકરકુડી તેમના આનદનના તોર અને જુવાનના
 મોથા દામરાની તેવલ હવેના ઝાડકણી કાઢેલે. આજના
 કેલધાક મુદ્રેશા “પાસી નિવાસીઓની સી તરફની
 બેરકારી, માખાવ તથા વડાઓ તરફની નાકુમળનીની તેવલ
 સખત અખર સે છે ફાકડી ફાગિનમાં બેરકારા ઉપર થોડા
 ફાગવના મોટાઓને તેવલ પિડાવે છે—એવી રીતે
 મેસારને વિગાડનારા સધળા મોળેને ઉબેડી નાખવાને તેવલ

હિંમતવાન કેરોરા કરેલે “ભીખા બરખાસો” મા આજની
 એક હુમલી અને મમતી, ઉઘાડગી અને ખચાંબું, માછી
 અને રોખીરી, ધર અને ચરકેલી સી પોતાના
 વડા પેસાટકા ખચી નાખેલે, અને વળી સામા તેને
 કેસમાં બુકેલે. તે રમણ અને ખાલુખાલુના વંશોથી
 ની મુમચકડીમાં મળાને ચક્ર ખચાડતી પડી છે, કે ને
 જોમજા તેમ જીવંદિને ખીનકુલ માક્ર આવડી
 નથી નામ આપણી નાજનીનોના તે નવા વડીની
 છે, કે ને વળે એકવાચ મુખી પામી સમાને
 ખચોખચાણના સંગે લગાડવાના બપમાં છે, આની
 એક સી પોતે કેવા ફૂલે શુભે અને પોતાના પતિને
 કેવી નાચરીની નામચરી તરફ ધમકી બધેલે તે અને આ
 લાકીથી ચિતારું છે આજના ને પામી બાકાઓ
 પોની બપકા મપકા કરી કરે તેમને મટે પોતાની
 વાંતાના નાચના શાહમાં મી કમગજ નીચના રામી
 મુકેલે—“એ બધા હુમળાને જો છે આજના જવાનામાં
 કુદરતના મોજ નહી માલુમોમાં ખરી કુદરતી માદાઈ જોવી
 હાથ તે મરકત બધા”

ને કે મી કામચાલ બધું કરી ઉઘેજ નેવેસાને આ
 ધારે પોતાની વાંતાઓ અચ્ચા, પણ તેમને પામી મ
 સાને લાલુ પડવાને અતિસથ મમાજ લેતા ને આખતો
 મુદ્રેજોનેજ અનુમતી લેવ અને પામીઓને તે બધ
 મમતી થાવ નહી તેને તેઓ ડોડી દઈ તેમની જગ્યાએ
 પાસી સસારના બધુલક સફાઓ પોતાના બાપા અનુભવ
 અને બાપીએ અવેરકાક ઉપરથી ઉબેરી પોતાની વાંતા
 ઓને ઓગ રીતે દિવાવતા હતા બધુલક થેળા વાચનારનું
 મન વાંતોની હોમમાં એકલું ચક્રપુર ખનનું કે તે પોતાના
 પાસી સસારનો ચિતાર નરદે જોવેલે કે માત્ર વાંચેલે તે
 પણ બધી જતો

મી કામચાલએ આપણા હવાકાના બધુલક રામી
 અને મથકે પોતાની રામદેરી પીઠીથી રમી તેમને આ
 જોલુખ ચિતાર આપણા મનમુખ જગુ કીરી કે લખના
 તરફ “લુલી મરીલ આ અમલદાર” દામરાના” મા
 થાણા, ભીખા બરખાસો” મા મરકત, મીઠી મીઠી મા
 વડાના અને મેસાના તથા છેલ્લી અધૂરી રેલો નેવેલે મા
 નામક વિજેનું સર્પું બધા આપણને મળી આવેલે

મી કામચાલની બાપા મટે તેને મે મત લેખન નહી
 તેવલ ક્રાઈ અધડી બાપા અખવામાં થા મુકેન ન
 મુત બોળો છુપાડવામાં દુરધારી સમજતા ન હતા તે
 ઓની મુખ ખુખી બાપાના માગ રામદેને થોમ જગ્યાએ
 બાપી તેમની ભેગી અખર કરવામાં સમાવડી હતી તે
 ઓના હુમરમ મગજરાકિત અનિરાધ ખીલેલી હતી
 અને તેથી તેઓ એક રામદે ચિત્રકાર ધઈ કાઢતા હતા
 તેવલની અવલોકનરમિત ખુલ તિલાણ હતી અને
 તેથી પોતાના મગજની નજરમાં ને ચિત્ર તેવલ ઉતારી
 લેતા તે તેવલ પછા કામચ ઉપર તેવીજ આ કાકીથી ઉતારી
 રાકતા તેઓએ લોકોની ગળગા દઃ બહેર મેળામાં તથા
 બહેર ખમીનું બધા કરવામાં એક વર્ણન દરોક લખનાર

descriptive writer—તારકી નામ ઝડપે. આજ તેમની ઉંચી ગર્જા જુદા જુદા મથોળાં બાન કરવામાં આવી રીતે બહાર પડતી તેમ જિનાન તેવલુ પોતાની વાર્તાના પાત્રોના (characters) બાન કરવામાં કાંઈ ગર્જા બતાવતા. આમ કરી પોતાના સ્ત્રી પાત્રોના બોલોને અંદોષ બને સાફ આપતા સ્ત્રીઓની કેમળતા, ખુબમુલતી, માદાઈ, બનાઈ, પદમય તથા મરચલુ તેઓ મનદર બતાવતા. મગુ કરતા જેમ તેવલુ ખુબીઓ ચિત્રણવાની મરળના ધગવના તેમ આમીઓને તોડી પાડી તેના મિદ મરવવા બતાવવામાં પણ તેઓ કુશલ હતા એજ એક કવિ નવાગની કુખ ખુબી છે તે મી કામગણ મોટો મનને ધગવના હતા તેવલુની નીજ ખુબી પોતાના ચિત્રોને મનસુરે પોતે રીતે બનાવ મુરી ખુબી પામરોક આકારમાં તેમની કાળો અને ઘોળી બા જુને એકમરો પોતાના સ્ત્રીઓ આપવામાં સમાઈ હતી એક કોડાસાકર એક રેખાવનો બસાવ ધાવ પોતાના કેમે ગમા પાડી છે તેમાં તેની ખુબી છે, પણ તે સાથે તેણે બીજી ખુબી એ ધગવની નેહાએ કે આ ધાવને બોમગ રસાયણ પ્રકારથી બીનરી તેને બોમગ ઉઘાડી બેનારની આખને તાકક પમાડની એજ જિમાન મીન કામગણ સમારે રી ચિત્રોને પોતાની પાસીક નજરના કેમેગમાં ઉપી અવતરકન રાજિતની મદદ આન ઉતારી ન લેતા પણ તેને પાકા કાગળ ઉપર તેથીજ ખુબીથી ખીનરી ઉતારતા ખીનવણીની આ બીજી ખુબીને કુ development નું નામ આપીને તેવલુ એક ચિત્રને પહેલા ફુક રાજોના મગુ કરી પછી તેને વધુ અને વધુ બીહીની તેને નેહના touches પોતાની કવિ પિછીથી આપી આપણા દિનને ખુશ કરે અને આખને તાકક આપે તેમ મગુ કરતા, અને આ બીનવણીમાં તેઓ મગોની ચુણી કરવામાં ગાય રાજોનાર ઉપચાય રજામાં બનાવ હતા આ તેમની હબની નક ન કરવાને ઘણીએ કેમોડા કીધી છે, પણ તેમાં તેઓ નિષ્ફળ નીડસ છે રેખાવમાં મી કા બગણના લખાણની હબ (style) ઘણીજ માદી અને મગેની લાગતી, પણ તે વાગવામાંજ તેની ખુબી અને મુ રકિપી લખાઈ આવતી એક ઉતારા ચિત્રોના પોતાની કવિ પીછી થાકીક વાગ કેમી ચિત્રને ઘેપતું કરી રાહે, તેમજ મી કામગણ કરતા તેવલુ વિચારોના લેખા નઈ તે મધે મુલવલુ પેદા કરતા નહીં પણ એકજ વિચાર બઈ તેવલુ તેને ખીનરી ખીનરી રેકે રીખીયમખાન આ કારમાં મગુ કરી મેવો એક મપલું આલેકુલ છવતું ચિત્ર આપણી મનમુખ ધમના એજ તેમની કવિ રાજિતને સાર તેઓ ચિત્રોનું બાન કરવામાં અમળા જેવી બાસ રાજિત બતાવતા તેમની બાબાની માદાઈ તેની સમીનતા, બરે મેમળતા, બતાવતી તેઓ બાસના એક ઉત્તમ કારીગર બરેક કવિ બિનામ હતા આ તેમની ખુબીને સ્વિકર તેમના રખાને અને ખામ કરી તેમની નેવેલા વાચકમાં અમારાગુ મમ મગે છે

પણ આમીમની વાત છે કે આવા મુલ લખાણની પ્રમથા જેવી થતી નેહાએ તેવી આપણા મુજગતી વાચકોમાં થઈ નથી અને પતા મી કામગણની વાતમાં નેહાએ વાચકે તેઓ તેમ પડ ન લખાણ છે તે આખને કેડાસાકર મમની નથી, પણ તે છતા આપણા સોડા તે ખરીદ કરી તેના

કરોને વાચની ઉત્તરજન આપવામાં બ. ૧૯૧૫ પછાત માત્રમ પડસા છે આને તો કુમા અને કમગ જેવા એમગ કખાણને લગતા કાંતા યેલોના અથવા કુખળાએ હામથી વાચવામાં આવે છે, અને બાહુતી લખનારઓ તે મગ મના માથા વખાણે છે આને સોડોના વાચલુ મમની 'તેર' એમને વિગડાએ કે તેઓ કહુ લખાણુ પમદ કરલું અને કવાથી દુર રહેલું તે મમજતા નથી આને લખાણની ખરી અમક તથા વિચારોની મુંદગતા બેપર કોઈ બાન આપતું નથી

મી કામગણ પોતે કહે છે તેમ "સારે નગસા માન પિ હાનગની લોકમાં રાજિન ઘણી કમગ છે—પોડાકી થી થી ચા યા કાઈ હેમવામાં બાગકા, કાઈ કંગાન મગડા, કાઈ થાડાક બારી બેલોના લેખા ને થાડીક બપકાસા રાખામલુ હોય એવે સધામલુ લોકો ખુબી થાય છે લખાણની અમક, રાખરમવાની પાસીક વિચારોની ઉઘાઈ, જેવી બાબા, કિકા અને ટેકાનું તિલોલપણુ લાઘુ પડતા બેસા એ મધલું તપાસવાની સાધારણુ ટોંકામાં રાજિત એકી એકલે પેમીના નાગમાં એ મમળી ખુબીઓ નહી છતા તે કોઈને લાગતી નહી હતી સધલ પસાર થતું હતું—વતમાન પગોની બાહુતી તારીકથી તે વધારે પમાર થતું હતું ('ભીચા બગભરિયા' સંદે ૧૫')

મી કામગણ એ બખરિ તેની વાર્તાઓ એ ઈલડ જેવા બપેના રેસામાં પ્રમદ કરવામાં આવી હો તે તે બેપર એકથી ટુકામ અને રોડાકી પડત કે તોના લખનાર સેહર વારમાં માત્રમ થવા વિના રહેત નહી પણ 'ભીચા બગભરિયા' કહે છે તેમ આને 'મુજગતી લખાણમાં કાઈ કાંદા કાંદાસવાના નથી' આપણી તરફ લખનારને બેવડો ઘમોડા ખમણ પડે છે એકે તો વખત થાકી મેહનત કરી રિલખરી ચોપડીઓ લખવી અને બીજી તેની છપામણી બધામણી પાછળ માદના પેમા થાકી ઘણીવાર તે પણ પાછા નહી જેવારણી વજીમા વેપલા કરેલા આમ ચોપડી ન અપવાતું ઘણુ કાઈ તેના પોતામાં માન ન હોવાનું નથી મી કામગણના બાગમાં તેમજ કદીની કહેવાય નહી તેમણે એક વાર્તા લખનાર તરફ આપણા રાહગમાં નામ કાંકય હતું અને એક અવકાશ મેનેનિમક તરીકેની તેમની ખુબી તેમના કુમરોના વર્તક કમન કરતા અને આને તેમના અકાગ કુમરો પણ બદલ કમન કરે છે પણ આપણા વાચક વર્ગ મુધરેના રેસા જેવા મોહોળા હોતા નથી વળી તે માથ તેઓ ચોપડી પણ હોતા નથી આપણા મુજગતી વાચકો એકે મારી ચોપડી નેહા તે આખને અને વાચકે તે કરતા વધુ વખાણુ છે પણ તે ખરીદવા પાછળ પેમા કાગી આપવામાં વધુ પછાત હોય છે એ બને તો કાઈ વામ ઊછીપાછીની લઈ તેઓ તે વાચકે, પણ નાગકના બેમગ બનાગમાં પાછળ પેમા વેરે છે આથી સારે બિચાગ લખનારને પોતાને શું ઉત્તરજન મગે? તેણે તો કમનુ રમદ છતા તેમ કરી વખત બચાવી ચોપડી લખી અને તે માથ માદના ગો રાઈદ કરી નાંવે તે પ્રમને બે આ મી પણ આપી બેલુ એ રાઈ આગના કુખળા યા કાંદાકી કિઆની વાગા યા ખુન અને દગા દકકાના દાવ પેમાન કુકા એ વાચકોમાં માથાથી પગને અઝણી બગવ તે બજા હો તે આજે કુકુલમાં તે ઘણીક

પાનુઓ વાચને, વાચકા માટે ખરીદ કરે અને તેની નજર રીતે તેના લખનારને નવાજતે પણ શી કામચાલ કાઢીએવા ન હતા કે પોતે વાચકવર્ગના એક ભાગના આવા હતા અડમને આપીને થાય, પછી તેને વેચણ અને તે વા નજર પર ને લાગતની તેણે સેવનખા પણ ઉપકાર કીધી નહી તેવું તે વાચક જૂનેા શોખ સુધારી તેને પોતાની ઉંમર પકતીએ લાવવાના નિયમ કીધા હતા અને નહી કે પોતે તેમની પકતીએ ભેટવી પડય પોતાનું મોહક ભેટા મારે તેમના પડી એના રોગને નવાજ કર્મ તેઓ મારે તેનું તેમને પિરમતા—પડી એથી ગમે તેવા ચેપ તેમની નીતિ અને તેમના આચાર નિયમને લાગુ પડે શી કામચાલ ને પોતાના વિચારના બોજે લોકોને ગણ મળી મીઠું પીરમને તે તેણે થોડા વખતના સેવાદાર બની એમનું માનું પણ તેણે તે ગણીલાભાજ સેવતી હતા, અને મરીબ રહેવામા મરીબ સેવાવામા કંઈ પણ શરમાતા ન હતા “શી નફક ફખરી” એમ પોમખા હજગત મહમદ ધણી વેળા ઉકામખાઈ જણાવતે, તેને અર્થ એટલે કે “ગરીબાઈએ એ મારી મગરૂરી છે” તેમ માફક આપણા આ વિદ્વાન જાહેર લખનાર મરીબાઈમાજ અમીરી અને હમીરીમાજ સુનવાની માનતા ધણી દાખ લામા મરીબાજ અમા પુદાના આગ છે, (મી કામચાલ ને પોતાના જોનામા કુંતે છે) “મરીબાજ અમા કુરુનમા અમીરી” (Maurice's problem) છે, માટે તેમને તેઓએ પોતાની વાર્તામા હમીરા વખાણ્યા છે, ચોડા લોકોની ફાડાઓ ફીરવારીઓ અને અર્થાધુણ્ય વિચારેને જોવાડા પાડી તેને વખોડવામા મી કામચાલ એ કું આગે ગમ્ય નથી, અને તેમની વાર્તામાજના દરેક પ્રમતકમા મરીબાજે આઠી મરીબાજા અમા લખનારઓને પ્રભુસનપુષ્પ ધરી તેમની સાથે, તેમની બધાઈ તથા તેમના મનુરૂચીને વખાણ્યા છે, ચોડા લોકો કેવા કુર્કમ કરેલ, તે હતા તેમને વાક મર્વ કોઈ શંક કે, ભારે મરીબાજે કેવા સર્વે હાડમાર કરેલ, જગતીમા અપાવેલ તથા હીણેલ, પણ આખે મરીબાજ દીરી નિકળેલ તથા ફાવેલ અને માત બની કગાવિતવાના ગામમા આવી પડેલ, તે તેણે પોતાની અનેક વાર્તામા જુદા જુદા આકરમા અછી શક્તિથી ખતાવી આપ્ય છે

મી કામચાલની ડેરી પ્રગટ થયતી વાર્તા “ભીખા બરખરિશા” તથા તેની સાથે સમય ધરાવતી તેની આગમજની “દારાસાન”ની વર્તન જુઓએ એ અને વાર્તામા જે દેખાડ્યું છે, તેને બાધર્થ્ય શું છે? ઘરાસાન કુર્કમ મરીબાઈમા આવવા છતા ધરના વડાઓની ઉમી તાલીમ અને તરબિતને લીધે મુશી અને મતોષી નિવડી આખરે માન મરતવેના પામેલ તારે માતખર મહેર-ગુમાવ કુર્કમ પોતાના અર્થાધુણ્ય પોતાની વેકાબરી, તરે કોમક, તથા આવાખના એકા લાડને લીધે લોકની હામીમા આવેલે અને આખરે કમ્પાનીયતવા સખોલે એમ માતખર કુર્કમના ને જવા થા ભીખા પોતે માતાના લાડથી મિગડી ગયા હતા અને ચોરી કરવાને પણ લજવાયા નહોતે તે આ ખરે દૂર દેશી રા મગકત જઈ મારી ડોષવા ઉમ્મકી તથા ધણુ ધણુ ઉપચાર પછીજ મુકેલે અને પછીજ તેના કુષધ રહે ના ઉપમ થયેા પાછા બહાર પ્રગડી નિકળેલે

મી કામચાલની નેવેલોની મુખ્ય ખુબીઓ ધરની તાલીમ કેમ આપવી તે શિખવેલે, સાદાઈ અને કુરકમચી કુર્કમના કેટલા ફાવેલ થાય છે, સ્ત્રી કેળવણી અને ધરમા-ગની તાલીમથી માગ થયેા કેવા બહાર આવેલે, તે વિખવે છે તેથી જાણવું મની માથાઈની ગરૂરી, ઘણુ ખચાલુંપણ તથા ઠાળી ફિરવારી અને તે માથ ધરની કેળવણીની ખમી, જમ્યાઓને સારી તરબિત તથા તાલીમની ગેરહાજરીના તથા તેમને લાડ તડવવામા ગેરફાવલ તેમની નાવેલામા જલે જમ્બ બેઠામા આવેલે, મી કામચાલની “દીની ડહી” તોજ લખનાર વધણુ આ બિચારીનું કુર્કમ આક્રમીથી મરીબાઈમા આવેલે, તે કુર્કમના ધરમા દીની નેવી એક કેળવણી, શ્યાણી બહેન કેવા અજવાળા પડેલે તે મનને તારક ખમાડવારી બાધામા વર્ણવેલુંલે

મી કામચાલની વાર્તાની કાઠાણી ચિત આકર્ષિત તેની એવાસત અસરકારક અને ઘરનાત દિલખબીર છે તેમની વાર્તાના સાર એ કે કુર્કા અને ધણી મોખકારક છે તે પણ તેમના પોતાના માનમા કુંતે તેા “તેની રમના કર્તાને એક કવિ બેબેલા અને કવિ ન કમખને કળાવત લખનાર દેખાડી આપતી હતી, અને ક્રિતેજ નહી પણ નામકારી, વિખ્યાતી, સર્વક શાલગારી એ નેમ વાર્તાનું તેમજ તેના કવિ કર્તાનું ચેતક હતું” તેમની વાર્તાને તેમની આખરને કર્તાની લખી ડોચે અહાણેલે તેમની વાર્તાનું વજ ધણુ અર એક સાધી, શ્યાણી, ધરગમ્ય સોની કાઠાણી ઉપરજ વખત હતું. આ નેવેલોમા એનું ભાડુ છે કે નેઓ તે હાથમા ધરે તેઓ મધ્યક કામકાજ મુકી વાચકા પડી જાય છે, અને તે વાચી પૂરી કરવા પછી તે વાર્તા સાધારણ કંઈથી વજ લાખી હોવા છતા તે હજુ વજ લાખી નેવેલો તેઓના દિનમા ઉમેદ બેગરેશવલે તેમની બાધા તે કાઈ ચોપડીમા વપરાતી બાધા નથી તે લેા ધરમા વપરાતી અને બોલાતી ખરી ખુબીબરી કુદારી બાધા કે ને આપણુ માના કુષ સાથેજ મેળવે છીએ અને તેથીજ તે મર્વક વજ મીકાસવાની હોય છે, અખતા તેણુ કેટલીક વેળા અંતરિયાજીને ઉપર ભેટવી પડેલે આખી મહમગત હોમીના મળવું કારણ ને પેલીની કેરી કનખનું થયું છે, તેમા બેવામા આવેલે વળી એક બાળત જુદી જુદી હમે રમથી લખી વાચનાગના મા ઉપર તે નિર્ણે બેડા છાપ મારવાની તેણુ જીમા પ્રકા મી શક્તિ ધરાવતા હતા લખવા તરફ તેમનું ખુબમુર લીનું આ કુર્કમ માન જુઓએ — તે એક સાહામણી સોના મગવિ સાહામગવિ ના હવી એજા સેવા દેતા હતા તેમજ તેની ધર પછીમાજીની દેખાવ હતો તેણુ તે ખુબમુરતોજા જગી નિકળેા હતા તેના ગોલા ની ચેહગા ઉપરને કુરકમી રવાસ તાલ્કે ને તનદેગન હતા અને તેની અતકી આખોમા તેની ઉપર કમા વધારે વાલાકી પ્રકા શતી હતી કે ને ઉપર જીમિ વચ કરતા વધારે નહી હતી તેને ધાધમખ એવેલા ગાણુદાર ધોરતા હતા કે તેને કુદરતમા સોનીએ ગોત્રી બનાવીને તેની મુંદરતામા ઉમેડી કરીના તેની જાણ કે કમી જરૂર નહી હાય (ભીખા બરખરિશા પા ૧૧૦ ચુ)

મી કાળગણ ગરીબ હતા, અને ગરીબાઈ/માન આ બહાનથી યુદ્ધ પામ્યાં છે. પણ તેમના નોવેલામાં જે ખરી સાત ને સ્ત્રી મુકી ગયા છે તેજ તેમના કુટુંબ મોટે સ્ત્રી કિમી બાળને સ્ત્રી પારી મિત્ર સ છે તેની વિદ્યાન તથા તેના અપ આગળ વધેને સ્ત્રી ઉપર રહે છે તેજ તેમનું અનનાથી પુ વાહલુ છે કે તેની "ભીષા બાળગિરિ" મા હોમીની મુકી વાર ભેગ છે તેવલુના પાતાનાજ ભેગો સેન કેમ્પર માથ વાપડેતો હજ તે વાહલુ હમણાજ ચોદીમા આપ્યું છે પણ માતની આકલ્પી થયાને વાર છે

મી કાળગણ સ્ત્રી પેતે "ભીષા બાળગિરિ" મા હોમીની "મીડી મીડી" વિષે ટીકા કીડી છે તે સ્ત્રીમની મન મેને લેને સ્ત્રીમની રીતે લાચ પડે છે તેવલુ કહે છે તેમ 'તેના પોતા બે મકાન વાચતા કોઈ કંઈ રાકે કે સ્ત્રી બખાલુ કવિ બખાનારથીજ બની રાકે હોમીની આ મીડી રચના સ્ત્રીસી તે બાપના રસા નકારમા બપુર હતી કે તે ઝીકુા હરેરે ધોસીધીમ ધાપેડી છતાં તમે વાચતા કરગે નહી અને સ્ત્રીકવા હાથમાં પકડી તે તે મુકી કીધા વિના પાછી મુકે નહી (પા ૨૫૨)

"ભીષા બાળગિરિ" મા હોમીના મોતની ગમગીનીબરી કાદાણી વાચતા મી કાળગણની પોતાની મહાનતની કેળી ધકીર્યા વાદ આવે છે. મી કાળગણ સ્ત્રી પોતાની છત્રી અરધી મડી મુકી મેહનત અને જાનજમાં ધસી પીસી નાખી અને આખરે પેતે કેવળ ધાકી જવાથીજ યુદ્ધ પામ્યા અને આ કુખાની ધાક પછી જરૂરની આમાસિસ લેવા સિધાસા છે સ્ત્રી બાળની જે અમમચેતી હોમીના સાદા અને થડા દાસ્તાનમાં મોડે છે તે તેમને પોતાને સ્ત્રી તો માની રીતે લાચ પડે છે કે ભણે મી કાળગણ સ્ત્રી પોતાનું મોત કેવી રીતે ઉપજરો તે ચેતી રાખ્યું હતું તેવલુ તે મને પેતે હોમીની ઉંઘ મોટે ભણે તપસ કરવા હેમ તેમ પોતાના હેતવના બચ્ચાસિને સંધારે આવે છે જે વાચતા ગમ મીનીના અચ્છા કેણુ અકાલી રાકે!—

"બાવા, મારી ડાહી ધણી ધાકી ગઈ છે, સ્ત્રીને કું સુનાડવા લઈ જઈ છે, તમે મડાડ ના કરતા હો! નહી તો કે મારી ડાહીને જીવ નહી આવશે"

'પણ વાર જરૂ બાવાનેની જીવ આવતી હોય તો?

"તારે તમેની પોરી ભણે, બાવા મારી ડાહી મડબડ નહી કરો ને તમેને પેઠવા દેરો"

"પણ તે જીવને વાર છે, ઈકરી ને બ્યારે તે જીવ આવશે તારે બાવા પાછા નહી જમરો

"ડાહીની મડબડ નહી. પણ શુ મારી મડબડથીની નહી જમરો?"

"કદી નહી, અહીં તો કું કદી નથી જમવાના

' મારી ચોપડીની વાતમા લખે છે કે ખરીકી માહ જતી ઉંઘી ગઈ અને પછી કદી નહી જતી, ભાગે જેને પરી સ્ત્રી આપીને તેને હાથ લગાડવા ત્યારે તેનો છત્ર મેહ રતમા ઉડી ગયા'

હોમી આ નિર્ણય બચ્ચાની નિર્ણયિત વાદ ઉપર મુક મોડે તેનું હેડ અદરથી મુલુનું હતું ભાગે નાની જરૂ પોતાની ડાહીના બોળાવેલા લેખારા ઠીક કરતી હતી

"ઈકરી જરૂનું તેને સ્ત્રી વાત મુકે તે માળગરી ને વાદ રાખેને? લખે બાવા સ્ત્રી લખી મુસાફરી સ્ત્રી ભય તે માળગણની પામે સ્ત્રીની નુકા મડી ભય ત્યારે મખાનને ઈકરી, માળગણની માળગણે આમળાદેહને, તેવલુને માળ ઉચ્છરી સેને તે જાણે કુખવતી ના, તેવલુ તારે લીધે કુખી ધાપ સ્ત્રીમ કરતી ના, તેજાને માહને ને માન આવેને, તારી તરફથીજ નહી પણ મારી જતીથી બમણી માહને"

'લાખી મુસાફરી? સ્ત્રીસી બધી લાખી?"

"હા ઈકરી, ધણી લાખી"

"ને તે મુસાફરીથી પાછા ક્યારે આવનાનું?"

"કદી નહી તે મુસાફરી સ્ત્રી છે કે ત્યા ગયા પાછા આવે નહી"

જરૂ વાપવા બોળામાથી ઉઠી ધઈ તે વધારે માદી અચ મગીના સમકાસવાળી આપેલા માથ પોતાના બાપને ઉદાસ ચેહરો ઈકરી જોડા લાગી

પણ બાવ છ, જે મરી ભય તે પાછા નહી આવે'

"ને વારે મરી ગયા તે શુ?"

'પણ સ્ત્રીને લાખી મુસાફરી સ્ત્રી ભય તે મરી જમલ્લ'

"હા ને કુખી કદાચ તેમ જાડું તો?

'સ્ત્રી બાવા! બાવા તમે મરી ના જતા' માદી જરૂ મડી પડી તે મુલવા લાખી હોમી સ્ત્રી તેને પાછી પોતાના બોળામા માપીને મુખી સ્ત્રી લીધી

"જરૂ, સ્ત્રીમ મરવા માટે પીહીછયે નહી બધાને મરવાનું મને મડું તો પડરોજ"

"તારે પછી મારી સખાળ કોણુ લેશે? મારી સાથ કોણુ રહેશે?"

'બોદાવજ બોદાવજ આવજી માથે ભેપ તે પીનનું શુ કામ? તે માહેજ વુને ચાહરો તારી માકી કરો વુને રહેતો બનાવરો તારે પેણુ કરી સ્ત્રીસી બસ બીજુ કામ નહી જોડે વુ બોદાને ચાહરો તો તે આવજ સવને બાપ પોતાના પીન બચ્ચાસિને મોઢે તેમ વુનેની પો વાના બચ્ચા સગાન ચાહરો ને તે મોડા સવના બાપ આ ગળ બીજ બાપ શુ કરવા જોડે?

“ને માવજીનું મું ધરો બાપા” મને, માવજીને બધાને
 ડોડીને, તમાને જવાબ મળે?”

આ રીતે સોઠા મનાતો હોખીની હિંમત આ મવાન
 ઉપદ્રાહી આધી તેનાથી બોતાનું નહીં. તેની દીકરી ધીમા
 કરમે ચાલી ઘડી ત્યાં એક લાખા કમ્પાઈનર તેને આ
 મનાનો જવાબ દીધો. તેના માતા આશુથી બોળાયા આ
 બાપે જવાબ આપતા તમાથી તમા પોતાનું બચ્ચુ મોપ્યું
 (“ભીખો બગલગિયો” મધિ ૪૦૧ ૨)

મી કામરાજીએ પાઠશાળામાં મળેલા બેઠકેનું વાળુ
 શબ્દો વાપરવા તેનો કોઈકાંએ એકમતથી ગોઠવેલો નથી
 તેવું જોઈને દાખત કોષના સુધાગથી તેણે પરાધાત્મ્ય એક
 અડાની દીકરે આ બાલક કામરાજીની ધીમા વાપરે તે
 બતાવવા કું “બેઠકેનું વાળુ વાણુ ને પ્રકરણ (૩૦ પુ.)
 “ભીખો બગલગિયો મા તેને આપ્યું તેની અને કું તપાસ
 લઈને આ પ્રકરણમાં કામરાજીની બાધીની અમોઘ કા
 શિનની કિશોરીની અકાલત ઉપર વાંતોના નાચક મુળ
 હેમન કહે, આજના જવાનોનું પોતાની બાધી આગળ
 માનું નથી તેનો તે બાધી કહે, માગ લોડી પડી
 આ આપવા પાછળ હિંમતની નકન કરી ને પેમા વેરે
 તે સાથે બેઠકેના બગલગિયો “અમી કાશિન”ના પેમાકે ને
 તે “દેહીયા કાશિન નું નામ આપે” અને નેમા મનાહ-
 બની હા થાય તે તે સામે દીકા કરી ભીખો કહે,

મારી મા બેઠકેનાની માણકે પાઈ કાશિનની કિશો
 રીમા સવધી વધારે કમેથી હલી આરી મા નની નની કાશિનો
 કાહાડી ને બાળકોને તે પ્રમણે આનતા પછુ તેમાની
 હા હલી આ મામા વાણુ આ બેઠકેનું વાળુ
 નહીં હવું

આ ઉપરથી ત્યારે જણાય છે કે મી કામરાજી આ
 સુધારાને નહીં પણ સુધારાને પવિત્ર નામ નેમા સુવારાની
 કામા બાહારની નકન કરી સુધાગલાગ્યામા અપવા
 મોએ નેમા તેહકાઈ, હિંસા અને આવાપણની હા
 આગળી જોઈને સુધાગલાગ્યામા કુચે તેમની હાલ
 તને તેવજ બેઠકેના વાળની ઉપમા આપે છે એ
 આંકે વાળુ ને બિગડી ગયું અને તેની કમાન છટકી ગઈ
 તે બસ વા ચાલ કરી ગાયની હા કું પાલી બપે તેજ
 મિગાસે આ “કાલી કિશોરીનો અબજી આંસો આ
 “કાશિનના અપવારો” જોઈને સુધાગની નકલ કરી આંક
 કમાન ખસેના “વાલ્ડ માફક બેઠકેની લાગે

સાચા સુધારાને અપજામા લાવના આ સુધારાને
 રામાવનાર “કેતકે તેવજ નામક કહે તે
 આંકે માહજને પાકેક ચોપકીને ગોર કાવા સાથ
 હાથન ગોરા બનાવવા “ગેરક આપે તેમને તેવજ

“બેઠકેનું વાળુ” કહે એક રામ્બે ઉપના પ્રક
 મુને કહે એ મળેલા તેમની વાંતોના નાચક બોલે છે તે
 જુઓ —

‘કું આંકેનું વાળુ કે મારી મા અને બેઠકેના માગ
 ચાણના બેઠકેના આ ગેરકે પેહસના પેના કાહે નહીં તે
 માઈ આ બેઠકેનું વાળુ અબજામા હવેક ને અબજામા
 મરી જાય જોઈને માગ ચાણા મામથી બોલે આ બેઠકેના
 વાળની પનાહ મને

ને અગ સુધાગની મી કામરાજી તથા તેમના મળતા
 વિરોધાંકે બનામજી કીકે તે કાઈ આદો નહીં હતા
 આદો બોલે, કાલે તકલીદી અને કુનરમદ હતા ખરે
 મુલો તે કુનરની માદામા મળેલો અમીની આમમા
 પ્રમી નિકળે નકા, મળીન થર અને મળાને સુધારી
 બેઠકેના બનાવનાર બહાલ મપ મપજ, સપતિ અને
 મળતિમા મળાવે છે

મી કામરાજીએ મળત બોલતા ના અધિપતિ તરફ
 ૪૦૦૦૦૦ ને કીમતે દિલપતી લખાણે કીધા છે તે બોગ
 નેમા ને કુશપેરની કાશિનોમા પંડેલા દેવાથી કદાચ તે
 વળત જતા બુલકે જોઈ આંકે સ્વતંત્ર હિંમતના મના
 રમુવકાની તથા આંકે ઉપજોઈ બેઠકે પ્રથમ તરફ તેમની
 વળતવળતની માણુ ખતોલી લડેલા કદાચ હવે પછીનો
 બેકર જમાનો વિસારી બેઠકે પણ—પણ તેમની આ
 દિન બહેનાવનારી બોધ આપનારી મિત્ર આકાશિ બેનારી
 મુલર વાંતોમા સેકેલા વધ સુધી બુનાવાની નથી આ આંકે
 સુજાલી બાધ હવેલી રહેરી આ આંકે સુજાલી સારા લખા
 લેના આપણે સોખ માણુ રહેરી ત્યા આંકે આ અમલકારક
 વાંતોમા મી કામરાજીના આ આપણુ હજમમા હવનું
 અને બગલગિયો આંકે કીકાક નથી તેમની આ અબજા
 વાંતોમા તેમની આગામીના સ્વબો છે. આગામીના ખીબ
 સ્વબોનો આગામીના બાવનાઓનો અને આગામીના બાધ
 કાશિનો હવે પછી વળતના મારા દેહન મારા ધઈ પડે પણ
 આ તેમના જીવતા મારતા, અને વાત કરતા રમુજ અને
 માનક આપતા લેમા તે બે ઉપર કેલુ તેમ આ આંકે
 સુજાલી બાધ હરની બોગવે ત્યા આંકે આંકે આંકે મારા

એક કામરાજી હાંકે કે મી કામરાજી માટે કશી પણ
 આ કું વાની બોડી આગામી બળવવાની કુમતિ થા મીતિની
 બેર નથી તેણે પોતે પોતાને હાથે આ આગામીનું
 બાધકામ કરી મળે તેઓએ તેના આંકે આંકે મળેલો,
 આંકે આંકે હાલે બલકે આંકે આંકે પથરા પોતાની દેવાનો
 પોતાને હાથે મળેલો, અને તે બલિયાના જમાનામા તેના
 કાશિનો માટે હેમા આંકે પેકમળો બોલે રહેરી આ
 સિલ્કા ખીબ પાકા હાથનું સંધન આંકે બાલુ

વધુન જરાની ઓટ પડતું નહિ. વયસાડ કસ્યે કે પ્રણા
રોહર, પત્નીની બંગલા કે અંદરની બેઠા, તેઓ આખા
રજી કંઈકે કેટલીક વખત તેઓ ધણીક બારીક બાબતપર
અજબ ધ્યાન આપતા જણાય છે. દાખલા તરીકે “મોહ-
વામની ખાલી” ના પ્રથમ પ્રકરણમાં વાતોની નાવિકાને મી-
કાબરાજી એન્ડિન્સ્ટન સંકળના કોટના ખાતમાથી ભાકિયા
વાડની બાજીવાળાની દુકાને લઈ જાય છે, તો કેટલા
વખત તેને ચાવતા થાય તે ખત તેઓ જણાવે છે અને
બાજીવાળી દુકાનનું તથા ન પણ એવું સ્મરક છે અને તેથી
મામા એવું પાણી છુટકે કે જણે હમણા એ દુકાને જઈ રો
બાજીવાળી આજી આજી

મવાદ બખવાની સપૂણે રાજી (History of Dia-
logue) કાબરાજી અને ડિકન્સ એકસરખી ધરાવતા જણા-
ય છે સવાદ તો મધ્ય લખે, પણ તે બરાબર તો થોડાજ
બધે સવાદનું બખાણુ એવું હોય કે રોકે થીજ આપણને
કુદરતી અને બધાજેસરી લાગે એવી કુદરતી રાજીની છુટે
હાથની નવાજેરા આ અને સખકોપર ચયથી હતી

બનેને નાટકનો શોખ હતો અને બનેએ નાટક મડગી-
ઓ ઉભી કરવામા ઉઘડમદ બાગ લીધા હતા બનેએ
નાટક તજાની ચટતી હાથત કરવાને બનતું કીધું હતું
એટલું પણ કે ડિકન્સ જેને કાંઈ આમ નાટકો બખ્યા ન
હતા અને સખકો રવતર આ નવાર હતા અને બને રાસમા
રાસમીને રાજી જવાને લલચાતા નહિ ડિકન્સ અમેરિ-
કાની મુલાકાત લઈ આવ્યા, અમેરિકાનોની મેરેમાનવારી
આવી આવ્યા, છતાં અમેરિકાના લોકોની આમીપર તેણે
સ્વતંત્રપણે મુલહેમત ચલાવી હતી એવીજ રીતે મી-
કાબરાજી “તાડ ને બડ” બખતા અને પ્રજાલાઈ કે બહાર
સેવા ખાતર મને એવા દોરતને દુશ્મન કરવાને ડરતા નહિ

અવલોકન કરવાની રાજીત બનેમા અજબ હતી બને
મને એવી નજીવી સીજનું બજાત ઝમકદાર બાધામાં કરી
રાકતા ડિકન્સના “માન” ના તખલુસવાળા લખાણો
(Sketches) જુએ અને તે વાચી રહ્યા પછી મી કાબરા-
જીએ “રાતર ગોઠતાર” મા લખેલા તેમની અનેક મુલાકા-
તોના અનેક આમ એહવાલ વાચે તો કાંઈ અજબ સર-
ખામણી મહાન પડશે “તાજીતની મજલિસ” કે “રિવા

ગીનો મહિમા,” “સિંધના મધકના પાણીના ઝરા” યા તો
“બાપના નાનું ચંદુલખાનું” અને અને એવી અનેક બા-
બતો ઉપર મી કાબરાજીનું ઝમકદાર લખાણુ તેમની અવ-
લોકન રાજીતના ખિયાલ આપણને આપે છે બનેને રોહ
રોહ મહિમા જોવાનો જખરો શોખ હતો અને બને રોહરતા
અનેક જાગોમા ખો ચાલતા કલાકો સુધી ફરવામા જોજ
માનતા હતા

બનેને જીવણનો ધિકાર હતો, બને પેસાને કરી નમતા
નહિ, બને “હબમ” ને પડકી પાડતા અને તેની ટેકડી
કરતા “ઝરીખીના ધંધેમા અને પેમાના પછાડા” ના નોંધ
ખિયાલ મી કાબરાજીની એક વાતોમાથી મળે છે તેવોજ
કાંઈ સાર ડિકન્સની Nicholas Nickleby કે David
Copperfield નામની વાતોઓમાથી નિકળશે

જેમ ડિકન્સની વાતો Evidences Dood તેના મજલુથી
અપુરી રહી, તેમ તેઓના મજલુ વેળા “ઝરી મોધ” મા
માનની” મી કાબરાજીની “સોની રોહની મુનાઈ” અપુરી
પડી છે, અને જે પેમાના જોડા મી કાબરાજી અરખર
ચક પડ્યા હતા, તેજ રોમે ડિકન્સ પણ મુએ હતો, અને
બનેએ હા આહેર જેજી ધસવાથી કુદરતે લાગુ પાડેલા
વાપરવેરા બરખઈ કરી આપ્યા હતા

આ બને સખકો વચેની મારી સરખામણી અહીં
પુરી થાય છે માત્ર એકજ બાબતમા બને વચે ફર્ક
હતો ડિકન્સ જામરાણી હતો, કે તેના પુસ્તકોનું જખર
વેચાણુ થતું અને તે હબને થોડા કમાઈ, વાકી બગલા
સખી દેરા દેરાવર ફરી વચે હતો જુજરાની સાહિત્યના
કમબાચ કે મી કાબરાજી જેવાના લખાણુની પણ પૂરતી
ફરસાનથી નથી લઈ સખકને ધધો તેઓએ એક “જુ-
ખરી” ધધો જણાવતા, જ્યારે ડિકન્સના એ બાબતના
વિચાર જુજાજ હશે ડિકન્સ પેસાને ગાડીધેડે ફરે છે હતા
એક વાર મી કાબરાજીએ લાગણી સાથ જણાવ્યું હતું તેમ
તેઓના જામમા એટલું પણ મુખ્ય નહિ, કે જેવા મુખની
એક સામા સખક તરીકે તેમને દરકા પણ ન હતી

* આ વાતોને પાછલથી પાછી ચાલુ કરવામા આવી
શે

મી. કાબરાજનો નાટક તખ્તા સાથનો સંબંધ,

એક નાના ખેલાડીની નજરે.

લખનાર—મી. રામજી ગુસ્તાદજી દલાલ

મહુમ નામકીન નર રોડ કેજીસ્ટ્રાર નવરોજજી કાબરાજની નાટકને લગતી કાલક્રિદાથી આપણી નાટકની દેશી આત્મ કથા અલગથી છે ? તેમની નાટકને લગતી જીવંતી ॥ કુલે બનનારા વિખનારીને લખતા તે એક પુરાણ બગલ જલુ આ રોકાણે તે પાના ઘોડાક બનવો—અગ્રજ કરી ખીજી મંડળોમ્મી સાથના તેમના સુખની વાત પડતી મુકી, મૂડી મડળોમ્મી સાથના તેમના મલો લોમો સુખ અને તેના બને ના કેટલાક મુખ્ય બનનેનેજ વિખતાવાની માટી મકમલ છે.

પણ તે પહેલાં મારે જણાવું એકએક કે જે ગદ્યરચના આસાધાલ મજલસાની, બાહ્યથી, માથવા, રવતવતા, અને બારે બન રોડ તે ગદ્ય ઉપર કુદગતની પ્રત્યક્ષતા કે નહીં હોય ? કુદગત તેને રીક માહરામ આગળ પાડી ફોલમ, અને માહન પ્રદ્ય કે નહીં બનાવે મારા માનવેન મિત રોડ કાબરાજના બાબના તમજ બનું છે એટલીમાં હમી રોડ વધે માણુ થઈ કે કાંઈ અકારના કીકે બેરોડો જમાનો એક, એક નામકીન વાલમગમ મુડીનું માન મેગરી તેમની જલસીયા જમાલ માયલ બનન થઈ છે.

અગર જણાવે પછી હવે આપણે એ જોના રોડ આગળ નાટકના જમાનને વાર કરીએ મારી બલુ કે માણે તે જમાનો ૧૮૯૧-૯૨ ના મ નવી આમપાસના હોય તે જમાના એવલુ "નમિ ના એક અધિપતિ હતા આજની પો, તે જમાનાના નાટક કર્તવ્યો પોતાના નાટકો માટે લખણ કોવતને અધિપતિએની ખુશામત કરવાને પાછળ નહીં હતા તે વેળા મારી એક નાટક મડળી મારે એ એવલુની મુનાકા લઈ આથમ આપવાની અગર કીરી જલુ મારી અલગની વચ્ચે મગથી વાની ઉપગયા આ એક અધિપતિએ તો મને રાખામગુ રોડ મારી ! એક નાટક કપની મનાવવાને મારી ઉપર નાની જણાવી મારી લાપકાત એ રોડ ના પાડી અને આજની પેઠથી ઉભી થઈ પામી નાટક મડળીમાજ પોડો એકાદ કામ કરવાની સલાહ આપી. મારી અને એવલુની પેઠથી મિત્રાવ્યવી અહીંથી થઈ થઈ

આ અગર મુનાકાત પછી એ રોડ "સરવ મેકનાર" મા એકાદ, અને મારી "જોડલકેન આપેલિઅસ કલન" ના અને રીકા નમરવાનજી રોગગજી આપએન-આર અને ઘણાઈ મડળીની આપેલ કુલમીયા થલુ નાટકો એકાદે જોના અને તે ઉપર ભરેલ વારંવાર અપન રીકા કરના, જલુ મારી વારંવારની આનથી મુલાકાતના "એકાદ" ના નાના એકાદ અમને એકએક થઈ કિમતી મુનાકા કીરી.

જલુ ખુદ નાટકની જીવંતીમાં એ મારા ઉપરમલ મીને બાજ સવાની જે રોડ આન કીરી તે જમાનો કયો હોય ? તે ૧૮૯૭ નો જમાનો હોય તે વેળા કસરરાખા સ્થાપક મડળી નાણાની જોડામાં એકાદી હતા રોડ કાબરાજ આ મડળીના એક અગ્રવાન સમામલ હતા તેવલુ એ નાણાની ખુદ પૂરી પાડવા કોઈ નાટક કુલમીની મલ સવાનો રસત કીરી અને તે મારે મારા ઉપર પ્રમબના ઉનારી મને આમજલુ રોડાનું માન આપું મારી બધ પરી રી મડળીના કુલે એ નાડીએ અને નાટકને લગતા કુલે અમલાનની માથળી કીરી કેટલીક સરને રસત થઈ કે મળુ પાંચેડી જુડી જુડી નાટક મડળીએના આગેવાન એ નાડીએની એક મડ ૧ ઉભી કરવી અને તેના નાટકોની કુલે આપક કમનરાખાના કુલમાં આપવી નાટક મડ ૧ માંડુ થઈ, "કોપેડી આપ એકમ" ઉપર એ એકલુ લખેલો એક "રીકમન" મા મુકિ એવલુ જમાના પ્રમાણે તાલીમ આપી તે મારે કસર રાખાવાળા રીકાએ પોડી રકમની રીકા આપવી "રાત જોડતા" પહે તેની ઉકેલગી કીરી, અને નાટક હોતેહમને સાથે પાર પડે કુલે કાબા કમનરાખાની રીકાની રવાની કીરી મડળીનું કામ હવે પ્રારં થઈ

પણ આ એકાદ કીરીએ આગેવાન એ નાડીએનું હવે મું કમળુ તમને લીખમગ તો નહીં રોડ એકાદ કાબરાજને કાવમા નમ પડે એક સારી પામી નાટક મડળીની અગર અરેખર ખુ હતા તે ખુ પૂરી પાડવાને હવે અનુ આગે વાન બાજ લવા માડેડો તે માથે વડી એક નવરા અગર તમામ મડળીને માડુ કર ના એકએક અમને મુનાકા કીરી તે વેળાના માણુ વેળા પ્રમાણે બધાને એ નાડીએ એકાદી રોડ કામ કરના રોડો રા માટે હવે માડુ મુખ રોડ એકલુ મુખના કરી કે અમરામથી જલુ બર જલુ મડળીના મલેક થઈ અને બાજાએને પમારાર એ નાડી એક કરના આ અગર એકે પાછળથી થઈ હોતે ન-બની તે જલુ તે રોડ કામને અમને તો બારે અતા પેડા થઈ એવલુની હિમત અને કાવતની મુજબતથી આપરે અમે તે માથે લીખુ મડળીન સમલ કાંતુનોની મથાકુટ ખુ પગલ થઈ, એકલુ નહીં જલુ એવલુ તો એક નડુ પગલ બરડી મડળી અને તેના કામને આપરેલર બનાવવા તેને માથે પ્રાપ્તે અને પિત્રાગી એક કમિડી તેમી અને તેના જેને એકેડી અગર લઈ કમિડી માથે જલુ કામકા કાંતુનોમા અમને ઉલાસા તેમા એક એકી કલમ નાખી કે, "એક વેલાર થઈ પછી તેની એક 'ગાડ રીક મસ' કમિડીને દેખાડવી અને એ તેમા એક પમાર થઈ તેમ તે જલુમા મુકાની રમ આપવી" અમાગ તે

આથી આપનાવ મરી ગયા. કોણના બાપની ઈવાળી અને કોણના બાપની હોળી ! એવાં એકજ રસ અંગે બારે અરયામ મુકે તેની તેમને શી પરલા હતી ? અને આ કમમ કમલ રાખવા ધસીને નાન પાકી, પછુ તેના મેરફાવડા કરતા ફાવડા કેટલા બધા છે, તે એવણે અમને સમજાવ્યા અને અમારી પૂર આતેરી કરી આપી હવે કામ ચાલુ થયું મહૂમ રોડ સોરામણ રાપુરજી બગાળોએ મડ- બીને "વિદેશિયા નાટક મડબી" નું નામ આપ્યું અને એવા ગર થયા. પછુ વધેને છેડે શું કમયા ? માલિકોએ તે ગાના આ તોચંદ કાયા. એનાડી કમયા—અને તે એનાડીએજ લઈ ગયા આથી મલિ- કોએ મડબી મુવાડી દેવાને રસવ કમયા. રોડ કામચાલને પોતાને પછુ અમારે મોરે રિતસેજી ઠબી થઈ, પછુ તેવણ કાંઈ પછા હો ? તેવણે નવી ઉતર પેદા કરી, નવી આ- રામ્યા આડી અને નવા ધોરણપર મ કવાને બાલચ ધરી મડબી ઉભી રહી

હવે ૧૮૯૮ નું પનાનું વર્ષે ચાલુ થયું. મહૂમ રોડ એગ- મણ ફરફનજી અરખાતની સનાહથી "એનન મનીજે" નો એલ કપનાએ તેવાર કાપી. તે રોડ બેર મણએ ફોરસી- ગથી મમજવેલા "પલાટ" ઉપ થી રોડ કામચાલને રચે. ગથી અને તેણે નાટક મડબીને નવી નમ આપ્યા. પછુ તેના ઇગની ટુગની પારાકોઠા તેના પરદાએ, તેનો કમ્પારેક તેના સમાર અને રાહરસને ઇગના. એની સામગી તેવાર કવાના અરથે તે આપી શકીન બધ કરી નાખી તેની રોપએલ એવણેજ મડબી એ હું બુલતા નહી હોવું તે રોડ અ કામગી મદથી મુલાશિલ કેતાવખનાએજ નરની વિગતે પૂરી પાડી તેની તાલીમ એનાડીએને કામચાલ રીજ આપી, અને તેની "સાડ રીહમલ" પસાર થઈ તેની ફેરફારે હવે શું પ્રજા ? અંગે બધાએના ઉલટ સમાઈ નહી એક ગમથી "શરત સેક્ટાર" ઇરાની ટુગની પારદાહિ, તેમની ઇખાર, તેમના સમાર, રેહસ અને રીતબાત ઉપર મહીનએ મુખી મગડાત મવાની પ્રમખને બારે ઉઠેરી જિય અને ખીજી ગમથી નાના રાહરોડવાળી નાટકાવાળા તમારાગીરથી બારે ચીકર ધરી ગઈ આહા ! મલિકોના ઇમા હવે અરખર ડકરાણ ચલવા લાગી, અને એ એને અને રોડ કામચાલની ગરે મારેકોનું કલાણુ કલાણુ કરી દીધું !

હવે એવાજ ખીજે એવ પસદ કરવાની બાલચએ ન વાપ ? "નમરોડ" નો પ્રખ્યાત એલ અખ્યાનીજ કલમથી લખાઈ તેવાર થયા હતાં પછુ તે અગઉ "મનીજે- હે" નો ઉમરા બાગ બળવનાર એનાડી પાલુવા નિ- કળે. તેને "એનરિઠ નાટક" આપવાની રોડ કામ- ચાલએ મે માગી કરી. પછુ એ લાલામણ માલિકોને ગમે કેમ ઉતરે ? "એનન" એનાડીની મેરહમનીનું આનું કાહ- વામા આવ્યું પછુ કામચાલ રોકતા ઉલટ અને પરમથે કેમ હો ? પેતે "એનન" નો બાગ "એન" ઉપર કરવાનું માથે લીધું, અને માલિકો લાચાર થયા થાડીક "રીહસેલા" કરવાની ફરજ પડી, અને છેલ્લે, "એન" ઉપર એક

"નેતલમન એકર" તરીકેના "એનન" નો પાવ મોરે તમારાગીરએ બારે ગરના સાથ એવણે વધાવી લીધા. "મનીજે" એનાડીને આપકની એક સારી રકમ એવણેનીજ મેરેવાનીથી મળી ગઈ.

હવે "નમરોડ" નો એલ "રીહસલ" મા ચાલુ થયા. એલની ખુદ ફેરફારે એ એવામા ખુબી એ હતી કે એલ લખવી વેળા એનાડીએની રાજિને ધ્યાનમા રાખતા કયા પાઈ કયા એનાડીને તથા તેના અવાસને અનુસરતા ધરે તે ઉપર ધણી સંખાજ એવણે લેતા હતા આ એલની પછુ તાલીમ એવણેજ એનાડીએને આપી અને તે વખતની એમની લખાણુ રાજિને, તાલીમને, અને મહતી કીસમની તાલીમ સાધના માવનાને આ મહત નમાનામા ન્યારે હું વાદ કરું છારે તેના ધણે એલેય ઇપ હજી મારા મન ઉપરથી અમતે નથી મેલથી જુવાન વયે તાલીમ આપવાને એવણે કયાથી અનુભવ મેલવતા હતા તેની સમજ પડતી નહી હતી અરખર એવણે એ રાજિને ફરફતેજ બકી હતી એમ માનવું એકએ વળી એ એની, અને અશંતાલજર સાધના માવનાની તાલીમ આપવાની માધાનુરૂ વેળા એમને થોડે માલ્યા નેચે રેલખાવ નકલ કરવાએજ હતા એલ "એન" ઉપર મુકાયા તેના પરદા, પેરાકોઠા ઇલાદી ઉપર અરથ અને નેહત કરવાને એવણે બાકી રાખ્યું નહી હવું. "નહી નમરોડ" નો એક પરી એક મેરાલિયન કારીગર પાસે મિતરાવવાને ગમે તેના ઇમાન ૩ ૧૫૦ આપવાને એ રોડ અમને ફરજ પાડી હતી, અને એવીજ ખીજી સામગીએ ઉપર એને બારે અરથ કરાવી પાછલથી તેના પુકળ લાગે કરાવતા હતા એવણેના "મોરો" ન એ હતી કે પેહલા અ- રથ અને પછી કમયા હવે "નમરોડ" શું કમચી આપ્યા ! મહિનાએ મુખી તમારાગીરનીબારે ધમાક એ એલે ઉઠેરી હતી આથી મલિકોના ખીસા તર કા નહી ધાર ? અકે એન તેવાર કરવા પાછલ વણુ ગણ માસની નેહત અને બારે અમારો બદલા બારે આપીના ગરના કા નહી મળે ? આ ખીજી વારના નાટકે મડબીના નામને અને કામને બારે આગરમા મુક્યા મહૂમ રોડ સે રા. બંગાળી સંખા વિહાન મહરથ એટલા બધા ખુરા થઈ ગયા કે તેવણે રોડ કામચાલને કામજ લખી મડબીને બારે રાખાથી આપી, અને તેમને પોતાને, વગી કરતા પધારે નવાવે ની ઉમદા રાજિને મોરે બારે રાખાસી અને મુખાગુવાદી આપી

હવે વિદેશિયા નાટક મડબીના માલિકોમા અને કરીખા રમા ફેસાર થઈ ગયા મહૂમ રોડ દાદાબાઈ સોહરામજી પોલ મડબીના છેલ્લા એકલા મલિક થયા હવું એવાને તેવણે નમાને ચાલુ કરીયા કમીડી ખસતી ગઈ, અને પાર- સીએની નમ્યા મુસલમાન બાહએ એ લીધી પછુ તેના ને એક બારે અરથા ઉગા કરનાર ફેરફાર રોડ એલે કરીને તે તપ્તા ઉપર એવાજ એનાડીએને રાખલ કર-

વને લગતો હતો. આથી જ્ઞાનાર્થેકા મહત્તી છેડી ચાલી ગયા પછી રોડ કામચાલતો તે એ કેરફરની "ગેટ" આ તારીફ અને હિમાયત કી ડીસ. પોલેના પૈસા અને તેમની ડી A મુખીની ચલતી કેળવણીને એ નવા સાહમને લાઈક ફરતી મુખાગતવારી આવી, જે નીતિ ચાલુ રહે તો નાકડવા જમાનાને ધણે કેતેહદ થવાની ઉપેદ આપી આ રોકના આ મતથી એના હુદા પોલા આરેક ધણ વિરધ હતા અને આથી ખગખીને એક નવો મને ચાલુ થવાની આગાહી આવી નાકડકરાની ઉત્તર અને તેમની કેવલથી જેવો આ અનંગે નાકડકરાખાને બરીન મકાન બનાવવારે કાળે, અને આખરે એ અખતરે યાદગર વખતમાં નિષ્ક્રિયતામાં નિવડ્યો અને સ્ત્રી એતાડીઆને રખતત ગળી તે પછી વિરોધિયા નાકડ મંડળીએ ધણા અનવાર લીધા, પણ તે સુધે હવે મારા મિત્ર કામચાલને કામ નથી

ઉપતા બનાવ પછી નાકડને ખરેખરે સહડતો જમાનો અને ૧૯૦૦-૦૧ના સાતથી ચાલુ થયો નાકડ જેનાથી આલમમાં યુજરાતી હિંદુઆની, અને નાકડ તખ્તા ઉપર શુદ્ધ બાધાના યુજરાતી એતાળી નવાઈ હતી તે જેમ પૂરી પાડવાને અગ્રીએ દરાવ ક્રીષા કોષખી નાકડ કામચાલ રોકની મનાહ અને માલતા વગર કપવાને આમતો વિચારજ નહો હતો. એવે સ્ત્રીએ સ્વધર્મ સાધતી મુલાકાતમાં આમતો એ દરાવ એવણુ ધણુજ પસદ ક્રીષા નવી નાકડ મળી ઉભી થઈ, અને તેને માથે આગળની માફકજ તેની કમિટી ઉભી કાઢી રોડ કામચાલએ પોતાની કામચાલ ઉત્તરે મડળી ઉપરથી એ નાકડ મળીને "નાકડ ઉત્તર" મડળી નું નામ આપ્યું. પુનર્નિર્માણ રોડ કામચાલનાર "મુકી વગે સોપાની" અને એમું બીજા એવને તેવાર કવી તખ્તા ઉપર રજુ ક્રીષા પછુ સાર રડેતા લગા અને નાકડકરાખાએ હવે મુખમગીન બાદઆથ ઉભાતા હતા એવને આ એસા પસરી તમારાચરિથી અસિ પામી રાખ્યા નહો

પછુ હવે આમરી ખરી મક્કસદ એ હિંદુ નાકડા કરવાની રીતે તે પૂરી પાડવાની કેસીયા ચાલુ થઈ કમિટીની સજામાં રોડા મુકોડાખાઈ ઉદગમ અને મનુષ્યમરમ સર્ગમ મરખા વિલવાને હતા, તેમ્નીએ રોડ કામચાલને મનાહ આપી કે મડળીને હપ્તિદ નાકડ આપેલા રોડ કામચાલએ તે હવે સાથે વાવર્યા અને રોડ રજુકોડાખાઈની પચાત ગીધી "રોજને જેસેતો કરતા રોડા કેલકા કેરફર ક્રીષા, માલતીમાં વધારો ક્રીષા અને અગેને વામવા મોરે તે માકડી આપેા પણ એ નાકડ તે અગેને હાતે રજુજમા મુખ્યા તેમ શુદ્ધ બારા અને પોના સધેજ મુખ્ય ક્રમ લેવાનું હતું, એવે તેની પસદીને બરે તે ધણી હસાહસ ચાલી પસરીએથી શુદ્ધ બારા એતારો કે નહો. તે પછીની તમારાગરિને પસદ પડી કે નહી, હિંદુ તમારાગરિ એતારો કે નહી તે ઉપર મકરી થરી કે નહી કપવાયે ધર્યો. એરેક ઉત્તર થયો નાકડ પાછો માકડવા પણ રોડ કામચાલ તે તેથી અઅત થયા. અગ્રીએ તેના કાપણે સમજાવ્યા, તેથી તેણુ આમરી અજ ન ઉપર હમતા લાખા તેણુ પેને એ નાકડ અગેને વારી મળવાવવાને કારણ ક્રીષા તે એ એ એ રોડ એવી સમ છડાથી પાચેા કે તે અરેષા વચાવાજ અને

તે કપુલ કરી લીધા, અને આમરી મુખાઈ ઉપર અગેજ દસવા લાખા ઉપર એ એલ "રોજ" લાઈક તેવાર ધધને આમરી પાગ પાછો આગેા તેની "સીદસલ" ચાલી, કામ ચાલુ રોડે મોરે ઉપરથી તે એ નવી અને તેમાના ચાપનોની લાલીમ આપવા માડી એતાડીઆએ તેવીજ ઉતરથી તે નેવાર કવી આપેા તેના મનએના મુકુરો, તેના જ્ઞીએ અને જ્ઞીએના માધાની તથા મુકીની લાખી લાખા જતા, તેમની પગની પાવરીએ, પોતાએ અને ખીજ એવીજ હિંદુ સામગ્રીમાં પ્રમખા એમ અગેને બારે કંડેલો આપતી હતી તેને રજુજ પેા કરતી હતી તરી શુદ્ધ બારા મોરે-અગેજ કરી પામી એતાડીઆ ઉપર-રોડ કામચાલ વિશેષ પ્તાન આપતા હતા હવે તેની "સાડ સીદસલ" કમિટીએ મોરે ખુરાલી સાથે પસાર ક્રીષી પામીઆની શુદ્ધ બારા બોલવાની છડા મોરે કમિટીના હિંદુ મળાએકાએ તેમને શાખાસી આવી પણ હવે એન કર્યો ૬૫૧ પામી અને હિંદુએને નજરીક પડે એમું મકાન "કુમમણુ કેવસણુ હનરિટપુટ" મેળવવાની ધણી તખલીજ થઈ રોડ કામચાલના જેહનત અને વગ મું નહી કરે ? તે મકાન તેના કેરનાક લાખ સાથે વર્ષે છહોડા મોરે મથુ હવે ત્યા એન ચાલુ થયો પારસી તેમજ હિંદુ આલમ એમણી બી કુમખાન થયા લાખી કે દરાવને ત્યા વાગતામાં બેધ કરી તમારાગરિને પાડા વાળવાની ફેરજ પડતી રાત્રી બુધ અને સોમવારે બારે જામનુખ નાકડા ચાલુ રેહતા એ એ એલ નાકડ ઉત્તરે મડળીની ૧૧ વખતની કા કિરિયા બીજા એતા કરતા છતા આસરે ૧૧૦૦) વખત થો છે તે વેળાના મેમ્તાડીઆની બાકાથી એવના ઉધર રચના, અને તેની તાલીમ સાથે તેની પ્રગી રાખક્રી અજભવા જમાનાના છવતા રહે ના આસા મીએ હજુ થવા કરતા એ એને ધણી વેળા સાબળાએ આ નાકડની જ્ઞીએ નહી, તથા તેની આવકની બારે રેલકેલ, હાલના જમાનામાં એ કેલકાન છવતા રહેલા તેના માલિકને હજુ હરખાએ આ એતાએ કારક મોરેકની માપેના મેધનમ એક નવી નાકડકરાખા બાધવાને માએકાને ઉત્તરજ આપ્યું તે વેળાના એકમીએકા હવનેર રોડ મગરજી કાવ-મણ મગખાનની જેહરખાનીથી અને રોડ કામચાલના વગથી અગે જમા મળી નાકડકરાખા બાધી અને ત્યા રોડ મુકોડાખાઈ ઉદગમની કલમથી લખાયા "નજ હ મપતી" નાકડ ચાલુ ક્રીષા તેમા મહુમ કેખુરાગે રોકેના મુખ્ય હાખ, મુખ્ય માર અને મુખ્ય વજ માચુજ હતા આ નાકડે પણ હિંદુ કોમમાં બારે ઉરકેરણી કરી મુકી હતી તેડે હિંદુ એમીઆનું એરજુ મુખ એમાણુ કર્યા માચુ, કે તેમની લાગણી અને આખરના રહાણમાં હકેવ નહી થાય તેને મોરે માએકાને બારે બેધખમત રાખેા પડતો હોય એકેક આપામાંથી એ માધમીના ૫૦-૫૦ અને ૬૦-૬૦ ના રેલ્યા ઉતરી પડતા હતા પણ નાકડ ચાલતી વેળા તેમના જમાએમાના રચના અવાજથી એ તમા બારે હકેવ પડજ લાગી કમિટીએ અખવાખી માને ક્રમ નહી કરવાને ૫૦ કરવા, પણ રોડ કામચાલએ તે સખ ધણી કણુ જમાણી અગેને મુખવા ક્રીષા કે બાકોને મોરે થાકા હોયકા નાકડકરાખાની આરથી આ અને બાહર કામચાલના રાખાએ અને અમારા મેનેજર પસે તેની સખ ન રખાવતી. આ ઉપાય હિંદુ એમીઆનું બારે એચાણુ કરવારે નિવડ્યો આ નાકડ પણ હરિઅદ

મારૂં ધણી વાર ધરો. તેને ત્રણ મહિના સુધી તે દરેક બીજોનીય તમારાગીરો વધે ચાલુ રાખવાની ફરજ પડી હતી. આંકેડો પેમે બરપુર થયા.

આ પછી "ફરેડુ" નાટક રોક કેપુરારોનીજ કલમથી લખાયેલો તખ્તા ઉપર મુકાયેલ અને તેની પછી "મીના હમ્મ" નાટક ચાલુ થયો. કવિ નરમદારોરે તે લખ્યો અને કામચાલુ રોકે તેને માવતેના વધાગ માથે "ટીચ" ને અનુમતેની કરી આપ્યો.

આ નાટક પણ હવેમાન, સુધીય, છત્વાની વાંદર અને દેવાની વાદ્યમ્મોને લીધે અને તેમને અનુસરતા પોરાકોના જાખમા બેસાડીએને રાફ આતમમાં બારે અગવડબેસો લાગ્યો હતો. પણ એ એવે પણ કમાઈ અને ક્રોઈએમાં બારે વધારે થયો. આ નાટક જોવાને હિંદુએના મોટા જીવનજી મહારાજ માથે ખીલ મહારાજેએ રોક કામચાલુને પા-લેશ દેખાડી અને રોક કેપુરારોએ તેમની પધમમ-ખી કમગી હતી. પણ તેમાં એક બનાવ જે અમને અજાણ્ય હતો, તે એ હતો કે એકનાં પાત્રો—ગમ તથા મીના જેવાં તખ્તા ઉપર પ્રથમ લખાય થયાં કે પુર્વેજ હિંદુ મહારાજે અને શ્રીમત મારવાડી તમારાગીરોએ પોતાની બેઠક ઉપરથી ઉઠી તેમને નયન ક્રોડ. વળી આ-ખોથી અપંગ પણ વીહાન ગુલલાજી મહારાજને હિંદુ એવા પેના "મીના" ઉપર બેસાડી તેમની ધણીએક વિદ-તામડી મુખનાએ માગવાને રોક કામચાલુ ખુશી થતા.

હવે આપણે એનીજ અનેક જાખતો ઉપર લખાયેલાં ઉત્તરોને મોઢું કર્યો. મહુમ રોક લખમીદામ ખીમજીએ મુખનેસો "નદ બન્નેમી" નાટક, "લગ્નકરા" નાટક, "નિવાશ કાગે વિચિત બુદ્ધિ" વિગેરે હિંદુ નાટકો અને છેલ્લે "નિદાખાનુ" હત્યાડી નાટકો એવજીનીજ કલમથી લખાયેલા, એવજીનીજ તાલીમ ("નિદાખાનુ" સિવાય) બીજરુ થયા અને પ્રજાની બારે પસંદખીને પાન થયા હતા. છેલ્લા "નિદાખાનુ" નાટકે જેમ રોક કામચાલુની તેમજ નાટક ઉત્તેજક મડળીની છેલ્લી શાલ્વારીને કામચ કરી આવી.

પણ આ જાખત બધ કરવા અગાઉ રોક કામચાલુએ દેથી નાટકની પ્રતિકા લધારવાને કેવા કેવા ખીલ ઉપાયો લીધા તે જલજી જોઈએ નહી તેમ્મોએ અમામ નાટકો દેખાડવાને તે વેળાના મુખાબના ગવરનર મર રિયડે મુખપ, આનંદેબલ મી-આરાબરનર, આનંદેબલ મી-ગિમ, કાઉનમિલરો, લશ્કરી એપીલરો અને વેપારી-એની નાટકરાખામાં પધરામણી કરાવી હતી. વળી આ એલો ઉપરાંત જે બે જલતો નહી હોય તે સ્વગીતવંત પ્રખા-ત ગાયના જેના મુજગતી તરજુમો એ રોક પોતેજ ક્રીષા હતાં તે આખુ પ્રદ તેની પોતાનીજ અસલી રહેનાં ઉતારી બેસાડીએને તે ગાયનની પુરતી તાલીમ આપી, ક્રીષજ અને દેથી વાજીતોના બેગા અચ્ચાસ સાથે એલની આપેરી એ એની તો આજી રીતે મવડાવ્યું હતું કે દેથી ઉપરાંત

બેગી મેગી મોબાલર ઈલેજ તમારાગીર આલમ, ગવરનર મુખા, બારે ખુરા થઈ ગઈ હતી. રોક કામચાલુ ઉપર બારે શાખાસીના નેમાર ચાલુ થયા અને નાટક સાથે એ ગામના બેગા અચ્ચાને માત્રા કુસે બેસાડીએની પણ વખાણુ થઈ. એ ગામને છાપામાં બારે પ્રસાંસા મેળવી

ખીજી જાખત એવજીના સ્વભાવ અને મકમ ઈરાવ અને રવતવતને લખી છે. મોટા જીવનજી મહારાજ અમારા એવો એઈ ખુરા થવા પછી અમને એ મહારાજને ફરમામ ક્રીની કે અમાએ એક નાટક લઈ જી મહારાજ માટે માધવવાગમાં બજવી ખતાવેલો. એ માટેના કુસે ખચર આપવા ઉપરાંત, અમાને એક રાતના રૂ ૧૦૦૦) હંદાર આપવા તેમ્મોએ કમરૂએ આ વાત બેસાડીના ધણી લા-બની હતી. અને રોક કામચાલુની મહાદ પ્રજી, પણ એમ્મો-એ રોક જાખવ દીધો? અમારી સાથેના ધણીજ ધાડા સુધય છતાં, અમારાજ લાબની એક વાત અમારી વડી ઉપરાંત એ મારા મિતે માફ ના પાડી. એવજી તેના કામચાલુ એક જલ્લાલું કે, "ધંધાદારી બેસાડીએના થવા માટે તમે લાવક નથી, પારે મકને નાટકો કરવામાં તમારી ઈજત નથી, 'જેનદમન' બેસાડીએની એક મડળીને અને તેને સાથેની મોબાલર માનવંત કમિટીને આપી કેટલું નીચું બેડું પડે!" નિરાશી માથે અને મહારાજને ના કેલવાડું.

ખીજી એક માગણી રોક ખુરોદજી નરાચાનજી કામજી તરફથી થઈ, જેણુ કમિટીના એક સભાસદ હતા. તેમને ત્યાની સાસમુદના એક મોટા હાંગામ ઉપર તેમના માઉંટ રીડનાં આલિરાન મકાનમાં કુટુંબના મિલાવડા હજુર નાટક કરવા માટે રૂ ૫૦૦) ની "આફર" થઈ રોક કામચાલુનો હવે વિચાર જલ્લાલ કામારો રોકે અને એમ-નોજ હવાયો આપ્યો. રોક કામચાલુ ઉપર બારે દખાણુ થયું, પણ એ અમારા મિત કઈ સમને? કામાજી અને તેમના મળતાવિરોધીની મુરવત અને મોટાઈ કાંઈ કામ કરી રાજી નહી કમિટીમા ચહેડસે લરેપેડો કામચાલુ રોકની નકરની તરજુમો નહી ઉતરે, અને આખરે એલ કરવાની પરજાનની બધી નહી પેસાતો વુચકાર, સ્વતત વિચાર, એકલ ઈરાવ, આખરની લામ, અને મેગો તારાચાની એમની કામજીએ, અમારી એક સારી રકમ મેળવવાની કેસેરા નિષ્ફળ નિવડયા છતા, એમને માટેનાં અમારા માનમાં ધણી વધારો કરી દીધો.

છેલ્લે, એમના નાટકો બધી રીતે કેવી ક્રીમમના છે? તે ખીનહરીકાઈના છે, એટલજ નહી પણ નીતિયો બરપુર, નરિતોયો બરપુર, અને વજી ચહેડતા "ટીચ" ની રમુજમા બરપુર છે. આજના નાટકના મુધારા અને ગાયનના મુધારા જે કોઈનેખી હોય તે એ મહુમ રોકેજ આમારી છે.

આ રીતે એક પ્રખ-લેખાણી પ્રખ-ઉપયોગી મુદરજ ઉપર શુ તે ક્રીસારની પ્રસવના નહી હતી? આવા એક મુદરજ ને ક્રીસારની લખામાં આટલા જલદી જવાને શુ લાયક હવા? મરજી તે ક્રીસારની!

ત્રીસ વર્ષના સંબંધની થોડીક યાદ.

સાબનાર-મી. પાલનજી બરજેરજી દેસાઈ.

પહેલી મુદ્રાકાત.

નીચા વર્ણના અંગેની મુખ્ય પાલી નીચેની લીટીઓ
લખવાની હિમત કરેલું એના નવું કાર્ય જણાવે નહિ.
પણ ની વાત જણાવવાની મુલમુલથી આ લખાણ કોઈ
નથી એક જગાના મુદ્દા નેમની માથ દું બેઠાયાં. એ
તેમના પાંદડાંને એ મુદ્દા અને એટલે બાજે મિલિત
-નુબત કેમ થયો તેની માથ ઉપર રહેલી નોંધ ઉતારી
સેવા સિવાય મારા ખાસ હેતુ નીચે કાઢી નેતા હજી
નિરાશો રાખતાં યાજક હતા ત્યારથી નેતા લખાણ
વાચતાં આવીતો. અને હજી તે નિરાશો હતા ત્યારથી
નેતા પત્રમાં અનેક વિવિધાપ કથમ ચિતરતાં મેં
તેના તરફની લાગણી કેવી નાજુક હોની નોંધે તે બાર
પ્રકારે કેલવાની જરૂર નથી "માન પ્રસારક મંડળી"ને
સહયત કરીને નેમણે તેના સ્મિતવાદ પોતાના હાથમાં
રાખેલા તેમના તરફની મરિયા મગતાજ "કિયું વ્યવસાય
વનરાજા એ બાબતનું મારું બાબત આપવા નવસારી
વતનથી સુખથી બધાની મંડળીના આ સેકેટરનું મુંબા
એ તેજ દિન બધામાંથી થઈ કે "રાજા મેકડોના" ના
સગ સ્મિટારની ભયા બાજી કે, એટલે કે બધા રાખવી

સાચુનારે ગણનારે કાબરના

તા ૧૬ મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ થી આ ગિરિ રોડ કેસુરાયે નવરોજીજી કાબજી માથે હું જોડાયા અને રોડ પર મુઠી ઓગસ્ટના મુઠામઠા અહીં ઓગસ્ટને રીઝાવતા રીખ્યા “ ગામ જોડતા” ની આગળી તવારીખનું જ્ઞાન ઓગસ્ટનાથીયે રીખ્યો અને રોડે સોઠામણજી બચાવીના “જેતા હુએકો પેલો” વાગ્યા મુઠાગળી તવારીખ પણ પેઠેલી ઓગસ્ટનેજ પેઠેકે માગણી મીઠો કેસુરાયેને પાલખા ઘણા ઘણા મળ્યા મળ્યાજી વર્ષીન હતું પણ વગર મજાએ પેપરની આજુ બારડી જવાની ઓગસ્ટને બારી છીઁ હતી અને હેઠળ કે “હું નાનો છો તે વેળા તેા ચોપડી લઈ બુઁ બહુજી હોઁ” અને મીઠો કાબજીના પિતાને તેા ચોપડી વગર જોઠેથીયે ભળાઁવાઁ હું બહુજા ભેગો હોઁ પણ પાઘડીની ઝેઠા પદ અને બધા મજામજા વિચારી વળડી જવાનું મીઠો કેસુરાયેને રૂબરૂ નહિ, અને મુઠા વગરજીઆંબી માગણી આમુ કાંડી આ વગરજી કડવામાં ઓગસ્ટ કાબજી ઓગસ્ટ ગામ્બા રોડે જામ્યા, જોમ્યા મીઠો કાબજીની ઓગસ્ટ મજીનાજી આગમજી આ કાંડી જોઠાન છોડી ગયા હતા “ જોઠેકે અગતાના આગમની ની પેઠેલી આ ગિરિ ઓગસ્ટ કાબજી પાલખા વાગ્યા ત્યારે તે ભેજાં મીઠો કાબજી કડવા વધારે ઓગસ્ટનાજી કાબજી થયુ હતો

ઠાકઠાકમાંથી ગાયન છે.

આપના મીઠાં ખુશિયોનું મંગલ યોગ્ય તો ચરખું
હવે કે પોતાની બેકાર માદમી વેળા પણ તવણને બમ
માવનાજ બાબ આવી. એક વેળા વાડિયાઈના
આતર મેદરામની સામેના ઘરના યોગ્ય રહેતા હતા
ત્યાં પાસેના ઘરનું બાધકામ ચાનવાથી બારી ટેકાક
થાવી હતી મુકેમ ડાંગરોદીશ રામજી જોડી કામના
છના મેદા રોમ હતા તેણે કેપુરાદીનું બીજાક વધાર
રાત જગ્યાએ પેલાની બનામક કીરી, પણ કામના
માથા કે "કારી ટેકાક" આરે મનથી માન મનાન છે,
તારે યોગ્યતાને આતર અને અઢાથી અમેડરી ના " અને
એમને ત્યાંથી નહિ જાણે.

શુ ગરીબ ખાતા નથી ?

પૈસા આપવાને નેમ્યા મિત્રાએ તેમ્યા પાતાને સર્વ
માનવધર્મી મિત્રા મનજે, અને મિત્રાના હક માંગે
મીં કામચાલુ છેલ્લા કે તેવા હક મારીયા પશુ
ભરી રહેતે એમ્યામા એક પુખ્તી એ હારી
કાંઈપણ પ્રજા તરફની વફાદારી કામ મરે બે
આમ્યા તરફથી શુદ્ધ આવા પધારી એમ્યા વાગેલો
ન હતા કોઈપણ કામ પાતાને એવું જણાય કે નેમા
પ્રજાબંધિત હોય અને ને પ્રજા તરફથી અપરદા
કેડાવું નોંધે, તો તે કામ પ્રજાના અકાબરો કે
અચેલને મિત્રાએ કે માનવજા પાસેના મિત્રાદારો
નાઈ હશે ત્યા સુધી પૂર્વ મેલવાને મીં કામચાલુ કરી રાજ
થવા નહિ, પશુ તેને પાતાની જોને તે કામની આગેવાની
સેવાને મેલવ વડતા ઘખવા તરફે મહુમ મહારાણી
સહેબ બી કોટારિયાના મરણ થયા તે નામસર એવખના
સરદાર ગેવજીની ઝૂંબળની ફેરતી મીઆ તરફી તેમ્યાની
વાઘાની કામજાર પાસવાની હેતિયાત ઉભી કરવાની જરૂર
જણવા લાગી પશુ તે ઉભી કરવાની આગેવાની કોઈએ
હીની નહિ ત્યારે મીં કામચાલુએ પાતાના કુટુંબની
પાનુએને નાજે આ હીનચાલ ઉભી કરી પશુ તેમનું
એ કામ જોડકા કેઠાણે ઉઘડું નહિ તેથી કાઈમીં કામચાલ
એ હારીવાળી નહિ મરણ થયેલા હીનચાલને લીધે
વધારે મિત્રા પાગાળ કામ શરૂ થવા વડત

ભાલિકે સામે સ્વતંત્ર તુફતેયીની

મીન કાચના છત્રીએ પૈતાનાં દેવતાનું સજાણીયાં કર્યાં.
 એવિને દુશ્મન કાંઈ હતાં એવું દેવતાને અને મુશ્કીલીઓને
 પણ તેઓએ ઓડનાં નહિ ખામ એવડુનાં દિલમાં તે
 અભયપણે એમાં કે જે કાઈ અર્થ અને વાતની લાગે

તે લખ્યું. પછી તે સગા બાપની સામે કાં નહિ હોય ? અને એના સામવડ અને પત્નવંદનાને પડખે ઘડીને લખાણ કરના એવણે નથી એવા ઘણામાં નવરોજીને કે નથી એવા નવરોજી કુટુંબીને, નથી હોડાયા ખુસીદ- હોડાયાનાનું કામાડને કે નથી હોડાયા સોહાગનનું શાપનું બગાળીને નથી યુક્તિ આ કે કામાને કે નથી યુક્તિ આ કે કરાકાને ખીલ ધણેક પોતાના બેગપાદ મિત્રોને મીંઠ કાપરાજીએ પોતાને લાગતી લાગતા લખા- લેખાં એવા અમેરિકા કે તેઓ ફરીથી કદી મીંઠ કાપરાજી- નીં ઘણીમાં રહ્યા નહિ પણ મીંઠ કેપુરારો કેહના કે એવી દુશ્મની પગવડો, પટ્ટુ ખાન તથા બેધા યદને હું એમની દોસ્તી જનવી મધુ એ મને પરવડે નહિ

મોહરામનું બગાળી અને કામરાજી.

રોડ મોહરામનું મીંઠ કામરાજીના લખાણથી સદા રાજ હતા, પણ તેજ લખાણના કામા કમારી કપમને એક તતવારની માફક પોતાની સામે આવી બેઠાને તેઓ એવા એક વિરૂધ્ધ લખાણો થયા તે વેળા બાવના આમ પણ એવા કે કામરાજી કેવા નરણા છે કે પોતાના યુગીઓ અને મેહરનાગોને પણ હોડાતા નથી! સોહરામનું બગાળી તે કમાનદાસ મૂળનું સાવ મળીને કેપુરારોને “શસ્ત ગોહ- તાર”માં પહેલા ઘમલ કરનાર હતા અને જે મીંઠ કેપુ- રારોને કોઈ ઘડે કોઈને પણ આમ ભળવવાની કુળે પડે તે તે રોડ મોહરામનું હતા. રાજનાઈ ઠાવરાળી દેનારાત મુની રોડ મોહરામનું “શસ્ત ગોહતાર” ઉપર સદા હિંસા અને મીંઠ કામરાજીના સર્વથી મરમ લખાણનાર હતા પણ એ દેનારાતના મળધના આ બધા સાહેબો વખતે કમનસીને મતેરે પડ્યા, અને તે ઉપગથી આખો દેસતીમાં પણ અલલ પડી

મોહરામનું અને કેપુરારો વચ્ચેના આ અપકૃતી મગ ઘનું અહીંસા રોજ આવ્યું નહિ મીંઠ કામરાજીએ પોતાનું સ્વતંત્રપણ ભળવવા મોરે એક એવું કામ કીધું કે નિથી રોડ મોહરામનું વડીક અચરત ખાયા, અને મીંઠ કેપુ- રારો પોતાની મરીખી છતા એક માટી રમત આપ કરવાની પોતાની કુળે ખળવવા મોરે જરાખી પસ્તાયા નહિ! સ્વતંત્રતાની કુણુઆ કલમકરોને પેસા બખરી ગે હોવા તેવા લાગતા નથી

“મારેદર સાહેબ” નવરોજી કુટુંબી

પારમી રોડિયાઓના લગ્ન ઠાણે મસગેરા ખચે થતા અને ખાણીપીણી આવીને તે સામે મીંઠ કામરાજી ઘણું સખત લખતા અને એમને એ કામમાં રોડ નવરોજી કુટુંબી પુરતી મદદ આપતા પણ એ પછી એનેકાક એવો ખચો કે રોડ નવરોજીને પોતાને ઘર લખાને અવગર આવેલો અને આનંદના આલ્હુ મીંઠ કામરાજી એ લખના ભઈ જમી આવ્યા, પણ ત્યાર બાદ શસ્ત ગોહતા ગ’માં એ ખાણીપીણીની ઝાટકલી કાઢવાને યુક્તિ નહિ, મીંઠ નવરોજીને કેપુરારો હમેશા “આ આરા મારેદર સાહેબ” લખતા અને લખતા, પણ ત્યારે એજ “મારેદર સાહેબ” ને ઘરના લખની ડીંગ શસ્ત ગોહતા મા નિકળી ત્યારે ધણીઓએ નેઈ લીધું અને પોતાની ખાતરી કરી લીધી કે ચોક્કસ સુધારાની આવડતા મીંઠ કામરાજી દોસ્ત

અને નહિ દોષત વચ્ચે કરો તરફત મળવું ને કામ એ એકા ખાણુ નથીજ નવરોજી કુટુંબીના દોસ્તોને “શસ્ત ગોહતાર”માં ઘણી ટીકાથી લખ્યું અને કોઈ કોઈતો કાઈ મખાખ્યા પણ, પણ નવરોજીને ખડખડ હડવા અને એવા કે “હું ભણુંજ હતા કે કેપુરારો લખ્યા વિના રહેશે નહિ અને નહિ લખીને ત્યારેજ મને કાઈ જુદો વિચાર કરતા પડો”

દુશ્મનો સાથ દોસ્તી.

મીંઠ કામરાજી પોતાના મુશ્કામી અને મેહરખાનો સામે જે સચ્ચાઈને પડખે ઘડીને લખે તે પછી ખીલઓની વિરૂધ્ધા એજ નિમિત્તે લખે તેમાં નવાઈ શી ? અને તેમ “શસ્ત ગોહતાર” એક નહિ પણ અનેક શરૂઆતે પોતાની કલમથી ચોકાયા હતા દરુરોને, રોડિયાઓના, મિલઓ- નરોને, ધર્મયુર વગેરે, શુરુ અને વેદમી જરૂરે દોડને, પ્રળને ગેમ/નમાફ કરનારા અમદારો અને મરીમીને કચ્છી નાખનારા પેસાદારોને મીંઠ કામરાજી ત્યારેખી લાગ અને ત્યારે કદી ગ્રોડતા નહિ પણ એ સધજ છતા એમની એક જુગી હું હરદેરો એનો અને લખાણો આનંદોજી તે પોતાની કનમથી નારાજ ધણાઓને તેજ કલમથી સામવડની ખાતરી કરી આપીને પોતાના દોસ્ત બતાવવાને લખવી છે. આજી બેઠાને કાઢવાર હું કેહતા કે “નેને વડી આપણું બધું લખેલું તેની સાથ આમ શાસ્તરી કરવી એ થુ મારું છે ?” ત્યારે મને જવાબ દેતા કે “મા મુઠી દુશ્મની રાખીએ ? આપણે કાઈ દુશ્મનીને ખાતર લખ્યું નથી, અને હવે ત્યારે સામેવાળા પોતેજ દોસ્તી રોધતા આવે ત્યારે આપણે શાવાસ્તે ના કહેવ ?”

રોડ નાનાબાઈ બેહરામનું.

આજી દુશ્મન પછી દોસ્ત બનેલા ગૃહસ્થોમાં એ સાહે- બોને હું પીગડવું, અને એ એ ગૃહસ્થોની દોસ્તીના પ્રા- વાનું જ માન હું ધણવું તે પરીથી કહી શકું કે “શસ્ત ગોહતાર”ના લખાણથી દુરત વેળા તેઓ દુશ્મન થતા હશે તેઓ પાઠલથી સમજતા હોના બેઠાને કે લખનારો હેલુ ખાસ દુશ્મનીને નહિ પણ કોઈ બીજેજ હતા રોડ નાનાબાઈ બેહરામનું (હાલના રોડ બેહરામનું છછખાઈ અને એ રોડ નવારાવનું રોહિરાયનું છનવાળા એ એ બીજા માટેજ છે કે નેમની સામે મીંઠ કામરાજીએ કયમ ચાવવામાં કાઈ બાકી મધુ ન હતું, અને તેપણ તેઓને મીંઠ કામરાજી સાથ પાઠ રીધી માટી દોસ્તી ધઈ પડી હતી

રોડ બેહરામનું છછખાઈ

મીંઠ નાનાબાઈ બેહરામનું અને તેમના પિતાજી મહુમ રોડ બેહરામનું છછખાઈને “શસ્ત ગોહતાર” અને કામરાજી ઉપર ચોક્કસ લખાણના સમયમાં જાણી યુસ્તી હતા, અને તે લખાણના પચીસ ઘામત બનદાનીની દરિયાઈ પણ જન્મ પાગી હતી પણ અરસપરસની સમજવડ અને સમજુવીથી તે અધેરે મઈ હતી, અને તેનું કામ આજણ માલવા પામુંજ ન હતું એ ફરિશદીની ધમગી આપાઈ તે વેળા “શસ્ત ગોહતાર”ના એક માથેક માહેબની મા કીની જરૂર હતી, પણ તેઓને રોડ નવરોજી કુટું- બન અને રોડ મોહરામનું બચ લીએ ગમે એટલી હિંમત આપવા છતા તેઓએ કેટલા હાજર થવાની માફ ના પાડી હતી

રોડ કાવચણ ચારકે.

ઉપના બને બાપ ધીરા માથ "ગંગ ગોલ્ડનાર"ને દોમની થયા પછી તેમને ધાર માદીને દિગામ આલેએ એ વેળા અને જમનેદ"ના મહેમ મેઝ કાવચણ ચેલવાનછ મગરિ દોમના કેરુલુ લખાણુ કરવાની તક લીધી. જેકે આ લમ મગમા "ગંગ ગોલ્ડનાર"ના માથેક તથા લખાણુઆં માદીને હતા. હવે મીઠો રામગીની માથે પલુ મીઠો મળગણુએ કરવાની કરવાના કાઈ બાકી મળી ન હતી તે પલુ આ એક યોગ્ય ગ્રહમ્થ હતા જેમના પોતાની મને લીજ કરવા મીઠો કાવચણ માથ પોતાના મગ્ધુ મુલી દોમનીની ચાઝ બાવી ગલા હતા.

એકલેશ જસમણ હાંડી

'ગંગ ગોલ્ડનાર' અને 'જાને જમનેદ' વચેની ધુગણી જુમમિયે થી શેલુ અલગુડે ડે મીઠો કેખુરોડો' જાને ન અધિપતિ થયા ત્યારથી (૧૮૧૧) "ગંગ ગોલ્ડનાર" મેઝ મેહમનછ બગાવીની કપમથી મારકિફેર આપેની હતી કે 'જાનેદા લખનામ અવતર નથી' આ લખનામઆંની હાર મગમા એકે ડેરા અધિપતિ મેઝ એકલેશ ગંગ મછ હોડી હતા મીઠો હોડીની ઇમેજ બજમગા અચાર અને મુખ્યાની દુકાન હતી, અને ત્યાર 'જાને નું' જમાણુ લખાણુ હતું જે ઉપરથી 'ગંગ ગા' અનેક મુલેએ થઈ અને મીઠો હોડીના મન બાવણ ઉપરના આપણ બને એકેકને છુટાઈ તરેવાય વિગેરેથી લાણુ પાડના અને કેખુરોડોએ એકે વાર મીઠો હોડીને મારે લખુ કે તેમણે 'કેનાવાની મહ' મર્થી, એવેરે જે ડેનાનારાજાના જવા લખણુ કાંદુ કાંદુ બોરેકે

આ પછી ૧૮૦૪ ની દિલીની મહાન હુમ્મારને અવધ આગે, અને 'ગંગ ગોલ્ડનાર' તરફથી કાવચણ "મુખર્દ મમાચાર તરફથી મહેમ મીઠો માથેકછ બમગેછ મીઠોચેલેમગેછ અને 'જાને જમનેદ' તરફથી મીઠોચેલેશ હોડી નામદાર મમમમ પડેણુ લખત લખામના મિગલયા હવે અડી ના તરુનું એકલેશ કેમ મેઝ "ગંગ ને જેમ 'જાને' માથે મમમર્દ હતું તેમ 'મમાચાર' કાથેની કાઈ વાકર્દ ન હતું તે પલુ દિલીથી પાઠા રૂકી ત્યારે કેખુરોડો કાવચણ અને એકલેશ હોડી જેના દોમ નીમન પાડે હતા તદ્દિ હોડીની જે અલ્લીની કાવચણએ લીમ મરેકોય તેનું અલ્લી લીમી એકે મીઠાની છનમ થઈ પડી, અને બને વેખેએકે દુકમની ઘડી ઘડને દોમનીની એવી ચાઝ વાકી કે તે જમ મુખી મેહી લીમી એ, માથે કરવા બજ, એ, માથે બોલન મે, અને એકેકને કોડી કરી મેહ કરીને મેથે અને પે પડીને હવે એકલેશ તાને મારી પુલગ કે "કાવચણ, હવે પાઠા દુકમન થયેકે કેરુથી અને કાવચણ મહ દેખા કરા કે" કેખુરોડો રહેતા કે "વેખમ આપણુ મેઝ એકે ના મપાઈએ, પલુ આનગી દોમની ચા વાજને નહિ મનિયે."

પ્રણવલુ!—એકુ ?

જે વાકેના મના એકે હરો કે એ કાવચણ પેમા કલવાયને થકી આમ રીકશમી વકેનેની માથે લખના હો એકે વહે તેમછ મીઠાવાની આદિમ એકે પામો કેખુરોડોને મગધ આલેએ હુ ગુમનોજ મેઝે

તેના ૧૮૦૪નું માથ હતું તે કાવચણને આનગીને તેડી એકાગીની બાજે લઈ જઈ વાગ કરીને ઉડી અને પછી રૂપિયા આપડીને વેમછ પડવાને આવ જ થયો અમારા એકે અનેક મોદેન રોક મેહમનછ ફેરુડાછ અને તે એકલા અને એક જ વખતે કેખુરોડોને મારે મારે ક્યા પાડવાને માથ મળથેથી પમુડ કમના લખણુ કે પેના પામો કેયા કાવચણનું મેઝ કાવચ આલેએ, અને પછી લીમ રૂપિયા યુગુડ પેનામ મળનામ મેડી તેના હવે એકાગી કેખુરોડોએ અછા મારી તેના હવે એકાગી નામકથી રૂપિયા વેમર્દ પડયા તે પામો મિમગેરો ન; અમારો પછી ગમે મીઠો કાવચણએ તેની આ જ લખને મે તેને યાડાલ મનેદામા પાછીથી જતણ કરી નાખ્યા અને પેના પામને બાપ બારી પછી મર્દ જેડે મેઝ અને જાનેદેને યાકે મારેવા નેને પછી લીમ રૂપીથી આ દિમવાવાન પામો મીઠામા ઉતારા આ વે હતા !

મેલોડ દિલોના દાખડો.

મીઠો કાવચણએ લણુ ઇમીની તદ્દિ લખ્યા હતા. તે માને "ફેરુડ" લખનાર અને ભણુ બવાવનાર વરકે વાકાનું કાવચુ યર્દ પડેલા હતા નિકેરેશિયા નાક મરડી તે મીઠો કાવચણએ એકે ક્યાઈ હતી તેના મારિકે મીઠો દાકાબાઈ ફુડી માથ આ વાકી ઉડીને આ નામદાર લખાણુ મારેવું રજુ ઘમ નહિ મળવાથી મીઠો કેખુરોડો આ નાક ભણુબવાવાન અડવાવા મારે મીઠો ફુડીને નેકિમ કીડી હતી મીઠો દાકાબાઈએ આ નાક ગુરતીના નહિ કરવાની કમનાન આપ્યા હતા જુદા જુદા નાગેમાથી નવાયેકે "પત્તેન પડવાન" જેવા નાકકી યાચમના એકે થવ "ફેરુડ" માના ચેકમ મુજુદ દેખાથી ભણુ બવાવના હતા આ દેખાવવાના પાઠો "ફેરુડ"ના નાકમાલાન કે કે જુદા કે તે વખતેક મારે અને એકલેશમા કથાથી એકે મિત્તેને માથે જાને અને "ફેરુડ"ના નાકની બેપડીએ નજને બેલા, અને તે મેહિતા પાછીને મુખમા યુગુડવા રાત્રી નાકમાલાન ગળે માથ કેકેશ મળના આલેવા હતા તે નાકી લીડ આ રતિ લખનારની રજુ વિના તેના નાક ભણુ બવાવનાની છુડ હતા, અને નાકનું ક્યુ ઘમ નહિ મળ્યા હતા મીઠો કાવચણએ મીઠો દાકાબાઈ ફુડી માથની દુશમની બરી મળી નહિ, એવા તેમજી બેળા દિલવા હતા

નવલકથાઓનાં સ્વરો.

મીઠો કાવચણની વાતોએ આજના મરડા વાંઠા લખનારએ કરે તેમ હવેછ ઉપરથી નામ રામ કેરુને લખવામા આવતી ન હતી આ વાંટાએમા પામો અમારો દુલ, મિત્રા આપવાની મીઠો કાવચણ મદ નેમ મળ્યા હતા, તે પલુ દેકે વાંટો તેના પેનાન મિત્રા આપનારી અનેક રજો નહિ એકે "પુનિયારી બજુ" ની વાના પ્રથમ 'મીઠો માવ આ યાડુ કીડી ત્યારે બાવની પેકે પામીએમા "મગનેમ" લખવા માર્દ બાનુએ નોકરી બજલવી ન હતી પલુ તે અને એકાગી બીજા મારી તરફવા વાકા હુ મુજુ કમી ત્યારે એકેએકે મને કહેતા કે "એમા નુ છે" મપા મિત્રા કાઈ હાનના અને આગલા વખતેના મિત્રા આપેએ એકેએકે શુ ? બધે

પનો મિતાર પણ હાલની ચીતભાવને આધારે કા નહિ આપી શકાય ?” મને આ વક્સર વાજળી લાગતી નહિ, તો પણ મીંઝ કામચાલની વાતોએમા હાલના કે આ ગળા પારસી સમારને નહિ અનુસરવું કાઈ કાઈ આ-વર્તન રહ્યું હતું એકે આને તેમાના ઘણા બનાવો બની રાહે છે

આ વાતોએ મોટેના સ્થળ હુબહુ બતાવવા માટે મીંઝ કામચાલ બારી કાળજી રાખતા, અને તેથી અનુભુ જે જે સ્થળોને પગતી વાતો કલ્પી હોય ત્યાં ત્યાં જ્યોતે જઈને આમલસના દેખાણોની નજર નોંધ લઈ આવતા, અને પછીજ તેમનું વર્ણન કરતા આ રીતે “દાગરાના ની વાતો માટે એએએ થાણે જઈને તથા “મિઠી મિઠી ની વાતો માટે જ નમાડ જઈ ત્યાં ઘોડા ઘોડા દિવસ ગુલચરી આપેના હું જાણુ છું મુબાઈના મધના સ્થળોતો એમની નજરમા રમી રહેના હતા

સીતુ શિવળી

એક ચોક્કસ વાતો “સી મોમ” મા આણુ ઘઈ હતી, અને તે રોડ સોહરામજી બગાળી પણ વાખવા હતા એક દિને આ વાતોમા કાઠકે એવી બાબત આવી ગઈ કે જે રોડ સોહરામજીને બેને ઉતરી નહિ એકે બાપ અને મેઢી વચ્ચે કેવા નાજુક સમ્બંધ હોયો એકથે તે બાથેના આ વાધો હોયો, અને મીંઝ સોહરામજીએ તે વાધો ચીડી લખીને જણાવ્યો હોયો મીંઝ કામચાલનો જવાબ એ હતા કે એકે સી બાપ જવા માટે તો પોતાનું શિવળી છાતી એપમે પણ જળાયે, અને નહિતો તેણીને આપમે આર તેના જવા દેાયે, ત્યાં તે ઘસઝાઈ જઈ રાહ આ લખતો મીંઝ કામચાલનું દેહ મન બતાવેલે એએએ એાઈ બગલની બાબતમા પણ પોતાના સ્વતંત્ર વિચારોને દખાવી દેવાને નાજર હતા

“શુ કરવા ગાળ આપયો?”

મીંઝ કામચાલને “રાસત મોહતાર” જા છૂટે હાથે કામ લેવાની મનગમતી છુટ મહેલી હતી આગળ મલેકોએ તેમને બખાણુની એ છૂટે આપી હતી, અને જ્યારે આ પત્ર જુના મલેકોએ નવાએને દેવાયે કીધું ત્યારે આ કુખ્ય રાતે કીની હતી કે “રાસત મોહતાર ની નીલિત ચીતિમા કોયો રેરકાર કર્યો નહિ, અને તેની અસલ રાજનીતિને પગથીનેજ પત્ર મલાવવા દેવું આગળ મલેકોએ પોતાની માલિકા દરમયાન ઘણી એટ ખખી હતી જ્યુ પત્ર કચી બોલતા નથી એવું જણાવા પછી તેએએએ નવા મલેકોને “કમાઈ આવા” કે “રાસત મોહી આપું” ત્યારે મીંઝ કામચાલએ જુના મલેકોના વખતમા “રાસત નું હતું તેજ ઘોડાનું નવાએના વખતમા મલુ મલુ ગ્રુપું અને સ્વતંત્ર પત્રે લખતા એમને ઘણા કોજ આપવા પડ્યા, ઘણી ગણો આવી પડી એક દિને પત્રના આગળા મલેકો મળેતા એક રોડ ખ ૨ કામા નવા માલકોમા એક

મહુમ રોડ મેહરામજી ફરડુનજીને મળવા આવ્યા, અને મીંઝ કામચાલનો પગાર વધારવાની બ-લામણુ કરતા તમને ખમવા પડતા દુખ કહી સળગાવ્યા આ વેળા હું હાજર હતો રોડ મેહરામજીનો જવાબ એ હતો કે “કેખરડા શું કરવા ગાળ આપયો?” અને કાઠ કહ્યેય કે ગાળ આવી? ગાળ આવા જેવું લખાણ શું કરવા કરાય?”

લીખારડા જમાઈએ સામેની મંડળી.

મીંઝ કામચાલની સ્થાપી હતી અને મંડળીએમાની એ “લમોની મોતિયરી જળવનારી મંડળી” હતી ચીતની બીખની બધી તોડગા માટે આ મંડળી મધાની હતી અને તેની સ્થાપના માટે કા કા ઇન્સ્ટ્રુક્ટરમા એએએએ બાવેલી મોઢી મળાના શા કલક મુખી એમણે બાપણ કીધું તે એકે કુ વિચારમા પડ્યો કે આ માણસ કાણુ જ? પોતાની માદગીનું બીજાણુ તો હજી કેપુરાસીએ હોડાયુ ન હતું તોણુ તળાનો દિવસ મુકર કીધેલા હોવાથી તેજ દિસે ત મળનીજ એધયે, અને કામચાલએ તેમા હાજર થવું જોઈયે પણ હાજર થવા નેડે નથી મંડળીની તન અને હાથડા સભાજીને સમજવવા એધયે અને તે માટે ધુપ પથે શા કલાક મુખી બાપણુ કરવું જોઈયે? એકે માણસ પોતાની ઉનદ અને ઉમમ આગળ માદગી પણ ભૂલી જઈ રહ્યો

આ મંડળીએ વણુ આર વર કામ બળબું અને પછી તે સુસ્ત પડી ગઈ, તે બાથે મીંઝ કામચાલ હમેશા બડબડતા અને કેલતા કે “મારી સ્થાપી મંડળીએમાથી એજ એવી છે કે જે મારી હેમાતીમાજર માણુ પામી.” તેને સહયવન કરવાની એવણુની કાળજી હવે વિનાની હતી, પણ અફમેસ કે તે હજી પાછી માણુ ઘઈ રાકી નથી

આ મંડળીમા ખમ્મી મુખારાવાએમાના બે મુખ્ય સાહેબો લામીન થયા નહિ એકે સાહેબ મંડળી તરફના બે ઘણુ સાબળવા હમેશા હાજર રહેતા પણ તેના સભાસદ થવાની ના પાડતા અને તેથી તેના તરફથી બાપણુ આપવા ના બીજો કામચાલી બા સેવાની ના પડતા હતા બીજા ફેરફાર તો ખુબ એમને કેલતા કે રાજિતવાન માખાપ પો-તાના ગમ્મવા બાપિવાના કુખને એએ નાણાની રકમ આપે તેમા બાઈ શું છે? આ વક્સરના જવાબમા કામચાલ પ્રહતા કે મુખારાવાએએએ લ ન, મરણુ વધેરના અને કા કાઠકી નખખવા ના આજ કરાવ્યા? માતબર સોઢા પોતાની રાજિત ગુલચ મોટો ખર્ચ કરે તેમા મુખારાવા બાએએએ એક શું લાડુ? અને જ્યારે એક બધી તોડવી ત્યારે નીજી રા માટે આનવા ફરી? ચીતની બીખથી ચીતી માખાપના જે હાલકાલ ઘઈ જતા હતા તેવું દુખ જેડે ધરીને મીંઝ કામચાલ એ ઉપની મંડળી સ્થાપી હતી અહીં પછી તેએએ વરફની તેમની કાડત આ : એધયે હિમે કે જેને ઘણું જોવા તેએએ જનવા હતા

નવર નોંધ — મગજ નોંધ

મીન કામગીર અનેક મરતને મુખાં હોડી બાલેગમમ કરવા ગયા હતા, અને ભવારની બાજે જતા ત્યારે ત્યાં તેને જોવાની નવી નવી આબજોગ વધુન લખી સોડ-લવાને કરી ચુકતા નહિ ઉપર હિંકાના, કાકિયાના, જ-હોડાના, દખલુ મારાના કેવળે, યુગા, કેવલાની, અમલના, કરામી, રિકા, એ સર્વ કેકાણેથી એમના લખાણે આતર્થી એમને તે જોવા ને વધુવના, અવગોડન રાજી એમની બોડેથી હતી પણ વર્ષ એમના ને માલગના તેજી આ ખાદ મગજમાથી હોવાના હતા એકવાર મનિચરે સદચરે નામના અવરને વારા અને એક અમલના આત્માની કિષા કીવી મીન કામગીર એ વેળા દાવર હતી, મોટું મુખ આવીને બીજે દાહેડે નિકળનામ અમારા પત્રને મોટું એમને અવરનમું બાલુ પાતે એમ માલગથી હતું તેમ ઉપજવી કાદરુ કાગલ ઉપર કરી નોંધ લીધી ની હતી, મપલુ અમલ ને મેલેલું હતું! એમનરે ધરેલુ છાપામા અવગતનું બાલુ પ્રમદ થયું તેની નોંધ મારખ-મખી કરતા 'શાન'મા આરેસા હેવાલ મોટું બાજે વાર-વિદ્યે હતુલો

દશી વર્તમાનધેનાની ક્રિદાગીરી

દેશી વર્તમાન પંચામા "શાન કેકાનાર" પાતાની જોમ રવતન શાનગીતિને લીધે મહુ સોડપ્રિય ન હતું, અને મી કામગીર દેશના મને કેહતા કે આખળું સોડપ્રિય પહેલે દાહેડાને નથી, અને સોડપ્રિય થવાની આપને કરી તલવીર કીવી પણ નથી પણ એ મપરુ ડના કેક અમલવારથી એક પદવોરો આદ મી કામગીરને જોવાર નહિ; મળવાર નહિ; પણ એમના દેશન કરમ આજે હતો તેને ઉપરલેલા મખુનો માથે કામગીર હતું ખરવા નથી તો ને કે એ વાતને ધણા વર્ષ થયા છે હું ને છાપવાગત નામ દર્શા નહિ તે બિચારો કોઈ મગીપ સિદ્ધિના હોવા તે ને કે તેનું પત્ર અમલવારમા અને યુગગતમા તો જળાવેલું હતું તેના પત્રમા જોમ વીક ન હતા અમલવારી મેગ પાસકી અને વીલી આગીક કમની કમી તથા લેવાલો તે સભર પીયારી હતો મી કામગીરને પુકતા તે મારી આગળ આજે મે તેને મારી પાસે જોડાવો, કેમકે મી કેપુરોશા અમલન ખુમી ઉપર લખાર ઉધવા હતા પણ એમને જેમ જસી ઉધી જતા તેમ જસી જાગત પણ થતા અમને વાત કરતા સાબળી કેપુરોશા જાગી ઉઠ્યા ખુલોશા થતા પેલા પદકારને પાતાની તલવીરે રોડીને મેમડાએ કેમ આલ્યા પુકતા ને આ મતનવનું જાગ્યો— "હું પણ આપની વાલપ્રિય છું આપનું મોટું નામ બહુ વખતથી સાબળતો આવ્યોલું આપ ઉપર આદ પત્ર મલેવીને મોટું મિલવાલો જાઉંલું પણ આપનું મને મળતું નથી થલુ વખતને આપને જોવાને હોખર હતો અને એકવાર મુખાં બહુલો તો આ પના દેશન રે એવો એરોશ લાખા મમળના રાજેલા હતો તે પ્રમગ આપર આવ્યો આપને જોઈ બહુ આનદ પડેલો આપની કવમ બહુ તેજ માનેજે આપ

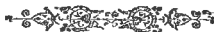
વારવા અમાગ હિંકાનારે પણ આખવા લખાણોએ તે કેરેકે હોખરે વાલગી હતી પણ અમાગ સોડને એ વાત રેવે એમ નથી પણ આપ એમના ધુપા રેવે આપ જોવા રવતન થવાના બીજે તો મી કાકાને જોવા નથી 'શાન જોવાના' નામના અધર 'માત્રુ જોવાના' થાયલો, એમ મે માલગરુ, એ મું અરે રી ત્યારે તો આપ નામ પ્રમાણે કામ જાલોલો, 'દર્શા'ર

આ મંગાળુ વાતો જમન મારવું અમા તો વરમે જાડેર જોખના, પણ આ "બાઈબ" પીર મપડ જોખી જતા હોવા તે વારં વરને હાવ જોડી નમદાર કરો, અને પાતાને 'દેશનો પારો' 'દેશાડીને અને 'દેશન' થા મોટ દખાળી હોવા તે એમ પણ જાગ્યું હતો કે "આ મારી એક રુતિ 'મદિવની થાના' કે, ને થાને જવાની મેં બાધા લીધી હતી અને તે આને દેશી કે, 'દર્શા'ર તેના નવા પદી મી કેપુરોશા જોખા કે 'જોખા આપણા બાઈબ' 'મેં હું કે' તમાગ બીલ દેશ બાઈબધીને મગમો એવો આ રાજો આખિય છે; એને આખરુ પણ જરૂર મપડ જોખરુ" અને તેમ થઈ હતું

એક કરમખેડાર-ઉંધ

મેં ઉપર મી કામગીરને ઉંધ વિગે દર્શા કીવીએ અરેખર એમનું વાત કરતા દેશી હતા ઉંધવાર જોડી શવ થી નાક વગેરેમા કેકાવાથી ઉંધગર થવાનો અખલ ખતાવતા, અને કોઈ વાતને વગર અખલે ઉંધ આવવી કેહતા થાવતા થાવતા ઉંધી જવાની એમને બહુ આનદ હતી હાલની અમારી આદિએ કે ત્યારે મરમીની મામ મમા એક વિગે મી કામગીર થાવતા થાવતા ઉંધી મપા હતા અમારા મલિક મેમમાના એક મૂક રોડ મેલગ-મહુ મરમાન પજો ખાતા ખાતા અમાગ એકાગ્રમા મર-મીની કસિલ કરતા આવ્યા રિવમે આદિમાના કોઈ સિવાપિયા ઉંધે તો એમને તે પસદ ન હતું મી કામગીરને ઉંધવા જોઈ રોડ મેલગમહુ હોર કરના લાવા કે વગી મને નાકમા ગયા હશે આ જોન નિકળવાર કેપુરોશા જાગી ઉઠ્યા અને રોડ મેલગમહુ જોખા કે "બી ઉંધ તમને જાદથી અરેલો? અમને રાતે ઉંધ નથી આવવી ને વમે દિલેની ઉંધાચોહો? તે સોડને જોકની હોખ તે થીકીક થેવાલી રાવ નહિ આવતા?" મારડી માથ અલી ઉંધારી કરીયા કે અમે અને અમારા મલિક સાહેબા વરમે રોડ અને આકર જોખા કરો કું હોખર નહિ, અને આને ખુ નથી કામગીર એ રોડ મેલગમહુ એ હવાના હવાના કરેલી રોડેના જવાબમા અડખડ હશેને કહ્યું કે 'હું આપને ખુશી છું તમારેથી થેવળ તો લેવા"

અ બી આવી રીતની મી કામગીરને ખુરા મિતલ અને રવતન મારી રવાજવારી બીજા અનેક વાતો છે આદિએ, કે તે વાતેમને જાની રોવ આવી ગયું અને એક નમુનેવાર થેખ મરદાર યુગરાતી માહિત્યના ઉપરકો ખોલી જોમ

મીં કાખરાજની એક નહેર લેખક દાખલની

થોડીક ખાસિયતો

લખનાર— મીં પુરોદ્ધ રૂસ્તમજી કામા.

મુહમ મીં કેપુરાસે નવગોજી કાખરાજને હુ લાખા વર્ષોથી જાણખતો હતો અને 'સરત ગોફનાર' ના આગળા મહેકો મધેના એક હુ પોતે પણ હતો, વાસ્તે જિનજીની ખાસિયતોનો મને પુરોજી અનુભવ છે.

કે નાક પચવાળાઓને હુ જોઈ છુ તો તેઓ જ કિમ મની રાજનીતિથી કામ લેતા જણાય છે એક તેમના મનની યાને તેમની અગીત અને ખીજી તેમના પત્રની પોતાની મીં કાખરાજ પોતાની કામગીરી શુરૂઆતમાં જિવોજ કોઈ મેવડી રાજનીતિ ધરાવતા હતા એટલે જો પુનામાંથી બાહુ તો જિવજી જ્યાં મુડી " જોને જમ રોડ મા હતા ત્યાં મુડી આમ મેવડી પાલિસિથી કામ લેતા હતા પણ "ગમત ગોફનાર મા આખા પછી જિવજીની અગત રાજનીતિ જતી રહી, અથવા પત્રની રાજનીતિ સાથે જોઈને એક થઈ ગઈ અને તેથી જિવજી સરત ગોફનાર મા ૨૦ વર્ષ મુડી તકી રાજવા ધણાજ થોડા છાપાનાઓમાં આવડી લાખીમુદત મુડી નીબી રાજવા હશે એકે ને બાણુમ મેવડા અત કરજીથી કામ લેવા માંજે તે લાખા રાહડા તેમ કરી મદિજ નહિ.

મીં કામગીજ જેમ પોતાના મનને સાથ અથવા વાલ જી લાગે તેમ પોતાના હાથ ધરેલા કામ ઉપર શુરતકીમ રહેતા અને કોઈ સામેવાળાને ધરાજ બાગરી જિવજી અદિ રાધી સાણુ બેલવા કે લખતા અટકતા ન હતા એવી જિવજીની ખાસિયતને લીધે જિવજી પોતાના અહા કોમ્પો કે શુરખીઓને પણ છોડતા નહિ એવણે એક વાર "સરત ગોફનાર જેવા પત્રના આધિપતિનું કામ માથે લીધું તો જેથી સ્વતંત્ર રીતે તે ચલાવણુ જોઈવે તેથીજ પ્રેરૂરી રીતે જિવજી અનાવજી

ધણા એક અગત્યના દેશ અથવા કોમના લાખના કામના મુખધમા પણ જણાવ્યો એમ સમજેડે કે અમે એક ના એ કામના શુ કરી રાહિયે ? પણ મુહમ જિવજી વિચારના ન હતા ધણા એક કાંચા જિવજી છે કે જે એવણે એકલાએ માથે ઉઠાવી પર પાડી આપણે અગી જાતિ મેહનત અને જાતિ હિમતથી ધણા સાસ કાંચા કરવાની

જિવજીને તક મળી જિવજી વધવા તે પોતાની આવી ઉતર અને હિમતથીજ વધ્યા હતા એ રીતે ત્યારે કોઈખી માણુ અને આગળ વધવા માટે હિમત અને ઉલ્લાસ મે મુખ્ય સાધનો છે જિવજીનારેહવાગ કામોની કુતેહના ને જોડે હતા તે જિવજી યુના ખુશ મિલજી હતો વળી જમરી અત અને કાળજીથી હાથ ધરેલા કામની પુરે સાગતા અને તેને પાર પાડતા.

ઈલડના વર્તમાન પચવાળાઓને મટે આપણુ જાણિયે છિયે કે તેઓ જામ પીપા સહામિક કાંચા માથે ઉઠાનેડે, પોતાને ખર્ચે મોટા મહાભાગત કાંચા માટે આગળ પડેડે, ડાં લિંડગર ને જાઓની આકિકામા રોધ કરાયે છે, લડાઈવેળા પોતાના અખપારનવેરો મોકલયે છે, તેમને માટે રકીમરો ખામ રકી રાખેડે, અને તાર વગર મો કલવામાં આવતા વિજલીક પેગામો તેમની માફતે મેજની જોથી પહેલા પોતાના પત્રામાં પ્રગટ કરેડે જિવજીઓને પત્રમે વાસી એક નાની શુરૂઆત લખન મીં કેપુરાસેએ પારસીઓના શુરૂ રાજનાહ નાકી કરવા મટે એક કમિટી નેમી અને તેના કામમાં પોતાથી બન્યો જિવજી આગેવાની બર્ફે ભાગ લીધો એવું કાણુ એ કે છાપાવાળાઓએ જિવજી જિવજી કાંચા આરખવા જોઈવે જિવજી ને જિવજીના મનમાં ખવાલ હતો તે પ્રમણુ વાસીને આ શુભ કામનો જિવજીએ આરખ કીધો અને તેનું સાઈલ પરિણામ નિપજણુ જિવજીનો જિવજી વિચાર હતો કે આ રીતે હુ માસ હાથમા મુકામલા પત્ર મારડુંતે નીબળ ધણા કાંચા કરે કે જેથી સિંહાને ફાંસેડા થવા સાથે મારા પત્રની આખર વધે,

એક ધણી પત્ર અનાવજી કે નાવક યા વાંતો લખનાર હુાય તો તેણે નણુ જોતે જોણુ તપાસણુ પરપૂર કરણુ જોઈએ આમ હોવાથીજ મીં કાખરાજને જ્યાં જોઈએ ત્યાં આપણુ હાજર ભેટા હતા આ રીતે સખાઓ, મેજાવડાઓ વગેરેના સામેલ રહેવાનો જિવજીને રીખ હતો એટલુંજ નહિ પણ જો કામને જિવજી પોતાની ફર્જ સમજતા કંઈ જિવજી નહર ઉઠેડે નહિ તો માથે લીધણુ કામ બચાવર થાય નહિ.

જ્યારે સરત ગોફનાર ના મહેકોએ એ પત્ર મુકાત જિવજીના હાથમાં આપણુ ત્યારે જિવજી ખાસ કુશમ કીરી હતો કે સખની કીચાના હક સાચવવા, અને જો

રાતે મુજબ મીં કેપુરારે સધળી કોમો બાબે લખાણ કરતા વળી બીજી રાતે ગળ્ય તરફની વજાદારીની હતી, અને તેટલા મોટે ભાવે કાન્ગ્રેસવાળાઓએ શરૂઆતમાં મગકા રળી આમીઓ દેખાડતા અનેકે કીધું ત્યારે મીં કાબજાણને એમ લાગ્યું કે આ સેકો સરકાર તરફ જે વજાદારી બતાવવી જોઈએ તેથી વેગળા જનપદે, અને તેથી એમણે કાન્ગ્રેસની વિરૂધ્ધમાં બહુત ચલાવી પણ પાછલથી જ્યારે અઘા હાજરમાં કાન્ગ્રેસની એક મેક ધર્મિતે વેળાના પ્રકુબે બાબણ કરતી વેળા કાઈક વચ્ચે બદલેલી બતાવી આવી ત્યારે મીં કેપુરારેએ પણ કાન્ગ્રેસ તરફનું પોતાનું વિરૂધ્ધ જોશ આપ્યું કીધું રૂકતે રૂકતે ત્યારે અમને એવું માલુમ પડ્યું કે હિંદુઓ તથા મુસલમાનો પાગમીઓ તરફ ખરી દિલસાંજી દેખાડતા નથી ત્યારે મહુમની પાછળ વખતની સજ્જાતિ આસ પાગમીઓ મોટે ભાગે એમણે જણાવ્યા હતા

મીં કાબજાણની રોકાણો થોડી ન હતી પણ આરથી બની ગેકાણિયા ગેકાવા છતાં, અને તેમની જગતોમાં તન મન ધસવા છતાં એમણે પોતાની જીંદગી ૬૦ વર્ષની ઉંપર સાચવી રાખ્યા, તે ઉંપરથી આતુમ પોરેકે કે એમના ઉંપર ઉંધળી જગતી બહિરા હતી અને આઠના મોટે ભાગે એમની આકૃત વેળા એમણે શાગ મગજ સાચવી રાખતા હતા

એમના આરથી ઉમર મુખી તનદુરતી સાચવી રાખ્યા તેનું કાણુ પણ એમ જાને એમના મનની સાતિત્વ હતું એમની જીંદગી ૬૨ વર્ષ કરતા પણ વધારે લાખી મુદ્દે મુસી સચવતે, પણ હું આનું છું ત્યાં મુસી એમણે મીંકારાને જે જગતે શોખ હતો તેને કીધે એમ મુસી તનદુરતી ગિચકી હતી

મીં કેપુરારેને જો કે જરોરતી ધર્મ પુરતેમની વાકેરી ઝાંઝી ન હતી, તો પણ ધર્મને નામે યત્ના કામોમાં મુખરો કરવાની અને તે ધર્મો જોવાની એમને ધણી જગતી આજેશ હતી જે કે ધર્મની બાબતો લખતા એમનાથી કોઈએઈ વેળા કાઈક જુલો થતી હતી, તેમ છતાં એ બાબતમાં પણ એમણે ધણા કાવચ કડી રાખ્યા હતા

જેને એમ જાણત જણાવીને પૂર્વ કડીમાં મીં કાબજાણને જગા મુખી હું એમના હતા ત્યાં મુસી એમના મોજાના મુસાગવામાં નહતા પેતે જેમ જોતતા તેમ આ લતા હતા, અને મુધાગને મોટે પારકા આધાર ઉંપર બેસી ન ગણતા મુધારા પહેલા પોતાના ધર્મોથી કાઠડતા હતા

ઉંપર કહી એમી સર્વ આમિયતો એમ જ માલુમમાં કસાચર નજર આવેછે

પરમકારી બિરાજનારા મોઢા લોકો

(કેદારી—તેનાબાની માને)

પ્રકોને પગમાં નુરના ઊછીકા કીરણે
અંબળ તાપ ને રોજ સહુ બાપ કારે
સનસારના મગનમાં પ્રકાશીને
અહીં બેઠી આસમાન ને
અસરી દેખ પોતાને અને પ્રકારી

દીપિષ ખર્ગેદ આપ તેજમયપણે,
પ્રકારોજ પ્રકારી પોતાને
નહીં ઠીકું નુર સંવા મન માને
આસવા ઉંપર કોઈનું માવી મુદ્દત આપું
ન પવે તે અજણે પ્રકારી

દેશી સંગીત— મીંઝ કાખરાજની સેવાઓ.

લખનાર—મીંઝ ધનજીભાઈ ન. પટેલ.

“ગાયન! ગાયન! તારા દેશો ખુદાઈ છે—તારા હૃદય આસમાની છે—તારી રાક્ષિત મોતિભરી છે!”

—કે. ન. કાખરાજકૃત “મેલત મનીનિહ” તાટક.

ખુબઈરોહમાં સંગીત કળાને ખીલવવાનું તેમજ અગ્રી-તનો શોખ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરવાનું, અને પારમીઆમાં આજથી ૩૦-૪૦ વરસ ઉપ ગાયનને નામે ને અભાવ અને ધિક્કાર હોતો તે દૂર કરવાનું માન મહૂંમ ગૃહ કેન્સુરારે કામગીરી કેટલું બધું કરે છે, તે અદ્યપર નેમ પાસી મમારની નેમ દેશી સંગીતની તવારીખનો એક નોંધ સેવા સાધક બનાવ છે.

મહૂંમ મીંઝ કેન્સુરારે કામગીરીએ પોતાની છંદગી ગાયન વિદ્યાની ખીલવણીને અર્પણ કરી હતી એમ કેહવામાં જગમી મહારાગાત નથી. એક વખત એવો હતો કે ભયરે ગાયનને મોટો પારમી કોમમાં હલકો વિચાર થયે કરી મોકો હતો, અને ગાયનનો ગાનાર એકે હલકા આ-કમી તરફ જાહેરમાં વગોવતો હતો. પારમીઆમાં આ-જથી ૩૦-૪૦ વર્ષ ઉપર એવો આવા હતો કે ગાયન કર-વાનું કામ હલકા પકતીનાં અને નીચ લોકોનું છે, મોટો તેવા એક હુનરને પારમીઆએ કીધી ઉકારીઆની નિરાશમાં ગાયનની કેલવણી આપવા વિરોધ વિચારેો હતા. બાહાર થા ધરમા થા આનગી મેલાવડમાં પારસી બાનુએ ગાય-નનો સુરેક કાહાડવાની કીધી હિંમત કરતાં હતાં નહીં. મહુરુર થુ કે પારમી મેરાંઆ ગાયન ગાય! ને વખતે લગનના હોગામે નાયકણીઆના નામ આવતા અને કલ્પ અને વાડી વેતનર કરતા શેરીઆઓ “નાયકણીઆના તામિંકા” ની દર રવિયારે મોજ મેળવતા, તે વખતે મહૂંમ કેન્સુરારે કામગીરીને એ આકાશી હુનરની ખરી કરે અને કિંમત ખુશવાની ગોથા કુદતી બરાસરથી હિંમત મળી હોય એમ કાગે છે.

પવનચક્રીના ગોઠીઆઓ.

મહૂંમ કાખરાજ બચપણથીજ ગાયનના શોખીન હતા-તે વખતે ગવાતા ગાયનો કેવાં હતાં તેની આટલક કરવી મુશ્કેલ નથી પ્રથમ ૧૯૪૫ના સાલમાં, એટલે જવાન મીંઝ કેન્સુરારે ભયરે ૧૭ વર્ષની ઉંમરથી વચન એક દેખાવવા અને ખુબખુશ જવાન હતા તે વખતે, તેઓએ પોતાના અગત મિત્રો સાથે પવનચક્રીના મેદાનમાં જઈ પોતાનો ગાયનનો શોખ અને અભ્યાસ શરૂ કર્યો હતો તેઓના તે વખતના પવનચક્રીવાળા દોમતોમાં મહૂંમ રોહો ગાની-ભાઈ પારસીજી વાહાંગની સજીલ અને કુમળજી સોરાજી બરેઆ મુખ્ય હતા એ સાહેબો તે વખતે ગાયન ગાવામાં ઘોડા ધણી કુમળ હતા, અને રાતને સમે ખાઈવી પવન-ચક્રી આગળનાં મેદાનમાં ગાયન ગાતા હતા નેમા

કેન્સુરારે કામગીરી ઉપર અને ઉમરથી બાજ સેતા, અને તે સાંભળવાને ધણી પારમીઆ ત્યાં એકઠા થતા હતા. તે વખતથી મીંઝ કાખરાજને ગાયનનો શોખ હોમય થયો હતો. તેઓ ને એ જણ પહેલાં ગાયનો મહૂંમ મીંઝ કાખરાજ મોહમળજી બરેઆ પામેથી શોખી હતા, તેમાં પહેલું “ચુલ અમનમે ખીચકુ છુપા બકા મેરી હય,” ખીચુ “ગોરી ચની કુચુ પકી બારીર” અને ત્રીજું “અચ્ચ મીતમગાર બવા તુને એકે ક્યા ક્યા ક્યા” એ હતા. આ પ્રાથમિક અભ્યાસ પછી ગાયનવિદ્યા તરફનો મહૂંમનો શોખ દિન દિને વધતોજ થયો, અને પાછલથી એ હુનરના બાવમાં મહૂંમે થુ શું કીધું તેનો કુક ઇનિતિઆવ અદ્યપર બાહુવા જોગ થઈ પડે છે; વધુ એકલા મોટે કે દેશી સંગીતની આજની હાલત મહૂંમને મોટો દરજ્જો આપ્યો છે.

આ અદના લખનારને મહૂંમને મોડેડિયો એમની છંદ-ગીના હેવાયની કેટલીક નોંધ મેળવવાની તક મળી હતી, જેથી એમના સંગીત સાધના અર્થે વિષે હું થોડકે અજગરે થકી રાહુ છું.

ગાયન ઉત્તેજક અંકડોની સ્થાપના.

“સ્વતગોસ્તવ” પત્ર સાથે ભેંકાયા પછી ૧૯૪૬ના સાલમાં બરેઆ મેલાવણમાં પ્રશંસના મહૂંમ કેન્સુરારેને મીંઝ માલુ-કરાહ ધનજીરાહ અઝર સાથે પહેલી આપવા થઈ હતી. મીંઝ માલુકરાહ પોતે ગાયનના શોખીન અને બહુકાર હતા અને એવા એક મિત્રની દાસતીથી કેન્સુરારે કામગી-રના ગાયનના શોખને ટેકો મળ્યો, એટલુંજ નહીં પણ તેમના અભ્યાસમાં થોડી વધારી થયો હતો.

પોતાને સંગીતનો શોખ એ પછી મહૂંમે ચાલુજ રાખ્યો અને નવા નવા ગાયનો અને ગાયકો સામળવા અને એ વિદ્યાને અનુભવ રોજ રોજ એ મહૂંમની એક જાતની ચાહુ મોજ થઈ પડી હતી

તે વખતે કાલકાંચીના રસતા ઉપર આપરદાર હિંદુ-ઓનુ ગાયન કરનારે એક ન્હાનું મઝળ હજુ એ મઝળની હેથાતી વિષે મહૂંમને ખબર પડવાથી તેની ચુલકાંચે ગયા. ત્યાં એવા સંગીતના અહીંયાથી અને તેવણના મઝ ઉપર ગાયનકળાના પંડેલા છાપથી એક નિશાળ વિચાર મહૂંમ પોતાના મજાજના બાવી લઈને બાહાર નિકળ્યા, અને તુલજ તેવણે દશા કીધા કે ગાયનના હુનરનો શોખ પારસીઓમાં ફેલાવવા મોટો એક ગાયન મઝની ઉભી કરવી જોઈએ

તે વખતે મુધાગની રાજ આત હવી પામીઓઆ શુભા
રેવાને જડ ધારી ચેલા હતા, અને ખીજા મુધાગના લાખા
ની હેગના મહુમ કાનગણ પાસે સંસારના મુધાગને
રૂડા નંદ નિવ્યા હતા પામીઓ આરે મડગી ઉભા કર્યા
તથા નવી નવી યોજનાઓ કોમવા બનાવે મોટે ઘડની
ઓ કામ મહેમ મીં કાબજીને મન મન મીમાન દતા
પોતાના ઉપના વિચારે તુરંત યોજનાઓ મહુમ મે. મોગ મજ
માહુમીન બગાળીને જાણી પામીઓ મોટે ગાયનકજાનું
ઓ મડગી ઉભુ કરવામાં તેમની માગેતી મીગી મેગી અને
૧૭૧ મા મેડ કેપુરારે કાનગણને પોતાની ગદ વરની
ઉમર પામીઓઆ ગાયનના રોખ દેલાવવા અને ગાય
વિરુધ પામીઓઆ વિચારે ૬૨ કરવાના વિચારથી મુગ
હમા પદ નવેલી 'ગાયન ઉત્તેજક મડગી' ઉભી કરી

આગ ન કહું તેમ તે વખતે પામીઓઆ ગાયન ગાવાની
હીન હોવાને લીધે ગાયન ઉત્તેજક મડગીમાં માગેન
ધવા માટે અને ગાયનના અભ્યાસ કરવા મોટે જેટ ના
મેહુમ તેટ ના પામી મુદરેશી મી મકવા નહી આ
ઉપરથી ગાનારઓને મોપી કાહાડ્યા અને તેમને મન
કુ મડગીમાં માગેન કરવાનું કામ મહુમ કેપુરારેને મોથે
આરી પડ્યું

ઓમે કોહક વખતે ગાનાર અને તાલીમ સેનાર
સમાર્મી વિના મડગી કેમ આવી શકે પશુ મહુમ કેપુરારે.
કાનગણ તેથી નાસીપામ થયા નહી તેઓઓ ગાનાર
પામીઓને મોટી કાહાડ્યા અને તેમને મડગીમાં માગેન
નીચા ઓની રૂતિ ઓક વાર શરૂઆત થઈ ગયા પછી
મડગીનું કામ આગળ વધાર્યું મુક, અને નવા સભા
મોર મનાવની મુશ્કેલી પડી નહીં મડગીની યુગ તેમ
મડગી ગાયવાની આડ મળાળ મીં કેપુરારેને સેવી
પડી, જેથી તેઓને કેસક દમને અવરખાવ્યા પશુ
થવ પડ્યું મડગીના માગ નસીમે મહુમ રોડ પુરોશિય
નમગવાનજી કામાને હિમતી રહે તેને મળી મળે, અને
તેઓ પોતાના મજલુ મ્મી મડગીના મનગીન તરફ રહ્યા,
ભયારે રોડ કેપુરારેએ રોડ આતથી તે ૧૮૬૧ રૂબી મેકે
દરી તરફ કામ બાળ્યું

ઉત્તેજક ઉમરદારાના.

ગાયન ઉત્તેજક મડગીને ઓની રૂતિ મહેમ ઉભી કરી
મોર નમીને તે વખતે ઓક કાને ગમેલા કેપુરારે. કાનગ
છને મળી મળે, જેને ગાયન ઉત્તેજક મડગી ઉમરદાર
તરફ દેખી લીધા અને હવે ગાયન ગિપવાની તાલીમ
આરી

આ ઉમરદાર ઉમરદારાને નામે આતપ્પો હોય
તે મુક યુધી ગાયક હવે મુગાના નમત મેવે ગાયક
ઉમરદાર ઉમરદારાને 'આ મોવે ને નામ આન
આવતા હતા મહુમ કેપુરારે કાનગણને પોતાની મગીન
વિદ્યાની કેવલથી ઈપા આપના હાય હક ન મર મીડી
પશુ આપના માતાના પોતાની બની આપાકથી તે
અવધામ ઓઓઓ કેસક વસાવ્યા અને તેમ કેવી તરી
લતા મળતી તે ઓઓઓ 'નાન પ્રમા ૪ મ' તરફથી
સાના વિદ્યામગવા બાલેલા ઉમરદારાના નાનું
હતું આ અદના લખનારની મને ને વ ને દાની હતા
અને એ બાળક મ મેન નેના મ પીતના મે નમ

ઓ મેમ મેડ જે તે વખતે ઘણી વર્તેના ન દો ત્યા
ઓક કુગાદા બનનામાં ઓ મડગીઆ પોતાનું પેહલું મુકામ
મીડ હુ આતથી એ વરે આગાઉ ઉપના મનાની
હોતવ કેવી હતી તેના વિચાર કેણુ કરી રહે? એ લોકો
તે નમી આતના જેવા વમાવના નહી હતા આને બંને
આઓઓ ત્રિગીરી જુવત ઉમરદારાની હાથ તે વખતે નહી
હતી મનવા જ વાગતા પછી ઓ નેના ઓરો તો
ઉમર ઓકાન જેવા ધર્મ જેવા કે ઘણીસાર લાધી ભાર
યજુ લખખજમુ મહુમું હતું આ ૨ પેડી હેરીમા
મડગીનું કામ ઓક વાર મર ધર્મ મુકવા પછી નેના
ધોડાક મમામોડે કેનાક મીત ગિપી તેવા ધવા કે, ૧૧
વખત ન ઓરોના, તેમની પામે જાગેના ગાયન મગડાવ
વાનો મીં કેપુરારેએ મન કરીને આને આપણે
માનવીને અવધા ધર્મકે પેહલે પેહલે ગાનાર સમારકો
જો રમા ગવા બુ આનાકાની કરતા પશુ મીં કેપુ
મોરોએ તેઓને હિમત આરી જેને જાગેના તેવા
કમળે અને તે હિમતની માથ ખમાર ધર્મ ગયા ઓ
પછી નવા નવા જાગેના મગડાનું આજુજ મગડું અને
લખાચીજ ગાયન મડગીના જાગેના પ્રખ્યાત થવા નવા
ઓ જલસાઓમાં કેપુરારે પોતે આગેવાન ભાગ લેતા
હતા અને ઓમરો જ ન મુક હક તથા ઓમરો તાન
જો મહિત ગાયવાની અમરકરક ૬૪૪૫ આને ધવ ઘણુ
ઓને ધવ હરો તે વખતના ખીજા પ્રખ્યાત ગાનારઓમાં
મુમ મનચેલ ના રીગવાના મહુમ કામમઅમી અવી
અને મહુમ દાઘબાઈ કુશી મહુમ દાઘબાઈ વાગિયામ
વાલ મીં આણુકરકાદ મનજીરાદ કાકર, મીં ફીંગર
મહ મનમજી વાલ રીસના મીં પેસનજી મારોદર
મહતા, વર્ષેના ગાયન ઓ જાગેનામાં વિશેષ એચાલુ
કળા હતા

ઓરી રીતના મીં કેપુરારેની નજીરબાની કેડેન ગાયન
ઉત્તેજક મડગીના બીમ જનમર ધવા પછી મહુમ કેનાક
કાસુમર મડગી સધેના પોતાને અમર કુરો કરીને
તોપશુ ધોડાક વર ગવા વાર મહેમતા આ મડગી
માથેના અમર કરીથી આનુ ધવા હતા જેથી અમરના
મિતેને ધણુ મથાથ મહા હતા ઓ પ્રમાણે મહુમ પોતાની
કાકરોના કેસા દિવસો જી પશુ ગાયનને પોતાની પ
ગોડાને નહી હોય અને પોતાને હાયે અપેના ઓ
પોતાને પોતાની સામે નમીરીથી ઉત્તેજન આપવા રહ્યા હતા

ઓક ઉત્તેજક તરફ કેપુરારેના નામની ધાક

મહુમ મીં કાનગણની મથક ગાયન ઉત્તેજક મડગીના
મગીતને અભ્યાસ કરતા માર મુમ મિત મીં દાઘબાઈ
રોનદ, કુશી હતા ઓ મુદમથ તમજ મહુમ કેપુરારેએ
નારના મગીતના મુધાગ વસાવ્યા ઓકને હાયે પેહ ન
વળી ભાગ બાળ્યો કે અમર દેહવામાં જગમી સહમગાત
સપ્તમ નહી

જો દાઘબાઈ મહુમ કે મગીતને પોતાના ઉમરદાર તરફ
માન આતા ઉમરદાર કેસ નાકના કામના તેમના ઉમર
વિચારેને મોર નહી—સવાર કેસ નાક લખનાર ઓક
બાલેલા સેખર તરફીજ નહી પડુ ગાયન કાના પોતાથી
મડગી મડગી તથા અમરદારીમાં લાયક ઉમર, સેખ

કેપુરસિને તેઓ મમજતા હતા પોતાની દિલ્લી નાટક કમળીમા થતા કુદરુત નાટકના ગીત માટે રાણાભાઈ દુહી યુનુસ ખરી હતા કુદરુતને એનની મને અગર એ કેપુરસિનું અમાનક નાટકગાળામા આવવું થવું તે તપતા ઉગ ગાતા એનાડીઓની તેઓ ઉપર નજર પડતાજ તેઓ ગમખાવા પડતા । અને કોઈ વાર તે અભગરમાને નગરમા તેઓ ખેતાના અને બેઝર વડીક થઈ જતા હતા ।

અનીજ રીતની એઓના નામની ધાક તે વખતે આનની કેટલીક બીજી નાટક મડળીઓમા પણ હતી મહુમ કેપુરસિ અગર એ કોઈ નાટક એકાદ જોસતા તે કદા તેમની હાજરીના મમાચાર જોઈને તે નાટકમા ગાનારાઓ માત્ર થઈ જતા અને રૂપે પોતાના આપન માટે તેઓ કેપુરસિની નજરમા હસકા પડે તેના વિચારમા પડતા

માયણ રીતે પારસી નાટકની તવારીખમા મહુમ દાદાભાઈ દુહી નાટકના એક યુર અને ઉમતાદ તરીકે એકમને નોંધાઈ ગયા છે તેમની છાટગીના બતાવોની નોંધ લેવાને આ મધ્ય નહી હોવા છતાં અંદરથી તે કહ્યા વિના આનુ નધી કે દાદાભાઈ જેવા એક કામને અનુ બની અને કહે નાટકકાર ઉમતાદ મહુમ કેપુરસિને પોતાના ઉમતાદ તરીકે કમુન કરી ગયા એ

નાટકોમાં ગાથનને લાગ

આગના વખતના નાટકોમા સંગીત ધણજ જુજ હતું એક એનમા ડ-ર ગાયન તો ઘણાજ મણુતા હતા તે ગાયન ગાયનવા માટે મહિનાઓ આગળથી નાટકવાગમીએ બધ બાણુ 'કેકેસિ' કરતા હતા. મહુમ ડાકડ બાંદ દાટની રેખાએ અને નીલાદુખાની હેલે તે વખતે માગવીકર નાટક મડળી મુબબીમા પોતાના સંગીત એસો બજી બાગા પળી હતી જે એસો મી-૦ કાબરાજી પોતાના પિતા નવરોજી માટે આપતી 'કોમલિનનંદરી' રિંટોશી લેતા પામતા હતા અહીંથી કાબરાજીના મનમા એક બીએ નવા વિચાર પેદા થયા નાટક તરફ તેમનું ધ્યાન દોરજ જુજી નાટકગાળામા પારસી નાટક મડળી નામે એક મડળી તે વખતે એનો કમરે હતો તે મડળીને મહુમ કેપુરસિએ 'તાનકડ અને સીજીમનકા'ના ઇશ્વર એનો તરજુએ કરી આપ્યા મુબબીના નાટક તપતા ઉપર કાબરાજીએ પેહલા એન આ હતો

એ પછી રસગરજાળના બાગ માટે મી કેપુરસિએ ધાકાં ચુરી કાઢેલા એનાડીઓ પાસે "કામિકી ઓક એમ" વાંતો ગે-મ ટિપરોએ એન યુગભગીસા કરાવ્યા એ એનમા મી-૦ કામરોજ એડીએ તે વખતે રચીને બાગ બારવ્યા હતા એ ચુરી કાઢેલા એ નાડીઓમા મહુમ દાદાભાઈ મનજી દુહી મી-૦ કમરાજ યુગભગજ મહુમ ગાંડજના ('કામરાજ યુગભગ') મહુમ હેરમજ નોવી અને મી-૦ ખુરોજી મનિચરજી મારવર હતા

કેપુરસિ- નખરાજ એક નાટક મડળીના માલેક તરીકે !

આ ચુરી કાઢેલા એનાડીઓની મડળી આનની હતી તેહલા મહુમ શેઠ મેગભજી સાદાંપરજ ગમણીએ ગમ જોડતાર મા લખાણુ કીધાથી મી-૦ કાબરાજીએ એક દોહી પડતીની પારસી નાટક મડળી પોતાને હીસાને

અને એખમે ઉભી કરવાની એક 'કાઠ'નેતરિઅન રકામ' થકી કાઠકી તેના પગારદાર એનાડીઓ રાખવાની પેલ્ય સુઘરી પણ શેઠ મેગભજી બંગાળીએ એક અધિપતિ તરીકે મ્હી, તેની રીતે નાણુના એખમદાર થઈ નાટકના માલેક તરીકે કામ ચનાવવા તેમને ના કહાથી, તે ચેનના મી-૦ કેપુરસિએ મહુમ મી-૦ દાદાભાઈ દુહી, કાવજીમા અને હોમજી મેદીને રચા રીત કીડી અને એડીતે

વિઠેરાશિયા નાટક મડળી

ઉભી થઈ હતી એ મડળીના બધણુમા વખત જતા જાગ ફેરકા થયા છે, તે પણ એની સાથેના પોતાને રાખવ મી-૦ કેપુરસિએ કેકેસિ દુગ્ગને ચાલુ રાખ્યા હતા એમ મી-૦ કેપુરસિના પેહલા કમીની નાટકો તેમજ લાખા અતરે તેમના જે-ના બે પારસી સમારી નાટકો એજ મડળીને બજવવા આપ્યા હતા બીજી ઘણીક બાબતોમા એ મડળી શેઠ કેપુરસિને આભારી છે, જે વાત એમના અને 'ગસત જોડતાર'ના માનમા કરેલા ખારા એન વખતે મડળીના હાનની અલેકે પોતાના આપણુમા કમુન કીડી હતી પણ અને એ એકકી કામના દાખવ થવા પામ્યા એકસ તલોને લીરે મહુમ એજા નારાજ અને નાસીયામ થયા હતા કે તેઓએ એક વર્ષ ઉગમ્થી એ મડળીના નાટકોમા જવાનું બીનકુન બધ કીડી હતુ હવે એ નાપ-સહ બીના અતરે પડતી ચુરી નાટકોમા ઉચા ખુરસી મગીત દાખન કરવા માટે મહુમ શું શું કીડી છે તે વિષે બાંધુજી

કેપુરસિ- કાબરાજ એકદર તરીકે

જેવો શેખ મહુમને સમીત મુધારવા વધારવાને હતા, તેહલીજ ઉન નાટકની તે વખતની હાનને મુધારવાની હતી 'વિઠેરાશિયા નાટક મડળી' એવાજ વિચારથી તેઓ એ ઉભી કીડી હતી અને તેહીજ નેમથી તે નાટક મડળી માટે 'જેનન મનીહે'ના એન મહુમે લખ્યા હતા કીધી પેહલા સારગી તખલા સાથે ગવાતા ગાયન જેનન મની જેહના એનથી રાર થયા હતા એ એકમા મનીજે હતા બાગ બજવવાર એનાડી જમરોજી દાજી માનને એક આકા જવાન હતો મનીહેના બાગ બજવતા તે પ્રભળી માડી વખાણુગીમા આપી ગયા હતા આ 'જમસુ મનીહે'ના લખને ડાકણે તેને એક 'મનિક્ષિત નાઈત' અથવાનું નક્કી થયુ પણ તે એનમા મેનનને બાગ લેનાર ઘણી જે સાધારણ રીતે બનુજી મેનનને નામે ચીજખખાતે હતા, તેનું ગડ બેસી જવાથી—એલની રિંટો મોટે બાગે લેઆઈ ગઈ હતી તે છતાં—એલ બધ પડે એવા દરેક સંભેશો હતા આવા વખતે કેપુરસિ કાબરાજે તે વળી એક નવા વિચાર મુજર પડીયા—કા નહી પોતે નાટક તપતા ઉપર પોતાનો નાટકી અનુભવ એક વાર અજમાવી જોષા તુતેજ પોતે વિચાર કીધો કે પોતાની કલમથી લખાવલા એનમા પોતેજ એક બાગ બજવવા એક ગડીમા હમદીમની બતાઈમા પોતાની મનનેગરીરી આપાતની આ તક હતી તેને થવું નુકસાન અટકાવવાની શુગ નેમથી 'જેનન મની જેહના એનમા પોતે જેનનનું પાત બજવવાને કેપુરસિ તેવાર થયા પણ 'ગસત જોડતાર'ના એ અધિપતિ કેકેસી કામમા ઉજાણ્યાઓની માકડ કીપનાવતા નહી હતા તેઓએ પેહલા શેઠ મેગભજી બંગાળી અને 'શકિમસના તો વખતના અલેક મી-૦ મનડી સનાઈ આલે એક શુબ

કામના મત્ત કંઠવાની તેમની બી નેમ બ્બાં ઉપના મુદ્દસ્યામ્ બહી ત્યારે તેમનામ્ મોડી ખુશીથી કેપ્પુગોને પોતાની ઇચ્છા મુજબ કંઠવાની મનાહ આવી

કેપ્પુગો કામચણ બેજનનું પાવ બજવવા તપ્તા ઉપર આવનાર છે. એ ખબર કેતાતાજ જમમુ મની જેનેની બેનિદિદે નાઈની એની નિડેડા ઉપર વધુ દરેડા પડશે વાતનો રમ હવે બે-બાઈ ગમે એન બેવાના કંગા હવે તો તમાસમીરે કામચણને જોવા તત્તર થઈ રહ્યા વધુ એના મોટે કે કેપ્પુગો પોતે એક અચ્છા માનાર હોવા સાથ બેજનના બાવચા કેકલાક નવા માવન ગાનાર હતા એવની કોતેહની હદ મી નહોં આ ચરના લખનારને તે એની મનીના મહિમાની હજી ચાલે છે, અને કેપ્પુગોએ બજવેલું બેજનનું પાવ હજી નજર મોને મનુ દેખાઈ છે

નાઈકોમા ઉમદા પ્રકારનું મગીત આપેલ કરવા તથા પોતાની આંખરે પ્રમાણે તે ગવડાવવા મનુ એના તો ખની હતા કે પોતાની નેમને પાર પાડવા મોટે પાછતથી 'નાજ કે ઉતેજક મડળી ને નામે એક મડળી ઉભી કીરી હતી તે મડળી મોટે તવણુ પોતેજ એન લખતા હતા તે મેત્રામા મગીત વણુ પોતે મેલ્લી તેની પોતેજ તારીમ આપતા હતા એ મડળી હરેક ઘવા ના એકે જેસામા 'મીતા હણુ નામને એન ને કનિ નમઘરાકરે લખ્યો હતો અને ને મનુએ નાઈક તપ્તાને અનુમંગીકરવા મોટે મુધારેયા હતો તથા મુધારેન ગમે નાઈક તપ્તા ઉપર ગવડાવતી રાહઆત કરવા મોટે ઘોડાક ગાનાચમ્મિને નીખાસ જેવ નેલેવળી, આસાવરી એવા ઘોડા કોચના કુપદ આપ્યા હતા એ પછી મનુએ 'લવ-કુરા' એન એજ મડળી મોટે ખાસ લખ્યો નેમા 'એપોગ કેવી રીતે દેશી મગીતમા થઈ રહી તેના કાઈક ચિતાર રજુ કરવાની મન-પથી એક આખી પ્રેરણા મનુએ ઉચી કોમખના સંગીતમા રચ્યા હતા

એક અધુરો રહી ગયેલો 'એપોગ'

એ પછી મનુએ સ્વીદન કોમખના પીકર રાગ ગાણીવાળા સંગીતથી ભરપૂર એક 'એપોગ લખવાડ કામ રાહ કીધું તે 'એપોગહરણુ ના બ્યાખ્યાનની કથા હતી તે એવની એક અક મનુએ તૈયાર કીધી, વધુ તેમા મખાવેલા ઉંચા મગીતને ઇનમાક આપી રહી એવી કેઈ મી મડળી મારા અનુભવ પ્રમાણે તે વખતે હેવાત નહોં હતી અને તેજ કારણથી મનુએ તે એવની એક અક બ મી પડતી મુડેયા હતો

આને આપણા નાઈક તપ્તા ઉપર માવન મુત એવે ઉગમઈ બજશે, પણ મનુએ હવેના અકસેષ કરવા કે નાઈક રોનીના મોડેકા કુટન પોતાની કમાઈ તરફ જોવા રહીને જમમા ઉંચા સંગીતનો રોખ કેવારવાની કશી દર કાર રાખના નથી અને એ રીતે મગીતમા બાવચમા આજના નાઈકા કરી છવ જેવા મુધારે જવાની રાકના નથી ઉલટું સારમી જેવા રેની વાજીંગની જગ્યા દાર મીનીવમે લીધી છે. તેના પોષામનું માનારે અવાજ અને રાગની બધી ખુશી દાખવે બજશે

ઉત્તાદી ગાયનના જલસાએ

ઉંચી કોમખનું માવન કેક ફાડુ જોડેવેતે રોખીંગને વારવાર બતાવવામા મીન કામચણ એક કામ ખામી રાખ્યું હતું નહોં

માવન મડળીના ખાનગી જનસામ્મિ પછી ઉમતાદી ગાય નના જાહેર જનસામ્મિ તેમનામ્મિ અનેક કરાયા હતા એવા પહેલા મોડા જરમો મનુએ ઉત્તાદ ઇમઘદખાનના કુટુંબના કુપદને મોટે માવન મગીની તરફી કરાવેલી હતો જેમા કેટલાક મુન્યા ઉમતાદ અને નાઈકા મેગા મડળીના કેટલાક સભાસેધએ બાગ લીધા હતા ત્યારપછી મુખ્યમિ ને ને નામીચા ઉમતાદે કે ગ્રેવામ્મિ આવે તેમનાનું માવન જાહેર આતમને મળવાવવા થઈ મનુએ કેપ્પુગોએ એક બી તક જવા દેતા નહિ એ જનમા કંગવવામા મીન માણેક સાહે પતંગદાઈ અકકર મનુ મીન કામચણની અગીત મીન સામચણ વિદી વજાર, મીન આનદગવ વિનાયક, અને કોઈ કોઈ વાર અકકર (કાનન) કે આગ કાંતેક મનુ માથે માથેન યતા હતા એક જાહેર જનસા માવન મડળીના આગના અચ્છા માનાર દાદામાઈ વાકેમખામ્મ વાગના કુપદા મોટે કરાવેલી હતા

ઇરિજ ગાયન વિદાનો અભ્યાસ—

ગાયનનું 'નિરેશન'.

ગાયન મડળીએ માથે ઉઠાવેના કમિમા એક ઇરિજ ગાયનના 'નિરેશન ની ટપે દેશી ગાયનના જગ વખી વા છાપી રાકાય અરી કઈ રીત તૈયાર કરાવી લખન કરવાડ હતું વાચનાર એવું કે કે નેમ મુરોશીનું 'મુરિક લખ વાની ચોક્કસ રીત ના બાધા છે, ને રિખવા પછી મેલખી મીન કામ ઉપરથી જોઈને માઈ/રાકાય છે અથવા વાજીન ઉપર વજારી રાકાય છે તેમ દેવી મગીતના બાવચમા બની રાકતું નથી હજી મુની ના ઘણે બાજે દેવી મગીત મોડે ધીમ રિખવા પડેછે, અને દેવી વાજીને ગીતે ને ગીત મોડેએ આવડતા એજ તેજ વજારી રાકાય છે એટલા મોટે દેશી મગીતને બાજુ પડે અનું 'નિરેશન' તૈયાર કરા વજા વાજન પણ મનુએ મીન કેપ્પુગોએ એક વાર મડયા હતા પહેલે તો તેમનામ્મિ ઇરિજ 'મુરિક ને અખામ રાહ કરશે, ને જુવાનીના વખતની એક યાદ નરહી એક જુવની સખી મી મહડે આ પછી દેશી 'નિરેશનનું કામ તો આજન વધુ નહોં પણ મીન કેપ્પુગોએ પોતાના ગ્રેવા કેટલાક મીન મીં લોખ મીન ડી મીનવા અને પાડતી મીન મેટ, મીન ડવ અને મીન શુક નેવા જલજીવા માસેવે પામે ઇરિજ 'નેરોગન મા બધેએમી 'હામગી મહિત ઉગમખા અને તેડુ એક મીન તામ ઘર સાડે ગિનના માવમા જોડે રી ગરખી (યુખ ગામી રુતિ મીધાગના રાણીના સર-મુના તપ્તી) ઇચ છામ છાપી ગાહા પાડી હતી આ મગી એ નામદા રની મુખ્યમી ગવનથી વખે મીન કેપ્પુગોએ આમરે બમો કાકરીએ પામે બમા આવાને ગવાડી હતી

ગાયનની 'પાદો'એ

ઉપના તરેહ પ્રકારના ગાયનના મેત્રાગડાએ ઉપગત મીન કામચણની માવનની પાદો એ વિવે હજી જોન વાનું રણુ એ એ દરેક 'પાદો' ન વજન કરના બ લખાજુ થઈ જાય અને મસારી જોવાવડામ્મિ તરફ તેમની રોલે વિવે આ ધરનકમા બોલે કેકો જોનાઈ મનુ કે મોટે આનરે સંગીતની નજરેજ એ મેલાવડામ્મિ વિવે જોખામ્મ આ 'પાદો'માંની રાકઆન નવ જતોમી ની કામચણી વાગના ગાયલુથી થઈ હતી વચના જાહેર જનને

ઈમેલ માનવિયાનો પાઠ
શ્રી. કાબરાલ અને શ્રી લોપેસ.

તેમ સામલજાની આ મુદ્દર વાતો, દોહરા અને ચોપાઈ, છંદ અને છંપમાં લખાયેલી છે, અને ત્યાં સુની મીઠા કેપુરાશોએ એ કવિતાઓ તરેહવાર રાગ ગણણીમાં બેસાડીને ગાઈ બતાવી ત્યાં સુધી તે કેવી મધુર રીતે ગાઈ શકાય તેનો કોઈને ખ્યાલ જ નહોતો. આ ત્યારે મગીતની જ નહીં પણ ગુજરાતી સાહિત્યની મેવા થઈ. આ વાચકોએ એકદમ તે સાંકળિય થકુ કે પેહલે માનવ મંડળીમાં, પછી કુમરનું કાવસન હોવામાં હાનિબલ મીઠા એવા નેરનાં પ્રયુષ્પદ હેલ, પછી બાલ્યા માહાનવાડીમાં પાળીતાણના નામદાર કોકર માહેમના પ્રયુષ્પદ હેલ, અને છેલ્લે અમદાવાદમાં હેમાચારી લાહણેરીમાં ત્યાંનાં નગરોદના પ્રયુષ્પદ હેલ, એમ સોડોની માગણી ઉપરથી ફરી ફરીથી કમું પડ્યું હતું.

એ પછી “રૂપમ અને સોહરાબેના સગીતસાગ” માળગવા અનેક નિવાડાઓ થયા. આ દારતાન પસંદ કરવામાં મીઠા કેપુરાશોની ખાસ મતલબ જુદા જુદા રાગો જુદા જુદા ગુરમાઓને કેવા અનુમરતા છે, અને તેલલા મોટા બાવનને અનુમરતા રાગનાં ગીત કેમ જોડવાં જોઈય તે બતાવવાની હતી. વાંચનાર જાણે છે તેમ ઉપલી હદય-વેદક કથામાં એ પ્રમાણે તરેહ તરેહના જુદાઓએ જિવાયા આવે છે. તેલલા મોટા મીઠા કેપુરાશોએ ગુજરાતી સહીમ અંગતમાં ઉપલાં દારતાનનાં માર લખી કાઢાડવા ઉપગત ૫૧ ગીત જુદા જુદા સહેલ તેમજ ખીક મગના તૈયાર કીરા, અને તે પાતાનાં દીકરા દીકરીઓ તથા કેટલાક મિત્રોની મદદથી મોઢા વગવાળા નિવાડાઓમાં સમુખ ચાઈ સગવાળાં આપણે ઇંદીયુ કે એ ગીતા તથા તેનાં રાગ ગણણી સાથડું મીઠા કેપુરાશોએ જે દારતાન તૈયાર કીધું હતું તે એમનું એમ બાહાર પડવા પામે તો તે ગીત હંચેરાના જગવાઈ મહે.

એ પછી મહુંમ માહારાણી વિરેદગિયાના જન્મદિવસની ખુશાલીમાં એ બતાવને અનુમરતા માવનોને એક જલસો કીધો હતો, તથા એક માહારાણીની ૧૦ વર્ષની જન્મજિવીના પ્રમોગે ટાઉન હોવામાં મોટા નિવાડા અમલ કીધો. એ શિવાય એક જલસો મીઠા દારાણી નરેશજી એમ. બી. રૂપચંદ્રે આજ્ઞા ત્યારે તેમના મતના તથા એક ખીને માવનગરના મહુંમ કોકરમારેશ સર વખતમિહજના માવના કીધો હતો. એ શિવાય ખીજ જગમાએ અને પાડીએ જે નોતરેલા નિવાડાઓમાં મનુખ થયા હતા તે નિર્ણયને લખાણ નહીં કરતા ઇંદીયાઓની મદદને મોટા કીરેશા જલસે જલમાએ ઉપર આવડેલ.

ગળવાઈ ટાપગાલી હોવાને વખતે મહુંમ બાઈઓની પાદને ઇત્યાદ આપવા મોટે જે કડ ઉજ્ય થયું હતું તેના લાભ મોટે મીઠા કાળગાડએ એક જલસે જલમા કીધાનું કાવમનું હોવામાં કમો હતો, જેમાં મરથા ગીત “મી માથુનું મન-જીતન” કરવા પસંદ કરવા હતા એ

જલસો ફરી એકવાર પારમી સુવાવડાનાનાં કૂડના લાભાએ કરેલા હતા. ત્યારપછી ટાઉન હોવામાં એક મોટો જલસો થયું. આજ્ઞા અને ગુરેશોની મદદથી મહુડાનાં ગડતીતયાં નાચારોના આચમયહતા કાવમ મોટે કરેલા હતા જેમાં ગુજરાતી માવન શિવાય કેટલાક જલસોનાં ઇંદીયુ ગીતોના ગુજરાતીમાં મીઠા કેપુરાશોએ તરજુએ કરી ગવડાઓ હતાં આ જલસામાં એક પાગડી કુડને ઇંદીયુ વાળેના ઉપર મીઠા કેપુરાશોએ ખામ તૈયાર કરેલાં ગુજરાતી ગીત આરંગ તથા આનારાંએ યેમાં વળકડ્યાં હતાં, જે દેશી મગીતના સુધાગમાં એક ગાઈ જેવો વધારો હતો આ જલસો સાંભળવા નામદાર ગવર્નેર લાર્ડ હેરીસ અને લેડી હેરીસ ઉપરાંત પ્રુકપ દુરોપિનના પણ હાજર થયા હતા, અને તે એકસો ફેરહમ યંગ કે તે એકવાર ફરીથી ગાઈ મળવાલીને ખીજાગીત ઉપર મીઠા મળનાવાળાં ગરીબ જલસોની માનીનાં કૂડમાં આવી હતી

ગુજરાતી રાજગીત.

ઉપના જલસાએ શિવાય ખીજ ગુણ માવનના નિવાડાઓની ખામ નોંધ લેવાની જરૂર છે. ૧૮૮૨ માં ઇંગ્લેન્ડ “નારાનલ એન્ડમ” નો જુદો જુદો બાધાઓમાં તરજુએ કરવાની કેન હાર્ડેરે વિધામતમાં જે ચોરનાં બની કીધી હતી તેના મુખમાં ગુજરાતી રાજગીત તૈયાર કરવાનું મીઠા કેપુરાશો કાળગાડને સોંપવામાં આવ્યું હતું. આ રાજગીત તૈયાર કરી તે મજુર મહા પછી મીઠા કાળગાડ એ તે પહેલે કીધાનું કાવમનું હોવામાં એક મીઠા મીઠા જલસે મનુખ કાવડાઓ હતા, જે જેના નામદાર ગવર્નેર મર જેમ કુ-ચુસન પ્રયુષ્પદને ખીજામાં હતા તે પછી ટાઉન હોવામાં નામદાર ગવર્નેર લાર્ડ રે અને લેડી રેની હાજરીમાં એક જલસો કીધો હતો જેમાં એક મીઠા ગીતોના કાવડા આપી રાજગીતના અમલ ઇંદીયુ રાગ દેશી સગીલ શાસને આપારે દેશી રાગ જેવો છે તે બતાવવાની કોરિય કીધી હતી આ જેમાંએ ગુજરાતી ગીત વેલવંડેનાં “ઓરગન” આ ઉતારની તેની આધે ગાડાઓ હતાં વળી મહુંમ નામદાર પ્રિમ એવ વેલસ આલખડેરિકરે કુખર્ પાખાચ ત્યારે તેમને ગુજરાતી રાજગીત મળવાવા ટાઉનકો-ભગ એક ખામ જેવારો કીધો હતો. પણ તે નામદાર એક એક ખીજા થઈ જવાથી આરી રાખા નહીં ત્યારે પાછળની તેમની વીધાવગીરી વખતે બરદાર ગુજરાતી રાજગીત જેમ ઇંદીયુ હતા, જેની ફેરહમ મોટે નામદાર પ્રિસે મીઠા કાળગાડને જે તે મુજાકવારી આપી હતી. એ પ્રમાણે પ્રમાણ જેમ “શરેવ” નું રાજગીત આને બદલ મળવાય છે.

જલસોમાં ગાવા બલવવાની પારમીઓની ટીક—મીઠા કાળગાડએ મેગવેલી ફેરહમ.

“રૂપમ મેહરાબના મગીતમાર”નાં ગીત ગાવામાં મીઠા કાળગાડનાં દીકરીઓ જેલસે જેલસાં માગેલ થયાં હતાં, પણ એમની મગતન જે ખીજ પાગડી ખાનુએ પામે

ખી મવમવવાની હતી તે ધોડકાના ઝિંઝિયાં પાર પાડી તેમ જવા મટે ઘણી દિશનની ઠણક હતી, અને વિરુધ વિચારવાજાઓ તરફથી મીઠા કાચરાજીને ધણુ સાબરણું પડ્યુ ધણુ તેઓના હાથમાં તે વખતે મુધરાવાળાઓને બધા 'ગમત ગોડના' એક ઝિંઝિયાં તો બળકે દુધાઈ હતું કે 'સાંભળા મા તો લુહાગો એક' એવી મગજનાઈથી તેઓ મુસારના વિરુધીઓને હાડી રાખ્યા 'શમત ગોડના' પોતાની જવાનીના જોરમાં ઝિંઝિયાં જોરમ હતું કે તે જવાનામાં કાચરાજીએ જાણેલી સહજગીતવા મટે આને નેટલુ બોલે એમણુ ઘાડ ગણાય

પામી બાનુઓમાંથી ગાયન ગાયની છાન દુર કરવા અને જોરમાં ગાયન કરવાના કામને ઉત્તેજન દેવાનું એ મુશકેલ કામ કેમુગટે કાચરાજીએ માથે ઉઠાવી લીધું હતું તેમાં હવે તેમની ફિતહ શરૂ થઈ તેમની ફિતહ એવર તેમને એવધ દોષ પારમી બાનુઓ અને ગૃહમથાને જાહેરમાં ગાયન બાનવન કરના જોઈ તેના મેહદ ખુની થતા આ અદના લખનારે તેવાર કરેલા 'શમતમ અને મોહગાળના મગીન ધાતાન તથા 'જમરોદ અને મોહાક'ના સંગીત કીમ્પાને જાહેરમાં ભયોગી ગણુ કરવામાં આવવા ભરે મકુમ હમિયા પોતાની માનવનીયી ખુશીથી આવવા એકલું જ નહીં પણ તે કીમત પ્રભે પ્રખુપરે બીચ જતા હતા

કેમુગટે કાચરાજીની મગીતની ફિતહ કુધાગના અધ કારમાં વિતનાવતા કાગ વરેથી કેવી રીતે આને પ્રગટી જી છે તે એક નાપરથીજ માનમ પડે છે કે આને પામી ઝાંખા ધરેલા રમગમ અને ગાનગાન મોટે ધરેધર જાહેરમાં ગાયણુ ધઈ ગયા છે જોર મેસવગમિયા આને એ મગીત ગાણવાજી મેહ છે તે મકુમની આગ મેહગાળું ફિતહમદ પરિણામ છે આ આદના લખનારે કીમત હાનમાં કરેલા જતસા ઝિંમનના પેલન પછીની વાન છે મગીતની આકી ફિતહની ૩૦ વર ઉપર કેહી આશી રાખી હતી આને નેચી એ મુસાગથી પોતાના મામગમે મુખ મેરે છે, આને નેચી એ મુસાગથી મોર અને એવઅગાન મેરે છે, અને આને મગીત ન આવણુ પારમીઓમાં સી કેતવળીને એક મુખ ભાગ અને મુખ રાણુગાર ધઈ બાગ્યા છે તે મકુમ માન માગ એ મકુમ મિત કેમુગટે કાચરાજીને કોડે દેશી નાગ રાનછીઓ વિરે ભાપણીની હારઆગા

મી કાચરાજીએ મગીતનું માન દેવાવવા મટે 'માન પ્ર

મારક મડની તરફથી વચબમ રંગ બાણે જાહેરમાં આવ્યા હતા. પોતાની એ કેરોગ મહેને સેહ મુડી ચાલુ રાખી હતી, તે એમરે કહી કે પોતાના મગુની એક મહેનો અગાઉ એઓએ જાવન વિરે એક વજી ભાપણુ આવવાને કમવ કીધો હતા આ અદના લખનારે, સંગીતના વિષય ઉપર 'માન પ્રમારક મડની' તરફથી ભાપણુ આવવાની મનાહ મહેનેજ આવી હતી

મી કાચરાજીએ આપેલા મગીતવિદ્યાને તમત બાપણે ભા નીચે પ્રમાણે મુખ્ય હતા—

- ૧ 'દેશી મગીત'
- ૨ 'દેશી સંગીત વીદ્યા' (જે ભાપણુ)
- ૩ 'અવિદ્યા'
- ૪ 'તાવ વિદ્યા'
- ૫ 'મગ વિદ્યા'
- ૬ 'પામી ગાયન'
- ૭ 'પામી લખના ગાયન'
- ૮ 'ગરબા'
- ૯ 'સંગણી જાગેતી'
- ૧૦ 'ગાયનની ભાષા'
- ૧૧ 'હોળીના ગાયન'
- ૧૨ 'મહાગમ ગાયન'
- ૧૩ 'બહાગની માસમના ગાયન (આવવા ધારેલું)

હેલું ભાપણુ અધરે ગણું)

એવી રીતે દેશી મગીતની સુવા બળવનાઠ પામી કીમતમાં કંચનીઓના નાચ અને નાચણીઓના ગાઓના રવાજને જુનજેખથી ઉમેડી નાખનાર, તેની નાચ તપાને મુધાનાર મુખઈ મહેરમાં સંગીત કેળોને રોખ પે. કનાગ મગીતને જાહેરમાં આવેલ કરનાર એક માએ પામી મુધાગ, કવમને એક કાનન ધણી પારસી લખેકાની કનગી-પોતાની કીમ તરફ પોતાના દેગ તરફ પોતાના ધર્મ તરફ અને હેલે પોતાના મોલ કરી તરફ ગાયા અને માર મગીતથી વકાદીજીથી મિત બજવી રોએ અને કુડીઓએ ગમમાં મગ કી ગુલર પાગ છે એ ખુશ તારે ખાર જવા છે! અએ મગ ન તારે આ કયા છે? ખુશ કેખરાશીય રહેને ગાન બહો!

તમ મહા ન જમ ન મીકનદર રાહા ખારરાહા
તમે જમીને મેકોડે આવેને એ મે

કેપુશરો કામરાજી-પત્રકાર અને લેખક તરીકે.

લખનાર—મીઠો પેસ્તનજી ખં તારાપોરવાળા.

એક પત્રકાર અને એક લેખક તરીકે કેપુશરો કામરાજી એક અસરકારક અભ્યાસ પૂરા ખોડે છે. હિંદના આગલા તથા હાલના તમામ દેશી અધિપતિઓની હરિજનમાં કામરાજી એક એવું નામ ધરાવતા હતા, કે જેણે મુઘલો પશ્ચિમ સુધી અને ફિઝીનગરોથી કન્પા કુમારી સુધી બંને એકસરખું જોશ નહિ તે એકસરખી વિષ્ણુવાલી મેળવી છે. એક પત્રકાર મેળવી કેપુશરો કામરાજીની કારકીર્દી અલબત્ત ખામીઓથી ખાલી તો નહિજ હતી. મગર એ કંટા અને કવચ વચ્ચે કામરાજીના ચોક્કસ અંગત શુભ એક એવા અમર પત્રકાર મુકા ગયા છે, કે જેને લઈ દરેક પ્રમાણિક રિત એ વિરળા પુરુષને તેના સમજા દેવો સાથે આહવાને તથા માત્ર આપવાને હવેરા એવા અને એવા રહેશે.

સ્વતંત્રતા, બાહોશી, અને આપ-પારમના નિશ્ચલમાં કામરાજીની ફેરફારો આપી ભરમ સમાજોથી હતા. એક આસાવાજી માણસના બાળમાં સરજત સદા જેમ કરે છે તેમ એ લખનારની પેઢેલી સેવાઓ તો ખીનકર જમીનપર જઈ પડી. મગર હમીના સંજે કામરાજી નામનું રાસત ગોક્તાર નામ સાથેનું અતિહાસિક જોડાણ કરવાને આગળથીજ નિર્ધારિત, અને એ સુધી જેમ પત્રની તેમજ પત્રકારની ખાતરીને કંટાળી જુલસે બતાવી, તેથી ફક્ત મુજરાતી જાલનારીજ નહિ પણ તમામ દેશી આલમ માહિતગાર છે.

આજથી અર્ધી સદી ઉપર એક એવા હિંદી પત્ર દિવસની રાશની ઈશી, કે જેણે તેના જન્મની સાથેજ મુદ્રાસ અને સમ્બાદની તરફથી પોતાને આવાજ બતાવવાની બહાર પાડવાને કસદ કરી હતી. અલબત્ત તે એક નાદર અને એક નેક ડગલ હતી, મગર તેને અમલમાં મુકવાનું કામ એક એકાદિમને માટે પણ મુશ્કેલ હતું છાપના પદાવમાં કામરાજી એક એકાદિમ હતા હિંમત અને આપ-પાર-ભારી, એક જ મોઢાને અનુસરીને આલવા સાથે “રાસત ગોક્તાર” ને તેના પેઢેલા મલિકોએ જન્મ આપ્યો હતો. મનુરૂ પત્રના અધિપતિની સગા મેળવતા બેઠે વેળાથી જ રાહપર રસતો કાપવાની જોખમદારી કામરાજીએ સાથે લીધી. તેણે પોતાની કલમને હિંમતને જમીન અને આપ-પાર-ભારીને ડાંગે હાથ બતાવેલો. અને એ ને હવેલાને પોતાની એક પત્રકાર મેળવી નિવરણના છેડા સુધી પહોંચી સાથે વળગી ગઈને તેણે “રાસત ગોક્તાર” ની યંત્રિતા રચબને એક મનોહર સુદગા આપી છે.

પુર કેપુશરો કામરાજી સાથે “રાસત ગોક્તાર” ના મલિકોએ સને ૧૮૯૨ માં નેક કરાવી હતી, તે કરાર અમરે અકાર પાળવાને તેણે માલ ખાવ અને કાળજી દેખાડી છે. એવા એક કગર અદા કરવાનું કામ સહેલ કામ ન હોતું. કામજી ખીજી રાત્રો સાથે તેણે કામરાજીને કમિશન મોકલે તરફ સાચી વફાદારી બતાવવાને માટે ખાતરી લીધા હતા. અરેખર, કામરાજી એક પ્રમાણિક હિંદી અધિ-

પતિની મુશ્કેલી ઉભી થાય છે. લાંબે કાલના રાજ્યમાં રાપ અને રેષત વચ્ચે ઇતિહાસના “રાજ્યવાને સમતોલ ધરવું.” એ દરેક લેખકની મુશ્કેલી નથી. અને એવું એક બિઠ સહસકર્મ પાર પાડવાની આશા “રાસત ગોક્તાર”ના અધિપતિને થીર તો આપ આવી પડી હતી. દરેક પત્રકાર કામરાજીની મુશ્કેલ સરકાર તરફ સંપૂર્ણ વફાદારી બતાવવાને પછીજ પોતાની કલમને ખોડે. ડગલપાવાની લેખિત કમ્પ્લેટ કરતો નથી. તેમ વળી દરેક પત્ર “રાસત ગોક્તાર”ની માફક “આપણા દેશીઓની હરએક તરફાંની-શુ રાસત બાળેની કામરાજી હું હરએક કમિયારીઓ બાળેની કુટીયાદ, હાંએમિય, તેને” સ્વતંત્ર આગળ આપવાને પોતાની જન્મની જોડેજ વાચક આલમની સાથે કરાર કરવું નથી.

રાજ અને પ્રજા વચ્ચેના ઉપસો હિસાબ બરાબર લખવામાં કામરાજી કેટલે હિસે ફેરફાર નીવડાયા છે. તે આજજી જણવું તેમ સાવંતને લાભની સાથે અજાતનો તાલુકા ધરાવતા અનેક નોટા રાજદારી સચાલોના બાળમાં તેણે રેષતની હાલતો અપસંપાતપણે અને અસરકારક રીતે રજૂ કરી છે. એક બાજુએ સરકારનાં કામને અપમાન પતિની બાળમાં ઊભી નહિ કાઢતાં ખીજી બાજુએ પ્રજાના વાજની હકોને માટે તેણે “રાસત ગોક્તાર”ની કંટારમાં સંખ્યાબંધ બહાર બડતા મલાવી છે. ખેતીવાડીની આપ-પાર, લશ્કરી, અને ખીજી અનેક બહાર બાળેની મર્યામાં તેણે જોડાવાનું કાળજી રજા કરી છે.

મરિ કમ્પ્લેટ કરવું જોઈએ કે પાછલાં વર્ષોમાં જોક્કમ બાળતા વિષે “રાસત ગોક્તાર”ના વિચારોમાં એક અપ્ર-જાણિય ફેરફાર થવાની ફરિયાદ ઉઠી છે, પણ તે એક મુશ્કેલી વાત છે. કામરાજીએ પોતે અનેક વાર એ વિષે ખુલાસા આપ્યા છે, ત્યારે એટલું તો આપણે માન-ગ્રહ જોઈએ કે એ નર મરે તે અખતો તે એક પ્રમાણિક આત કમ્પ્લેટી લખતો હતા. કેપુશરો કામરાજીએ અધિ-પતિની જુગમીને ન્યાયસન નેવીજ પવિત્ર પ્રમાણી છે, અને તેથીજ તેનું નામ એક પત્રકાર સંજે હિંદના બધા બાળમાં મુશ્કેલ મનુષ્ય છે તેણે તો સ્વતંત્રપણેના મુશ્કેલા-મોજ, જોડેજ લાગણીના જોરામણ, પોતાની કલમ કપડારી છે એ ધસારાખાવે જમ્પ-સચારી કાઢવાને તે જોડે રસે હાંકી ગયા હશે, આપ અને ખીજામાં અપમાન હશે. મગર તેની મકસદ તો પ્રમાણિક હતી તેનો હેતુ સાફ હોતો, તેની નેમ ઉઠી હતી, તેનો ખાલ જુલસે ને આજુએ વધુ ચિત્રાર હોવ ત્યાં ધની પડનાર મોખા અધિપતિ ને નહિજ હતા, પણ પોતાના ધમ્મને જોને પણ અપ કરવને વાજની લાગે તે મેધક જોલનાગ તે હતા.

આ બજારી વાત છે કે પાતાની કોયળી બરવાની અંનેક તરો કાવગજના મરનામા આવી પડી હતી જેણે કાંખાજી અમ તમમ બા રિયો સામે એકે અડકના નેવા મકમ ઉઠા રહ્યા છે આ એકે ખેલ અપાધારજી દાખના કહેવાના આ પ્રણાલિ પેમાને અનાદર કરી તે છેવટ જીત ગઈના રહી ગયા મરાર તે છતા કાંખાજી પાતાની પાછળ અંક ગોઠી દેવાન મુકી ગયા છે તે હાવત એકે ઉમદા અને અગ્ર નામ છે

કેપુરારો કામરાજના એક અધિપતિ તરીકેના મદ્ય
 યુગની આ ઢુક તપામ પછી હવે એ નગની લખાણ સરકાર
 હવે હું યોગદાર સેષા મી તીરા કામરાજના લખાણ સરકાર
 ઉકેલે યુગરારો એકને અભ્યાસ કરવા એકે કે પ્રથમ તો
 પોતે ને બાબત ઉપર બખવાના હોય તે બાબતની તે જીકી
 સમજાણ મેળવવા હતા એમ મનજી હોય છે વેદાનવંશના
 આણ અભ્યાસજીવન જીવન વિષયના આમ આહિતગાર માણ
 માથની વાતચીત, તેમજ પૂરકોના વાચણો તે પામના
 હતા આ પ્રમાણે જાણવાએ માલિતી અને દલીલો પામના
 લખાણોને સમીપ બનાવવા સાથે કામરાજ વળી પોતાની
 બાબતને એવી રીતે જાણ કરી રહે છે કે કામરાજ એવી
 માણના હતા કે જેથી કરીને તેમની કનમમાંથી વેળા
 લખાણો વાચવાને તેમના દરજીને વીકી બાવન થતી હતી
 પોતાના વિચારોના હાપ વાચકના મનપર અમરકાર રીતે
 મારવાના કામરાજ જેથી દેવેદાન નમનર દેવીએના
 કાકે થયે નથી, અને કદાચ ધણા વૈદા સુધી યશે
 નહિ એક પત્રકાર તરીકેની તેની સખાણ એ અસા
 ધારણ આચરના લોકો કરતી હતી ને માંછ ધણી ખરી
 કે નામના પોતાની મેદાનરીતીના આપણ બાવન રીતે કે
 પેલેના કામરાજ પોતાના વિચારો ખુબી દેકેને મનપર
 એ એવી મહાદેવ, અને પોતાની એ ગાથોના વાચકને
 મન દરાણ કરી લેવી ઉપાગતના દશાવના હતા એક
 પત્રકાર જેવે પોતાની કનમે એમ રહેતા તેના કમના
 માંચેના દેવાવવાની વજણી તે દૂર રહેતા હતા કમના
 હતા એ 'buzart stylo' નો અર્થ કરવા પણ

• રાજ્ય ગૌરવના તા ૧ સી મે ૧૯૭૪ ના અકબી
અધિકારી મોડ વાચકને મજબુર સામયોનો કુદરત અચાનક
આપશે

અને જ ઉમેરોશ કે રાજ્ય ગોષ્ઠાર ના આનંદોત્સવ
ને હાંસી નિહાળીયા ના કે મહાળીના મહિષ કે મતરા
છના કમચાક ઉપકારનાં કાળે તેઓને આ લોક કામચલા
ના કામને માં એક ખેલ કરવાની રજા થાતી હતી પણ
કામચલાએ જે રાત્રી ઉપજી પડ્યાના ખીરામાં સેવી
નહિ રેવા જોગ્યાતી વાળેકાંને પાનનાં કુપાલી આપવાના
કડમા આપવાની રીતોએ સ્વતંત્રપણે ભળવી રાખવાને
માતર નાહક કંપનાં એને અનિહિત આપવા માગની
તે માનસજી કમ્પ રાખના નહિ જે ઉપરાંત નાક કે ઉને
જડ મહાળીના સેકરડાં માં માણી મુદત મુલીની અચાક
મદન પરી થી યુદ્ધએ દોડી રીડી થાઈં સર મગદન
નપુઆઈએ જે બીનરખાઈ ખેરેનોની પાછાન વરફે માખ
રાછનાં કામને માં એક ખેલ કરવાની માગવી કીડી
પણ કામચલાએ જે કમ્પ રાખી નહિ જેન નિયમ ઉપર
અમમ કરીને અનેક ગોષ્ઠાર રોકડ કેપીનેનાં રીકેકરનો
આપવા સ્વીકારીએ તે ના હાલવા હતા - લખનાર

દેવતા મગર તેનું લખાણ પોતાના મગજ શોકમ આપના -
 હિંમતમા નેને "I am a kalyan" રૂપે તેના રાત
 દમદમના - જગત અણુના વગર સંસ્કાર આગળ
 માનું પોતાની અંધે દેવતા વાયકને ઝીંક આપુરે જાહિ
 નીમા ધસકે લઈને હવે હા આપણને કામરાજની કંઠ
 મગર આવાજ સ્વદ મોકળે દરેક મોઝ માથે વધારે મળજી
 જુને મોજો મેળવે તેની મધ્યો રિંગીની અને મધ્યો
 ઝુલિયા મળવાજી હતા

આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે કામગણીની ઈમા
રા "ધરમ્યમ હતી એટલે કે ખીન મોતોમાં તેની
ઈમાનત એક પદમચ્છાદી ભરખક ધરવા તાળામાંથી
વેતા પાણીની માફક બારી પેલેમાં આપણ વળતી હતી
કે પાનપૂર્વક કહીશ કે કામગણીની ઈમારતમાં એવું
કંઈ હતું નહિ ખીન હાયકર કેપુરારે કામગણી
ની જગતમાં એક જુની સમાવસી હતી, જે ખીટ ઝાંઝ
પણ પામી થા હિંજી લેખનામાં આપણને અનિચ્છા
નહી આવે છે. બાઈરને માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે
મોતાની બાવતના પ્રકાર મુજબ તે પોતાની ઈમાનતને
રમ પણ લખાણ પછી લખાણ પાસેથી રાફી હતો
આ રાફી એ કાંઈ પુરૂં દેશી લખનારના બાબમાં
મોપી વંડ બસા હોય, તેણે તે કેપુરારે કામગણી છે ભ્યા
તેના વિષય ગભીર હોય ત્યાં તેની કામને સ્વચાલ વેકેટોર
નહીકે મોખ દાર, અને કામગણી રહેતો હતો ભયરે
ઠાઈ પવિત્ર પાઠિક અથવા સામારિક માનવજી તેને
લખવાનું ગેરુજ ત્યારે તે લખણ એક જુલક, એક
પવિત્ર-એ કેલક દાખાવાઓમાં નોંધુ એ તેમ એક
આંતરી-અવામ પડતી હતી તેમજ વળી ભ્યા હાયકા
આનેની બાવત રચણ ભેમ-અવા કાંઈ પાધારઓને
મોખ જમવાનું હોય, અથવા તો ભ્યાકાંઈ માણસની એકા
નજરે કામને ગમી રાજીને નહિ આપતા એક સહાધાર
નિષ્ઠા પીઠી આપનાની હો-ત્યા પેસે રીત
મિસ, મોખ, પવિત્ર ઈમાનતા લખતે કેપુરારે કામ
ગણ મુખ યદિ ભતિ, અને તેને બતે રમજને એક
કાંઈક ઉત્તાર કામગણી સમાધાર પિતાના અદ્યુજ
હામરના પેલો કમ્પે આપણી નજરે પડતો હતો મથર એ
કેમકો કામગણી અને ખીલ લખનારઓ વચ્ચે તકાવતો
એક પાલેઓચોરો ભિજેરો રોરારે છે છે કોર
અને મથકના ગમીના મુકકા કામગણીની કામ
ભયરે પસાર કરતી ત્યારે તે ગમેતી મુજબ આરોધમાં
કદિ પણ કેલકાક જગતમાંઓની સખણ કમનસહિ કે
છે તેમાં દત્તી ચેકે થયગની ઉત્તમ પાંડીની, વાધા
ભેતીની, અવેકેકો ઓચાને પડેલ ભતી નહિ હતી એક
મુજી દીકાક લેખની કામગણીની મહાવતના પાધા
આજ જુનીપર રમખવા છે એક ખીટ ખીના મે
કામગણી મમખવા તપાસી એ તેતા લખાે ગમીર
રખા અચ્છાતા હોય થા મગ અપનાવા આતા હોય,
થા રચણ ભેમ વેકેતા પેલે પડુ એ બધી અવત-અવત
મિતમાં કામગણી પેલ જુની ઈમાનત (loved style)
તે હોરો હામર કેમી કેમી રહેલ મિતારની ભાષામાં કામ
ગણ ભૂલક ભૂલ રહેલ રહેને તેમના મિતમાં કામગ હાય
નહિ રેપેવતા કદા અચ્છર રમ પડકરી તે ગમીની ભૂલ
ભૂલ હાયા (abuse) ઉપજાવી રમ વખતે કેક નિવ અને

“ રાસ ગોકુળ ” અને “ શ્રી યોધ ” ના ૪૦ વર્ષ મુધીના અધિપતિ.

નવું કરી બતાવતા હતા પહેલા કમ્પા જીવુ કામ કેરલું
પણ નિકટ છે તે હાનગના અભ્યાસીઓ સરનાઈથી સમજ
રાકરી

ઉપર મેં કાળગજીની જિંચા પ્રકારની ધખાતનો એક
અંગે ખ્યાન આપવાની મેરોરા કીધી છે મગર પુદ તે
બાપાપુત્રી રામ રમના તો તેમની ધખાતથી પણ તથા
ઉમદા હતી અન્યતા દરેક અભ્યાસીઓ ધખાત (style)
અને રાન્ડ-રમના (diction) વચ્ચેના મોટા જેદ મગ
જવા ધરે છે કમનમીએ આપણા ધણક લેખકો એ ખને
બાબતોને એકમેક સાથે ભેળા નાખે છે. હા ધખાત
અને રાન્ડ રમના અને એકમેકની સાથે ભેડાયેલી છે.
પરી, મગર તે છતા તેઓ એકમેકથી સ્વતંત્ર એકમેકથી
ભૂદી છતાંની ચીતે છે આપણે જોઈ ગયા છિએ કે
કાળગજીની ધખાત ખુબી હતી તેના વાંચો દુકા અને
મેલાઈથી ધખાતના ઉતરે એના હતા પોતાના વિચારો
એકમેકના ભેગી નાખીને આપણા કેરલાક લેખકો બનાવે
જે તેવા ગુચવાયું ગુચકુ તેવા લખાણો કરવાથી કાળગજી
સદા બાક રેતા હતા * તેના દરેક વિચાર છૂપે ખુબી
આગના વિચાર ઉપરથી તકરારની રીતે કુદરતીજ ઉપ
જતા વાચનાર મનમાં એકદમ ઉતરી પડતો હતો પોતાના
લખાણોમાં લખ્યા લખ્યા વાંચીને ખિચો કાળગજી કદિ
પણ રીમતા નહોતા * તેના વાંચો બનતા સૂચી * દુકા
ને રમ રેતા હતા અને દરેક વાંચની બાધણી એક
કાંચને કુદરતની બખરોરા ધગવતા મુખાખિત લેખકોને
બાક આપતી હતી એ લેખકના વાંચીમાં એકમેક સાથે
મેળાન થતા રાખે કદિ પણ મળી આવતા નહિ હતા
કાળગજી એક સગીત કાન (Musical ear) ધગતા હતા
અને તે કાન તેમને દરેક માન લખતા કદા આપતો હતો
કે એક રાખ સાથે ખીતે કિચો રાખ મગવાન થશે
જે પ્રમાણથી બાપા મધુર, મહાન, અને મહદર બને
કે તે પ્રમાણે તેમનાં સર્ણુ સિંચણમાં પોતાનાં કલમમાંથી
બહાર પડતા દરેક વાંચનાં વાપરવાની કલા કાળગજીમાં
કુદરતજ સૂચી દીરી હતી ગામનાં રાખોને એકમેક સાથે
ગામનાં મૂંચીને શિંચીની કેમ ઉપલવથી, અને તેના ભોલિને
જરા પણ ખટકવા વગર સડમકક બચાવે માં અને
જરનમાં કેમ વહેતા કરવા, એ હુનર એ બખરોરા કહી
મધા લખનારાઓને મળતી નથી કાળગજી એવી એક
બખરોરા અમાધારણ પ્રમાણમાં ધગવતા હતા તેથીજ તેના
દરેક લખાણ તરફ આપણે એક નહિ સમજ રાકામ એવા
એવાણથી તરફ આપણે જતા હતા તેથીજ કાળગજીના લખા
ણની કદરે કાગ વાચવાની આપણને રર ગિવારે તળખ
પતી હતી કે ખુશરો કાળગજી મરત મેહોતાર તા
આરી રવના પુરતકોમાં એક એક મહિત્વ મેરી ગયા છે

કે તેણે ગુજરાતી બાપાના બાપમાં એક મ ૧૫૦ના ૫૪૫
કીધા જે મોતના ફોતેરી એક નમ આશુએ મુકાવીને
કીધે ફિરાજના ભોલેના આપણને હવે પછી 'માહિત્યની
મનહ આપવાથી સદાના મેનસીબ બનાવ્યા *

એક પત્રકાર તર્કિની કાંચરજીની અગત આગમને વિષ
મોતના એક ખીજ અગતની ખીના તિપે દર્શાવે મોતની
અને જરક છે શુદ્ધ ગુજરાતી નખાણ પામી લખાની
કરોતમા પોતે નેલા ઘખન કરનાં માન કે ખુરો કામ ૧
છને ધરે છે. ઇચછ પત્રોમાં school ને બદલે નો નો
અથવા school ને બદલે oester લખનામાં આનર
નથી મગર ગુજરાતી લખનામાંથી તો બાપાની શુદ્ધ જોડ
ણીનું ધોગે—દરેક ખુર કરે, તે તમારે લખાણ ગમે તેણ
વિચારવ હોય ગમે તેણ સગીત હોય ગમે તેણ મસીં
હોય ખુલ તથા સૂચી તમાગ મનમાં જોડણી બાપાના
કાંચણુવક નિયમાને અનુમતી નહિ તોય ત્યા સૂચી તમારી
કમની પદાધીજ કદિ પણ સર્ણુતાને હોમકો નહિ એ
બાબત ઉપર હું આગળ ધણુ લખી આ જોલો મૂંચો છુ
એણે તે ઉપર લખાણથી વિચરત કરનાની હું અગત
વિચારો નથી ગુજરાતની ગીવણ ગિગને ગમડામાં
પામીઓને હાથ નેટલા ઉછોગી મકાર કે તેણે હિંદુઓને
રેલો નથી આ વિષ ઉપર કાળગજીએ માન તમાક
મડની તરફથી ૧૦ મી આ ૧૪ મી એપ્રિલ ૧૮૮૪ ના
દિવસે ઉપર આપેના વાચનાં સાચ બાપણ તરફ હું પામી
પત્રકર અને સર્ણુતાન આસ પ્યાન એમ છુ નિયમ
અને કાંચણી લખાતી શુદ્ધ ગુજરાતી બાપા પામી ૧૧
માન પત્રોની દુનિયામાં ઘણુ કરવા મરે કે ખુશરો કાળગજીને
કેરલી મહેનત અને ખત લેવી પડી તેના ખ્યાન અણેના
મરત મેહોતાર ના ૩૬ થી ૩૮ સદાઓપર આપી રમીની
ખીનાઓ મૂકી પરી છ

અને માલમ છે કે રાત્ર ગ્રેકતાર મા કાળગજી
તરફથી વાપરવામાં આવતી હરક દીજ જોડણીની મ પ
ચિત્ર ના અધિપતિએ મનક કરી તેો મડીના ઠાપ્યા
ફૂડ-ફૂડક થવાથી પડતી ચિત્ર વિચિત્ર આકૃતિની ઉપમા
આતી હતી! આતે પણ શુદ્ધ ગુજરાતીને નામે અને
પામી લખનારાઓને એમકવા ધાંખાવે * મગર એ
સળા બાધાઓને હું કે ખુશરો કાળગજીના ઉપર કોને
બાપણમાં આપેલી વર્ણુદાર અને અકનપમ જોલો
ઉપર રત અને જો વિચાર માનનાં એવા મક છે છુ
એવા વિચાર કરનાં પર્ણુદાર પામી નખનારાઓની
બાધા ઉપર ફૂલ અનર ઉતરને તે પર્ણુદારની આગાહી
કાળગજીના પોતાનાજ મોતના અન * મુદ્દ સીરા —
* પામી જેવી વિચારવ કામને મરે હું છુ કે આવતા
પચામ વર્ષમાં જમીઓ ગુજરાતીને એક સ્વભાષા લેખ
મણુણથી ખીનગે અને પોતાની બાપાની ઉત્તુમાં
તમા હિંદુઓને જર હુમરો હિંદુ કાળગજીનું આ
સ્વપનું ખરે પડવાને દિવસ જરકથી ઉગ્યો !

કે ખુશરો કાળગજીમાં એક વિચાર જો પડ કરી મોડો
હોતો તે માનવા હતા કે એક અધિપતિએ દુનિયાની
ખખરો આપીને અને માલતા બનાવેના મુળખિત
“લીડર” લખીને જો રીડે ને જોલે મગર તેો
પોતાના પત્રની આગેવાની હેકા મરો ઉપચોગી અને
મહદાર ધાંખે એવા બનહારે કમો દાર પાડતા નેહધે

* આપણા કેરલાક ગુજરાતી લખનારાઓના મગ ગમ
માંથી વાંચો વાચતા અને વિલધમ પિંડે અગમની સળામાં
ઉછ કે ખુશરો ૧૯૦૦ ને દિવસે બિદિય સરકારે કોસ સાથે
મોડકસ સેદશાઓ ચલાવવાની બાબત ઉપર કીધીય ચાદચાર
બોડકસ ચાદ આવે છે કે નો એક ગ વાગમાં જે ૬૨૭ મોલો
સામાયના મણ્યા હતા જે ભેળા લખાણ લખી એક રાખદારી
મડળના વડળુલમાં ચાલી શે પચ ચાનુ સાહિત્યમાં એવી
કસત કરનારા સહિબોને જો બડને લગાડવામાં આવેલી
કિતર મેસ ની ઉપમાજ દોખરત ધાંખે પડશે — લખનાર

વી દાહમ જેવા દેશીય પંચોએ આ ધામધુપા ગ્રા
હીને તરેર આનમની કેરી મહાભાગ જેવા બળની છે,
તે આપણે જાણીએ છીએ એવો વિચારને અનુમતીને
રામગણએ પામી વર્ષની ગણી સુધારવાને માટે 'શરત
ગોદતાર ની બાંધેરી રેલ એક ખામ મડા રથાપ
હવે મળકું હિતવાને માટે આ પુનઃક્રમા બીજે કેસ
એ નવામાં આ પે તેમ પ્રમાણે કામગણએ પોતાના
પતની માકુંને અરે 'કે કેસ કંઈને તેમાં બેગી મેગી
કમને ઉપરોગ મરીયા પામીઆના વપરાગને માટે સુખ
ગાંતિના નિયમે ઉપર આન બહાર મચાણ મર્ગનાનું
મુખ્યક નામ ધરાવતું એક મકાન આ નવામાં કાંધી હો

આ પ્રમાણે એક પતકા તરફની પોતાની જગ્યાએ
દીવા કેસરો કામગણ એક બની બેકે એક પતિવ
આન ધરાવતા હતા તે માનતા હતા કે એક અધિષ્ઠિતએ
લેખની માણ લાગણને પધારી પેના કપાંરી પદમાં
ગીચથા પ્રમાણે બાંધે 'હાજ હા' રજાના કમ
એક રૂપ મેનિયર અને વધુ લેવા નિયમ ઉપર આવડું
લેવડું ભેખીના પગલ વિચારના આખણ માણ
માતા રોગમાં વાહવાહ શોધવવાને બરે તો ને
કઈ લેકાને અચ્છ લાખતું હોય તેની હિમાયતમાં બનવ
વારીથી લડત મનાવી જોવે 'મરત ગોદતાર ને
એક મન ગોદતાર અધિષ્ઠિત મળ્યા હતા, જેને આશ્ચર્ય
અન મુકામના માધી તરફે છવવાતું ખમર કરી પોતાના
અગત સાંભિને ખુરી માથે ભાગ આપ્યા હતા સાસરિક
અન ધારિક મુલાકાતે આનમાં મુકવાતું મહાભાગ
માહસરે કામગણએ કેવી અનધી, કેવી કામગણી અને
કેવી હિમતથી ઉપાડી લીધું હતું તેની તીવ્રતા આ રજતના
બીજા માર્ગમાં કાંઈકામ કરવામાં આવી છે આ લડત
નડા એ કે કામગણને ફેરવું બધું ખમરું પડ્યું હતું જેમ
કાં આ આમાંના લુ ભાડે પ્રવેશના નિઠર સામગ્રીમાં
આભાર જેમને રોગાન છે કે અનેકવાર જોયમ લેકાની
લાગણી કામગણની માથે એક રી બધી ઉદ્દેશ્યની
હતી 'તે મમથા ઉપર પોતાના રાચીરના રક્ષણને માટે
એક માણસને પોતાની સેવે લીધા વગર અથવા તે
મરેલા મુજબ પછે આ રવાવે કાંઈકામ કરને આવીને બેઠીને
જવા વખરે તેનાથી બહાર ફરી રાકાતું નહિ હતું એ,
મામા બ ભિમના રક્ષણને આતર પોતાને ભત્રી રવાવે
પેનાવ બની ગુપ્ત પોતાની ભત્રી મુકે બોલી જમવા
બહાર લડેલા 'તે તે હવે રાગિના પક્ષમાં થયા છે
તારી રિપતિએ વહી અઈ છે તારી લડાઈએ તારાઈ
મડી હ મગર તે ને કઈ તાગ પછાત પોલા જુવન
અમત અધકાર જેના બાઈબધ સી અને પ્રવેશના
કવાણને માટે કાંઈ છે તે મધ્યમની માદરમિયાને જેને
નિર્મો વાળની વામનીના પવનની લેસેજી માથે આ
ખાણએ વહી આવના આવાજના મધુર અવાજમાંની
મિમાંને આશ્રય કાળને આડું અને આડું મળજાય છે —
હા, માકું અને આડું કમળજ્યા કમળે

પોતાની માતૃઆધાના માહિતના લાભે કામગણને
જે કે રેકામુમાં વખતા હતા અને તે માન માટે
પોતાના એક પતિગ તરફના પશુ અચ્છ અનિયમિત
અને અખણ આગમ બહાર પાડવાન બે સે તેણે તેમાં
એની એક મનોના કુદરતા અને માર્ગજવા નાગમની

દિનપતિવિન કેરીય કીવી હતી કે જેથી તેની કલમના
પશુઓએ થકીબર વખણને નિરંપયોગી નહિ બનતા
માહિત્યની ખીનતણીમાં એક આડું હિરમા આપના કરે
કામગણના દાખામાં એક પામી લખનામાંથી
બાબની ઉપર એક આકાશકમ અમર ઉપરની છે
એવી રીતે એક પતકા જેને કામગણએ ગુજમની
માહિત્યની એક એવી તાર જેમાં બળની છે કે તે
પ્રકારની જેમાં એક વર્તમાનપત્ર કરી રાકે એમ કુદરત
તરફરોને તે બાણ પડ્યું નથી

સી ભાવ ચોપાનિયાના અધિષ્ઠિત તરફની કામ
ગણની કાંઈકાં પડ્યું તેમની એક પતકા જેમની
કાંઈને જેમ આપે છે એક માનિયામાં આવી વાણ
વળી ફક્ત પામીને નહિ પણ હિંદુ અને સુમતીન
ધરમા કે રી બધી સાધારણ લોકાધિપતા મેળવના પામી
તે તે આપણને મારી પે રોગાન છે કામગણ પોતાના
માનિકમાં આનના કાલ લખાણની મુકુલી પડ્યું મળાગળી
ગતા હતા સામ લખનામાંથી પોતાના માહવારી તરફે
અપાવે માટે તેમના આપુર રેતાએકે પોતાના સે નકાની બધા
કાંઈકાં વખણ ચોપાનિયામાં ભડેર રીતે કરવાનું તે નાપક
કરતા હતા 'સી ભાવ આભવી કલિતામાંના અમરકા
કામગણ મારી આશ્રય વાગવા દિનકારી દેખાડતા હતા
કે તેમાં પ્રકારના કાંઈકાં જેમને તેમાં મરી રાકતા નહિ
હતા પણ ખરી રાંચ રક્ષિત જેના ત્યા ઉલટબગ મદ
કરતા હતા તેમાં મારે મી બે અરેરાગ અમરકાના
કાંઈકાં વાચીને તે એક પતકા કે પે બહાર પાડવામાં કામ
ગણએ મી અમરકાને કિમતી ઉલેચન આપ્યું હતું
આ ઉલેચને 'કાંચ ગસિકા' ના દેખાવ આડું ફાળે
આપારી છે, તે મળકું કલિતે પોતાના કલની પ્રસ્તા
વનામાં રીકાણ છે

મગર લામ કઈ કામગણની સુતરે માહિત્યને માટેની
બાંધિને છે? આપણે નથી તેમનું એક નાક તેમનું
રેકે પ્રસંગે ગુજમની સાહિત્યમાં એક અપાસને વધારે
કરે કે કામગણના નાકેકા પિર આ પોથી રાહકર
મેલના જેવા એક કુતમર, સમજવાર, અને અખામ
સેખ તરફી થવા વિદનાભેલા વિરખને પછી મી
બમિ ઉપર ઉમે રેવાને એક પડ્યું વધુ લીધે ધરાવતી નથી
તેમજ વડી કામગણની વાતમાં રિ મી રૂમર પેમાં
મગની કામે ર વખથી ને મીની મુકેચીની આ પુત
કમ પ્રકાર બાઈ છે તે પડ્યું મારે માટે કામગણની કામગી
રીતી આ બાઈ ઉપર વધુ અનરકા પાડવાને કઈ
જવા મળતી નથી મગર આપણા આ શરવાર લેખકના
નાક અને નવતરકારી સાહિત્યના મુખધના ને જોકસ
બીનામાંથી મારે ઉડ આન દાઈ છે, તેની નોંધ કામગી
તે છતાં અને કુદરતી

સુત અકામ આ આન પદરકે વખતી વાત
કાં એક રિવાજ લખાઈને ભળીતા દેશી નાકેકા વિર
એક વાચકને કીધે બહાર પાડી હતી આ કીધામાં
મળકું લેખક જણાવે છે કે 'જેની ભન જેવા એક
તેના બાંધે આનની પામી રિરકીમાં અરેખ
બને એ કેવડ અમરકાને લેખકી કામગણનું એ નાક
તેમાં મી એક રિરકા છે ઉપર લેખક કામ
ગણની એક નાકકા તરફની વ સુ-પરકા ગામમાં

માણ તે કામચાલના એક નાટકકાર તરીકેને "Mouf"
—સમજવામાં તદન નિષ્ફળ થયા છે. એક નાટકકારો
મહાન હોવાને માટે તે નેટસા એક ચિતારો તેટલોજ
એક શિક્ષાચુર હોવા જોઈએ જેમ ખરી જિંદગી—
રોજાવિષયે જાણવું છે તેમ—નાટક તખ્તાનો બાસ આપ
છે, તેમજ નાટક—તખ્તાનું કામ ખરી જિંદગીનો બાસ
આપવાનું છે અર મગર તે નાટક—તખ્તાનું આપુ કામ
નથી, એ ખીના પણ આગ ધ્યાનમાં ગણવી જોઈએ
એક પ્રવર્તન અથવા એક રેશની ખરી જિંદગીમાં
ધણું એવું છે કે જે રસીલું અને મોષક છે; પણ ખીલ
હાથપગ તે ખરી જિંદગીમાં ધણું એવું મે છે કે જે
સદ્ગુણી, નહિ કાવા લાયક, નમુનેદાર રહેવું નથી એક
સારા નાટકકારો તેટલા માટે પોતાનું એક ચિતારો તરીકેનું
કામ એકદાજ પ્રમાણમાં બલ લાવે છે, કે ખરી જિ
ંદગીના ને રંગો પોતાની આવેસાધથી એવાણ કરે છે
તે રંગોને બહાર લાવીને તે પોતાના તમારાખીનોની નજા
ની આગળ ખડા કરે છે મજા લાવે તેનું એક ચિતારો
તરીકેનું કામ પૂર થાય છે અને એક શિક્ષાચુર તરીકેનું
કામ શરૂ થાય છે તે નાટકકારો પોતે ને જિંદગીનો બાસ
રજી કરીને હોય, તેના પૈવા ખગમ અમર ઉબજવવાનો
નાખમ રંગો નીસરીના કેમાવી દઈને તે રંગોને બસે
તે પોતાની તખ્તાના કાલનિકે રંગોનો એક નહિ નેચા અમર
પૈના ખરી જિંદગીમાંથી બહાર કઢેલા રંગોમાં મેળવી નાખે
છે. ખરી જિંદગી (realism) અને કાલનિકે જિંદગી
(idealism) એ મેળી હાજરી વગર કંઈ પણ એક મહાન
નાટક ઉપર શરૂત નથી તેટલાજ માટે રોકસંધિયાના
નાટકો આલેખનાત્મકીના જમાના અધી સોડિના દિલ
અને આત્મા ઉપર હુકમત કરતા રહ્યા છે, અને હવે પછી
જમાનાત્મકના અધી કરી એક નાટકકાર તરીકે
કામચાલ એક એવા એક જમાના પોતાની માનસિક
નજા આગળ ધણું હોતો અને તેથીજ કંઈ સોડોને જે
મહી હાજરી—રમાડીને બગાડી નાખવાનો નહિ પણ મગત
માથે આનંદ આપવાનો રાખી અને મોષક નાટકો તેણે
જુલગીરી સાહિત્ય અને કેથી રંગભૂમિને બખરેશ છે. જ્યા
અધી મારા વિવચનને લાગેલોજ છે, ત્યા અધી નાટકકારોએ
ઉપરું પાણું કેવી રીતે અમર રંગ રજી છે તેનો એકજ
શખેસ આપેલા કામચાલના નાટકોમાં પાછીએલા ધરમા
જમાના મોલાવી મરાખી—મરકમથી બાપા વાચવાનો
તમને મોલોજ રહી જરી આ લેખક માનતા હતા કે
જો કે ખરી જિંદગીમાં મોલાવી બાપ આજેજીવન જીવ
કેવાનું એક નાટકકારનું કરવું છે, તેણે પણ બાપાના
"realism" ની નેડે નમુનેદાર બાપાનું "idealism"
જગ આગળ ધરવાનું એક નાટકકારનું પેટલું કરવું છે એ
મુજબ ત્યારે નાટકની રજા અને મીકતાના ભેદી ઉજાણમાં
પૈલા પાછી જુલગીરીને સુધારના પાછળ ઉજાણી મેડેલા
સાહિત્યના સેલો અનદી રીતે પોતાની આતુ—વાણીની
ઉપામના કર્યો જતા હતા

જો વળી કામચાલના નાટકોમાં આવતા ગાયનો વિષે
એક ખામ નોંધ લેવી પડે છે એ નાટકોમાં આપણે થણું
કરીને સારી મગ અને ઉમાદી રામણીએ વધુ પસદ
કરીલી જોઈએ છીએ મગ એ ગાયનોની વધુ દિલખીડી
પ્રાપ્યત તો એ છે, કે તેમની બાપાની મંજમામાં અને

વિચારની મુદતમાં તરખી ધણા ખરા દરેક કવિતા
છે. અવખતા કોઈએ કહ્યું છે તેમ દરેક કવિતા એક ગાયન
છે, અને દરેક ગાયન એક કવિતા પણ કવિતાના અંગત
તલી કામચાલના ગાયનોમાં નેટલા બુધા મળી આવે છે,
તેટલા કોઈ પણ ખીલ પાછી નાટકકારોના ગાયનોમાં આપ
ણને જડતા નથી ગાયન સાહિત્ય નથી, પણ કવિતા સાહિત્ય
છે તેટલા માટે કામચાલ એક કંઈ પોતાના નાટકોના ગઈ
માજ ને ઉપરેખાડુ તેમ સાહિત્ય બધું નથી, પણ તે
નાટકોમાં મગીતામાં પણ સાહિત્ય રેડણ છે. જો ત્યારે
આપણને પૈના સાહિત્યના આરાકની સાચી વફાદારીની
એક ખીજ નાદર ગવાણી મળી આવે છે

કામચાલના નાટકોમાં આવતા ગાયનો આપણી પ્રજાના
બહાલના ને આગેવાન જમા રોકે છે, તેને ઉપલા સમયને
સારે તેમના તદનજ લાયક છે આ ગીતો દર્શત એ લેખ
કના નાટકોમાં જમાવણ નથી, પણ "દરતમ સોહરાબનો
સમીત સાં", અને "વેચાપતો વર" તથા "મેળો રેલો"
ના વાચન વિગેરેમાં પણ તેમની લહેજત આપણને અપા
ડવામાં આવી છે. કામચાલ એ ગીતો ને સહુનાધથી
રચી રાકતા હતા, તે ખરેખર અલખથી પમાડનારી હતી
ને દિસે તેમને એક ચોક્કસ વાચન કરવાનું હોય, તેજ
દહાડાની મહત્તરે મેક્ષીને તેને તેજ વખતે કામચાલ પાચ
છે કે તેથી પણ વધુ એવા ગીતો નેકી કાકતા હતા તે
જતા—આ પુરતકમાં આપેલા કેલકાક ગીતના દાખમાં ઉપ
રથી વાચવાર મોહ રાકરો કે—એ ગીતો કેવી જોડી રાગ
મગણીએ ઉપર, મગ અને રાખેની મેળવણીપર કેટલું
ધ્યાન રાખીને ગવાવામાં આવતા હતા, અને કેવી નિર્મળ
નાતિના સોહેવા પાંડ રાખવાના હતા એ વાતનો ભયર
આપણે ખ્યાલ કરીને છીએ,—ત્યારે આપણે એકજ છેવ
પર અ વિશે છીએ કે આ નાદર અને નમુનેદાર ગીતો
નેડવાની કામચાલની રાકિત કેવળ અજીવત અને અસા
ધારણ હતી

કામચાલની વાર્તાઓના મિહારા અને મોષ કિયા
મુજરાતી વાચનારે મેળવ્યો નથી ? નવ રક્યા કમેજી સા
હિત્યના નેચા અગત્યના દરજ્જો ભાગ્યે છે તેવો તે મુજરાતી
સાહિત્યના ભાગવતી નથી કારણ જુલગીરી વાર્તા લખ
નાગમીના મોટા ભાગ સાહિત્યમાં કામચાલ જમાવણ મે
એવું કહી લખવાના કરતા સોડોના દિલ એવી કંઈને મોટી
વગર એવાજ અને મોડકીના ઉપર દુતેવેલા મોટી
ઉતારવો જોઈ જાય એવી રીતે વાર્તાઓ ગવાની ફિકર
વધારે રાખે છે આ બાબત ઉપર આ અરના લખનારે
પોતાના એક ભરેર બાપણમાં ખુલ્લા દિલથી થોડાક
મગજનું જોલા બહાર કાઢવાને જરૂર વિચારી હતી મગ
કેર કીજા ને ખાલેસ મકસાદથી પસાર કરવામાં આવી
હતી, તે મકસદ પામવાની પણ થોડા લેખક મારેજોએ
તમદી લીધી હતી એક મુદ્દાએ તો મને ભરેર "સેલો"
કીની હતી કે માગ ઉપર વિચારો માથે મારા સામજના
રમ્પોમથી એક પણ માણસ એકમત થયેના મારે બતાવી
આપેના આ બાબને થોડીજ ખબર હતી કે મારે બાપણ
માખવા પછી કેજુરાતી કામચાલ નેચા એક મનાપાથી
પાછી લખનારે પોતે અને એક આમ પના લખીને મારા
મગજું વિચારો માથે પોતાની વિમોહા દેખાડી એ
વિચારો બહાર કાઢવામાં મે બપાવેથી દિમનની વખાણ

કોઈ હતા મહિત્વને તે કઈ પણ લાખકારી હોય, તેને ઉત્તેજન આપવાની કામગીરી આગુવાનો ઉપેક્ષા માત્ર અમુક દાખલાઓમાનો સ્થિતિ છે પોતાની જન્મ બાંધવા મહિત્વને મ્વગ્ધ અને મુદ્દાથી મહેલુ લેવાને આ પામી સેખક કેસો બધા ઉત્સુક હોય, તેના તાલ પ્રમાણ કંઈ બધાનીમક નમિલગમની રૂપેની ' કુવારી કન્યા નામના વાગના પ્રગતકની કામગીરી કલમથી દેખાત આપની પ્રમાણવામાં આપણને ફક્ત મેજર માત્ર મળ્યા હતા નવ નકશા કેવા હોયા ધોણુ ઉપર નજારી જોઈએ તે વિષયના કામગીરીના વિચારો ઉપરી પ્રગતવામાં ખુબ આવાજ કરે છે એ જુલુ ધોણુ કામગીરીએ પેતે કેવા મમ્મપણુ ફેરી ધોજ, અને કેવા ઉદ્યોગ માંથી પોતાની સાવાઓમા પાગ પા-પુ કે તે તો તમામ મુલગની વાચનાર આપમને બહોળુ કે

કામગીરીની વાર્તાઓ મુલગની મહિત્વમા એક ગય મનીજ નહિ પણ એક અમેવાન જમ્યા પામરી કાણુ કે મહિત્વની મહાનતામાં પમાડ થવાને મારે એક લખા લખા જે પ્રગત તલો હાજર જોઈએ, તે તલો કામગીરીએ પોતાની વાર્તાઓમા ધોષબધ રેખા છે એક શબ્દ વધુ એ વાર્તાઓ ફક્ત મુલગની મહિત્વમાજ છવગે નહિ પણ તેઓ પોતાના હેવાન વાચકોના અને તે વાચકોની પાઠગ આપની એ નિતાના કામોમા પણ છવગે કામગીરીની કનમથી લખાવની નવ નકશાઓ ફક્ત એ વા મુલ, શા ગમત વા મેજરજન આપવાના હેતુથીજ બહાર પડી નથી કામગીરીએ એ વાર્તાઓમા પોતાના વાચકોના મનપર અને કલેષપર એક બંધાર અને એક નેકીવન મધર ઉપજવવાની શક્તિ ટાંચી કે દાખલા તરફ શુ દાખલાના વાચકા પછી કુખ્ય ખમવાની તમારી હિંમત મતાની મજબુત અને મજમ બનવી નથી ? અને શું ' મુશી મરીમ વાચકા પછી મરીલાઈની મખીઓમા મોટકાના સુખ તરફ હોયવાને રમ્મને તમારી આગળ ખુલ્લો થયો નથી ? આ મલખમા માય પોતાના સપાટી અનુભવમા બનેલા એક ધખલો દાકવાની કુલ છલિયા મોત વર્ગની વાગત મુલક ખતે ભરે આગ ધગતો ભાઈ ખીમાર પડેલો ભારે મારા માતાજીએ મને જમીન બહને બંધર લાવવા કહ્યું મે જમીન ઉંચકવાનું કામ હવડું ધારીને માગ જ્હાના મુખખીને હુકમ માંથી મડાવવાની આનાકાની કીધી, તે ઉપરથી માગ માતાજીએ મને લ્યોને લ્યાર મુખી

મરીમના દિકમઓનો દાખલો આપ્યો અને કહ્યું કે ' જો, રમખ અને બાજો પોતાની માવના હોકમને કેવા માન આપના હતા અને ધમનું કામ કેવા હાથજીને મખાઈ સેવા હતા અને પછી તેઓ પા-જમી કેવા મુખી થયા' ઉપના પોતાની માટી ઉપર એકકમ અમર થઈ, અને હું એક ધપુ વધુ મન્દ કાકલા વગર મારે મા નીચુ નમારી જમીન નને બાજરે મથા કામગીરીની સાંતેઓ પામોઓમાની બજાર રિદતોમા એ મિમાને તો રમને બધે કેકાણે અમલ મડાવવી હશે

એ એક મુગ મહિત્વ કામગીરી પોતાની કાઠગ મેખી મથા છે જમ્મ જમ્મ આપણે કામગીરીના નખાણો વાચિયે રિયે, ત્યાર પછે આપણે મુખ મોહમજીજ ખમવાના મરમોમા જોડી 'રિરે રિરે કે' મી-કામગીરીની જનમ તે મી-કામગીરીની જલુ તેની કતમે તે અમ ધા મુક કામ આ દુનિયામા અત કીધુ કે, તેની વાદ તો આ પડેસત માન અને જ્હાન માંથી કમના ગીધું કામગીરી એક સેખક તરફ ગાને મે મહાનતા પામે કે ' કાણુ કે તેની કનમ મત એક મુખખિત નહિ પણ વગી એક મદુશુદ્ધી મહિત્વને ખમજોના પાછી રી એનારિને મારે મુકી થઈ કે આ મજર અને મોધા સાહિત્યના મકાઓ બધા મુખીક આપણુ મનને મુગના અને આપણુ દિનને દાનેસથી ભગના જરો ત્યા મુકીને તે મકાઓમાથી કામ મગત મગલુ પા- પણ આપણી માંથી મખાગમમા આવી પોતાની કામગીરી આ દુનિયામા આપુ ગમરી એવી અક અમગના બધાજ સેખકોની મજરતામાં આવી મળતી નથી નથી જોઈતા આપણને પવકાડો અને પ્રગતકતાઓ વગરે જોડી જતા તે આ મનનમ ' ફેરીમી એ નેવા હજારે કમતા આપણને એકજ કામગીરી તેમ મધવા જેવા માંથી અતિ ધણે વજ કાવેસો બખરો કે એ મારી કોમના સૈધી મહાન અને ચાચાર સેખકા નું બધા પણ હાવ વમને મેવ લાધી તારી મુક વણીને એ તે આ પૃથીવર કોડી મેવમા અમા તારા એકાજ નમિત્વવત ભાધબધોમા કુડ કે અમા તારી વાદર કનમે બજરેની પવિત ફર્લે આગળ અવાજવાને શક્તિ મેવવેસે અને તારી જીવત કીર્તના કિચેલો રેક દિકમના ઉપેક્ષા માંથી વધુ અને વધુ રેસાની રેલાવતા રહે, અને કામગીરીના નામ અને કામ આ દુનિયામા પછી અખડ અને અવિનાશી બને!

શ્રી કેળવણી તથા સંસાર સુધારાની ક્ષેત્રો.

લખનાર—ડાક્ટર રતનબાઈ ફસ્તમજી મલખારવાળા.

મેદેશનશીન રોડ કેળવણી નવોદયજી કાળગણની શ્રી કેળવણી તથા સંસાર સુધારા સંબંધી લઘુગ્રંથો આજ કેળવણી અભ્યુદય છે. કાળગણ નામ સાચ પારમી સંસાર સુધારાનું નામજી બલિષ્ઠ નોદયજી છે. “રાસત ગોક્તાર” પવના પાતાના અધિપતિના આધાની ફળે દરખાન, તેમજ બહેર રોડેરી તરિકીની પાતાની કારકિર્દી દરખાન આંદેશતવાન નામજી મંસારી મવાસાના હિમતથી નિકાલ લાભ્યા હતા આજી આમરે પચાસ વર્ષ ઉપર જીવીત સાથે આજી પીડા પારમી પારમી રમ્ય થયું આજી ગણનાં હજી, અને તે વખતે તેને બગીચી પ્રકળ તકાર ચતી હતી, પણ અપારે મહેન રોડે કામગણીએ “રાસત ગોક્તાર” ખજાં તરેહવાર તકાર પછી બતાવી આપ્યું કે આંદેશ કમત મનની મુશ્કેલી, ત્યારથી પારમીઆમાં જીવીત માથે આજી પીડા આજી વધુ હજી. આંદેશ મુશ્કેલી હજી મુશ્કેલી હજી કે રાસતના બળવામાં મરે આંદેશ હજી બરાકરને અપારે જીવીત આપવામાં આવી ત્યારે અપારના નાજી બરનારા ઉચ્છેદ મહેન મળ્યા બરના બેદા, તે વેળા તેમના જેટલું, બનકે વજી નાજી બરનારા ખરસી રોડાઓ, આજીના રૂકા ઉપર બાર ન મેતા, ઉચ્છેદની આમવામ ઉના રહ્યા હતા, જે રેખાવ બીદમતગારે મુશ્કેલી આસપાસ ઉભેલા હોય તેવા કાંઈક બાસ આજી હજી આંદેશ વખતની “રાસત ગોક્તાર”માં રોડ કાળગણની દારી તેમજ કેડી કીની હતી આંદેશ લખાણો પછી હાવમા અને તે વખતમાં આંદેશ વખતમાં થી તરેહતે રેફાર ?

આંદેશ ઉપરાંત રોડ કાળગણની “રાસત ગોક્તારમાં” બાળ લખનાર સવાય મોટે, તથા જમીનીઆના બારસા હીસાના સવાય બાળે પણ જમીની છાંદ ઉઠાવી હતી અને બાળ લખનાર જમીની રેખા બધ પડી ગયા, આંદેશ કાળગણના “રાસત ગોક્તાર”માંના હિમાયત કરેલા સુધારાઓની આંદેશ જોડી છાંદ મુશ્કેલી છે.

“રાસત ગોક્તાર” જમીન પામવા માટે શ્રી કેળવણીને સવાય હાથ ધરવામાં આવ્યા હતા, જે વખતે આંદેશને કેળવણી આપવા મોટે મતજીત વિરુધ્ધતા ચાલતી હતી આંદેશ વિરુધ્ધતા આંદેશને દરબાજા આગળ વધી હતી કે આંદેશને કેળવણી આપવી આંદેશ રાખક બહાર કાઢવાને કેળવણી, કોમન નજાદ વાળનાર, આંદેશ અપારાઓથી વજીડી કાઢી નાખવામાં આવ્યા હતા, આંદેશ વિરુધ્ધતા વખતમાં, આંદેશ મુખારે દાખવ કરવા મોટે જોડી પીડા, ધબી

સહનશીલતા અને બતી બેગમની જરૂર હતી આંદેશ સવે સુણે મહેન રોડ કાળગણના સમાયલા હોવાથી, બારે જેલવાની અને મરદાનગીબરેલી હિમતથી શ્રી કેળવણીના સવાય મહેન રોડે આગળ વધાઓ હતા, અને તે વખતની વિરુધ્ધતાના વખતમાં તેને કુપી જતાં સેહજમાં તેમજ કાઢ્યા હતા. આંદેશને કેળવણી આંદેશ વખતે આંદેશ અધર્મી અને પાપનું કામ લેવાનું હજી, અને તેની મતજીત હિમાયત પાતાની તીક્ષ્ણ કલમ અને અતબરેલા કામોથી મહેન રોડ કાળગણની કીડી હતી અપારે યુગસતી કેળવણી મોટે આંદેશ બધી મુશ્કેલી હતી ત્યારે આંદેશને હજી કેળવણી આપવા મોટે આંદેશ રાખક પણ આંદેશ વખતે કેળવણીના હિમાયતીઆંદેશ હિમત કરી રાસત ન હોતા તે વખતની આંદેશનાં અબલુપણાના વિચાર કરી આંદેશ આંદેશ અને હાલ અપારે પારસી બાતુઆંદેશના આગળ વધેલી કેળવણી આપણે તેની સાચે સરખાવે આંદેશ ત્યારે આપણને કેવી ખુશાલી લાગે છે કે આંદેશ અપારમાં શ્રી કેળવણી કેડી આપવા વધી છે ! આંદેશ રોડ વણાં મહેન રોડ કાળગણની ખરી કાળગણનેલી અતને આબારી છે. શ્રી કેળવણીના પ્રકાર પછી પારમી આંદેશમાં મધે સંબંધી, તબરેશી સંબંધી અને મસાર મળવી તે આંદેશ મેદેશ પેવસ ચલ્યા હતા અને તે કોમના અબલુ-ડીક નારા કર્યા હતા, તે જરુરુગથી હાલના કમીડી મળે છે કોમન બાલુ કરવા મોટે આંદેશ નાંદેશ નેજી કામ નથી, અને કોમના બલા મોટે આવાં કાર્યે કરનારની કદરમવાસી મુશ્કેલી રેફારમાં સોમને તોગમી થાય છે, તેની કચી કરસતનાથીની રેફાર કર્યા વિના મોડા જમી બેને મહેન રોડ કાળગણની શ્રી કેળવણીના બા-બા કોમની અબલુપણા સેલા બનવી છે. આંદેશ સેલાઓની ને ગેરહાજરી રહેતે તે આંદેશ વખતને બધ લાગે છે કે શ્રી કેળવણીના સવાય સદનવર કરમાં મળ્યા હતા, અપવા આંદેશ દરબાજા આગળ વધી રાસત ન હતા મહેન રોડ કાળગણના સવાય પ્રકાર મતજીત પારસી શ્રી કેળવણીના હિમાયત કરનાર આંદેશ અજકતા સેવારે અસત પામ્યા છે, અને લાખા વખત મુશ્કેલી આંદેશ અજકતા સેવાગમી રામનાની ગરમ પારસી કોમને રહેવાની

મહેન રોડ કાળગણની કમત શ્રી કેળવણી અને પાર-મી મસારના મળવા હાથ મેરી સત્રી પડી પડી પડી, પણ શ્રી બતીના કુદાપણીના મળવા પણ “રાસત ગોક્તાર”

ધણા ભેગથી સગ્યાઓ હજી આપના વખતમા એક
 ધરમી સીએમે ડેઈ મેળાવડમા હજારી આપની એક
 બહેનુ બુ ૮૬ યવા ભેવી વાત હતી અને આપડી સી
 આએમ શુ એક મોટા મુનાહ કાંધા હોય તેમ તેણીએને
 એક વાતે બાતન ગમ્પસમા આવતી હતી આપણી
 કન્યામાએમાના વર્ષેક મેળાવડમા સિખની બાળકી
 આના આપોડર માત હાજર થતા હતા અને
 બાનુએને નોતરવામા પણ આવતી નહી હતી
 એવા મેળાવડમા સીઆની હાજરીની જરૂરયાત
 શેક કામગીરીએ પોતાના અધિષ્ઠિતપણા હોલ આતા
 "ગમ્પ જોકતામા બતાવરી મુને આનુજ ગમ્પવાથી
 એક વખત મુમ શેક મેહરામજી છુછબાઈના બચનામા
 તથા ખીછુ વ મન રાતેરવગના" ડીડી હાતમા જરૂરયાતી
 ડાડીએમાની નિગામ મડળી તરફના મેળાવડમા પાગમી
 બાનુઆને નોના થયા હતા અને એ રીતે બાનુએએ
 મડળમા હરસાની પેટ ન થઈ

મેા કેપ્પુમેા કાલગીરીએ અધિષ્ઠિતપણા દરમ્યાન
 બજારેના કમો ઉપરાત આનગી રીતે પણ એએમા સી
 કેવળગીને ધણુ ઉચ્છેદન આપતા રહ્યા હતા આ લખ
 નારને જસુ એક વખત લ મવાનેા ગોપ ઉત્પત કરવામા
 અમનુ ઉત્તરન ધણુ હતુ

મુમ શેક કામગીરી સી કેવળગીના હિમાયતી તરફ
 સમારકુધારક તરફે તથા કોમમા લખ્ખ ન થયાના નાખી મુદ
 તના છુડા કેવાએનું બજારવારીથી મડળુ કરના તરફે ના
 મના મેળી મથા કે પારમી સી કેવળગીના એએમા એક
 ખરા મુગાર હતા પણ અફસોમ છે કે મારી મેહનપણી
 એા ભેએમા હાતના મમામા કેવળગીના બળથી ઉગી
 નિકળીછે, તેએમા આ કેવળગીની હિમાયત કરના મહાકુ
 નગી તેના મગસુ બાદ જમા જસુ કર મનામી કરતી
 જણાતી નથી

સર્વજીત મીઠી બોલી.

મેહરામ-આત ચતરમી માટે.

મીઠા વેલુ મરે તે ભે ન કડવા મરે,
 મારે મેળે વગે ના ભેનુ એવી કેહેર,
 કેખોડે મમતા મધુર માયા મેહેર,
 માન પામી વસે તે શું મામ કે રોલે—મીઠા વેલુ.
 વગે શું, વગે શું હમણી પાંધ ન થઈ?
 નથ વાણી પામે છુત્તન નહી,
 છુત્તની મીઠી કામની વણી,
 વરે ભેમ ભેમ, વરે શુભમ વણી,
 છને છમરે મર્વના વાન મરુર બજી—મીઠા વેલુ.
 મીઠી છુત્તની અમર બાહુને ચમકાવી
 ગાલિટ છે તે એક મિહામની મધપ્રકી,
 કામ મરે વાપરે મીઠી જુગાન તો
 કડવા વેલુ ઉચ્છારે તે ખરેખર અનાડી

કેડ નંબ કામનાજી

શોહ કેપુશરો નવરોજી કાબરાજી.

એક ચુસ્ત પારસી અને હિંમતવાન ધર્મસુધારક.

લાખનાર-એરવદ શેહેરીઆરજી દાદલાઈ ભટ્ટા.

મર્મમીના છેલ્લા અરવા બ્રાહ્મણ પારસી કોમના ધર્મ મનથી તથા તેઓની પ્રગતિ તવારીખ સમગ્રી જે જે યુગોઅગમ્યો અને મુધામ વધારા થવા પાયા છે તેમા મૃમ શોહ કેપુશરો કાબરાજીએ પોતાની બખબત કલમથી કેપી અને કેપોરા ભાગ લીરા હોવા અને લેવા મનધમા એ મહેમતી કેરી ખામીઅત માનમ પડે છે તેની કેટલીએક માતામા ઉપરથી ઉપભવેથી નોંધ કરી એ આ વિષયની મન નય છે

આને જમ્યામતીરોલામા ધર્મ મન થી તથા ધરિનની પ્રગતિ તવારીખ મનની શુદ્ધ માન જે શોહ કાણુ આગળ વધ્યું છે તેમ અને તેમણે થવા પચાસ વર્ષે ઉપર નહીં થઈ ધર્મ મન થી તકરોર અને તવારીખ સમગ્રી લખાણે થતા હતા ખગ પણ તેઓના પશ્ચિમ તરફના નિદાગ્રામી દિન પરદિન એ બાબતો ઉપર જે જે અજવાણ પડવા માડ્યા હતા તેની વકીરી નહીં મરખી હતી દગુરુ મેમિદા અને મેહદીને ભવેદીખી મજકુર બાબતો ઉપર વાલીચીકા કરતા હતા ત્યારે ચાલતી અવિધી રીતે ઉદાસમા ઉતરવા પિત્તા તકરોર કરતા હતા અરુ છે કે તાણુ, મીઠામણી રોલીકા કાબાખીઆ, છકી, રારેર, ધિગી રોલે, તાલીજ, માલખીઆ, માડાપતી અને એમની એમની બીજી પરમયેની માનતાઓ તથા બુદ્ધોણુ, જુવ અવિધેક મગર, જુક, નજર લાગની કોરેર કાકર માડી હતી અને તેમા થાડાએક સુધારા પદની વિરુધ્ધવાળાઓએની સાંપલ થવા માડ્યું હતું પણ વખત જતા અસુખ કરીને ૧૮૬૧ પછી જીજીયાની ધર્મ અને ધરિનની પ્રગતિ તવારીખ ઉપર પશ્ચિમ તરફના અજવાણની મરખી બોનેરોએ પણ મકકમ રીતે વધારે રોશની પડવા માડી તે વખત પછીથી જે જે અજવાળી અને ઉપચારી બાબતોની શોધો થઈ તે વિષે આપણા સોકોમા મર્મન માન કેદાવકા અને સુધારાવધારા કસવાબની હિમાયતો અને તકરોરો વચ્ચે થવા માડી તે વખતથી મર્મન શોહ કેપુશરોએ મહી ઉતરથી સુધારામા ભાગ લીરા એ વિર પ્રમુખ એવી તે માખત મન ધરાવતા હતા કે એકવાર એક મમ હાં વિરે એ મહેમતી આવ કાણુથી ખાતરી થઈ કે પછી ચીકરપણે તેની પ્રે કાગી રહીને વર્ષો સુધી તે બાબતની ખાતરી પ્રક પડી ગઈને પોતાના કમકદામ લખાણેથી તે એમી મા લોકાન મન

ઉપર કસાવતા હતા કે તેની અમ્મ પારસી રોગમા ધરેધર લાયુ પડી મયમી આપણે આને ભેદમ્ય છીએ એક સચાઈ અને તેની સુમતીમા હોય તોપણ તે જે વાલેધીએ સોકોની આગળ રજુ કમી નહીં મહે તે તે ખુણુ પડી રહીને કોગાયા રૂં છે પારસી કોમના સારા નસીને તેઓમા શોહ કાબરાજી નેચા એક અધાક ભહેર લખનાર ઉત્પન થયા હતા કે જેણે રાવદિન કોરોરા આણુ રાખીને ધર્મસુધારાની બાબતોને અને ધરિનની તવારીખને લગતી શોધોને વિસમતી અટકાવી અને તેથી આને એ કેમ ધર્મસુધારામાં ખીજી કોના કરવા આગળ વતી છે પારસી કોમને આ દગળને પાંદ્યાકાવામા શોહ કેપુશરોએ પોતાની ખતીરી અધીઓતને એક ઉચ્ચ નયુતો આપણને પ્રેર પાડ્યો છે

એક વખત એવો હતો કે ભવરે સોદાહિન્ડ, લાખન, જીરફ, રાલિખમ, સીચન, વેવેરે અમોઝીક રાક્ષિતાધુરો-લીચન નિદાગ્રામી ધરિનની ખીતરેકા હવામાનીઆન મળતાની બાધા ઉકામવી ત્યારે કેટલાક પારસીઓ તે જાન માનવાને નાપાડવા હતા તેઓ કોતા કે એમ મનેજ કેમ કે તે લખાણો રેઈ છવો વાચના નહીં નેતો તરજુબા નહીં નેતો રાન્ડ હોય નહીં, નેન્ડ વ્યાકરણ નહીં, તે વાચીજ કેમ રાકાવ ? મારે એ બધું ધુરોડીએનેની કલ્પના છે તેઓ દરીઆફત નહીં કરતા કે ચાર આગમન આદર્મી ભણુ કેતા કેવા ધુરેકન તલસમા તોડી રોકે અને ધુરનતા કે વિદા હુજમતા ભેદાની કુખીએ શોધી કહોછે મહેમ મીન્ડ બાદમી બરજોછ વામ્યાએ ધિગી ખીતરેકા લખાણે ઉપર એક રેમાલો લખ્યો હતો તેમા અને શોહ ખુરોજ રજમજ કાબરાજીએ પોતાના "ભરોગી અબીઆમ મા નેકે સામા ખુદાશી કીવી હતો તે છતા યણુકોની એ બાબતમા ખતિરી થવી નહીં હતી એ ઉપરથી મર્મન શોહ કેપુશરોએ આ અદના લખનારને સુખતા કરીને એ લખાણુ શી રીતે ઉકાન્યુ હતું તેની હકીકત મમખવતા માન પ્રમાક મર બીની મરૂને મને ૧૮૭૫ મા નબુ બદલે આપવા હતા, એ પછીથી વોરેકીએ પોતાના લખાણમા પ્રસગ મળે છકો કરીને આ એક મદાભાગત રોધની મચાઈ એની તે આપણુ લેગિમા એ મર્મને કુરોર કીવી કે આને શું ભદે કે શું જવાન હવામનીઆન પરાલીના જવાનાને મજુક મનેછે અને મદહવામામા એ વખતકામા

પાદમાદોની તકાચીપ નથી આવી અથવા તેને ક્યાની
ચિની માથે યુવતી નાખી છે એ મિથિલ ૮૫૮ ગણેડે

મને ૧૯૧૧ ની અગ્રણ અવગત પેદાશી અને કામગીરી
બાધાચિની અપાસ આપણુ સોંકાયા હતા ખરો પશુ
ને બેઝેરિયા નહી હતા કાંતે અવગતનું વ્યાજસુ તે પેલાચિ
બંદેશમાં આજ નહી હરુ પેહલવીના અતિ યુરકેન નખા
સુ ઉક નાવકમાં અગ્રણ અને કંપનાચિ ઘણી થતી હતી
કામગીરી બેડાસુ ભેડે ચારી રૂને ચણુ હતું તોણસુ ગમ્મલુ
લતિમાં તે તલ બેચાથી બેડેલું હતું એ ત્રણે બાજા
ચિના સાન ઉપર ભેમભેમ વધારે રોસાની રોડ ખુગેદછ
ફાનના કાપાછના વગની માથુને ફેરાની રાઈ તેમ તેમ
તે શુક પ્રમલદો રોડ કેપુગેરોચિ વડ મળતા આપણુ
સોંકાયા લખન કાચાની ખતીરી મહેનત જાડી ગઈ

અર્ધ મેડ મનચેછ હોમગણ કાપાછાચે ઉપર દિવસી
પોતાની માતા અગ્રે મીન બીકે કોડે ૧૦ રીમલે
ક્રીવેના તમામ અવગતના જમાન તમ્બુમા ઉપરથી તેના
કોચેછ તમ્બુમા કમીને પ્રથમ ક્રીવે અને તે આપણુ
સોંકાયા છુડે હાથે વેદચી તેજ દિપાલમાં કુનાગવાજ
ચિને અમરી વિચારીને ડેકતી ગમ્મલોચિ સાથે કાઈ
આગમસુ ધઈ તેથી ચિવેલીને ભોગલંધ છાપાછાચીચો
બને બાગુચીધી થવા માડી કે આપણુ સોંકાયા તથી
ધણે પોપાડ સાથુ ગયા જમાન કોડાતાર ખા વડીલા
પુત્રક ઉપર વિદ્યાની રૂચિ તેજસ માધાસુ મમજાધી
કેતાચીચે ઠીક થવા માડસા કે જે આપણુ સોંકાને
કુ મી રૂને નાવમદ ધઈ પના અને તને ઠીક મદુન
રોડ કેપુગેરોડે કામના મીડા આજ વરદ્ધી ધણી મનાવજી
ખમતી પડી મેડ કેપુગેરોડે ભેવા દિમતવાન મુદામને
કેમરુને કોઈ બીચે નળો પોચા જાણુમ હેતે તે
જમલોચીન ચિવેચ ચીક ધમને તમામ પુત્રક ઉપર મખુન
લઈ જવાના કામથી હાથ ઉઠાવતે કેમરુ મુનીચીચીની
કુમમરી બાકેડ અને અવગતો તે સાવજ હતા પશુ
ધણુચીક સમજુચીચો અણુચીચીચે મદુમે પોચા
ઉપર બેચી લીધે હતા ચિમ દના તે બહુ મજરુથી
મચાકેને ખબર એ મેડા અવગત દિમતવાન પ્રચે ખમરુ હતું
અને સોંકાકેવાને બાકે મચાકની મેડા અખ શા ક્રીવે
હતી એ નાચરે જુવેચા કેદાચીક વર્ણ મુધી જાણુ મી
વૃ પેરુ તેચે રૂકે પશુચાચી ચી નીપછડકે આપણા
સોંકાયા અવગતના ઉક અવગત ઉપર વધારે બેચાલ
થવા શા ૫ અને વખતના વેદચ સાથે તમામ અવગતને
બની મરે ચિવે મદી જમાન તમ્બુમા મદુન ચિવે
કામમદુ ચિવે ૧૮૫ કયા નેચા ચિવેના તમ્બુમા બાકેડ
૫ વ ની મરુઆન ધઈ અવગત એ અ પશુ જોશામરી
ચી આમના જમરુના અવગત ચી કયા ચાકમ જમરુ
૧૫૨ બેડેરોડ તમ્બુમા જમરુ ૧૩૫ને મોજિવાન થવા

છીચે ભેડે હજીની વખત જતા ચંચીની વધારે મહી
તમ્બુમા જમરુ ૧૩૨ તોતેના નચાઈ ભેડુ ૧૮ નથી, તોપણ
શાદ ગમરુ કે ચી પશુમા નીપમવવામાં રોડ કેપુગેરોડી
અમાગસુ દિમતેચો કે અપુરે અને ઉચારી આને
હમરેમને અણુચો પોચા ઉપર ચંચીનેખી તેની મેડા
બાનવચીની દિમતે કાઈ થોપા બામ બાનવે નથી

જોશામરી મુજરનાચીની તાસિને આગતા વખતમાં
જેલાન ઉપર એ રૂવે લઈ જવામાં આવતી હતી તે રૂવે
ચોમામાના રિચોમા તે લોસા ઉપર વગમાડ ૧૩૫૫થી તેના
કપાડ ચોડી જમને લામને લેખાન આનના સોંકાને
કાઈક કમમદા બેડેસા તથે ચિવેના થીના હોવા દાદેરોડના
ખાનતનાચી ચીક નખીગચે તેના ઉપાચ કપા મરે ચિવે
ધાનુની હજી ચાડી કાડથી બનારી લાવીને તેમા જુલ
રેચીચેને લઈ જવાને લેખાન પાલમ મામી નજીક
પાણી બનકે આખી જરુયાતી કોમ રેવાજમાં ફેરુડ
કરો નહી ચેચી નાચણીથી બેચાઈ જમને તે ચાડીની
ચિંધમાં ઉમરેજીથી ચોલવા લાગી જમરુચી તેની
ચિરધમાં કતવા આપ્યા અને અકાબર માહેમને તે કતવા
જુલમ આનજનું જમરુ લાઈ ચી વખતે જમરુમાચી
મજવરના મચાના સરનજીન મદુન રોડ નવરોડાચે ફેરુડ
છીચે ચી બાવતમાં ૧૫૫વતના ચડી સારોના માથે ૫૪
વેદચ ચવાવવાનું મુનામેન ધાણુ આ તરુ મીન કામ
મછ હતા નેવરુ ચી લામને લઈ જવાના મુદાસા મરે
હવેચા વેદન અને ચાડુ જમણુ કુમમાં અને તે જમરુ
રોડા કતવાની ખતી તમામ કતવામાં કાઈ કમર શખી નહી
અને ધણી વજરોડે ૫૪૧ જોલાનની ઉપર છુડા મુધીઆ
ઉપા કરીને તે ઉપર ૫૪ કુમામના કપડાથી લાણુ કરી સવાને
જાવ જમરી માહેમચી ક્રીવે અને તે જુલમ આન મુધી
કામ ચીચે એ મચાદજમરુ ની રૂવે લામને લઈ જવાને
મુધરો ધણે જમરુ અણુ મેડ કેપુગેરોડીને તેજ કમરને
અને ચાડુ કેરોડીને આપણી કે

કો મં ૧૮૬૦ ૫૪૧ના જમમમાં ધમ સખરી જવજી
જોશામરી રોજાચ આગકમાં કતવા નીચે ચી બાવ
તમા મેડ ખુગેદછ કેમમદા કાપાછાચી અને બાધરોધી
મચાઆન ક્રીવે તે કિવતવાતમાની મદુન રોડ કેપુગેરોડે
ધણીચા અમરુડા લખાચે કરીન ચી કામ ચાણુ કમામાં
અગ દિવસી ધણુ જમરુ લીધે હતા આને ચી કામ અવગત
જમરુ એ અને આગા કે કે હજી ૧૫૪૧ જમરુ તેનું
ધણુ આન એ મદુનને ધરેડે

મને ૧૮૬૦માં આ આજા જમમના ની નચામરીમાં ગળે
હોવા જાકે મદુનમાચી મજવરના મચાચે જોશામરી
મુજરનાચીની રિવા અને તેના ખરોડની બાવેના ઉપર
પુત્રી રોજાચીચી જમરુ અણુ મેડો કેમરુ જમમનું કામ
નેને કેચીડ હતું તે મેડા થવા ચીચેને લા રીપા કપને

બલે તેમથી ઉપજી કહાડેલા ઇતિખાબની નલનીક પ
 ચેતો બાબતે ઉપર પામ જોડો બાષ્પો કમતરીન આકૃતિ
 અપાયા હતા તે વખતેની મહુમ રોડ કેપુરગિરમ પોતાના
 ધર્મચુકાના કાનુને અનુમતીને મળુ પુરેના ખીન જરૂરના
 બેભ અરથો અને જોઈએના આંખો કડાની રેહનુગાદને
 ધોડા દિગોશબરેસો રોકે આખો હલો

એ વખત પછાડી આવ મુઠી જરથોગી ધમસુધાગ
 મા કે રામ્મિ વધારે અગત્યના અને વેહાર પગના
 રેવા નાયા કે તે જમ્મકને મહુમ અન કરણથી રોમે
 આપવા હતા અને જ્યારેખી જરર પડે ત્યારે પોતાની
 અમરક કનમથી તે જમ્મક કામને વખાણુતા હતા અને
 જોયો તેની વિરધમા નિકરે તેઓને મઆકુલ તકરોથી
 માહાન કરીને જોયો જોયો તેની ચીમકોઓ તમાવતા હતા
 મજૂર પામ બાષ્પોના હિગમ પછીથી ગણુગામ્મિ મ
 બામ્મિ ધમસુધાના ચોક્કમ ખીર સિકોતા જરથોગી
 કોમ આગ નરજુ કીધા કે, જોયા કે (૧) અવસ્તાના
 જુદા જુદા જમાનાઓની શોધ (૨) પેગમખગ મોટેમ
 અમો જરથોગીને જ્મ્મક ધર્મચીવાદ તથા તે સાહેબની
 ખીજ ઉત્તમ ખુખીઓ અને કામીની જુસ્સોએ તે મહા
 ઊરના પેતિ મેના ગાથા જ્મ્મને આધારે (૩) જરથો
 શી પસ્ટેરા, (૪) ફરેશ્તાઓની ખરી ગમજણ, (૫)
 પ્રપતન જમાનાની બહોળી ઉપરાત આપણુ વડીલાના
 માખલા મુજબ મમજની બાપાની બહોળીઓના ઉમેરા
 (૬) તનની પછીજગીની રીતિઓની રચના, (૭) ખુદાઈ
 મપને સાથે ધર્મની વામ્મિ (૮) રવાન અને ફોરેનની
 ખરી સમજણ (૯) અરેશ્તાઓની શાદ અને નાખરણની
 મમજણ વગેરે, વગેરે જરથોગી રોગાની કેલવણી અને
 મારી સમજ જીરલી બધી આગ ન વધી કે કે આ અને
 જોવાજ સિકોતાની રેહનુમાઈ થવી જોઈએ જ્મ્મ મહુમ
 રોડ કેપુરગિરને જણાયાથી જોવા જ્મિ મિકાંતિ આ અદના
 વખતના તારૂંથી જોરે થતા બામ્મક કે પેતિ ખસા અવક
 રણથી તેઓને તથા તે સિકોતાને વેહવારે રીતિ અમનમા
 પ્રકાની રીતિઓને પૂરતા બળથી રોકે અને જોઈએ
 આપવા રહ્યા હતા જ્મિ મિકાંતિ વિષે જુદા જુદા ધર્મો
 યોગી જુદી જુદી મતરૂંની ગતે તેથી હાલ તોપણ આરહ
 તો ખરૂં કે કે જ્મિ કાલક સોરોતો અણુચમા હારા ૧ કમ
 વતી તોપણ મમાધને ખુની કરાવતી હી રમાન આપણી
 કોમમા થવાથી ધમ મનની બેપગાઈ થણી જોઈથી થવા
 માડી છે અને રોમને મોટો ભાગ આગ નવજાન નથી નથી
 મજાઓ અપવા કરીને તેમજ ખીજ રીતિ ધમની આબ
 તો ઉપર ધ્યાન આપવા લાગ્યા છે અને હજુ વડે લાગશે
 જોટકની મુખ પશ્ચિમ નીવજાવવામા મહુમ ગેક કેપુ
 ગેરના 'ગરત જોહાર' પંત્યા હિમાનવાન અવતર ના
 યોગે રોકે થોગા મદદગાર થયા નથી

કે અને તેના ઉત્તમ ઉપગેગ તે દાસની ગેવાયરા જ્મિ
 બાદત, મુનજાવત, અને નીતિના વવાગ મોરે થવા જ્મિ હાલના
 વખતને બધેરેસુ નહીં તોય જ્મિ નથી ખુ જરથોગી
 ધર્મના ગાયન માથે બહોળી કડાની કરી મતાઈ નથી
 બલકે ચોક્કમ બણતરો અમનથી થતા હતા તે વિષેની
 શાહોતો અવસ્તામાંથી મગેડે જ્મિની જ્મિની અચુર
 માગેલીઓ મળવાથી મહુમે કમર કરીને ગાયન સાથની
 બરૂંની અને વામ્મિજને વગાજ સાહુ કડામા રિચાનનથી
 રાને ગમીરી કરી હતી

જરથોગી ધર્મનુ પચાગ ને મુજબ આને અમનમા
 અથેડે તે ખામી બરેહુ કે મોરે તેમા મુખારે થવાની
 જરર કે જ્મિ મહુમ રોડ કેપુરગિરની ખાતેરી થાથી
 જ્મિ બાબતને જમ આપવાર રોડ ખુરોદણ જતમજ
 કામાજની અવાક મેહનતમા પોતાથી બનીતો ભાગ આપવા
 મોરે કાનજ ગખીને છેલના રમ વર્ષ ઉપર જ્મિ હીનઅ અને
 બમની જ્મિ બડખી રચાવીને તથા તેને પાતથી ચાલુ મખીને
 અને તે મડખીની શોધ જોવાના પશ્ચિમ મુજબ ધમનુ
 પચાગ બનાવી તેને 'સત્ત જોહાર' મા ગાયન કરાવ્યુ ત્યા
 મુધી મહુમ જમીને થેદા નહીં હતા જ્મિ કામ કરી બમળીને
 મહુમે રવાડી આપ્યુ કે કે જરથોગી ધમને બમની હરજ્મિ
 માચી બાબત માનમ પડે તે ઉવાજમા લેવાને જો કે પહાડ
 જોયી મુરોહીઓ નો તોપણ હિમત હારીડત જતા તેને પ્રમિ
 હતા આબીને પોતાનુ જરથોગીપણુ માનત કરી આપણુ

આ અદના વખતાર જોઈએ જરજો મહુમના સમાગમમા
 આખો હતા તે ઉપરથી મહુમની ને ને ખુખીઓ અને
 ખામીઓ—અનબતે ઇનસાન માનમા કાઈ નહીં ને કાઈ
 ખામી તો હોય છેજ—જોઈ હતા તે ઉપરથી આરહુ તો કહી
 રોરે કે પેતિ ધમ વેહનમા જ્મિ હસી કહાડના ધર્મજોગે
 ધિકારનાર અને ધરને પ્રસેને તેઓની પુષ્કળ બ્રાહ્મણી
 કાઠડના છતા જ્મિ મહુમ ખુદાઈ હતી 'ખુદાઈ' ખસાઈ,
 ઇનસાનની મરજુ પછીની જાતખતારી અને કરણી મુજબ
 પુલખળગ જ્મિ જરથોગી મિકાંતો ઉપર વિધાસ શખતાર
 હતા ઇનસાનને ધમ જોયી ચીજની અગત્ય કે જ્મિ જ્મિ
 જ્મિ માનવા હતા જરથોગી ધમની ઉત્તમ નીતિઓને
 અમનમા લાવવાથીજ જરથોગી ધર્મ ગાડાય છે જ્મિ
 જ્મિજ્મિ બાણુતા હતા અને તે મુજબ અમલ કરતા હતા
 જરથોગી મઆકુન મિકાંતોને જ્મિ ધમને નવના ખુખી
 બરેલા કુજજોને અને કાપેરેમ રાહરમજોને તેઓની
 સમાજ વિષે પોતાની ખાતરી થતા ઇનોગતથી કમુ કરી નતા
 હતા જ્મિજુલ નહીં પણ તે વિષે વાગવા લ નાપી કપાડે તે
 જ્મને વેહવારે રીતિ અમનમા નાવતાની રમ્મકે પેગીમા
 સાથે થતા હતા જમ્મના તરફે જમરોને મોરોને
 રાકો કેટલાક વર્ષો પુરી મહુમ બાદરની મોમમ ગર
 થવાનુ જ્મિ મુખજક જરના પાનવાને આ ૧ જરથોગીઓમા

જ્મિ મહુમને જ્મિનકા હતા કે માનવને હુખગ ખુદાઈ

કે નવવાને માટે પોતાની તેજબરેલી કનયથી લિપણુ
લાખાણુ કરના યશા હતા મહાભારતે કૃષ્ણદેવાના દશ
દાહ્યા ભગનો પત્ની અને ગેરેશ, જોડા દમાન અને
ચિવવાન બીજ પવિત્ર તેજાદેના દિગ્માને ઉપર તે દિગ્મા
માને નગની ખરી મમજણુ અને કેહનુમાદિમાને વારે
ધરીએ યા ગ્યાવવામા પૂરેના બાગ પોતાના લાખાણીથી
આપના હતા ભગદેશની પદ્મચુર્યાની ભયરે ભયરે
આખીએ ભેળા પારે તેઓ ઉપર ગમત કપાના માણુ
ઝાડતા હતા એ પદ્મ કે તોપણુ તેઓની બેહતરી ચિત્રે
મગનાના લિપણુ ખરી યાજ હતા અને ભયરેખી કોઈ
દેશુ કે માને કે અગર તરફથી નેક અને કૃષ્ણદેશ
ખજવવામા આવતું ભેળા ભયરે તેને ધમતી શાખાથી અને
ઉત્તમ આવવાને હમણા તેવા ઝેળા હતા હરચેક
મેળના ધમતી અને તેના ધમપ્રમતની પાવતરીને આધાર
તે મેળના ઉત્તમ પત્નિના ધમચુર્યા ઉપર કે મુકુંમ
તેના ધમચુર્યા આપણી મેળમા ધવા ભેળાને ધણુ
આગર હતા અને ભેળામા પૂગી કાનેરીઅતથા કયા
લીપત પ્રમાણિક નિધા અને માચી છાનગ નીતિસાત
આનમ નણુ, મારી મભતા અને ચિજ્જન બીજ લાવક
ધમચુરને લાભતા મચુર્યા ભેળા હતા તેઓની વખાણુ
કરવાને મુકતા નહી હતા

મુકુંમ મેક કેપુરશિ નખશણુ ચેક વમમુધાક તરકિ
આપણી નગરે આ નગ ચેક ઉત્તમ છ મીના નખુને
મુકી મયા છ અમની કારકિર્દી ઉપરથી આપણને ચેક
ઉત્તમ મોધ ભે મગ કે તે અ છે કે આ સમામા ભગ

લીધા પછી માણુને નેકીના ખજનો મારે બાધતા મેકું
દેવત દગભ, શીત, ચાક્રિયતા, ચિગ્માઆગમ અને ચે
લીજ બીજ અનેક ન્યામો ભેકે હતા અને મગી દેવ
તો પણુ તે બધુ કાની કે અને મુવા પછી નખુ પછલ ગહી
ભયે ભે ચેક ચીજ ભયે ન મુધી અખુ ખુરાલીના
તેશા તરીકે દરચેક ભયે માથે વધે ભરી છે તે કુત નેકી
છે ' અરોમ પો વહિમેમ આખી ' ચેકને અરોઈ
રૂપી ન્યામત મકુથી ઉત્તમ વમુ કે માટે અરો ધવાને
અને અરો ઝહીને જીવતાને આન બીજ પછી ચીએને
બાગ આપે તેજ હનસાન જીવતી કુનેમીથી મુભરી મધ
ચેક ભેગક માનકું અને હમણા તે મુભમ અમન કરે

મેકે, આ લેખ મમાપ કરના આપણે કુકમા ચેક
હુલ ઝહીય કે મુકુંમ રોક કેપુરશિ કાખગણના અમાળ
મણુથી ભગદેશની ધમમુવાયના કામને હમણા મગને
અક મગવજ દેમ મુક ધયે છે ભેળી ભ વા પુગરી મુકેન
છે આપણી મેળમા ધમમાન નવાવા મારે અને ધર્મ
મુવાગ દાખન કરના મારે ભે ચેકા મ કાના પુના કેરેકે
કેરે તે ચેકમાને પાક જગદમાન તન કરતી અને કેજીન
ગની બખાણે મેકે ' જણુ ચેક મેક નમમા વધુ મેગન
કાનાચેકાની ભરકે આપણે ચેક રીજ આપણ મપી
શુ અને કુઆ મુભરીમુ કે ચેક મુભના કહને મોવાઈ
ભેલાના ખુગારી મગની મે તે માટે ચેક મુના કદમ
ઉપર માનવાશ વમનું અને મેળાનું ખરે હિત હો ધગ
નામ બીજ અનેક હિમતવાન પુગા મગદાને આપણી
કામ બખન વાય ।

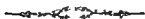

આ બે મ વે ને વ્હાલી

કાફી જીવો—અરબી

મખીએ મકુંમ મારે આખાના વખલુમા
મગેના મીજ હનત પુમનના માનના સખીએ
આપરે વ્હારી છે માનરી પ્રતેકને
મીમ વેચતી ભે ન મગે મુકુની માણુ મખીએ
મુમારી મગ કો આના મોરીવદ,
નામ મેગદમા માનના મેગાનમા મખીએ
મનિશા મગી વેમા ખજરે ના મગે
આપરે મારી, મગલુની નિગામમા મખીએ

કેક નં ૧૦ મગમગજી

જરતોસ્ત્રી રોજ-માહની શુદ્ધ ગણતરીનો સવાલ,

મહુંમ મીં કાબરાહની સેવા.

લખનાર—મીં બેહરામગોર તેહમુસ્સ અંકલેસરિયા, એમ. એ.

મહુંમ રોઝકેખુરાં નવરાજીજી કાબરાહજી નવ વર્ષની થાન ઉપર "રાસત ગોફતાર" ના અધિષિતિ તરફિના પાનાના અમન હમ્માન તેની કશરોઆજરથામીઓને ખોટું શુદ્ધ રોજ-માહને લખવું પચામ ઉપુ કચાને ને સવાલ ઉપડી લીધો હતા તે ધણીજ મહામારન અને ખીકક હતા અને પળી તે ભગબજ ૧૨૦૦ વર્ષ ઉપરો પુગણો હતા એ મજકુદ અસીમાં એ મવાય ધણા મહાન નામારિત અને વિદ્વાન નેરોએ ઉપડી સેધ તેની ઉપર પુગી વિદ્વાથી વિચેચણ કર્યું હતું રાખવા તરફિ, અખીક માઅન દીક, અખીક મુતવકેય, મુતવતન મલિકશાહ માઅુપી વગેરેએ ઈરાનના એ તકગર જગાડી હતી તે પછી પછી લાખી મુતિ બી ઈરાનથી જમારપ વેચાલની (દકીમો) થી મુ-ખઈ આલ્યો, તેણે ઈરાની રોજ-માહ અને પાર્સી રોજ-માહ વચ્ચે ૧) મહનોના કુઝં જોયો, તે ઉપરથી તેણે હિંદુસ્તાનના પાર્સીઓના એ વિષે ચર્ચા જગાડી એવું દેખાડવા માગ્યું કે હિંદુસ્તાનના પાર્સીઓ રોજ માહની ગણતરીના બી ન હતા હતા તેણે મુખઈના મુલ્યા કાલિસ મુતવતનથી, માઅર મહંમાનજી તથા કુમાના ઘણદાર એ ત્રણેને પોતાના શાહેરો ખનારી એ બાબતની પેહલી મચચા હિંદુસ્તાનજી શર કીરી તે ઉપરથી એ ચર્ચાએ ધણુ જોરા પકચુ હતું અને સખત વાવિવાદ બપાવી રહ્યા હતા અને તેના પચેજીભા મહેનરાહી અને કદીમી એવા એ પછા ઉભા થયા હતા એ જમારપ વેચાલથી પેહલ વેહસો ઇગનથી સને ૧૦૨૦ ઈસ્વીમા મુતવ આલ્યો હતા, કે ને વેળાએ મહેનરાની લારાના પગ વાળવાની તથા પાન બાપવાની મણીજ અનુવી છુકકર ઉભી થઈ હતી તેના ઉપર જણુ વેના શિયોમા નવસારીવાળા દરુર જમારપ આસા જણુ હવા એ જમારપ વેચાલથીના સમજાવતા ઉપરથી મુતવતના ઈરવી મન ૧૦૨૧ અને વન્દજર્દિ ૧૦૨૧ ના રોજ રેસા માહ૧યાં કદીમી, તથા રોજ રેસા માહ ૧૨મા શહેન રાહીને દિનથી ત્યાના ૨૪મા રોઝ માઅુકજી અંતરજી અમી-રાહીને દિનથી ત્યાના ૨૪મા રોઝ માઅુકજી અંતરજી વિદ્યા-નીમા દવાય, (નિવણુને વોરાસના હાખના પ્રજાત વિદ્યા-પિસી રોઝ જમારપજી અમરશા દલા ૧ A. A. I. I. B ના બપવાના પિતાજી તરફિ વાચનાર ઝીગખરી) તેઓએ કદીમી રોજ-માહ પચો શર કરી મેડી તકગરને

જન્મ આપ્યો હતા એ જમારપ વેચાલથીએ કુકકર એરસોજ કુકકર જગા ન હતા ૫ણ કિસ વોરેના સમય-માખી ખીએ કેરોક તકાવત કચાને હતા, જમાને એક પચેવી ખીડી નામ તેના આવદ સાથે ન જેતા તેણીન પિતા સાથે વેચાને હતા.

એ બનાવને બાપી મુકન લીતમા બાદ આપણા પ્રખાત જમારપી ધર્મના અથાક અખાસી અને આજના જમારપી અખામી વર્તેના સ્થાપક અને પૂર્વ ગુર રોઝ ખુરોહજી રસમજી કાબરાહજી પાતાની શૂરાપની મુસદ્દી હમ્માન જરથોસ્ત્રી ધર્મના ત્યાના વિદ્વાનોની રીતિ મુલમ અવગાસ કરી આલ્યા બાદ ઉપવા મવાબને ઉપાડી લીધો તેમણે અસપ્ત બાપણુ અને વચ્ચાએ તથા ધણુક પ્રસ્તોતો પ્રવર્તી તે સવાલ જગાડ્યો તેમજ ચમચિતો ચાલુ ગયો હતા, જેને બાને ભગભજ ૪૦ થી ૪૫ વર્ષ થવા આપ્યા છે.

તે પછી એ ચર્ચાને વહેવાર અને સમીન રપ આપી અમયવા ખર્ અને સાચુ શું છે તેની તલસ્પુષ કરવાને અને રીક બાપતને તેની સમજી બાઅુધી તપાસી રોઝ-ગીજ કરી એ બાબતમા શૂરાપના નામારિત વિદ્વાનોના પ્રસિક કરેલા પ્રસ્તોનો બારીકથી તપાસ સર્જ, તેમજ આપણા વચ્ચે એ વિષે સમજી તરફી ડીલી છુકકોની તપાસ સર્જ, જોઈએકસ રોજ ઉપર આવવાને બને એકલા ખોટું મહુંમ રોઝ કાબરાહજી, ના ૧૩મી કીસિમા સને ૧૮૮૫ ઈસ્વી રોજ ગયા, માહ અમ રોહનરાહી, માહ રયા, કદીમી સને ૧૨૧૫ વન્દજર્દિને રિને કોટમા હોનર્ની રોઝ ઉપર પોતાના તે બેળાના વસવાવના મુકમમા લગભગ ૨૦૦ બહીત કચેન એવેદ માહેનો તથા તેમા ઉપર અને દિલસોજી વાચ લેનાર બહેદીન સાહેનોની, સર્વથી પહેલી સમા પ્રતિવાણા સમજર, ખાન બહાદુર, રામુમ-ઓમમા ડાહર દરુગ હોરાજીજી જમારપજી જમારપ આસાના ખુમ્પદ હેકલ જમારી હતી, અને તે દિવસથી એ કમિટીના કામનું મગલ ચાલુ કર્યું હતું તે કમિટીમા પાતળથી ભગભજ ૪૫ થી ૧૦૦ ચર્ચા સામેય થયા હતા, અને એ કમિટીએ ધણીજ ધીમજ, ખત, સહપરીજતા અને ચીતવણુ બનીતી એ મવા નજ તરફની તથા મામેની રીક તકગર

અને દલીલ સખત વાદવિવાદ ચલાવ્યા પછી તો ન કરી અને તેને મળી મનની શાહદતો ઉપર પૂર મળીગઈથી દર્શક ત કરી ને અનુમાન ઉપર અવાય તે નથી કરી, તેણે રીયાઈ કરાવત આતુ કરું હતું એ કામ કેટલું મહત્વ અને સુરેલીભયું હતું તે એના ઉપરથીજ જણાવે કે એ મવાવની તપાસ માટે એકદમ ૧૧૦ બેકેટો થઈ હતી અને તેણે લગભગ માત વધેલી લાખી મુદત લીધી હતી જેથી તેની છેલી બેકેટ ડાઈ ૧ના, માહદ્યા, ગરિનશાહી માહ વખા, કામી મને ૧૨૩૩ ૫૦૮૯૯૬૬ તા ૧૬ મી ડિસેમ્બર મને ૧૦૦૩ કમી ને દિને મળી હતી અને એમ કરી એ મના સની તપાસના પગલામના રીપોર્ટનું એક ચોપાનું પ્રતલની તથા તેનું એક પચામ ખનાવી "ગરત ચોડવા" મા પ્રેમિક કરવા માંડ્યું છે

એવા મનધરા પની લાખી સતમા, આ એવેડે લખવાને એ મનુષ્ય મહાશ્વત મનુષ્ય એમને રેકે એ કમા એવે લગતી ને technical બાબતે આવતી તે પ્રવે મનાદ અને મનજ આપવામા ડેનારું પડ્યું હતું ને મનજ આપવામા આવતી તે તેઓ એના નો ઉપર, અને આ રાષ્ટ્રી અને રિનસેલથી ધ્યાન દર્શાવવામા અને તેની ઉપરના પોતાના વિચારો કાઢ્યા તામુખી કિના ખુલા મને જાહેર કરતા કે તે પગથી આ લખવાને તેવાલુના છાપા મન અને રિનસેલ વિષે તે ફિગરથીજ ઉચ્ચ મન એમી ગયુ હતુ

પોતાના એ માનીતા મવાવના મનવામા તેઓ એક ના નો ખની, આશુમન અને ન પર એવા હતા કે કમિટીની દો બે કમા પોતાની બની હાજરી આપવા વિના એવા નહિ મિતવાય કે પોતાની નામજર તમિષત તથા યુરોપના

પ્રતામની મેહાજરી એઓએ પોતાના યુરોપના પ્રવાસેથી પાછા ફરતા હઈ કમિટીની દો બેકેટમા હાજર થઈ એ મવાવના રીપોર્ટનું ચોપાનું તૈયાર કરી છાતી પ્રગટ કરાવ વામા તથા તેને લખતી કેટલી કમિટી મુશ્કાતમા કરામા અને તેને લોકો વચ્ચે કોરેગ કરામા થયોજ નવથી ભાગ લઈજાવ્યા હતા અને તેમ કરી તેને મપૂર્ણતાની નેકે પોદ આ ચો હતા એક દુર નહિ પણ પોતાના મનુષી એકદમ મહિનો આગમ્ય જાણીતીઓની એક જો મના નામજર મન જમગેદજી જીજીભાઈ આથા મારોનેડ માટે બતા પ્રયુજાવ્યા તેમ કરમજી કાવમજી હનરિશમુમા મેવરી ત્યા એ મવાવને લખતી તમામ અવધી આવેર સુનીની તરાટીખ, તથા તેમા નો રી ખુમીબતો રિ નો અને મુકેડીનું અમરકાગક જલુન ખનામાપે કહી મન જારી હાજર થયતાઓની એ નિપે થઈ રીને ખાતરી કરી આ રી હતી એ વધેલી મનુષ્ય ગાગિ અનિગાય નજી પડી મવડુ એઓ એવવડુ હતું તે હતા એઓએ હારી ન ખાતા અગર કનાક કાર તારાજ કીધુ હતુ અને અખ એમનું કેલુ બાપલ હતુ

એવા એક ખનીતા, િધારી, સચાઈની શોધના તવચારા અને મચાઈને ખાતર પોતાની કાઈ જુન જાણતા તેને પે રી દો મુવારાને ન પર લોકસચાલુ અને અગ તથા રવરડ મુશ્કાતમા માંધીના નિપને ના અકાલ મનુષ્ય મો, અને તે મહમને માત હોને અને ખુશાન મેડો વજુવાર આપલુ વચ્ચે નહિ એવા કાને જોક પ્રગર્ગી કરી તે બારે હતા ન તેના અગે ૩૬ ૬૫ બેશુમા આમીવોદ વધારી તેને નમર્ગ માનિમા ગમે અરી દુવ આઈ આ મેવડો ખજમ કકેલુ

પુદાલુ કામ પુદા કરે, માણસલુ કામ

માણસ કેટે

લેરવિ-૫૬

- ૫૬૧ અને ૫૭૧ ૫૦૮૯૯૬ ૩
- ઈનમાની ઉમેર ઈન્માન થરે - ૧
- આતમી ઈન્વેડેલાથી જીવે મે,
- માનમાઈ હાથ ના કાલ મટે - ૨
- બેર ખુમના ખુ ઈયીજ કરે
- મુનુડે તે સેખનું પા ૫૫ - ૩
- બેર જાલુ ખુલા તે ન માનરી હે,
- પામના મેર મેવડે હવ બેર - ૪

કેડ ના કાખજી,

એક મિત્રનો વિલાપ.

લાખનાર-કવિ કાહાનઇ ધર્મસિંહ.

૨૧૭૨.

કુરાળ કલમકસ ને કવિ, વડતા વિમળ વિચાર,
મગ્ન મિત્ર સ્વર્ગે જતા, મહે સંજા રાહુગાર ૧
સરળ હૃદય સદ્ગુણિની, લાપક લખ્યા લખાણ;
વિરસામાં પણ તે યજ્ઞ, વધતા થયા વખાણ, ૨
ઉપમ કવિતા વારતા, નાટક ને સમીપ;
અમારિક વિષયો લખ્યા, અનુભવ યાત્ર સહીત ૩
આધિ આત્મિક ને, રસતા પત્ર પદ્ય,
તે કે જુશરો લખના, ખરેખરો મહિમા ૪
જ્ઞાન પ્રસારકમાં કવિ, યાનદાન વ્યાખ્યાન;
ધણી મળા રોજાવિને, પામ્યા પ્રખ્યાત માન ૫
દેશ સુધાગ કાર્યમાં, ભવિ કવિ પ્રયાસ;
સર્વ કોમ તેથી કહે, કે જુશરો સામાસ ૬
વેળી ૫૨ પણ વેર નહિ, લેલડી ઉરમાં મહેર,
એ વિવેક માગર જતા, થયો અડખર કેર ૭
મિત્ર ધર્મમાં તે થયા, વધતા નર વિરલાજ,
જતા જગતથી તેમને, જનસમાજ નારાજ ૮
અમૃત પીતા છુવે, જુષિ કવિ ન થાય,
હજતા મળતા તેમને હૃદય મસા લોભાય ૯
જનક મરણ મરણને, પણ એ લાપક ભય,
તેની મેહાડી યાદ તે, કેમ કવી પૂરાય ૧૦
કે જુશરો સમ ક્યા મને, રાત્રિ મિત્ર અભિર,
મુલિ સેરિયા મગલુનો, નવલ્લે વરસે ની ૧૧
હસ્તર કમને આપવો, સદા રાત્રિ આરામ,
માત્રો અંક મન થયા, જામકવર્ગ તમામ ૧૨

એક ભલા અને સાચા મિત્ર.

લખનાર—બાઈ મુનાબાઈ દીનશાહ તાલ્યારખાન

એક મહાત્માની અને લોકપ્રિય અરિ ૨૬ મારે આજ નેથી કમળની નેત્રોના અચુરે વસુલાની કોગસ કરે એ મારી રાજિત બાહરન કામ હું મમજુલ પછે તે આમણ અરુમ પ્રિય મિત્ર તરુનો અમરો હો. બાવ અને લાગણી એની ની બી છે કે તેનો ઉભરો. બાહર પાકી થાકી લીટીએઆ આ તરે લખીને બાવથી રાખવાની મારી જાણના લખી રાજની નથી અર્થવામી રીકેજ રાજીજ મિત્ર તરુકે કેવા આગીવાદ અમન હતા અને તેમ્મીને એક કુટુંબી તરુકે માહચનો હક નેએમ પગ વસાન માન મેળવતા હશે તેમ્મીને એમનું અકાળ વખ તવ આ દુનિયામાંથી ગુમ થઈ કેટલું મનન ગમગીની લગાડનારું થઈ પડ્યું કે, તેનું વલેન અમરો પોતાનેજ લખવું જોતા બ્યાન નહિ થઈ શકે તેનું છે તેમ્મીની જીવગીતા કતાવતા હેવાસો કમ્યુએ લખાઈ ચુક્યા હે અને હવે પાકી કાંઈ એમણ લાગણીથી અને તરેહના આકાશમાં લખારો પછુ એક મિત્ર રાખન તેમ્મી કેવા આશા, કેવા પ્રીતિ એમ, કેવા નિષ્ઠામ અને હમરે તેવાર આન કાણથી બચુર હતા તેમ્મી એકે રૂ વસતા રોષ થાએ ખીજના હુ ખી આન કાણને ગાતિ આપી હિમન આપનાર હતા તેનો અવગણ આને વરી થયા ને મને છે તે ઉપથી લાગે છે કે પોતાની આટી મોટી કારકર્દી દખાન કેવા બાઈએના જીવ તેમ્મીએ પોતા તરુકે દાખ્યા હશે આઈ માન કહી અધામિતન નમીને મગનવલુ નથી એકે માગ પિતાજના તો તેમ્મી આગીમ વરમથી એક મગખી રીતિ મિત્ર કોઈ કે ખગ બાઈ કોઈ તેવા નિવડ્યા હતા પોતાના એ મિત્ર ભરિ લગભગ પાચ વર્ષથી મારગીનું મિગનું બેલવેલે તે દખ્ખાન એમના કુટુંબ માથની તેમ્મીની પગ ચુક નહિ બ્યાન થઈ શકે એની ની હા બાહરની બની હતી અને ને હિમન અને દિવસો એમ્મી મને થઈ પડ્યા હતા તે જોતા તેમને એક મુગની તિલના મિત્ર ગણવામાં ખીનકું નવાઈ નેવુ તારો નહિ તેમ્મીના લખાણુએ એનું તા એક આગપછુ હુ કે મને નહિ લાગતું કે નેવે પછુ તેમ્મી તા લખાણુ વાચ્યા હશે તેમ્મી બસ મારી ઉપ જોડવા નહિ રોષ એ મોષ આ આવી મિત્રકારક પોતાએઆ ને નમ્મીમાં મમન રીતિ એમણ ભવને મળજી આવી પવિત્ર રાજે તરુકે દાખનાર લખાણ કમચાની તેમ્મીને ને કુનેદ હતી ત વાચનાના કતાવથી કેવા બસ થો. મુની આગાવ અને મેળવી યથા હશે તવા પાન મરેલમાં મુકે મારો તારો બાણમાં કે પાકી પીવાને નેમ મોષી મર તેમ્મીને લાગુ હશે તે આપન પાનુઆના બસ આ પોતાના રીકે લખી પીવેએઆ મનમાં કમાવાની અમર નીવન ગરિજ અને બન ત અમરો મેમ મિત્રની રીકે કામ કુરને બસી હતી મોની માથે બનમન મ તવખી મારું કહી જીવજીવ તારવ ત વખન મગન

નથી એમ બાદને તા પાકતા નહિ પાકુ ત વધી મગ તથી મગનાતા બાઆ વડથી અને પૂરે. જવાબ આપવાની પોતાની ખામને મમે એવા કામમાં મોકાના બતા તે આપવાને દીન કમના નમેતા

માગ પિતાજના વધુ જુના દોન તરુકે તેમજ તેમ્મીના લખાણુ અને તારવ પત્રોના વરેલથી તો હ તેમ્મીને ધણુ વધથી પિગનનારી અને વખાણનારી હતી પછુ અને મગવાની ને ખાહેરા તેના એકે વે બાએ અચાનક દેનમાં મગવાથી હાગન થઈ હતી એકે વેળા માગ પિતાજ પોતાના મગથી કામ માટે નેપાર જતા હતા ત્યારે તેમ્મી સાથે પછુ હતી બેડામાં રોડસની ઉપરના દેનમાં એમનાજ માગ પિતાજ એ 'આપણુ કેવુરુએ થી મને તેમ્મીની એમ પાણુ કસવી આવા એક તારવ રહેલની મુન તાવથી મને તે વખતે ભારી ખુશી ઉત્પન્ન થઈ હતી અને એમાં પહેલી જુલાકાનમાં તેમ્મી માથે મનેરજકે સતીમાં એમના લીન થઈ મગ હતા કે જ્યારે એમ પાનુ રોડના આખુ અને પોરે તેની ખબર કરી ત્યારે એમને ઉતરવાનુ બાન આવું તેમ્મીમાં કોઈપણ મેવડકે બરેમાં જુલે તેવા તેમ્મી તાવ બસ મિત્ર બાઈ આવા પોતાના મિત્રની નીકરી તરુકે પોતાનીજ લીકરી માફક તે એમ્મી ને વર્નેચુક બતાવી હતી તે વખતથીજ માગ મનમાં તેમ્મી મારે મેડુ માન પેડા થઈ રુ તે વખતથી મારી તારજીએ તેમ્મીના લખાણુ તરુકે વધુ અને વધુ દોડવાના તારી અને તેથી ને ચુલુએ માગમાં જડ નાખી છે તેને મારે તે અમાગ કુનચુલર પ્રિય મિત્રની વધે ભાગે હુ આવાથી હુ તેમ્મીના લખાણુના શખના એમ દુનિયામાં અગખર હસી જોગવે તેના બ્યાન અને હવે વાગવા આવવાના વધારે ખુશી રીતે ને ખરે ખરી પીવે લખુકુ તે મ વળ બાહુરી નહિ કે સહન સારી તેમ પીનકુલન મમજુ નહિ કેમકે મારી આ લખવાની મનનમ કદન રવચક રીતે અમાગ મરુમ માનવાના દાખનારી ખરી લાવકાન દસાવ પાની છે, કે તેમ્મીના સાલી જવાથી તેમ્મીના 'દેવી' વાચન વાચવારી આ તમને ને જોડ મહી છે તે રી પુરાવાની નથી તેમ્મીના લખાણુ વાચવાથી અમાગ પે ને મિત્રવસા અને માયવખરી અમર થતી હતી તે અજ હવે મલ બતાવશે હા તે તા ચાવી મયા જવાના તુષાનની અમર પીવેએઆ લાગની કે તેના રા પેલા એ પોતાની જુદા આવા બ્યાને તો તેનો મિત્ર અને કદ ખુશી રીતે જીવનવાસની રાત તમ્મી કેરી મગિન ધરાવવા હતા ત એમ્મીએ પોતાનાજ રામ્મીમાં જીવનવાસ એક અમર મને લખવા નમેડે કે 'એ મોટી લીકરી બી તમા મીકી મીકી માથ તમારી મર વામબી મીકી તે

તમે લાવ્યા સાથ ના પડેછે. પણ માગ લખવાને ફેરફાર આધાર છે તે આ ખિનાથી તમને જણ્યો કે મારી 'મીઠી મીઠી' ની વાતો બાદ પડી ત્યારે એક મરીમ સ્ત્રી જે પોતાનાં નહીં એવા બચ્ચાંએને પાળી પોવી ઉઠેરે તે મોઢાં કરે એ વાત ધણીજણા માનવામાં નહીં આવી અને પાસીએમાં એવો કોણ મળે છે તે પ્રશ્નને ફેરવાકો મારી એ વાતને હમણા લખ્યાં હતાં. પણ આને તમારા દાખલાથી એ વાત ખરી પડી છે. અને તે એક જીવતી 'મીઠી મીઠી' છે." ઈલાવી, ઈલાવી. લાગ્યેજામાં વાંચનારોએ, લખાણને બચ્ચાંએ કરે છે, વાંચે છે પણ ધણીએ, પણ જે વાંચનાર બચ્ચાંની જીભમાં રૂડી અમરો કરે છે તેવાં લખનારાએ આને ક્યાં છે? અરે! અમારા ખીતસ્વાથી બધી લાગણીના તે પવિત્ર આત્મા, પરવરેદારે તેમને હજી ધણું વધુ મુખો અમરે મોરે જીવાડવા હોત કે અમે તમારાં પાછી જીવિતા સ્વચ્છ અને ઉપવાસી બનાવવાના મુશી અક્ષરો વાંચી તુલ સાત ધડી પીવાની વખત અને સ્વાદીય પ્રતિક્રાએ જીવન માણુએને જે શરદ અને કોવન બને છે તેવાં તેઓનાં એકેકી વખતના લખાણે હતા તેની આસર અમારા જીભમાં આગળ કરી તેઓ તે જલદી આસવા ગયા. કપી વડેસવડે લખી ગયા છે કે "અરે, આદેમ, રડાં પેઢકાં મરે છે અને તેઓના આત્મા સરજે કડકા કુળ નેવાં હોય છે તેઓ છેવટની ધડી પુરી જીવનાં મરે છે." શું એ ખરી વાત નથી? અનુભવી કાવ્યોને એ એવા એવા પોતાના નાર વિચારોના હુકમોએ ફરોવી ગયા છે, તે આવી વખતે મનમાં તાબુ ધઈ વાર આવે છે રડાંએ સો વર્ષની ઉંમરના યદુ મગજ પાને તો પણ તે ફરફરત વાંચનારાઓના મનથી તો જલ્દી જ ગયા એમ લાગે છે, રડાંઓની ફરવી કરવી, રડાંઓના લખાણો વાંચવાં, અને તેઓ એવી-જાતના લખાણ કરે એ એક જાતનો મોટો ધર્મ હું તો સમજી છું અમારા એ સ્વર્ગ સધાવેલા બધા મિત્રે જે પેમાથી ધર્મ ક્યો નહીંપી હોય, તો પણ તે કરતાં આને ધણું ઉત્તમ રીતના ધર્મ કીધા છે. મિત્ર મેજે, વા તો મગજ ભજે, વા તો ભણે પ્રુથ લેખે કરે, વાતો કેળવણીના કામમાં પેહલા ઉત્તેજક લખજ, તેજસ્ સ્વતર અને રણી સ્વભાવ ખતાવી કુખિવારની મહાત્મા. ખસ પુધાના સાધી નરકે, એ મિત્રાવ એ કઈ સારા પ્રણે માણસ જાતને પગેધરે મહેલા છે તેવો તેઓએ ને ધર્મ કીધા છે અને પોતાનું કલ્પ આ દુનિયાના ગવચ્છ જીવથી બચાવ્યું છે તે મને એટલા વેષા ખરાયથી મનાવત યદુ નથી તેઓ પોતાના મન ઉપર આક્રમણી પેટા કરેલો મધો કાણુ શખનાની કેસોરા કરતા હતા તેનાં એકેકે આવા તેઓના પોતાના જ રાજ્ય વાચાથી જણાય છે, અને તેથી સામાને એક ખરા મધ્યસ્થ અને દાખને મરે છે. પોતાની વાહાલી પુત્રીઓના કબજાના મોળથી તેઓના મન ઉપર જખરો ફડકો લાગે હતા તે ફડકાના હુકમોએથી તેઓના જીભ આટલું જલ્દી પડી ચક્રે એમ એવે કહી રાક ઉપલ વાક છે. નિષ્વા એ વખતે મને લખે છે કે "આજ મેનજી, તે દેખાય એ વા તો છાતી ફાડી નાખનાર હોવા કે તે દેખાવ દેખવાને મોહનાવાએ મને જીવાઓ જુ કાવાને એમ હ પોતાને કંડકા દેવા પડશે જલ્દી નહીં અને સારની

માજીને તાલે યદુ મેં ધીજી ધરી છે. અને પાછે મારા કામકામોમાં પડ્યો છું." ઉપલી લીટીએ વાંચી પોતાના બારે કુખમાં ધીજીની શાંતિ કાઢને પણ મળ્યા વગર રહે નહિ. આવા આક્રમક વખતે પણ પોતાનાં "કામકામો"—સોદાપયોગીએ પોતાનું પેહલું કલંપ સમજનાર પ્રુથ આ દુનિયામાં કેટલા મળી આવશે? લોકત્રિષ કાળગજી રોડની પેહલી લડત આપણે બાતુ-ઓના મુદાગ, વધાગ અને ફાવલ અંદોળી હતી, તેમાં ખીજ ખીજ વાતો આણી તેમજ ધર્મના ખ્યાલો લાગી, તેઓની લાગણીને કઈ યોડી માગણી થઈ નહોતી. પણ ખરો ધર્મ ક્યા છે અને ધર્મને બાદને ચાલતા જીવના અને મોટા રીવાજો આપણમાં કેટલા બધાં ધર કરી ગયા છે, તે તેઓ પૂરી રીતે જણતા હતા. તેઓ રીવાજોમાંથી આપણને તેવી કાડી આપણે પસંદ-દેવારના કુમારના મત્ય માર્ગપર આવે તે મોટેની જીભ તોડ જીભવેસમાં તેઓએ કેટલું બધું આપણે મારે અમ્યુ છે. તેઓ એક નાની ખુખીએ મારે નેજી બપાવ અને જીવણ તેજી થાડે મનમજી પણ ભરે એકેકે ખીજ વચ્ચે થોડો પણ મતરે પડ્યો તો તે જીવ ને વસગી રહી તડાંએ પડી જાય છે અને એકેકે ખીજની લાગણી કુખ-વા બળવીત વાતો ઉડાડે છે.

સ્વર્ગસદી કેપુરારીજીએ આવી જાતનું તો ડગરે અને પગલે અમ્યુ છે. જેવી પોતાની મગજ રાત્રિ જોખમથી મીડી હતી, તેવાજ તેઓના ક્ષિપ્રરેણે પણ મોટો હતા તેમ નહિ હોત તો બધાં સાથે ઉત્તવારીથી વારંવાર કેવી રીતે હામ લીડે? જ્યારે ત્યારે પોતાના મનમાં આ વિચારોનો આ-બાજ હરો, કે "હું. તેની શી દરકાર છે? મારે તો મન નિખામ્ય છે." ખસ ધર્મે સુખી આચાર વિચારો તેઓના હોંશમાં અને રોમાં કેટલા બધા ફેસલા હતા, તે ફાવત મણીથી તેઓના રાખેથી મહત્તમ જાણી આરે તે મોટે લખણ પોતાની બધી પુણી તેઓના મારજી થિર મને લખતા લખે છે કે, "ખીજ મહુવારે વિચારીની લામને દાખનાની જેલદારીમાં જમીન મટે હજીવાજમા આવી અને તેની માગવા એકેકી જરયામીની વખતી નહીં મોવાના મળવથી કરા પણ જાણત વા કશી ક્રિયા વગર માડાના હાકી લઈ જઈ જમીન મટે મારવામાં આવી તે દેખાવ છાતી ફાડી નાખનારો હશે" ફેરી ધર્મની ઉડી માગણીથી ભરેલો આ ફડકો છે. વાચનાર આવી જ રીતે અમરકર અને આપણે દિલખાના વિચારો પોતે આમથા નહ એકેકે જુ કી સામિત અને સામ આમતાવાના દિલખા હોત અને મારી આરાઓના કિણે ઉપલેવા છે. હ પના વખતના તેઓ કુખી જઈ નહિમન અને નકામા નેવા થઈ જવા કતા આવાના વખતમાં મુખની આસાર મે અને જીભઓને ટેકો અને મરદ આપણે યદુ પડીએ તેજુ એજ આપણા મનમાં આપણને હેશાં તેઓ કોસેરા કરતા એવા એક મરદના મિત્ર ગયાની આવી જાણી સાથે જ્યારે રોક કેપુરારીજીની મગજના મમાચાર વાચનાં તેઓના નામની પેહલે "મદમ" રાખેરા વાચવા ત્યારે હયામની જુગીપણે બાતવિત પડી ગયું, અને તેજુ રાજી યદુએ પારકાઓના આવીલાગણી એક મરદને મો વાવ એકેકે યાકી વાત મમજીની નહીં તેઓની વાત જણારે ખુબ અંજો અગમ કમીએ છીએ એ ત્યારે આરે હક બાઈ અરે એકેકે એકેકે નહિ પણ ગામ આમિએ પડવા

વચર હોવા નથી તેઓની મળ્યાદારી, સસારી અને ખીજી બળેતો વરની અખડ રાક્ષિ મોટે તેઓની જીવોના વચાત લખવાનું કામોના તેઓનાના નેચા સાની પ્રશવનું છે મને ને લાગણી થઈ છે તેનો, એક મિત્ર તરીકે તેઓ કેવા બાપા, સામા, દિશમોર, અને મધુરું માનને લાવક હતા તેનો કંઈક નિહાવ હેવાલ રખા-કાઓ કે પોતાના જીવના રાસતની બનાવિના બલિયા તેના કુટુંબ તરફ કેવો વાળના હતા કે એ પોતાના મિત્રની નાદુરન તપીયનમા વધારે અને વધારે કાળજીથી આવજત તેઓના કુટુંબીઓ કરે અને પોતાના મિત્રને તેથી મહત ધાય તેને મોટે સદા ઉત્તેજન આપવા હતા ઉત્તેજન કે બની લાગણીઓની પણ હર હોય છે પણ આપણે તે કરકારન રાસત હાથી બહાર બાહુ ધમકાર સામેત થઈ ચુક્યા હતા ઉત્તેજન કેવી રીતે અપાય તેની આવી તેઓ પાસે હતી એક વેળા બલેડે કે “એ વાહાના આપણે આપણી લાખી મુતલ થઈ બચાવ થયો છે તે તમારી નિમહણી પગમી અને વફાદાર બીજાન તથા આવ તપી ધરો કે અને તે બચાવ બેદાર કામચ મળે એ માગી દુવા છે.” આપણે દૂર વચવા છતાં, તેમજ પોતાના બેદાર મમાલને હાથાત પણ પોતાના જીવના રાસતની અચી દીકરીને તેઓ કેવી રીતે મિલવતા હતા અને મધ્યામતા તથા ઉત્તેજનના રાસે કેવી અને કઈ રીતે લખતા તે મોટે આ ઉપરથી એક મોટો લખતો અને ધોડા આપણને મોટે છે એવા મિત્ર દુનિયામાંથી આપણને કે ના મળી આવવો ?

આવા કામકાજના પ્રકાર હોવા છતાં તેમવામા ખીજી એક ને અપી હતી તે એક કામચી લખવામા વખત મા અને મુશ્કેલી હતા પોતાની વખત કિમતી હોવા છતાં ને કઈ દીલ થઈ તે મોટા દિન અને અવારથી લખતા કે રાગજ લખવામા દીલ થઈ તે દીનને મોટે દિનમી છુ અને તમારી મારી આ છુ આ ઉપરથી કેટલું બધું આપણને શિખવાનું છે તેમજ અભિમાનને એકર વાગ કરવાને આ એક નજીક દાખલોલ વધુ કે. થયું હજુ વધારે મિત્રને, તે શિખવાનું અચી મિત્રની બોલ ને વધારે નાજો દુખ મુખના ઉભોડો કોના આગળ આવી કરીએ, અને તેના બનાવમા આપણ પોતાનું મન નિગત મઈ ખુબી તેમજ મારી આશાઓ ઉત્તેજન કે તેના તે રાસતના વામો અને થયું જલદી રૂચના થયો નામો તથા વધારે પવિત્ર કરી મહત્વના કામ મોટે પગલું દેગો સુદીનીઓ તેઓને લીધા કે ન્યાયે તેઓના બારી કેમ આવના ત્યારે ધીરજ એ તેઓના સોટા મંથારો હતા આનીની રીજા બહારથી આવજ, રવતના એક એક તેઓના મોટો જ હતા તેવા વખતમા છુવ અંધ મળેલો રવાના પણ પોતાના માનવપણુ ઉપર એક તથા મુરતક રોતા હતા કે એક મોટા કેમની જીવેમામા મન અને તન રોડામધું છતાં, આપણી રાખી લખું હતું કે “ છેવટે કોઈ તો છેલ્લું ” મુ ઉમત આનોમી. એકે તેઓની લાગણી અને કિલ તો નાજુલ અને આપણી હતા, પણ માનવમા મનાત જવાળા વખતે પહોડ નેવા મોટા અને પથર નેચા નમીત આપણે માલેત થયા કે બચાવઓને કેવી જલતની કેગ નથી આપણી કે બનીયની માનવિયા અને બાપો દેરાની નમરડી થયવા નેગ નિરે તે વિષે તે તેઓના જલો દાખ ના નમ છે મરીખી છતાં પોતાની કેમને કેટલી બની ના તો કામમની કેગણી તેમજ આપણા વિચારો અને

વતંચુકથી પ્રકલીત થીરી હતી તેના બને પોતાના બચાવ-ઓને ઉધારો ઉડેયા મિત્રમુજ નહિ પણ દોરત આપના પોતા બચાવઓની કેગણીની મળજી વખુ હેડે ધરી હતી આપણે તે માનવતા મિત્ર એક વખત લખતા બલેડે કે “ છેડકાઓ તોફાની હોય તેની દરકાર કરવી નહિ, પણ તેઓને મળાવણી ઉછેરને છુ અને તેમની કેગણી ઉપર બાન આપને છુ ” પોતાની એક ખુબી ની વાચનમા લખું છે કે “ લોકો તે દોલત અને કેમ તે બોમવે ” આ યામો કેવી મહાબાસત અને ઉડી યીખામણુ કઈ આપણાઓ આ મને વાચીને પોતાના છગમમા કેરી રાખ્યા નહિ હોય, અને તે પ્રમાણે આપણી નહિ હોય? પોતે નિચારાઓ નાની ઉમરમા કેટલી બધી અગવડો સહી હતી હલિ જલે આપણની આવજત અને સાથે મારી ધરનું પણ કામકાજ કરતા હતા આની છગણીની રાસત આન છતાં બની કેરીસ અને બળથી આને તેઓ એક મોટા લાણમ વચા પાળ્યા હતા! મુક ખુદના કે એ પણ તેઓના જોવામા આ રીતે મે “ જમાનાની એવી એક તારીર ” મમજવાની અમાર તે મુક કાલે ન મિત્રને હોક રાસ એવા તે અસરકારક હતા કે તે કોઈના પણ છગમમા થા કરી બેસે

એવા એવા કારણથી આ કમતરીન લખનારના છગમમા તેઓએ ને ઉડી છાપ ગ્રામી છે તે કડી જુમાવાની નથી તેઓની માથ તરફની પૂરી આદરનાત અને તેઓની વાચવાની શિખાવણુ હને તેઓના યુમ થવાથી કરી હું મેનરી નહિ, એ વિચારથી માઈ છગમ મમખા વધુ કે આવા એક પ્રકારની મુતી ગાવાને મુકરક કાચી અને ખીનતાકાન છું એમ હું માગ મનથા સારી પે મમજુલું પણ ને વાગ મિત્રે પોતાની દુરજ પોતાના જીવના રાસતની રીતરી તરફ કોઈ અનહદ રીતે બલવેની તેરી ફરજ કરી પણ તે અમાર મરકુમ મિત્રના કુટુંબ તરફ બલવવાની આપણી રાક્ષિ નથી તો પણ તેઓની અચી અમાર કાદારીની એક તુક પિછાન કરવાની તેઓની ત્રિય દુખી કુટુંબ ને કેરીસ કરી છે તેમા આ મોટા અદવા દિગો આપો કે આપણ એ બતા મિત્રના યુમ થવાથી અમુને ને બોલ મઈ છે તે કડી પ્રગાની નથી અચી જલોના બતા અમે આરેકી લડોની હું તેઓની અમા અતકમચી વખાલુવારી છું, તેમજ તેઓના રક્ષીના અને નવર લખાણીની હું ચુલત પુલતી છું મહારાણીનું થરા વલન બ્યારે તે કાને પ્રકારની મહા પડખુ હતું ત્યારે તે ફૂડ સહેળમા એક મળવકારી મહાવણી આપેમની નકલ કરવા નેગ વાતોમા મયદ તેમજ રવતની પ્રીતિ પોતાના મળવકારો તરફ દોગવાની આ એક નમુનેદાર કુટુંબ કેવી અમગકા રીતે હતા દોરોવેની હતી આઓને નીતિનું લખાણુ રવાને ઉત્તેજન આપનાર તેઓ પેહના અને પેહવા હતા પોતે મગરડીથી એક વખતે સહેલે કે અને મોટી અચી પેદા થયે, તમારા લખાણુ “ એ બોધમા દાખલ કરવાને મારા જીવના રાસત બાદ લીનરહના પેહના લખાણુ પણ મેજ દાખલ કર્યા હતા અને તેઓના દીકરીને લખાણુ પણ માગન હાથમા પેહવા આવા છે એવી હું ખરખર મગરજ છુ મૂંમ મહારાણી છ માણેમા ના વર્ધના મળવકારી જીવિલી રાણુ-એક થણી નાન બે-માન અકતાવાના થયેકોને મળી હતી તે મોટે તેના બતા આવેકને

અને તપ્તાગ્ર યદ્યપિને કેળી બાદે માતાની આવી
 થોડે તે અતી ઉત્તમ યગ વર્ણનને ઉપજવી કાઢનાર
 ભા મૈત્ર લોકપ્રીય મહાગણી મીસાસા , ત્યાર
 તેમજ પશુ લે મીસાસા તેમજ વાર્તાઓ લખનાર
 રેશ અંગેસા તે ઉપરા મરાત્રા હાલકે કવિત્વને તેમજાની
 નવરસાએ તેની નીતિ વગરની સંતોષામયાગા આવી તે
 તેની ધુવ કાકાવા પાર મેતા નહિ તે મને માર્યા યાદ કે.
 એક વખતે એક મરાત્રી વાર્તા કેહી પાગમી યદ્યપિ
 તમ્મી માહર પડી હતી તે બાપે ધણીક ચર્ચા માની
 હતી અને તે ૧૧૧૧ તેમજાના વિચારે જાણીનેતા
 મને યાદ છે કે તેને છગરથી લોકારી પાગમીઆની
 અપજાવા લગીનું એક નાદેમર કે , એવું તેમજાએ
 માહ જાણ્યું હતું અમરા જાણીના એવાજા જેવા તેમજા
 હતા અમા તો ૨૨ જ ગરક નથી તેમજાનું વખાણ એક જાગ
 સેધાન હતું જેમ એક માંડ ભાજન આડી આવીને રવાદ
 નીને મારાથી ઉતારીએ છીએ જેની તેમજાના લખા
 સુધી વૃથા અને મરિત મરાત્રી હતી તેમજાની લખવાની
 જમાના કહી એવાજા દમાઝ કાં આજાગ્ર એમકા હતા
 અને તેનાથી આપણું દિન ન વાચવાને તનમ કાનુ હતું
 અક્રમશઃ તે આઆમ આ દુનિયામા ધણી લાવડી
 અને મીયમથી કે વાકુ એ અમી પોતાનું મિરાન બનવી
 આપણુ બધાને નામના નાખી મણીક વણે કાપા તેમજા
 અમ નમ મે . મરિત મરાત્રી હતી તે મરે સુતિના
 બાવર મરિત જગના નથી આ બધુ છાજા આપણને
 જે બાદ મરે મરેલ તે એક કે મુંમ કામગીર
 રાનુ મુખાર અને બહાનું નામ મરેના દિનમા પોતાના એક
 કેહી નરકિ તેમજાના હેડામા મેરાઈએ એવા તેમજાના
 ગામા અને તેમજાની વગરક નથી તેમજાના દિનમા રેશ
 મી માતાએના વધાર્ય એ શ્રેયી પેહલી જગ્યા હતી જે
 તેમ નહી હોત તો એ માર ને મથાદેના નેપાતિ
 અને ઉપજાને તે ભેખ કેવી રીતે તેમજાને મળતો આશ્ચર્યા
 મુશાના અગિયાર તરફ તેમજાએ બાપ મનાન છુનેમો
 ઉઠાવી હતી એમ છુર નહિ પણ ભંતે રાખણા કરી બતાવ
 વામા કહી મારાન ગમ્પી નથી જાણે પૂરપ ભેખે તેમજા
 મિત તરફે દેવ દેવ વખાણુવા રાયક ઉત્સાહથી
 જાણવી હતી મુશાએમા કમકમ વધારમા કમમા મરે
 મેશગે પોતાના ઉતર થી રહવા બેરી નથી નીતિ
 બેરી સતીએના પાયાએને પાધાએ ને તેમજાની કન
 મથી નખાએ તેજ તેમજાનું નામ જગવી રાખવાને
 મરે કે તેની નકત રંગાને મરે એવા કે જગનામા હાલ
 જયો તે પણ તે જુના થરાના નથી કે બુમાઈ જગવા નથી
 તેમજાનું લખાણુ મે ૧૯૦૨ આપ મીયમીને મેરેલી બાપ પોતાના
 મર્યાએના હાથમા મેને નેવા કે એક તો પ્રાધેથી પશુ
 ના પાડી રાકાને નહી મગ પિતાજી હમેશા મેતા કે
 કેમુશરિનું વખાણુ જેવા મગ મેને વાચવા ઉઠેલ
 અને તે મર્યામા કેરેલી બધી મર્યાઈ હતી તેવી કહો મને
 હવે વાગાર આગેલે લોકપ્રિય અગરજી રોક હમગા કન
 ધોણુ ઉપર કામ કરતા હતા પણ તેમા વિવેચી મચવા
 દેનેસા મેની, જેની કદ જગરમો વખત હવે આમજી છે
 તેમની માથાની નાગરવાના ધણુ રવાજી છે તેમા આ
 એક ભવેવાન મુખી જગવાઈ છે તેડું કમ લાગતા વગરતા
 મી ને મલકાને મરેના છગરને રાતિ થયે તે એ કે
 આ રજા જગવાની બાણવામા મરુંમ કેમુશરિનું નામ

મેજાની આગેવાની વાચ અને તે દરખારત પમાય થાયને
 કુકે બરો આમે અખગાએ તરફથી માચી રીતે બડ
 નાગને મળ્યો એમ મમજીનું મારાશ વર્ણની અખડ
 મિસામગીની બાહુબીડી મર્યા માય પિતાજી તે મરુંમ
 માથે મળવા હતા તે ભયરે અમરમ રીતે તરી ગયેને
 માગ આજરી બાપે માળગી તે વખતના રેખા . જેના
 મે માગ મર્યા બાદ પગાવે રીકે કે ર્યાનું ર્યા એમ્યાને
 મે કહું મગ પિતાજી મગ હોત તે પોતાની લાયક
 રમ માચી પોતાની ઉગરે તે મુંમ મિત મરે કહી
 એમર રીતે આ વખતે બતાવે ર્યા તેની રાજિત મારમા
 મારીયેલ રેખા એક મીની નાખી અને અદના
 મરિત મુશા ને આમા વિચારે આ મરે દરરામા છે
 તે મારા મર્યા ના બીડેનર ને માનવન નરેને બંધસાહ
 આપે નેતા નથી એક વખત બનાગ તે હમેશ
 લખનાર અખગાની બહો લખનારાએના મરે
 કે એ પોતાના બેસાને મરુંમ માનવતા નરે દેના અગ
 પાડી આપા કે, કે મેનાની રેખા મુશી પોતાની કામર
 રમ નમ કે છકા પડતા બેરી નથી મરે હિરા જેમ
 વધુ રવાય તેમ મરક વધુ આપ તેડું આમા કેમુશરિ
 છનું મગર હતું સોહાના ભત્રા અથેના કામા નના અને ના
 રોધવા જતા અને તે મરકની રેખાગતમા આપણને
 જાણવતા એક ઉત્તમ વખતનું રેશ-હિતકાગણુ
 આ રેખા કેલા ભોગે મરેલે તેની છબીના ધખાને
 તેમજા હતા રેશના અને મે જાણીના નામ અથે પેતે ને
 જાણવી છબી મારી અને રમ માથે મુશરી હતી, તે
 રેખા મરે તો નહિર ફક્ત નામનાજ જેવી ગયા કે
 રેખાં છેલ્લું આ માથ ને પોતાનું પાર તે ર્યા આપણ
 ખાતર પોતાને હરતકલકે પેસાને ભોગ આપે હતા તે મરે
 એક વખત મને લખતા હતા કે એમના પાડમા બં
 માગ પિતાના લખાણુના તેમજા અવા કરવાન અને
 વખાણુના હતા કે એક રેખા અમ્યાના એક મુશક
 મરે નખતા લખ્યું હતું કે રેશની શિવામા આરણુ બધુ
 આપે અવાઈ અને તેને વળી આગે બધી અમર
 કરી છપાઈ અમેક કમને વખતના મર્યા પેરેલ ન
 ખતારરેશની ખતાર પોતાના તનમને ભોગ આપે તે તો
 હમ વધુ વરી તેને મર્યા ભોગ પણ આપેલા જેઈએ
 અમર જે આપણુ લખનારાએ હમ્યાડની પેરે વનવાન
 ને તે તેમજા આ ભોગ મુશરીથી અમી ગટે પણ આપ
 છુ બાદ લખનારાએના વગ મર્યાલ લોકોમાથી જમ
 પામ્યા અને તેમને તન મર્યા માથે મર્યાને પણ
 ભોગ આપેલા પે એક તો તેમને માથે ભય ભરેલા રક
 મરે મી બેરમા આ રક આપે છે એક ભ
 કે પ્રપ બીજા બેરે મુશરની રક રવતપણુ અને
 ખુનવા દિને કેરી મુશરે તેના આથી વધુ પ્રગેલા
 રકો મગરે આમા એક ભત્રા અને અમરીની ખામાના મું
 હમ કે એમ્યાએ આ દુનિયામા પોતાના ભત્રી અમ અને
 સકળમા કામા બહાદુરીથી બાજવને ભ્યા મર્યા કે
 રકવાનું કહી પણ મુશ નથી અને ને કેમુશરિ છગરની
 મારા ભેખાનું નિગરણુ થાય છે તો પોતાને તમા કવા
 થી તેમજાના મર્યા મર્યાએના મારાના આબારી થરો
 આવા કુકે એક કમેર મરેજા અથકતાના દિવામાના
 રાત્રે રેકે મી આ રુકે લખાણુ બાદ કેમુ
 અથે અથ કમ

જોહર મતદાર અને ખાનગી હોસ્તિ.

લખનાર—મીં મરઝખાન મનચેરજી મરઝખાન.

મીં કેપુરાશ નવસારજી કામગજના મનપદમા પેહન વેહસા હું આભો ત્યારે એ નફિનતન કોસજમા હું અપયામ કરતો હતો ત્યારથી તે તેઓના હું અપયામ મરજી મુડી અપો ખાનગીમા મિન કરતા પછુ વધુ પાસ મનપદથી ગેતા આભા હતા તે દરમ્યાન મુમના ખાનગી શુરુ થાય જાણુ યાની મને અછી તકો મળી હતી અને તેમણી એક બામ-તનુટાળ કપવાને મને બની રાકવું હતું, અને તેમ કપરામા માગ વિનાયનના રમવાને દરમ્યાન ત્યાના જોહેર છાપાને મળેતા કમકે અનુભવ ઉપરાંતી થઈ પડ્યો હતો જોહેર છાપા મનાવવાની ફરજ પેડી અને ની હતી તે કમિટી શેગલુ ઉપર મુમ કમીટી અછી રૂનિ મમજતા હતા અધિપતિ તરફિની પોતાની જોહેર ફરજ આપ કેમ કરવી તે મરેની એમની કાગજી ઉત્તર હતી એમ મીન કાણુક ની તેમજ એમણે કનડિયન વગેરે અધિપતિઓના મનપદમા મને આપી પડવાથી હિંમતથી કરી શકું હાનપછુથી છાપાદાર જરાવું આમર કુટુંબના નમીનમાજ નખેડું જાણુય કે તેમ એકવાર એક પનદ્ર અધિપતિપછુ મનાતા અને આ કેસના નીજ અધિપતિઓના મમાગમમા આવડું પડ્યું હતું, ત્યારજ મેં જોઈ મીડું હતું કે આપણા છાપાની જો ભાગે ખામી એક કે કે જોહેર ફરજ અને ખાનગી મિનામ્યારી તેમા કપપછુ જુદી પાડી મકતા નથી કર્મબધાર અધિ પતિઓ માં નખેતા નથી પછુ જો ભાગે તેમ કે તે તે હિંમતથી જો શકુંક તેમજ અવિધતિ તરફિની પોતાની જોહેર ફરજે અમા કરતા પોતામા ખાનગી અને અગત મિનેને પછુ કમકી નાખવાની જોહેર જાણુયોને તે મામતી દોમીના લોગે પછુ જોહેર ફરજે અમા કેમ કરવી તે મુમ અછી રૂનિ જાણુતા હતા, અને તેનો ઉપચાર નીરંદરનથી કરતા હતા માગ અને મીં કામગજના મનપદમા આ મનારનો કમકિવાર કુદરતી થવસો મેં જોઈ કે, અને તે જોવાને મેં જોઈ કે કે અમા જાને વચે રમે એમી ખાનગી મિનામ્યારી થઈ તે કમા કમજુ જોહેર મવાવ થયે ગુજરમા કરતા તેઓ 'ભાગીયા' નેતા વિચાર મનામા નહીં મ પતા આપણુમા કોએથી કે તેમ ગમપદાને ખુરસ અને અવધો જોઈ કમી નાખતા આ નામમાએમ પેહન વેહલી ચારો હું જોઈ એમ નફિન મન કમિટીમા મિનિતો હતા ત્યારે મને થઈ હતી નજમા

કથીજોતા ઉધાડા પતે પોડેરામા મેરતા હિંદુ દિવાપતિઓ માટે અમાગા ડિન્સપમે એક દુકમ બાંધે પાડ્યો હતો ત્યારે તેની મામે અતજમા થવાથી મેં આ દુકમની તરફજમા એક મરમાપન "સાતગોદવા" મા નખું તે મુમને લા ખુનિ ખર્ક પછુ મારા ઉપર એક જનને કુલેડો નાથી "મુધા" મે આમડામા કે અધામા" એમા મથાના જેવન એક મુધી રીંડી નાને એમને સાવકારી એકિડારિયત જખ્યા ત્યુ અમારી પમેની ત્યાર પછીની મિનામ્યારીમા કમપિલુ ખનન પડી નહીં પછુ મારે તે જખન તો મિનામ્યારી એમને મુમતો આમ રડીત નેમા મમાપ જગુ મારી ઉમરે અમારી મિનામ્યારી નધાઈ અને બાહેરમા મેવાથી કાગલ પતના વેહસાથી એમએ રીંડી મુડી અમારી મિનામ્યારી જોડી મ પતા પછી પછુ ત્યારે કમી જનુરને તમી મરમા નગા થ "ત્યારે મુમ એક મરમી માગ મરમા પડે જાતે ખીટ મમથી માનકાના મ મારતા હતા તે કમાની એમ એક મરજીન મિનામ્યારીમા મારથી જોડાયતા રજા હતા આમા મરેજો વચે મરતાક ખીજ અધિપતિઓ કરે કે તેમ પોતાની ખાનગી મિનામ્યારીને મવાન પોતાની જોહેર ફરજે આમા કરવાની આરે નાવરા મુમ ના પાડી હતી તેઓ મા અતિ મતજ વિચારેથી અને મમ એમા ઉપચારી મિનેને જોહવાનો જે મમ માથે એડી પોતાની જોહેર ફરજે અમા કરવાના મરજીન મરમી મુમ પોતા માટે અતિ મ મ માન અને મરે વિચાર મપાન આ હતા તે એમનાના વિરોધીઓથી પછુ નહીં મરમા નહીં પછુ એક મ મના વિચાર નાખાએને હિંમતી એક રીંડ હતી કે એમી રૂનિ મરેમા જતા પોતાના અગત નામને એમના ભારી જોખમા નાથી નાખતા હતા આપણુ દેશના અધિપતિઓ આમા નખુતોડા લ પતાની ત્યારે નખવ કરેજે જે હિંદુમાનુ આ કમકા કરું જેવતા જોહેર આએ મરી અને કેમ અવનવી તે માન મકમની નખવ કરવાથી મની મરે એક કામા મેં મે તપોડા પાડા પછી તે મે મે રૂનિ જોહેર નખાણુથી કે તેમા કપર મેરમા એવેતા કેસને જોડી મરે આપીને અને નહીં કે અમાની મિનામ્યારી મનામા ગમી તેમા મુરમાએ કે ન માણુ મામી દેવા કે જેવ તેમા મેં એમને જોહન મે પોતાની વિનાયનની મુમ કરી બાદ જે મુમ મીં મરમાજીએ ખાનગીકતા મ

ધને પાતાના મમય પશુવાર ચાકુ ગમ્મી હોને તો ઇચ્છિ
કાપાના યુદ્ધેની તેમજી હજી વધારે અછી રીને નકન
ફરી દેવી શપને મારો મમ્મો આપી શકો

અંકવાર પોતાની કપમના આવાજની આગ પ્રભ ઉપર
અછી રીને મેગવ્યા પછી મહુમ કો ચાહને તો તેના
કપમો અનેક રીને કુરીને આને તવગરીમાં પોતાની
છામી યુદ્ધને પામુ ઇચ્છિ કહેવન કેકે "અરુ ક્યાં દેવે
કે તે તો અરુ પહેનમોજી વલ્લુ" તેમ રવનને મવ્મોવ
પી કેમી કાડમારુ અમની પોછે, લોકોની બચીમી
અંકે કેના મવલકે, અને લોક નિવના કેવા ભોમ
અંક પડે છામી તેના મહુમના જેવી રવનમવા
આખલા નરનામોજી મમજી રોમે અંકે અંકે
શપની આપીગ મહુમ અંકે વલ્લોની કપમના મેમનર હા
અંકે વાર તે કપમના અંકે મલ્લોના મેમનર અને
પોતાના મિત્ર મામે અંકે અંકે મમનર ઉપર વપ્પુ

પડ્યુ, તો પીત્તેજ દિવસે કપમના જતા મર્મે મિત્રો
શાપ "ગેદેન્ડ" કરતા કરતા આ મિત્ર તરફ પોતાનો
હાથ લાગે જશે તો પોતા મામે દેવા વપ્પાલુના મમ-
ડામના મોં કામમજી માથે મેથુ "ગેદેન્ડ" કરવાને નાપા
ડી । આ મહુમને મોદેથી અને મામનેકુ વાડ કે આ અંકે
છપને વપ્પામો કેકે આપણે વલ્લુ કરે અને પાનગી મિ
ત્રામચી છુટી પાડી મકતા નથી, અંકોજી પાન મેડેલો
કોજી બેડેજી લેઈઅંકે કામી - રવનગી મમના તેજા
પણ અંકેમમથી અંકો પને રહે તે વિધે કાપાકા
જુરમ આમે અને હીજી તરફથી અંકો માથે મગના
કરતા બેડે અમની વિચારના મિત્રો અમન થતા અને
હસતા કે "પાડી રોગની થઈ" તે અંકે અમાગ મનકેને
વિધે અંકો વરશે કંઈ પમુ કપમના પા કામમ ઉપન
પથો ન હોત ।

ભણ્યા પણ ગણ્યા નહીં

(ઝારી—લાવણી)

ભણ્યા તે ને ભણ્યા મગ મથે કુપ્યાદીયુ માન
ભણુતર ભણુતર ભણુતર ભણુતર ભણુતર
માનની પહેલેય મેમ કહેલેય તો પામે કામીનેપાન માન,
ગો અપને ને ભણ્યા ભણી પણ મથે ના કમીજ ભણુ

(ડુવ)

ભણુવો પણ તે ભણુવો નહીં
માન છને અકલ યુમ થઈ,
ભાનની માથે ભાત મી મહી,
આખરે શિષ્યાનીજ મઈ

ભાડી ભાપા કાડી કેનામ બોની નિતર માનની પાન
(પણ) ભણુતર મણુતર

મખાખલ મોખા પ્રથાને કીતી અંકેમના મેદાન
વેહનાર વતેમા મમ્મુ નિમ મમનને અંકે વેન

(ડુવ)

કુપ્યા કેજ નિશામ પછી,
અનુભવ કેજાણીજ નડી
વિદ્યાપીજ મગજ ભાડી
છામીમા ના છવાવ જરી

નિત્રી અડી હુજર ખડો કે મેગવના મમા મનમાન,
(પણ) ભણુતર મણુતર

કેકે ના કામગજ.

હતા, અને તેના ધણક સમાચી સુધારના મંડર ફળનો મીઠાસ આને ધણા કુટુંબોમાં માધારણુ રીતે ચમપા છે.

તે વેળા મી કામચણુએ ધમગી સ્ત્રીઓના માથાનાના વિરહ લખાણુ કરી હતા, તે વેળા એમને અને એમના કુટુંબને સોંપી તરફથી ધણુ સાળાવડું, ધણુ સોમવડું પડવડું આને તે મુખારો ધણી વડાઈ માથે ધણા ધરના મેવામાં આવે છે કેટલાં ધર્મ-સખની કરગા ગિવાળે માને ખરું મહેમે ધણી ગંડુની હડતો હિંમતથી ચડાવી હતી, અને તેના મુધારા ધણુ ધરથીયાર રૂંધ કર્યો હતા.

રીતની બીજી માથવાનો પવન ને યોગ વર્ષોપર પાસીઓમાં ફાટી નિકળ્યા હતા, અને ને હજુ પણ કેટલાક આકરમાં, કેટલાક બહાના અને ટોંગ દર્દીય દેહક ધણુ થોડે ભાગે ચાલુ છે તે મામે મહેમે લખેલા વાળની લખણુ અને ધમગીઓને તેમજ પાણુના છાંડાઓને મારેલા આપકાને ચચરાદ લાગતા-વગમતાઓને થોડો લાગી નહિ હતા. આ મુધારો પણ એમીઓને પોતાના ધણીયાર રાશ કર્યો હતો.

એક જાનો એના હતા કે ભારે બાનુઓને મહા ભીની મિલનમમાં જવામાં બાધ હતા તે બાધ એમીઓએ ધણક મેળાવડાઓ અને જલમાઓ કરીને અને તેના પોતાના કુટુંબની બાનુઓને માગે ન કરીને તોડ્યા હતા. માગ બચણુમાં "રાસત ચેડતાર" આ વાચેલા એક હેવા ન મને વાર આવેડે એક નિર્માણનો ક્રિયાઓ મેળાવડો એક મેલાવામાં પાસી રોકિયાના મકાનમાં થયો હતો. પણ તે રોકિયાના કુટુંબના બાનુઓ તે મેળાવડામાં સામે ન થવાને બલે બાણુના "વીનીશન" માધી ચિમ્માઓને સધણુ જોતા હતા; ને બાબત મહેમે ધણી હિંમતથી બહેર લાવ્યા હતા. આને તો બાણેજ એવા મેળાવડા હોય કે ભા. પાસીના મેળાવડો હાજરી નહિ હોય. આને તો સધણુ સામાણુ થઈ ગયું છે કે ને વર્ષો અગાઉ તમામ અમા-ધાણુ અમધારાવડું, સ્ત્રી જાનોને ન છાનવડું ગણાવડું. આને તો કેક મેળાઓ મેળાવડામાં સામેલ થતા રહી આવડે તો યોરો મતાપ કરતા નવરે પોરેકા. આ સુધારો મહેમ મીંક અગાજીને રીતે બોરો આભારી હતા.

આખા જમાનામાં ગાયનના મેળાવડામાં પાસી સ્ત્રી એમી બાગ મેવા એ તો એક આડત સમાન ગણાવડું આને તો ધરેધર ગાયન અને હામીનયમ વગેરે માધારણુ થઈ ગયું છે ગાયનના મેળાવડા અને જલસાઓમાં પોતાની ઠીકરીઓને ખેડેલા વાચ ન કરી આ સુધારો પણ મી કામચણુએ ધરથીયાર રાશ કર્યો હતો. મી કામચણુ હિંદી મતીવાના છુએ ધરથીયાર નહિ હતા, તોપણ ધણા સોખીય હતા અને તે સોખ એમીઓ પોતાના ઠીકરા-ઠીકરીઓમાં પણ ઉત્તરજ કર્યો હતો, અને ખીજા ધણકાંને ઉત્તરજ આપ્યું હતું. આ મુધારામાં પણ ગરીબ ભિચારા કામચણુને સોંપે તરફથી ધણુ સોમવડું પડવડું હતું કેમકે તો પાસ કામચણુએ પોતાના ઉભરા કરવા હતા પણ પાછળથી પોતાની જૂ ન જોતા નમી જઈને પાછા ચડી ગયા હતા. એમના જમાનામાં રમ અને રમ છે. અને એમની ચમગી નીખા પણ એમીઓ પોતાના બેલાઓના મડળ સધે ગાયનના બાગ લઈ પોતાનું તેમજ તેમનું અણું કુચ થોડો પવન જુ નાવવાની તબવીજ કરતા હતા.

સ્ત્રીઓને છાનવડું છુડાપણુ અપાવવામાં મહેમ સદા તત્પર હતા અને તે સુધારામાં તેમીઓ દિનમતી બાગ લીધા હતા, પણ કમવાઈને તેમીઓ પાછળા વખતમાં જોવડું હતું કે તે છુડાપણુનો લાભ હદ એનાગમી જવામાં મેવાનો હતો અને તેમાં મહેમની પહેલનો કરો કમીર નહિ હોય. એ સિવાય ધણક મમારી સુધારાઓ મી કામચણુને આભારી છે સ્ત્રી-કેળવણીના એમીઓ એક દિનાચતી હતા; પણ મરના જેવી કેળવણી સ્ત્રીઓને આપવાની તેમીઓ દિનાચત કરી નહિ હતી.

એક પાસી સખક તરીકે મહેમ મીંક કામચણુ એક ગોદર મમાન હતા એમીઓ તોછ કરી કેક માતખરોને, કેક રોકિયાઓને, કેક સુધારના કુશમનોને ગલ ગલ કુદાવ્યા હતા. એમના મમરોરે કી કમગી કેકા ઉધાડ પડી જવાની મિહિકથી ધચર કુશવતા હતા. એમના બહેર સખક તરિકાના સ્વતન અને મુકવા અવાસી કેકાને લાગેલા ચક્રકનો ચચગટ હતું સ્ત્રી ચમચમ થયા કરતા હતા કેકા પોદી ધાસીથી એમીઓ કરીને ચાવતા હતા.

એક સખક લખપ ને મહરથ માગીમ વર્ષો ખમાર કરે તો અવગતા લિખિમાં સુધારો થાય અને લખાણુ જાન-પ્રમસાને થવડા થાય તેમાં કરો. રાક નથી પણ એમના લખાણુમાં એક ખૂબી હતી ને બાબત ખીજાઓ ગલ ગલ લાખા મથાવા સધે પાનાના પાના બરીને લખતા તેજ બાબત એમીઓ દુકમાં રસીની હમે મમખવતા અને એમીઓના લખાણુના દેગા પાણીના પ્રવાહ સમાન સડમડા સડા મારા રાખેજા, રંગીની એનારતમાં વેડેતા હતા. મારા મહેમ બહાના આડવળી "રાસત ચેડતાર"ના અને મહેમ મીંક ગમચણુના લખાણુના સદા વખાણુના હતા. ભગ બગ પાસી વર્ષો સધી એમીઓએ "રાસત અને મીંક કામચણુના લખાણુ એક મરખા હોમ ઉમગથી વાચ્યા હતા અને ને પોતણી નહિ અને તો ખીજાઓ પાસી વચાણા હતા.

મીંક કામચણુના લખાણુ ધણી વેળા નિખા તખતમતા, બેણુ અને જમચદર અને જોસવાળા હતા પોતાના લખાણુની નેમ દુકમાં દર્શાવવામાં સદા હડાવણુ અને ફૂર ચરિશી રખાડતા હતા. પોતાના બચણુથીયાર એક સખક તરિકાની મારીદિમાં તેમીઓ રાશ આતથીયાર સમાઈની અને સ્વતવાની સોખત પકડી હતી અને તેજ સ્વતવાને લીધે તેમી સદા મારા અને ચરીખ રથા હતા. પાસીઓને લગતી બાબતોના કેટલાક લખાણુ; એમીઓએ મહેમ મીંક ખમારી અને મીંક નવરીજા છુ રેડુડાછી પડવડું રહીને કર્યો હતા ને ખીજા ધણા વર્ષો પકડી મહેમ મી કામચણુએ એક બહેર બાવણુમાં કમુદલ કરી હતી ને મી કામચણુએ તે વેળા દિનવ હારીને પાસી સસાર સુધારોને લગતા લખાણુ કર્યા નહિ હતા તે કમક સુધારા પાછળ પડતા હતા. એક અધિપતિ તરીકેની કુરબે અદા કરતા કેક લાનેને મારી હમડવાના એમના ઉમહ મુજબના લખાણુઓની મોઢા જળવાઈ રહી છે ને મહેમને મોરે તેમજ એમના કુદક અને મોરે ખોખર મગરોરે તેવા નેજા વિગતો છે. આવા એમના મુદ્દા સ્વતવ અવાગને લીધે એમીઓ ધણક બહેર મગરોમાં એક આમેજાન રોહરી તરીકે ઉગી નિકળ્યા હતા.

પારસી સમાજ સુધારક તરફકે મી કાવરાજ બાહેર પડયા હતા એટલુંજ નહિ, પણ હિંદુ સમાજનો સુધારો કરવામા એમની કાગજ, દિવસોગ્રી અને લખાણો કાઈ ઝીંઝા નહિ હતા મહુમ શી માવવતસ રૂઢનાયદમના પુનાર્થનાહ સખથી કાર્યોમા એમ્મે એક મોટા મત્દમા હતા અને જાહેરમા એ બામનને ઉત્તેજન આપી લખાણ કરવામા મદદ કરેતા ત્યારે પણ મી માધવજી સના મકાનમા પુનર્નગની ક્રિયા થતી, ત્યારે હમેશા ઉત્તેજન દેવા તેમ્મે સદા હાજર રહેતા એમી દમને બામ્બેજ કાઈ મેતાનડો હેપ કે નેમા મહુમ મી કાવ રાજની દાજરી નહિ જણાય !

માન " રાત ગોફતાર ના અધિપતિ રહીને મી કાવરાજ એ એકજ કાંઈ બનવતા નહિ હતા, પણ હમ-કોમ કે ખરકોમના લાભને લગતી મડળીઆમા કે સજા આમા સામેલ થઇને તેમા આગેવાનીઓ બામ સેતા હતા ખુદ કેટલીક મડળીઆના તો એમ્મા સ્થાપક હતા

વળી "કોરપોરશન" તેમજ " રેન્ડમ કમિટી " મા વર્ષો સુધી પ્રજાના બના કાન્તે એમ્મેએ કાઈ ઝીંઝા કોવા બજવી નથી. ત્યાં પણ મજબૂત અને વિદ્વાન હરિજી સામે એમ્મે હિંમતથી આઠ ભીડી પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો બહેર કરતા અને પ્રજા-લાભારે બાપાકાર બોલતા હતા

સરકાર તરફની એમની વફાદારી વિશેષ વખાણને પાત્ર હતી અને તે વફાદારી અચૂક આકારમા એમના લખાણોથી જગ જોર થઈ હતી તાજ તરફની લાખા વર્ષોની

એમની બનફેરાની છતાં મેઈ પડુ બનતા માન-આન વગર માન સાદા મિસ્તરના એ નકામ સાધે આ જગની જગતને છેલ્લે સનામ કરવામા સંગાપ માની લીધી હતી. ધોડો સેત જોગ અધિક એક અનુપમ દાખરો એથી બીજો આપણને કયો મજે ?

એક સેખક દાખનની આગીસ વર્ષની મી કાવરાજની નેહમો માત્ર આટલા કાર્યોમાજ પૂરી થતી નથી એમની જીવગીનો જો હેરાન લખવા બેસિયે તો મોટા દગદગર થયો થઈ ગઈ, પણ ટુકમાજ કલીશુ કે એમ્મેએ એ ઉખાત ધણુક કરી દેખાડ્યું છે નવનકયાએ અને નાટકો લખતા, બાપણો આપતા અને ખીજાઓના બાપણોનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારતા અમલખાની કસરોને ઉત્તેજન આપી તે કાર્યોને હાર પાડી આપતા, અને તેરી મડળીઓને મુસ્તફીમ થાયા ઉપર લારી મુકવાને દિલોબ નથી પોતાના કિમતી વખતને જોગ આપી મેહનત લેતા, ધણુક બહેર સચાણમા કીપલાવતા નથી એમનું નામ પોતાની તેમજ પારકી કોમોમા પ્રખ્યાત થઈ ગઈ હતું મી કાવરાજ પોતાના જગ-જાહેર કાર્યો અને લખાણોથી સદા જીવતા રહેશે ! એક મહસ્થ તરફકે ગરીબ છતાં બહેર જીવગી એમણે માન સહિત જોગરી હતી, અને એમના ધણુક બહેર કાર્યો અને સંસારી સુધારાથી પારસી કામરા એમનું નામ એક ધરધણ જોન નેપું થઈ ગઈ હતું આરી એક ઉપજોગી જીવગીને ખત અકાળ આરોગો જોઈ કાણુ દિલગીર નહિ થાય !

તે કિસ્તાર મહુમના રૂદને અમર શાતિ બઢો !

પુરૂષ ઊપર સ્ત્રી કેવું કાયમ રાજ્ય ચલાવે છે !

બેહાગ-હુમરી

અચન અમલ છે સ્ત્રીના પુરૂષપર, નામે ગણાય જોકે નારી, નવની, નાજુક, કોમલ તોપણ

અચન અમલ છે -
રાજ કરે નારીને નખરાનું માન જોગવતા ન નામનું,
અખંડા છતે પામતાજ મખનપરુ આખર ધરત અતિ સારી

અચન અમલ છે -
નાજુક પધની મટોર ચકતી પ્રરૂપ પ્રજા, સ્ત્રી સળી,
ખોટ જગતનું માન ખરેખર, નામે નવસારી નવ બારી

અચન અમલ છે -

કેવું નવ કાબરાજ

એક સ્ત્રીનો શૃંગાર-શેઠ કેપુશરો કાબરાજીની

તે માટેની લડત.

લખનાર-મી૦ જહાંગીર ન પાલીશાવાળા.

"હવે અશાંતનામ વપોહીસા મુગડિ રૂપેતાચ્છિ કવચિથો વજ્રમધુરે"

અર્થ—અહીં અરો બન નહાણૂં જુદી કરનાર રૂપે-રૂપેને અર્થ આસાડીચ્છિ હવેચ્છિ

એક આશીના મરણ પછી તેનું નામ કેવી રીતે અમર રહી રહે? તે નરના સરજુલો સાબરવાથી તથા તેના કીરિલા શુભ કાર્યોના ફળ આપવાથી તે નામ અમર રહી રહે છે. શેઠ કેપુશરો કાબરાજી આપણાથી વિપ્લવ પડ્યા છે, પણ તેના કામો અને તેણે મનગરેની ફર્મની વાદ આપણી સાથે મેલી ગયા છે આપણી આ ફુનિયાની ફર્મ વિષે એક કવિ લખે છે કે—

What is our duty here?

To pluck the flowers that round us blow
Scattering our fragrance as we go
And so to live that when the sun
Of our existence sinks in night,
Memorials sweet of mercies done
May shroud our names in memory's light
And the blest seeds we scattered bloom
A hundredfold in days to come

આજ પ્રમાણે એ મર્યાદા મુકતરૂં જ પ્રાપ્તોના કષ્ટિ પમસાં આપણને હમણાંથીજ મળવા લાગ્યા છે. પારસી મસાં અને પારસી મુખરો એ બાબતપર એ વિદ્વાન સેવકની કમઝ નિટલી ઘસાઈ હતી તેટલી બીજા વિષયોમાં બાગેલ હરી આ બાબતોથી કેટલી રીતે વજ્ર કાપેલો આજની પારસી સ્ત્રીઓને થયેલા છે. પારસી સ્ત્રી ઓનામુખરોસા સત્તા સેવકનું છુટાપણું તેમની કેળવણી અને તેમનું સગીલ કોશલ્ય આ કલમકસમનીજ ઉલટાની કે સોના પરીચામ છે, તેટલા મોટે આ વિષયમાં એક સ્ત્રીના શુભાર શેઠ કાબરાજીની નજરમાં તો હતા તેના કષ્ટિ બ્યાલ લઈશું અવરવામાં જણાવ્યા પ્રમાણે "નિસપત્ત્ય હવેતે રૂપેતા વજ્રમધુરે એવેલે તમામ સારા કીરિલા કામોની (આજ) આપણે આરાધણા કરીશું એક સ્ત્રીના શુભાર શેઠ છે? એક અવનવાત સરજુલો તથા તેના નિવેક એવેલે તેના આજીવણ છે કવિ મિટલન એક નાચીની મુદરાના મટે નીચની લીટી લખે છે—

Holy divorce, good amiable or sweet
ચ્છિ એક અપખાપર પ્રજ્ઞાત કવિ રોડાડીયા પોતે સપદ્મ ક્રમ સરકે કરે છે.—

All my fortunes at thy foot I'll lay

શેઠ કાબરાજીના લખણની લડત સ્ત્રીઓના મુખ્ય ત્રણ હુલ્લે માટે હતી આથી આ ત્રણ બાબતપરજ કષ્ટિ વિવેચન કરીશું આ ત્રણ બાબતોમાં સ્ત્રિજનદણી સગીત, અને જાહેર જીવણ છે.

આજથી લગભગ ૪૦ વર્ષ આગમન 'જગતપ્રેમી' નામના ચોખવામાં શેઠ કોશલજી શા બગાળીચ્છિ સ્ત્રી સ્ત્રીઓની પદવી વિષે લખાણો રાફ કીધા, જે લખાણોએ સ્ત્રિજનવણીની અર્થ ઉઠાવી ચ્છિ અર્થોમાં શેઠ કાબરાજીએ આગેવાન બામ લઈને આપણી સ્ત્રીઓ માટે કેળવણીની અમલતા નામ કરાવી સ્ત્રિજનવણી આજ કેટલી વધી છે તેના સામેટા સરવાળો લેતા આપણને 'પુરો ઉપલે છે કે આજ દરેક પારસી ઘરમાં એક છોકરા સાથે એક છોકરીને પણ કષ્ટ નહીં તે રાફ આતની કેળવણી આપવાની સંભાળ લેવાય છે આગળ એક પારસી છોકરી ઉમેજી દિવે તે તે સ્ત્રીની ધર્મજી જગદીશ નરો અથવા તે ઉમેજી કયા વારીતે 'આર ના સ્ત્રીમાં તને કષ્ટિ ગડબડ ધારાગે કરો એવી ધારસી સંખવામાં આવતી હતી પણ હાનમાં તે હેડીચ્છિ માટે લગભગ અરણે કલન શા જામ્યા ઉભી થઈ છે ને 'મનિકે મુરીના અવ્યાસની જોગવાઈ બાજકીઓને કરી આપે છે. આજ કેળવણીના પોરણ વિરે મતલે છે, આજ અપાતી કેળવણીની ખાતીચ્છિ સેવકી કલવામાં આવી છે, આજ સ્ત્રી કેળવણી કેટલીક રીતે એક સ્ત્રીની છુટગોતે માફ નહીં આવતી સંખવામાં આવી છે, પણ આજ કોષ્ટની રીતે સ્ત્રિજનવણીની અમલતા સ્ત્રીજનવા સામે કોષ્ટિ રાફ દેખાડવાની હિંમત શુ કીરિલ નથી આજ પારસી સ્ત્રીઓ જાહેર લખવાથી થઈ છે, આજ પારસી સ્ત્રીઓ પોતાના ફક માટે લડત અતાવવાથી થઈ છે, આજ પારસી સ્ત્રીઓ ગ્રંથકર્તા બની છે, આજ પારસી સ્ત્રીઓ શાન્દુએટ અને ડાકરની જડી લેવા લાગી છે આ સપળી હાલત માટે શું આપણે પારસી સ્ત્રીઓના આગળ અગ્રેસરોને આજીવી નથી? અને આ અગ્રેસરોમાં એક તરફ શેઠ કેપુશરો કાબરાજીના શું આપણે થાકા સ્ત્રીસંગણ થઈશું?

હવે બીજી બાબત લેતા સમીતોના શુભાર એક કામ નીચી લેવાત છે ગાવન શબ્દ એ અસલી નજરમાં પારસી સ્ત્રીઓ માટે બહુજ હલક કામ સંખવામાં આવતું હતું, આથી આ 'જુદાઈ' હુનરની એ નવણીમાં સ્ત્રીઓને દર રોડી અને ને ભાતે મારે આ ફુનર તેજ ભાતિને તેના બામ બની રાજી.

નહી આ આપ પુત્રા માટે રોજ કેમુરદો પોને સમીપના પુત્રની ધવા પોનાના કુટુંબમાં તે હુબને પ્રમાણ કાઢવો અને બાહેડ વાપરના અને બાપસુધી આ હુબની અપમાનના મિલક કરી આની અંગુલુર નહીં પણ તેના રોષના ધરેધર પધારી મુઝેલા વિરોધિયા નાક મડલી તથા ચાપન ઉત્તેજક મડલી માથેના મનાગેના અખર વચ્ચેમાં, યાન પ્રસારક મડલી તરફના મનાના તરફથી મરુ વચ્ચેના મરીતના આપમાનના પાત્ર કરે. રૂબરૂ મોગન અને મેજન મનિલેદ વેગેના ધનાનાનાપથી ગેઠ કેમુરદોના એકેના નાઠેનાપ લક્ષ લેા, અને વાચકવચે અમનાગને મરીતના પુત્રની તથા તેના અંક મહાન ઉત્તેજક તરીકે માન આપવાને પછાન પડશે નહીં

એવો મનાન પારમી સ્ત્રીના છુપાણુને છે આ મનાન મુજબ નાશુર છે, કંઈ સ્ત્રીના દુઃખપુણી કેટલાક કુધાગ પણ આ રીતી કોમમાં ધાપ ન થવા પામ્યા છે આ કુધાગ મોતેના રોષ વાજાની રીતે બેળા તો 'ધમી કેમવણીને' આ રીતે છે અંકે આનું છુપાણુ તે તેની મિલકત છે એ મિલકત વાપરવાને તેનેજ હક છે, જે હક છીનવી સેવાની અંક મારદની કોયેરા તે અંક શુભ નિરુધ્ધ પડે ૧૦ અને ૧૮ મી મરીમા પામી સ્ત્રીના જલગળ દિલ રમથથી છપાઈ થઈ હતી તેમનાથી જોઈ મિલકતોના બાપસેવાને નહીં હોત, તેમના જોરે મેલાવણમાં હાજરી ન આવી મારી, તેમના અમતમતના માથેના જોગવવાથી મેનમીન મેલી, તેમના શુદ્ધ શુદ્ધ રૂઢિથી બનેલા આમરદા મર્યાદા મેનાવાથી દુર રહેતી, તેમના પ્રયેશ માપ બેજાની નહીં ગેાપા તેમની છદમી અંક કેવળાનું છે આ હાલતમાંથી તેમને કુધાગે દેવના તથા તેમને મહાપ્રમાણ વેપાસના રોજ કાણુ વિરણા હતા? અંકે વિરણામાંના અંકને મોજ આજ આપણી વખાણુ છે આપણા શીકરાર મના આજ તેનીજ શરૂ કરે છીએ અને તેના કામોની નોંધ મધ્યે છીએ—તે આપણા અસધી મુધાગ અને સ્ત્રીજાણુને દિશાવતી અને સ્ત્રીજાણુને અભિપ્રાય મરુદ કામગીર, તે સ્ત્રીજાણુની અમિક સ્ત્રીજાણુ તથા મુધાગના રાહબર "ગામ આરનાર" તો તેમની અધિપતિ છે આજના છુપાણુ વિષે કંઈક મળેલે હશે આજની સ્ત્રીના કંઈક બીજાથી ગમતી હશે આજની કંઈક નાસન અમનાગના આ છુપાણુને અણુધરેના જાણ મેલી હશે પણ તે મધ્ય તેમના પડોશી ધરતી કેમુરદોને મનાન મર તેના રીતીની મેરહાજરીને માધનમૂલ મેરુ એકાદ્ય

આજની સ્ત્રીને અંકે મનાન મેરહાજર મધ્યના વાજાની દરેકે મેરહાજરી રોષને કેમુરદો વળવા અને બજવા પડશે આ મુધાગ માથે કંઈક અંકે મેરહાજરી અને અંકે રોષ છે તે દિશાની આમી મનની રિધાવતી તરી માનાવ તરફની અંકે રોષ રીતી અને કંઈકે કાનાદખીમાં અંકે અંકે અંકે, સીવાવના સ્ત્રીના તરફ દેશથી અને અપમાનરેની નજરથી મેનાગે જાનના ઉત્તેજક

અને માનાવ તરફ મેરહાજર મેનાગ પારમી યુવાનોના અનાગને લીધે હોષ છે એ સવાલ તો પામી 'મોસામરી ને લગેના છે મેનેા મિતાર રૂથન-સંક્રામ્યતાને બીધે અને ઘઈ ગકે નહીં

આ પ્રમાણે દુકામાં જોના આજની સ્ત્રીને હરતી દુખી લખતી વાચની હરતી મળતી, વાજતી માગતી, મરીતમ લીન થતી કરવા માટે આ કાળેના સેપકની છદમીમાંથી આપણને પુરોષ મિતાર તથા પુત્રના કાણુ મેરુ છે, તેમના આગ મુનાગના ઉપદ્રા દુક લેવનપગથી આજની સ્ત્રીના તે મનાગ તરફ ઉપદ્રવ મેનાગ શિખરો પગલિત છદમી સુખનાના હાથ વિષે ગેઠ કામગીરને એ સુખાણુ આપ્યા હતા તે માટે આજની કુવારી સ્ત્રીના બીજા વંક કામગીરમાં માગવાની તત્તલ કરો 'આજના પામી ધરમા કુધમ વાજતાજ તથા આજે તે બાવા પાદવા તેજ, રીકરણ તો પચુરનું માગતાજ નથી બચાને રચાને અવાજ કે પાવણના હરિગડા આલેતે પામી ધરમા મનાતાજ નથી' એ શબ્દો મેનાગે આજે સુખ ઘઈ ગયા છે પણ એ મેનાગ પડવા આજની સ્ત્રીના અને આમ કરીને કુધાગણમાં અગ્રી છદમી અતમ કરવાથી સ્ત્રીનાને કાને અચુક ભઈ પડશે એ મુધાગના પચિગમ તરફ અવગામ શરૂ કરીને, હોયતી, કેની ક્ષિતિ, અવગામ, બીજાનાવની જેવી મદ્યુરુ સ્ત્રીના પામી કોમલ થી પેદા પડે એમ આપણે ઇચ્છીએ

એકે એક સ્ત્રીના સુખ તરફ અવગામના કંઈક કંઈક રાજીઆ વિષય અમાપ કરીએ સેવાન તરફના અંકે સ્ત્રીના અમનાગના માટે નીચું લખાણુ છે —

'A beautiful maiden, brilliant, while armed, strong, well grown, high statured, tall with prominent breasts, straight, noble, with a dazzling face, of fifteen years'

અર્ધશીરુષ મેદમા નીચના સુલવાની સીને શરૂ કરી છે —

'નર્મદીકામ અગેલીમ ચલમરદે, કાલો—કુમનામ કાલો—કુમનામ કાલો—દૃષ્ટનામ, દુરાહામ માનામ મુકુપ્રામ, અગેલીમ યામ આમમરદીમ રેવનામ

We honour the pious lady who is straight forward in her mind, speech and action who is worthy of respect for her accomplished education, who is obedient to her husband who is chaste and so devoted to her guardian as 'Armaits is (devoted to the Deity)

આજની શીકે ઓઠ, મીષા સુવા અને નાસન અંકના અમાનાની મિતારથી અંકે સ્ત્રીના જોવા મદ્યુરુ બીજાને તે પામી સ્ત્રીના માગને કાંઈ ઘટ્ટ અમમરુ અને ગેઠ કામ સુલની બરતનું સુખ પચિગમ આરેકે સેવણ તથા

સ્ત્રી-વર્ગનું છુટાપણું.

લખનાર - બાઈ લીખાઈલ અરદેશર ઝવેરી.

આપા હિંદુતાનમા પ્રતીકના જાનેના 'મક્ત જોક્તા' પદના માંછ અધિપતિ મુકુમ મો કેમ્પાગિ નરિનજી કામગજના અકાળ મગલુની અખર પડતાજ આ પગમી કામજ નહીં પણ આ દેશની હોક કામમા અતિથય રંગીમી દેનાઈ હતી

આત્મા નવા જમાનાના મોક્ષિને ઓકિંગવણી અને મમર સુધારા માટેની આ દેગહિનકાચી મુકુમ નરિ મોડા નરિનજી કુકુનજી, મોગમજી રાપુજી બગાલી ફોમજી નરિનવાનજી પેન આગેજી નરિનજી કામા, માણુજી આગેજી માણુજી અને કેમ્પારી નરિનજી મગસજી તથા દેવાન નરિ મોડા દાસબાઈ નરિનજી અને આગેજી રંગમજી કામાની તન, મન, અને ધનથી કીધેની જોડેન તથા નડતને આત આતેના ધુસકેન છે.

જખનાના પેહેલા માથ હિંદુતાન નેજા મક્કીઆતો દેશ બધી રીતે મોક્ષીમા આતેના તેની સાથ અકિંગવણી અને સમાર સુધારામા પછ અતિથય જજાત પડયો હતો, અને તેથી આતેના દામ હોડે ધરી ઉપ નજીવેલા ખરા પારમી સુધારા. ધણી માખનામા અણમમર લોકોની અકુશીમા આતેના હિંમતથી બાહર પડ્યા હતા તેમજ સાથ મુકુમ મી કામગજીએ મોડા આગેના આજી થીયો હતો મિત્રાસર્થ દેશીઆની ખચી રાજ હોડે ધરી મુકુમ મી કામગજીએ તરેહાર સિત્તિ આપવી છે તેમા અકિંગવણી અને સમાર સુધારા માટે તેમજ અકિંગવણી સીનતપુ બાહર પડ્યા હતા કે તેથી આ અતિ અગત્યની બાબતેને તેમજા પોઠી પ મોક્ષનાને કોગેરા કરના હતા, તેમજા સામે અતતવાગીથી ખજા ઉભા રવી કેટલીક નેજા મોડી રકમના અને વખતેના બોગ પણ આપવાને જાણ ન હતા નહીં હતા મુકુમ મી કામગજીને બાણુની કનમ અકેલી નો કમાયની અને અમરકારક હતા કે હરેક પ્રસંગે પામી કોમ તેના ને મીમ કીતો આખાને તેમજ દેશી કામ તેમજ સમકર્તિ વિપ્રિય જાલ ધણે ખુરાદા માથ અમરત પમી હતી મુકુમ મી કામગજીના નિના દેશને અગતી પચીસ લાસના ઉપની બને માખતો સાફ અકેપેશય પુ બીનકુન હતું નહીં પણ પામી સાથ દેશી કામમા અકિંગવણી અને મમર સુધારાને રેવો જવાને તેમજા ધણુ આગર

હતા આટા મગતની આઈ અકાના મુરાગ અને કેગન છીને તેમજા અન કમ્પુથી પિકાગના હતા પણ ખરા જી ધાગ સાથ સાદાને દેશીમા પમક કરી તેમ પગે મર છુની કેવી ધકી મુધી માલ્યા હતા અંચીઆની જોણાર કનમથી 'ચરન જોક્તા' પદ લોકોમા અકેહું તો માનીજ યઈ પડ્યુ હતું કે તે વચ્ચા વગરનો રનિવારનો દિનસ તદન લગી લાગતો હતો ફક્ત વર્તમાનપચીમાજ બ માણુ કરી ને અંચીબહુર નડયેલા બેકા નહીં પણ વાગવાર બાણુ આવી, તેમજ લાવાવા નાકક વગેરે નખી પેતાની માનીની બને બાખતો તમ્ક લોકોની ઉસકેરથી આણુ ગમી હતી તેથી પામી સાથ દેશી પ્રજા તે તરફ રૂંતે રૂંતે ધમકાવા લાગી લગા સુધારા વધારને બમતા કેમ્કેરો આગળ વધે ત્યા વચ્ચમા આડા અજોચીઆની નોડે તે સખનિક છે અને તેમ બ્યારે તે અનરના લેવામા આવતું થયે અંચી તો અતતવાગીથી બાહર પડી તે આડામા પડના મને જોક્તાવતા કે તે વેળામરની ચેતનપ્રીથી કોળા ફાડી અહીં તહીં લોક પરજી કરી સાહુચેત બાતતા હતા સ્ત્રી કેળવણીના સાચા સરસાર માફક જરૂર પડયે પોતાના જીના મિત્રોની વિશ્વ યોજના કે અખવાની જરૂર પડે તો રંગ પણ અચકાતા નહીં અને તેમજા બ્યારે આડકતરા લખાણથી તેમ અખાણિને બધ પડાવવાની ચેતસજી આપના બામે મોડી જીમેસ ચવાવીને સ્વતંત્રપણે પોતાના અમરન મનને વળથી રેડતા હતા

આતીસ વધેની વાત ઉપર સેકે પામીઆમા બે-પાય અંચીઆને લખતા લખતા આનડડુ હોય તો નવી નવાઈ બાણુની હતી પણ આતે શું તથાગર કે શું સુરેતેમ પામીની અકેખા કુડમ અંચી નહીં હરો કે જેમી ધીરકીઆ બાણુ વગર મોડી હોય અકેહું નહીં પણ બી અંચી અંચી અંચી અંચી અંચી અંચી અંચી અને અંચી કી મુધીની મગતી પદવી ધરાવાર માનુઆ ઉપર જીવેતા આનતના મુકુમ સહચે, સાથ મી કામગજીના આબાઈ છે અમ કીઓને તો તમા લેરાબાર મહારાજાત જેવું નથી

આ મધળા સાથે અંચીઆને મુરાગ—માખનકા ને ખીન વખતેલા વધારવામા મુકુમ મી કામગજીએ ધણીજ વખાણુના તમ્કે રીતે જોડેનવ કરી કેમ્કેરો જેના મક્કાના જોયીબંદ

પણ કડી-તેના શોખ લેકેલા વધારે છે, કે તેની યાદ
કોઈથી બુલાવાની નથી એ ઉમદા હુબને ખીનવવામાં
મીઠા મયારાએ વિરૂપ મનસાગરમાંથી ઘણું અમલું પડ્યું
હતું પણ તે મયારાને અવેર તેના મીઠા ફૂલ જોમવતારા-
માંના દિલની પુગારી અને તેઓને મળતા સુખમાં
વધી ગયા છે આપણા મણ વામિસેમ લોકે વિન તથા
રોહનસાહ સ્વિવડની યુવક અનેની પધમવણી વેળા
તેઓના માનમાં અધાર મેડેવળ કડી ખરસી હિંદુ વગેરે
નિગમોમાંની છોકરીઓને સ્વિકરી કડી ગુરગીત તથા
મીઠા ગાયનેા મવાડી તેઓને વધાવો લેવાની એ
વણ મુખ આવીવા ગેડેડી મેા રોમનજ શા બપોળી
મથિ કડીને ને તારીક લાલક મળતા કીરી હતી તેને
છાપ તો તે નજી નેનાની નજર આગળ આને પણ
તારે ને તારે કેવામ છે

આવનની બાબતમાં મરગીત સ્વિકરી સરખ ધિખરમાં ને
હથિજ મલ મીઠા કામગણ્ય રમ્મ છે કે તેઓની
હરે તમા નિકળે ના ધણકિને માહત આવી મરકાર દરબારમાં
માન મેળ મુ અને સ્વિ માનીય મીત રીક યુગમાંની માવનકો
ધડા માન અને મી કામગણીની યાદ માધ હમેરા ગાઈ
રોહનસાહ તરફ માન ભનરી રીકે

પ્રભ પ્રમીન 'સી બાધ' ચોપાણુ નેમા શરૂઆ
તથી મુખે આં કામગણીની કનમથી ધડા કિમની
બપોળે આતના હતા તે અપાકિના વખતમાં સંવે

જણુ તેના દર માસે બાહર પડતા અડની રહે આગ
તથી નેમા હતા, અને ઘણા કુટુંબમાં વદ ઉમરના બાપ
ઓ પણ ફરસદના વખતે બેમા ઘઈ પોતાની વડુદીરી
ઓ પાસે તે વચાવી મુજબ મેળવતા અને તે માટેના માનક
આપનાર લખાણોપર ધ્યાન પુગારી વેહમે તરતા અને
અરે ગાઈ આનસને લનઆના "સી બાધ" ચોપાનામાં
તેથી સ્વિમાલક બાય તે મુખને હાથ લખાની
પાગમી સમાઈ નયનચાઓ હતી ને ઘણી સાદી
તેમજ રસીરી બાધમાં લખાની રોવાથી પારમી
તેમજ હિંદુ કુટુંબમાં જુ ઉલગથી વચાની પોતાની
જાહેર પુરૂષ તરીકેની વધની જાતે ડાકણને લીધે તેમજ
કેટલીક વાર માટેની લીધે સ્વિ વાઈ લખવાની કીન વાથી
"સી બાધના" અક સ્વિ જતા હતા પણ પાકળીએ
ચોપાનાની મથિજો પોતાને હાથ લઈ મુખે તે ઉપર પૂર્વ
લઈ આવી તેને ફોતેહમ કંવાની કોરાર કરવા માડી હતી

કમતમીએ સ્વિતએક નેઓની છાદમીના છેડા
આડી મથિ છે તે પણ મિલકીયુ કે સ્વિ મુધાસની
મરૂઆતના નિરોણ પહેલું ચોપા ક મનાગના કુટુંબી
ઓની આડ કોગોથી ને ઉઠને લીલા, કુનગ તવાડીઅ,
તેમજ મુધામ વધામને નમની બાનગથી અગુ
લખાણુ માધ બાહર પડ્યું જઈ સિરોની પ્રસદા મેળવ
ગરો કે નેથી તે મનાગની યાદ આપણુ છગરમાં સમ
તાજ અને તાજ મેલી રાંધે

માણસ અત બૂલ કરે છે.

કાફી-મરની

જુલે માનની મરગત બરકત કાને ઘઈ સ્વિ ફરતની
મુધામ ધકી મૂજ કિતો માણુમાલ નિરગીના કીમતમની-
જુલે માનની-

ગયાના સ્વિ ગરી હતાના સ્વિ,
જુનક શુ અવના કે આના સ્વિ
જુલે માનવ જતાઈના ઉઠાયા સ્વિ-જુલે માનની
મ, ચોરા નાના જન કરે
કે ગય, જુલાન ધોડા પણ ને
બરમા જ મ જુન કરતા કરે-જુલે માનની
જન રે જાવીને પ્રથમ કાનવ
મુખે માનવ કડી જન જાવન
જુનક સિમર પુનિવાન મરજુન-જુલે માનની-

કે નો કામગણ

કે નો કામગણ

મિત્રશોક.

લખનાર—કર્નલ કાન્હોબા રણછોડદાસ કીર્તિકર, આઈ. એમ. એસ.

શ્લોક. (કુચ્ચ પ્રવાત, દશ)

“મનરની, ગવરની કુનરની” —સદુદિત
હોય ધર્મ નેતા, સદા સાચ હૃદયે !
અહા ! તેમને જાત આપું અમને !
રો છે પછાચ્છા બહુ અસુ હોયે ॥ ૧ ॥
ખુદા ! બાઈને આપને પૂર્ણ શાન્તિ !
ખુદા ! પાળને તેમની સર્વે જાતી* ॥
ધણે હોય અફસોસ અફસોસ જૂને
સદાચારિ બાઈ જવા છોડિ શીને ॥ ૨ ॥

પદ.

રાગ—પિંધુ — તાલ, ત્રિવટ.

જગમો જગદિત કરવા સારે !
જગમો જગસદા હું ધારે ॥
તન મન ધન સો આપી વીધુ !
જનસીવામાં—શુ તે કષ્ટ હું ॥ ૩ ॥

(રસોડા (વાર્ણ વિદિગીત—દશ)

પોતાના અમથી ભયમા મહિમા પામેજ ને ને સુલી
તેઓમા મહુભિ સુભિન જગના કેપુરિયા મંગેશાલી !
પોતાનો ભવસાચ છોડિ હવે કેપુરિયા બાઈ મયા !
સુખાપૂર હવે મેં વાલિવલી —“આબું મ્યા જાત આ” ॥ ૪ ॥

* જેલી=જેવજ.

સામુજી અને મીં કેપુરગેરા નવરોજી કામરાજ વગેરે
 મિત્રો તરફથી માગ પિતાજી રોઢ માધવાસને વખતો વખત
 રૂઢી સંપાદ, બાનની માર અને ઘટણ ઉત્તેજન મળ્યું હતું
 અને તેથી અધ્યે અધ્યે ભણાવું નરૂરનું છે કે હિંદુ મમાર
 મુધાસા વિષેના માગ પિતાજી રોઢ સાધવદામને પ્રયત્ન,
 પૂરેપૂરી રીતે મીં કામરાજ અને મીં કરશનદાસ મરખા
 મમાર મુધાસાના મહાન યોદ્ધાઓનેજ આબારી છે. આગ
 હોવાથી મીં કામરાજની બહેન કારકીદેના જીવંત જીવ
 અંગેમાના એક અંગ "હિંદુ મમાર મુધાસા વિષેની મીં
 કામરાજની પરમાર્થી આત" મરે લખાણુ લખવાની મને
 છામાંસા થઈ અને તેના પરિણામે આ તેજ લખ્યું જુ
 તથાજી કેવેરે જોઈએ કે મીં કામરાજના રેરાહિતકાક
 અમને વિષે વાચીને તથા મનન કરીને જે માહિતી મેળવી
 એ, આ મીં કામરાજના ધાસા સમુધાય અધારી તેમના
 ઉત્તમ વિચારોને જે અગ્રામ કહે છે હિંદુ સમાજ મુધાસા
 વિષેના માત્ર પ્રયત્ન મરેના મીં કામરાજના ઉત્તમને
 અને મીં કામરાજની સહાયતાના જે અનુભવ પણ મેળ-
 વે છે તથાજી હું લેખક નથી-ભણેના લખાણુ લખીને
 પ્રકટ કરવાને મરે પ્રસંગ મળ્યા નથી અને આવા અક
 મુધાસાના મહાન યોદ્ધાની કીર્તિનું યથોચિત્ત કથન કરવું એ
 મારી રાક્ષિની બહાગની વાત છે, ત્રિપણ સાચા મુધાસા
 વિષેની પુસ્તક પ્રકટ અને હિતકારક મુધાસા તરફની આહ-
 વને લીધે, મીં કામરાજની હિંદુ સમાજ મુધાસા વિષેની
 અગત્ય સમયના લેખ લખવાને મારા ઉદ્દેશ્યના મને
 હું રાક્ષી રાક્ષિની નથી

મીં કામરાજ અને હિંદુ સમાજ મુધાસા.

ગૌડ પણ રેરાની, કોઈ પણ રેરાના સિકાની કે કોઈ પણ
 મિંદુ સમાજ મુધાસા સિકામાની જાતિની સાસાગિક કે
 રાજી ઉત્તિદાસ અને મીંદુ કોઈ પણ પ્રકારની હાલત બિ-
 એ મુધાસા પદગણ થા ગાવાનું મુખ્ય કારણ તેમનાં અ-
 રસોચિત્ત આબારી માનવણુ, આણુ રૂઢીના બળવાન સ-
 મકારે, આણુ રૂઢીને વળગી રહેવાની
 હીનાઈ અને તેમના મનની નબળાઈ જોય છે. આલતા
 અવિદ્યા જીના તુકમાનકારક વિચારો અને રીત રીવાજોને
 વળગી રહેવું અને નવા હિતકારક વિચારો અને આચર-
 ણોને પછોડીને હમી કહાડના એ અમાનતાના અધારમા
 કમી જવા નેવું અધમ અવરથાને પાસુ કરતા નેવું
 કમચાગ અને અન્યોતિદા ગભીર માર્ગે વડવા નેવું, પરી
 પકારી પુરોષાના પ્રયત્નના પદયા મારીને કુત્રાજ-હરામી
 બનાવે નેવું અને રેરા કે રેરાજાધેનાની અલગી હાલતને
 એરે તેમના મુખ્ય, હરોગ અને હાલતને બર દરિયે
 કીપાડી રેરા નેવું નાચમા નીચ વળેત મણુસ આવી
 કે અધમ રિયતિ ઓગણીરામા સેકાની રાજઆવ પછી
 પણ એ વણુ રાજકા સુધી અમાગા હિંદુઓની હતી મુળદ
 ધિકાકામા તે સમયે વિદીની કેળવણી રાજ સમાને વધારે
 વખત થયો. નેવેના છતાં ધ સ ૧૮૫૦ થી કેળવણી પામેલા
 જીવાન પારસીઓમા સામાન્ય મેળવણી રેરાહિતની આ
 બને ઉપર બાધકો આપવા, લેખ લખવા અને ચર્ચા
 ભગાડવાને પહેલવહેલો ઉમગ લેખન થયો એના પરિ-
 નામને "યુગરતી માન પ્રમારક અગ્રની સ્થાપન થઈ આ
 હિતચાલનું અરેખર માન રોઢ દાદાબાઈ નવરોજી વગેરેને

ધરે છે. "યુગરતી માન પ્રમારક મડળી"ના સમયપરકે
 પારસીઓ હતા અને પાછળથી હિંદુઓ પણ ઉમેરતા
 ગયા એ મડળીમા હિંદુઓનું તત્વ ઉમેરવાથી
 હિંદુ બાબતો વિષે ચર્ચા થવા લાગી અને તેથી વગળજી
 પારસીઓના, હિંદુઓની કંઠંગી સાસાગિક હાલત ઉપર લક્ષ
 રાખવું હિંદુ નિર્લેખ જાળવિધવામાં ઉપ હિંદુઓ તરફથી
 ચુલ્લેતા અગાવા, જીવાન અને ધાતકોવાળી વીડા દૂર
 કમવાના ઉપાયો અને પ્રાર્થનાઓ રીવાજ ચાલુ કરવાની
 નરૂરીયાત વિષે જોમબરી ચર્ચા ચાલુ થઈ. "માન પ્રમા-
 રક મડળી"ના તે વખતના મેરેટરી મીં એલેક્ઝાન્ડર જી
 માર્ચુને "વિધવા વિવાહ" વિષે નિબંધ લખવાનારે ૧૮૫૭
 નું હંતામ આપવાની એક દયાળુ પારસી ગૃહસ્થે બહેન
 અગર છપાવી. મત નવ્ય કે હિંદુ મમાર મુધાસાની રાજઆત
 પણ પારસીઓના પ્રયત્નને પ્રબલને આબારી થઈ એ
 સમય પછી હિંદુ મમાર મુધાસા વિષે હિંદુઓમા વિશેષ
 ભગુતિ આવી મુખ્યકીર્તિ "બુદ્ધિવર્ધક સભા" હિંદુઓ-
 એ સ્થાપી અને હિંદુ સમાજ મુધાસા મરે કવિ નરેદાસાર
 લાલસારક રોઢ કરશનદાસ માધવાસ, રોઢ ગણાસિક કીશી
 મદાસ, વગેરે લલ કરવા લાગ્યા સાહસિક પાગમીઓએ
 "ગરત ગોદતાર" વગેરે વર્તમાન પત્રો પ્રકટ કર્યા, અને તેમા
 પારસી સમાજ મુધાસાના લખાણો સાથે હિંદુ સમાજ મુધાસાના
 લખાણોને સર સ્થિતી અને પરગણુ લખાણોથી જમા
 મળવા લાગી અહીંથી મીં કેપુરગેરા નવરોજી કામરાજ-
 ની હિંદુ સમાજ મુધાસા તરફની કારકીદેની રાજઆત થઈ.
 હિંદુ સમાજ મુધાસા મીં કરશનદાસ મુળજીએ પારસી વર્ત-
 માનપત્રનું અનુકરણ કરીને હિંદુઓ માટે ૧૮૫૫થી "સત્ય-
 પ્રકાશ" પ્રકટ કરવા માડ્યુ અને "રાજ ગોદતાર"ના એક
 અધિપતિ અને મુખ્ય લેખક મીં કામરાજએ હિંદુ સમાજ
 મુધાસા વિષેના મીં કરશનદાસના લખાણોને પોતાના
 જીવ્સવાવા લખાણોથી રોકે આપવા માડ્યો. આથી મીં
 કરશનદાસના બહેરે હિત અને જાતિબળ અરેખર આ-
 વેરામા આવી ગયા "સત્ય પ્રકાશ" અને "સત્ય પ્રકા-
 શ"ના તે મળવાના લખાણો, હિંદુઓની જુરી રૂઢી સમને
 દૂર કરવા મરે ખચી લાગણીથી અને રેરાલિમાનના
 અરેખર જીવેસાથી કમવા આપતા હતા મીં કામરાજ
 હિંદુઓની સમાગિક શોખિત હાલત મરે નેમ પછી
 બળાઈ કરતા હતા તેમ મણી દયા પણ પાતા હતા.
 પારસી સમાજ મુધાસા કરવાની, પોતે પારસી હોવાથી તેમની
 પેઢીની રૂઢી હતી અને તેમ છતાં પારસી મુધાસા કરવા
 સાથે હિંદુ સમાજ મુધાસાની બાબતો પણ તેમણે હેરેરે ધરી.
 હિંદુઓની સમાગિક બધાઓ અને જુરી રૂઢી રસબોની
 વેચીએ હિંદુ જિનેતી મારને પૂરેપૂરી માહિતી મેળવી અને
 પછી એકે બાજત ઉપર વિસ્તારથી તેઓ વિવેચન કરવા
 લાગ્યા મીં કામરાજના આ લખાણોથી પરગણુ પાર-
 સીઓના મન, હિંદુ સમાજ મુધાસાના કાંઈને ઝુલો આપવા
 મરે ઉકેલના મુધાસા મીં કરશનદાસ જીવાન વગેરેને
 તેઓએ ઉલટી મદદ આપવા પાડી આવી રીતે સમાજ
 મુધાસાની રાજઆત નેમ પરગણુ પારસીઓને આબારી
 છે, તેમજ હિંદુસમાજ મુધાસાની ધચતી નબળતી પણ,
 પોતાની છાંચીના આખર સમય મુધી હિંદુઓને ઉપેરા
 આપનાર અને હિંદુ મુધાસાને ખરા છગરથી સારી સલાહ
 અને ચોખ મહાત્મા આપનાર મીં કામરાજ મરખા પગણુ
 પાગમીઓનેજ આબારી છે

હિંમત સુધાગતા મીં સમગ્રજીના નખાણોને મેરિ
 હિંમતસાર મુલા મયદ અભાગ મુશીકા મંગમ નેક
 રાનાશુદીગુરુબાં તાગ પત્રના મરી આને ડ અને
 તે ઉપર મીંકાબસ તે ઉપરથી મયદ મમળખ ડે મી
 જીના કમ્પાડો અને કામગીરુઅ પોતાના અ બપાણે
 વિચરિ તે અમે ધર્મ મુકેઅ મરેતેલા દુગ
 નાથી તેપ તેપણ તેમને તન મન અને ધન અપેણ કનાગ
 ધર્મેષેના હિંમતને ધણીવાર અમગગર ગિઆમકુ
 આપી છે મુકેનુ આધને અનમન અનેક ભરેશોને
 મિત્રાન કમગરવામા પ્રુણ મમગનાર અને પાણસુ જરે તે
 તે જગણુ પોતાના મગણુ સંધિવા મિતુઅને પહોંચાણી
 બદા મપનાર ભેજા અને પેરેમી હિંમતને મીં કામગ
 જીમ્મે હમી નહીંને ધણીવાર કીક આવ આપી ડે
 અતકાળતા મત્રાડના મરેષે પોતાના વહાનઅનેને હજોવા
 જી હોય તમાર દડા પાણીને તદ્દવડી ગુરુની હોષીને
 ભીની જભીન ઉપર પડજીને તરણે મારી નાખજમા
 મીકા માનનાગ હિંમતને હામ્ય કરીને નિં કામગ
 જીમ્મે હિંમતને પોતાના વહાનઅનેને આવ મુગરાગની
 ગિઆમકુ આપી ડે મગણુ પાષેત માનવઅમાની પાછગ
 ગાડાની મે નાજરી છાતીરા કાવામા અને વામ ધમ્મ
 હુવામા કલાપણ માનનાગ હિંમતને અવામરે મલ
 નીન મળીને અમગુ અમે પ્રુણવન મ મરે
 મીં કામગીરુઅને અતેકવાર મુશીકા આપી ડે મગણુ
 પાષેનાની પાગ ધમ્માર પેશીને પહુ દહોડી કાવામા
 અમે નાગ ની કાવામા મગણુ માનનાગ હિંમતને મીં
 કામગીરુઅ અકપાલવતે અન અને વિશ્વાસુઅને વિડા
 આપવા મરે ધણીવાર મમળના ડે પોતાના કાગ લિ
 કરીને મગણુ નાની ઉપમા મીંકા કીંગ ભીની મે પાણુની
 વામા-પણી જરે તેમના મમાગમુખનુ મ વામાગ વગી
 ભય પછી ને તેમા આપી દહમી મુશી માગાળીને
 સાપ આડી મામાપના નામની પીક મુખીને રડવા કરે તે
 લ વિપદા કરી પહુ નિચાર કવા વિના અતેકક દહાસ
 લીધેના માનનાગ અમાન હિંમતને મીં કામગીરુઅને
 ધણીવાર મારી દહાસ , અને તેમની મામ અની તો
 માગવ બરેડી નગર મારકી ડે તેના પાણુમે
 આમે પોતાના કેક નાની ઉમાના માગેને પાણુનીને
 અમા માગવતેના અદેકર દહાસ ઉનાગ અમાની મખા
 કીક ધરી નહીં આ બાળકાળની બાળનુ મરે મીં
 કામગીરુઅ મુજજી, કુમારને નેનાજી કવિ નમ હકર
 મરિપવગર કેપગર અને મીં હજોગવિદાસ દહાસના
 વરેના દય અને પહુ મરુ મન છે ડે અમાના પગમ
 મુખને ધવ અવાર અરેકા દહાસ મીંકાને કેવલ અ
 વણુ અનાન અને મીંકો ગમવામા તમા અમે મારી
 અમાનાઅને કેવલ મુકામડીકેવલ પશુ મમાન મમજીને
 તેના પગ નાના પ્રકારીને શ્વેતમ અમગનામા નુખ અને
 માર માનનાગ હિંમત પગ મીં કામગીરુઅને વખતે
 વખત મના ગમ ગાગ કામમા મરુ ગમી નથી અમા
 અમાના મહામાન પ્રવનપીર હિંમતનાની ઉની મમલ
 અનુ દુ પૂર્વા પામી ડે મીં કેવળમી મોની મીં
 કામગીરુઅને મેગની વિમાન વેવ અમગ હાકુ હાકી
 ડે મમજી તેમના નખા વળા મગીન અમગગર
 અને મમગ દહીંથી બપુર દે , જીગ ન ના
 મરેક પુ પદાગ આરેક વખતે મી કામગીરુઅને ધણુ

પ્રમાર કરોડે પતિને પમરેક નરો માનીને તેની
 દેક પ્રકારની તામેગરી ઉપાનારી અને તેના કુખમા
 અને કમ્પુરકે ભાગ તેનારી આને કુખમા કમગ તો
 લાનીકામાઅમરે તેના કુખમાતેની છાતી ઉપર પીજી
 અરી પગનીને તેની મીક લાનનામા કુની મીકાળે માની
 લેના નિરં અને નચળી હિંમતનાની મુકકક ધણુ કમગ
 લખાણી કરીને મીં કામગીરુ થોડી ધણી કેકીક લાની
 ગમવા હવા વર કુખાની અલતને લીધે કા કુખામા ભરે
 રૂતિ ધવા વેશાણેને ઉત્તેજન આપનામા હિંમત માનવને
 બરે જે ને નીમા માય બેન વ્યવહાર હોય તે તે નીમા
 માય કુખા વ્યવહાર કામા અધમપણુ માની લેનાર હિં
 અમાને મીં કામગીરુઅને કામા તેમની ધતી હાને
 બનાવર રૂતિ મમગની ડે

આપડી બાળવિવચા ન, કરીને નાનની રૂડી મુજ ન
 મીં કામગીરુઅને અધીન બનતે પ મીડીમા તાખીને
 હિંમત વિવચાનેના મુખાની મગમા અધવા તો મરે
 આશાની પાત અને ભાળ દહાસમાના હા
 અમાને દુખાની અનામાને આનહી રૂતિ ઉત્તેજન આપ
 વામા અમાર અને ધર્મનુ મગણુ મમગનામા હીના હિં
 અમાને અ દહાસ પાપકમમામા અમાવવા મરે મીં કામ
 ગીરુઅ પોતાની અ ખી છાતી મુશી પોતાની નામગીરુ
 ને વગર આપડી નાખી દેવા ગાગ પાકીને મરે
 થઈ મમા દેવ અમામા પગ લાગ પહુ મરેના પામા ન
 રોવ અને કમગ ભેદઅમે તે ભાઈઅમે આમી મમદહી
 વતમા અમાલવ, અલત રેરેમા બરેના ના પા દેવ
 તેમા હિંમત દમ બાગ વગમની બાળકીને મમજી તેના
 અમામા ભય ભિમાનમા કમુ લાગ માને નહીં અને લાગ
 પહુમા ગાગની વિશ્વાસી શુભાન વિધવાને કરી પાણુ
 વાળી દુ મુકકમા મહાપાપ માની મે અમે કેના મરે
 અનુષે ગણુપ આ મહા અનુષે અને અન્યાય મામે મીં
 કામગીરુઅ પોતાના લખાણુના વારનાર મના કમગ
 અમાને તેમા અ હાથ તણુ વિધવાઅમાની વાંકે વાવાડે
 તેમની આ પમગણુ વગર મરે માગ મ અ વિવાદ મરે
 મા માને પોતાના પુનવેનમી અમા દહાસી વામા મુગકમા
 મીં લાગીને મરુ માન આપેડુ ડે ધણુ હિંમત મુખા
 મીંકાને વખતે વખત મીં કામગીરુઅને ધ પમા અ પશે
 ડે અને અમામા પુનવેવાદ હોડ મા ધણી બાળ
 વિધવાઅમાને પુનવેન કરી મરવા નળીને મીં કામગીરુઅને
 અમા અન મુગની આગેમી આપડી ડે

પોતાની અને પેતાના કેગની અંતિને ખાતર વિરેક
 મા મખતજીએ મમેવ કમગાઅને નાનહાર મુક
 નાગ હિંમત આનેમાની મીં લા
 હિંમતુએને અ મરુઅને અરી હા ભાળી પોતાના
 દમિરુકર
 નખણુ હા કા કામગીરુ કહાડી
 ના થી કે, અને નવમા કામગ થવા મરે પ્રાપ્તિવ કનામ
 નખણુ અના પ્રકારને પહુ કમગગરકે અ લવામા મીં
 કામગીરુઅને નુનકા કરી નથી મીં કમગાઅને મુજજી
 કામાડને પ્રમામ કરી આમા તેમની મે ધ નાગપણી
 આપી નાના નાગવાન રેક કમગાઅને માપવતમ કમા
 અને નાગવાળીઆની આપી નાગ મે કમગાઅને માપ
 વગમ માવે લમી આ અપગર મરે મુમરુના વાળી

આચ્છાની બધી નાનાના મહાજનોએ આખી નાગરજાગી-
આચ્છાની જાતને મહારજા બહાર મૂકી આથી નાગ-
રજાગીઆચ્છાને કોઈપણ રીતની હાની નહીં હતી. એકે
બીજા વાણીઆચ્છાને તેઓને મહારજા બહાર મૂકે તેથી તે નાગર
વાણીઆચ્છાનો, જમ કે બીજા કોઈપણ પ્રકારનો, વ્યવહાર
આટલી પેઠે તેમ ન હોત. છતાં નાગરજાગીઆચ્છાની આખી
નાત નજવા મનની બની ગઈ અને તેણે મુઠ અને માથું
મોઝાનીને તથા ગોપર (છાણ) આછાને પ્રાપચિત લીધું
અને તેમ કરીને તે નાત વાણીઆચ્છાના મહાજનમાં દાખલ
થઈ આ જે ગાંઠે મીઠા કામગીરીએ કરેલાં લખાણો હાસ્ય
ઉત્પન્ન કરતાં, ધણી માત્ર આપનામાં અને માથા કુધા-
શની ખરી ખુબી મમલનવામાં તથા હિંદુ મુધારકોને ખરે-
ખરે થર મકાવનારાં હતાં.

૧૮૧૦ માં વૈષ્ણવ મહાજન જુનુનાથ માથે પુનર્લભ વિષે
રાજાપાંચ કરવા માટે કવિ નર્મદાજીએ બહાર પડ્યા અને રોડ
કરાનદામ મુળજી, કરાનદામ માધવદામ, મધુગદામ લવજી,
લક્ષ્મીદામ ખીમજી, પીરજગમ દલપતગમ અને ગમદામ
બાણજી વગેરે મુધાગના નામેએ સંવેદન પામ્યું અને ધર્મને
હાલની વાત દુગધાર અને રંગારને ઉઘાડી પાડવા મારે લ-
ખાણો કરવા માંડ્યા, તે મધ્યે મીઠા કામગીરીએ પોતાનાં
લખાણોથી હિંદુ મુધાગકોને ખરેખરે થર મકાવ્યું હતું. વળી
"મહાજન લાવનય કેમ" વખતે (૧૮૧૧) મીઠા કામગી-
રીએ જોડે લખાણોની અને ખીજી ધણી કિંમતી મદદ
મીઠા કરાનદામ મુળજીને આપી હતી. તે મધ્યે મીઠા કરા-
નદામના "અલ્ય પ્રકાર" ને મીઠા કામગીરીવાળા "મરત
ગેહવાર" ને અપૂર્વ દેહો મળી હતાં.

૧૮૩૧ નું વર્ષ હિંદુ સમાજ મુધાગમાં મેળધર્મમાં ઘણું વિચળી
પુનર્લભની જેઠા નિવડ્યું હતું મુધાગના ઇતિહાસને
કદાચનારને મીઠા કામગીરીને તેણે એક મહાન કાર્ય તે વર્ષમાં
પરાજીતી કિંમતી યજ્ઞ હતું. અત્યાર મુઠી મુધાગવા-
નું જાણ્યું માન માની બગાવવા હતા
પણ મુધાગ કરવામાં જોઈ દાખલાપર થઈ પડનારી તે-
ઓમાં હિંમત આવી ન હોતી. મારા મૂઠું પિતાજી રોડ
માધવદામ કરનાથદામ તે મધ્યે મુધાગક મકાનના એક મિત્ર
હતા, અને તેમના વિચારો મુધાગનો ઉત્તમ નજારો પાડ્યા
હતા. વળી હિંદુ બાળવિધવાઓના કુખ અને તેમના પગ
ચુલરવામાં આવતા અપાવધો તેમના હૃદયમાં ઘણું કમ
કમાઈ ઉપજાડે હતા. દરેકે પ્રકારનો મુધાગો—એ જ આજે
વાળો જાતિભાગ ન આપે, તે કોઈપણ દેગમાં કે દેગની
કોઈપણ નાતમાં તે દાખલ થઈ રાડનો નથી એમ તેઓ
અત કલ્પવૃક્ષ માનવા હતા અને તેથી પોતાની નાતની
કોઈ થોડા બાળવિધવા માથે પુનર્લભ કરીને મુધાગની પેઠે લ-
ઈડાડવા, મમામજાગમાં મુધાગનું વહાણ જુગાવી તરીકે
પાર ઉતારવા, જુના વિચારોના હિંદુ આતિથાતની ઉપી
મમજી અને હીજાઈને દુઃકર્યા અને હાનિકારક માનિ-
વંધન અને રીઝવંધનને તોડી પાડવા તેઓ તથા થઈ ગયા

તેઓ તે માટે પોતાના મિત્ર મીઠા કામગીરીને મળ્યા અને
મીઠા કામગીરીએ માથે પિતાજીને તેમના રૂઢા વિચાર માટે
ઉત્તેજન અને અભિનંદન આપ્યું. મારા પિતાજી ઘણા
દ. મનજી અને ખંતીયા હોવાથી પોતાની એ જુરાદ
એક વર્ષમાં તેમણે મીઠા કામગીરી અને મીઠા કરાનદામ
મર્યાદા મિત્રાની મદદથી પાર પાડી, એકે મારાં પુનઃ
માનુષી ધનકોરનાઈ મધ્યે તેમણે પુનર્લભ કર્યું. નાત
જાતની મતાવણીની દરકાર કર્યા વિના, જુના વિચારના સોજો
તરુના નિરસકાર અને અનાદરની પરવા ગમ્યા વિના, નાત
બહાર મેલવાની, અને નાતબહાર રહ્યા પછી પડતી મુશ્કે-
લીને ગણકાર્યા વિના, કેવળ નિઃકપણે, ખરેખરી હિંમતથી
તેમણે આ કાર્ય કર્યું. આ કાર્યમાં મીઠા કામગીરીએ
વખતે વખત તેઓને જોડે લખાણોથી, સારી સલા-
હોથી અને ખીજી ધણી કિંમતી મદદ ખરી લાગણીથી
કરી હતા. આમત્રી કૌશલ વાણીઆચ્છાની નાતમાં
અને જેવે કરીને યુગની મક્કા પ્રજામાં જે કોઈએ
પુનર્લભની પેઠે લઈ કરી હોય તે તે માં પુનઃ માતા-
વિતાએ જ મીઠી હતી. એ પેઠે કરવાનું માન જો કે
તેમનાં જાતિ પેઠે અને અપાધારણ નીતિય પદીજનેઓ પા-
ળવી રાક્યાં હતાં. તે પછી એ મુધાગની જેલવાળા
માદદમાં જે કિંમતી મહાવજાની જરૂર હતી તે મીઠા
કામગીરી મર્યાદા મિત્રાની મર્યાદા હોવાથી એ માનની
રોજા તેમને પછી થઈ છે. મારા પિતાજી રોડ માધવદામ
પુનર્લભની પેઠે લઈ કરીને કાંઈ શાંતીથી યેરી રહ્યા નહીં
પરંતુ ઉચ્ચ વર્ણના હિંદુઓ કે તેમની નાતમાં બાળવિધવા-
ઓના પુનર્લભની છુટ નથી તેઓમાં પુનર્લભનો અમાર
કરવા માટે બચિરથ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા અને પ્રયત્નમાં
મીઠા કામગીરી લખાણો વગેરેથી તેઓને ઉત્સાહિત કરતા
ગયા આ પ્રયત્નને લીધે વખત વિતાવે હિંદુઓની ધણી
બાળવિધવાઓ મારા માનવત માનુષીની પેઠે પુનર્લભ કરીને
મધ્ય અને મુઠી થઈ જે બાળવિધવા મારા
પિતામીના આશ્રય તરે આવીને પુનર્લભ કરતી હતી તે તે
બાળવિધવાના લગ્ન મમારખા મીઠા કામગીરી દિલો-
જાનથી બાથ લેતા હતા અને તે લગ્ન મમારખા જેણે
લાગણીરહ્યા અને ઉત્તેજન આપનારાં લખાણો કરતા
હતા મતવળ કે દરેકે પુનર્લભ કરનાર જોડાને મારા
મૂઠું પિતાજીની પેઠે મીઠા કામગીરી પોતાનાં માન અને
વખતના જોડે કિંમતી મદદ આપતા હતા.

૧૮૮૧-૮૨માં મીઠા મેલેગમજી મેલેગવાનજી મળવાથી કે
પુનર્લભને વરે-
લના અને બાળજન-
ની વિરૂધ્ધતા કાઢે-
મીઠા મળવાની મદ-
ત અને મીઠા કામગી-
રીને દેહો
તરુણા અને બાળજનની વિરૂધ્ધતાં મરકા કરે કારણે

કાવવાની ચેતના ધરી કહાડી અને તે મોટે મોટી બડત
ચલાવી. આથી જીના વિચારના ચોકો મુજબમાં અજળની
ઉઠ્યા, અને તેમ ડોળાના આગેવાન રોડ વરણવલદમ
માધવદાસે રામમહેષ વિસ્નાય નાગચણુ મંડપીકે મરખા
ચુરત આઠાણુને માથે મેળવીને થાડાકે લોકોને ઉઠે-
ડી ઉભા કર્યા અને માધવભાગમાં મીઠું મળવાનીની દિવ-
સાય માને એકે મોટી સમ્રા મેળવી. એ સભાએ
“અમારી બેઠક અને અમારામાં મુધારો દાખલ કરીશું
અને મરફતે વચ્ચે પડવાની ભરૂર નથી.” એવી મરફતને
વિનંતિ કરી. આ મળેને મીઠું કાપણુએ મીઠું મળવાનીવાની
ચેતનાની દિશાવર્તમાં પછા અમરકારકે લખાણે કર્યાં હતાં.
એ લખાણમાં બાળનમનો અરકાર કરવાની ભરૂરવાનનાં
અને અનાથ અખ્યા મિથ્યારી બાળવિધવાએ ઉપર પડનાં
કુખ અને મુજબના અનાથના સંબંધમાં આનંદુલ મિથે
રજી કરી હતાં. વળી માધવભાગની મોટિસવાળાઓની
હજારની કરવામાં પછુ એ લખાણને અંગે મીઠું કાપણુએ
કોઈ પછુ કયામ રાખી ન હોતા. ત્રાપ વિતાજી રોડ
માધવદાસે પછુ સમીપવેળા આકારમાં તે બાળતના
સંબંધમાં કેટલાકે દુવકારકે લખાણે લખ્યાં હતાં અને
તેને મીઠું કાપણુએ “મરફત મોજાતાર”માં આનંદપુષ્કે
જમ્યા આપી હતી.

હિંદુઓમાં મળુ યાત્રેમાંએને અગ્નિએકાર આપ-
મુકાબ આસવાનાં
ધાર્યકારોની ચર્ચા
બીધી પાને છે એ ઉત્તમ રીતવર
કેહાણુ કે હવાને બિગોડે બિમકુવ ચણ પાસેની નથી અને
તેથી ધણી પુરોષિયન વિદાને પછુ એ રીતને પસંદ કરે છે
આમ છતાં સમાન જુમિમાં દામ ને રૂપિ મુકાબએને
બાળવામાં આવે છે તે રીત વધારે મગજવાળી નથી. ને અમ-
યમાં વધારે મળુની લખ્યા આવે છે તે સમયમાં જમ્યા-
ની કેટલાકે લીધે કરકારિયે મુકુ બાળવાને વરિ આ-
વે નથી ચેતનામાન મળયમાં મળવારેથી ચીલા એકા-
બાઈ જવડે અને લોકોને ધણી હેમનમને બેળવની
જો છે. આથી આપને મારફતે મુકાબ બાળવાની ચર્ચા
મન ૧૮૮૦માં ઉભી થઈ. મુખ્યત્વે જીના વિચારના ચોકો આ
અર્થથી અમરકારકે પછુ મીઠું કાપણુએ આ અર્થક
સંબંધમાં ધણી અમરકાર લખાણે લખીને હિંદુઓને ધણે
માથ આપી દેતા.

હિંદુમતાની જેવવળી અને સમાર મુધાગની કંચાકમાં
વધારાકી માનુ દિશાવત ચવાવની ચીપકારી
મિસ મેનિમ, પ્રતિષ્ઠિ વાનુ મિસ મેનિમ ૧૮૮૮ માં મુખ્ય
વધારા અને મીઠું પધાયા હતાં તે વેળાએ તેમનાં
કાપણુએ
મળયમાં ને ને મેધાવડા ચણ હવા
તેમનાં એકે ધણા અમરકાર મેધાવડા મળે મીઠું
કાપણુએ મંબંધ હોવાથી તે વિષે અહીં થાડુ લખ્યું બધે

મળુની નહીં. મીઠું કાપણુએ એક પામી હતા, છતાં તેઓ-
નું દિલ પરચણુ હોવાથી હિંદુ સમાર મુધાગના મંબંધમાં
તેઓ એક અરખા હિંદુ મુધારક મળવી લાગણી
ધરવા હતા. મિસ મેનિમનાં માનમાં મળા મંબંધ વિતાજી રોડ
માધવદાસે અને મારાં પુખ્ત માનુથી ધનકારવાળાએ
અમારા “પુનર્વિવાહ હોલ” માં એક મેધાવડો કરી દેતા.
એ મેધાવડામાં મીઠું કાપણુએ મુખ્ય દિશાકમાં ધર્યાં
પુનર્વિવાહ દુક દિવિદામ કહી સંખ્યાવાવ ઉપરાંત દિવ
ઉઠેડી નાને એમું અમરકારકે બાણુ કર્યું હતું. એ બા-
ણુ ઉપરાંત હિંદુ અમાર મુધારા વિષે તેમની પુરેપુરી લામ-
ણી અને ખંત રખડપણે જણાઈ આવે છે. મીઠું કાપણુએ
એ એ બાણુમાં કહ્યું હતું કે “હું મારી કંઈકી મુખી
મદા મગફર મુખ્ય કાણુ એક છે કે આમ અમાર
વરે ઉપર મીઠું અને મિમિસ માધવદાસે પુનર્વિવાહ કર્યાં
તે વેળા ને જીનુ પુકાએ એમની ગંભીર સમ્રાહ અને
મળવતને મોટે અખા હતા તેઓમાંથી એકલો હું જ છું
વળે મહેલું. મીઠું માથ
વદમ અને તેમની બહુના ધનપાકને મોટે મોટે કોઈ
જોઈએ કે તેઓ કોઈ માથ આદેશી કરતા. મ-
ધાવદાસે વર્ગના નથી, તેઓ કોઈ મુધાગની રૂપ
રોડ હીમવવાની પડપડ કરનાગ નથી” પછુ સમાર મુધારા
કામ બાળવાને બધે કરી બાળવાનાગ થોડાક મુધાગનાગ
એ, ને એ અહીં હાલર છે તેમની ડોળીના તેઓ છે.
મીઠું માધવદાસ અને તેમના મિત્રો એમું માનનાગ છે કે
સમ્રાહારી મુધારા અમાર મેધાવી મુધારાની ભરૂર છે અને
મેધાવી મુધારો એ મળા સમ્રાહારી મુધારાને યુગ
આધાર અને પધિ છે. મીઠું માધવદાસના લાખસાથી
તેઓ પછી હિંદુઓનાં પુનર્વિવાહ ધણી વર્ષા છે અને
તેમની નાચ કરીને સંખ્યાબધ પુનર્વિવાહ ધણે ને-
ચનાં ધણે આ મળવમાં ધણે, અને તેમનાં ધણી
“મારફત મીઠી અના મેધા બળવી હું ભામ ચેત મહેલું.”
મીઠું કાપણુએ આ બાણુ ઉપરથીને હિંદુ અમાર મુધારા
વિષેની તેમની માચી લાગણીને આભિપ્રાય મોટી રહે છે.
મીઠું કાપણુએ એમ ઉત્તમ સેચક હતા તેમ ધણી સમ્રા
વડના પછુ હવા અને તેથી તેમને અને હિંદુ મેસા
મુધાગનાં કર્યને મેધાગાગ મદ આપી હતી આ મેધા-
વડામાં તેમનાં વજન-વધી ઘણી ગંભીર અમાર થઈ હતી, અને
તેથીજ તેમના બાણુના લખાણમાં મિસ મેનિમે જણાવ્યું
હતું કે, “હું મીઠું અને મિમિસ માધવદાસને મીઠું કાપ-
ણુએ તથા બીજા મિત્રોને મોટા આભાર માનું છું કે
જ્યાં આદર્શો પધા પુનર્વિવાહ ધણે તે રેકાણે હાલર
થવાની મને તક આપવામાં આવી છે. વિધવા વિવાહના
અર્થને કંઈકામાં ધણી દેખીને મન રેકાં છે
અને તેઓમાં ઉભડ ઉઠેડી છે. વિધવા વિવાહ
ધરવડોના મીઠું કાપણુએ ને હેવાલ કર્યા ને મને ધણે

ગમેા છે. આ વિવાહ કન્યાસામી ઉપર ને સતાવણીઓ
મહાવન મા આવી છે. અને લાગતા વળગતાઓએ ને
હિંમત અને આપખમીઅતિવારી રેખાડી છે. તેનાં, હું
આપણા સખુંલુ કે વેરેલા કુળ ઉમેરી અને હવે પછી
વિધવાવિવાહ કરવામાં સડોડા યોગ્ય થશે. ક્યાંકમાં
મોડા ધણા મિત્રો હિંદુઓના વિધવાવિવાહને ખોટું ધણી
કળી ધમકે છે. અને તેઓ આ દીનથી આજે છે કે
વિધવાઓની દશા ને અચિત બહુ દુઃખ ઉભવવાની
છે. તેના જનવી મુધારો સાથ અને આવા ધણા ભેડા
સધાય "

આજમની વિરહનો અને પ્રત્યક્ષની તરફથી કાવ-
સખાવન (રાહ રા કાવવા વિષેની મી મહાવારીની
હાલ) નો કાવધો લડતું પરીણામ દુઃસહી-હલીલા
અને મી કાવરાજ હિંદુઓની વિરહનો લીધે શિક
આવું નહીં તથાપિ હિંદુ મુધારો વિષેની લડતમાં મી
મનવારી પગલ વધ્યા નહીં મી કાવરાજ પણ
પોતાના મનમ વિચારો " શરત ગોસ્વા " મારફત પ્રકર
જીવે મી મનવારીને કેકો આપતા રહ્યા મી મનવારી-
એ બહુજ દલતાથી ભરપૂર દર્શનથી લડત મનાવી કે
હિંદુઓ કાવરી ઉમરના બાલકોને પરીણાવી તેઓના તન
મનની ખગળી કરે છે. અને તેમની ઉછળતી શુદ્ધીને
કચડી મારે છે. આ સર્વ ખગળીનું મુળ એ કે બાલલમ
કે તથાપિ અસાધારણ વિરહનો લીધે ભયરે નામદાર
સરસાર કાવરી કરી રાખતી નથી, ત્યારે એની અસાન
પ્રભળી થતી ખગળીનો બીજો રસો પણ આસ અકાષ
કરવાની જરૂર છે. એ બીજો રસો સર્વો હિંદુઓના
હિતને ખોટું ધણી જરૂરના છે હિંદુઓ પોતાના કાવરી
ઉમરના બાળકોને ખણુલે છે. અને તેવા કાવરી ઉમરના
બાળકોને તલકામાં પણ નાખે છે ખરે ચોકસ ઉમરે
ન પડે એ ત્યાં મુડી રાહદારક રાઈ કરે નહીં તે વિષે
આમ કાવરી કરવાની જરૂર છે. આ લડત નામદાર સગ-
કારના પ્લાનમાં ઉતરી, હલીલા હિંદુઓ આ હિતકારક
હિંદુઓની પણ સગે ધયા પગલ તેઓનું કાઈ ચાલુ
નહીં અને ૧૯૬૧ મા નામદાર સરસારે કાવરી પસાર કર્યો
મી કાવરાજએ આ સમયે યોગ્યતા તે ઉલટબેલ બ
ખણી કંઈ હજા કે નથી મી મનવારી સરખ સાચા
મુધારકને ધણી સંતોષ ઉપર અને એમાંથી અલભ્ય
હિંદુઓને પણ ધણી મુગ્ધાધ મળે કરેલાના તાત્પર્ય એ
છે કે હિંદુ સસાર મુધારાની મળે તે હિતકારક આપતમાં તે
આપત ઉપરથી લેવારને મી કાવરાજ રિસાબનથી
નખાણે મારફત મદદ કરતા હતા

મી કાવરાજના મહાન સચ્ચુણીઓએ એક સચ્ચુણુ
હિંદુ મુધારકની એ હતા કે ' જાણું તે પ્રમાણે
નખાણ અને મી કરી બતાવડું ' ને હિંદુ મુધારકો
જાનરાજ આજે પ્રમાણે કરી બતાવતા નહીં

તેમના ઉપર તેઓ ખરી લાગણીથી શીક કરતા હતા
મુધારો કરવો એ કાઈ નખાણ મનના પ્રયોગનું કામ નથી.
એ તેમના મનના સિદ્ધાંત હતા નખાણ મનના એ જ
ધારકો કરતા હૃદ મનનો અને કરેલા પ્રમાણે કરી બતાવ
નાર એક મુધારક દેશ અને દેશબાધવાની ધણી કિમતી
સેવા બળવી શકે છે એમ તેઓએ અત કરણપૂર્વક
માનતા હતા અત કરણ વેચીને કામ કરનારા મુધારકો
ઉપર મી કાવરાજની શીક તે ખરેખરી વિચારવાભેજ
શીક હતી આવા બનાવો ભયરે ભયરે બનતા હતા
ત્યારે ત્યારે મી કાવરાજની કલમ કટારી સચેટ ભેસ-
બરી રીતે ચાલુ થતી હતી મી કરનારદાસ મુળજીએ
વિનયત ભઈ આવીને એ મુઠ મુઠાવીને પ્રાયશ્ચિત કર્યું
હોત તે તેઓ પોતાની હયાતી સુચી ન્યાત બહાર
રહેવા ખાત નહીં, પરંતુ પ્રાયશ્ચિત રા મરિ ભેજએ
કેઈ મહાભયર અપરાધ કીધો હોય તે તેને મરિ
પ્રાયશ્ચિત હોયએ, અને શું વિધાયત જુડુ યોગ્યા પાપ
છે કે પ્રાયશ્ચિત થવામાં આવે? મી કરનારદાસે અત -
કરણ વેચ્યું નહીં અને તેથી મી કાવરાજ તેના પોતા
ની શુદ્ધી સુરી વખાણનાશ ધયા આવીથી રીતે નેમણું
અત ચાઈ દીપુ હતું તેમની મી કાવરાજએ સખ વિરહતા
બતાવવામાં મણુ સખી નહેવા ૧૯૬૨ મા પ્રનામ પડિત
રમાબાઈને ત્યાં કેટલાક મુધારકોએ અહા પીધી અને તેથી
તેમના નાલી રાખી આજ ધયા કે પ્રાયશ્ચિત હોય તે જ
ન્યાતમાં લઈએ? તેઓએ નખા મનના ઘડને પ્રાયશ્ચિત
બાંધુ આવી રીતે કેટલાક હિંદુ મુધારકોએ અતયેથી મનની
નખાણથી મી કાવરાજને બહુ લાગી આવ્યું અને
તેમની લખાણે દાગ સખ અખર લીધી મી કાવરાજના
વિચારોને કીસો મચાઈ અને દલતાના ચણુતરથી રમાબાઈ
હોવાથી હરદીપ મુધારકની લીન્યામાં તેઓ પૂરેપૂરો
જય અને કીર્તિ ખામતા હતા તેમાં કરી પણ રાક નથી

કરી પણ કીર્તિની અને કરી પણ પ્રસારાની અપેક્ષા
મી કાવરાજના સખ વિના સખાવત અને પૂરમાર્થ
મુખડવાળા અને મી કરનાર રોડ રામોદરદાસ શોભનદાસ
કાવરાજ એક મહાન મુધારક છે
મુધારકના હૈક કાર્યમાં તેઓનો ઉત્સાહ અને મદદ ધણી
કિમતી છે. મી રામોદરદાસ મહંમ મી કાવરાજના
ખાસ મિત્ર હતા અને હિંદુ સસાર મુધારા વિષેના વિધો
માટેના ધનામી લખાણે મી રામોદરદાસની ઇચ્છાથી મી
કાવરાજએ ૧૯૦૦ ના વર્ષથી " શરત ગોસ્વાર મા રાઈ
કીધા હતા "હિંદુ રેસાજી " હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોના ભરપૂર પણ
અખણુ બેડોગો, " જાતિભેદનો રેરનો અખળ બનિ ઉપર
કેર, " હોળી સખથી નાચકરક મુધારે, " બ્રાહ્મી આ
ઓમાં નવી બાજુડ " સાક વર્ષેન ગેસાની સોળ વર્ષની
કરી બાપડી, " વિધવાવિવાહ વિષેના વિશેષ વિચાર, "

“નાતવગના ખણુ પાછળની આને ખમ્બી” શ્રાવક-
 ઠવાને કુચાન “જાતિ બેરુનું એક બે ગ્રામણુ” વિનાયન
 ના દેશાણુના સનાન “અધિક મૂઝાની અધિકતાએ
 ઇતિહાસિ વિષયો ધણુ મનન કરવા એવું, વિચારાભિનય
 અને ધણુ મુખોધક મી કામગણુએ લખેલા હતા

૩ મીઠ કામગણુની પચ્ચાર્થી ખત વિષે ઉપદેશ બે બોલ

હિંદુ મમા સુધાય તિથી મી કામગણુની પ્રકારનું
 કથન પૂ કરતા તેમની પચ્ચાર્થી ખત વિષે ઉપદેશ બે
 બોન બોનવા બહુ જરૂરના છે હિંદુ મુખાગે જેવાની
 હિંદુ કોમ મંદિ મુખાય જાનવા મંદે બનનું કંઈ તે તેઓની
 આસ ફરન જોવાથી તેઓને મળતા થયે કરતા મી કામ
 ગણુને સ્મિથી વધારે થયે મળતા જોઈએ કારણ કે તેઓ
 પચ્ચાર્થી પારમી કોમના છતા હિંદુ સંસાર મુખાગની બાનવના
 તેમણે જો બગીચ પ્રવલ કરે છે તે કાઢીથી અને વિગેષ
 કરીને હિંદુઓથી વિમત્રી સકાય તેમ નથી મુખાગે તો
 ધણુ હોય છે પણ મી કામગણુ મગ્યા માયા દિનના
 મુખાગે ધણુ ધોડા હોય છે મેખકે તો ધણુ હોય છે,
 પણ મી કામગણુ મગ્યા નિડા અને એવન મળતા
 તેઓ ધણુ ધોડા હોય છે અને વકનાઓ તો ધણુ હોય છે
 પણ મી કામગણુ મગ્યા “સ્વઠ વકતા બહુ ધોડા હોય
 છે” માયા બોલો મફતો વેચી એ કહેવન આપણા
 ફર ધર્મ પડી છે અને તે પ્રમાણે મી કામગણુના મગ્ય
 ગ્રિય સ્વભાવ અને બખાણુથી કેટલાંકના મળને તેઓ
 ફરતા નોવા તથા મી મેમને તેઓ ફરતા નોવા તેઓ

પણ ભીતરથી તેમની જાગે મેલા જાગે હિંમત, નિરુદ્ધી
 પણ નિડગા અને એવનના મગ્યમા એકે અવાજે
 વખાણુ કરે છે સળદારી દિનમા અને આહનાગ લોકો મી
 કામગણુની કાઢક વિરૂધ્તા ધરાવતા હોય એમ જણાય છે
 તેમ આ પ્રમો જણાવવાની જરૂર છે કે મી કામગણુ
 સળદારી દિનમાન મંદિ ગર્મ અનુદાર એવ જણવા
 નોવા, પણ તેમના વિચારો મળદારી મુખાગની અ
 ગાક મસાર મુખાગની જરૂર છે અને મસારી મુખાગે એ
 મધણ ગળદારી મુખાગે મુખ આધાર અને મુખ પાથો
 છે આવા પ્રકારના હતા તેથી કામ બીજાઓને તે
 ફરતા નહીં આવ્યા હોય તો તે જુગી વાન છે એકે
 મી કામગણુએ જોવાના જાગે કારણકે તે એકે
 કંઈ છે તે સર્વ દેશદિવકારક દેશાભિમાનના જુગમળો
 અને અનુકરણ કરતા અને ઉપદેશ લેતા જેડે તેમના
 પ્રવલને માટે આપણે દેશ, આપણા દેશનારી અને
 વિશેષ કરીને અમાગ હિંદુઓ તેમના આભારી થયા છે
 મી કામગણુની જોડે કે જે રી પૂરી પડે તેમ નથી
 તેમના મગ્યા મુખાગના મહાન વેદાની આપણા દેશને
 આપણા લોકોને અને આ પછી બાબાને ધણી જરૂર હતી
 મી કામગણુ આ લેખ નખીને એ જોઈને કથન કરું
 છે તેથી મી કામગણુની જાગે કારણકે પૂર્વે ધન
 સમ્પૂર્ણ રીકે તેમ નથી કારણ કે તેમના સંસ્કૃતિ તથા
 તેમની વેળવવાની આજે બ મિત્રા આપણાની માગમા
 યાત્રિ નથી હોયેથી એવું જણાય છે કે પચ્ચાર્થી
 મેધાર મી કામગણુના પચ્ચાર્થ અને વિન આભાને
 અમન યાત્રિ આજે

મોહકે સહીને માન માગનાઓ

જ્ઞાન-દાદરો

માન માન મોહકે સહીને સોબિમાન રહાય
 લોભી જણના માન ચરમથી વસા જણાય—માન
 જણુ મોહકે થતા જતા અદેખર મોહકે થાય
 મનકે હીમ મોહકે બહુ એમ તે પચ્ચાર—માન
 મુજ માન કુંભથી મુખવાન દેહવાય,
 રંચને રેખાનીકર એવો દહાય—માન
 માન પણ મળવા જતા માનુ મળવા આવે
 તેન ખરી જાગે તે મોહકે અકાય—માન

કે ૧૦ કામગણુ

મહુમ શેઠ કેળશુરો નવરોજી કાળરાજી

અને

સંસાર મુધારો તથા ગુજરાતી સાહિત્ય.

લખનાર-રાવ બહાદુર લાલશકર ઉભિયાશંકર

મુખબના બપુડીના અઢારાડિક પત્ર “ગરત ગોડતાર અને મલ પ્રકાર” ના માણ અધિપતિ, ‘ત્રીપાધ’ માસિક પત્રના અધિપતિ અને સાપ્તિક, મસાગ મુધારાના હિમાવતી, ઓડિંગવળી અને ઓડિંગતિ મોરે અત્યત લાગણી ધરાવનાર શેઠ કેળશુરો નવરોજી કાળરાજી તા. ૨૫ ઓગસ્ટ ૧૯૦૪ ના રોજ ૫૫૬ વર્ષની બંધે મરણ પામનાથી સમાર મુધારાના આગેવાનેને એક આત્મ મહાવકની ગાથ પડી છે તેમની બાહેર છાંદમીની રાવ આત મન ૧૮૯૨-૯૩ ની મા લથી, એકસે તેમની ઉમરના ૨૦-૨૧ મા વર્ષથી યદ્દ હતી મન ૧૮૯૨ મા મહાન મુધારક વહેમ અને પામખના ઉરછે-ક કરાનદાસ મુળજી “ગરત ગોડતાર અને સત્ય પ્રકાર” પત્રના અધિપતિ થયા ત્યારે મી. કાળરાજી તેમના હાથ નીચે સમ ઓડિંગર નેમાયા હતા કાળરાજી તેમના કરાનદાસ મુશીપના પ્રવાસે જવાથી, તે પત્રનું અધિપતિ પદ મી. કાળરાજીને મળ્યું હતું ત્યારથી તે “સરત” ની ભુલગિલી મુડી તેઓ તે પદ પર કામ રહ્યા હતા

મી. કાળરાજીએ પોતાની બાહેર છાંદમીના આગેસ વર્ષ નેહલી લાખી મુદત દરમિયાન જે અનેક પ્રકારે રેસસેવા રાજસેવા-પ્રજસેવા બજાવી છે, તેના સસાર મુધારાને વિષય મુખ્ય બાળે આપે છે. “સરત ગોડતાર” પત્રના પરગણ સ્થાપકોએ તે પત્રને માત્ર એકદિશ ન બનાવતા બંધા સેકિને તે સરખી રીતે લખકર્તા થાય તેવા ઉંચા ઉદ્દેશથી રચાવી ચલાવ્યું હતું, અને મી. કાળરાજીએ પણ તેજ ઉદ્દેશ સાચવી ચલાવ્યું હતું તેથી એ પત્રમા જેમ પારસી મમાર મુધાર સમઘના લખાણે આવતા હતા, તેજા હિંદુ સમાર મુધારા મરે પણ વખતેવખત લખવામા આવતું હતું તેનામા હિંદુ મુધારાના લશકરના નામક કરાનદાસના હાથમા તે પત્રની લગામ આવવાથી તે હિંદુ સમાર મુધારાનું તે ખામ પત્ર હોય તેવું યદ્દ પડ્યું હતું અને ત્યારપછી મી. કાળરાજીએ તે વસ્તુ હિંદુ સુધી મળજીતીથી ચાલુ રાખી હતી “સત્યરેવાના સમાગમથી ચનુબની પ્રકૃતિને ઉત્તમ પોપણ મળેડે,” એ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે પરીપાક્ષી રોક સાસાળટ રાપરણ બજાવી, કરાનદાસ મુળજી તથા રોક નરોજીજી ફગડુજી જેવા અનેક મુશીપોના સહવાસથી

તેમના ઉછળતા અન્ત કમલને માર પોપણ મળ્યું હતું તેઓ માન ઓડેવી ચાલીને અથવા લખીને જેસી મેવામા કર્તવ્ય પગપણતા માનતા નહોતા; પગુ જેતે જે ને મુધારાની આગમકના બતાવતા તે કરી બતાવના મરે પણ હમેશા તત્પર મેડેતા, અને તેમ કરીને લખેને આવતા હતા

મી. કાળરાજી “ગરત ગોડતાર અને સત્ય પ્રકાર” પત્રમા લખતા થયા એકસે સમાગ મુધારાના મુળ પામા એકિંગવળી ની વૃદ્ધિને સમરે લખસની રાવ આત કરી, પોતાના ભવિષ્યની લડતને પાલો નાખેા હતા તે વખતે એકિંગવળીની ખરી કિમત અને જરૂર સમજનારી વર્ગ બહુ નાનો હોવાથી, તેની વિરૂદ્ધતા મોટા પક્ષે તે સામે મળત કુમંત્રા કર્યા, પરંતુ તેમને પોતાની કમિન કલમથી જવાબી આપી મુધારક પક્ષની એ અગત્યની લડત તેમણે હતાથી ચાલુ મળી એકલું નહિ પણ તેને આગળ વધારીને દેશી એકિંગને ગુજરાતી ઉપસત હાથેજ ભાવાની કેળવણી આપવાની અગત્યતા તરફ સમગ્ર વર્ગના આગેવાનોનું વાનલ કરવાને પ્રયત્ન આરમ્ભ્યો હતા. તે વિષયપર તેમણે ‘સરત’ મા મહિનાના મહિનાઓ મુડી લખાણુ સેવેા લખીને તેની જરૂરીઆત અને લાભો બતાવવાને સ્તુતિ પાત્ર પ્રયત્ન કર્યો હતા આ પ્રયત્નના ફળરૂપે એવમરે “આવક કામ્રા” ગદ્યરે રૂઢલ ની પહેલપહેલી રચાપના મન ૧૮૯૩ મા મી. મણીજીજી ખરોજીજી, તે વખતના મુખબના મનરજી સર ઘાટેન ફિરને હાથે કરાવી ત્યારપછી તેઓ કોઠ પ્રસેને અમદાવાદ આવ્યા હતા, તે વખતે તેમણે એ જેની મહાભક્તી પ્રીમલ દુનિમ કાલેજમા ગુજરાતી માથે હાથેજ બાપદાગ એકિંગને રિક્ષણ આપવા વિષે ચંચળા કરી હતી, અને યોગાજ વખતમા તે જ્યના અમરમ પ્રકાર હતી

દેરાપ્રેસના ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે કે, પરાકમી દેરામા પરાકમી મનુષ્યોને માન મળેએ; મુધરેલા દેરામા મુધારકોને માન મળેએ, અને વિદ્યા-કળામા વધેના દેરામા વિદ્યા કળામા પ્રતીક હોય તેવા મનુષ્યોને માન મળે છે તેજ પ્રમાણે આપણા દેરામા વહેમ, રૂઢીના બધન અને

અમાનેશ્વર પ્રત્યક્ષતા મળે તેથી અને પાપથી સોંકિને વધારે માન મળે તથા સમગ્ર દેશની ઉન્નતિ માટે વિચાર કરવા સુધારા પ્રયત્નનારો સામાન્ય સોંકિ તરફથી આવે આદર ન થાય એટલું જ નહિ પણ તેમની હાસી તથા નિંદા યાવ, એ સ્વાભાવિક છે તેમ જ્ઞાન દેશની ઉન્નતિના પાદાર્થ સંકીર્ણવળીની શ્રદ્ધાની આ દિગ્દશાવે તે વખતે ધણી સોંકિને મળી નહિ તેથી સુધારા પ્રયત્નથી શરૂ થયેલી કંપાણીઓ તથા અધિકારી ગર્ભ રૂદ્ર સખને અનેક પ્રકારની નાવિથીએલી બનાવણી કર્યા તે સોંકિએ કરવા માડી હતી પ્રત્યેક મહાન સત્ત્વને અવધા મહાન મતને આ વિશ્વના સર્વજ્ઞ સ્ત્રોતોએ તરફા વિના રહ્યા તથા એમ કવિહામ ભેગા જણાય છે પ્રધાન સેવક આદ્યમ પેલાના "મહેતેન નામે ચ યમા લખી મળે છે કે, "મનુષ્ય ભૂતિના પ્રસારના કવિહામ મેળીનું પગથીએ તપાસના જોયે તો તે, વિદ્યુતના કાંઠા અને વિદ્યુત કાંઠા નોડી, અમીડી પાડીને ચલુચામા આવે છે એમ જણાયે

નિહ માળ મળેથી અને જુના દુઃખાચ્છિની વધે ધરને (અગિયારને) માર્ગ કરી પડ્યો છે આ ભોગ આ સોંકિની નિરંજના માટે તેનો જલુદાય કારણ નેવું નથી તેમ થતું એ સામાન્ય રીતે એ નાવિકને છે

સુખકામી સંકીર્ણવળીની ગરજાન યજ્ઞની માથે જ સ્ત્રી સ્થાવરબો મવાન ઉત્તો થયા હતા તે સમયે હિંદુ સ્ત્રીઓ ની પો પામી સ્ત્રીઓને પણ ધરના એક ખુલ્લા બગીચા પો પામી છદમી સુખની પડી હતી સુધારા આગળ વધતા જતામા સ્ત્રીઓની આવી સ્થિતિ કોઈ પણ સુધારક જોઈ શકે નહિ, એ દેખીતું છે મો કામગીરીએ આ વિષયપર "અસ્ત" મા લખેલા માથે તખીને તેથી થતા લાભાનામનું અપર્યાપ્ત રીતે જાન જાય તેમને આ પ્રયામના જનની થયે મળ્યા અને ધીમે ધીમે પામી અદ્યથા પાણા ધારી સ્ત્રીઓને ધારા એક ખુલ્લા મેળી સંપત્તિની મંડીને ઉદ્ધાન કારક રહીતા બંધનમાંથી મુક્ત થવા આના વલ્લુએ આને એક વખત આપેલા આપેલે ભેદમાં છોડ્યું કે મેળવણી મેળવવામા કોઈપણ મીઠાનમમ કે કોઈપણ જોડેકામની દિવસ તથા પામી સ્ત્રીઓના ઘણા જાનની બાંધવી હોય છે. પાર્શ્વસ્થિયા ધારના ઉપાયો હિંદુઓ મા જનુ તેની મંદી અગર થવા માડી છે

મો કામગીરી રોકે પ્રતિ "એ કાઈ કર્યું ને બાપર વિચાર કરીને કર્યો" જતામણ કરવા હમ તેમ "ર હીના ને ને બપોરે આવ્યું છે ને રોકે ઉત્તર થયો જાતે તેમા મે રૂનુ મળવિયા હોય છે તે હેટુ હાલે તે રહીને વળગી રહે થી નાણા જતાય છે કે કેમ? અને ને જળકર ન રેવ મે પડી ને જળવળ રાઠ મે પધાર રેવું? રૂન અને માન-અનુકૂળ ગયા કયા છે અને ને રાતે

મહ મારે ન જવું? " વધે ઉપયોગી મુદ્દાઓ ઉપર મમ જ અને તરફાવિત વાપરી વિચાર ચલાવના હતા અને મયમ-કાળને અનુસરીને ને વધારે યોગ્ય-વધારે કાળ કારક-વધારે જરૂરનું તથા અનુકૂળ જણાય તે પ્રમાણ કરવા સોંકિને ઉપદેશ કરતા હતા સ્ત્રી ગવણી સ્ત્રીવળ જ, તથા બીજા સુધારા મંડિની પોતાની બાઈ સાથે થનાચ્છે ઉપર તેમણે આ સુધારા કિંદાના આમચ્છે વિચાર જોળ્યા હતાં હરેક મનુષ્ય આ કિંદાના આ અવે મી પાળા કામ કરે તો તે આવરજ કૃતિહમ થાય

હિંદુઓના સવવાસથી, હિંદુઓનું જોડેને પારમીઓ મા પણ બાળવત્રો દુટ રીવ જ જોડા મળ પામી એકો હોય, અને તેથી નેમ હિંદુઓમા થાય છે તેમ તેમ ના કુટુંબમા પણ મળે શેઠચીવ બનાવે બનાવે હતા આ નિંદા રીવાજને કાલથી અગર થવા મમયે રવગર મેક જોગનજી સાપુજી બગાળી તથા બીજા કે ને પદાપકારી પ્રત્યેકે મળે ઊભી કરી હતી તેમાં મો કામગીરીએ "સર" દ્વારા મુખ બાજ લીધે હતા આનું પાલુમ હાલ આપણે જોઈએ છોએ કે, બાળ બનને રીવાજ તેમનામા બધ પડી ગયા, અને તેથી સમાજમા થતી અનેક પ્રકારની અગબીઓ અગર આ મિલકત બનમા થતા દરેક અર્થે, રોજાના નામ, કન્યા આના મામાપને આપતું જડનું જારે પડ્યું, વધારે પારમી સમાજ સુધારની અગત્યની બાબતો વિષે મો કામગીરીએ અમા ચન રીતે ને રીવજોમા અમલને અનુકૂળ રીતે મુદ્દાઓ કરવા, જરૂરી ગેમઆના વહેમ તથા અમીડી રહીતા ધણા બાંધે અહા કરાવવામા આગેવાનીઓ બાજ લીધે હતા

મો કામગીરીની જોડે છદમીની ગરજાનના મમયમા ધરમીઓમા તેમજ હિંદુઓમા અનેક પ્રકારના વહેમ ઉદ્ધાનકારક રહીતા બપોરે રીવગીવાલે અને ધરને નામે પ્રતિજ્ઞા એવા સળગે હતા કે તેને જરૂરથી ઉભેરી ગમ્યા મારે બજવન શેઠાઓનામંડિની જોડે હતી જુના વિચારમા હિંદુઓ અને મુલાકે હિંદુઓ વચ્ચે હિંદુ મામા મુલક " ને નામે બારે કુદ માર થઈ હતું મુલાકેકી કરાનતમ વળજીએ વધજમતના આચારોમા થયે કો ના પામ્ય તથા અનુભવિને ઉધાક પાડીને, વળજમતનાવધારીઆનું અવાન વહેમ વહેને રિર જોલ થતી ચર્ચા કરી તેમની અધના ઉધાકવાના પ્રપાન આરં બધે હોય " કરાવવાએ ભને વાળીઆ હતા જનુ યુલે ક રીવ હતા " રાધમીઓ-અર્ચીઓ-અવનનું ભગિની-ઓને વહેમ અને પાપકારી એકીમાંથી મુક્ત કાવવા તેઓ આ મનેવના નિયત તથા દલાઈ મુલકે અર્થક નેવતા હતા કરાવવામની આ ગણના મે મમ ધમ નવજાઈ, શેઠ જરમીમા બીમજ, કારક બાર

સાથ, કવિ નર્મદાગંધર્વ આચર્યકં. કર્મનભમ આધારભા, ગૌરવભામ રમાભામ, અધુભામ જાણુઃ વગેરે હિંદુ મુખારાના આગેવાન મહદધા તથા મેઠા મોગાબજી ગાપગજી ખવાશી વગેરે મત્ત કરતા હતા. તે આમામાં મુસ્લમાં મહેતાજી ફુજીરામ મંત્રજાગરિ વિષયાપુર્વિકાદાદાએ ગાંવ ઝીન કિર્કરા કરતાની ગદ્ગ્યાન કરી હતી સુલભવના આગેવાન ગુપ્તક મહિતાગમ રૂપમ સ્વેચ્છેયા વિલાપવત્રી મુ-મહુડીએ ત્યાં આગેવા હોવાથી, તેમને માતિમાં ગમ્યા કે કેમ તે મનપરો અર્થે ગદ્ગદ થયા હતા. કવિ રૂપનગમ ગાઝાબાઈ પોતાનાં જાપગજી તથા મુજારનની-સાક્રિષ્ત તબેરે "ધીમી ધીમી મુખારામા આગર વધવાનાં," અને કવિ નર્મદાગંધર્વ લાલચકં "મારેમ કરી પોડા ફેરે છે આગે" એવાં ઉત્તેજક કંપેરો કરતા હતા. આ પ્રમાણે સુલભવત્રી હિંદુઓમાં મુખારને ઓરે દિલ્લવામ અને ખળખળાદ થઈ ઊઠ્યા હતા. તે મમમે મી. કામગજી હિંદુ મુખારનેની માથે જોડાઈને તેમના મુખ્ય મહાવક થયા હતા હિંદુ મંત્રાર મુખારના વિચરોને પોતાના પદમાં પછી છુપી તેમણે સચેવા માંડ્યા હતા. મહાવક બાઈબલ મેસ અને પદેરામગતના ને સલાલ અખતવા મવાસોની મયાં હિંદુ મંત્રારમાં તે મમમે જોમજો મોગની હતી. તે વિષે તેમણે હિંદુમાધ્યમાની લામગીને તે તરફ વાગવા સાદે પોતાની હેમગીની પદતિ પ્રમાણે વિચાર અને મમમપૂર્વક ચર્ચા કરી, હિંદુ મુજારના બળને પુરી આપી હતી તેમની આરી વમજીપી તેમને કેરેક પ્રમેજે કેરણક ખમડ પશુ હુડુ, અને વાની-પ્રતિવાની તરફે કોડમાં મમડાવાના પ્રમેજા પણ અનેક વખતે આવ્યા હતા. પશુ તેથી તેઓ હેમન ન હોતા. "ને માણુકો બુદ્ધ બુદ્ધ છે તે બુદ્ધ હેમન ન હોતા." એ વિષયકના અભિપ્રાય પ્રમાણે-તેમને વચીરે-બુદ્ધ જોર આવડુ હુડુ અને આખરે "અમનેમ વય છે" એ મિજાનતને અનુસરીને પ્રથમના કરતા વગેરે હિંમતથી, વધારે દંતાથી તથા શકનિશાથી પોતા ની વડન આગળ મવાવતા હતા ને માણુમ આશ્રી છે, તેતામા મનોવન પ્રમવ છે તે પૂર્વપક્ષ જોમને કરી જતિ નથી, અથવા પાછો હોતો નથી; પણ પાલેશી ધાગજી પાર પડતા મુરી કરી કરીને પ્રવત કરે કો છે. એક જોડુ ગડ કાપડ હોય તો તે પહેલેન ધાગ્યે કપાડુ નથી, પણ પછી મહેનત-કેવળ ઉપરી કોહાજના પા માગવાથીયે કપાય છે; તેમજ હિંમતની માથે જુગમો અને આગ્રહ ને મનુષ્ય માં હેપ તે બારે મુગીબતને પશુ છળી શકેરે રમાહસિ કહે છે, "જેઓ મનુષ્ય મનમ અને છાતીવાળા હેય છે તેમ દુન્યા દારે છે, તેને રવા ઉપા લાવે છે"

વિવાર્ પુનર્વિવાહની પહેલ કરનાર મેઠા માધવભામ રૂપ-નાથરાને બાઈ મનકુવરમાઈ સાથે કરેલા પુનર્વિવાહ સમયે (૧૮૭૧ માં) મેઠા મોગાબજી ગાપગજી બંધાશીની પેઠે મી-કામગજીએ તેમા પોતાની સપૂર્ણ સમતિ દર્શાવી હતી

અને મેઠા માધવભામ માથે ઝડીને તે મેઠેમના દેક કાંપમાં આગેવાનીઓ અગત્યના બાજ લાઈ તેમને મદદ કરી હતી મુખારની "પુનર્વિવાહોત્તરક મડગી" ની મથાપના કરનાર આગેવાનોમા તેઓ પણ મામિવ હતા, અને બાગ પછીથી તે પોતાના મગજ મુરીમાં મુખારમા થયેલા સપ્તમાં વિષયપુર્વિકાદાદામાં તેઓ ધણુ બાગે અમુક હાલતી આપવા હતા.

આસિસાય બ જલમ, મમતિાવનો કાવેલા શેવા કુઠ-વાનો મીવાન વગેરે હિંદુ મિમાર મુખારના વિષયો તરફ તેઓ પોતાના અન કણપૂર્વક દિલ્લોજી ધગવના હતા, અને "હિંદુ મગર મુખાર મમાલ" ના દેક મુલ કાંધને પુટિ મે, તથા તેને મગીન બાલ થાય હિંદુ-ઓમા હેડ મુજ ધાની પેડેની વહેમ અને અગાતા બરી રીઓ નામુદ થઈ તેમને મમેઝ મુખમય ધાય, તેમનુ છનન કેમવન ધાય, તેમની છનની પીછ પ્રમની ધો જલોલવાનીમાં આવે, હિંદુ ઓઓના ફાલનક સ્પિ-તિમા મુડોઃ યદ તેઓ પેડેપકોર અને પ્રજ હિતના કાંઈ કરવામાં પુષ્પોને મદદ કરનાર મગીનમાન ધાય વગેરે મુખારના પ્રવનોમા તેઓ સહાયક થતા તેમજ પોતાનાં લખાણુ, પોતાના બાપણુ, પોતાનુ વર્તન અને પોતાના વગધી આ મર્વ ઉપચારી વિચરોને પુરી આપવા ઓર મત કાગજી ધગવતા હતા. "મગત જોકતા" તથા "ઓ માપ" પંચાદામ આ શીસ વર્વે નેટની પાંની મુદત મુરી તેમણે મુખારપક્ષે ને પ્રમમેજા બળરી છે તે સુલભવત્રી મમાર મુખારના છતિહામમા કાવમને યદિ નોધાઈ રહેશે.

મી-મમગજીની મમાર મુખારની મેવાની નોધ લીધા પછી સુલભવત્રી આહિતવા મનપદમા ને મેવા તેમણે બળરી છે તે વિષે કુકમા નોધ લેવી શાય છે

મી-કામગજી જ્યારે "મગત જોકતા" પવના અધિ-પતિ થયા ત્યારે પામી સેપકોધી લખાણુ જખાણુ હાથના કરતા મદુલ અણુદ હુડુ "મથા" ને બહેલે "અઓઆ" અથવા "ગીઆ", "જાય છે" ને બહેલે "અઓઆ" "મી ને બહેલે "અસતરી", "પ્રમ" ને બહેલે "પરજી", "મનપ્રકારને" બહેલે "મનેઆન ગીનીઆન પરકામ" વગેરે રૂપ લખાણુ હુડુ આ લખાણુમાં કરેલાદાસ મુળજીએ થોડા થોડા મુધારો કરવાની રારેઆત કરી હતી, અને તેજ કાગજી મી-કામગજીએ મુધારો કરતા માડ્યો આ રૂપે મી-કામગજી પોતે લખે છે કે, "આરારે ૧૮૭૩-૧૮ થી પોતાના લ લાણુમા 'ય' અક્ષર દાખવ કરીને 'અઓઆ' અથવા 'ગીઆ' ને બહેલે 'મથા' લખવા માડ્યુ થોડા થોડા માદા અને મહેવ જોડાકારે દાખવ કરવા માડ્યા. મર્વથી પહેલા તો ય, જ, અ, ર, એવા જોડેના 'ઃ' અક્ષરોના વચસસ વધાઈ સન ૧૮૮૪-

પણ મુખ ઉપર 'પાલ' ને જામે 'પ્રભ' 'પર' ને
 બામે 'વર' તથા 'અમલી' ને જામે 'મી' ક્ષિપ્ત
 મેળા એકાદેશ વાળવા માંગ્યા "આ પ્રભને અનુકર્ય
 મરતી મરતી ક્ષિપ્ત વિના થાંચે વર્ણ થયા હતા કે તેથી
 ભેદભાગ અને આવા કાવચ રૂઝે. સંખ્ય પદ્ધતિના મેળ-
 થયા મી. કાવચાચ્છે તથા તે મળવાથી બીજા પત્રોએ
 કદ કદ ને મળાં. કદ કે, તેથી કદ જામી સંખ્યકો-
 માત્ર કેવાકે મુદ્દ મુદ્દગતી કાવચાચ્છે કદ થયો. એ
 બ. મેળાકાચ્છે કે.

"મી ભાવ" સામિતદ્વારે તેમને કેચેછ આવામાંથી
 ધણ ઉપયોગી મહિત્ય મુદ્દગતીમાં ઉપેક્ષે કે જામી
 મહામાં નવધાયાના પુનઃકો વાંચવાને ને ઉચ્ચ થી
 પેરેકે કે તે ગાળના ભરમણના મી. કાવચાચ્છે કદ ગાળવા.
 કેચેછ નવધાયાના જામી મેળાને બાજુ બધેનેનું બધે
 તેમ્ કદનાં જામી નેચ્છા મુદ્દગતી હવા, અને તેની
 પાંચે કદનાં નેચ્છાજ દગા. એકે તેમ્ને મળત નવધાયા
 ક્ષિપ્ત જામી નથી; જામી અનુકર્ય કદીને ને ને નવધાયા
 ક્ષિપ્ત જામી ને નીચિને મેળ આવામાંથી અને મમાકિક
 નેવાની માંચે અમલી તથા આકર્ષક કે આ ઉપરોળ
 નેનિદ્વારિક તથા વિદ્યારે જમી અને મીડિયોની ધણ
 ઉપયોગી જામી તેમ્ને "મી ભાવ" માં જામી કે ને
 બધેથી પાલ ઉપયોગી થાય તેમ્ કે "મી ભાવ" માંને
 જામી મીચ્છાને બધાને ઉપેક્ષા કરવા તથા તેમ્ને મદ-
 કદી પ્રમિતમાં કાવચાચ્છે જામી મીચ્છાવા તેમ્ને
 ધણ આવા થયા કે

તેમને તાર અને આવા તરૂ નાવધાયા ગેળા એવાથી,
 તેમ્ને એક બે નવી તાર કે જામીમાં મુજાગે થાંચે
 ઉમી કદીને, તે હાગ બાજુમાં માંક કેટલા નાંકે બધ
 કલેયા કે મન ૧૮૮૬ ના મહત્તમ તારના મહામણીથીના
 મિચેછ મારગીનુ ચાલતી આવાના તેમ્ને રૂંદે ભૂ, ને
 તે મમ્ને ધણ માંક મળાઈ હત

આ દુનિયાવગત મહત્ત-કર્તવ્ય જગત્ત-મુદ્દગતીના છત્ર
 નવાનાં આવાને પોતાના કદનાંથી કર્તવ્ય પાલણ
 થવાનું, મર્વ પ્રભતી ઉપરિ મીડિયો કરવાનુ તથા
 મમાનલાય ગાળાનું ગિખરે કે; અને આવા એકક
 પેશ તેમજ મધ્યાં થયા અરકાંચે કે આવાનુ બધા મુદ્દ
 આવીએ એ મહત્ત વિવાદ મળાને છીએ, અને તેથી

મેળાં મમાન બાજુ તથા મમાનુ જામીનાં ધગતી. એ
 આવાનુ કર્તવ્ય કે એમ આવાનુ ને ગિખરે કે. આ-
 વાનુ કુદ્દની અધવા મુદ્દગતીનાં મીડિયો આવાને કુદ્દ
 બાજુનાની કે તેમ બીજી મુદ્દગતી પ્રતે જમી બાજુની
 એકાદેશ. કોપ, અમિતિય તેને પદ્ધતિ તરફના કેવા
 મળતુ અને પેરેગતી મુદ્દગતીમાં આ ગામતી કેવાના
 ધણ વાજામાં આવાને ક્ષિપ્ત છીએ. તેમજ પેરે-
 વધારી અને ઉચ્ચ વિવાદ કેવાકે જામી આવી પાનાની
 માંચિની ઉપરિ મીડિયો પ્રમાણ કરવા ઉપરિ દિદ્વારની
 ઉપરિ મીડિયો જમી પ્રમાણ કરવા થયા કે. આ મહામાં
 મુદ્દગતીમાં મિગ વધુ ગાળાનુ બધાની, તાનામાં કુદ્દગતી
 મુદ્દગતી અને કેવાકે નવીનાનુ કાવચાચ્છે, તથા મી
 બેરેગતી મીડિયો મળતુ મળતુ. એ મુખ કે આ ઉપર
 વિવાદ મળ થવાકે દિદ્વારનાં મહામણમાં આવા
 આવાની રીત રીતને, આવામાં આવા વધેકા તથા
 મુદ્દગતીમાં કદીનાં બધેને નેચેકા; મુદ્દગતીનાં ભૂજાને
 વાજા, તે ઉપરથી ને મહામાં મળ, મળ અને મળ
 થે ને મુદ્દગતી પ્રમાણ કરે કે તે મીડિયો દિદ્વાર
 તેમના બેરેગતી આવાની છીએ. કુદ્દગતીનાં પ્રભ તથા
 આવા મહામાં કાવચાચ્છે, કુદ્દગતીનાં બધાનાં આવા
 ગાળા વગર, વિવાદાચ્છે અને આમહુધકે કેવા-
 બધે મીડિયો કરવા અનેક પુધા ઉપર થવાની
 ભૂજા કે. રવાઈનિયિન કામ કરવાથી મીડિયો બધું થકું
 નથી અને થવાનું નથી; ને કોઈ થકું તે મધ્યાંવામણીનાં
 તેમજ એક બીજા ઉપર આવા મળીને મીડિયો એવાથી
 કેકાની ઉપરિ થાં નથી, અને થવાની નથી "આવ
 મમાન બાજુ નહિ" એ કેચેછ પ્રમાણે મીડિયો પોતાની
 મીડિયો જામી, વધેકા બેરેકા કદીનાં બધેનાંમાં મુદ્દગતી
 તન, મળ અને મળ થે રીકે મુદ્દગતી મમાન મુદ્દગતી મીડિયો
 પ્રભતીનાં થકું ત્યારે ને થાં રાકું, અને મમાન
 મુદ્દગતી એકાદેશ ઉપરિ આવામાં થકું ને આવાની
 તાજ બાજુ મધ્યાં મળતુ નથી, એવા મહામાં આ-
 વાના મુદ્દગતી મીડિયો ઉપરિ મીડિયો તન, મળ અને
 થવાનાં મેળ પ્રમાણ કરે કે તે ઉચ્ચ વિવાદ અને પદ્ધતી
 મહામાં મળે આવાનાં અનેક મુદ્દગતી થકું ત્યારે
 દિદ્વારનાં અધ્યામણી પ્રમાણ આવાનાં અને બીજા
 મળીને પેરે પ્રમાણ થકું તથાનુ

હીંદુ સ્ત્રીકેળવણી અને સંસ્કાર સુધારાની લડતોની

કેટલીક નોંધ.

સખનાર—આઈ વિદ્યા રમનભાઈ નિળકંઠ, બી. એ.

ગયા જમાનાના કૃષ્ણોગી પ્રકારે એક પછી એક આ-
પણી નજર આગળથી જતા રહ્યા છે. તેઓમાંના એક
મીંડે ખુશ્દારે કાળગણ હતા. તેમની આખી છંદગી ફેરા-
સેવામાં ગઈ છે એક કહેવામાં અતિરશમિ નથી. એક
જાણે પૂજના અધિષ્ઠિત તરીકે તેમણે અનેક માંને જળ-
વેશી ફેરવિયા મર્યાને જલગીરી છે. એ મહાન કાર્ય કરવાનું
ખીંડે તેઓએ આરંભમાં કર્યું હતું તેઓને હાલના
જેટલા મગ્ન રૂત્તા નહોતા. ધણી ધણી મુશીબતોમાંથી
નિકળતું પડતું હતું. અને આજ ને મારે સરવ થયા છે
તે એ વર્ગના મહાપુકવાના પ્રયામનું કાળ છે. આપણને
તે જાણે હાલ નજીકી કાળે છે તે જાણ કરાવતાં હાલના
કાળનાગર્યાને ભારે મહેનત અને જોગ્ય એવાં પડે-
લાં બધા ફેરામાં એક પ્રમાણે થાય છે.

આ સમયમાં મીંડે કામગણીએ મમાર મુધારક તરીકે
તે મહાન કાર્ય કર્યું છે તેની મહેનતમાં નોંધ લેવાને ઉદ્દેશ
છે. મમાર મુધારગની ક્ષિત્તિમાંથી ગરબાતપીત તેઓ
તેમાં આગળ પડી ભાગ લેતા આગળ હતા હિંદની
તમામ મેષામાં કેટલાક નુકસાનકારક રીવાજો છે તે દૂર
કરી ફેરાની ઉન્નતિ કરી એ મુધારાને નો મુખ્ય ઉદ્દેશ
છે. બાળવન, માતિનિક, વિન્યાનિવાહનો પ્રતિબંધ
એકીકવણીનો અભાવ, મરુદ મનનો નિષેધ, મામાગિ
મુદતા વગેરે હાનિકારક આજે જાણીતાઓ તેવા છે
એક ફેરાનું હિત જાણનાર કેટલાક પ્રકારના મનમાં
પામ્યું તે વખતે એવા ફેરાહિતકારક ગણ્યા ગાઠ્યા હતા.
અને તેમની સામે આખી પ્રજા હતી પુગવન કાળથી
મામતા અધિવા કેટલાક રીત રીવાજ જોતા છે અને તે
મદની ફેરાને ક્રમને બચાવવા એ વાત તે કાળના મુધારા-
ના વિદેશીઓના ક્યાનના ઉગારી એ મહેનત વાત ન
લેવી આને પણ મુધારાના વિદેશીઓ પાસે છે. જ્યુ તે
વખતનો નોકમત પછી આજના હતા અને તેમને મન
મુધારે તે ઉગ્રજાળ જુવાનીઓએની મુખ્ય આજ
હતી તેવા વિકટ સમયમાં મુધારાના આગેવાનોના ને
કેળાહ હતો તેના હાલ આજ આપણે પણ મુકેલ છે
એવા ઉત્તમી મુધારાઓની પ્રજા રેડીમાંના એક મીંડે
કાળગણ હતા. અને તેમના તથા તેમના સાથીઓના

પ્રયામને પગિજી પામી કોમ આને દુનિયામાં એક
મુધારેલી પ્રજા તરીકે રચાઈ છે. પામીઓમાં પણ આ-
જની પચાસ વર્ષના વાળવન, અકિળવણીનો અભાવ,
ખીંડ કોમ સાથે જોગ્ય વ્યવહારને પ્રતિબંધ, લખા મ-
મુ પ્રત્યે અધિકૃત અર્થ વગેરે હાનિકારક રીવાજો પ્રચાર
પામેલા હતા પંડુ એ મર્યા રીવાજ એકીકવણી
નાગ પામ્યા છે કે એની હયાતી આજના દુકા વખતપર
હતી એક માની ગણત નથી. તેવા ઉત્તમી મુધારક
નમે એ કોમમાં થયા તેવીજ તે પ્રજા પણ કર્યું આગળ
વધનારી સાંધા એક મુધારાના પ્રયામ નિર્ભયવત થયા.

તે પ્રમાણે પામી કોમના હાનિકારક માલનો નાગ કરવા-
નો પ્રયત્ન મીંડે કામગણીએ કર્યું હતો તેજ પ્રમાણે મીંડે
કમનદામ મુગળ મગ્યા હિંદુ મુધારકોની સાથે રહી હિં-
દુઓના રીવાજોમાં જ્યુ મનમાનના મુધારા કરવામાં પેતે
પામી સેવા છતાં કર્યા મગ્યા નથી ગયા જમાનાના
પામીઓ, તેઓમાંના કેટલાક હાલ હયાત પણ છે તેઓ
માટે એકજુ કોમનું આવશ્યક છે કે હિંદુ અને તેમની
વચ્ચે ગામે એકબીજાને હતા કાંઈપણ અંતર ગમ્યા
વિના હિંદુઓ સાથે મીંડે રહેતા અને તેમનામાં જુદાપણ
જ્યુ કર્યું નહોતું પામીઓમાં ન માલના એવા પણ
હાનિકારક હિંદુ રીતરીવાજોને દૂર કરવામાં મીંડે કામગણીએ
આખી છંદગી પર્વત પ્રયાસ કર્યો છે. અધિવાન હિંદુ
મુધારકો મીંડે માધવદામ રૂપાવધામ, મ. બા. જોગ્યાનાથ
મામાગાઈ, મ. સા. મહીપતગમ કરામ, મીંડે કમનદામ
મુગળ વગેરે સાથે તેમને સામે મળ્યા હતા. મીંડે માધવદામ
રૂપાવધામ મગ્યા આગ્રહા પૂરકથના પ્રવર્તનમાં મીંડે
કામગણીએ અવત મદદ કરી હતી અને પ્રવર્તવાહના
કામમાં તે ખાસ લાગણી ધરાવતા.

આ પ્રમાણે સાંસ્કારિક એક મુધારાના તેઓ હિમાવતા
હતા. જોતામાં પંચમાં તે જાગત મર્યા અવધના અરી
વાત સમજાવવાના તેમણે આખી ગમી નહોતી સાક મતના
પ્રવાહને મીંડે મને લાવવાનું સાધન બતાવના પચતોના
મદુપેશ કરી મમાર મુધારાની મહાન સેવા તેમણે બ-
જાવી છે. ને રીવાજ મગ્યા જોતા લાગે તે દૂર કરી
માગ રીવાજ લખ્ય કરતા તેમણે જોવી ખતાવ્યું છે.

અમરુદ્ધ નહિ યાગુ તે પ્રમાણે રૂનન કરી જાતિ આચાર
 ભુધી દુષ્ટાન નેક આગતમા તેમણે આપ્યું છે એમ કહીને
 મધા મુધાગરને ધરેા લેવા જોમ તેમણે ત્ર્ય કહ્યું છે

આ કેવલણી એ મરં મમાર સુલભનું મુળ છે, એ
 જાન વક્ષમા ગાખી દેગની સ્ત્રીઓને કેવલતાના મરં પ્રય
 ત્તમા તેમણે આગળ રડતા જોમ લીધા હતા સ્ત્રીઓને
 અગ્રેજી બાપા શિવરાત્રી દિવાલન કરનાર મુળધર્મ પ્રથમ
 તેઓ હતા મમાર મુરારીજ નહિ પણ દેશનું મરં હિત
 આ કેવલણીને આધારે એ સ્ત્રીઓને નિગાળમા
 કેવલણી આપરી જરૂરની છે, તે કેવલ નિરાળ હોવા
 હી તેમનું જ્ઞાન રાત્રી એ તે દેગોજતિનો માર્ગ મરંડેલો
 થાય એ ધાગણથી 'સી મોર' નામના મામિકમા તેમણે
 આ કેવલણી વધારવામા મરં કરી હતી સ્ત્રીઓની નીતિ મુ
 લે છે કેમકે તેમના મરં કેવલણી ઉલેગી થાય તેવી આમ
 વાતાઓ બંધવામા અને એમ આડગતી કરી ઉલેસ
 આપવામા તેમણે અમુલ્ય દિન કર્યું છે કેવલગની મનને

અમર થવાનો અને માગે કપર કલ્પો તેજ છે અને તેજ
 માગ તેમણે ગ્રહણ કર્યો હતા તે મિવાય આ ઉલેગી અનેક
 વિવધો તેમણે વચ્ચાં છે એમની માગ 'સી મોર' ના વાચ
 નાગને તો પૂરાઈ ગઈ તેમ નથી

પાગમી સ્ત્રીઓમા આજ ને જુર જોવામા આને છે
 અને આ પુરુષના જોગ મેળા રાગોમા તેઓ બાગ લે છે
 તે પ્રમાણે અગાઉ મરં ન તેમ સ્ત્રીઓને ધાતી જુર
 આપરી જોઈએ અથવા તેમને અભિપ્રાય તેને દર્શાવી
 મુમાઈમા ગરબેજ હાકમમા મેળા રાગ સ્ત્રીઓને લઈ
 આવે તેમા પાગમી મુદરથોને માત્રામાં જમના મી કામ
 ગજીએ પોતાના પરમા કરી હતી તે અમરમા આની
 અને રી વીરે મવ વડપના બાનુઓ જોમા આવા
 લાગ્યા

એકેદરે મીં કામગજના મુલુધી આગેગની સ્ત્રીઓએ
 પોતાને દિવાલની અને મુલાંગેએ તોતાના મડળમાને
 એક ઉભાલી નગ મેલો છે

પૈસાની કિંમત ગરીબજ સમજે.

(સોહેની-અબલ.)

કય મગજ હાય ગરીબને રપમય મમારં સંધ,
 કામ્બુ મમજી, અનુમાન કર્યા એજ હો મબર રક ૧
 ગરબડે પિછાણે પૈમાને કિમતે તેનીજ ખચી,
 જેલામિયા વાપરે ના પછ વિખરે પૈમાનું વિત ખજ ૨
 શીમતને જાને જો કલ્પ, રક રમતે ધરિર ફેલવાય
 જાહવાજમરને હક દીધાથી કામ મરે, ના વળે વધુ ૩
 કે ૦ ન ૦ કાખરાણ.

હિંદુ સુધારકોનો ઉત્તેજક.

લખનાર—શ્રી ૦ દામોદરદાસ ગોરધનદાસ સુખડવાળા.

મર્મ કે ખુશરો નવનેરજી કાગળજી માથે મને
 રૂપે વેળી આપનાયુ મને ૧૮૭૦ માં ઘડી હતી. અને
 ત્યાર પછી એમણેના મનુષ્ય મુખી હું એમણેના સંબંધમાં
 વધેને વધુ આપેતા ગયા હતા. મને ૧૮૮૦ માં માર પેટેક
 પેટેક દુનિયાની મુઆફીએ નિહાળું થયું. તે વખતે
 માર મિત્રોએ અને ગૌરવ મહાર દિવાળીએ વાતને એ
 નિશ્ચયો કરીયા હતા. તેમા એ મહેમ મને અગ્ર
 પદવાને અને ન્યાનના મંત્રેથી બંધી ન રીકીમતા હિંમત
 પકડી એ મુઆફીથી મું મું કાપવાએ હોમસ યાગે
 તે એક છઠાસર બાપજી કરીને દરોણું હતું, અને આગે-
 વાળ બાપ કાપી દેતા ત્યાર પછી માર પ્રતિભા પાછા
 ફર્યા પછી એમણે મને ૧૮૮૨ ની આગાવાસ એમણેએ
 તથા મહેમ મો મોગામજી માપજી બંધાવીએ
 મને આગ્રહ કરીયા કે મે સફર કરવાન મે ને
 ને મારક મુકદ્દમાં લેકાની મહા મજમ એની નીતિ વધેર
 લેવા તથા અનુભવ મેળવેના તે મુખ્ય મરે એક જાહેર
 જાવામાં બાપજીએ દર્શાવું કે નેપી તેના નીતને લાગે
 જાવ અને ઉત્તેજન મરે. એ અગ્રહ મુજબ તેજ સાકમાં
 મે પાનુએ અને સદરથામ એક મોડા મેમાવડા હજુર
 હજમજી કામજી મિદિરિયામાં મહેમ મેવમહાર
 એમદિવામ મેવાલમવ હતી રંગમુખના મુખ્યપણું હેમ
 એક બાપજી આપું હતું જેમાં એમણેએ બહુજ
 ઉપદેશ આપે પાડી દેતા. અને હિંદુ બાપજીએ પગલ
 ન કેટલા અને ન્યાતને કર ન ગમતા મરિ કામને લઈ
 વિમાન વધેર મુકદ્દમા દેમોમાં પ્રમાણ કર્યા કે નેમ કરવામાં
 તેમને પોતાને તેમજ દેશને લાજ થાય એવો મોષ હોયો
 હતો અને એમણું નહીં પણ મજમ ગત મંખી ન્યાતની
 બંધીના જીવમને આપીના યાદ પ્રાપ્તિગત ન કરું તથા
 એવા પ્રવાસથી થતા અનેક બાબો વિષે જાગવા પેલાના
 'મરત મોડાત' પથમાં કેટલાએક વિદ્યાર્થીના લખાણો
 કર્યા હતા, અને તેમાં ને ને હિંદુએના મેળેથી સુધાર
 વિષે લખવા હતા તે પછાજ અમરકાર અને આજના
 વખતને અનુમતું હતું. એમણે બાપ તરફથી એના ચાલ
 ઉત્તેજનને લીધે મે નીજવાર પણ દુનિયાની મુઆફી માથે
 ઉતરી હતી અને તેને લગતા બધાના એકવારોએ ને હું
 એમના ઉપર મોકલતા હતા તે સખા પેતે પોતાના
 પ્રમાણ લાપી પ્રમિદતા આપતા હતા

વળી અગ્રમળની કરામત સખી બાબતમા પણ હું એ-
 મણા મુગમમાં આવ્યા હતા. અને તેમા પણ બારે
 વખ એમી તેનાથી થતા કાપવાએ વારવાર છાપા મારડું
 તેમજ બાપજી મારડું એમણે દર્શાવતા હતા એમણું
 નહીં પણ કેલીક વાર ગમતા બાપજી 'મસો' તથા
 રૂપેનાને લખેરમા નેગા કરી તેમાં વચને દરી-
 કાના અપમાડાએ કરાતા હતા અને જીવ નેતવારને
 પીનાને વડીક અપવાળ હતા કેટલાક વર્ષો મુડી આગની

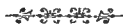
"મેમો જીમનારિક ઇનમિલિટ" ના એમણે ફેરડી
 તથા પાકપથી મુનિનેરનકર હતા. અને તેના કારીબારમાં
 ઉપદેશ આપે થતા હતા અને એ પાતાને સદહતી
 પકડી ઉપર વાંચતા હતા.

હિંદુએમાં પ્રાપ્તિવાદથી થતા કાપવા વિષે એમણેએ
 બારે લગત અગ્રમી હતી અને મહેમ મોમધવદાસ
 રૂપાવધાર સાથે મળીને પ્રાપ્તિવાદને ઉત્તેજન આપવા
 પોતાથી બનતું કરીું હતું અને દરેક એવાં લખના
 પ્રમીત પેતે બને હાજર ગ્લે માસેય થતા હતા. એ
 ઉપરાંત મહારાજ બાપ્તિય કેમ વખતે મહેમ હિંદુ
 સુધારક રોડ કરાનદાસ મુનજી તરફથી બારે લગત ચવાડી
 હતી અને તેમના મુધાગના કામને મદદ અને ઉત્તેજન આ-
 પતા. વળી એ કેળવણીથી થતા લાભોના એક સુસ્ત
 દિમપતી હતા. એ રીડમ કેમ અને લાઈસેન્સીથી થતા
 કાપવા એમણે સાચી પે મમજતા હતા અને એથી લાઈ-
 સેન્સીએ મધાવધમાં અને ઉપદેશ ને સવાહ આપતા હતા. આ-
 પવાદેથી લોકો ને રીતે પોતાના મુજ પાંચવાનાં મુકદ્દમા
 અવધમજલ પેલેએ છે તે રીતે એમણેને પસદ હતી નહીં
 અને તેમાં પણ સુધારા કરવાને બારે ઉપદેશ પકડી હ-
 તી અને તેવા કામને મો એક લાઈસેન્સી મારડીની બનામજી
 કરવા હતા. એ રી એકેથી લાખકની મારડી એક હિંદુ
 સદરથે જીવે જીવે હારિપરેના નેપીએ હિંદુ હારિપરેના, નેન
 હારિપરેના, કેવળ વાણા હારિપરેના વધેરને નેત આડી હતી
 તેની પેતે બને મુધાકાત લઈ નેત તપાસી આવતા
 હતા. અને તે બહાર વધારમા આવતી લેવાને બારે
 ઉપદેશ હતા.

યોડાં વધેની વાત ઉપર મુબઈ સમાચારમાં એક
 હિંદુ સદરથે બહાર મીષ હતું કે ને કોઈ સદરથ મહેમ રોડ
 કરાનદાસ મુજજીના પગથે આડી એમની હિંદુ સુધારાની
 લગત સખી તરફથી અસરકારક અને વખતને અનુ-
 સરતા લખાણો એક વર્ષ મી બહારના માડુ કરો
 તે ફોલ્દદ નિયમના સદરથને રેપીઆ એક હજારડું મનામ
 તેમના તરફથી આપવામાં આવરી આ બહાર અમર તરફ
 એમણેને લ્યાન એવાયુ અને તેમજ એમણે પોતાના પ-
 વમા હિંદુ સમાર સુધાર સખી અમરકાર લખાણો ચાલ
 કર્યા કે નેની હિંદુએ ઉપર મારડી અસર ઘડી હતી.
 અને એ પેતે તે ધનામ જીવવાને એમણે ફોલ્દદ નિવડયા
 હતા એ કે રીતે બને મહાત્મા કુનિવરસિતીની કેળવણી
 સપાન કરવાને બાપજીના નહીં નિવડયા હતા તેપણુ
 એમણેના વિચારો દેમગા સુધાર તરફ હતા અને પોતાને
 ને વાજીની લાગે તે એકદમ કાઈની પણ રુકાર કરમા
 નિના સવતરણી દર્શાવતા હતા અને ચાલુ એવ તે હેડુ
 પાર પડવાને મીવડપણી ગમતા હતા એવા બરેબર
 સુધારના એક સુસ્ત, સાચા પ્રમાણીક, અને દિમપતના
 દિમપતી અને નિંદ હતા.

“પારસી છુગો”ના મરણ વિષે વિલાપ.

લખનાર—કવિ લવાનીશકર નરસિંહરામ.

કાહરો—હરિગીત.

(૧)

ગુલશની ગિરવાણી, અરુન થયો મને આજ,
ગેદાવી કેરા ઉરધિમા, કેમી મઈ દુનિયાજ
કુનિયા જનમની કેમી મઈ, ગેદારી કેમ ગેદારિમા,
સ્વર્ગે જતા મી કાબરાજ, સોકની ન રહી મીમા,
ગુલશની બાપાએ ધરી, ગુલશી જતા જગીરતા,
રમેહિ પ્રરખના ચોકથી, અરુન હૃદય સગ ચીગતા.

(૨)

ગુલશની ગિરવાણી, સ્વર્ગે ગયો સરદાર,
તેથી કવિ-પડિત તણુ, આતર મને અપર
હિમાયતી થઈ-દેનો, જાતા હિમાલય હાથિએ,
તલાજ નિષુવનમા પડી રહી, ગામકેરી તાલીએ,
વાગરણી મઈ વિમળા, કેમી રહી તર કાલીએ,
ચિત્તની તણને આદના, સ્વર્ગે અગર નર આપીએ.

(૩)

ગુલશની ગિરવાણી, વાકી મઈ વિખરાઈ,
જાડનેથી માગી જતા, ચંચેકવાણી કેમી
મારી મિગ ગુલશનીની, લાલની-ગુલામી લૂગઈ મઈ,
જાડવા માગી ગેડી જતા, વાકી રહી વિખરાઈ મઈ,
મારી જતા માગી અગર, કેમી પુષ્પેરી ચુરણ મઈ,
રંગિયાં લાલી હાથાઈ છેક, બગવાની લાગી બગમઈ મઈ.

(૪)

ગુલશની ગિરવાણી, લાલી મઈ લૂગઈ,
કાબરાજ જતા કેરો, કેમી તણુ દવાજ
કેમી રાજકેરી જિતવા, લાલ આપી દરદરી
મહેમા પડી મઈ આપી મેડી, કાબરાજ મરદની,
માનિ જતા મી મડીએ, મળીમાર પડે મઈ-મરદની,
મેડી જતા જાડાણીએ, વાકી મી વેગા મિગરની.

૧ મુખ્ય (૧) રૂબ (૩) મહામાત્ર (૪) ૬૬.

(૫)

અમત થયો આ દેશનો, અવનો અવિગર,
રિયાત જડુ રિયાતીર દિને, કેમીદ ને કવિગર,
વિર પ્રરૂષ કરસનદાસ ને, વિર નમીદાના વર્ગમા,
સોસાજી માપુરજ, માધ મિત્રાએ અર્ગમા,
દસપત જતા કેમી ગયો, દિનગીરીકેના દરદમા,
વિર કાબરાજના ગિરથી, અગર મી નહી મરદમા

કાહરો

ખીલી પડ્યુ ખુશમાઈનું, ગુલશગિગ ગુનાખ,

અમત જ પાવોઈમા, મુગી જડુ સિતાળ

(ગાજકી.)

મિગ ગુલશની ગુલશની, ખિયાતી આતથી ખામી,
અખતમઈ કરી આતી, કલમથી કાબરાજમે ૧
રહી ગુલશની ગુલશને, ખુલાવી પૂન ખીની,
વખાણી મળી જાગીને, કલમથી કાબરાજમે ૨
અખ અખાની માણીને, ખખ ગેડાની ધાણીમા,
છગથી વાણી જાણીને, કલમકરા કાબરાજમે ૩
જાડાજ રૂપ જાણીને, પગર કેમી પૂળ,
અતિરાય વહાન આણીને, કલમથી કાબરાજમે ૪
હોય ગુલશનીને હાથી, મુધામનો ખરો તાથી,
ગાડી રહિયો નાથી, કલમથી કાબરાજમે ૫
હોય ગુલશનીને હોય, મુધામને એક ગીતો,
તણુ દેશ જડુ તોય, કલમકરા કાબરાજમે ૬
ગીતકી તારી અતાથી, અમિ પ્રરૂષ ધણી મુજબ,
અગરને વગ કીડા વહાથી, કલમથી કાબરાજમે ૭
નિગ ગુલશની ગુલશની મુધામને કરી માડી
પૂરે ગુલશન પુજવની, કલમકરા કાબરાજમે ૮
અખાને વાગથી લીરી મુગથી આપત માડ,
વખાણે છે વળી રિયો કલમકરા કાબરાજમે ૯
જાડાજને ખરો જોયો, મુધામને જાને મુધો,
અમતી કેમ અખ મોયો, કલમથી કાબરાજમે ૧૦

૧ લાણીથી (૨) બદા

યુધામા હતા યે, મિષાઈ રણવિષે યે
 તથા કિંગલેવણે પૂરે, કવચકા કાખરાણે ૧૧
 ભવાની કેમ જુનામે, વીરાતાડી રૂડી વાને,
 વિહયી મૂડીને વામે, ટું આડીગ એવા હોમે ૧૨

(રોહરો)

નિશેષ બાધી વિદગ્ની, લેખણથી ન લખાય,
 અમર સિત સિંચાવે, વાલિથી ન વધાય ૧

(સરેયો એકત્રીસો)

જગમ દિધી કે પુશ્પરણે જતા,
 દમ કાખ ગણી ઊપણ દિનગી,
 શાંતિ મુગડી મેમી કો નહિ,
 ગિતવ અતને શિતગીત
 મિત અને શિત ન જતા
 રૂડી આજ ભવાનીએ લીધી રૂમડી ૧

(રોહરો)

રામોદરના કે રા ને, મમતાળુ મમમિત,
 કરસનદાસ તણી કષા પડમે કેણુ પનિત ૧
 મચી નવી અવાવરી કાખરાણ વણુ કોણુ
 આરા ગેમગ આપરો, જેનીજ જવાપ જોણુ ૨
 મમતાળુ મમમિત ને, આરાના આગાર,
 કાખરાણ કોગુભમણિ, દેવતા ઘાતા ૩
 “કુવારીક-વા ની કહેા કરમે અર્ચા કોણુ
 કાખરાણ જતા કહેા, મહુરે ભરો જોણુ ૪
 મમતાળુ કષી મિતને, પાડરી કુઠા પન,
 ભવાની સિજનું લગીકુ લગાવણુ કવ ૫
 કાખરાણ જતા કો, લડારી કુણુ લાડ
 પળમા ભવાનીપર પડજો, કોડ પિડામે પહાડ ૬
 છવન માફ રવો જતા, પછી જોણુ ક્યા પેઠ,
 કાખરાણ જતા કરો, ભવાની કરો જો ૭
 ભવાની મિતને જોની આવર રહી ન આરા
 છળી નિરખીને છાલીમા ને કુ યાઈ નિશરા ૮
 વિવસમ જવાળા વિઠહની, કનચી નહિ કથાવ
 રોહ કયા મખારતા, ભવાની આણુ ભાવ ૯

૧ મડળ ૨ પવન—વાયુ ૩ પર્વત પહાડ ૪ દિન્દુ
 સુધારક મિ ધર્મારદાસ ગોરધનદાસ સુખકવાળા
 ૫ મહેમ દિન્દુ સુધારક મિ કરસનદાસ મૂળજી
 ૬ કુવારીક-વા ની દિન્દુ સુધારા સુજિની આરી રચેલી
 નવલ કાખરાણ ગોડ પામીને અવગણી ચી કાખરાણ ૭
 ત્યાંકપૂત મરતાવના મળીને અસમતા પામ્યા હતા

(દોહરો)

કે પુશ્પરણી કનમી, ખડી પડી ગઈ જોડ,
 લેખણી છળી લીંગ, કાંઈકરે પોડ ૧
 ગરબી, *

કાંતિની કીરી કમાઈ, કનચી તે કાખરાણ,
 સેમા કડી મચાઈ, અરિને નાખીઆ આણ (૨૬)

કામગ મુખાદિ ધુમીને કોડ,
 મધુર વચન મળવાળીને રહેડે
 હિમને હરાળીઆ રહેડે—કનચી તે કાખરાણ

(૨)

કાપને ગુજને નિહાળી કુધારો,
 અમથી સ્વેદમા કીરી મુધારો,
 વિજયને કીરી વધારો—કનચી તે કાખરાણ

(૩)

હવડા કુધારાની કીરી તે હાની,
 વી ગુજ તેને કુરડી વિમાસી,
 ખૂની એકી તારી આમી—કનચી ગુજ કાખરાણ

(૪)

વરદોજણના મુખ નમસ્કિત,
 જગમા કનમના હિમથી કડી છત
 હરિકેતુ આદિને હિંગ—કલમથી તે કાખરાણ

(૫)

કબલે કવીને કુધારાને કિંચો,
 પ્રવળ પાખડને પગવડે પીચો
 જોખો કડી લીંગ ચીચો—કનચી તે કાખરાણ

(૬)

કનમ કમીને બહુ જરા કીરો,
 લાવકે પથ મુધારાને લીધો,
 વરમ કુશરમ સરે—કનચી તે કાખરાણ

(૭)

મુજશની મિતને તે રસ ગાયો,
 દેવામા જરા ગાઈને હરખાયો,
 મિતે કનમસ પાયો—કનચી તે કાખરાણ

(૮)

જળહળની કીરતિ અપી ભમી
 ખુલીમા જોઈ લગાર ન ખમી
 દુનિયામા તારી ન લમી—કનચી ગુજ કાખરાણ

(૯)

કે પુશ્પરણીએ કીરી કમાણી,
 મુઠિમાદિ શપીર મખાણી
 મગ મગાન મે આની—કનચી તે કાખરાણ

પીરે તે ધીમી હાંડ વગાડી,
ઉંધાલુની તબી ઉંધ ઉઘડી,
જનને લીધા તે જગાડી—કવમથી તે કાચરાજી

(૧૧)

મર્યા મનુસાઈની અગામે,
મુલુના મીત મુલુજન ગામે;
લેખ જવાની લખારી-કવમથી ગુલ કાચરાજી

(હોહરો.)

હિમતના હપપર મરી, કવમરૂંધી ધરી તીર—
કાગળ રણુમેદાનમાં, વિજય કીધી રણુરી

કવમ આપતી નથી હાથ ધુને છે. વાણીથી વદાનું
નથી હૃદય ભેદાય છે મનની ગતિ અસ્થિર થઈ છે.
પ્રજાગતી બાધાના અગીઆમાં ગેલ કરવું, મંત્રરૂં મીત લખ-
કાગળ યુવયુવ આપણને શૈલ કાગળમાં દુખાડીને પરધા-
મબણી ઉઠી ગયું છે. પ્રજાગતી બાધાને મહાન્યાયેડો
કાગળની નિદાનમાં ધુમીને, કવમરૂંધી તીખાનીથી વિજય
મેળવીને, વગવડ પામી છે એ વિજેત્રથી કવિ-મંત્રિતાના
હૃદય ઉપર મિલ ચર્ચા ગયા છે. આપનાથી અમુકપાત થાય
છે, નીચર ધરાની નથી, નીચરૂપના વિગ્ધ-જ્વાળાની વેદના
મહન થવી નથી પ્રજાગતી ગિરવાણુને ગસિક લેખક ગયા,
કવિઓની કદર મિહાણુના ગયેલા મિહાણુને વખાણુના
ગયા, મુધાગને માથે સાધી ગયા, પરમાર્થને પહેવવાન
ગયા, મરીતાને માળને લગાઈ ગયા અને અનાથની
આરાને શ્રદ્ધ આપી ગયા મનિની અમરતાને જાણુકાર
ગયા હવે શું મળું?—તેની મહેરી વામના એ વામનાની
માણુવાદ મંગણુ કરીને આપણે દિવાળી લેતા એવ
આપણા હાથમાં ઉપાય ગયા છે

મી કાચરાજીની પિઠાન

હિન્દુ યુનાઈટેડ મી-સનસન પ્રજાગતી લીધીડીના મદ-
દમાર પીત્રિકાલ એવર હતા તેમના મનમાં હું આવ-
વાથી માગના મુધાગના નીચર ગેવાલા હતા મી-કરસનસ
પ્રજાગતી મંત્ર મી-કાચરાજીને વખાણુતા ને આહવા હતા
તે વખતથી હું પણ મંત્ર મી-કાચરાજીને વખાણુતા
રિખ્યા કવિ દસપતરામ મય મિહાણુર હતા ને પ્રથમ
પહેલું કાલ્ય મંત્ર મી-સનસન પ્રજાગતી મર્ગવામનું
વર્ણન “કૃષ્ણવિહ” ને નામે પ્રજાગતીને પ્રકટ કરવા
પડેલા મને ૧૯૧૪ મા હું મુંઝઈ આવ્યો હતો અને
મંત્ર મી-મારવચમ રૂનાપચમ, મી-લક્ષ્મીજમ
ખીમજ અને મી-કાચરાજીને મરીને પ્રથમ થયા હતા
૨ મી-કરસનસને વખાણુવાર હોય અને મુધાગ પક્ષની
ફીને મને મારી કાગળ હતી, તેથી મને મંત્ર મુધા-

ગો અંત કણુથી આહવા હતા. શેઠ મારાજી ગાપુરજી
બગાની પણ મને મુધાગના કવિ તરીકે આહવા હતા.
તે પછીના એક અથ “વિધવા વિલાપ” માં વિધવા-
ઓના મકરનું કણુજનનક મિત્ર મેં કવિતામાં પ્રકટ કરીધું
તેપછી ખમ મુધાગ મી-કાચરાજી મારાપર પ્રથમ થયા
મંત્ર હિન્દુ મુધાગકોને ઉત્તેજન આપનાર અને તેમને
ઉત્તમ વધાનાગઓમાં મુખ્ય હતા. મારી “મધિવરવ”ની
હાની કવિતાની પાંધી પ્રકટ થઈ ત્યારે મેં બંધનું કે મી-
કાચરાજી એક ગમિક લેખક અને બ્રિટિશ મળવના
એક ખરા ભક્ત હતા

બ્રિટિશ રાજ્ય-ભક્તિ

મી-કાચરાજીમાં સપૂર્ણ હતો. દરેક તકે તે પોતાની
મળ્ય-ભક્તિ દર્શાવતા ને બીજા લખનાગઓને પણ
રાજ્ય-ભક્તિ યવાની ગિખામણુ દેતા હતા. મારે “સપ-
વિજય” ના (અન્તોલ) અથ સ્વદેશાભિમાનના જોરસાથી
ખરપૂર છતા તેમાં દરેક લીડીમાં મળ્ય-ભક્તિથી અજબી
હતી તેથી મી-કાચરાજીને એ કવિતાને નહોતો અથ
પસંદ પડ્યો, અને પોતાના માનીતા “ગરત” મા વિગત-
વાર વિચરન કરીને તેઓએ ન્યાય આપ્યો કવિતાની
મુંઝાણી પણ તેઓ અદ્યુત રીતે કરતા હતા એક કવિ
મિત્રાથ નીચથી નહ બની શકે તેવી પિછાણુ તેમનામાં કનિ-
તાની હતી “સપવિજય” ની કાલ્યકલીમાંથી નીચેનો
છાંદસ તેઓએ “ગરત”ના વાચનાગઓ માટે દાખી હતો

(હોહરો.)

“આવત નહિ અંજીન તો, તે કવમ બેઠેમ તળા’
બછી મછીને બામની, મુધરી થાય સમન”

આવી રીતે ખમ લેખકોને વખાણુને ઉત્તેજન આપ-
વાને મી-કાચરાજી મયવાદન હતા તેમના હૃદયમાં દેવ
નરેતિ પોતાના વિરૂદ્ધ પક્ષને લખનાર હોય અને તેની
વાણીમાં વખાણુવા મંગણુ હોય તો તેઓ મુતજ વખાણુના
અને તેને આમળ પાડવાને તત્પર રહેતા હતા હિન્દુ
મુધાગકોને તેઓ કવમરૂંધી આજુક મારીને ચેતાવતા હતા

સંચાર મુધાગના સાધી

તરીકે મી-કાચરાજીને માન આપવાને મારે તેવાર
થઈ જોઈએ કવિ દસપતરામે પોતાની ઓના સ્વધવામ
વખે, અને મારી માનુષીના કેનામવામ વખે પેવાકુ-
વાના ૩૯મા રીવાએ અટકાવવાની અને શ્રદ રિખે પહેલ
કરી હતી તેથી પ્રથમ થઈને મુધાગના મહાવક
મી-કાચરાજીએ “ગરત ચોક્કા” મા એક અમરકાક
“મિહિરિખિય” લખીને જાણુવું હતું કે “તે માન
શ્રુતધનમરીએ સેવુ જોઈએ તે માન નીચડીએ લીધું.”

તરિકે મીં કાબગજીએ યુવરાણી બાધામાં ને નાખતા
કાઠીએ તે પુત્રીના અંત કાપી જવાની નથી. યુવ-
રાણી બાધામાં નવજ કથાઓની બહુ અછતા છે,
અને તેથી મીં કાબગજીએ જામી સંસાર સુધા-
યને લગતી નિતિઓપક નવજ કથાઓ લખીને એક
નવલકાર તરિકે વાહવાહ કસીએ. એકલા પારસીઓજ
નહિ, એકલા મુસ્લમાનોજ નહિ, એકલા હિન્દુઓજ
નહિ, પણ તમામ લોકોના દેશી વિદ્વાનો મીં કાબગજીની
નવજ કથાપર મોહની પામ્યા હતા. "કુશારી બચુ" ની
વાર્તાએ મારા એક મિત્રની આંખમાંથી આંસુ ટપકાવ્યાં
હતાં અને તે મેં તે વખતના "સરત ગોસ્વામી" આં એક લેખ
પ્રકટ કરીને જણાવ્યું હતું. બીજાએ કરતાં પોતે મીં કાબ-
ગજીની નવજ કથા ઉપર આરાધ હતા. આરાપર તેમની
અધ્યાસ મનવા હતા, અને પોતાની દેરક નવજ કથા અને
બેટ પાકવાને તે સંબંધી મારા વિચારો જણવાની ઇચ્છા
મળતા હતા. એવા એક મેંવેનિરદના દાપથી મારી
રચેલી "કુશારી કન્યા" ની પ્રસ્તાવના લખાવવાનું મને
માન મળ્યું હતું. મારી નવજ કથા સ્વર્ગસ્થ મીં કાબ-
ગજીને પસંદ પડવાથી તેઓએ તે હિન્દુ મંસાર સુધારાને
લગતી નવજ કથાની પ્રસ્તાવના ઉલટબેર લખીને મને
ખીજ મારી મદદ અપાવી હતી.

શબ્દગીત

સંબંધી ચર્ચા ચાલી ત્યારે મારા અભિપ્રાય ને જાણી
જરૂરીથી મીં કાબગજીને લખી મોકલીને તેના ઉપરાંત
કેવાની જમના કાપી હતી તે વખતે "ત્રિઅમ્લિક
દીકાર" નામનું ચોપાનનું મારા તરફથી પ્રકટ થયું
હતું. તેમાં ને શબ્દગીતની પ્રસારા કાપી હતી.
એ મહાન કામને મોટે મીં કાબગજીએ ને અધ્યાસ
મહેનત લીધી હતી તેને મોટે યુવરાજ આભાર નહિ જુએ.
મીં કાબગજીનું જોડું મન દેરક વખતે જોવામાં આવતું.
દેરક સમુને માફ કરવામાં તેઓ ઉદારતાથી વર્તતા હતા.

મીં કાબગજી આ જમાનાના મહાન પુરુષ હતા.

કવિઓ અને વિદ્વાનોને મદદ આપવાને તથા
આગળ વધારવાને તેઓ નિરંતર સાધવાનું હતા. હિન્દુ
કથાકામરે સુધારેકા કથાકા મારવામાં પોતાનું કૌતુક્યમં
સમતે છે તેને અદશે મીં કાબગજી જોવાતા તેવું કરી
જતાવતા. ખસ મુખારકોને તબ મન અને લગતી મદદ કરતા
તથા જરીબાદને વખાણતા. સતને ચાહતા અને એક
ખસ જોખની પેઠે દરમન રાખીને દુનિયાને રસ્તા કાપતા
હતા. પોતાના કરતાં જ્ઞાનોને પણ પોતાની બરાબરનો
જાણતા, ને મિત્રતાઈની ખરી રાત્ર હેડે ધરાવતા હતા.
તેઓ સાચા હતા. સાચો મુખારક તેમને મળતા હતા.
તેથી તેમના ઘણા દુરમનો હતા. મીં કાબગજી કોઈની
સાથે એકલમ મિત્રતાઈ બંધવતા નહિ, અને બંધવતા તે
મથે તે ધાય પણ છોડતા નહિ. મારી માથે લગભગ
જમીસ વર્ષે વર્ષા સ્નેહ હતા પણ તે એક સરખા, સાચો,
અને એક દેશી હતા. એવા પુરુષના સ્વર્ગવાસથી મિત્રાએ
પોતાનો સાચો મિત્ર બોલે છે, મુખારાએ સાચો મુખારક
જુમાવ્યા છે, ને યુવરાણી બાધાએ પોતાના પ્રેમમસ્ત પુત્રનીને
બોલે છે. હરીમ્લા બળવાન છે. મનુષ્યોને ચલ આધતોતથી.
વેદાનું ગણ કારગત બાગરૂં નથી. સવા અને બજ તેની
આગળ સમર્થપણું તણ દેછે, એવા બળવાન મહાકાલના
પંજમાં બુદ્ધબુદ્ધ પડકારને પરમધામમાં પરમ મુખ્ય અને
અખંડ શાંતિને જોગવવાને ઉડી ગયું છે. ત્યાં સહ નથી,
ત્યાં રોક નથી. ત્યાં સર્વે મુખ્ય જવાઈ રહ્યું છે. નિરંતર
શાંતિ પ્રસરી રહે છે. એવા સદા મુખ્ય-શાંતિથી દૈરિખમાન
સ્વર્ગલોકને વિવે અમારો આત્મા, અમારું જીવન, અમારી
આશા ને અમારું સર્વજન વિશાળમાન યજ્ઞ છે. એ મુખ્યસ્થ
આત્માને પરમવિશુ પરમ રાષ્ટ્રે આપી એવી અમારી
પ્રાર્થના છે.

(સહરો.)

અણવંતી યુવરાજના, નામનું બુદ્ધબુદ્ધ,
ઉડી ગયું અકારાચ, પુણ્યને બાધી પૂવ.

સંતોષી ગરીબ માણસની મીઠી ઊંઘ.

સુખિયાં ગરીબની ક્રિયાઓ ઉપ દે જતાવી.

વીજ રાત્રે બિહાને પડીને તવેરે છે.

છત પજમે હોમ સાટિન સોને ભિજવી સુખિયાં

ફિકર જાણે રક ગરીબને ના સતાવી.

સંતોષ લીએ કુલ રજને મારી દસાવી.

નિંદ મોઢી મઝાવી, સહજા સહાય આવી.

અંહી વંદી, ભગ ત્યાં, છતે તેને ઉધાવી. સુખિયાં

કેવે નંબ કાબગજી.

કનાર તે સુધારા પ્રમાણે આનવાને પહેલા ખમડ પોરે. પણ તેમ પેગમબરો અને વિદ્વાનોને આગેર ફોદ મળી તેમના સુધારકોના બાપમાં યુગ આવેછે. ને સુધારો તેઓએ ખતાવ્યો, સર કીધો, બપાવ્યો તેમ સુધારો, તેમ ફેરારો તેમ વિચારની જુની માથમ પડવી જાયડે, અને તેની વિરૂધતા છતાં તે દાખલ થતાં જાયડે, અને આગેર તે એક સાધારણ દેવાઈ થઈ પડેછે, કે તેથી જોડે તે સુધારકને વિરૂધતાથી કેટલું ખમડું પડ્યું હતું તે શાત શાદ રહી જવા છતાં, તેઓના સુધારો કેવી રીતે પસ મા પામ્યો તે શાતના બાબેજ ખીઆન મહેલે.

પણ એ સુધારાઓ દાખન થતા વખતે સુધારકોએ નહીં વજી રાખેતા બનાવો બનવા પામે છે, નહીં ધનેશી બનીએ પેના યાવછે, નહીં સમજ રાકાય એવી અરા ખીએ નીકળી આવેછે. એ જોડે સુધારા કરવાની રીતને નેમથી વેગલું છે, તેપણ સાધેસાધ નહીં વૃદ્ધી સકે એવી સાકળથી નીકળ્યું એક વળુડે.

પેગમબરોના દાખરા લેવા તેઓએ ને આશિરા, પાક અને કોનમાનને ઈશ્વરી યાન આપવા માટેજ ને સુધારા ધર્મમાં દાખન કીધા તે ક્યા ગયા? ને પવીજ નમથી તેઓએ આપી છુદગતીને બંદેમત ખેંચી તે નેમ કેવી પાર પડી? અજબતા તેઓએ શીખવેના પાક ધર્મ ફેલાયા, પણ તે ધર્મની સાથે સાથેજ કેટલી બવી એવી થતો ફેલાવી ગઈ કે ને તે મહાન આત્માઓની પવિત્ર નેમથી જુદીજ હતી તો શું તેઓએ ધર્મ ફેલાવવાનું નહીં હતા? એમ કેમ કહેવાય? તેઓના પવિત્ર શીશજીડે તોન જુદા જુદા માણસ પોતાની મનસાગત પ્રમાણે જુગી જુદી રીતે કરે, અને તેઓએ શીખવેલા નેક ફાતનાનો ઉલટો ઉઘોળા કરે તો તેનો લેખ પેગમ બરોને કેમ લાગુ પડે તેજ પ્રમાણે વિદ્વાનો ગેરઉચિત મારે તે વિદ્વા ફેલાવવાને અપજરા ધરેતા નથી તો સુધારકોના ફેલાવેલા સુધારાઓ સાથેમાથ ને ખીમાડા થાય તેના અપજરા સુધારકોને લાગે નહીં.

તેમ પેગમબરોએ શીખવેલા ધર્મની નેમ પાક લેખ છે તેમજ સુધારકોની નેમ બવી લેખછે. અને પોતાના વર્ગનું બહુ કરવા માટેડે પણ તેમ નેક ધર્મના બવી લેખગાથી તે ધર્મની મનસાગત ફેલાઈ શકે વાર ઉઘડી સમજ લાગે. આથી પણ આગેર તે આગેજ થમલી બવી ગાવી કહાડવા પડે તે ધર્મ તેની અડી જુબીઆ વધારે પ્રકાશિત થાયછે તેજ પ્રમાણે દરેક સુધારો તેની સાથે દાખલ થઈ બવી જેમ મધાવડી વધ પ્રકાશિત વધારે જરૂરના મારેડે તેમ પેગમબરોને તેમજ સુધારકોને પોતાના પેના પોતાના જમાનામાં પોતાના લોકોમાં ખમડું પડેછે. તેમ તેઓના સાથે સેક લાગણી દુરાગતી વિરૂધતા મનસાગત લેખ, અને તે છતાં તેમ સુધારા ફેલાવા પામે તો તેના નેથી ખીજ છત કોઈ નહીં તે છત મનવતાર તેમ જરૂરી માથે સુધારક, સુધો સરકાર, ખરો સાકરકી એક સાથે સામા મુધારકને દુરામકુનો છ નહીં વિરૂધતાની ખીક નહીં. તેમ સુધારા કરેના એક જ છુદગતીને નેમ વ મથી હેય તેના વિરૂધીએ ધણાજ લેખછે પણ ખબર તેમ વિરૂધીએ પોતાના વિચારમાં વ નથી પેતે તેજ સુધારાઓ પ્રમાણે આંડે આંડે તમામ મુધારકની રીત અને તેના વિરૂધીએની હા મર થાયડો તે શાડી

ફોદ છે, ધણી વખતે તે તેની છુદગીમાં જોવ પામતા નથી, પણ દુન્યામાં, તથાશિખમાં, બવિખમાં તે શાદગાર નામ મુકી જાયછે.

એક એક સુધારકનું એક એક કામ અગર તેની કીર્તિ તવાશિખમાં બવી રાખવા માટે ખસ હેવ તો ને મહાન સુધારકોના શાદમાં આ શાદગારી એક પ્રગટયોછે તેના વિશ્વવિવ સુધારાઓથી તેનું નામ અગર રહેશે એમ તેના અકાળ મરણમાં આપણને એક સંતાપ છે. સુધારકો યવાઈ અને ઘરો પશુ ને નર પોતાનાજ નહીં પણ પોતાની આમવાસના સમજા ધર્મના લોકોના આમાર વિચારમાં, છુરાસુખમાં, કેળવણીમાં રીતભાવમાં, અને રાજદારી સુધારા દાખલ કરાવ્યાં નેણુ છાપામાં, બાપામાં, મરખીમાં નાકડમાં ધર્મમાં, પેરવારમાં પ્રમાણે પશુમાં સગીન ફેરારો દાખલ કરાવ્યાં, અને તે સમજ કરવામાં તેમ નેમ અને પવિત્ર ઈલાહ રાખી, અને તે બનલાવ વાની હિંમતવાન લખેડો અલબત્તી તેવા નર દરેક જમાના પેદા કરતા નથી.

એ સમજા ફેદેહાક કાગેની કીર્તિ મીં કાખરાજ નેવા એક સાથે સુધારકને આપવા આને તેમના દુરામણે પણ ના પાડી રાકે નહીં પેતે દાખન કરીને અલવેલા મુધા રચ્યોની સાથે સાથે આની બવીજ ઉઘડી પડતા જઈને પોતાના વિરૂધીએ, નેઓના તે બવીની બનામી સુધારાવાળાઓના સીરપર લાગુ પડવા માગતા હતા તેઓને બતાવી આપ્યું કે સાથે સુધારકો પેતે સર્વજી નીતિ અને નમુરુદને આપણુઆગે, સુધારકોના વિરૂધીએ આપણુઆ માલતી અથવા દાખન થવી કાઈખી બવીની બનામી બેડી રીતે સુધારકોને માથે એજીવવાની તજ વીજ કરવાનો ને કોરોરા કરતા, તેમાં તેઓએ અનેક શર પેશારો આપેલી સમજાઓ નેણુછે. કારણ હમેશા માથેજ વર્ગ કે ને બવીઓ સુધારકો દાખલ થઈ એવું પ્રચાર કરવાની કોરોરામાં તેઓ ઉઘાડા પડતા, તે બવીઓના આરંખર તેઓના પોતાનાજ વર્ગમાં પેવા રચવી હતી.

મીં કાખરાજ એ પારસીઓની ધર્મસમગી હાત સુધારવામાં મેટો બાગ લીધેછે. રાહનુમા સમાના એક આગેવાન કોરોખારી વર્ગી મીં કાખરાજના મરન ચેકતારની મરદ ખરાખર કહીએતો પારસી હાખ વરકની એકલીજ હતી અને કે રાહનુમા સમાએ દાખન કાપેલા સુધારાઓ વરસોની વિરૂધતા છતાં કેવા આને ખમરી ગયાછે. તેવા હડહડતા વિરૂધીઓના કંઠાઓ આને એ સંજાની શીખ પ્રમાણે નથી આનવા? એ સંજાના કાગેનો અને નેમોને ઉઠો. અર્થ વા સોચોમાં અને પારસી હાખાઓમાં ફેલાતે અકાવવાને કામચાલની વીક્ષણ, તકશરી અને ખાતરી કાચરી કનજ હમેશા મદદગાર હતી બળેડે કહી રાખ કે એક હિંમતવાન વેખની મદદગાર ધર્મમાં એ મડખીએ દુરામજીવરી વિરૂધતા છતાં ને સુધારકો આને ફેલાવી લીધે તેમ કરવાને એ મડખી એવીબધી હોમક પેતે નહીં એ મડખીના શીશજીડે પોતાના લાખણીથી ટેકો આપીને અને વિરૂધીઓની તકમરો તેના કામચાલને બતાવી આપ્યું કે આપણુ ને શિયાકીમાન જરૂરોની ધર્મ આની મધેલા મમ છએ છીએ તે જુનજોશો વિચાર હતા એ લખાગુ

ની અસરો આપણી ખીજ ભાઈબવ કોમોમા પણ કેટલેક દરજ્જે યથા વચર રહી નથી વળી આપણી રાજ મહાની ગણતરીમા સુધારા કસવવાને ય્યેચ્છાચ્છે સ્થાપેલી મઝીનું કામ હવગમ આપણી મામે પુરૂ થયુ છે

છુટાપણું સ્ત્રીચ્છામા દાખત કરવાની પેદે ન મીં કાખ ગણચ્છે પોતાના લખાણીયીજ નથી, પણ પોતાના કુટુંબમા ચાડકરીને આપણુમા દાખત કરાવું પણ નેમ સ્ત્રીચ્છાને ધલે દરજ્જે છુટાપણુ આપવાવામા ચ્છેચ્છા આગેવાન હતા તેમ ચ્છે છુટાપણુ હદમતનુંજ ગે તેની ચ્છેચ્છા બેહર કાગણ ધગવતા હતા નાગકો ભેવા સ્ત્રીચ્છાને દાખત કરવા માટે કેવી માવવેલીજરી સર આત ચ્છેચ્છાચ્છે કરાવી હતી કે. કોઈની નાટકમા ચ્છેકા માર તમારાગરને દાખત થવાની બદી હતી ચ્છેજ બેદાખસતથી પાછળથી ખીજ કોમોમા પણ સ્ત્રીચ્છામા નાટકમા અને ત્યારપછી મીંજલગીમા સાજિત થવાનું મર થયુ પણ છુટાપણુમા અર્થ બેહર છુટ નથી, તે માટે ચ્છેચ્છાચ્છે કેટલા તીક્ષ્ણ લખાણુ ક્રીધા છે પોતાના કુટુંબમાની અથવા ચ્છેજલખણુમાની ચ્છેચ્છા મઝીરાચ્છોમાની માથ વચર ચ્છેકા નાટકોમા, અને ચોક્કસ કરીને રાતની વેળાચ્છે ચ્છેકાથી મહાર નહી જવતેની ચ્છેચ્છાને ધણી કાગણ હતી ચ્છેજ મીંખામણુ ચ્છેચ્છાના લખાણુમાથી હમેશા મળતી અને આપણી સ્ત્રીચ્છા ઈલાજીની લાઈફ અને મેળા ભેવા બીડમા નીકળતી તે સાથે ચ્છેચ્છાચ્છે કેવા કપકાબરેલા લખાણુ ક્રીધા છે? આપણી સ્ત્રીચ્છાને ચ્છેવી જાડખમકમા જતી અડકાવવા ચ્છેક લખાણુમા ગરીબ હાંકુચ્છાના દાખત આપેલા છે કે નેચ્છે પોતાની સ્ત્રી ચ્છાને ચ્છેવી ગીરડિમા આતના લઈ જવા કગતા ખગરા અથવા કેકગમા લઈ જવાનું વજ આખરદાર થદે છે

મીં કાખગણ પેતે ધુનીકમઝીરીની જેલવણીયા બેનમીંજ અને પોતાની મેંજે જેવાથતના હોવા છતા, આપણુમા કે જાવણીની ખપમીચ્છા વિરો અને ચોક્કસરીને કોકસીચ્છાને કોકસા જનાવનારી જેલવણીની મામે વિચારવત લખાણુ કરી ગયા છે. આપણુા જુવાને ધુનીકમઝીરીની પરિજ્ઞાચ્છા પમાર કરીને ખાપીકા ધધાવેવાર ખીંતવવાને બદલે વગી ન અને ઝાકરીની સખામા ઉમેરે કતાગજને સાહસીકપણુ જોના જલયે, અને માખાથી કોકસીચ્છાને પણ તેવાજ અખાસ કચળી, પરિજ્ઞાચ્છા પાસ કાંચવાના ઉમગમા તેચ્છાની તદરખીને કમડધાણુ કરવા ઉપગત, સચારીક જેલવણીથી તેચ્છા કેવી પજાત ગડી જલયે, ચ્છે સચાસે વર્ગીની વાટપર ચ્છેચ્છાચ્છે જાણે વખત સુધી ચ્છાચી આપણી આખેા ઉપાડી ત્યાર પછી, તેજ મથાસે ખીંજ વગમાનપદોચ્છે અને લખખરાચ્છાચ્છે ઉપાડી લીધા તેની અમરની મરઆન કોઈક થવા પણ માડી છે

આપણી રીતજાનનેા સુધારેા મીં કાખગણચ્છે લ

ખીંજ નહિ પણ પોતાને ત્યાવા અવમરેા વખને કરીને જતાબેા છે લગણની અને નવજોતની મીંજલગી જેરી હરે કરવી જોઈચ્છે તેવી ધાડી હદમાજ અને મગ વર મથવાપ ચ્છેરી કરીને, તથા પોતાને ત્યાના મણુા પ છીની કિથાચ્છા નેટવી અને નેમ કચી જોઈચ્છે તેમજ કરાવીને, ચ્છેક સાચા સુધારે મીંખામણુ આપવાનીજ નહીં પણ પોતાના વારી આવરે કરી જતાવવાની પણ હીંમત ધરાવવી જોઈચ્છે ચ્છેનું હમેશા જનાલી આપુ છે મજાનો વિષે જાગરવાની આપણુ લેખીની ખામી ચ્છા છેએચોક જતાલી આપી કેતીક વખત ચ્છેના અ લેકે કરતાચ્છાની સખત ખબર મેવાને મીં કાખગણ ચુકવા નથી સીંજની તરફ માનની નતબધી જોવું, અને જોહેરમા તેચ્છા માથે કેમ વર્તે, ચ્છે વાત આજની જેન વણી પછી સધણાચ્છા જાણે છે, પણ સ્ત્રીચ્છાના છુટાપણુની હીંમત કરીને, તેચ્છા તરફ ધટતા માનથી વર્તે ચ્છે આપણુા દેશીચ્છાને પહેલા ઉપેક્ષા કરનાર આપણુા કાખગણ અને તેચ્છાનું રાખ ચોક્કસ હતા

કાખગણ અને 'રાસત ગોકુતાર' અને રાજભકિત આ નજુની ચ્છેકજતા અચુક હતી ચ્છેક રસતજ લખનાર હોવા છતા, ચ્છેક ખરા રેલહીતકારી નરે પોતાના રાખની અને પોતાના દેશીચ્છાની ચ્છે જનેની મેવા કરવી ચ્છે નેમ હમેશા મીં કાખગણની નજર સામે હતી લોકોના વહાલા થવા. ને સરકારે છાપાનું છુટાપણુ ચ્છેનું તેરીજ સામા લખાણુ કરવા, અને લોકો પાસે વાહવાહ પોકસવવી ચ્છેવી કીર્તિના મીં કાખગણ ખુબ્યા નહી હતા પોતાના હક માગવા, પોતાની જરૂરી સરકારને જરૂર કરવી, પોતાના કુખી સરકાર રૂપ ચુકવા પણ તે મધુજ નજતબરી અને વિષકથી કાક ચ્છેનું ચ્છેચ્છાનું રીકણુ હતું સમાર વિરૂધ જખનું પે, કાઈ જલ્થ મા ખામી જતાવવી પડે તો તે કરવામા ચ્છેજન જેવા ચીપટ કોઈ નહી હતા પણ તે મધુજ સજુકથી અને રીતસર કમું ચ્છે ચ્છેચ્છાના જુદાસિખ હતા રાજદારી કામોમા મધ્યમપણુ જાગવતું ચ્છેવી ચ્છેચ્છાની રીખામણુચ્છે ચ્છેચ્છા મામે ધણુ દુરામણુ ઉભા ક્રીધા, ને મની રાજકતા તરફની અમરોદાજરી વર્તણુક, લખાણુ અને જાણણુ મીં કાખગણચ્છે જોહેરને પીકારી કેહા ડાળથી પેતે તેચ્છામા વધારે અજખામણુ થવા પણ મગ દારી જાખત્યા ચ્છેચ્છાને સાચો નેમને ઉઠડી સમજની મારવાની મીં કાખગણના દુરામણુની કોમિરા હમેશા નિષ્કળ જતી ચ્છેચ્છાના પાકા વિચાર ઉપર લગજા આખી પારમી કોમને અને તે સાથે આખણુ સુમલમાન બાઈચ્છાને ચ્છેચ્છા પુરેતો જરવા હતા કે કોનરેમવાળા ચ્છાની અનેક સમજજન છતા આટલા વર્ષો સુધી ચ્છે અને રેમનેા પોતાની મઝળીમા તેચ્છા મામે ન કરી રાકવા નથી કોનરેમવી રાજઅવમા મીં કાખગણ તેની વિરૂધ નહી હતા, જળે તેને ટેકા આ થે હતા પણ ચ્છે મઝળી

કામ કરવાની રીતી, રાજકરતાઓ પાસે કોઈપણ અસાધ્ય માત્રણીઓ અને તે કરવાની રીતી, સરકાર વિરૂધ થતાં બાધણી, અને તેમાં વપરાયેલી સખ્ત બાધા, એ સમગ્ર કાળગણ જેવા એક દુઃખરેલા બખ્તવારને તેને ટેકા આપવાથી અત્યંત રહેવા મારે પ્રગટ હતું કોનક્રેસના સર-આતના કામથીજ માધમ પડ્યું કે તેની કામ કરવાની રીત રહેને કાંઈની કાપેલા કદે એવી નથી. તેની એ બૃહ બતાવવાર મી. કાળગણ અને તેમણે રસલ ચેલુનાર પહેલું અને એકબીજા હતા. અને વીમ વર્ષની કોનક્રેસની હયાતીમાં તેને દેરાની મોકો મારે પોતાની સુખાખીત લગાવી કયા સંગીત કાપવા મેળવ્યા છે તેને હીસાલ હજી આજે પડ્યો નથી મી. કાળગણનાં બખ્તણીની સચાલ, પછળથી ભયારે એ મંડળના હીમાયતીઓએ કબુલ કરીને અને તે બખ્તણીને વાળખીપણ તેની પક્ષના જોશખવજોશથી સ્વીકારવા લાગીને એ મંડળ અધાવવાની રાહદીલીમાં ફેરવા મુલવવા અને કરવા લાગ્યા ત્યારે સોંકોની ખાતરી થઈ કે મી. કેપુરાસોની વિરૂધતા કોનક્રેસની પોતાની સામે નહીં પણ તેને અધાવવાની રીત સામે હતી એમ કાળગણી એ મંડળના કામો સામે દીઠા કરનારા સખ્તોની સખ્ત વધતી ભય છે, અને તે વોગણે આપવાને મી. કાળગણ એ મંડળને શીખામણ દેતા હતા તેજ ધોરણે તેઓ પણ કરે છે. વર્ષમાં એક વખત બાંધાં બાધાણી કરીને આખું વર્ષ મુક રહેવામાં નહીં, પણ રહેવાને કાંઈપણ કાપવા થાય એવાં કામો કરીથીજ કોનક્રેસ કાંઈની ઉપચારી થઈ પડશે એવાં મી. કાળગણના તીક્ષ્ણ બખ્તણીની અસરથી, તે એક કબુલ ઉપચારી પડ્યું આજ સુધીના એ મંડળે લીધું કે ઉપચારીનું પ્રદર્શણ કરનાર કોનક્રેસની મીડીંગની સાથે જ ભજવાનું-તેવાંજ બીજાં કામોથી એ મંડળ રહેને ઉપચારી થઈ પડશે એવી એ મહરમની ઇચ્છામાં આપણે બાજ લઈએ.

જેમ મી. કાળગણ કોનક્રેસની ભલી નેમના વિરૂધી નહીં હતા તેમ તેઓના દુરામણના સમભળવા પ્રયાણે દિલ્લી જેવાજ મી. દાદાબાઈ નરસીજીના વિરૂધી પણ નહીં હતા મી. દાદાબાઈના એક ગોલા અને વખતકુનાર વાંકે હમેશા તેઓ એ બુનેમો નરને વિરોધ વાત કરતાં જે માન-બેલી બાધાવાપરતા તેજ મી. કાળગણના એ દિલ્લા દાદા તરફના ધોડા કેમ બતાવી આપવી પણ કાળગણના વિરૂધિઓની મતલબ કાંઈ એવી લાગતી ધીરણે કે મી. દાદાબાઈ સિવાય બીજા કોઈ પક્ષથીએ અને ચોક્કસ કરીને સર મનચેરજી ભાનગરીએ પાલમંડેલા નેમનાર થઈ એ એક સુનાઈ છે. જે પુરવો પોતાને રાજદારીઓ. અને જની સીપરલ પક્ષના રાજદારીઓ કહેલે, અને મી. દાદાબાઈ એક કાઉન્સિલ તરફથી પોતાની ઉત્તેજવારીમા નિષ્ફળ નિવડયા મારે મગ મનચેરજીએ બીજી કાઉન્સિલ તરફથી ઉત્તેજવારી કરી, તે બહે ની દાદાબાઈ સામે દુરામણી

બતાવી એવા અર્થે ઉઠે, એવા માંડા વિચારના રાજદારીઓથી રેરાનું કેટલું સામંત થઈ શકે? એવા માંડા વિચારના મી. કાળગણ નહીં હોવાથીજ, મી. દાદાબાઈ બીપરસો તરફથી કે સર મનચેરજી કનસરેતીવો તરફથી મુદી કહણકરિને રેરાને મારે કાંઈની લાગે મેળવવા પામે એ મી. કાળગણ જેવા એક રાજદારી સુધારકની નેમ હોવાથીજ, જેમ મી. દાદાબાઈની વારીએ તેઓને, તેમ સર મનચેરજીની વારીએ તેમને ટેકા આપે. અને તે ટેકાથી મી. કાળગણએ, અથવા પાંદોમંડળમાં શરીક થઈને સર મનચેરજીએ જેલે રેરાના લાભ વિરૂધ અપાર સુની-માં કેટલું નુકસાન કાપુ છે તે વાત આજ સુધી આપણા કોનક્રેસીઓ મી. કો પોતાની પાસેથી વિરૂધતામા નહીં કરતા પુલી ભય છે.

મી. કાળગણની હેમરાં લડત હતી કે આપણા રાજદારીઓએ પાંદોમંડળની કાંઈની એકજ પક્ષથી રેરાનું ભણુ ધવાની આરા સખ્તી ફેરક છે. સીપરસોની બાંધી કાસરદીમાં આપણને કયા મોકો હશે મળવા કે જેવા કનસરેતીવોના વખતમાં નથી મળ્યા તેના હીસાલ બહાર પાડવામાં આવે તો કયા પક્ષનું પુણું પકડવું વધારે લાભદારી ગણાય તે માલમ પડે. બાકી સર મનચેરજી પોતાનું કામ કુપચુપ કર્યા ભય છે, અને તેઓની સેવાની કદર થીમે થીમે બીજાનવામાં આવે છે. તેઓને જેમ તુકરાન કરી રાકારું નથી, તેમજ મી. કાળગણની રાજદારી નેમો રેરાનું બપાં મારેતીજ હતી એ વાત પણ બદલી રાકાવાની નથી.

મી. કાળગણના ૪૦-૫૦ વર્ષ સુધીના એક એકીકર વર્તીકના કામે અને બખ્તણી એકરવા તો ભજીતા છે કે તેમની તે સેવાઓ મારે લખાનથી બેપડ પડે એમ નથી. રેશી છાપાની આજની ચરતી હાલત અને આપણની સરઆત કરનાર જેમ મી. કાળગણ હતા, તેમ તેની આખરને હંચામાં હંચી રહેવા પુરાઈ, કૌંથી વડા રાજ કરતા, ચોડે કરનાર વરૂથી, પોતાની એકીકર વર્તીકની કાસરદીમા અત વેળા, રેશી છાપાને તેની હાજની હંચી પંડતીએ લાવનાર વર્તીકે કુખાજગ્યાદી મેળવનાર તેવન પહેલાજ હતા એક સતતજ એક મારે આના જેવી કાંઈ વધુ હોઈ શકે નહીં એ બીના જેમ એવાની બહાર કાસરદીની કુલેલ તેમ એકબીજા દુરમણીની સરીઆમ હાર બહાર કરે છે

રેશી છાપાની આજની ચરતી હાલત કરવામાં મી. કાળગણને બહુ ભરી ભોળો આપવા પડ્યા છે અને પછી કેસીયા કરવી પડી છે. આવા એક તીક્ષ્ણ બખ્તનારથી કમલ રેશી રાજવસીઓ, રખારીઓ, અમીરા અને તબંદરોએ એઓને પોતાની લાનચથી અનેકવાર લખાવ્યા હતાં અને સંકેત નહીં પણ હજારોની રેશી-

એ પાનગીમાં નહીં પણ બહાર પ્રસારે રૂપે આપવાની માંગણી કરવા છતાં તે વેપકે પાતાના પવિત્ર સ્માદાની યોડે પાતાના આનગી, બાબોને આપવા ઈષા નહીં, અને સવળી લાકડોને ગોઠવે ઉઘારી, તે, હાલતે ઝડીબ છતાં કેવો મિઠાં મનનો, માયાં ઈત્રનો, દદ હીમતનો હેવો નોડાએ? પણ તેમ સ્મૃતી લાકડોની સાથે ધનને પાતાનું મુદ્દ અતરણુ સામેલ કીધું છે. તેમ સ્મૃતી આડે ઝાઝે ચાલનાર લોચીઆ, જુદાં શુદ્ધી લખનારાંમાંને ઉઘાડા પડીને પાતાની તેવીજ હીમતવાન પ્રકૃતી સામેલ કરી આપી છે. એતે મદાવેશા લાકડાંબંધ કેરોમાં છુત મેળવીને પાતાની પ્રવૃત્તિમાં તેમ વધારે ક્રોધો, તેમજ તે સ્મૃતિને મુકરમાંમાં સ્મૃતિની હાર ચઈ તે હાર વખતે પણ લોકો તસવી સ્મૃતિનો ધવલો ખરચ બરી આપવાની ઉમર માગણીથી લોક વિચાર મીઠાં કામચાલની વસ્ત્ર કેટલો મળવડ હતો, અને પાતાના વિરોધીમાંને ઉઘાડા પાડવા મા તે હાર છતાં સ્મિયન કેટલા બધા કુતેહ પાના હવા તે અચુક માલમ પડ્યુ હતું સ્મૃતિ ઝડીર તરીકે સ્મૃતિનો લોકમાં તેમજ સરકારમાંની નેટલો વગેરે તેને થોડે દરજ્જે પણ ખીન્ન કોઈ દેશી પત્રનો લખનાર ખીજન પાછો નથી.

મીઠાં કામચાલ સ્મૃતિ યુગલતી બાધા જેવી રીતે લખવાની મદ કીવી હતી તેથી કોઈ તરજજ જુદાં, બદલાવજા, મુખારેલા આતરમાં પાતાની આંખોની વખતે તેને લાવી મુકી હતી. તે માણસ પાતાની આસપાસ સરવે માખોમાં મુકામ કરવાને પેલ ધવો હતો, તે પાતાના ધંધાનું માધ્યમ, ને ભાષા, તે મુકામો વગર રાખે સ્મૃતિ અને નહીં. આનની અને પાં વધેની વાઠવની યુગલતી સ્મૃતિ બંનેમાં આસમાન જમીનનો ને ફેર લાગે છે તેને મારે જોડે બાજે મીઠાં કામચાલ જેવા અંતઃ લખનારને આપણે આભારી છીએ, બધી તરફથી કહેવાય છે કે મીઠાં કામચાલની હેવાતોમાં સ્મૃતિની બરબાદી સ્મૃતિ લખનાર નહીં હોતો અને લાંબા વખત મુકી સ્મૃતિ અમકાર લખનાર તરીકે સ્મૃતિની ભયાં ખાનીજ મહેરી, સ્મૃતિ ખાખરા રાકે નેડું કોઈ નથી.

પારસીઓમાં અને લગભગ સવળ વર્ગમાં સંગીતના ને રોષ પેલ ધવસે છે તે રોષ ઉત્પન્ન કરનાર મીઠાં કામચાલ હતા કતચણીમાંના તાવકા અને ભવાઈના સોમાં પહેલાં ને મળદ લોકો મેળવજા હતા તેવું મેઆનદપણ બતાવી આવીને, માધ્યમ મંડળી ઉભી કરીને, મુદ્દ સંગીતના ભજના અને ભાષણો કરીને, સ્વેચ્છ રોષ આખરે ધનતપી કેમ વૃથ ધવતે તે સ્મૃતિમાંથી બતાવી આપ્યા પછીજ કુટિયામાં ગામડાને રોષ પેર પેર પેલ વઈ હવાં ગાણીમાંથી લોકો દુર રહેલા લાખાં પાતાના સવળાં ફરજોને માનની પ્રપ્ત તાલીમ આપીને આખરે અને વગવાની મીઠાંલગોમાં તેમણે ગાવામાં સામેલ કરીને દેશી ગાયનને સ્મૃતિમાં ચડાવી આખરે લાવી મુકવું છે.

આપણમાં પેરેતાસની ફરજનો છેલ્લો રત વખતમાં તરેહ-તરેહ બદલાઈ છે, ચોક્કસ કરીને આપણી સ્ત્રીઓમાં સ્મૃતિ રાતાના ખરમાવણ સાથે મીઠાં કામચાલની લગત બા-પોલાય હતી; અને જ્યે કે આપણી સ્ત્રીઓ માણવાંડ ખાંચીને પાતાના વાળની ખુણમની છુપાવે છે, મારે તે

કહાડી નાંખવું એવું સ્મૃતિ સ્મૃતિની મુખ્ય લગત હતી, અને પાંચડીને બદલે કાંઈ વજુ માફક આવે સ્મૃતિ પેરેચુ કરાવવા માંગવા હતા, તોપણ પેરાકની સાદાઈ ભગવી રાખવા મારે, તેના અચોક્કસ સામે, તેની ધડીએ ધડીએ બદલાવી ફેરવો સામે સ્મૃતિના વિચારો ધણા મળવડ હતા. માથાંબાનાની છીડ હતી તે કહીને નહીં પણ પાતાની ઈશ્વરીમાંને તે બાંધતાં બંધ કરીને, પેતે ને કહે છે તેમ કહે સ્મૃતિ હોવાની માફક માલેત કરી આપવું એ સીધા ફેરનાની શીમીઆરીમાં અને અચોક્કસ સામે પાતાનો ભગવાન અચાનક ફેરમાં ચાલુ રાખીને સ્મૃતિ શીમીઆરીમાંથી આપણમાં દાખલ થયવી મુદ્દેસી અને હોશીઆ હર વખતે સ્મૃતિ બતાવી આપતા.

આપણા નાટકો અને નાટકો ધવે ને આનની પંકતીએ પુગા છે તેવું સર્વે માન સ્મૃતિનાંની હાલત મુકારનાર મીઠાં કામચાલને ધોડે છે. મીઠાં કામચાલ સ્મૃતિ મેળન મળીને હોવા પેરેલો નાટક બખીને તખ્તાવર મુકાબો તે વખત અમા-ઉના નાટકો અને આનના નાટકો વચેતા ફેરના બંનેનો અનુભવ ધરાવનાર જણે, પણ મીઠાં કામચાલના ઉપલા અને બીજા ધરાની અને હિંદી તવારીખપરથી ઉપબન્ધી કહેડો નાટકો જેવા મદતી પંકતીના નાટકો યુગલતી આધમ માથે ધોડાન મુકાવે છે.

પાખાઈ અને પ્રેયકાર સ્મૃતિ પારસીઓમાં અગત શુભ છે, પણ તેમાંની ધડતો ફેરફાર કરાવી તેની યીતમાં મુકારા દાખલ કરનાર મીઠાં કામચાલ હતા. પ્રાણીઓ ઉપરનાં માળીયાં અલકવાની મંડળી રાખણ કરવામાં સ્મૃતિની આગેવાની હતી, તેમ વળતમાં સ્મૃતિ આધનાં અમાસીને પાતાનો કાવદોનો અગ્રવાસ ચાલુ ગયાવા મારે નેડવું ફેડ ઉપરથી આપનાર સ્મૃતિ હવા; કુખ અને હાડકામાં આવી પેરેલામાંને બદલી મદદ કમવવામાં તેમ સ્મૃતિની આ-ગેવાની હતી, તેમ સખાવતનો ચેરપોચા નહીં કરેલો ને-ધમ્મ, અને સખાવત કરવામાં નાતગળ નહીં જેની સ્મૃતિ સ્મૃતિ સ્મૃતિ વિચાર હતા સખાવત કીધાથી હરાખોરની ઉત્તેજન નહીં મળે સ્મૃતિ રીતની સખાવત સ્મૃતિ તેમ તે ગરીબાઈને વધારાની પણ નહીં નેડવું સ્મૃતિ મીઠાં કામચાલનું કહેવું હતું.

આજીવન તેની પેલસથીજ મુકરવું આવ્યું છે, પણ તે મુકારા ફેરવવાની સકિત જુદાં જુદાં આદર્શોમાંથી જુદી જુદી હેવ છે, સ્મૃતિ આપણે ઉપર કહ્યું. જે મી સુદી અલો ભાગમાં અને ૨૦ મી સુદી સરઆતમાં ચઈ ગ-વલા સ્મૃતિ સામાન્ય મુકારક તરીકેનાર માત્ર મીઠાં કેડારો કામચાલની છુપી આપણે તપાસી છે. સ્મૃતિની નયુ-નેર છુલોળિયાં પુરેપુરો હેવાય લખવાનું કોઈ વિલાન ને મારે રહેલા ધણ, કે ને સ્મૃતિની બહાર કારકોરને સ્મૃતિ અમીયો, નેપીલીસ, નાટક લખનાર, ભાષણ કરતો સમાજી ઉભી કરનાર અને અલાવનાર દાખલનો પુરેપુરો હેવાય પ્રગટ કરે કે ને બીજાંમાંને બીજા તરીકે ઉચ્ચાગી થઈ પો.

આ સર્વે હેવાયમાં સ્મૃતિ જુલ ને મીઠાં કામચાલમાં સર્વથી હોત તે હવેમાં નાક કરવા જેવા છે, કે દેક મુકારકે મુકાર કહીને નહીં પણ કરીને મતાવવા નેડવું.

સ્રી સુધારાનો અહંગ હિમાયતી.

લાખનાર-બાઈ ખુશોદબાઈ પેસ્તાનજી ડાકતર.

મુઠુંમ રોડ કેપુરસિ નવચેતનજી કાળરાજીની હાંધીનાં
 પૂર્વાત મઠે આપા એક એકમાં એક લખનારને નેરણી
 ભગ્વા મળી રાકે તેરલી ભગ્યામાં એવા મહાભારત લેખક
 અને ઉપદેશી રહેલીની હાંધીને અહેવાલ લખવાની
 કોરીયા ફરી મિથ્યા છે. ને લખનારે ૫૦ વર્ષે સુધી એક
 અહંગ લેખક તરીકે હાંધી યુગરેલી, અને તે
 લખનારાના રાખેમાં જાણુ તો ને ધણીનાં લખણીની
 લેખણમાં માપ મામલિના હિસાબમાં લઈ રાકાય, તેવા
 એક લખનારની હાંધીને અહેવાલને માત્ર એક આસિક
 ચોપાનાંય વધારેના નાનકડા એક તે કેમ ઇતસાજ આપી
 રાકે? મુઠુંમ મીઠા કાળરાજીની ભગમસિદ્ધ નામના કોઈ માત્ર
 એમની એક લેખક લખણની કાણદિર્મીના સમાઈ
 રહેતી નથી, પણ એક લખનાર લેખે પોતાની કોમની
 અને જોરે પ્રતીતિ પોતાના દેશની અને રોહિરની, પોતાના
 પત્રમાં અને તેની બાહરે ને ભગજોરે મેવાએના બન-
 ની છે, તે એટલી બહેણી છે, કે તે વિષે કંઈક કંચેની હાર-
 માજ રહેલાઈથી ઉપજતી રાકાય. તે છતાં એ વિષય ઉપર
 જોરે પ્રતિ પાસે સજા લખાવવાની નેમ ધણી પસંદ કરવા
 નેમ એમ છે કે તેથી માત્ર જુદા જુદા લખનારાઓના વિચા-
 રના જાણવાનું નહીં પણ જુદા જુદા વિષય ઉપર તેમનું
 મત મેળવવાનું બની રાકે. મુઠુંમ મીઠા કાળરાજીનાં લખાણો
 બાબે બાનુએ મઠે પ્રકાશ થતાં એક ચોપાનામાં એક
 બાનું લખનારાના હાથમાં ને છેલ્લે પણ વિષય સંબંધી વડે
 અનુકૂળ મળી રાકાય તો તે સ્તિસાર મુધારા સંબંધી
 એમની સેવાએ છે આગળ ભગવાની પારસી સ્ત્રી-
 એની રીતિ તેમની હાલની સુધરેલી હાલત સાથે સર-
 બાવતા વિરતાવીને વર્ણવવાની જરૂર નથી. દરેક કુટુંબની
 શ્રદ્ધ વધતી માતા કે મમાઈ બપાઈ હાલની ઉંચણી
 એવાલાદની તેમની યોગીએનાં અનુષ્ઠ તે વિષે હું કે કોઈ
 પણ લખી રાકે તે કરતાં વધુ ખુલાસાવાર અનુભવજી નાખી
 રાકે. તે છતાં કુટુંબમાં મેલમાં આગળ વખતણી પારસી
 સ્ત્રીઓની હાંધીને મિતાર દેખે તો હાલના વખતના
 હિંદુઓની સહરમમીને વિચારવા બરાબર થઈ પડશે.
 આપણી હિંદુ જોડેનવણીઓમાં ને કેટલીક રીતિ ની-
 તેઓ હાલ આપણને અચ્છિ જમાડાની દીસે છે અને
 આજની સુધરેલી આંખે તપાસતાં જોડી પસંદ કરવા
 નેવી દીસતી નથી, તેજ રીતિ નીતિમાં ઉંચેલી તે વખતની
 ગામી બાનુએના ચિતારવા બરાબર થઈ પડશે. હિંદુ
 અને ખીજ પડેઓની સાથે કોઈ સદાઓના રહેવાને

લીધે પારસીઓની સહરમમી ધણી રીતે બદલાઈ જઈ
 આગળની હિંદુની અને ખજ ભરધારતી તરીકેની તેમની
 અસધાવેલી વખતના વહેવા સાથે ધણી ફેરફાર થયો છે.
 હાલના એક હિંદુની નેમ એક ભરધારતી છે તેમ
 પારસીઓ પણ ભરધારતીજ છે. તે છતાં તેમની
 બનેની વચ્ચે સંસાર સંબંધી ને ફેરફાર નજરે
 પડે છે, તે પારસીઓના એક ખીજજ જુદેલીન કોમ
 સાથનાં આજ સમાયમને લાવેલ છે. અબખતા
 કોઈ હિંદુઓના સંબંધમાં આવીને પારસીઓએ તેમની
 આગિઓનાજ નકલ કરી નથી, પણ તેમની ખુબીએ,
 તેમના કેટલાક અજતા ગુણે અને સહરમમી પણ અખ-
 ભાર કરેલાં છે, તે છતાં હાલની હિંદુ સ્ત્રી અને એક પારસી
 સ્ત્રીની રીતિમાં ને પ્રસમતા મોટા તફાવત નેમજે છે
 તેના સખજ રોધવા દૂર જવાની જરૂર નથી પારસી
 સ્ત્રીઓએ કેવણુની લાહવા આપ્યો છે, નેથી
 તેમની હિંદુ જોડેનવણીએ કેવળ બેનસીમ સ્ત્રીએ
 પણ કેવણુની એ રૂઝાં રૂઝે આખવાથી તેઓ કમનસીબ
 રહો છે તેમાં તેમની તકલીર મુધારી નહીં. પારસીઓના
 મુધારે તેમને ને જનતા સામા અને ખજ સંસારક્રમા-
 રેક મળ્યા તેવા સહવેર મેળવવામાં હિંદુ કોમ નિષ્કળ
 નિવડાથી તેમની આજની અને કંઈક સદાઓની
 દરામાં છવ નેવે તફાવત આપણે જોતાં નથી. સ્ત્રીજ-
 વણીના એવા ખજ દિવાળીઓએ પારસી સંસારના
 મુધારા-જમારાના સમાલને કેરેલે દરજને પોતાની
 અંગીત ફર્મ લખ્યે આની લાધે હરી તેને ખ્યાલ ને
 હાડમારી, તાનાબણી અને સંવાવણી વચ્ચે કોમ લઈ
 તેઓએ તળ મત અને ધનના બળથી પોતાની ફડી
 નેમને સફલ ઉતારી છે તે ઉપરથી સહેજ આજરો. એવા
 એક ખજ મુધારક લેખે પારસી કોમમાં મુઠુંમ મીઠા
 કાળરાજીનાં મહારૂ નામ અમર રહેશે. "રાતા મોક્તાર"
 પત્રના આગાસે લેવા અધિપતિજી રામાના ને ને
 સંસારમુધારકો કાચાં એમને રૂપે રાડું હતું, તેરલા
 મુધારાવધાર પારસીઓમાં જુ પણ ખીજ કોઈ ખજ
 રેકી કોમમાં કોઈજ મુધારક તેને અરેપે દિસે પણ બ-
 નની રાખે નથી. તેના સખજ મહેલથી સમજાય એવો છે.
 દરેક સંસાર મુધારકમાં બના સુધી બની દિમત અને પડ
 છાનવ તથા સમાઈ હોય નહીં તો સુધી તેવા રાખેની
 કે લખણુની કમી જણુ ફડી અસરે થઈ રાકે નહીં.
 માજુ ભાવીને નેથી પણ પાલું કરીને બતવાવનારો નેરની

અમરકાકે રૂપિ સેકામાં પાતાના વિચારોનું વાતવતીકાનું
બતકાવી શકે તેટલું સાધા માન્યાના સાધથી માથે માથે
કરવાના બહુમાલ્યાથી થઈ શકતું નથી. ત્યારે સ્વિચા ભવિ-
ભીમાન ધણવનાર અને પ્રજાનું હિત ખરેખર હેઠે ધન-
વનાર પ્રજાસહકારે મર્યામાં કાંઈક નેટલા સ્વિચા હોય
તેમાં નવાઈ શી? કઈક ભજાના સ્વિચા ચાતુ વચસમથી
જરૂર થાવી જોઈએ વહેમોને દૂર કરવા નેટલા પલુ હિંમત
ધણવવાનું કઈ મર્યાની મુલતમ હોતું નથી, અને સેકાચ
આવાર વિચારોથી ઉભરા આવી પાતાને ખરે દીરેય
હોય સ્વિચા પારતીને ખાઈ સ્વિચાર કરી નિહા કે
અધવતની પરા નહીં કરવા નેટલા હિંમત કાંઈ મર્યામાં
હોતી નથી, અને તેથી જોકે પાતાની જુગતીના
અને જાગવા વચતમાં મીંડ કાપરાજીને ધણીએ મુખે-
લીએ અને ગીબત વધે કામ તેવું થડું હજી. તો
પલુ તે પેલાની ચાલુ વચસમની અપાચાતીના
મમતથી નિજના હાવને સમયે સ્વિચાને જાળવેલાં
કામ ઉપર અવજાપાતવલું નજર દેતાં સ્વિચા તે ચેકસ ઉપે
કે કે મંપાર કુધાગમાં પારસીએ સ્વિચા ને આગળ વચસાં
જાર્યા છે તેમાં સ્વિચમની અને સ્વિચમના વચની ચાલુ
હજીને તે સ્વિચા ધણે દાનને આગાવી છે. સ્વિચ મર્યા
કુધાગ સ્વિચા મંપાર અને ધર્મ અપવી મોડા મોડા અવસાની
બાજતમાં જ હતા સ્વિચ નથી, પલુ ધર્મમાંથી રીકે -હાની
કામ બાજતે નેથી કે પહેલાંથી, પારાક આલમતવલુ,
વાતસીય જમરે પહેલી નજરે દીસતી સાધાસુ અને નણી
બાજતો ઉપર પલુ તે વચતવા પત્રા અને મુખ કરી મીંડ
કાપરાજીની કલમથી લખાતાં "કારન મોહનાર" તથા "મી
ગાથ"માં લખાણે પ્રકટ થતાં આ લખનારને વડ છે.
આગળ વચતમાં ધર્મને નામે ને કુધાક તથા વહેમો પારસી-
એમાં આધારણ ધર્મ પડ્યા હતા તેની સામે મીંડ કાપરાજી-
એ નવા સ્વિચમની બીજા માધીએ સ્વિચા ને બાજનામ ૧-
૭ અસાથી હવી તેટલી મળજુતાઈથી ને કામ સેવામાં
આવ્યું નહીં હોતે તો આલમત મુખેલા વચતમાં પલુ તે
પાલેલા ધણી કુધાસે સ્વિચમના સ્વિચ ઉભા રહ્યા હો
કામના દીસત ઉપર ને નવાવડ તથા નાવડ કરતા
સેગ દેખાવી આગળ વચ સાધાસુ હતા તે રૂપે રૂપે
નાજુદ થવા પામ્યા છે. બાજતને નામે મુલને સમયે
દેખારખીર ને કાલકુલીના શીશવારીજાથ મોટા મોટા
અમો માથે હતા તેમાં પલુ હાથ ધણે દાનને
મુખેલા થયા છે. સેમારી જામમોમાં બાજતનાં
અરકાજ, અકિગવળી, સ્વિચાનું મંપારજાતું છુટાપલુ
વગરે બાજતને લગતી રીકે લગતમાં સ્વિચને લીધેલા
બાજ વિગેય પાત્ર વેચે છે. પલુ ઉપર જાણુવા
મુજબ બીજી બાજતોની ચારવણી કાલગા -હાની મંપારી
બાજતને લીધેલી દેવામાં આવી હવી નહીં. સ્વિચન લખ-
વા પ્રકરે તો પારસી ચેકસમાં આલમ અને હાજમાં

કેમો ફેરાર થયેલા છે. તેઓ કાંઈક ખાત્ર "મી ગાથ"
ગાથાનાં બાહેરમાં પુર્ણ ઉપર પારસી કુલુનું ને સ્વિચ
આલ વર્ણવી જણાવું હવું તેમાં સિવારેલા પારાક
ઉપરથી આવશે સ્વિચ સ્વિચ મે ને પારાકમાં પારસી
બાજતે અને બાજતને મળવ થયાં જોવામાં આવનાં
હતાં તે તો તે પેલાના મુખેલા પારાકમાં આલસી
થયાં સ્વિચ કુલુનને દેખાવ છે, તો જોકે હાજની
ફેરારની શીશવારીની નજરથી જોનાં તે પારાક ધણેને અ-
સાવી અને હમરૂ બાજે સ્વિચ લાગશે. સ્વિચ મુખેલા પારાકની
શરૂઆત પારસીએમાં થયા લાગી તેની આગમ્ય બુદ્ધિ
માલે પહેલાના આલ નહીં હતા, અને સ્વિચાએ
બુદ્ધિ-માલે પહેલાં સ્વિચ આલ રમતને સ્વિચ નહીં માક ધર્મ
રોકે સ્વિચાં બંધીર અનાર સેવામાં આવતો, તેને પ્રમાણે
આવું કલમ બધ ધર્મ નજ તથા આંખનાં ભાગે કામ ભા
કાંઈ માધુમાંનું બાજી, પાલુક કલમ કલમની બાજે ફેર
નાવવામાં આવતી હવી તો સ્વિચા સ્વિચા -હાના પ્રમાણ
અને નણા નેવા ફેરારની આરજી વધીક વતમાન-
પેલાની માસે તે જાનામાં અપાવવામાં આવતી હવી, અને
સ્વિચાસે નહાના મોડા મુધાનાની ચારવણીમાં મુખેલા જો-
શાં મળજી અને મોડા હાથ હતા, જે કે સ્વિચ મે બાજતમાં
મુખેલાને નામે પલુજી અને તે પહેલાં થયેલી ના બીજી
જામ પામવા માંડી તેથી ફેર આગળ મુધારાનું કામ
વેગવવાની અપાવ નથી મુધાનાની સાથે સાથે સ્વિચ પ્ર-
માણે નવા નવા કુધાક તથા નજાર રીવાજો તો જામ સેવા-
જામ પલુ તેને દૂર કરવાને નવા મુધારાની કે નવા મુધ-
રાનીની જરૂર છે. હાજના તરફ પહેલામની બાજતમાં
હાજ ને લગતે ખરેખર તથા શીશવારી નિવામાં આવે
કે તે બાજત ઉપર મુલતમ તેને પહેલાં વચને કરવામાં
મુખેલા પાલેલા વચતમાં મળજી લખાણે કર્યાં હતાં.
બાજતે સ્વિચા હાથે મોલ પહેલાની સામે મુખેલા ને રમુજ
અને મર્યાકીજામાં લખાણે કર્યાં હતાં તે તિમના પત્રની
રીકે બાજત વચતારીને થા હોતે તેના બીજાને પારસી મંપારના
જામ મોડા રીવી તથેલુ નેટલા મળજીની મુખેલાથી હવી
તેટલી તો કોઈ જુવા વિચારના અપાવની પારસીએ પલુ કદી
કાંઈ નહીં હોતે. સ્વિચ ઉપરથી જામ પડશે કે રીકે બાજ-
તમાં જામ સ્વિચ લીધેને ધમધાર નવા તથા ફેરાર
કરવાનું જામ, સ્વિચા મુધારાને અર્થ સ્વિચા ઉભવના
નહીં હતા. ને સ્વિચ પાતાની અમલતમાં જામ દીસતો
હોય તેની તરફથી કરવામાં અને ભાં કોઈ જુવાને જામ
કેરવાની અને તેને જાલે કાંઈક નવી રમત આલ કરી
જામની હોય જામ તે જામ કરવામાં મુખેલા અને મુધારા
સેવા હતા. અને જોકે હાજ આપલુ પાતાને સ્વિચ મુખેલા
કામ તેથી ગણેલ છે, તે જામ આપલુમાં ધણી
સ્વિચી મહમમો અને રીવી નીતિ ચાલુ છે, નેની ચાલુ
મુખેલાજ વળી જોલે છે. પલુ આગળ વચતના તે
હિંમતના સેવક મુખેલા મીંડ કાપરાજી, તથા તેમની
તેજ કલમ તે નામ લખવાને આને દેખાત નથી સ્વિ
લગતીરજાતું છે. વચતના વહેવા મધ્ય તેમની થા
અને પોતા પત્રની જામ અને સ્વિચની કરે હાજના કરનાં
પલુ પલુ મુખેલા.

જાપાન થા કલમની અ ગળી શીખવણીથી એમા શરમાા
જેવું કાઈ નહતુ એક મધ્યમર નેમ અને હેઠી તેમ્માએ
પોતાની જાપાન અને કલામ બનાવી હતી જ્યારે તે
મધ્યમસર નેમથી પેલ પાઝ અમાગેતા તાલિ તેમ્માએ જતા
જેણે ત્યારે પોતાની તેજ જાપાન અને કલમને તેમ્માએ
મધ્યમસર નેમ ઉપર સમર નેને પાછા લાવતા મો વાપરી

મી કામગજની આા પ્રકારની રૂડી વર્તણુકને વાપરણને
એક બાંને પાલુ રાખતા મળેડે આગળી પામી પચામ
તેના કાણ કમી કમાને એમ્માએ કાઈ કાઈ કમ નહતુ કાંચુ
કે એમ્માને લા ધુ કે વધતા અને સુધરતા જતા વખતે
અનુમનુ તેના ધણુક નહીં હતુ પણ પાછળની તેમ્માએ ને
માત્રને પોતાની અનુબધી આપે જલ્પા માગે, તે ઉપરથી
વગર દેરાને અને હિમનથી એક સુધરેલી પારમી પચા-
એન, એક નીચમીત નેમારણુ મગર રથાપવાની દિલચાપ
કીરી હાતમા અરખા થાય રી પારસીએના લાજ આચવ-
નારી કમી તરફ એમ્મા એવા એક મગર તરફી જોતા
હતા, અને તેનાથી ધણુક બનાની આરા શખતા હતા
તેની "કમિઆર કમિડી" હજુર પામી સસારના તાપાને
સંગ લાવવાની તેમ્માએ અખર આપી હતી તે મોર એક
મીડિંગ બોનવધાની મહેડા પલુ મુકર કરવામા આવ્યો હતા પ-
ણુ તે તેમ્માની બીમારીને લાધિયુનથી હી હતી, અને રમી
રીની વાત છે કે તે કમિડીને તેમ્મા જેવા પડેલ અને કેડેલ
મહસ્તની અનુબધી સનાહની મદ હજેરાની ઓહવી પડી છે

પોતાના સુધરેલા વિચારો બેઠા વેઠેના સામેની છીડ
અને કેડેલી બ વતના મતેર—કે ને મતેર અનખત મામુઝ
માણસો વચે કુદરતી છે—ને લાધે કેડેલી વખતે અચી
બાબતોનું માન નહીં ધરાવતાએમા એમ્મા વીગવાતા હતા
પણ એમ્મા અને એમ્માના કુટુબ બાનેના મારા ધાડાક
અનુબધ ઉપરથી કહણુ કે 'બુવારા'ના પર્વિન ના દેલ
કેડાક વખત ને કેડુક પર્વ અને અમાગી નરરે જોતા
નહીં પસદ કરવાએગ પમાર થઈ જાય છે તેમ સુધાગતા
એમ્મા નહીં હતા, પણ સુધારે ને તેના ધાતુ મુકરખના
અગ રખા—મુધારા એમ્માને સાગ ધાગ તુરફ—તેમ્મા
પમ કરતા એક અરખરે ધર્મી માણુમ, એક શેરેલા
પરનેના ધર્મી માણુસ તે કે ને જોતાને, ડર રખાનાર (Over-
feeling) હોય મી કેપુરાગ અવા પ્રકારના જોતાને ડર
ગખનારા એક માણુસ હતા પોતાના ધધાના માર્ગના ધણી
લારએ આવવા છતા જોતાને ડર અતમા ગમી તેમ્મા તેથી
દૂર રહ્યા હતા

પોતાના જમ્માની ધર્મ ઉપર રીક કેપુરારી પ્રીલ હતા
ધર્મની કિયાએમા અરેક નેમી યાય અથવા તે કિયાએમા
પારકુ તલ નહીં જોલાય, તે મોર તેમ્મા મલખુન વિચાર
ધરાવતા, પણ તે દતા ધર્મની ધળી કિયાએમા તેના આરેશ
રખા થાય તે પમદ કરતા એ જાળેના એક ધર્મી અને
મારી પેરે યાદ છે આમરે યાય છ વરે ઉપર એક
દિનએ એમ્મા તમુશી મને એક પલ મળ્યા કે એમ્મા
અને એમ્માના ઉકામગી મારી માથે મઈ અગમની
બાબત મોરે વાગ કરવા છમ્પાતા હતા વખત નેમી હું
ગમે ત્યારે એમ્મા માથે એમ્માનું કુટુબ મારી આગળ
જેવું મળ્યું મારી મુપાકાવની તમળ આ દેના કે
એમ્માના મહેમ ધણીઆહીની બાજની દિવમ, પેરેના
વર્તની માત્રના દિવસ નહીં પણ રસમા વર્તની બાજને

અવસર આરી પુરો હતા, મોર તેમ્માની અને કુટુબની
મજા હતી કે તે દિવસે સાને કુટુબ એક ચાડમ જરાપર
જેવું મને અને ત્યા મારે પ્રસાને અનુમારી એક વાવજ
કમી એકરે સાને પણ મહવાગની માફક એક પ્રાગની
બાજ રૂપી કેટલીક મસનવ પછી નખ કરગમા આભુ કે
એમ્માના કુટુબ અને નમરીકના એમ્માએમા મોર હરકની
રીક છુછાબાઈ દાદાબાઈની દરેપેરમા બાજને દિવસે સાને
જેમા મારું ઉકામએમા એમ્માનું રીવાજ મુજબ દરેખા-
જતા સહસરના રસે મોર સાજના તો કુકત સરએ દેખેમા
જેવું મળું અને વાવજ માગની પણ નહીં, મહેમ
કેપુરારીએ કહ્યું કે વાવજ સાથે ધર્મના ગમાન મુજબ
કિવા પણ યાય તો તે અવસરની ગભીરતા વધારે
જાવજ

એ પ્રમાણે સાજના જ્યારે સર કુટુબ જેવું મળ્યું ત્યારે
મેં કુરીથી જરાન કુટું, અને પછી વાવજ કીરી અને
સાધા આરની કુરી પોતાને ધરે ગયા અને કિવા
અને વાવજે મહેમ કેપુરારી ઉપર અને તેમ્માના કુટુબ
અન એમ્માના ઉપર કેવી અમર કીધી તે હું બગલ કહી
રાકેના નથી પણ એ બધા કુટુંને પોતાના ધર્મની મહેમ
રાળીની બાજને દિવસે ને કિયા અને ધાર્મિક લાગણીથી
વાવજ તે મહેમ માગ મન ઉપર તો વાવજ ઉડી અસર કીરી,
અને તે આ કે આવી અરખરી ધર્મિક અને પવિત્ર
લાગણીના અને બધી અમતતાના ૧૦૦ પામી કુટુંબી
હોય તો પામી સસાર ઉપર તેની ધણી રૂડી અસર થાય
આ દાખ્યા હું વીનને આજલા મોર આપણે કે અમાનપણે
પ્રધાગ ને હજમ ધર્મની વિરધ ધાર્મિક લાગણીની વિરધ
મણુમામા આવેલ પણ તેમ નથી એક અરખરે મુલાકા
અથવા મોરે ધારે અખતાર કરનાર રાખસ વોમી યા
બેઠા રીસનેની સામે થયા છતા અરખરે ધર્મી, જોતાને
ડર રખાનારે ધર્મમા બાહક રીવાજ અને અમને માન
આપનારો હોઈ રાકેડે ધર્મપુરતકાના કુમાનેને તેના
હજેરહ (letter) ને વગર મમરેલે વળગી રહેતાઓએ
કરતા તેના આત્મિક ભાવો (emotion) ને વળગી રહેતા
સમ્મા તે ધર્મને અને જોતાને વધારે કાપેલા રહેડે

આરેશજગારને લગતી આ બાબત વાદ કરતા મને આસરે
બાઝ તેર વર્ષનો તે અરસે વાદ આવેલ કે જ્યારે એમજ
બાબતની કોઈક મતેરમા મને આ મહેમ મહત્વની
કલના કહેડા કહણુક રવિવાની સહવારે અમવા પડતી
હતા પણ તે સમયા વચ્ચે હું એમ્મા મોરે સરક મુધી માન
ધર્મી રમ્યા હતા એમ્માના આતવાનો તેહેકો અને
એમ્માની જોતવાની રીતમા અમ અગતવા ધગવતા
અને તે એમ્માના જિંદાના મનપાથી જડતી અમી રામો
નહીં થડા પણ તેજ, નરમ પણ મગમ એમ એમ્માના
વચનો હતા, ને હવે આપણે કાને પડતા બધ થયા છે,
પણ તે વચનો લણુમને મોહોરેથી આ વાજ જોલાતા
મેલી બધ થવાડે કે "મામે સસાર એમ્માના સમુને
ગય થયા છે, પણ એમના છુદગી આજ નેવા ધણુક
તરિમોને વાવજ અખવારની અને રીપાણુના રામે
કેહની જીવી રરેકે કે "બાઈ, મરીયાઈમા પણ એક જન
ની મોટાઈ અને તવગરી સમાવસી છે પ્રમાણિકણુ તારી
ગરીબાઈ માણુ સખરી, પણ તેની ગરીબાઈ પોતે એક
પ્રાગની મોટાઈ છે"

મહુમ મહાન પુરુષ શેઠ કાબરાજી.

એક હાંફુ બાઈનો શોક.

સખનાર-બાઈ માણેકબાઈ કાહાનજી ધર્મસિંહ.

વિશેષથી વ્યાકુળ થયેના ચિત્તને ઝીમના વિષે શું લખવું તેની સૂચના નથી કોઈ પણ જાહેર માલુમ નવારે આ પાપી જગત ઠોડી પવિત્ર પરચેકરના ધામમાં ચાલું બન્યું છે, ત્યારે તેવું કુ બ સર્વને એક સમુદાય યવું નથી પરંતુ તે યાવ છે એ તો નક્કી છે - હાના કે જોગ, બાપા કે અભણા તે દેવી મનુષ્યનો શોક કરેછે, પરંતુ "નેહલું મળવું તેડલું જળવું" એ કહેવાત પ્રમાણે મેળા-ધોને તેનો વધારે સત્તાપ થાયછે એક કોમળ હૃદયનો કવિ તો જુદાઈના કુ બને અસહ્ય મણી ઈશ્વરપ્રત્યે કહે છે કે "સજ્જનનો મને સમાગમ કરાય નહિ અને સમાગમ કરાય તો વિશેષ કરાય નહિ" હાના કુરામનો અને શાશ્વત સજ્જનો તો મરણ બાદ, મને તેના વિનાથી મનુષ્યોનું પણ વાકું મોતના નથી તેઓ તો દિન રતિ દિન નિઃશ્વ કરતા બન્યા છે કે ધર્મમાળની ગતિ પ્રમાણે આપણે પણ મોકું પોતું એક દિવસ મરવાઈજ છે, અને તેજ સુધિઆર ધારણ કરી બનતા લગી કોઈ સાથે જગાડતા નથી, અને કળા કુરાળ મનુષ્ય જેમ નિ સાર કોલસા અને ડામગાથી પણ સારક બનારે છે, તેમ સારગ્રાહી ધર્મ જ્યા ત્યાથી છુટીજ થઈજ કરે છે.

શેઠ કેશુરાઈ નવરોજી કાબરાજી એક ખરેખરા તરબલ હતા એમનું ઉત્તમજ મરિત વિમારવાનોજ દેવગણએ મને આનાવાસ તક મળી હતી કેમકે સજ્જનારી કે ગલીર સમારી વિવરમા ઉતરજા નેહલા મને અવકાશ મળ્યા ન થી બા વરાબી આ મરિતનાથકના સિંહાત પ્રમાણે દુટિ તેરી સુટિ અથવા ખીલ્ય બોલ્યા કહીએ તો જગત કેડું તો કે આપ જેડું, એ પ્રમાણે આપણે સાર વરડૂ થી, એક મૂત મનુષ્યના અનત ગુણ થકી ઘણદુટિ શા મો કરીએ? આપણે જ્યા સપૂર્ણ હિચે દેક મનુષ્ય જૂન ચૂકથી બરડૂ છે તથાપિ શેઠ કાબરાજી વિષે તો હું આતરી પૂર્વક કહું છું કે તેઓ પૂર્ણ સદાચારી સમ્રાટી, નીતિમાન, રવાજ અને પૂર્ણ પરચરજવાવાન હતા એમના પવિત્ર હૃદયની ઠાપ નવારે મેં બાબણે આશરે ૧૨ વર્ષ

ઉપર "કુખિવારી બસુ નામની ઝીમની પ્રમાણ વાની વા-ચી, ત્યારથીજ પડી પણ તેમને જોવા, મળવાની તક મ-ની નહોતી એ પછી મિસિસ રમેકાબાઈને ત્યા બ્યા જ્યાન માવા રાર ધર્મ, તે અરસામા એકોએ બહુ વર્ષે ૧૨ સસાર કુધારા વિષે માર બ્યાજ્યાન હતું તે પેલા શેઠ કાબરાજીની પરીલીજ મુનાકાત ધર્મ સુખસુકા મનુષ્યના અત કરતુની એક આશસી છે એમ મેં સાબરું હતું, તે શેઠ કાબરાજીના મુખપુત્ર ૧૨ ૨૪૮૮૫થી દેખાઈ આવ્યું થોડા દિવસ બાદ અગા તેમને પેદ મળવા ગયા પોતાની લીલી વાડી જેવી વિરાળ કુડુંબની ધરામા અમને આસન આપ્યું પુત્ર પત્નીઓના આનદી, ઉદાર અને મિશનસાર સ્વભા-વથી તથા ધણુ નજીકના અને જુના સગા મવા હેતુ તેમણે દિલ જોતી ધણી વાંચતા પુલાસા કર્યો તેમની પ-વિન પ્રતિજ્ઞાએ પોતાના પિતાજીની રચેવી કવિતા સ્થળ બાવી ત્યારે મેં પણ કેટલીક કવિતાઓ રજુ કરી, તેથી ૧૨૨૨૨ પ્રણ સતેજ વશે પ્રતિજ્ઞા સ્વી-પ્રરોધને અને તેમા પણ માત્ર વિદાન વરેને મળવાનો અમારો સ્વભાવ તે અગા ઉગોલ હતો મહાપુરુષ મનુષ્યરી, મહારેજ ચોરિદ શનડે, મણીઆઈ જસાઆઈ, મિસિસ ઝીમી બિગા, મનુષ્યમામ કુશીમ વગેરેને તે આગઉ મળ્યા હતા, એકેસે કાબરાજીને મળવું અમને સુગમ લાગ્યું અને તેમના સગળ સ્વભાવે ઉપર કહેના મુજબની પેઠે પોતાના યોગ સમયના સમાગમથી ઘણા સતેજ આવ્યા, એકે ગવણીની કાબરાજીની હિલમાસ અને સમારપ્રધારનો તેમનો પ્રયત્ન સુનિયાત લાગ્યો અને ત્યારથી તેમના વિચારો બાહુવા સાબળવાની ઈચ્છા ધર્મ માર બાવણુ વિષે તેઓએ પોતાના પત્રમા અભિ-પ્રાય આપતા કિમતી અચનાઓ કરી હતી, પણ ફેબર તે વિષે કશી વાતચિત ધર્મ નહોતી કુરોપનો પ્રવામ કરી આવ્યા બાદ તેમણે પોતાના અનુભવ સાધના બ્યાજ્યાનો નરિત જ્ઞાનજ લાભધેરીમા આપ્યા તે ધણુ ખરા મેં સા-બ્યા હતા તે સિવાય જન ધર્મની હિમાવતમા અને જન વરોપર સુગરતા લાગતીપણુ ઉપર એમણે કલકતા ખાતે કરેલી હિલમાત એક બાવણુમા સાબળી નવાઈ લાગી હતી એમની વાણીમા નૂતનતાજ અતમ પડતી મને તેવા બજીજી

વિષયપર પણ તેઓ નહીં જોતા તેમને અનુભવ અને અજ્ઞાતા, એ ઉપરથી કેટલાં પરિણામ હતા તે સહેજે સમજી શકાયું હતું તે બાદ કેમણી મિત્ર મેંના, તેમણે પાગમી સમાજની પ્રતિનિધિ તરીકે થયેલી સમ રોષપ્રત્યાજ્ઞા કરેલી છે તે જાણતી માતા મધ્યે મુખર્ષિ આપનાં અંગે તેમની મુલાકાતે મેં મેં પેલા રીઝ કાળશાસ્ત્રને અને તેમનાં વીર્ય જ્ઞાપરને આરોપો એક આરંભ આપદ થયા ઘણાં હિંદુ મહાશયો અને સંન્યાસીઓએ પણ આ પ્રતિ બાગ લીધા હતા કાળશાસ્ત્ર કેવળ બ્રાહ્મણ મુલાકાતી અને નકામી દયાપ્રીતી કેટલા વિરુદ્ધ છે. તે જ્ઞાતુઓની આ પ્રતિ પ્રત્યક્ષ તક મળે પારાક, રીતબાત અને આચાર વિચાર વિષે વિવેચન સાક્ષાત્ મિત્ર મેંનાએ આપેલા અ- બિશ્વાસ કાળશાસ્ત્રને અમને યુગરૂપી ભાસાંતર કરી કહી મેંમળાઓ અને અમે પરાધર્મના પ્રતિનિધિ અથવા કુ- બાધિયા થઈ તેમણે એક અધરૂ અને મહાવકત્રી ગાળ પૂરી પાડી હતા.

સ્વાભાવ કરમનદામ મુળજી ભરેલીને આશરે મેં વ- વેપર બેળાવડા થયા. સભ્યપતિની પુરાણીપર રીઝ સજોર ગોવર્ધનદાસ મુખડવાળા હતા. મેં મનદાસની કંબાસા- બામા આ સભા મળી, તેથી મેં ધાવું કે કેળવાવની આ વૃત્તિઓ અને મેં કરમનદાસના આમ મિત્ર જાનક- હાને મેળાવ થયે અને કેટલું જાણુવાનું મળે પરા કઈ અદમ્યજીને લીધે કાળશાસ્ત્ર આવી રાજ્યા નહતા આ પ્રત્યે થયેલા બાપણે માળખી માગે મનમા કાળશાસ્ત્રની કાગળી નહતે આગે. જો એ એક પાગમી છતાં હિંદુ સમાર મુધારા મોટેરો બધો અમ કઈ છે, સરત પવના તે બે બખીને, બાપણે આરોને અને નાટકો- દારા હિંદુમતારની કેપી સેવા બળવી છે, તે વિષે મેં પણ મેં બાપ કલા કેમ હિંદુ તરીકે કામનદાસે જોતાની કેમ- ની હિમાયત કરી હતી પણ કાળશાસ્ત્રને તે પાગમી છતાં અને તેમના પ્રત્યે જુના વિચારના હિંદુઓ વિરુદ્ધ છતાં, કેટલી પહેલ અને હિંમત રાત્રિપાલ હતી કાળશાસ્ત્રે રોષપ્રત્યાજ્ઞાની કામમા કે ભોલે સભામા કાળશાસ્ત્રની હાજરી ન હોય એ અસાધ્ય. સારી અસાધ્ય થયું છતાં જુલતા હાથીની જે

તેઓ ઘણી મળાઓમાં જોવામાં આવતા એમનાં મળણી ધોડાના આવાકિયા આગ્રહ માગતે પ્રાણુજી નદામ હતાનસને માનવત્વ આપવા સભા મળતાં છે. આ જોવા હતા. કેલપણુ મરીલ કે કુ બી આમુખતો તેમને અપાવ ન રોષો મરીમનું કામ કરવાને અને મન છઈ મદદ કરવાને હાલ, તાપ કે વર્ષાદની દરકાર કયા વિના ભને દોડી જવા અને વધારે બુધી તે એ હરી કે મપડું કરનાં છતાં ભનું કશું કશું નથી, તેમ મિશ્રિમાન અને મેં ન મહી જોવાનું કતેભ મળી કરે જતા હતા હાલમ રિલ અને અમરી રીજુ એમનામા જન્મથી જન્મમાં હતા, એમ કહું તે કઈ વિશેષ ન કરેવાય.

એમનાં બપાલમાં રાત્રાયાનું નેપુજ અર્ધમાનું પણ અનુભવ હતું. હિંદુ વિદાને પણ તેમની શુદ્ધ ભાવના અને પવિત્ર ભાવનાની અણવા કરતા અને પારમી સિખ- કોમા પ્રથમ નવરે પ્રકટા હતા, તે વાતમિત્રે હતું બાપ- જીની છતાં ગળી, મનોરમક અને માનભંડારથી પર્મિ- પૂર્ણ ટવી એમના બપાલુ અને બાપજીમા ઉપર હતું તેમ ધણુ નહીં અને જ્ઞાતુઓને મળી આપડું હતું

આરીતા માનવી. મજલેક રૂપે તારે પણ એક દિવસ આ જગત છોડી ચાલ્યું જતું છે, મોટે પડેપકારી કામે અથવા તારી જોવાની જગત પ્રવેશી, કિતર પ્રવેશી અને તારા પેલા પ્રવેશી પવિત્ર રૂઝે બળવી, કિમતી વખતને ઉપજામ કા કાળશાસ્ત્રના પવિત્ર અગ્નિ ઉપરથી તારે ધણુ શિખવાનું છે અમર દોષરજી નથી કે ગેરોત્ત નથી એ નિભયપૂર્વક માની. મારા કામે કરી સેવામા આજમ કરીશ નહિ પડેપકારી કાળશાસ્ત્ર રૂઝલ સારી તજ આપણાથી જુલ પડતા છે, પણ તેમની મુલાકાત બહુ કાળ અડી જગ- વાઈ રહેશે કુલ પ્રકાઈ મધુ પણ મુલાકાત રહી ગઈ તે પ્રકાણે એ ભાવસાધી નર પ્રત પ્રતીત્યાને હોડા પવિત્ર મુખી રવર્મે મિથાભવા છે. આ વર્ષે એક બસા લાગા અથવા મુખી પિતા મુખાએ છે. આમને કાળમે લઈ આપણે ધાલ ગળી અને ઉદોગમીન થડા નેપું થણુ શિખવાનું છે કિતર. આમના પવિત્ર આભાને રાત્રિ આપે

મહુમ શેઠ કેપુશરો નવરોજી કાખરાજી.

વિરહ કવિતા.

લખનાર-મી. વક્ષભદ્રાસ પોપટશેઠ.

(શિખરિણી છંદ.)

દિશાઓ શી ત્રાપી ? દિનેમણે કુલ્લો શું નિર્મિતો ?
મમુકો રાઠા માલો ? કુખરવ કરે શું રદનતા ?
ગુફાની કે કાની ? જગત અમના પાહ કરતા ,
મથો ક્યાં એ આલો , કેપુશરો તે કોવિદ મપા ? ૧

મહા જગી ભેરો , કવચ કસવે અંકુશ સુરો ;
વર્ષાને યુગધ્રુવ , વિધવિધ વિવાદે જય કર્યો ;
નધા ભેડી ભેળી , યુગરે ગિગમાં લેખ લખવા ,
મથો ક્યાં એ આલો , કેપુશરો તે કોવિદ મપા ? ૨

ગરીબાઈમાંથી , ઉગી નિકળીને સ્વામ્યવિ થયો ,
દિશાઓ ધધાને , અંધિપતિતણે ટેક જળરો ;
લખ્યા ઉંચા સેવો , કુખમય રિપણે દૂર થવા ,
મથો ક્યાં એ આલો , કેપુશરો તે કોવિદ મપા ? ૩

કથા અન્ધો તારા , અવિરત દિસે આ સમયમાં ;
સદા એ સાહિત્યે , અવિરત રહેશે અવળીમાં ,
મિનારાઓ ગોઠા , નહિ નહિ ઠેકે કાળ ચિતતા ;
મથો ક્યાં એ આલો , કેપુશરો કોવિદ મમ મપા ? ૪

૨

(રાગ પેરજ)

સુધાગનો સિંહ સિમાલો ૨ , ભેણે મહાજગ મમાલોરો ૨૬
જગ મમાલો સુધાગની સાથે , કેપુશરો સુધીર ,
ચાળીરા વર્ષની લાખી વડાઈ , કલથે લડ્યો શુરવીર-સુધાગનો ૧

ગેદાન યુગમંત્ર લડવાનું , લખકનો અધિકાર ,
“ રાત ” અને “ શી બોધ ” બાળલો , વરાતાલો ભેળેકાર-સુધાગનો ૨

રાતની શડ પેડે સુખા લખા , પુલે અંદીના હાડ ,
પુલે ખચે ધા થાય પલાયન , રોપે યુદ્ધને ખાડ-સુધાગનો ૩

નર્મના ઘેર કરે ભ્યાં ગભીર, સસલા રિવાજનાં દૂર,	
કલ્પ કલ્પે ભ્યાં ઝમિની રીતે ત્યાં, નહિ કાઠની મગફૂર—મુધારાનો.	૪
ધરડા જુઠાના ધરમા વસેલી, દુટ્ટ રહી દુખદાય,	
ખૂણે જાયરેથી જાળી સંહારી, જોને ન દેવ મહાવ—મુધારાનો.	૫
પાર નહીં હરીકાઈ નણી ભ્યાં, રોડન રીકે દલગીર,	
ઘાપ કરી મન તોષ ખુન્નાપ ન, ઝમિયો ઝમકવલી—મુધારાનો.	૬
લક્ષ્મી ન ભત્રી વિરોધ ન વિદ્યા, પદવી ન કોઈ પ્રકાર,	
વિરત ખુદીખળ રિપયુર્તે દહા દિમતના દલિયાર—મુધારાનો.	૭
તારી કલમની તેજ ન દેખું, યુજેથી બાધામાય,	
ફક્કડ બાળી અનુપમ રૈલી, મોઢા હથેથી હાથ —મુધારાનો.	૮
પારથી નહિ પણ પૂરો રથી વું, નષ નિખાલસ દિલ,	
રાખ રખાવટ નહિ ગખનારો, માહમમાય મુથી ન—મુધારાનો.	૯
નવરોજી કરુનજી ને વળી, સિદ્ધરાખજી માહસીક,	
તેની જોડે વું જોડે નિરાળો, પાંચો પદવી અધીક—મુધારાનો.	૧૦
મિત્ર આમાર દેરા સુવારા, કરવા મથેના જોહ,	
સ્વર્ગ સિધાએ મળ્યુ કયાઝ્મી, લખવી પંડેલી તેહ—મુધારાનો.	૧૧
મહિપેત, દયપેત, આધવદામને, નવંલ, બગાળી મિત્ર,	
કેપુરાદાને છેવડા જાતા, કાળ રિમે નિપરીત—મુધારાનો.	૧૨

૩

(રોળા છદ)

કમખુરાદા મનમિત્ર, ખુમીખતના યુજ માથી,
ધણુ વધેની પ્રીતિ, પિછાણુ બાળપણથી,
યુજેથી બાધાવિધે, કલ્પ કલ્પનારો સારો,
વું સમ આજે નથી, પણ મહેરે લખનારો.

૧

ગભીર દલીલાબજોડે ગમતમા થતા લખાણો,
હતો કોની મગફૂર, વિવરિ ઉતરે માથો ?
ખૂણું રીતે પાછલ, પ્રખુની દિલ્લ પ્રભાવી,
સાક્ષિ અનુપમ બલ્ય, કરમ કુન્નર ઉસ્તાદી.

૨

જળા જળા કરી રહી, સસ્ત કાંઈ યુજરતિ,
દેથી છાપો ખીણો, વધેથી ખુબખિ આજે,
આધિપતિના આચાર્ય, ધણુ વર્ણનો અનુભવ,
જેથી થયો વું થયો, વિવિધ રસોના ઉદ્ભવ.

૩

સગીતનો રાહો, કળા કવિતા રસ પીધો,
દુહિનાઝ્મી સગાન—રૂંદી જલસા જરા લીધો,
ગાવન મડળી રથાપો, ઉથાપો વેહેમી વિચારો,
સભ્ય જળો સામેલ—કચલી કર્મો વધારો.

૪

૧. નાથ કૃપો ૨ મહાપતરામ રૂપરામ ૩ નવલરામ લક્ષ્મીરામ આ બંનેની મરણ કવિતા પ્રહિમકાચમાં આ લેખકે આપી હતી ૪ દલપતરામ કવિની માસીક બબ્બહમાં તથા ૫ સોહરાજી બગાળીની કવિતા "સાનોપ"માં આ લેખકે લખી હતી ૬ રી-રીઓ

નાટ્યશાસ્ત્રનો જાણુ, નાટકોના લખનારો,
 બેલ કરાવી ખૂબ, સાર્વજનિક કરનારો,
 સ્ત્રી ભાષે નેવેલ, લખ્યા જાત્રા ચડીવાતા,
 ય્મિક ય્મિકથી સરસ—સિંધ્યામણને રમ પાતા ૫

પારસી ઘર સસાર ઉપર અજવાણુ નાખે,
 વાચે જો સ્ત્રીવર્ગ, અચીત મુધરે રસ ચાખે,
 ‘મુની’, ‘મુલી’ ને ‘જયુ’, ‘બીજા બારબરિયા’ બારે,
 ‘સાસણ’ ને ‘જરી’, ‘સિરિન’ મુધરી સસારે ૬

ઈતિહાસિક અગણીત, કથાઓ બહુ ઉપયોગી,
 ધણી નેજાઓ લાભ, બન્યા જે તેના યોગી,
 ઉદત લેખન કંઠે રાત્ર્ય સામે લખતા પણ,
 પુખ્ત ટીકાઓ કરી, ધરીને દિલખા ડહાપણ ૭

‘કૃશન’, ‘પારસીનીતિ’ વિદતાપૂર્ણ વિવચન,
 લેખન બળ અદ્ભુત, વિરલ શૈલીના દર્શન,
 સવિવર્માની જેમ, હુબેહુબ ચિત્રણ રાખી,
 વાચનારને હૃદય, બજૂકે તદ્દપ બાંધી ૮

વાર્તા, નાટક ખરે, ‘રાસ્ત’ આ વિધય લખીને,
 મુજરાતી સાહિત્ય વધારું સરસ રીતે તે,
 છુદ્ગી આપી ગાળી, લખાણને લખવાયા,
 કાળ અતિત તે કમી, કલમ બહાદુરી કસવાયા ૯

કથા બાપણી સરસ, મુધરો સઘળે કરવા,
 અખળાઓને મદદ, ધણી દીવી કુપ હરવા
 રાત્ર્ય, ધર્મ, સસાર, મુધારવા વાતા કીવી,
 કલમ કરી દેશને, ધણી ધણી મહેલ દીવી ૧૦

હિંદુ મુખારક સાથ, મયન કરતા વ્ર કોડે,
 નર્મદ, માધવ કૃષ્ણ, મિત્રમુળમા જોડે
 નહિ પદવી ન ધનાઢય, તથાપિ શાસ્ત્રીઓ,
 વગવળો વ્ર યથા, કલમ બળથી લાગોમા ૧૧

૧ કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર ૨ શ્રેષ્ઠ માધવલાલ રૂચનાધલાલ ૩ બી. કરચનલાલ મૂળજી

સ્વર્ગસ્થ સુમ કેપુશરો નવરોજી કાબરાજી.

મુસલમીન સુધારાને એમની મદદ.

સખનાર—મી૦ કરમચલી રહીમચલી નાનજીઆણી

જન સમૂહના હિત અર્થે એક માનવી કેટલેટલું બચતી શકે છે તેનું ઉત્તમ દશાત વિષ વિષે પ્રશિષ્ણ ધર્મગતાર સાક્ષર કાબરાજીના જીવન ચરિત્ર ઉપરથી મળે છે. નિષ્ક્રિય રીતે તથા બહુશીથી વૈભવાનપણ મલાવતું માસિક પ્રગટ કરતું, મુનિમિયાબિટીનું કામ પતથી કરતું, બંદેર સત્રામીઆ બાગ ઉપર, સમીતના મેનાવડા કરવા, નવી નવી શિક્ષક વાર્તાઓ રચવી, ક્રીમેસનરીની ઉચ્ચ પદવીઓ બોગથી મેમબરને પોતાના માનવિ લાભ આપી, ઈલાદિ ઈલાદિ એક પુરુષ કરી શકે એ બુદ્ધિના પ્રામદ્યનો અમલકાર મણી શકામ શ્રેષ્ઠ કાબરાજી એક ઉમમી મુખારક હતા. પોતાની કોમના એટલું નહિ પણ હિંદુઓ તથા મુસલમાનોને પણ બહુ વાર માટે દર્શાવના હતા મહમદિયન કેમવશીને ઉત્તેજન આપવા મુસલમાનોને પહેલું કોનફરન્સ મહુમ રોક અનુદલ્લા મેહેમુની ધર્મગતીના પ્રમુખ-પણા તમે બરાહ હનું તે સમયમાં તેમણે સારી સલાહ આપી કોનફરન્સને ઉમમ સહિત ધનવાદ આપે હતા તે વાચી આનરથી સફેદરી તરીકે સેવકને તેમજ એ હિલ-અલમ બાગ મેનાર ખીજ અનેક જગ્યાને પરમ સંતોષ ઉપજાવે. બાલ જનરલ ઈડિંગ રૂમમાં એમણે ફિમી બાથરૂઆ આપી કયા કયા મુલાકાતીઓને બાગકાર છે તે અમરકારક રીતે રેખાડ્યું હતું. મુસલમાન કોમની ઉન્નતિ મટે ને કાઈ મેનારમાં બહાર પડતી તેના ઉમમથી અમત્રાસ કરી પોતાના પ્રજા અનુભવનો લાભ આપવા સદા તત્પર રહેતા ગામન કળામાં તે એમી એવ પ્રતીત હતા, તથા એ વિષયના એટલા તે શોજીન હતા કે ઈલાકાના તાનસેન કહીએ તો અતિશયો કિત મણાવ નહિ અચકાર તરીકે એમની કાંઈ કંઈ ઈલાકામાં નહિ પણ જગતના મસ્જી, કેપેરા ઈલાદિ દૂર દરાન સ્થાને ફેલાઈ ગઈ હતી એમના લખાણ મુજબ તેમજ આનક આપનાર્ગ છે, એમનું મણીનું નોટક 'નિદાખાન' ને વખને પ્રગટ થયું તે સંધીમાં એવા જોય બન્યો કે મુનમી રોહના એક મેપડી વેચવાની દુકાન ઉપર કામ પ્રસંગે હું વીસ મિનિટ મેં. હતા, આટલા કંકે વખતમાં એ પ્રસંગની આજેરા પછાવનાર કંઈથી વધારે

રાખી એ નાટક ખરીદવા આવ્યા હતા, અને પુરતું પુરત હાથમાં આવે એમી આપરના બતાવતા હતા સાધારણ રીતે લોકોની માન્યતા એમી હતી કે નાટકોમાં ને ગાયનનો બાગ આવે છે તેથી જ વાચનાર પાંદ પામે છે હવે આ નાટકમાં જોયો તો એકે ગાયન નથી છતાં વાચનાર મટપટી ઉભી થતી હતી એનું કામલ એમની રસીની નેખાજી હતી એવો વચ્ચે (ખોટ) નામાકિત નાટકકાર રોરિડનના "મુસ હોર રો-અ" ઉપરથી રચાયેલો છે, પણ લખાણ તથા રચના એમી રીતના છે કે અસલ લેખ અમેરિકા છે એવો બાસ વાચનારને બિલકુલ થયો નથી એમની વાર્તાઓ પણ બહુ સાક્રિયતાને પામેલી છે "કુખિયારી બચુ" તથા "મુની ગરીબ" નીતિ તથા સદાચરણ રીત બચતના દાર ખુલ્લા કરી શકે છે જેમને રચના બહાર જોયતા હોય તેમને "બાલિશ્ચો" ના પાના ઉધવાવવા બનામજી કરામાં આવે છે એ ઉત્તર ખીજ પણ એમની રચેલી મોધ આપનારી વાર્તાઓ છે પણ તે દરેકનું વર્ણન આ મધે આપી શકાય તેમ નથી મુખારક તરીકે સમારી બદીઓ અટકાવવા એમણે બગીચ પ્રવલ કર્યો છે અને ફક્ત એકજ બાવત લઈ તો ફરિયાની શીરવારીઓપરના એમના લખાણ અને શાહ આવે છે તે સમયમાં મારા રચેલા "સોને વાહલું શું ?" એ નામના નિબધમાંથી નીચેના ઉતારો બસ થશે

"મુખના રચેલા અસલના બોલા લોકો એમ માનતા અને કદાચ હાથ પણ કેટલાક માનતા હશે કે પારસમણી નામનો એક પત્થર થાય છે તેમાં એવા ચુલ રહેલા કે કે ગ્રામ, પીતળ ઈલાદિ કાઢિયું હલકી ધાતુ લઈ તેના પરથી કસબાથી સોનું બની જાય આવી વસ્તુ જગતમાં દો કે ન હો પણ હું એક એવા ઉપાય બાજુ છું ને વડે વાળામાંથી રૂપ લઈ શકે એ ઉપાય મુખનો એક સત્ય છે એ ઉપાય કાઢિન નહીં પણ કરકસર છે જરૂર હોય તેના કરના વધારે ખરચ ન કરી ગરીબ તેમજ મધ્યમ સ્થિતિના માણસોને એ ઉપાયની છે એટલું જ નહીં પણ

ધનાદય લોકો કુરાડપતિ કે લક્ષ્મીધિપતિ નજા તસવી લઈ જુએ કે તેમને ત્યાં દર વરસે કેટલા હજારનો નકાચો ખરચ થાય છે અને નકાચો ખરચ હોય તે બચાવે તો તેમાંથી પરાપકારનાં કેવાં ઉપગ્રમ કર્યો થઈ શકે. મારે જણાવવું જોઈએ કે કુરાડપિત્ર લોકો કરકસરની બાબતમાં બહુ ઝાંખુ સમજે છે, અને તેની અમર દિંદ ઉપર ધવા લાગી છે. પોરાકાની ફેરાનના દંડ ઝેરિયા બધી વધી ગયો છે, કે ધણુ કરીને દર મહિને બે વણુ વાર ફેરાનની દબ પારિમમાં બદલાય છે. વળી ધણુ કરી ઝેરિયા અને છે કે પચાસ સાઠ વર્ષે તેને તે તણુ ઘીધી ફેરાન આણુ થાય છે. ફેરાનની ફિશીઆરીએ બહુ ખરાબી કરી છે, હાલમાં હિંદુસ્તાન મધ્યે ખુબીએ ફિશીઆરીનું મથક થઈ પડ્યું છે અને ત્યાંથી ફેરાવરો ખાતે તેને વગર વાહને ચકાવવામાં આવે છે. પારસીઓમાં તેનો પગ પેમારો અતિરાય થઈ ગયો છે અને ખીજી ચાલી-ઝાલીમાં પણ ધીમે ધીમે તેનો પ્રસાર થાય છે. આ ઈકાં જી પુરેયા બનને લાણુ પડે છે. પણ સ્ત્રીઓને જગ વધારે લાણુ પડે છે. મીંડ કે ખુશાર નવેંગેજી કાખરા-જીએ પોતાના બાવણમાં ફેરાનની ફિશીઆરી ઉપર ને પ્રહાર ચલાવ્યો છે તેથી ફક્ત પારસી કોમ નહીં પણ આ હિંદીકામાં વસતી ખીજી કોઓ ઉપર પણ તેમજે ઉપકાર કર્યો છે. જુના ટકાઉ રંગે તણુ ઘઈ તવા કાચા રંગે નેવા કેવા કે પ્રિરાઝી, પોપટી, સ્કાવેટ, આઈસ્ટીકી

અને રાતરોરાની વપરાવા લાગ્યા છે. મુરતી તથા અમઘવાદી ગજાઆણી, ટકાઉ, શોભિતી તથા પાકા રંગની આવે છે તેનો ખુબધીરા બાવ પુછતા નથી આઠ વરસ સુધી જવાબ આપે ઝંબેવા ઘટ ઘાટોવાતનું માન હવે ધરી ગયું છે. આવી રીતે આસ્થાન કરે છે અને તેનો ઝવારે પાર આવરો તે પરજેઅર બલિ.

‘Maidens like moths are ever caught by glare’

‘પતંગીઆંની જે નારીઓ પણ તેજથી અંગ્રાઈ બાય છે.’ પણ તેમને મેળોએ ચેતવણી આપી હોય તો સાર કે એ તેજની પાછળ આગ સળાયલી છે. બન તેમજ મરણની કેટલીક ક્રિયાઓ પાછળ ને હાથ ખરચ થાય છે, તે કેટલે દરને વાજબી છે એ વિચારવા અને તપાસવા જોઈએ.”

ઉપર ને ને બધીઓ વિષે જે ફક્ત હિંદી કહેયો છે તે દરેક વિષે મહંમ રોહ કે ખુરોશીએ સંખ્યાબંધ આ-ટિક્કો લખી હતા અને તેના પગલામમાં ઘણીક ફાશીનેઠ ઘણીક બધીઓ હાંમીમાં આવી તે તે વખતે બંધ પડી ચઈ હતી. હવે કોઈ કોઈ વાર ઝિંમના વિચારોથી જુદા થઈ પડવું, તો પણ ઘણી ખરી બાબતોમાં તેઓ સ-માજે અચવતા હતા અને ને મુખારે અચવતા તે શુદ્ધ અર્થ કણુથી અચવતા ઝિંમ તો નકી પણે કહી શકાય. કોપરે, ઝિંમના પવિત્ર આલોને પરચરકિયાર સાંતિ આપી ઝિંબી દુવા આણુ છું.

ગાંઠકી.

ગઠ—અગર આંતુકે શીરામી બ દસ આરઠ ઘીસે મારા—

ગાંઠનું ચુક્રી લુટાણુ હું અહા મારે ગયો હીરો, નહીં મારો નહીં તારો હવો તે હિંદના સાચો. ગયો જુલજુલ હિંદીકાનો મુખારોનો ખરો સાચો, ન રેજે ને ખરી ચારી અચલનો તે અજબ કાચો. મારે જુલ જિય પખીડ ગયો ઘીડી બહુ ખીડી, મશીકેને રૂડા રંગે મુશવે કો બતારો કો. દરને તે પિછાળીને દવા આપી કંઈ લાગી, કંઠારી મગ્ન રમતી રહી મવાયો કો કાપાયો કો. બનીને કાપવા કોઠીસ કાપરાજી બની ઝાવી, બની લાગે જીવી લાગે ફક્ત તારી અચા ઝાવી. અહો ઝંબેરા કળાવગો મગે મુવક મગે કોઈ, ફક્ત પ્રમદ મશીકે મન કુળ ઘીડી વીડી.

કિસ્મત સ્થાપનારી કેળવણી.

લખનાર-બાઈ મેહરબાનુ ફીરોઝશાહ એકબવાળા

જગતી અને સુવરેલા માણસોના ને મોટા તકાવત હમી ધરને છે તેનો મુખ પાત્રો માત્ર એક રામના મખાઈ મહે છે, - કેળવણી

કેળવણીનો માત્ર એક જ સાધન શાલુઓ વધે એક મળવડ તકાવત ઉભો કરી રાકવાની જાહેર ધરને છે સુવારાની એક મોતેનર જામીનગીરી અથવા જગતર કહિયે તો, સુવારાને લાખો કાળ નિખાવનારી જામીનગીરી તે નિશાંગે અને મોટી મોટી પાસાળાઓના માત્ર છે એમ અમલનું નહિ, કેમ કે એ પછાતો, દરગીરી સાથે કોટું પડે છે કે, માણસને સુધારાની ઉંચ પધિરીએ મરાવવાનો શુલ્ક ધણી એકો છે. ધણી છે. પાતાની તેમજ પામી કોમને સુધારવાની સાચી છયામા ધરાવતા એક જ દિનતવાન મર એવી ધણી ધણી પાસાળાઓ અને શિક્ષણ-સ્થળો ઉપર મોતેનરી જોમલે છે. તે વિગત આપણે સંખ્યાના રાજ મહેમ રોક કેપુરાનો નવરોજ છ કામરાજ નેવા મામા સુધારાના છયાસુ ઉભેજક ઉપરથી પરીપૂરી મામત ધરાવી જોઈયું

અમાની અધાર કાઠી માનની રેશાની ફેસાવવામા એ સાધરિય મહેમ નરને એકો હાથ અને એકલું કેળવાયલું જોયું બહુ બહુ નિશાંગે ને ધણીમા વધે એવી ન નિખાવતી શકે તે નિખાવવા મામા છે

એક માણસ ઉપર જેમ તેમ કરીને કસમિયું માન બહુ ટુક વખત નિભરી અને તેની આત્મનુલ ઉપર તે માનની અમર કાઠી થરી નહિ નિશાંગે. અને પાસાળાઓના માન કરતા વધરે લાગણીક માન તે માણસની આત્મ અનુલ ઉપર નિશાંગ અમર કરી શકે તેનું જાતિમાન જાળવવાનું જાન કરવાનું માન છે પોતાની તવેલે અને તેના ઉપર બના આપતાં કોટું પોતાના સાચીકિ અને માત્રિકે નિર્મળ યુગે વધારાક તેમ અરે માન તેમ અરી કેવળથી છે, ને વડે માણસ પોતાનું કિસ્મત મહેરાલથી મખાઈ રાખી શકે છે માનની પાટી અમરમા અવતાર એક અખુલ મણક કરતા વધે મોજ મજલ નેજાવાનું માધન તે માનની મોખી દરજા ત નજાર માણસને મને છે

1. જાતિ યુગેની અથવા નેક યુગેની પિતવજી કંઈપી દુનિયામા મોટા મુખ મોઢે મણ નહિ તો લાખો કાળ માત્ર મળનું મની જવાત છે જગતરગેએ અવાન અને જડ

અજિના માણસનતાના અગ મુખ અરે શુ શુ ઉપજા કર છે તે તેની કુદરતની મસિકતા ઉપરથી જોવાનું અને જાણુ વાનું છે તે કામ અનરાજિત પિતવજી ધરે શકે છે

હામન કરેલું માન વખતના વડેલાથી જુલાઈ જાને સધરેલી જાન ધમકાઈ જરી મોટા અને સત્તા ઉંઘા વળગે પરતુ આત્મનુલની નિર્મળતા અને સ્વમતરાજિતો પિતવજી અજિના તે કાઈ અપી કુનિયાદીની નારાવત જાન નથી કે તમને જોડી જાય

એ ઉપરથી શુ મહેમ મીન કામજાની નિવડી એક અજાન યુગેક શુલ્ક કરે છે એ એકોએ કુનિયાદી માત્ર સત્તા કે મામાની દરજા ન કરતા માત્ર એક અમતો અજિના એકોએ કરવાની પાત્રે મ અપી અને એ તે એકોને નેક હેલુ તેમણે છે એ અપી માત્ર એક

અજાનતા એકોવાનું વિગત છે તે પિતરાનું મુન છે અજાનતા એ તેમ જૂતા અને બરીની માતા છે એ જુરાઈના અધકામને માત્ર કેળવણીને રેશાન રિવાજ તોડી-ફૂટ કરી આપણા મનમુખ કવિએ અને મામોરે ને દુનિયાના મોટા મુખી સુવનના એકોના અજાન કવિતા રી મા અત્રિકિ રામેતો લખી ગયા છે, તે પ્રતિપત કરી શકે

આ મોહની મુટી ઉપર વખતા આપણ રીક માનનીને માથે દુનિયામા પોતાને માત્ર અરી લાલકાથી જાનરી નેકીને લાલકા મખાઈ મેવથી જવાને એક અખ મુલવસો છે આપણા વડવાએ ને જરાઈના બી વારી ગયા છે તેને આપણી નિરંજીબર નેકીનું પાણી પાઈ પોનીને જોવા જડ કરવાની આપણી ફૂલે છે એ એકોને વાકા વીકા થતા અજાની તે એકો દુનિયાને મોટા અને રવાઈટ હોય જુગ પોરે તેના કરતા એકેએ વગી આપણી પૂરે આવતા આપણા માગેને માટે એકો નિમગ વાગે મેવી જવા છે કે નેમા એક અજાનુ જાન કે મે ન હોય નહિ

બાલિનું છે કે મા અજાન પેલ પડતી એકોમા સરંધી પ્રદ મીન છે, તેમજ તેને મેલું અને થડું જોઈયે તેને જમા નિશાંગ આપવામા આવી છે, તેને જુદી મોટી આપવામા આવી છે, તેને મેરંધી વડે દેરા ઉતર અખરાવામા આવી છે, અને તે ઉપર તેને કુમને હોંઘવાની અમત, અને વાપી નિરંજી વામજા મરી છે

માણસમાન આ ધર્મને આરો હકદાર મનિક છે, તેની મના બે હવીડે, તે ને ગમે તે કરી મટે છે. સર્વ સ્ત્રીજ તેના તાપા દેશ છે છતા તે બાપેડા કેસ બિદિયુ કેટલો અસતોષ દેશ કામ કરવા જતા કેટલો ડર આઈ જવારો છે આ દુનિયામા બીજાઓ કરતા માણસને ધણી બોહલી મના આપવામા આવી છે, છતાં ને જન્મતા વાર કેવો દુર્ભાગ, કેવો લાચાર કેવો ડડો હોય છે. ને જન્મ્યા ઉપર તેને ડોડામા અને જે તેથી તે કેટલો અજરબા બીડો છુવેડો હોય છે આ બાપવાગયામાથી, તેને મોરે આ ધર્મ ઉપર નિર્ભાલુ કરેલા કાંઈ બળતવાને તેને કેવો બધા વખતની મરેતન મળે છે વાજની રીતે ગિપ્સી કેવલધને પાતા મોરે બોધી યતા કામે હાથ ઘડતા મોરે તેને મણાક વર્ણની નાની સુદત મુકત પૂરી પાડવામા આવી છે

કય કરવા રોગાઓની કન્યા બનતી હતી ત્યારે વર્તમાનકાળના માણસો ભૂતકાળના માણસોથી દરજ્જામા મધ્યમા અસ કન્યાને નામે વિદ્યા હુન્નરની રોગકાઓ સ્મૃતકી થતા માટી, ત્યા વાયવું લખ્યું દુનિયાના સમા આઝ ભણુવા સ્મૃત પીતને પાતાના માનમાથી લાગ આપવા ઉપરાંત હવે પછીના આવતા વખત મોરે બે વિખ્યાકાળની સ્ત્રીનાંને મોરે સાથ દાખના ભેગે તેવા કામે કરી જવાની—ભણે રાખેતા કેલવાયા સ્મૃતે—વર્તમાન કાળનાઓને માર્થ સ્મૃત પશ્વિત દુર્ભાગ આપેતી છે

પ્રથમી ખુશી માન સ્મૃત સ્મિતો છે બતી બુજાઈ મળે તો સપડા દે મેરે પેમા માત તકાબરી છે, અને મના તે ભાનચનીંદરી છે, પણ ઉપર કંઈ તે માન આ અને આવવી દુનિયાવું સુખ હામન કરવાને ને કિમત છે તેની આવી છે

પિત્રિના મજબૂતા નાહ વિચારો. અગ્નિને મન થેલી માટી બકબર છે, પણ સ્મિત પિત્રિના મજબૂતા મોરે થેલી માટી માટી મનતવતા હાથ કરી રાકાય છે, તે ને કામ તન કરીને, મન થેલી હાડકો રમીને ગમે તેથી મિહનતે કરવાને પણ અગ્નિના વચે કદીપણ આવી મગડું નથી

ને માર્ક સમ્પાદને હુડી કાહડ્યા આહે છે, તે ખરી મિતિજર મીનોઈ રાજાનો ચેતો છે અને ને પતિ પાતાને બીછાની રાકે છે તે પાતાના કિસ્મતને પાતાને ગમે તેમ ચનાવી રાકે છે તે પાતાજ કિસ્મતને પતિ માણે છે સ્મિતી સ્મૃત રાજાનો મહાન ચેલો તે મહુમ રોડ કે ખુરાદો કાબરાછ હતા કે ને સ્ત્રીઓ પાતાની જાતી અકન અને ખતથી પાતાના કિસ્મતને ખરે માર્કે શેરવી સખાબધ નેક કામે પરકેમ તથા હમકામને મોરે બળવી પાતાવું નામ અમર કીપુ છે, અને નેમની ઉમર કોશરો અને ફોહમર કાંઈના ફળ આપતી હિંદુસ્તાનની વચરગી પ્રજાઓ તેમના ઉપકાર તમે મદા દખાવી રહેશે

સ્મિત સ્મૃત અબાલુ અનાન છુવડાઓ પાતાના હવે પછીના કિસ્મતને મમારો શેરવવાને, પાતાના ભવિષ્યને મટેલ રરો મેનવા મોરે કેવલગી સેવાની જરૂર છે પણ તે કઈ કેવલગી ? નિશાળોમા ચોપડીઓના પાક મોહડે કરવાની ? નહિ પણ પતિ તે કુદરતના પિતાથી કથી હાનવમ મેનવા છે, પતિ કથી તરેહની છુડગી નિભાવરો તો યાગ પડશે પાતાની સખાવતા કે હાજતો કમે રરો ધોખાવવી અને કમે માર્કે રેડવી તે સમજવાવું પૂરું બાન કરવાનારી કેવલગી માણસ જલને આસ જરૂરની છે ભૂતકાળ વર્તમાનકાળને બાવરોજ, તેમ વર્તમાન કાળની પુરો ભવિષ્યકાળ આવ પાતાજ સ્મૃત કામે સ્મૃત બીજાની પ્રકે હોવા છતા નેમ કદીપણ ભેગા થઈ રાકતા નથી, તેમ રેકે બેજામા ઉડેલા પેના પવન જેવા નાકાગ આંખોને ભેગા કરવાને સ્મૃત માણસ અમર છુવી રાકનાર નથી

ભૂતકાળમા અમાનતાને ઘેર ગમી હો, અને તેથી તે વખતે ધણુ બાને કરાગ રીખતી નિંદરગીઓ વજ્ર હની અમાન છુવડાઓના બેમા થકથી કરાણ કમ

સુશકેલી હોય તોજ ફતેહ હોય

બેહાગ—ખાલ

ફતેહ કાગની કલકાડી
સુશકેલી મગેરે—ફતેહ
ખુશિયાત રાગને ફતેહનો બને છે
ફતેહ ના ગણાય સવર જરૂર
કે ૦ નો કાબરાજી

વર્તમાનપત્રકારનો ધંધો-મી. કાળરાજની પ્રશંસા.

લખનાર-મીં ભગુભાઈ કૃતેહર્ષદ કારભારી.

મુંડ રોડ કે પુરના કાળરાજની મને જાતી ઝિંખાળ્ય માત્ર એ વર્તમાનજ હતી, પણ તેમના લખાણથી આજ લીધે વધે થયા હું તેમને ઝિંખાળ્યો હતો તેમના લખાણ ઉપર હું ઝિંખાલો થયા હતા હતા કે રસાવરના ભવારે હું નિગાળના ભણ્યો હતો ત્યારે પેલા "ગાન ગોસ્તા" ૬૨ મોમકારે ભેલાની અને વાચવાની તર લેતા હતા એ વર્તમાન જવાબ કેરી રીતે લખ્યું જોડે, તેમા કેવા પ્રકારના લેખ હોવા જોડે એ વર્તમાનની અને અનુક્રમ્ય કરવાની મને તક મળી હોય તો તે મુકુંભની કનમુથી લખાતા "શમત ગોસ્તા" ૫૪થીજ હતું

ગેહ કાળરાજની બપોરની ઇલાસત ઘણી માટી હોવા સાથે તેમનું ઝિંક ઝિંક વાગ્યું હજીમા ઘણાજ કિમતી હતું-લોકે રાત્ર કાઈ ગાળવા હોતો ઝિંકલુંજ નહિ પણ ગર્મ ઝિંકો ગમીજ વિવધ તેમના ઘણી માટી ભાષામા અને અભવમા આણમને મમજ પેડે તેમ લખતા હતા-તે સાથે બપોણુ હુંક હોવાથી વાચનું કઠાણભરેલું ઘણું પડતું નહોતું

છેલ્લા લખકામા તેમના હાથે લખામેલા " પારમી નિતિ " (Part Moral)ના વિષયો ને લાખીસુલ મુકી "ગરત"ની કટારિમા લખાયા હતાતે લેખ ઘણાજ કિમતી હતા, અને એ મુકુંભના રકુડિયેવોડ ઝિંક પુતક ક્રમકે કરવામા આને તો આ વિષયને પેલું મ્થાન આપવાનું વાજબી મ્થાન આ વિષયોને પાઠમી મમાજ અને રીત રીવાજ ઉપર ઘણાજ માફ અજવાબ પડેલું જણાય છે, અને તે ઝિંકના તો ઉપયોગી છે કે હરોઈ કાલમરિતો એ ધારે તો તે વિષયોના તે ઉપયોગ કરી રોકે ઝિંક છે આ ઘણી તેલજાજ બરે રીતે વધુ ઉપયોગી વિષય "ગરત ગોસ્તા"મા લખ્ય ન થયા હોય તો "ગરત ગોસ્તા"ની છુપિયા વખતે બખાલવા મુખર્ક રાહજોની તવારીખના સંબંધમા છે આ નિયો ઝિંકના બધા ઉમદા છે કે તેનું ખામ ઝિંક પુતક પ્રકરવાની જરૂર છે, કેમકે તેમા અગમમથી આપણને વણુ રિવાજનું મેઠે છે હાલના વખતનું મુખર્ક રાહજે તે વખતે કેવી સ્થિતિમા હતું, સેહો કેવા હતા જરૂરે ચિત્તાડેક અહેવાલ ને વાચવાથી મેજ જણાય આરે છે

ગરતજીબ બાળતમા મુકુંભના વિચારો પાછના લખકામા કૂંદા હતા પણ તે કેડ ઝિંકો હતો કે ને અમર કાવને ધિખારનાર નોંધોના ઝિંકલે કો-ગ્રેમીની જરૂર નથી ઝિંક તેમનું કહેવું નહોતું પણ કો-ગ્રેમી અને તેમા કરના કરવામા ઝિંક અનુક્ર કંઈ કંઈ જોડે ઝિંક મળથી હતું તેમના વિચાર મુખર્કને ઉતરી પાડવાના નોંધોના પણ તેને મજ

ખત કરનારા હતા. મને તેમ પ્રત તેમના મધ્યધમા મમને પણ ને તેમની રવીન હતી તે કોઈ રીતે નાપાવાદાર હતી નહિ. આદમ જીને મધ્યાન પૂજા પકડ્યુ તે પકડ્યુ તે કહેવત ઉપર વગી રેવાનું નથી પણ એ પોતાને જુલ જણાય તો તેણે ગુગજ તે મુધાગવી જોડે, અને તેજ હવાપણુ બેડે છે અતમના કો-ગ્રેમીના સખે તેમના વિચારો વિરૂદ્ધ હતા તેથી તે બીજા જોડે કંઈને મરહોર નોંધોના ઝિંક કહેવું ખરેખર જુલજરેલું છે તેમની પ્રજા મેવા ઘણીજ કિમતી હતી

મુખર્કના " રીંક મિતિમા " વખતે ભવારે હજારો લોક પુજાર થયા હતા અને ને વખતે મેશીઆમ્મી ઉલ્લુ ઝિંકલું કુષ જોવા હતા, તે વખતે જી પ્રમને પ્રસાદ થતા બચાવવા કોઈએ પ્રસાદ કંઈ હોય તો તે મીં કાળરાજ અને તેમનું ૫૪ "શરત"જ હતા આ બધી પરપોષા કંપની-ઝિંક છે અને તે જોનજોતામા મેસી જરી તેની આગાહી આ અહરથજ કરી હતી. તે વખતના તેમના લેખ વર્તમાન જવા અખ્યામીએ ખામ અખ્યાસ કરવા જોગ છે. તે વખત આવી પરપોષા કંપનીઝિંક મુકુંભને અનેક લા-લયો આવી હતી ને ઉપ મુકુંભે કાઈ પણ રકાકે રાખી નહોતો, અને તે તમામ લાયકો ઉપર રાખી નહિ થતા પ્રજા રસણ કરવામાજ પોતાના લેખોની કિમત જણી મુકુંભે હજારોને આડામા પડતા બચાવ્યા હતા, જોનાથી બચેના આને પણ મુકુંભના ઉપકાર માને છે.

ને વખતે સી કેળવણી શુ તે કોઈ જણ્યું નહોતું તેવા સમયમા સી કેળવણીની દિખાવની કરતામા લેખો બખી ઝિંક કલા "ગરત ગોસ્તા"ને તેમણે ઇચ્છ્યું નહોતું, પણ ને વખત વર્તમાનજવ અને પાઠમી ઉપરની સ્થિતિ તદન બાળણવાથી હતી તેજ મમમમા "ઝી જોષ" જેવા માલિકને પણ તેમણે ઇચ્છા કરી હતું ઝિંકલુંજ નહિ પણ ઉપયોગી ચિત્રો ને વખતે ચિત્રકળા પણ અજણમા હતી તેવામા આપી "આ જોષ"ને વધુ વેચાણકારક બનાવ્યું હતું આ વખત પછીજ કંપાગાળાઝિંક નિકેરો છે, અને આને સી કેળવણી ઝિંકથી પારસી કોમજ મુખી નથી પણ ખીજ કોમમા પણ સી કેળવણી ઝિંક મેરિ ઘણા ખેરા કરી છે અને આ કેળવણી અનેક કુટુંબ મુખી થયે ના જરૂર પડે છે અ બપવા ખીજ કોમના પાઠમી કોમ કરતા પણ સી કેળવણીના પ્રમાર ઘણા ઝિંક છે, તેવા કરવાકે કારણે છે ઝિંક તો કંપાગાળાઝિંક ઘણું, મધે જોની નથી તેમજ હિંદુ ઝિંકમા બાળકોએ નહોતી ઉમર

પરણવવાનો રીવાજ હોવાથી કેટલાક મૂર્ખ માનવાથી પોતાની ઈકરીઓને બહુવવા નથી પણ રાધણ વગેરેનું કામ સારારે જઈકરે અને સાચુ તેના વખાણ કરે તેવી મનઃએ આવ ધર નું કામ તેને રિખે છે પણ સમગ્ર માનવાશે તે પોતાની ઈકરીઓને બહુવવામાજ્ઞ હજાપણ સમજે છે, અને બસે કેટલાક મુધાગના શત્રુઓ એમ સમજતા હોય કે સ્ત્રી કેળવણીના પરિણામ વિપરીત છે, પણ આ તેમનું કહેવું ખીલકુલ મૂર્ખતાભરેલુ છે, અને આવા હિમાય તીઓને આપણુ પુછીશું કે બહુની સ્ત્રીઓ કરતા અબહુ સ્ત્રીઓમા શુ અનીતિનું પ્રમાણ કાઈ ઓછાલું છે? બનકે બહુની સ્ત્રીઓની સખ્યા ઘણી નહોતી છે અને આવી નહોતી સખ્યામા કદાચ એકાદ એના સમધમા આવું જોવાય તે શુ આખી કેમ બગડેલી ગણાય? પણ અબહુ સ્ત્રીઓમા એમ તેમની સાથે પરણનાર પુરુષોના સસાર બગડેલા માનમ થકે છે—કેટલાક પુરુષા એક ઉપા બીજી સ્ત્રી ખણે છે વગેરે ને બનાવો બને છે, તે બહુની સ્ત્રી સાથે પરણ નારના સખધમા બનેડું આપણને જણાવું નથી અને તેથી કેળવણીના બીજ રીપતાર તરીકે પ્રથમ જ્ઞાન રોઝ કાબરજી અને મહુમ કમનદાસ પ્રગણનેજ ધરે છે

પ્રજા અનુકરણ કરનાર છે તે વાતના નિસરેલ છે કેમકે આને પારસી કોમમા ને બાઈલુ વગેરે કપડાનો ફે મ્હાર જોવામા આવે છે, તે રોઝ કાબરજીને લ્લાધીજ રાર થયેલા છે રાજઆત વખતે ધણીજ મર્ચા આમેલી પણ આ મુધાગએ આજ એજલુબધુ રૂપ પકડ્યુ છે કે એમકી પાગસી કોમમા સ્ત્રીઓએ કપડાનો ફેમ્હાર કયો છે એમ નથી પણ કપોળ, બાટીઆ મુગી જેનો વગેરે બહુની કોમના બેગએ પણ મુધરેલા કપડા પહેવા લાગ્યા છે, અને આ અનુકરણ કરનારની માટી મધ્યા અબહુ સ્ત્રીઓની પણ છે અને તેથીજ આપણેઅસ્ત્રી કેળવણીનું નહિ કહેવામા અલમત્તાહિંડુ અને જૈન બહેનો બસે કપડામા મુધારા કરે પણ કેળવણી વિનાનો આ મુધારા કાગડાને મોઢા પીંકમા સજ્જ કરવા જેવો છે અમગ્ર માણસોના વિચાર પ્રમાણે તે બહુતર વિનાની છત્રની કોઠકે કોઠકે કા તે પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી રોષ ખરે સ્ત્રી કેળવણીના ફેલાવો કાગડાને દરેક કેમે અવચ આબાર માનવેજ જોઈએ

મિલોમા આ નવા ઘોડાના બ્હાર માડનાર લખાણે પ્રકટ કરવાનું મત પણ મહુમેજ ધરે છે થોડા વર્ષ ઉપર મિ નવા કોઈ અનુભવીની કબમથી મિ ન મેનેજર અને તેજ સ્વ જટા તેમના રોરહેહરો સાથે કેવી બાજી રમે છે તે સખ ધી અનેક લખાણે પ્રકટ થયા હતા અને તેવા પરિણામે રોરહેહર ઉપર ઘણી માટી અસર થઈ હતી એટલેજ નહિ પણ કે નીક મિત્રો બધ કલામા આવી હતી આ વિષય એક નવા વતમાનવતમાજ્ઞ છપાઈ અટકેલા નહોતા પણ તેના અગ્રેજ બાપા તર સાથે જોવાનીઆના આજ્ઞા રમ તે પ્રકટ થવાથી તેની વચ સાચી અસર થઈ હતી

આવી રીતે શબ્દ પ્રબળની સેરા બળવવામા મહુમે એક વર્તમાનપત્રકાર તરીકે પોતાની અદા ફર્જ બજાવી હતી મ્યુનિસિપલિટીના પ્રબ તથા મરકાના કોર્પોરેટર તરીકે તેમણે ઘણી માટી સેવા બજાવી છે મહુમની આ કારકિર્દીના તપાસ કરવાની મને તક મળે તી નહિ હેનાથી એ વિષે કાઠપણ વિસ્તારીને લખવાને હું અશક્ત છું

મહુમ હિંડુ મુધાગના સખધમા સારે બાગ લેતા હતા તેઓએ ટ્રેસિડન્ટી શરૂ થય એસિસિટીએરાના આ નરરી સેક્ટરી તરીકે કામ કરવાનું મારે લીધુ હતું, પણ અફસોસની વાત છે કે મહુમની રેલ તે સખધમા કામ કયા પેહ નાજ પરલોક ગમન થઈ તેઓ બાગેજર મુખધમા થતા પુનઃકામા મેરહાજર ગ્રેહતા, બનકે પોતાની હાજરી આ તી તેઓ પુનઃકામા પૂર્ણ હિમાયતી છે એમ બતાવી આપતા હતા

વર્તમાનપત્રકારની ફર્જ કાઈ જેવી તેની નથી આ ફર્જ કેવળ પરમાર્થની છે અને પરમાર્થ કરતા ઘણાના કુગમન થયુ પડે છે તેનો તે ધધા કમનામજ સાચી પડે જાણે છે ફ્રમ જેળજવાની બાગેજર આરાધા આ ધધામા રાખી રાકાય, પણ અઘી ફાકી કામ કરવાનું હેવાથી બન બસી પણ આગળ જતે થકે તેમા નવાઈ નથી કેમકે આવા ધધા કરનામ આપણે ધણુ જોયા છે કે જેઓ રાઠઆતમા લેતાહબરે કામ કરી છેવટે કઠાળી ખીને ધધે વળેના છે રાખવા તરીકે મહુમ નર્મતરાકર મહીપતગમ, કમ્પ નદાસ વગેરેના નામો બધ છે પણ મહુમ રોઝ કાબરજીએ જો તે એક પોતાની નિરૂપીનુંજ કાર્ય છે એમ મમજી પોતાનું બલણ છેક બાળપણથીજ વર્તમાનપત્રકારના ધધા તરફજ લગાડ્યુ હતું અને મરતા સુધી તેજ ધધા તેમને આ ગીકાર કર્યો હતો ઈશ્વાર જેવા સુધરેલા ફેરામા ૪૦ વર્ષ સુધી લાગ લાગત એકજ વર્તમાનપત્રના અધિપતિ ત રીકે વર્તમાનપત્રકાર તરીકે કામ કરનાર બાગેજર જણાય છે તે હિંડુસ્તાનમા તે ક્વાથી રોષર અત્યાર સુધી એક પણ નેવા લખેલા હોય તે તે મહુમને એકલાનોજ છે

એકજ ધધા તરફ રૂઠાથી ગ્રેહ તેને રેસા મળે કે પણ આ ધધામા પેમાને બસે આબક મળે છે, ને મહુમે પ્રેરૂચી મેગથી હા—આ ધધાના મગધમા વાન કરતા તે વખતે વખત કહેતા હતા કે તે માગના ધધા છે (Killing profession) અન્યતા વર્તમાનપત્રકારને આમા રેશની શીક હોય છે, અને તે શીકના ઉ નિ આરામા જોવા તે બાગેજર ઉમા આવે જ

મહુમ પોતાનો કુગમતો વખત કાઈ નકામે ગાળતા નહોતા તેઓ બેડે હિનઆસોમા બાગ લેતા હતા એટલેજ નહિ પણ પ્રમમજ સાચી નામકરામા આપવાનું અને નામે લખવાનું માન પણ તેમનેજ ધરે છે નાટકોમા સ્ત્રી ખેતા ઈઓની જરૂર જણાવનાર જમ મહુમજ હતા અને

એને રિંગે આવી એના ઈચ્છાથી નહિ ઉતરે માફી અસર થાય કે એક કોનાર જમ તેજ ન હતા આમ નાપરે પે પ્રભ સુવાવવાની પેહન કરનાર તેમજ માન પ્રમાણે જેવી મડલી રચાઈ તેમા જામમરૂડી બાપણે આપવાની તાર આત કરનાર તેજ હતા

પ્રભમા વાચનનો શોખ અને તે પણ નિર્ભય વાચનનો શોખ મમાર સુધરે તેની રીતનો દાખલ કરનાર તે હતા તેમજ લખેલી “શુદી મરીબ”, “કુ ખીઆરી બચુ” વગેરે પુસ્તકો જેણે વાચ્યા છે તેને વૃન્દાવન નજવાની માફી કરનાર મનુ બાન આપે છે અને આ પુસ્તકો જે કે સિમિત તેની શુદ્ધ જેવા બાધના લખેતા અગ્રેષ્ઠ પુસ્તકોના અનુક્રમ છે પણ જે પુસ્તકો ઉપર “અગ્રેષ્ઠ ઉપગ્રી” એમ ન લખ્યું હોય તો વાચનાર બાપણે કહી રહે કે તે ખીત્તની કલમનું અનુક્રમ છે રીત મમોને લખતી નવ તકસાઓમા “વેચાવે સા વર” એ તેમનું એક ઉત્તમ પુસ્તક છે તેમજ હાલકારક સંખની બાબતમા ‘દિમા દેસા’ કાઠ જેનું તેનું પુસ્તક નથી આ પુસ્તકો મને તેવા હોવા છતાં તેમા લખાવની બાધા મારી અને ધરગાનુ હોવાથી તે હિંદુ, પાઠમી અને મુસલમાન કેમમા વચાય છે હિંદુઓના હાથે લખેતા પુસ્તકો ધણે ભાગે પાઠમી ઓમા વચાય છે અને ખીછ મેમા ઓછા વાચે છે, પણ મારા અનુભવથી હું કહી શકું છું કે પાઠમીઓના પુસ્તકો ખીછ મેમાવાળા મારી રીતે વાચે છે આમ મહુમ માડુ એકલે જેને અગ્રેષ્ઠમા દાહકે વાચન કરે છે તેનો ફેલાવો કરવામા પણ સહાયજન થયા હતા

મહુમના લખેતા પુસ્તકો કાઠ નહાના નથી તેની સખ્યા લગભગ ૩૦૦ ઉપર થવા જાય છે અને બાપણે એક એક પુસ્તક ૪૦૦ પાનાથી ઓછું હોઈ આ સિવાય નાપરો

જુદા, બાપણે જુદા અને વર્તમાનપત્ર અને મામિતના લેખો તો જુદા આ બધુએ બનાવી આપે છે કે મહુમ એક મક્કમી લખનાર હતા

છેક મણુ પદન તેઓની કારકિર્દી બહેર હતી જે કે જે વર્ષે ઉપર તેમને “મન્ન” માથનો સન્ન છેડાવો હતો પણ “શ્રીગોષ્ઠ” જેનું માહવારી પોતાના હાથમા લઈતેની અગત્ય તમા એક વિશેષ વધારો કર્યો હતો મોગ મામમા સર્વે મામિકમા જે જે વાંતાઓ દાખલ થઈ હતી તે કાઠ જેવી તેની નોંધની આવી નાની વાંતાઓ લખવાની આ તેમની પેહનીજ સારવાળ જણાતી હતી

બેર મહુમ એક મતાહકાર તરીકે પણ ધણીજ સારી મતાહ આપનાર હતા, અને એવા એક જે પ્રભ અને તેમની મતાહ સેવાના મળ્યા હતા જે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે તેઓ પોતાનાં ખર્સ દિવથી જે તેમને રાખ લાગે તેનીજ સતાહ આપતા હતા

મહુમના વિષે જેટલું લખીએ એટલું ઓછું છે. બેરજ મહુમના મજલુથી આપણે એક અરડો વર્તમાનપત્રકાર નાટક લખનાર, બાપણેકાં અને વાંતાકાર શુભાઓ છે મહુમની ઓઠ પુગરી મુરકેન છે તેનું માન ગભ્ય અને પ્રભ બનેલા હનુ-આપ્ત બને માન મેગવ ઘનું કામ ધાણુજ મુરકેન છે જે માટે મહુમને ધનવાદ ધરે છે

મહુમના જીવનથી જે કાઠ આપણને શિખવાનું મળતું હોય તો નીતિવાણ જીવન ધધારાજગારમા હંદતા અને ધીરજ-આ બધું તે મહુમનું જીવન આપણને શિખવે છે

છેવટે મહુમના આત્માને શાંતિ મળે તેજ હું ઇચ્છું છું

બાળકેળવણીનો મોટો સવાલ

જીનેટિક-કુમરી

બાળ કેસ મુરદેરે મીઠી આવજને,

પ્રતિ ઉદગ્રાથી —બાળ કેવા

કોઠામા ન કેળવણી કેદવાય

મર્યાદા બિનકે હંડરવાથી —બાળ કેવા

નોંધડા તરકકા, ઉદગ્રા થાય છેકર,

આખાપના બેનગ્રાથી —બાળ કેવા

શું લાડ કે શું ધાક કરે નારા કેળવણીનો

જેક અપરિહ બેનગ્રાથી —બાળ કેવા

લાડ નવ મનનબ પ્રીતની પામે

ના કચારના ઉમેરવાથી —બાળ કેવા

કેડ નો કાળવરણ

કોણ ગયો ?

લખનાર-મીં દાં એં તારાપોરવાળા.

(૧૧૬૨.)

નર નામદાર ગયો, સાહિત્યનો સાર ગયો,
સાક્ષર શૃંગાર ગયો, પાર ગયો પ્રેમનો;
લેખક હદાર ગયો, પંડિતોનો ધ્યાર ગયો,
અમીરી હચ્ચાર ગયો, તાર ગયો તેમનો;
ભાષાનો ભંડાર ગયો, દાના દોસ્તદાર ગયો,
વાણીનો નિહાર ગયો, ક્ષાર ગયો ક્ષેમનો;
દિલનો દેનાર ગયો, જનનો જીહાર ગયો,
દાદીનો દિદાર ગયો, હાર ગયો હેમનો.

(૫૨૭.)

અરે લેખક ક્યાં છે એવો રે,

જડે કાખરાજી એવો.—(ટક)

સાક્ષરમાં તું શ્રેષ્ઠ હતો રે, લેખકનો સરદાર;
લેખણથી લેખ લાખ લખ્યા કે, એનો પમાય ન પાર ! અરે લેખક ૧.
સંસાર કરો સત્ય સુધારક, તારક કુટ રિવાજ;
તારે જીવે હવે કાણ રહ્યો અહીં વહેમ નિહારક આજ ? અરે લેખક ૨.
ધન્ય કલમકસ ! નિત્ય કરી તે કલમ સુધારા કાજ;
ધાય ધૈર્ય તારીફ તારી, કૃપુશરો બહુ આજ. અરે લેખક ૩.
આજ નથી કાઠ પારસી એવો, પૂરી શકે તુજ ખોટ;
સાહિત્ય કરા સાગર માહે લાગી ખરેખર ઝોટ. અરે લેખક ૪.
કલમ રહી કાણ પારસી એવી, રંગીન ને રસદાર ?
હાથ ન આવે તારી હથોટી, ખોટી ગણું તારાર. અરે લેખક ૫.
હાટ ને વાટે એક ઝપાટે કડળે અરે ડેંક લોક;
સત્ય સ્વતંત્ર હતો એક શેહરી, શેહર ભૂલે કયમ રોક ? અરે લેખક ૬.

જોતે દિ મિ આવી એવાડીઆથી નીતિ ઉપગમી અસર
ધાવે છે એવું કોના પશુ તેજ નરે હતા આમ નાપકરે
પ્રજા સુનાગની પેદા કરનાર તેમજ માન પ્રમાણે જેવી
મરણી આવી તેમ જામરેડી આપણે આપવાની રાજ
આત કરનાર તેજ હતા

પ્રજાના વાચનને શોખ અને તે પણ નિર્દોષ વાચનને
ગોખ મહા મુખરે તેની રીતને દાખન કરનાર તે હતા
તેમણે લખેલી 'શુની મરીખ', 'દુષ્ટીઆરી બચુ' વગેરે
પુસ્તકો જેણે વાચ્યા છે તેને દુનનજ લખનાગની માદી ધખા
મનુ બાન આવે છે અને આ પુસ્તકો જે કે મિમિસ હેનરી
રૂક જેવા બાધના નખેરા અરેજી પુસ્તકોના અનુકરણ છે
પણ જે પુસ્તકો ઉપર 'અરેજી ઉપરથી અંધ ન લખ્યું
જોય તે વાચનાર બા વેલ કહી રહ્યે કે તે બીજાની કલમનું
અનુકરણ છે રીતરમિનેલખી નનનકયાએના 'વેચારે
સો વા અંધ તેમનું અંધ ઉપર પ્રત્યક્ષ છે તેમજ હાલકારક
તેમની બાવતમા જાણોદેણો કાઠ જેણે તે પુસ્તક નથી
આ પુસ્તકો મને તેવા જોવા છતા તેમજ લખાવથી બાળા સારી
અને ધરમજ હોવાથી તે હિંદુ પામી અને સુમતમીન કોમમા
વચાવે છે હિંદુ આના હાથે લખેરા પ્રત્યક્ષ ધણે બાગે પારમો
આમા વચાવે છે અને બીજી કોમા આજાજા વચે છે, પણ
મારા અનુભવથી હું કહી શકું છું કે પામીઆના પ્રત્યક્ષ બીજી
કોમવાળા સારી રીતે વાચે છે આમ મહુમ સાદુ અંધરે
જેને અરેજીમા હાથે વાચન કહે છે તેનો દુધાવો કરવામાં
પણ સ્કાવજીત થયા હતા

મહુમના લખેતા પુસ્તકો કાઠ હોના નથી તેની સખા
લખનાગ કરના ઉપર થવા જાય છે અને બા વેલ અંધ
અંધ પ્રત્યક્ષ ૪૦૦ પાનાથી આંધુ હો આ મિવામ નાપકો

જુદા બાપણે જુદા અને વર્તમાનપત્ર અને મામિકના
જેઓ તે જુદા આ બધુએ બતાવી આપે છે કે મહુમ
અંધ મહુમની લખનાર હતા

એક મણુ પર્વન તેમજાની કાકીદેઈ જાહેર હતી જે કે જે
વર્ષ ઉપર તેમણે 'રાત્ર સાધનો સખધ હોડમો હોના પણ
'મીઆધ જેવું માલવાથી પોતાના હાથમા લખેતેની અગલ
તામા આર વિશેષ વધારે કચે હોતા સોગ મામમા મદરું
મામીકમા જે જે વાર્તાઓ દાખન થઈ હતી તે કાઈ જેવી
તેવી નહોતી આવી નાની વાર્તાઓ લખનાગની આ તેમની
પેદાશ રાજઆત જણાવી હતી

અને મહુમ અંધ મનાહકાર તરીકે પણ ધણીજ સાચી
મનાહ આપનાર હતા, અને અંધ અંધ જે પ્રમજા મને
તેમની સનાહ લેવાના અળ્યા હતા જે ઉપરથી હું કહી શકું
છું કે તેઓ પોતાના અસરિલથી જે તેમને ચોખ લાગે
તેનીજ મનાહ આપતા હતા

મહુમના વિષ નેટલું લખીએ અંધુ આંધુ છે ખરેજ
મહુમના મણુથી આપણે અંધ અંધો વર્તમાનપત્રકાર
નટક લખનાગ બાપણકણે અને વાર્તાકાર સુમાઓ છે
મહુમની આ પ્રગી મુરકેલ છે તેનું માન રાખ્ય અને
પ્રજા બજેમા હનુ-આર્જ બજે માન મિજવવાનું કામ
લખુજ મુરકેલ છે જે મરે મહુમને ધ વવાદ થો છે

મહુમના જીવનથી જે કાઠ આપણને મિખવાનું મળતું
હોય તે નીતિવાદ જીવન ધધારિજગતમા હતા અને
ધીજ આ બધુ તે મહુમનું જીવન આપણને મિખવે છે

છેવે મહુમના આ માને રાતે મીજ તેજ હું હાંધું છું

બાળકેળવણીનો મોટો સવાલ

જીનેદિ-મુમરી

- ૧ ન કેવા મુ મરે મીકી આવજને,
- ૨ નિ ઉછરવાથી — બાળ કે ૧
- કોળામા ન કેવ તબી કેહવાય
- ૩ અચ્ચ મિગેડે હોડવાથી — બાળ કે ૨
- તોડડા તરકડા, ઉજન થાય છેકગ
- ૪ માનાપના બનેવાથી — બાળ કે ૩
- શું લાડ કે શું પાક કરે નારા મેળવણી
- ૫ અધરિડ બેવવાથી — બાળ કે ૪
- લાડ નવ મનબળ પ્રીનની પામે
- ૬ ના કધીગા ઉમરવાથી — બાળ કે ૫
- ૭ કેવ નાં કામરોજી

દુનર દેશે મોટો હિસેચ્છુ, અંગીત આશ્રયકાર;
 શ્રી-શિક્ષણનો સત્ય સદાયક, સંગીતનો સરદાર. અરે લેખક૦ ૭.
 ગાયક તું ચુલુવત હોતો એક, પાયક સંગીત પૂર;
 સ્વર્ગ સિદ્ધાસન આસન માંડી, હોસત ! થયો કેમ દૂર ? અરે લેખક૦ ૮.
 ઓગણીસે-ચાર પચીસ એમિલ, આવી ઉભો જમદત;
 સત્ય સુધારક સ્વર્ગ સધાવ્યો, ભાગ ભજ્ય અદ્ભુત ! અરે લેખક૦ ૯.
 કલમ રહી કેમ કંપી અરે તું ! નાખી નીચે કેમ નોક ?
 જગત્-પ્રવાસ પ્રવાસિ કરી, જન વાસિ થયો પરવોક ! અરે લેખક૦ ૧૦.
 મુંબઈ શોક કરે તુજ માટે, હાટે પડી હડતાલ ;
 તુજ સમ ક્ષીરત નિરલાજ ખાટે, વાટે નથી એ વ્હાલ ! અરે લેખક૦ ૧૧.
 તાજ મેદુલખી તૂટીજ . પડશે, પડશે કુતુખ મિનાર ;
 અખંડ તારા અંધ તણો થોક રોડે અમર યાદગાર. અરે લેખક૦ ૧૨.
 એક સમે-હાથ મેસાપ છેલ્લો ! જ્યારે થયો મુજ સાથ ,
 ઉત્તમ પ્રેમ અપૂર્વ બતાવ્યો, હેને ધરી મુજ દાય : અરે લેખક૦ ૧૩.
 “ કાવ્ય રસીક ખરેજ રચાણો, કરજો હમેશ પ્રયત્ન ;
 કદર બૂજે કે બૂજે નહીં કોઈ, તોય ન તજશેય યત્ન ! ” અરે લેખક૦ ૧૪.
 એમ કદર કરનાર ગયો ક્યાં ! આજ ઉઠી તું, દાય !
 હે સર્વેશ્વર ! આપજો એને, ત્યાં પહોં તારી હાંપ ! અરે લેખક૦ ૧૫.

[રે દ રે .]

કલમ કરે શું કામ ને, પુણી દેવા ખ્યાલ ;
 તું જન્મી ગઈ ગયો, વડું અમારું વ્હાલ.

